

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYŰJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

BANGHA BÉLA S. J.
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

DR BIRÓ BERTALAN

XXI. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

BANGHA BÉLA S. J.

ÖRÖK ÉLET IGÉI

IV.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Imprimi potest. Nr. 362/1941. Budapestini, die 24. III. 1941.
Eugenius Somogyi S. J., Praep. Prov. Hungariae.

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus.
Nr. 2881/1942. Imprimatur. Strigoni, die 20. Aprilis 1942.
Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.

Kiadja a Szent István-Társulat.

Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Az Igazság Lelke

(A pünkösdi ünnepsoport evangéliumai.)

Jézus a mi Istenünk.

„Úgy szerette Isten e világot,
hogy az ő egyszülött Fiát adá.”

Ján. 3, 16.

Pünkösdhétfőn.

Jézus isteni voltának bebizonyítása egy rövid előadás keretében vakmerőségnek látszhatik. Hiszen ezeket az érveket egész teológiai tudomány szak dolgozza fel s még népies feldolgozásban is egész kötetek fejtegetik. Mégis legalább rövid összefoglalásban hadd kísérelem meg, legalább a főbb elvek csoportosítását, hogy akik az érveket már ismerik, azoknak ismétlésül szolgáljon, akik pedig még nem ismernék, rászánják magukat a bővebb fejtegetések elolvasására.

Nem térek ki ezúttal a jövendölésekből vett érvekre. Az Ószövetség tele van a jövendő *Messiasra vonatkozó jóslásokkal*, az ő születésének idejét, helyét, működését s halálát illetőleg, amely jövendölések mind beteljesedtek Jézusban és senki másban nem teljesedtek be. Márpedig ezekben a messiási jövendölésekben a Messias isteni jelleggel van felruházva. Már ebből is következik tehát, hogy ha Jézus az ígért Messias, akkor ő Isten is.

Hasonlóképp nem térek ki azokra a jövendölésekre, amelyekben Jézus megjövendölte saját halálát s fel-támadását, Egyházának elterjedését, Jeruzsálem pusztulását stb., s amely jövendölések oly csodálatos pontossággal teljesedtek. Itt csak két fő szempontot eme-

lek ki: Jézus *tanuságtételét önmagáról és a csodákat Jézus életében.*

Mindenekelőtt, ha valaki azt kérdezné: de honnan vesszük a megbízható, tudományos értékű, *történelmi jellegű adatokat Jézus életéről s beszédeiről?* Erre röviden így felelek: az evangéliumokból. Ezeknek történelmi értékét pedig eléggé igazolja két körülmény:

Először, hogy miként a keresztény őskori természettudomány és szentíráskritika igazolja, ezeket a könyveket olyan emberek írták, akik közvetlen tanúi voltak a könyvekben előadott eseményeknek, akik nem voltak exaltált, hanem inkább *nagyon is lassan hívő emberek, s akiknek semmi érdekük nem volt, hogy esetleg hazug meséket, épületes, de valótlan legendákat tárjanak az emberek elé, mert hiszen nekik az új, krisztusi tan csak munkát, lemondást, végtelen sok fáradságot s végül vértanui kínhalált jelentett.*

Másodszor, hogy ha akartak volna, akkor sem nyujthattak volna az evangéliumokban hamis képet a történelmi Jézusról, mert hiszen Jézus életét, tetteit, tanait ezer és ezer ember figyelte s látta s ezek meghazudtolták volna a hamis híreszteléseket; márpedig ilyen ellentmondásnak az egész őskeresztény korban sehol a legcsekélyebb nyoma sincs. Még a zsidók és pogányok is inkább erőszakkal igyekeztek torkukba fojtani a szót Jézus tanítványainak, *de hogy valótlan írtak volna, nem merték állítani ők sem,* minthogy az evangéliumi események közismertek voltak s a tagadással csak nevetségessé tették volna magukat.

Később sem lopódzhatott volna be az evangéliumokba hamis toldás vagy egyéb változtatás; mert az evangéliumokat azonnal leírták, lemásolták, különböző nyelvekre lefordították s hamarosan az egész világon elterjesztették. Lehetetlen lett volna valahol változtatást csinálni a szent szövegben, anélkül, hogy az összes többi egyházközségek ne tiltakoztak volna ellene. Röviden legyen elég itt ennyi annak leszöge-

zésére, hogy az evangéliumi Krisztus-kép teljes történelmi hitelt érdemel: nagyobb, mint bármely más történelmi forrásmű.

I.

Ha valaki *önmagáról tesz tanúságot*, minden attól függ, olyan megbízható egyéniség-e, hogy teljes hitelt érdemel. Már most mindaz, amit Jézusról tudunk, a legvilágosabban bizonyítja, hogy Jézus mindenesetre végtelenül bölcs és végtelenül szent ember volt, úgy hogy lehetetlen feltenni róla, hogy akár valami eszelőséget mondott, akár egyenesen szédelő, az embereket tudatosan félrevezető kalandor lett volna.

Nem kívánom most ezt a két tételt bőven fejtegetni: utalok egyszerűen arra, hogy soha senki, még Jézus legnagyobb ellenségei sem merték sem az egyiket, sem a másikat állítani. Még a mai hitetlenek is elismerik *Jézus abszolút szellemi fölényét* minden más ember fölött, azt a senkitől sem tanuló, senkire sem utaló, sohasem habozó, sohasem alkudozó csodálatos biztosságot, amellyel ő a legnehezebb és legmagasabb kérdésekre bámulatosan világos és szabatos feleleteket adott, ahogyan ő tanait kifejtette, ahogyan ő az élet célját, az ember rendeltetését, az Isten szándékait az emberekkel, a világtörténet legmélyebb okát magyarázta.

Épígy nem tagadta soha senki, hogy Jézus a legtisztább, a legönzettelenebb, legőszintébb s legegyszerűsebb ember volt, aki valaha a földön járt; aki gyűlölt és ostromozott minden képmutatást és minden alattomoságot; aki az igazság korlátlan uralmát hirdette s maga is mindig úgy tett, ahogyan tanított. És végül halálba ment: nem exaltáltan, nem megfontolatlanul, hanem nyugodtan, tudatosan, hőiesen. Ilyen emberről azt mondani, hogy csaló volt vagy eszelős: egyszerűen *nem lehet*.

Azonban, ha ez így van, akkor Jézus öntanúságtétele is a legkomolyabb *tárgyi értékkel* bír. Mert okos

ember nem mond magáról olyant, amiről ne tudná, hogy úgy is van.

Idáig voltakép senki sem tagadja gondolatfűzésünket. Azonban a modern hitetlenek, a Renan-ok és Loisy-k úgy szeretik megfesteni Krisztust, mint aki voltakép *sohasem tanította önmagáról, hogy ő Isten volna*. Igen, az Isten fiának mondta magát, de csak úgy, ahogy minden jó ember Isten gyermeke.

Hát hiszen aki, mint az említettek, elvből nem akarnak elfogadni semmi természetfölöttit, azok nem is beszélhetnek máskép. Kénytelenek Jézust is egyszerűen jó és bölcs embernek tenni meg.

Ezzel a feltevéssel azonban Jézus nyilatkozatai s viselkedése a legszögesebb ellentétben állnak. *Jézus kétségtelenül Istennek tudta, hitte és mondta magát, úgy is viselkedett, ahogy csak Isten viselkedhetik, ha emberré lesz.*

II.

Mert igaz, hogy ő többnyire az „Atyáról” beszél s az Atya dicsőségét keresi. De ugyanakkor önmagáról is úgy beszél, mint aki az Atyával teljesen egyrangú és természetben egy. Lássunk csak erre néhány példát az evangéliumból.

Jézus egy napon megkérdezi a tanítványokat: kinek tartják őt az emberek? Majd tovább kérdezi: „Hát ti kinek tartotok engem?” Péter így felelt: „Te vagy a Krisztus (a Messiás), az élő Istennek fia.” Jézus ezért nemcsak ünnepélyesen megdicséri Pétert s megígéri neki, hogy Anyaszentegyházának fejévé fogja tenni, hanem egyenesen azt mondja: „Boldog vagy Simon Jónás fia, mert nem a test és vér jelentette ki ezt neked, hanem Atyám, aki a mennyekben van” (Mt. 16). Ha Jézus csak olyan értelemben „Isten fia”, mint mi, vagyis ahogy a modernisták képzelik, nem volt volna értelme ennek a külön dícséretnek s főleg annak, hogy ezt Péternek „az Atya jelentse ki”.

Még határozottabb Jézus önvallomása elítéltetése estéjén, a főpap előtt. Ez ünnepélyesen felszólítja:

„Kényszerítlek téged az élő Istenre, hogy mondd meg nekünk, te vagy-e Krisztus, az áldott Istennek a fia?” Ennek a kérdésnek sem volna semmi értelme, ha az „Isten fia” szó egyszerűen átvitt értelemben volna értendő, amely értelemben minden jó ember Isten gyermeke. S mikor Jézus ünnepélyesen így felel: Te monád (azaz: úgy van, ahogy te monád), a főpap nagy felháborodással meghasítja ruháját s kérdi: „Hallottátok az istenkáromlást, mit ítélték?” S a nagytanács azonnal rádörgi az ítéletet: „Méltó a halálra”.

Miért volna méltó? Átvitt értelemben Isten gyermekének nevezni magát, nem istenkáromlás. De a főpap nagyon jól tudta, mit beszél. Ez a Jézus „Isten egyszülött fiának” vallotta magát mindig, azaz valami egészen különleges Isten-fiának, az Atyával egytermészetűnek nevezte magát. Ezért a kérdés s erre adott Jézus feleletet.

Ha Jézus nem tartja magát valóban Istennek, nem volt volna szabad eltúrníe, hogy az istenkáromlás szörnyű vádja rajta száradjon. Azt kellett volna mondania: Nem vagyok Isten egyszülött fia, csak Isten gyermeke vagyok, mint bárki más. Azzal, hogy ő a főpap vádjára egy szóval sem felelt, csak megpecsételte, hogy csakugyan ő olyan értelemben nevezi magát Isten fiának, amely értelemben közönséges ember ajkán ez a szó egyenesen istenkáromlás volna.

Nagyjelentőségű az a jelenet is, amikor az utolsó vacsorán Jézus az Atyáról beszél, s erre Fülöp apostol ezt kérdi: „Uram, mutasd meg nekünk az Atyát”. Mit felel erre Jézus? Szinte csodálkozik és szemrehányólag mondja: „Annyi ideje veletek vagyok már és nem ismertek fel engem? Fülöp! Aki engem lát, az Atyát is látja! Hogyan mondhatod te tehát: mutasd meg nekünk az Atyát?” S hozzáteszi: „A szavakat, amelyeket én mondok nektek, nem egymagamtól mondom, hanem az Atya, aki bennem lakik, cselekszi cselekedteimet” (Ján. 14, 7). Más esetben pedig egyenesen így beszél Jézus: „Én és az Atya egy vagyunk!” (Ján. 10, 30.) Ez már csak világos beszéd.

De Jézus ezenkívül *isteni tulajdonságokat is* tulajdonít magának. Így azt mondja, hogy *ő teremtő és életet adó*: „Mert amit ő (az Atya) tesz, mindazt azonképpen a Fiú is cselekszi... Mert amiként az Atya feltámasztja a halottakat és életet ad, úgy a Fiú is életet ad, akiknek akar” (Ján. 5, 16 s köv.). Hasonlóképp ő a bíró: „Bizony, bizony mondom nektek, eljött az óra és itt van, amikor mindazok, akik a sírokban vannak, meghallják az Isten Fiaának szavát s akik meghallják, élni fognak... Mert (az Atya) hatalmat adott a Fiúnak az ítélettelre, mert ő az „Emberfia” (ugyanott). Ő „az út, az igazság és az élet” (Ján. 14, 6), „a feltámadás és az élet” (Ján. 17, 3), „a világ világossága” (Ján. 8, 12). „Én örök életet adok nekik és nem pusztulnak el” (Ján. 10, 28). Hogyan beszélhetne így, aki csak ember, még ha szent és bölcs is?

Jézus továbbá *mindentudónak, mindenhatónak, örökkévalónak mondja magát*. Mindentudónak, aki még az Istenség belső titkait is ismeri s époly kimerítően, mint ahogy az Atya ismeri őt: „Senki sem ismeri a Fiút, hanem csak az Atya, sem az Atyát nem ismeri senki (tudniillik kimerítően), hanem csak a Fiú és a kinek a Fiú meg akarja jelenteni” (Mt. 11, 27). Mindenható: „Nekem adatott minden hatalom az égen és a földön” (Mt. 28). „Ha valamit kérni fogtok tőle az én nevemben, meg fogom cselekedni” (Ján. 14, 14). Örökkévaló: „Bizony mondom nektek, mielőtt Ábrahám lett, én vagyok” (Ján. 8, 58). S az utolsó vacsorán így imádkozik: „S most dicsőíts meg engem, Atyám, tenmagadnál azzal a dicsőséggel, amellyel nálad bírtam, mielőtt a világ lett” (Ján. 17, 5).

Végre Jézus *úgyis cselekszik*, mint aki Istennek tudja magát. Így pl. nemcsak betegeket gyógyít, amit elvégre Istentől nyert hatalommal bármely szent megtehet, hanem *bűnöket is megbocsát*. Márpedig a bűn Isten *személyes* megsértése és személyes sérelmet senki más nem bocsáthat meg, csak aki azt elszenvedte. Bűnt csak Isten bocsáthat meg. A katolikus Egyházban a felszentelt pap is bűnöket bocsát, de csak „az Atyá-

nak, Fiúnak és Szentléleknek nevében" s a Jézustól nyert hatalom alapján.

Ellenben Jézus soha senkire sem hivatkozik, mikor bűnöket bocsát, a maga nevében bocsátja meg a bűnöket: „Megbocsáttatnak a te bűneid”. S mikor a zsidók ezt istenkáromlásnak nevezték s azt mondták nagyon helyesen: „Ki bocsáthatja meg a bűnöket Istenen kívül?” Jézus hozzáteszi: „És hogy tudjátok, hogy az Emberfiának hatalma van a bűnök megbocsátására a földön, (így szolt az inaszakadthoz): kelj fel, vedd ággyadat és menj haza” (Mk. 2, 5—11).

Nem kevésbé sokatmondó, hogy Jézus mint az utolsó vacsorán mondja, maga küldi el az Atyától a Szentlelket, az Isten lelkét, a vigasztalót, az igazság lelkét, „aki megtanít benneteket mindenre, amit én mondtam nektek” stb. Ki küldheti el az Atyától a mindentudó Lelkét az emberekhez, ha ő maga nem Isten?

Jól jegyezzük meg, ezek csak kiragadott, különösen jellegzetes részek az evangéliumból. Azonban a fél evangéliumot kellene idéznünk, ha mindazokra a helyekre utalni akarnánk, ahol Jézus úgy beszél, úgy cselekszik, ahogy csak istensége öntudatában élő Istenember beszélhet s cselekedhet. Ussétek fel az evangélium bármely részét s ha őszinte lélekkel figyelitek, nem tagadhatjátok: Jézus a *legvilágosabban s állandóan* tanúságot tesz önmaga, mint Isten egyszülött Fia, mint igaz Isten, mint az istenség második személye mellett.

Márpedig mint látjuk, ez az ő tanúságtétele mindnyájunkra nézve perdöntő. Soha ember így nem beszélt, mint ő, soha ilyen bölcs, ilyen szent ember a földön nem járt, mint ő. Lehetetlen, hogy ebben a sarkalatos, végtelenül fontos kérdésben Jézus akár tudatosan, akár öntudatlanul félrevezette volna a világot!

II.

A természetfölötti elemmel Jézus életében gyorsan végezhetünk. *Jézus csodatételeit* az evangéliumból kidisputálni nem lehet. Megpróbálták a racionalisták,

akik minden természetfölöttit eleve lehetetlennek tartanak s azért Jézus csodáit is igyekeztek mindenféle nyakatekert módon magyarázgatni, de ezek az igyekezetek mind halomra dőltek.

Vagy ér valamit az evangélium, vagy nem ér; ha nem ér, minek is kinlódnak vele? Ha pedig ér valamit, akkor ennyire központi, ennyire jellegzetes, ennyire ügyszólván minden oldalán visszatérő nagy eseményeket, mint a Jézus csodáit, onnan kihagyni, félremagyarázni, megsemmisíteni nem lehet.

Érdekes, hogy Jézus ellenségei sem tagadták a csodáinak valóságát, csak azt fogták rá, hogy „a Belzebub nevében műveli jeleit”. Origenesz is gúnyolja már az első keresztényellenes írókat, hogy nem tudván Jézus csodáit megcáfolni, egyszerűen hallgatnak róluk.

Valóban Jézus csodái sehogysem magyarázhatók merőben természetes alapon, esetleg személyvesztéssel vagy szuggesztióval. Egyrészt mert Jézus jellemének abszolút tisztaságával és őszinteségével az ilyen csalárdság nem volna megegyeztethető, másrészt, mert nincs olyan szuggesztió vagy ezermesterség, amely ilyen eredményeket hozhatna létre.

Jézus csodái a legkülönbözőbb tárgyakra vonatkoznak. Élettelen dolgokra: a vízre, melyet borrá változtat, kenyérré és halra, szélvészre és a tenger hajaira. Betegekre: vakokra, némákra, bénákra, vér-folyásosokra, inaszakadtakra, bélpoklosokra, sőt a halottakra is, akiket feltámaszt. Vonatkoznak híveire épúgy, mint ellenségeire és önmagára. Azután Jézus e csodák művelésében nem szorul semmiféle külső segédeszközre vagy előkészületre; pillanat alatt, pusztá parancsszóra, feltétlen biztossággal műveli a legkülönbözőbb csodákat.

És ami szintén fontos körülmény: Jézus minden csodáját valami magas, *természetfölötti célból* műveli: Isten dicsőségére s az emberek hitének erősítésére, sohasem a saját hiú előnyére vagy valamely földi jónak önző biztosítására. Ezért nem művel csodát Heró-

des kedvéért s nem művel csodát, midőn a kereszten függ s ellenségei felszólítják, hogy mentse meg magát.

A legnagyobb csoda azonban Jézus életében a *saját feltámadása*. Ha Jézus feltámadása történeti tény, aminthogy az, vele szemben megszűnik minden magyaráztatás, mert nincs az a hipnotizőr, aki, ha elvázott a kereszten és meghalt, önmagát az életbe vissza tudja hipnotizálni.

Hogy pedig Jézus feltámadása csakugyan történeti tény, nem lehet józanul kétségbevonni. Százak és százak látták halála után ismét elevenen, hallották beszélni, fogadták intézkedéseit, vizsgáztatását és áldását. A tanítványokkal evett, a kételkedő Tamással megérintette sebhelyeit. Az emberek, akik őt feltámadva látták, jórészt a halálba mentek a bizonyosságért, amelyet Jézus feltámadásáról szereztek.

Itt legfőleg azon lehet vitatkozni, hogy a tanítványokban nem volt-e feltámadás hite pusztán tömeghipnózisnak, tömegszuggesztióknak eredménye? Ezzel azonban szemben áll, hogy a tanítványok s az első hívek, akik Jézus feltámadásában látták és hallották, mind pontosan *ugyanazt* látták és hallották. S még hozzá, amit láttak Jézuson és hallottak tőle, az is mind bensőleg oly logikus, oly emberfelettien szép, oly istenien bölcs és összefüggő volt, mint Jézus előbbi beszédei és tettei.

Olyan *tömegszuggesztiót a tudomány nem ismer, melyben csupa belső logika volna*, csupa nagyszerű, komoly, mélytartalmú tanítás, csupa világtörténelmi jelentőségű intézkedés. És olyan tömeghipnózist sem ismer a tudomány, amelyben a hallucinánsok valamennyien pontosan ugyanazt a hallucinációt szenvednék végig. A feltámadás tanúi tehát nem tévedtek és nem voltak szédelgők: akkor azonban Krisztus feltámadása kétségbevonhatatlan tény. Ezzel azonban Jézus istensége is újabb s Szent Pál apostol szerint (I. Kor. 15, 14—15) perdöntő bizonyítékot nyert.

Ime néhány szemelvény a Krisztus istenségének bizonyítékaiból. Ismételjük, csak néhány szemelvény.

Mert bárhol üssük fel az evangéliumot s olvassuk Jézus szavait, tetteit, egész fellépését és viselkedését, lehetetlen elzárkóznunk a szinte közvetlenül is ható bizonyosság elől, hogy így csak Isten beszélhet, cselekedhetik és viselkedhetik.

Minden okunk megvan tehát arra, hogy Jézust ne csak bölcs és nagy embernek, ne csak az emberiség legkimagaslóbb tanítójának, ne csak a világtörténelem leghatalmasabb egyéniségének tekintsük, hanem a tanítványok hitével, a vértanúk buzgóságával s 1900 esztendő milliónyi keresztény gondolkodójával, mint Istenünk előtt boruljunk le Jézus Krisztus előtt s valljuk a kezdetben hitetlen, de aztán megbizonyosodott és megértett Tamással: „Én Uram és én Istenem”.

Egy Isten és Szentháromság.

„Elmenvén tanítsatok az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében.” Mt. 28, 19.

Szentháromság vasárnapjára.

Melyek a kereszténységnek azok az alapvető tanításai, amelyekben az egész tanépitmény nyugszik s amelyekből aztán mintegy az egész tanrendszer könnyen érthető?

Mindenekelőtt a háromszemélyű Egyisten hite, az Istennek emberré való megtestesülése, a keresztáldozat és megváltás, az örök rendeltetés és a földön a szeretet egységének, vagyis az Egyháznak a tanítása. Ezeket olyanformán óhajtom ismertetni, hogy lehetőleg a távolabb álló is megértse s egyúttal lássa azt is, hogy milyen alapon hisszük mi keresztények ezeket a tanokat.

A kereszténységnek épügy, mint a zsidóságnak és a mohamedánizmusnak is legfőbb, legalapvetőbb vallási dogmája: az egy Isten tana.

Az, hogy a világ nem magától lett és nem magától való, hanem végtelenül bölcs és végtelenül hatalmas Alkotótól ered, akinek bölcsesége és gondoskodása

lebeg az egész univerzumon s minden teremtett lény fölött, aki ott dolgozik a fűszál s a virágbimbó élő sejtjeiben épűgy, mint a tengerfenék szőrnyű, mozgalmás, titokzatos birodalmában, vagy a világűr térségein vágató irtóztatós világszörnnyeknek: a robogó Napok és naprendszerök forgatagában. S hogy ez a hatalmas és bölcs Alkotó, a mi Istenünk, egyúttal gondot is visel ránk, s amint szeretettel alkotott minket, úgy szeretettel vezet is az ő útjain, amennyiben a saját szabad közreműködésünkkel is elfogadjuk az ő keyelmének vezetését és irányítását.

Ez az Isten *egyetlenegy*, mert végtelen és minden kötelességet magában foglal. Ez az Isten *végtelen* lény, mert magától, vagyis lényegénél fogva van s a lét teljességét foglalja magában.

Örökkévaló, mert sem kezdete nem volt, sem vége nem lesz; nem változik az idővel s az idő nem is érinti őt: örök jelenben él s az évszázadok úgy robognak el trónja előtt, hogy ő a maga részéről valamennyivel egyszerre él együtt.

Mindenható, mert mindent megtehet, amit csak akar s ami magában véve nem ellentmondás. Általa van mindaz, ami van. Bölcs, mert mérhetetlen arányú összhangot létesített a teremtett világban. Olyan bámulatos rendet, célszerűséget s oly csodás természeti törvényeket, amelyeknek az emberiség évezredekön át folytatott munkában is csak egészen pillanatnyi töredékét tudta megfejteni.

Végtelenül *jóságos*, mert nem szorult rá, hogy minket teremtsen; ha teremt, csak jóságból teremt, hogy kincseit, boldogságát másokkal is megossza. Végtelenül *szép*, mert a teremtett világ káprázatos szépségei mind csak az ő lába nyomai, az ő szépségének halvány visszfényei. De végtelenül *szent és igazságos*, aki a jót az ő teremtményeiben is akarja és sürgeti. Épp azért végső, örök szeretetébe csak azokat hajlandó befogadni, akik az ő törvényeit, az erkölcsiség parancsait híven megtartják.

Ez az Isten nemcsak a természetes, következtető

ész alapján ismerhető fel, hanem azonkívül kinyilatkoztatásokat is tett, vagyis csodás, rendkívüli úton szólt az emberekhez, s jelekkel erősítette meg, hogy ezek a kijelentések csakugyan tőle erednek. Az egész kereszténység, de már az ószövetségi zsidó vallás is ezeken a kijelentéseken alapul. A legfőbb kijelentés a kereszténység szerint: Jézus, akiben Isten maga lett emberré.

I.

A kereszténység már most azt tanítja, hogy bár az Isten csak egy, benne mégis *három Személy van*.

Sokak számára, főleg pl. a zsidók számára, „kemény beszéd” ez. Hogyan élhet egy, ami három? És hogyan lehet három az egy? És nem törünk-e végzetesen rést az Egyisten tanának abszolút tisztaságán, mihelyt az Istenségbe bármilyen értelemben vett többséget viszünk bele?

Sok művelt zsidót pl. ez a kétség tart vissza attól, hogy a kereszténységhez közeledjék. A zsidóságnak csakugyan egyik legfőbb érdeme és kitüntetése, hogy az ókorban a környező népek bálványimádata és többistenhite közepette is nagyjából mindig fenntartotta az egyistenhit tiszta tanítását. Hát most a kereszténység nevében térjen le a föltétlen monoteizmus útjáról?

Csak hogy mint annyi más esetben, úgy itt is: a *kereszténység tanításának alaposabb ismerete egyszerűen megoldja* az ellene felhozott ellenvetéseket. Csak jobban és szabatosabban kell szemügyre venni a kereszténység Szentháromság-tanát s csakhamar elenyésznek azok a nehézségek, amelyeket éppen az egyistenhit nevében emeltek e tanok ellen.

A fogalmak tisztázásának fényében ugyanis az a helyzet, hogy *a Szentháromságtan legkevésbé sincs ellentétben az egyisten-tan teljes tisztaságával*.

Mindenekelőtt teljesen bizonyos dolog, hogy ugyanaz a Jézus, akinek kijelentései alapján hisszük a Szentháromságot, a leghatározottabban s legünnepélyesebben hirdeti az *egyistenhitet* is. Ő csak egy Istent

ismer s kifejezetten magáévá teszi az ószövetségi kijelentését: „Halljad Izrael! A te Urad Istened egy Isten” (Mk. 12, 29). Jézus a mózesi törvényt, az ószövetségi kinyilatkoztatást nem lerombolni jött, hanem beteljesíteni és tökéletesíteni (Mt. 5, 17), márpedig lerombolta volna azt, ha annak alapját s legfőbb tanát, az Egyisten elvét bármiképp gyengítette volna.

A kereszténység is minden időben változatlanul vallotta: „Hiszek egy Istenben” s kezdettől fogva elvetette azt a tévtant, amely az ariánus küzdelmek idején a Szentháromságot három istenség (triteizmus) értelmében torzította el. Ennek a tévtannak hirdetőit az Egyház már az első századokban kiközösítette a maga kebeléből.

II.

Viszont egészen bizonyos, hogy Jézus az egyistenhit mellett s azon belül a *három személyiséget is tanította*. Nem beszélt ugyan „személyekről”, sem „Szentháromságról”, ezek a szavak már a későbbi, tudományos rendszerezésnek a műszavai (a görögben a „háromság” szót először Antióchiai Theophilus, a latinban Tertullianus használta már Szent János apostol után alig száz év múlva). Jézus azonban úgy beszélt az Atyáról, a Fiúról és a Szentlélekről, hogy ezeket ugyanazon egyistenség alanyainak, tehát „személyeknek” kell tekintenünk.

Először is számtalanszor beszél az „Atyáról” és a „Fiúról”. Önmagát, a Fiút, az Atya mellé állítja; mégis kijelentvén, hogy lényegében „én és az Atya egy vagyunk” (Ján. 10, 30). De bár egy Isten (*εἷς* semlegesben: ein Ding), valamiképpen mégis csak különböző is, máskülönben nem volna értelme, hogy megkülönbözteti benne ezt a kettőt: az „Atyát” és a „Fiút”. A Fiú, úgymond, az Atyától „jött ki” s az Atyához „megy” vissza (Ján. 16, 28; 13, 3); őt az Atya „küldötte” (Ján. 17, 18, 25; 5, 37; 7, 28; 8, 42; 20, 21; Mk. 9, 36 stb.). Hogyan „küldheti” valaki önmagát? Hogyan jöhet ki valaki önmagától s térhet vissza önmagához?

Ha Jézus szavának valami értelme van, akkor csak ez lehet: én és az Atya egyazon Istenség vagyunk ugyan, de ezt az egy Istenséget valahogyan ketten bírjuk, ketten hordozzuk mint személyek . . .

Hogy van-e ebben ellentmondás, azonnal látni fogjuk. Most azonban még néhány szót a *Szentlélekről* is kell szólnunk.

Jézus nem áll meg az „Atya” és a „Fiú” megkülönböztetésénél, hanem még egy harmadik, nyilván hasonlóképpen külön személyiségről is beszél, akit egyszerűen „Szentléleknek” (Luk. 12, 12), vagy máskor „Vigasztalónak” nevez (Ján. 14, 26). Ezt a „Szentlelket” épúgy megkülönbözteti az „Atyától” és „Fiútól”, mint ahogy ezeket is egymástól. Viszont egyazon rangban említi őket, amikor pl. a keresztséget mint az ő híveinek kötelező felavató szertartását elrendeli, s így szól: „Kereszteljétek meg őket (az embereket) az *Atyának és Fiúnak és Szentléleknek* nevében” (Mt. 28, 19). Tehát három személyről beszél: Atyáról, Fiúról, Szentlélekről. Mégpedig egy sorban, egy rangban említi őket, egy méltóságot tulajdonít mind a háromnak.

Ez a Szentlélek Jézus szerint nem egyszerűen „az Isten lelke”. Merthogy „az Isten lélek” (Ján. 4, 24), azt úgy is tudja mindenki. A „Szentlélek” szó itt valami különlegest, külön személyt jelent, épúgy mint az „Atya” és a „Fiú”. Jézus külön, *személyi tulajdonságokat* tulajdonít neki. Ez a Szentlélek épúgy „a földre jön” (Ján. 16, 13), mint ahogy a Fiú a földre jött. A tanítványokkal, Jézus híveivel marad „mindörökké” (Ján. 14, 16), hogy vigasztalja, tanítsa, irányítsa őket. Ezek nyilván külön személyiséget jelentenek. Legvilágosabban Jézus ezt a hármas megkülönböztetést a következő mondatban fejezi ki, amelyben mind a három személyt egymásután említi s megkülönbözteti: „*Én* (a Fiú) kérem fogom az *Atyát*, és más *Vigasztalót* (Szentlelket) ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké, az igazság Lelkét, kit a világ meg nem kaphat (tudniillik a magáéból), mert nem látja és nem ismeri

őt... A Vigasztaló pedig, a Szentlélek akit az Atya az én nevemben küld (íme, mind a három személy!), az majd megtanít titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek" (Ján. 14, 16, 26).

Ezen az alapon hitte és vallotta a kereszténység kezdetétől fogva, hogy bár az Isten a legteljesebb értelemben csak egy, mégis három „valaki”, három „személy” van benne: Atya, Fiú, Szentlélek.

III.

Mármost hogyan lehet megegyeztetni ezt a látszólag ellentmondásos két tételt: azt, hogy csak egy az Isten és mégis három személy van benne?

Semmiesetre sem úgy, ahogy az ariánus küzdelmek idején az úgynevezett monarchiánus eretnokség magyarázta, amely azt mondta, hogy a három „személy” csak képlet, csak elvonás, csak szóvirág. A három személy közt szerinte semmiféle valóságos különbség nincs. Csakhogy ha ez a magyarázat helyes volna, akkor Jézus szavainak nem lenne semmi komoly, elfogadható értelme. Nem lenne értelme a megkülönböztetésnek Atya, Fiú és Szentlélek között.

Sem nem oldható meg a látszólagos ellentmondás úgy, ahogy az ariánusok tették, akik szerint csak az Atya az Isten, a Fiú és a Szentlélek pedig csak teremtmény. Ez sem igaz, hiszen Jézus bizony azonosítja magát (s a Szentlelket is) az Atyával az Istenségben.

Az a kissé naiv és elnagyolt ellenvetés, hogy „három nem lehet egy” és „egy nem lehet három”, tehát a Szentháromság tana logikai képtelenség, semmit sem mond. Mert a keresztények is kezdetétől fogva tudták és tudják ma is, hogy az „ $1 = 3$ ” egyenlet képtelenség. Ha már mennyiségtani formulával kellene dolgoznunk, a kereszténység tanát inkább így fejezhetnők ki: „ $1 = 3a$ ”; ami már mennyiségtanilag nem képtelenség. Vagyis: az „egy” csak akkor nem lehet azonos a „hárommal”, ha ugyanazt a valóságot helyezem belé az 1-be, mint a 3-ba.

A kereszténység nem így tesz. Hanem következőképpen okoskodik:

A fentemlített jézusi kijelentések szinte kényszerítenek minket arra, hogy különbséget tegyünk állag (substancia) és személyiség között. Más az állag (az Istenség, amely csak egy lehet) és más a személyiség, vagyis az állagnak végső alanya és hordozója, amely nem állagiságot jelent, hanem csak valamely viszonylatot, amelyben az állagiság egyes hordozói egymással vannak. Emberiesen talán így lehetne ezt kifejezni: ugyanaz az Isten egyfelől *mint Atya* adja önmagát a *Fiúnak*, másfelől *mint Atya és Fiú* egymást leheli át egy *Lelekiségbe*. Egyik a *tükröző*, másik a *tükrökép*, harmadik a *tükröző és tükrökép szerető egybeolvadása*... De ezek persze csak képek, az emberi érzéktetés gyarló kísérletei

Annyi bizonyos és ez a nagy egyházatyák korának, a IV—V. századnak legmélyebb filozófiai meglátása, hogy az állag és a személy fogalma nem azonos. Nem lehet tehát fogalmi ellentmondást találni abban, hogy egy állagnak több személy legyen a hordozója, vagy fordítva is: több állagnak egy személy legyen az alanya (mint ez utóbbit pl. a kereszténység az Isten-ember tanában vallja: itt Jézus egy személy, de két állaga van: az isteni és az emberi). Mihelyt a „személy” nem jelent szükségképpen külön „állagot”, a Szentháromság tanából minden ellentmondás ki van zárva. A „három” csakugyan nem azonos az „eggyel”, de a „három személy” már igenis azonos lehet az „egy állaggal”.

A mai felületes ember talán azt mondja erre: Nos, ezek aztán nem is egyebek szellemes teológiai szörszálhasogatásoknál. Ám mi sokkal több joggal mondhatjuk: Ném, ezek nem merő szörszálhasogatások, hanem finom és szabatos fogalmi elemzések. Aki pedig ilyen fogalmi elemzésre képtelen, annak nincs joga a Szentháromság-tanról ítélni. Aki matematikát nem tanult, aki a matematika finomságaiba nem hatolt bele, annak nincs joga az egész matézist azzal vetni

el, hogy „szórszálhasogatás”. Ha szabad, sőt szükséges dolog: finoman elemezni a mennyiség-tanban, a kémiában, a biológiában, miért ne volna szabad és miért ne lenne szükséges finoman elemezni a fogalmak tereén is?

IV.

Erre azt mondhatja valaki, pl. egy hívő zsidó, hogyha a Szentháromság-tan igaz, vagyis ha az egy Istenben három személy van: *miért nem jelentette ki ezt az Isten már a Ószövetségben?*

A felelet egyszerű: mert nem volt rá szükség. A Szentháromság-tannak kijelentése a dolgok logikai rendje szerint akkor lett időszerű, amikor az Isten-Fia megtestesült. Akkor meg kellett magyarázni az embereknek, hogy kicsoda a „Fiú” és milyen viszonyban van az Atyával. S hasonlóképp a Szentlélek elküldésekor időszerű volt megmagyarázni azt is, kicsoda a Szentlélek. Az Ószövetségben erre még nem volt szükség. Sőt akkor a környező pogány világ bálványimádása ellenében éppen az egyistenhit hangsúlyozására volt szükség.

Különben is mi egyéb a kereszténység, mint az ószövetségi kijelentés folytatása, betetőzése, tökéletesítése? Jézus nagyon sok olyant jelentett ki, ami az Ószövetségben még nem volt kijelentve, vagy legalább is nem volt világosan kijelentve.

Érdekes azonban, hogy a Szentháromság tanát, ha nem is világos kifejtésben, de valamelyest megtaláljuk már *bizonyos fokig az Ószövetségben* is. Mintha az Úristen már akkor, már elejétől kezdve fontosnak tartotta volna, hogy ez a tan ne találja az emberiséget teljesen váratlanul és készületlenül.

Így mindenekelőtt érdekes és gondolatbaejtő jelenség, hogy az Isten legrégebb neve a zsidó szentírásban az „Elohim” szó. Már pedig ez a szó nyelvtanilag többesszámban van (-im a zsidó nyelvtanban a többesszám ragja). Tehát a többesség valamelyest már az ószövetségi Isten-névben is kifejezésre jut.

A mózesi teremtéstörténetben is ott találjuk ezt a rendkívül érdekes többséget az Istenben bizonyos érdekes kifejezésekben. Jellemző pl., hogy az Úristen ott néha úgy beszél önmagával, mintha több személy beszélne egymással öbenne. Pl. így szól önmagához: „Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra” (I. Móz. 1, 26.); Hasonlóképp szerepel a többesszám a bűnbeesés elbeszélésében, mikor Isten így szól önmagához: „Íme, Ádám olyanná lett, mint egy *miközülünk*: tud jót és gonoszt” (u. o. 3, 22). Hasonló kifejezés az is, amikor Isten a babiloni toronyépítéskor önmagához így szól: „*Jertek* tehát, szálljunk alá és zavarjuk ott össze a nyelvüket, hogy ne értsék meg egymás szavát” (u. o. 11, 7).

Ez a többszám jelentheti egyszerűen a királyok leirataiban is szokásos pluralis maiestaticust, a „fölség többsét” és akkor egyszerű kifejezésbeli képlet. De nem tekinthető távolfekvőnek az a feltevés sem, hogy Isten ezekben a legrégebb kinyilatkoztatásokban is valamiképp *sejtelni akarta* már a Szentháromságnak tisztán csak később kijelentendő misztériumát.

A hármas szám gyakran szerepel az áldások háromszoros Jahve-szólításaiban is (pl. IV. Móz. 6, 24—26), valamint a hármas dicsőítésben, amelyet később a keresztény liturgia is átvett: „*Szent, szent, szent* az Úr, a seregek Istene!” (Iz. 6, 3).

De még ezeknél a kifejezéseknél is sokkal jelentősebbek azok az ószövetségi prófétai jóslatok, amelyek a Messiást mint Istent mutatják be s mégis egyúttal Isten küldöttjének nevezik. Hogyan lehet ugyanaz a valaki *Isten* is és *Isten küldöttje* is, hacsak nem abban az értelemben, ahogy ezt a későbbi szentháromságtani kijelentések teszik világossá, vagyis úgy, hogy az Egyistenben több személy van. Jellemző pl., hogy Izaiás állandóan úgy szól a Messiásról, mint Isten küldöttjéről, de aztán egy helyen meg azt mondja: „*Bátorság, ne féljete!* . . . *Maga az Isten jön, hogy szabadságot hozzon nektek!*” (35, 4). Az Isten küldöttjének neve Izaiásnál „*Emmánuel*”, vagyis: „*velünk az Isten*”

(Mt. 1, 23), (7, 14); kevéssel utóbb azonban már egyenesen „Isten” (9, 6). Jeremiás szerint is a Messiás Dávid *sarjadéka* lesz, akit az Isten sarjaszt ki s „ezzel a névvel illetik majd: az *Úr*, a mi igazunk” (33, 14, 16).

Hasonlóképp nevezi a Messiást a 44. zoltár *Istennek* és egyúttal *Isten felkentjének*. Ime a sokatmondó szavak: „Királyi széked, *Isten*, örökké áll, kormánypalcád az igazság palcája. Szereted az igazságot, gyűlölöd a gonzságot, azért *kent fel téged az Isten*, a te Istened, az öröm olajával” (7—8). Ugyanígy s 109. zoltár: „Szólt az *Úr* az én *Uramnak*: Ulj le jobbam felől, míg én ellenségeidet lábad zsámolyává teszem” (109, 1). Itt az *Úr* a saját trónjára ülteti, vagyis saját méltóságának részeséül ismeri el a Messiást.

Az Ószövetségben, főleg a bölcseségi könyvekben, egyre nagyobb szerepet visz az Isten „igéje” vagy „bölcsesége”, amely egyenesen személyenként lép fel s ugyanakkor isteni tulajdonságokat hord magán. Mintha az egész Szentháromság-tannak csodálatos megsejtetése fejeződnek ki pl. a Bölcsesség könyvében, ahol egymásután szerepel az „Isten” az ő „igéje” s az ő „Szentlelke”. Ime, a jelentős mondat: „*Atyáim Istene*, irgalom Ura, ki *szavaddal* (igéddel) teremtettél mindeneket és bölcseségeddel alkottad az embert... Add meg nekem a veled együtt trónoló bölcseségedet... Ki ismerte meg akarodat, hacsak Te nem adtál bölcseséget és el nem küldted *szent lelkedet* a magasból?” (9, 1, 4, 17.)

A személyes isteni Bölcsességnek szerepét a világ teremtésében költői szárnyalással írja le a Példabeszédek könyve, amikor ezt a személyes bölcseséget így beszélteti: „Az *Úr* szerzett (nemzett) engem útjai elején, mielőtt bármit is alkotott; öröktől fogva rendelt engem, ősidők óta, még a föld előtt; nem voltak még tengerek, én már fogantattam, még nem törtek elő a vízből dús források, még nem állottak a hegyek súlyos tömegekben, a halmok előtt születtem; még nem teremtette meg a földet és a folyókat és a földkerekség

sarkait; amikor az eget felállította, már ott voltam . . . Amikor a föld alapjait megvetette, ott voltam mellette, mindent elrendeztem és gyönyörködtem nap-nap után; színe előtt játszadoztam a föld kerekéségén és gyönyörűséggel voltam az emberek fiai között” (8, 22—31). Ime az Isten örök igéje és bölcsesége, aki már a világ előtt volt s a világ teremtésében résztvett s aki itt mint külön személy szerepel . . .

Hasonló sajátosan sejtető kifejezéseket találunk a Bölcsesség könyvében (7, 21 kk.) s a Sirák fia könyvében (24. fejezet). Mindez magában véve aligha szerepelhetne a Szentháromság-tannak ószövetségi ki nyilatkoztatásaként, de az utólagos újszövetségi ki nyilatkoztatás fényében mindenesetre tanulságos szint nyer. Az Ószövetség a Szentháromság-tan sejtető felcsillantása által is előkészítette a talajt az Újszövetség számára.

A Szentháromság-tan misztériuma mélységes hit-titok, amelyet racionalista alapon, pusztá emberi ész-szel sem felismerni, sem megérteni s megmagyarázni nem lehet. A kereszténység azon az alapon hiszi ezt a tant, hogy Krisztus azt kijelentette s Krisztus kijelentései isteni kijelentések, amelyeket épp ezért hódoló hittel kell elfogadni. Nem babona és nem észszerűtlenség tehát, hanem ellenkezőleg: kitüntetés és kiváltság ez a hit, hiszen általa magának az istenségnek benső titkaiba nyerünk bepillantást.

Micsoda a templom?

„Kényszerítsd őket bejönni, hogy megteljék az én házám.” Luk. 14, 23.

Pünkösöd után 2. vasárnapra.

Manapság sokat beszélünk revízióról. Annak a minket megnyomorító helyzetnek a revíziójáról, amely a háború egyik szomorú eredménye. De nem volna elég külső, politikai revíziókról beszélni, ha nem gondolnánk ugyanakkor azoknak a belső helyzeteknek

revíziójára is, amelyek a lelkek életében a nemzeti összeomlást előkészítették és lehetővé tették.

Testvéreim! Ti nem tartoztok azok közé, akik elmulasztanátok a lelkek élete revíziójának véghezvitelét. Ti azok közé tartoztok, akik bűnbánó szívvel az égre néznek és azt mondják: Uram, mennyei Atyám! Tudjuk, hogy magunk is sokszor hibásak vagyunk a nagy bajok és nyomorúságok előidézésében és azért miközben külső nemzeti helyreállításunkért imádkozunk, magunkban belül is revíziót, rendet akarunk csinálni és a lelkünket akarjuk mindenekelőtt meggyógyítani.

Ennek az érzelmenek a kifejezője ez a földből már is kinőni készülő szép, új templom. E vidék egyszerű, derék, többnyire munkás lakossága templomot épít; templomot, amely a lélek felsőbb igényeit, nagy elveit, örök rendeltetését van hivatva hirdetni; templomot, amelynek tornya hegyesen fog az ég felé mutatni és a földi élet nyomorúságából, porából, bűnéből, szenvedéséből ki akarja vezetni a lelkeket abba a magasabb légkörbe, ahol Krisztus világmegváltó eszméi élnek.

Mit is jelent ez a templom? Ez a templom jelenti, hogy itt lelkek vannak és ezek a lelkek élni akarnak, lélegzeni akarnak, az ég felé szállni akarnak. *Lelkeknek* készül itt hajlék. Lelkeknek, akik hisznek, akik tudják, hogy nem állatok, nem gépek, nem tisztavirág-életű lények csupán, hanem ha testük serény munkában, sőt gyakran nélkülözésben próbáltatik is meg, lelkük az istengyermekség fényében ragyog s a legmagasabb életre, az Isten életének befogadására hivatott.

De nemcsak magunknak, hanem elsősorban az Úr Istennek építünk itt hajlékot. Azt akarjuk, hogy az *Úr Isten itthon* legyen köztünk. Azt akarjuk, hogy Jézus Krisztus az Oltriszenségben itt trónoljon köztünk. Azt akarjuk, hogy ne kelljen messze mennünk, ha Jézust látni és szívünkbe fogadni akarjuk. Azt

akarjuk, hogy Jézus mosolya érjen bennünket állandóan, mint napsugár a dermedt tájat.

Szinte úgy érzem, hogy Jézus kívánczik ide s azt mondja: oly örömmel jövök az egyházközségi szegények közé, itt akarok lakni a munkások között, a szegények között, a megpróbáltak között. Közelről akarom hallani szívük dobbanását, felszálló könnyörgésüket és magamhoz akarom ölelni ezeket az édes munkásgyermekeket. Közel akarok lenni a szenvedőkhöz, hogy megvigasztaljam őket. Közel akarok lenni a betegekhez, hogy megerősítsem őket. Közel akarok lenni a bűnösökhöz közel a hitetlenekhez, hogy észrevegyenek és hozzám térjenek azzal a szeretettel, amellyel és jövök közéjük.

És azt mondja az Úr Jézus: itt akarok lakni, hogy közel legyek a haldoklókhöz is, hogy senki másképp ne menjen el erről az árnyékvilágról, mint megbékélve velem, megnyugodva, megdicsőülve a bűnbánat s az Oltáriszentség békecsókjában.

Ne mondja senki, kedves testvéreim, hogy a *templomépítés felesleges* dolog. Vannak talán, akik azt mondják, hogy minek a templom, építsenek inkább mozit, kocsmát, szórakozóhelyeket a városokban. Mozi, kocsmá, szórakozóhely épp elég van Budapesten. Ellenben a jó Istennek még nagyon sok helyen nincsen temploma, nincsen hajléka, ahol pedig hívek lagnak ezrével, tízezzrével.

Ne mondja senki, hogy improduktív munka a templomépítés. Talán azt is mondják, adnák inkább a szegényeknek a költséget. Ezeknek sincs igazuk. Ne felejtjük el, hogy minden fillér, amit egy templomba építünk, végeredményben a szegényeké lesz. A templom kelti fel az irgalmasság érzését, a templom kelti fel a szeretetet, a méltányosságot.

A város vezetőembereiben a templom, a vallás érleli meg azt az odaadó szeretetet, amellyel viseltetni kell a nép szenvedései iránt. *Ahol templom van, ott az emberek jók, adakozók.* Hiszen a koldusok sem ülnek a bankok márványlépcsőire, nem ülnek a mozik

bejárata elé, hanem a templomok elé, mert tudják, hogy ahol az emberek imádkoznak, ott adakoznak is.

Gratulálunk nektek, ehhez a szép kezdeményezéshez. Bár nőne minél magasabbra a templom fala és tornya és hirdetné a jövő nemzedékeknek a ti hithűségteket, Isten iránt való szereteteket.

Ó, ez a templom *fellegvár* lesz. Vára a hitnek, vára az erkölcsnek, vára a hazaszeretetnek, vára a magasabb lelki kultúrának.

Nőjj ki te templom! Emelkedjete ti falak! Legyetek szanatórium, nagyszerű gyógyintézet, amelyben a lelkek gyógyulnak meg. Légy te templom, világítótorony, légy égbemutató fáklya és fényed mellett az eltévelyedett emberek találják meg az Isten szívét és az ő békéjét, boldogságát.

Templom, légy te egyetem, légy *főiskola*, akadémia, ahol a legnagyobb tudományt, a hit tudományát tanulja meg kicsiny és nagy, művelt és egyszerű ember. Légy Betlehem, ahol Jézus mindennap újra megszületik nekünk. Légy Názáret, ahol Jézus él a keresztény családok, példaképeként, hogy megmutassa, mikép kell tisztességes, példás és boldog családi életet élni.

Légy te templom Táborhegy, ahol megnyílik előtünk az ég s látjuk a jövőt, a mi örök hivatásunkat. Templom légy te Sion-hegye, ahol mindennap megtörténik a csoda, hogy Isten száll le közénk a kenyér és bor színében. Légy Golgota, ahol mindennap újra ömlik a szentmise-áldozatban az Isten Bárányának vére.

De légy Olajfák-hegye is, amelyen a feltámadásnak, az egyéni, a földi és az örök feltámadásnak, de egyúttal nemzetünk feltámadásának is boldog ünnepeit ülhessük.

Adja a jó Isten és a Magyarok Nagyasszonya, hogy váljék ez a templom mindnyájunknak, sokaknak örök és földi üdvösségére. Adja Isten, hogy ebben a templomban sok lélek megtisztuljon, meggyógyuljon, sok lélek megerősödjön. Adja Isten, hogy a mi ártat-

lan, kicsiny gyermekeink itt megtanuljanak tiszták, szentek lenni egész életükben.

Adja Isten, hogy ebben a templomban megkonduljanak egykor a harangok a magyar Tē Deumta, amikor ünnepelni fogjuk a várt, kért, imával óhajtott nemzeti feltámadást is!

A felekezeti béke jelszava.

„Vigyázzatok, mert a ti ellenségek körüljár, keresvén, akit elnyeljen.” I. Pét. 5, 8.

Pünkösöd után 3. vasárnapra.

A modern gondolkodás elsekélyesítésében jelentékeny szerepet játszik a jelszó. Hatása, amilyen illetéktelen, gyakran époly elhatározó. A jelszavak nyomában forradalmak, sőt háborúk indulnak, világnézeti és politikai csaták dőlnek el társadalmi irányok, tudományos és művészeti iskolák jutnak diadalra vagy buknak el.

A jelszó félelmetes és romboló hatalma abban gyökerezik, hogy fogalomzavar keltésére alkalmas. Rendesen van egy igaz magva, de aztán hamis és veszélyes tartalma is s a gondolatelemzésre alkalmatlan tömeg ezt a kettőt könnyen összekeveri. Az agitátorok tudják vagy legalább érzik ezt a gondolkodási renyhéséget, mint tömegjelenséget s éppen ezért szeretik a jelszót, mert az a zavarosban halászóknak alkalmas és kényelmes érvényesülési eszközük.

Ilyen kettős értelmű és értékű jelszó többi közt a felekezeti béke jelszava; ebben is van igaz és helyes mag, s van félreérthető és helytelen tartalom.

Miben igaz és helyes a felekezeti béke jelszavának követelése? Mindenelőtt abban, hogy ahol vegyes vallású embertömegek élnek együtt, ott a felebaráti szeretet s a műveltség követelménye szerint lehetőleg kerülni kell mindazt, ami felebarátaink vallásos érzületét és meggyőződését sértheti. Még akkor is, ha ezt a meggyőződést tárgyilag helytelennek ítéljük. Ha a

mások felfogásának téves vagy veszedelmes voltára magasabb szempontok, vagy akár a magunk vallásos meggyőződése védelmében rá kell utalnunk, ezt is a lehető legnagyobb kímélettel s főleg az egyén iránt való szeretettel tegyük. A tévedést el kell ítélni s terjedését lehetőleg meg kell akadályozni, de a tévedőt nem gyűlölni, hanem szeretni és szánni kell, még akkor is, ha tévedése nyilvánvaló és végzetes hatású.

Másik helyes értelme a felekezeti béke jelszavának az, hogy az állami és más közhatalmi tényezőknek vegyes vallású közületekben mindenik fél számára igazságos és méltányos jogvédelmet kell biztosítani s a maguk eszközeivel lehetőleg meg kell előzni s meg kell gátolni mindent, ami az embereket szükségtelen felekezeti viszályokra vezetheti.

Már ebből a körülírásból következik, hogy a felekezeti béke parancsoló szükség, bár magában véve *nem jelent eszményi állapotot*. Szükségszerű rossz: kényszerű megalkuvás. Az eszmei állapot az lenne, ha olyan fontos kérdésekben, aminők a hit s a világnézet kérdései, a művelt és becsületes emberek megértenék egymást és nem tátonganának köztük örvénylő szakadékok. Mivel azonban a vallási szakadások folytán az egységes hitbeli felfogás kialakulására egyelőre alig van remény, nincs más hátra, mint megegyezni a felekezeti béke treuga Dei-jében. Ha már nem lehetünk maradéktalanul egyek és testvérek a hitben, legalább ne marjunk és ne gyilkoljunk egymást. Világos, hogy ez csak „minus malum” a kisebbik rossz: a keresztény szeretet parancsának s a krisztusi egységparancsnak minimumra redukálása. Kényszerű lemondás a keresztény eszme teljes és tökéletes érvényesüléséről.

Ezzel máris adva van a veszély, hogy a felekezeti béke könnyen vezet nemcsak ennek vagy annak a keresztény vallásfelekezetnek, nemcsak ennek vagy annak a vallásnak, hanem *általában a kereszténységnek s általában a vallásnak elhomályosodására, a közéletből való kiszorulására*. Ha állandóan attól kell tartanunk, hogy vallásos meggyőződésünk s életmó-

dunk kimutatásával másoknak érzékenységet súroljuk, számtalan esetben alig marad más hátra, mint-hogy a vallási szempontokat lehetőleg mellőzzük vagy legalább eltitkoljuk s háttérbeszorítsuk, azoknak megnyilatkozásairól lemondjunk, ami pedig szükségszerűen az élet ellaicizálásához, elvallástalanodásához vezet.

A vegyes házasságokban a leggyakoribb eset, hogy a vallási kérdések végleg kikapcsolódnak a társalkodásból és a gondolkozásból. Ha katolikus, protestáns és zsidó emberek egymással találkoznak, rendesen messze elkerülnek minden vallásos beszédtemát. Ne hogy egymás érzékenységet sértsék, kénytelenek úgy tenni és úgy beszélni, mint akiknek gondolkodásában a tételes vallás kérdései nem játszanak nagyobb szerepet. A francia felvilágosodás filozófusai, akik minden vallást s főleg minden kereszténységet ki akartak irtani a világból, épp ezért és ebben az értelemben hangoztatták mindenki másnál élesebben a „tolérance” jelszavát. Ugyanezért hangoztatja a szocializmus és az orosz bolsevizmus is azt az átlátszó elvet, hogy „a vallás magánügy”. A „tolérance” és a „magánügy” azért elég nekik, mert a gyakorlatban ez már többnyire egyértékű az ateizmus és a vallástalanság polgárjogositásával.

Valamikor, nem is nagyon régen, minden törvényeszéki tárgyalóteremben, minden iskolában és kórházi teremben ott volt a feszület. A vallástalanság vagy legalább keresztényellenesség (szabadkőműves-ség) felhasználta egyes felekezetek vallási érzékenységet s mögéje bújva követelte a feszületek eltávolítását a középületekből. Ezzel nemcsak a katolikus szimbolum száműzetett a középületekből, hanem a keresztény és általában a vallásos gondolat is; iskola- és kórház-szobáink, tárgyalótermeink ma épúgy szolgálhatnának hinduk vagy akár bolsevisták helyiségei gyanánt is. A háború hőseinek emlékére emelt szobrokon ma a legtöbb helyen ugyanilyen okokból hiányzik minden magasabb, keresztény vagy vallási vonat-

kozás. Így a felekezeti béke nemcsak a katolikusoknak okozott veszteséget, akik a szentelt szimbolumokat legélénkebben értékelik, hanem közvetve az egész kereszténységnek s általában a vallásnak. Az igazi nyertes ezekben az esetekben majd mindig az ateista gondolat lett.

Tagadhatatlan továbbá, hogy a felekezeti béke korlátlan és megkülönböztetésnélküli hangoztatása a dolgok természeténél fogva *mindig annak a félnek a vállára ró nagyobb terhet és áldozatot, amelynek több a dogmatikai, erkölcsstani, egyházfegyelmi és szertartástani pozitívuma*. Akit ilyen szempontok csak csekély mértékben kötnek, az úgyszólva semmiről sem mond le, amikor felekezeti békét gyakorol, a katolikus viszont sokról, gyakran valósággal mindenről. Más felekezetek hívei pl., ha a „béke” kedvéért felekezeti szempontjai ellenére kötnek házasságot, legföllebb presztizs-szempontok ellen vétének s esetleg a felekezeti vezetőkörök neheztelését, talán csipkedését és bosszúját vonják magukra. A katolikus ilyen esetekben sokkal súlyosabban bűnhődik: a lelkiismeretével jut ellentétbe, nem részesülhet többé a szentségekben, esetleg kiközösítést von magára. Ha nemkatolikus ember elvált emberrel lép frigyre, semmi baj nem éri, még felekezeti áldásában is részesítik; a katolikus ilyen esetben gyakorlatilag kizárja magát Egyháza életéből. S hogy ez a helyzet a kijózanodás és magábaszállás elközeledtével milyen kínzó dilemmákba sodorja a katolikus félt, csak az tudja, aki ilyen helyzeteknek tanuja volt.

Erre az szokott a kissé elnagyolt válasz lenni, hogy hát minek köti magát az Egyház ilyen szigorúan a maga házassági törvényeihez? Csakhogy eltekintve attól, hogy az Egyház itt nem éppen a maga házassági törvényeihez, hanem meggyőződése szerint érinthetetlen isteni törvényekhez köti magát: a fenti ellenvetés csak megerősíti tételünket: hogy t. i. a felekezeti béke túlzó hangoztatói nem kevesebbet követelnek az Egyháztól, mint a saját lényegének a megváltoztatását,

törvényhozói hatalmának megnyirbálását, esetleg még olyan esetekben is (pl. a válás és újrահázasodás kérdésében), ahol az engedékenység az Egyházat a saját dogmatikai alapjával s az evangélium rendelkezéseivel kerülne ellentétbe. Ez pedig mindennek a feláldozása lenne, míg odatúl a felekezeti álláspont feláldozása csak a számbeli gyarapodás szempontjából jelent veszteséget.

Hasonló, szembeeszkő különbség mutatkozik számos mindennapi esetben. A béke kedvéért való engedékenység a katolikus sokszor juttatja *lelkiismereti* bonyodalomba, amikor a másik félen az engedékenység elvi engedményt nem jelent. A protestáns nem vétkezik, ha pénteken nem eszik húst vagy ha nagyobbban nem vesz részt zajos mulatságon; a katolikus vétkezik, ha megteszi. A protestáns nem vétkezik, ha katolikus istentiszteletre jár; a katolikus vétkezik, ha szükség nélkül nem katolikus istentiszteletet látogat. A vegyesházassági reverzális kérdésében a béke kedvéért való engedékenység amazt legfeljebb a felekezeti önértetével juttatja ellentétbe, de nem a vallásos lelkiismeretével, mint a katolikus.

Amely felekezet nem ismer dogmát és nem vallja, hogy csak egy vallás az igaz és törvényes krisztusi hit, az legfőleg a felekezete nimbuszát és érdekét állítja háttérbe, ha a katolikus félnek pl. a reverzális kérdésében enged, de hittagadást, dogmatikai megtévelyedést nem követ el. A katolikus fél pedig ezt követi el, ha csak egyetlen gyermekét is odaadja a nemkatolikus felekezetnek. Most nem az a kérdés, hogy ezzel a különböző egyházi állásponttal melyik fél nyer vagy veszít többet; megengedhetjük, hogy ebből a szempontból a katolikus Egyház sok esetben egyenesen ráfizet a maga elvi és dogmatikus álláspontjára. A házasság felbonthatatlanságának védelme miatt az Egyház annak idején egész Angliát, következményeiben pedig Északamerika s Ausztrália nagyobb részét elveszítette; de a maga létalapjának megtagadása nélkül nem tehetett másképp. Abból a

szempontból azonban, amelyet most vizsgálunk, t. i. a béke szempontjából a katolikus Egyháznak éppen az elvi s dogmatikai megkötöttségei folytán feltétlenül nehezebb a helyzete. Ha tehát igazi vallási békét akarunk, ezekre a megszorításokra és megkülönböztetésekre tekintettel kell lennünk.

Ezzel már egy másik veszélyt is érintettünk, amelyet a felekezeti béke jelszava gyakran magával hoz s amely szintén el szokta kerülni a jelszó hangoztatóinak figyelmét. A felekezeti béke különböztetés nélküli érvényesítése ugyanis számos esetben nem is valami közös megegyezési alapot teremt a különböző felekezetek között, hanem *egyenesen a nemkatolikus felekezet diadalát jelenti a katolikus állásponttal szemben*. Ha a felekezeti béke kedvéért a katolicizmust állandóan körül kell faragnunk, szabályszerűen eljutunk a protestantizmushoz. A „béke” kedvéért eltávolítjuk a fészleteket és vallásos szimbolumokat: ezzel a középületeknek és hősi emlékeknek tipikusan protestáns jelleget adunk. A házasságot nem tekintjük szentségnek, hanem merőben világi és felbontható szerződésnek: ezzel tipikusan a protestáns és zsidó házasság-eszme alapjára helyezkedünk. Gyermekeink a semleges iskolában keresztvetés nélkül, vagyis protestáns módon tanulnak imádkozni. Az eskümintában kihagyjuk a Boldogságos Szűzre és a szentekre való hivatkozást: vagyis a katolikus eskümintá helyett tipikusan protestáns eskümintát alkalmazunk.

Vannak kérdések, amelyeknek maradandó vagy huzamos kikapcsolása már nem kikapcsolást, hanem a kérdés negatív elintézését jelenti: számos ilyen esetben a katolikus álláspont süllyed el és évül el. Ebben az értelemben a felekezeti békét egyedül és minden megszorítás nélkül hangoztatni és sürgetni annyi, mint azt követelni, hogy a katolikus álláspont helyében mindenütt a nemkatolikus álláspont érvényesüljön. Ez bizony már nem egyszerű béke, hanem az egyik vallásfelekezet háttérbeszorítása a másik vagy a többiek kedvéért.

Az az első pillanatra méltányos és magától értődő követelmény, hogy a katolicizmus a tőle különböző felekezeteket ismerje el magával egyenjogú és egyenrangú egyházaknak, maga sem lehet a béke alapja, mert valóságban nem egyenjogúságot, hanem a katolicizmusra nézve önmegsemmisítést jelent, a *katolicizmus belső lefokozását*. A katolicizmus az egyházi legitimitás, egység és egyetemesség alapján állva, önmagát támadja meg, ha más felekezeteket is époly törvényes, isteni jogon létesült egyházaknak ismer el, mint önmagát. A katolicizmus az adott körülmények közt helyesli a politikai közületek részén a szükség-szerű paritásos viselkedést különféle felekezetekkel szemben, de befelé s a saját dogmatikus elvei alapján nem tekintheti magát egyszerűen csak egynek a számos, egyforma érvényű keresztény felekezet között, sőt ezeket szigorúan véve nem is tekintheti „egyházaknak”, hanem hereziseknek, tévedéseknek, párt-ütő csoportoknak. Ez az ő sajátos egyházfogalmából, az „egyetlen Egyház” alapelvéből szükségképpen folyik. Épp ezért: ahogy az állam nem ülhet le barátkozni s egyezkedni a saját területén létesült illegitim alakulatokkal, úgy a katolikus Egyház sem egyezkedhetik belső jogegyenlőség alapján az egyházi egység tagadóival.

Most nem az a kérdés, helyes-e és miért helyes vagy nem helyes az Egyháznak ez az álláspontja; itt elég, ha azzal számolunk, hogy ez a tény és ennek a ténynek alapján kell a felekezeti béke kérdését vizsgálnunk. Ezen az alapon azt kell mondanunk: minden olyan törekvés, amely a katolikus Egyházat a felekezeti béke címén merőben a többi felekezettel akarja egy sorba állítani, eleve lehetetlenné teszi a felekezeti békét, mert a katolicizmustól saját létalapjának megtagadását követeli. Az egész *reverzális körüli harc* például ebből a belső különbségtételből fakad. A felekezetek a maguk szempontjai szerint érthetően azt követelik, mint a béke alapját s feltételét, hogy a katolikus Egyház ne tartsa magát jobbnak és különbnek

önáluk. A katolikus Egyház pedig ezt a kívánságot nem teljesítheti, mert ha teljesítené, már nem katolikus Egyház, hanem maga is protestáns felekezet lenne.

Ha ezzel szemben azt hangoztatná valaki, hogy íme tehát a katolikus Egyház merev dogmatikai álláspontja az, ami a felekezeti béke érvényesülésének útjában áll, erre nyíltan és őszintén azt kellene felelünk, hogy csakugyan így van: a katolikus Egyház *természete* maga sem fér össze a felekezeti békének *akárminemű* értelmezésével. De hozzá kell tennünk époly nyíltan és őszintén azt is, hogy még kevésbé fér meg a felekezeti béke maradéktalan érvényesítése a protestáns felekezetek lényegével, sőt a *katolikus merevséget éppen a protestáns merevség teszi elkerülhetetlen dogmatikai szükségességgé.*

Mert a protestantizmus lényegében harc a katolicizmus ellen, egész mivoltában a katolicizmus tagadása, az egység, egyetemesség és törvényesség követelményeinek visszautasítása. Kissé értelmetlen dolog tehát békét, szeretetet és testvéri összefogást hangoztatni ott, ahol elvileg is a szakadás és harcok szembehelyezkedés alapján állnak. A maximum, amire itt törekedni lehet, az ellentétek lehetőség szerint való háttérbeszorítása — de nem: megszüntetése, mert ez képtelenség; aki többre vállalkozik, az vagy nem beszél őszintén, vagy nem tudja, miről van szó. A *felekezeti béke abban a pillanatban és csak abban a pillanatban állna tökéletesen helyre, amikor az elszakadt felekezetek visszatálnának az Egyházba.* Addig csak egymás türelmes és szeretetteljes *elviseléséről* lehet szó, de nem békéről, kiegyezésről. A kiegyezés itt szükségképpen: egyesülés. Már pedig minden jel arra vall, hogy a felekezeti béke unos-untalan hangoztatói az egyesülésről nem akarnak hallani s állandóan ilyen elvi engedményeket szeretnének elérni a béke nevében, amelyeket a másik fél nem adhat meg.

Még egy értelemben hamis és veszélyes a szóban forgó jelszó különböztetés nélkül való használata. Nem

szabad feledni, hogy a katolicizmus történeti okoknál fogva, amelyekről szólni most messze vezetne, a XVIII. század végén s a XIX. század folyamán nagyon sok veszteséget szenvedett a liberalizmussal és más vallásellenes irányokkal szemben. Rengeteg igazságtalanság történt vele, erkölcsi és intézményi birtokállományából igen sokat elveszített, igen széles katolikus rétegekben sikerült a katolikus gondolkozást véglegesen elhomályosítani. A katolikus öntudat úgyszólván csak 40—50 év óta kezd Európaszerte társadalmilag és közéletileg új erőre kapni.

A süllyedés és elnyomatás idejében az egyházellenes törvények és gyakorlatok egész sora honosodott meg. Míg azonban a *katolikus Egyház állandóan öröldött, addig a nemkatolikus felekezetek ezekben az áramlatokban inkább nyertek, mint vesztek*. Ennélfogva most az a helyzet, hogy a *katolikusoknak sok visszakövetelni valójuk van, sok rájuk nézve sérelmes helyzetet kellene megjavítani*. A nemkatolikus felekezetek érthetően félnek minden katolikus megerősödéstől s azért a legtöbb katolikus restitúciós követeléssel (pl. a házasságjog keresztény és katolikus szellemű revíziójával) elég mereven szembehelyezkednek. Ha már most valaki a felekezeti béke nevében szegődik szembe az említett katolikus újjáéledési törekvésekkel, ezzel a felekezeti béke jelszavát valósággal a katolikusokra nézve káros értelemben hangoztatja.

Ha a házamat kifosztották s kiabálásomra azzal felelnek, hogy maradjak békén, joggal felelem: előbb adjátok vissza, amit igaztalan emberek elvettek tőlem s majd akkor békén maradok. Ha a katolikusok visszakövetelik az egyházi alapítványok szabad kezelését, vagy számtalan elvett katolikus iskolát, vagy ha a házasságjog terén követelik a szentségi, egyházi házasság államjogi elismerését, a házasság felbonthatatlanságának nagyobb állami védelmét s hasonlókat, s ezzel szemben valaki a felekezeti béke nevében hallgatást parancsol nekik, joggal felelhetik: *előbb adjátok vissza elorzott jogaimat s aztán beszéljeteek békéről*.

A liberalizmus hosszú uralma alatt a nemkatolikus felekezetek nagyon sokszor a liberalizmussal fegyverbarátságban dolgoztak a katolicizmus gyengítésén. Élesen szembeszökő példája ennek a *zsidó és protestáns lelkészek nagy szerepe a szabadkőművességben*. A közzétett listákban csak két magáról megfeledkezett katolikus pap fordul elő, míg *protestáns lelkész 200-on felül, köztük olyanok is, akik ma nagy szerepet visznek náluk*. A zsidóságnak meg éppen szinte valamennyi számottevő tényezője benn ült a szabadkőműves páholyokban. A forradalmak hősei egyetlen nemkatolikus lelkésznek nem oltották ki az életet, katolikus papot 16-ot is meggyilkoltak. A romboló irányzatokkal, pl. a szocializmussal szemben általában alig küzdött és küzd a mai napig komolyan más, mint a katolicizmus. Ha már most a katolicizmus végre némi erőre jutván visszaköveteli, amit tőle a liberális és felekezeti uralom jogtalanul elvett, nem lehet egyszerűen kívánni tőle, hogy ne legyenek panaszai és követelései, hogy a felekezeti béke nevében egyszerűen hallgasson és tovább tűrjön. Más szóval: az öntudatra ébredt katolicizmus nem érheti be a felekezeti béke jelszavával, hanem azt mondja: aki eltulajdonította az enyémet, előbb adja azt vissza, azután beszélhet békéről.

A liberális korszaknak s a velejáró jelenségeknek ma is súlyosan érezhető következménye, hogy a katolikus közönség, főleg az exponált helyen ülő *katolikusok még mindig sokkal nehezebben merészelik vallási álláspontjukat a nyilvánosság előtt is érvényesíteni, mint a nemkatolikusok*. Emezek minden gátlás nélkül állanak ki mint főgondnokok s világi elnökök nem csupán vallási, hanem harcosan felekezeti mozgalmak mellé is; senki zokon nem veszi tőlük, ha pl. október 31-én ünnepélyeken résztvesznek, amelyek a katolikusokra nézve sérelmesek. Katolikus félen viszont mindenki állandóan attól reszket, hogy felekezetieskedéssel vádolják, ha nyíltan odaáll valamely katolikus mozgalom mellé s minden szót előbb ezerszer arany-

mérlegre tesz, csakhogy valaki túlságosan katolikusnak ne találja. Még egyházi személyeknél is nem egyszer szembeötlő ez a félnék bókolás a felekezeti béke bálványá előtt, amikor a tulsó félen a jelszót emlegetik ugyan, de éppen nem tartózkodnak a nyíltan felekezeti, sőt támadó állásfoglalásoktól.

A liberális (és félliberális) sajtó a maga részéről is ennek az egyenlőtlen helyzetnek fenntartásán dolgozik. Vegyük kezünkbe az október 31-i lapokat. Egészen magától értődőnek tartják, hogy a katolikusellenes „megállapításokat” mint nagy ünnepi megnyilatkozásokat közölgék, ellenben annak még a gondolatától is megriadnának, hogy olyan megnyilatkozásokat is közöljenek, amelyek esetleg ezekkel a történeti valótlanságokkal szembehelyezkednének. Még az államilag támogatott hírszolgálati szervek is aggály nélkül közvetítik azokat a tudósításokat, amelyekben a katolicizmusra nézve sérelmes megnyilatkozások egész sorát tartalmazzák. Ezek a nyilatkozatok miniszterek, magyar állami és városi funkcionáriusok jelenlétében hangzanak el. Annyira belement már a közfelfogásba, hogy Luther Márton csak a megromlott Anyaszentegyházat akarta megreformálni s hogy vele kezdődött a hit, az evangéliumi és lelkiismereti szabadság uralma, hogy ezeknek a bizarr és valótlan tételeknek ismételtetésén már senki meg nem ütközik, s viszont békebontónak tekintik azt, aki ezeknek a tartahatatlanságára és a vallásszakadás romboló következményeire rámutat. A Magyar Tudományos Akadémián tiszteletbeli tagságokat kapnak a legexponáltabb felekezeti emberek, míg katolikus részen már az is akadály lehetett a tudományos érvényesülésnek, ha valaki egyszer katolikus szempontokat is védelmezett.

Ilyen körülmények közt a felekezeti béke folytonos hangoztatásával szemben joggal emelhető az a panasz, hogy az *nem mindig őszinte*. Amikor az egyik fél szinte állandó visszaszorításban részesül, akkor a felekezeti béke megkülönböztetés nélküli hangoztatása sok esetben esetleg csak porhintésnek számít. Azoknak

érdeke ez a hangoztatás, akik abban a meglévő méltánytalan és egyenlőtlen helyzet további fenntartásának eszközét látják.

Megerősíti ezt a feltevést a tény, hogy ugyanazok, akik nem fáradnak el a felekezeti béke jelszavának hangoztatásában, ezt *mindig csak mi felénk teszik* s maguk közt semmiféle jelét nem adják a békehajlandóságnak. Sokan vannak nemkatolikusok, akik a békét őszintén kívánják és akarják, de a többségről s főleg a vezetőkről ezt sem lehet ugyanoly mértékben elmondani. Felekezeti tankönyvekben bizony nyomát sem találni a felekezetek békevágyának. A törekvés, hogy ahol erejükből telik, a katolikusokat háttérbe szorítsák, közhivatalok, ösztöndíjak, befolyásos és jövedelmező állások elfoglalásában, a közvélemény egyoldalú irányításában szembeszökően általános; katolikus részen hasonlót a legkevesebb esetben látunk.

Milyen lármával követelték pl. Debrecen protestáns vezetői a katolikus főispán eltávolítását, milyen hangosan tiltakoztak a görögkatolikus püspöki székhelynek Debrecenben való felállítása ellen! Pedig Debrecen, a lakosság arányát tekintve, semmivel sem kevésbé katolikus, mint aminő protestáns Budapest. Mily nehezen jut be protestáns többségű községek vezetőségébe katolikus tisztviselő! Ugyanakkor milyen magától értődőnek tekintik, ha katolikus többségű megyékben, városokban, járásokban, községekben a legfőbb vezetőállások is részben az ő kezükben legyenek. Egy katolikus többségű püspöki városban a vezető hivatalok között a törvényszék is erősen protestáns vezetés alatt áll: az eredmény az, hogy a Katolikus Akció ünnepélyén a katolikus bírák közül csak egyetlenegy mert megjelenni, ellenben a kálvinista szeretet-teákon állandóan katolikus bírónék szerepelnek, mint háziasszonyok. Egy pestvidéki, túlnyomóan katolikus községben 90 év óta nem volt katolikus a főjegyző... Aki csak némileg ismeri az ország különböző vidékein a felekezeti állapotokat, ezer hasonló esettel ismerkedhetett meg. Valahányszor egy jöve-

delmező vagy vezető állás megüresedik, a felekezeti erők azonnal összefognak, hogy csak a maguk embere jusson be. Ezek az esetek a leghiggadtabb gondolkodásban is szükségképpen felébresztik a gyanút, sőt a meggyőződést, hogy a felekezeti béke hangoztatásával bizonyos felekezeti vezetők szinte csak arra töreksznek, hogy a felekezeti béke ellen sorozatosan elkövetett súlyos kihágásokról eltereljék a figyelmet s a katolikusokat a feleszmelésnek és védekezésnek még a gondolatától is elriasszák.

A katolikusok méltánytalan helyzetének megszűntetése szempontjából, de belső, vallási okokból is, semmisen lenne fontosabb, mint a *katolikusok egyházi öntudatának felkeltése és a védekezés szükségességének felismerése*. A liberalizmus hosszú uralma alatt s a *liberális sajtó hatása* folytán a katolikusok nagy része vallásilag közömbös lett, aminek beszélő tanujele, hogy még a folytonos sértegetésre sem ébrednek fel s pl. egyes napilapoknak látszólagos — de csak látszólagos — tárgyilagossága mögött nem veszik észre az élesen érvényesülő katolikusellenes tendenciát.

Nem veszik észre, hogy ezek a lapok közölnek ugyan katolikus híreket is, de sohasem úgy, hogy a speciálisan katolikus álláspont helyességét egyetlen szóval is megvilágítani engednék; viszont a protestáns szónokok beszédeiből előszeretettel emelik ki azokat a mondatokat, amelyek a speciális protestáns és katolikusellenes álláspont védelmezését tartalmazzák. Vallási jellegű cikkeket csaknem kizárólag protestánsokkal vagy liberális katolikusokkal iratnak. Mégsem igen látjuk jelét annak, hogy a nagyszámú katolikus olvasóközönség ezeket a lapokat és cikkeket felháborodással utasítaná vissza; ami ellenkező esetben protestáns részről egészen bizonyosan azonnal megtörténnék. Az október 31-iki sértegetésekért sem indul soha eljárás, még ha a közbelépésre hivatott közegek közt vannak katolikusok is.

Mindez élesen rávall arra a vallási nemtörődöm-

ségre, amelybe a liberalizmus a katolikusok nagy részét sikeresen beleringatta. Ha már most a felekezeti béke folytonos, egyoldalú hangoztatása mellett még azt is megakadályozni engedjük, hogy a katolikusok végre észrevegyék a helyzet tarthatatlanságát és sérelmes voltát, az utolsó eszközt is kiengedjük a kezünk-ből, amely még a helyzet megjobbításához vezethetne. Ilyen körülmények közt a felekezeti béke megkülönböztetés nélküli hangoztatása úgyszólván a *katolicizmus elleni csendes összeesküvéssel* határos.

Felekezeti béke kell! Elöljáróban megmondtuk, miért és milyen értelemben. A tőlünk távolállókat nem kényszeríthetjük arra, hogy a felekezeti béke szép szavát ne csak mifelénk, hanem maguk felé is hirdessék és ne csak hirdessék, hanem meg is tartásák. De legalább a magunk tábora felé tisztán kell látnunk: ma nem felekezeti béke kell elsősorban, hanem felekezeti egyensúly, amely súlyosan meg van zavarva s amelyet az igazság elnémitásával nem lehet helyrebillenteni. Akiknek egész létalapja a felekezeti harc, azok ne szavaljanak nekünk felekezeti békéről s mi, akik a békét akarjuk, kell hogy a maga helyén és idején a harctól se riadjunk vissza, amelyet ránk kényszerítenek.

A mi jelszavunk kettős: „iustitia et pax”: az igazság és a béke! Egyik sem a másik nélkül.

Mi az Egyház?

„Mondá Jézus Simonnak: Ne félj, mostantól már embereket halácsol.” Luk. 5, 11.

Pünkösd után 4. vasárnapra.

Mi is hát mindenekelőtt az Egyház?

Először hadd mondok meg, mi *nem* az Egyház.

Az Egyház mindenekelőtt *nem*: a papok. A fej nem a test, a kilincs nem az ajtó s a parlament nem az állam; a rész nem az egész s a kör nem pusztán a középpont vagy a sugár. Ugyanígy a papság is *része*

az Egyháznak, vezető helyen áll benne, de nem egyszerűen azonos vele; ez a két fogalom nem cserélhető fel.

Épígy *nem* a püspökök, a hierarchia az Egyház; *nem* a pápa, Róma vagy a „Vatikán”, ahogy a mi igen tisztelt újságíróink a pápai udvart körülírni szeretik. A nyáj *nem* a pásztor. A pásztor hozzátartozik, bizonyos értelemben része és feje a nyájnak mint egésznek és teljesnek, de *nem* egész vele.

Az Egyház több, sokkal több, mint a pápa és az egész hierarchia; az Egyház az *összes* Krisztushívők nagy, világgraszoló egysége, akik a Krisztus-alkotta rend és közösség nagy elvei szerint keresik az üdvösséget.

Az Egyház az emberiség *felelete* az Istennek arra a szeretet-vallomására, melyet a megtestesülés vezetett be s az áldozati bárány vére pecsételt meg a Golgotán.

Az Egyház a hangos, közös *igen* arra a kérdésre, melyet a Megváltó által intézett a földhöz az Ég, hogy vajjon akar-e az ember boldogulni a Názáreti Jézus keresztje által?

Az Egyház a szívek százezreinek az az *együtt-rezgése*, melyre Krisztus indította a világot s amely közel kétezer évvel az ő halála után nem szűnt meg lázban tartani milliók lelkének legnemesebb aspirációit.

Az Egyház az az *öröm*, mely a gyászolók szívébe szökken, akiknek Jézus visszaadja halottaikat; az a *mosoly*, mellyel ártatlan gyermekek fűzik liliomjaikat az ő áldó jobbja köré; az a *csók*, mellyel bűnbánó Magdolnák illetik annak lába nyomát, aki a legnagyobb terhet vette le lelkükről; az a *könny*, melyet halálos vívódásukban megenyhülve sírnak azok, akiknek ő megígérte a paradicsomot. Az Egyház a Jézus nevében ellenségeinek megbocsátó szeretet, a Jézusért mindenét elhagyó s remeteségbe vágyó önkéntes szegénység, a Jézus hozta szerelméért a test és vér szerelméről lemondó szűzesség, a Jézus nevével ajkán vidáman meghaló hősiesség — mindaz, amit Jézus mű-

vével kapcsolatban, az ő szavára, az ő példájára, az ő biztatásaira s az ő erejével nagyot, nemeset, szépet, tisztát alkotott az emberiség: tudományban és élet-szentségben, az értelem s a szív legművészbibb tökéletesítésében — mindez összefoglalva s belehelyezve abba a keretbe, melyből ered s melyből minden élet-erejét, kedvességét, isteniességét meríti — íme: ez az Egyház.

Az Egyház: Jézus művének fennmaradása a földön.

Ügye, ha így fogjuk fel, akkor kissé nehéz megérteni, hogy hogyan lehet *gyűlölni* az ilyen alakulást? Pedig ugyan ki mondja nekünk, hogy nem ez az Egyház, hanem valóban az a fantóm, az a rémkép, az a hiéna, az a kancsuka-forgató kísértet, aminek ügyes kezek oly fáradhatatlanul s annyi leleményességgel festik?

Az Egyház in concreto *emberekből* áll, tehát tele van emberi elemmel is és tudjuk, hogy az emberi elem mindig tökéletlenségekkel jár. Wo es Menschen gibt, da menscheit's. Mi következik ebből? Az, hogy az Egyház rossz? avagy az, hogy az emberek rosszak? Valószínűleg ez utóbbi. Tehát az Egyház mint ilyen, mint Jézusmű érdemel-e gáncsot, visszaszorítást? vagy az emberi elemet kell megjavítani, egyháziabbá, krisztusiabbá tenni? Nemde az utóbbi a helyes. És mégsem ez történik, hanem az előbbi.

Ha a tudós hibázik, nem a tudomány a bűnös, hanem az egyes ember. Ha az államférfi vétkezett, nem az államot kell lerombolni, hanem az államférfit kell megjavítani, az állam hívebb képviselőjévé reformálni.

Tartsuk szemmel élénken ezt a disztinkciót az Egyház és mondjuk: az *egyháziak* között s a legtöbb disszonanciát játszva felbontjuk, a legtöbb nehézséget az egyház helyes felfogásában önként megoldjuk.

Azonban az egyház fogalmához még valami hozzátartozik s ha ferdén nem akarjuk megítélni a helyzetet, ezt a pótlást el nem mulaszthatjuk. A legfontosabb

könzekvenciák és legélesebb differenciák ezen a ponton indulnak meg.

Azt mondtuk, hogy az egyház törvénye — ha csakugyan törvény — nemcsak nem zárja ki a tekintély s a kikényszeríthetőség elvét, de egyenesen posztulálja is azt. A tekintély s a kikényszeríthetőség elvét, mégpedig a maga egész apparátusával: dogmatikai és fegyelmi téren.

Az az apostol, aki oly nemes ékesszólással eseng a kortársainak, hogy „ne legyenek köztük szakadások”, maga emelte fel először a villámszóró jobbot: az első exkommunikációk Pál apostol nevéhez fűződnek, aki leveleiben névszerint kiközösíti azokat, akik csökönnyösen vétettek az egység és rend, a béke és szeretet *törvénye* ellen.

Már ez az egy megfontolás megdönti azt a kis-kaliberű (s épp ezért népszerű) vádat az egyház ellen, hogy szeretetet prédikál és gyűlöletet iszik — hogy kiközösít, indexre tesz, fenyeget, korhol, int, parancsol, Canossába vár és egyedül üdvözít. Az egyház mindeme vádakra így felelhet: Édeseim: csináljátok máskép. Tartsátok fenn 370 millió ember közt a hit és szeretet, a rend és Krisztus-erkölcs egységét, tekintsetek a szeretetet törvénynek, — de a törvény és a társas-egység minden erkölcsi szankciója nélkül. Szép szóval akarjátok ezt elérni egyedül? Édeseim, a Holdban éltek? vajjon nem ismeritek az embert? nem tudjátok, hogy minden törvénynek, még ha az véletlenül, a szeretet és egység törvénye is, akadnak forradalmárai, akiknek passzió a ledöntés, még ha építeni nem tudnak is s akiket egyszerűen kordába kell szorítani? Kordába szorítani, igenis, a szeretet nevében s a szeretet megőrzése végett.

De beszéljünk konkrét példákban, s példakép válasszunk olyasmit, ami ma már nem izgatja a kedélyeket. Ki fog ma lármát csapni a homoúziósz ellen és a homojúziósz érdekében? ami pedig kétségtelenül centrális kérdés: a Krisztus kilétének kérdése. És ügyebár annakidején évszázadokon át a legnagyobb

veszély fenyegette a Krisztushívő tábor egységbenmaradását e viták miatt. S ha végre is nem győz a nagyobb, az élesebben látó rész, mely a vértanuságig ragaszkodott az eszméhez, hogy a tanítás egysége törvény, melyet megszegni semmi szín alatt nem szabad, a kereszténység egysége megszakad már az első századokban.

Vegyünk más példát. Egy egészen kicsiny, szertartási dolgot: a kelyhesek követelését. Az egyház az Úrvacsorát sokáig két színnel osztotta *minden* hívőnek, a világiaknak is. Szükségesnek nem vallotta ezt — mert hisz az áldozásban csak egy a lényeg: hogy t. i. az áldozatot bemutatók az ősi áldozati szokások értelmében a szimbolikus áldozati cselekmények végén valamiképpen maguk is részesüljenek az áldozati lakomában —; de ez a részesedés épúgy megtörténik a puszta kenyérszín által, mint a két szín alatti vétellel, nem lévén rá ok, hogy a kelyhet a laikusoknak megvonja, az Egyház eleinte megadta nekik azt is. A hívek legnagyobb része sokáig egyszerű, szegény ember lévén, nem sokat törődött a közös kehely használatának kellemetlenségeivel. Később finomultak az igények s a közös kehely használata, melyből koldus és király, bélpoklos és tüdőbeteg egyaránt ivott, oly tehernek bizonyult, mely csak megnehezítette a lényegét s méltán elijeszthette a kényesebbeket az áldozati cselekmény gyakorlatától s az istentisztelettől. Képzeld el elevenen a helyzetet. Ilyenkor emberi szokás szerint két nézet és két párt alakul; az egyik a régi szokást vindikálja továbbra is, a másik észokokkal argumentál a nem-lényeges dolgok reformja mellett. Kész a széthúzás, a „szakadás”, az egység megbomlása, ha a szeretet és egység a fegyelmi s tanítási dolgokban nem törvény, vagy, ami ezzel egy következő, ha nincs, aki ilyen esetekben *kötelező* tekintélyvel, ellenkezés esetén akár kiközösítő hatalommal is eldönti a vitát.

Ugyebár, ma milyen tiszta, egyszerű okoskodásnak tűnik fel ez? És 500 év előtt mégis lángba borult,

főleg a szláv fanatizmus talaja emiatt a döntés, a „kehelymegvonás” miatt s a hitújítás idején micsoda jelentékeny szerepe volt az egység megbontásában a kehely kérdésének!

Az a kellemetlen következménye mindig megvan az ilyen döntéseknek, hogy míg az egyik fél fellelegzik, hogy „nahát valahára!”, addig a másik félen mindig akad egy csomó duzzogó, sőt olyan is, aki azt mondja, hogy „akkor hát nem játszom, nem maradok veletek” és elmegy, eltávozik az apai háztól, olykor magával rántva évszázadokra egész fanatizált vagy hipnotizált vidékeket. De ez nem is lehet máskép, ott, ahol a szeretet elve nemcsak érzület, hanem parancs is és törvény és szent meghagyás. Legalább akik megmaradnak a nagy egységben, annál szorosabbnak érzik az egység kapcsait.

Ez az egyháznak s a szakadásoknak története.

Ahol meg az egység elve mint eleven, kezelt, alkalmazott törvény megszűnik, ott — a protestantizmus többszázszoros, sőt voltaképp végnélküli szétszakadozása reá a legjobb tanu —, ott maga az egység megszűnik. Ott egy csomó templom áll egymás mellett: orthodox luteránus és neológ luteránus, wesleyánus, baptista, kálvinista, metodista, quaker, anglikán, preszbiteriánus, anabaptista és az ég tudja hány — mint a vásári bódék, amelyek egymás előtt elkapkodják a vevőket — s az emberek, akik voltaképp mind Krisztus hívei akarnának lenni, megtanulják és megszokják, hogy a legnemesebb és legfinomabb emberi valamiben: a vallásban s a legfontosabb és legnagyobb kérdésekben teljességgel nem értik meg egymást... s hogy a kellemetlen differenciák elkerülése végett még a legjobb, ha a vallási témát nem is említjük... kereszténynek kereszténnyel nem szabad a kereszténységről beszélni... S megtanulják és megszokják, hogy az evangélium legszebb és legnyomatékosabb tanát: „*hogyan legyetek*”, „*hogyan akol legyen és egy pásztor*”, „*hogyan tökéletesek legyetek*

az egységben”, hogy „ne legyenek köztetek szakadások” — egyáltalán nem kell megtartani.

Nem nagyon világos és nagyon szomorú illusztrációja-e mindez annak, hogy csak ott van Krisztus-akarta egység és szeretet, ahol ez az egység és szeretet *törvény*, melyet alkalmaznak, melyből konzekvenciákat vonnak, melyet minden megengedett eszközzel sürgetnek s minden áldozat árán fenntartanak az arra hivatott s természetesen kellő jogkörrel felruházott közegek?

A kellő jogkörrel felruházott közegek. Ime, ez az. Az anarchia nem lehet egységesítő elv, nem lehet szeretetre utalt közösség összetartó eleme: az egyház csak hierarchikus lehet.

A katekizmus így határozza meg az Egyházat: az egész világon élő keresztények látható (azaz: konkrét, teljesen reális) társasága, kik ugyanazon hitet vallják, ugyanazon szentségekkel (kegyszerekkel) élnek s Péter apostol utódjának lelki kormányzata alatt állnak. A hármasság egység: a tanítás, szentségközvetítés és lelki kormányzás közössége itt az egyház fogalmának *differencia specificája*; s ez a definíció a *legteljesebb szeretet-egység* elvének diadalrajuttatása, mint amely itt az egyház *lényegének* mutatkozik be.

Mi az Egyház tehát? *Szeretet és egység az elvekben, a tanításban, a kegyszerekben, a fegyelemben* — ez az egyház. S ebből már érthető, miért város, miért *civitas Dei*, miért *respublica*, miért család az egyház, miért lehet profanáció nélkül alkalmazni reá az Apokalipszis legszebb részletének képeit, a „tisztá üveghez hasonló tiszta aranyváros” nevét (Jel. 21, 18). Annál is inkább, mert maga az apostol az, aki az „aranyvárost” „a Bárány jegyesével” azonosítja; a Bárány „jegyese” alatt pedig, mint e kifejezést pl. Pál már János előtt tette, kifejezetten az Egyház értendő (Fil. 5, 28—30).

Meghatároztuk a fogalmakat — elég volt e száraz munkából. Lássuk most az eleven valóságot. Jöjj, szíves olvasó, hadd mutatom be neked a jegyest magát,

a Bárány menyasszonyát. „Veni, et ostendam tibi Sponsam, uxorem Agni — Jöjj, és megmutatom neked a menyasszonyt, a Bárány jegyesét” (Jel. 21, 9).

*

Egy bűvös szót mondok most neked, olvasóm. Ha azt megérted, meg fogod érteni az Egyházat is, mindenben, az utolsó konzekvenciájában, az inkvizícióig bezárólag, s ha azt nem értenéd meg, nem érthetnéd meg az egyházat soha, soha.

Ez a bűvös szó az, amelyet annyiszor hallasz az Egyház templomaiban: „Per omnia saecula saeculorum”: „minden évszázadokon és évezredekken keresztül — örökké”.

A filozófia elfogadott elvei közé tartozik, hogy mi emberek véges jegyekkel s a végek tagadásával tudjuk csak kifejezni a végtelent. Ez az oka annak is, hogy inkább csak sejteni tudjuk mint átfogni, micsoda rengeteg nagy dolgot mondunk akkor, ha azt mondjuk, hogy „örök”.

Ah nem, ne is kíséreljük meg leírni e szó tartalmát. Mindig csak azt hisszük, hogy valami „nagyon hosszút” kell ezen képzelnünk; valamit, ami igen soká, rettenetesen soká tart — dehogyan tudjuk elgondolni azt, amit ez a szó voltaképpen jelent: azt, hogy lenni és soha meg nem szünni lenni. — Minden hasonlat még halvány képet sem nyújt e tekintetben. Pedig az Egyház légköre, hite, tanépülete ebből áll: örökkévalóság. Ez Jézus tanításának veleje s ide mutat az Egyház minden életparancsa, liturgiája, jogrendszere — örökkévalóság. — Az Egyház is örökkévalóságból lépett közénk: Isten örök elgondolása volt. És bár ma az idő kategóriájában él, mégis odafordít mindent az örökkévalóság felé. Az Egyház földi rabjai is „a világ végezetéig élnek, onnan pedig a „Coelestis Urbs” örök-szép távlataiban terül majd!

Mi hát az Egyház?

Azt mondhatnók, hogy a Krisztushívők nagy kö-

zössége, társasága, egysége — s ez a meghatározás igaz is, de magyarázatra, kifejtésre szorul.

A „közösség” és „társaság” magukban véve kissé elmosódó fogalmak: mindenki első pillanatra látja, hogy pl. a család más értelemben „társaság” és „közösség”, mint egy ma délutánra ad hoc összeverődött kártyakompánia. Vannak társulások, amelyeknek létét, fennállását és szabályait magunk alkotjuk, vannak olyanok, amelyek létüket s lényegüket készen hozzák magukkal: mástól, esetleg a dolgok természetéből.

Mindenekelőtt: *honnan* tudom meg, mi az Egyház? Ugyebár ama történelmi monumentumokból, melyekből Krisztusra s az ő művére vonatkozó ismereteinket meritjük, elsősorban az evangéliumokból. S ahogyan ma még a szélső racionalizmus oldalán is (ha csak tudományos racionalizmusról van szó) értékeli az evangéliumokat, ez a 4 ősrégi Krisztus-biográfia, az evangélium Jézus alkotásainak s intencióinak eléggé megbízható, s állandóan *minden* oldalon hallgatagon elismert, bizonyító erővel bíró forrása, foglalata.

Már most az evangélium szerint hogyan képzelte Jézus az ő művének fennmaradását a földön?

Azt akarta-e, hogy egészen híveinek tetszésére, esetleg önkényére legyen bízva az ő munkájának folytatása s ennek mikéntje? Egy pillantás az evangéliumba meggyőz róla, hogy ez a feltevés ki van zárva. Bármennyire megkorlátozottan ismerjük is el az evangéliumot, mint biztos alapot, amelyen továbbépíthetünk, el kell fogadnunk a tételt, hogy Jézus a leghatározottabb erkölcsi és jogi elvek betartására építette az ő „országát”.

Mit akart Jézus? Ügye — röviden — szeretetet, egységet, békét, rendet és jólétet? Nos, egy világra és évszázadokra szóló, hatalmas tömegekre számító közösségben szó sem lehet szeretetről, egységtől, béke, rend és jólétről, ha abban senkit semmiféle kötelesség és törvény nem köt, ha mindenki akkor véthet

a szeretet, az egység, a béke, a rend és a jólét érdekei ellen, amikor neki jólesik.

Mit is mondott Jézus? Úgye azt, hogy „egyek legyünk”, mint „ahogy ő és az Atya egyek”, hogy „tökéletesek legyünk az egységben” s — miként egyik legelső híve megformulázta — „ne legyenek köztünk szakadások”. Nos, hogyan lehetünk egyek mi, annyi százezren, ha bárkinek kénye-kedvétől függ, hogy, amely pillanatban neki tetszik, széttépje az egység kötelékét és „szakadást” idézzen elő.

Ha a szeretet csak *érzés* volna, meglehetne tán törvény nélkül is. De ahol a szeretet és az egység *parancs* és kötelesség, ott a törvény fogalmának egész súlya és szigora kíséri. Sajátságos lehet első pillantásra és illogikus fejek megtévesztésére alkalmas paradoxon, de valójában egyszerű logikai követelmény: a szeretet.

Ah, igen, Krisztus, a szelidszemű, a vigasztaló, a szeretet törvényhozója, a boldogságok hirdetője, aki nem vetett követ a házasságtörésen ért nőre és szívéhez szorította a kis gyermekeket — a papifejedelmek és írástudók megszégyenítője, a proletárok védelmezője, az egyéniség értékének hangoztatója — igen, ő kell nekünk, ő a mienk, őt elfogadjuk... De az egyház? Mit akar az egyház? Mit tolja fel magát mindenüvé mint az egyedül üdvözítő, mint a hivatalosan hivatalt közvetítő Isten és az ember között? Mit erőszakoskodik itt az ő százféle jogszabályával és disztinkciójával, az index-szel és inkvizícióval, káprázató ceremóniáival, babonaváiraival, latifundiumjaival, a Ne temeré-vel és reverzálisaival, szeretetet hirdető, de gyűlöletet szító papjaival, tétlen, népbütítő, hereéletet élő csuhásaival, világmegvetést, középkori életideálokat és kultúrátlanságot terjesztő szerzeteseinek meg szerzetesnőinek egész beláthatatlan sáskahadával? Krisztus személye, az evangélium magasztos gondolatai, a kereszténység lényege előtt meghajlunk mi is, de az egyház? a papok? a klerikalizmus? *voilà l'ennemi*.

Ki beszél így? Nehéz volna felsorolni névszerint valamennyit. A „kor” beszél így, az egész „világ” beszél így: „mindenki”, aki ujságot olvas és aki nem elfogult és elmaradott és reakciós.

„Krisztus, vagy az egyház?” írja egy „volt” pap cím gyanánt egy keserű vádakkal teli füzet födelére és nincs az égnek annyi csillaga, amennyiféle variációban ez az „éles disztinkció” — Krisztus? vagy az egyház? — kifejezésre talál. Krisztus szelíd és egyszerű volt — szavalja a kaputosnak a vastag, a proletárnak a krajcáros ujság úgyszólván naponta —, az Egyház pedig pompázó és irgalmatlan. Meg kellene szavaztatni egyszer az utca népét s utána a szalonok népét és utána a parlamenteket és utána az egyeteme- ket és utána — vagy valamennyi előtt — vagy valamennyi helyett — a sajtót: mint ahogy az imperium kicsiny képviselője tette egykoron Krisztussal, közfelkiáltásra bízva az ő sorsát: mi legyen vele, az egyházzal? A lehangosabb felelet kétségkívül ez lenne — sőt megszavaztatás nélkül is ez: „Tolle!” „El vele! Nem kell! Inkább Barabbás, inkább akármí, de ő nem kell!”

Igaz, hogy mint akkoron, úgy most is volnának elegenden, akik a szívük mélységes mélyén egészen más-ként gondolkoznak az elítélt felől. De nem mernek (vagy nem akarnak? vagy nem tudnak?) felszólalni s beérik azzal, hogy csendesesen siratják a halálraszán- tat. Temetésén — ha csakugyan eltemetnék egyszer — biztosan megjelenének ők is és a sötétben, ahol nem kellene reszketniök „propter metum Judaeorum — a zsidóktól való félelem miatt” (Ján. 20, 19), megsiratnák őt; nem képmutatásból, de őszintén. A Nikodémusok szánó könnyeivel.

Úgy-e, ha azon a legborzalmasabb s legnagyobb napon valamennyien ott lettek volna a pretórium előtt, akiket Jézus megvigasztalt, meggyógyított, feltámasztott, új, szebb életre buzdított, megáldott és boldogított, ha meg nem hátrálnak s el nem bújnak valamennyien a leendő első pápával az élükön, hanem

mint egy szál ember protestálnak egy önző párt arrogáns gyűlölködése ellen s erős hangon azt kiáltották volna oda az igazságot kínáló rómainak: Bocsásd szabadon Jézust és fenyítsd meg a törvény szerint Barabbást — úgy-e akkor az ármány, a magát egy egész népnek, egy impériumnak képzelő farizeizmus minden őrijöngése és gyűlölködése kénytelen lett volna szégyenkezve oduiba bújni vissza.

És akkor az ingadozóknak, a kételkedőknek, a ki nem forrottaknak és meg nem állapodottaknak is felnyílt volna a szemük s akkor a Legnagyobb Ember diadallal állíthatta volna fel a szívek ezreiben az ő titokzatos országát. A nagyság és fenség, mely személyen s tanán előmlött, az áldás és béke, mely belőle mint egy Napból sugárzott, a jólét és boldogság, mely az ő lábai nyomából fakadt, elismerésre, győzelemre, hódításra számíthatott volna s nem kellett volna katakombákba bújni s a hívek vérenek tengerén keresztül keresnie lassú, bár így is szép és elragadó érvényesülést.

Azonban Krisztus elesett ellenségeinek keze alatt s győzve esett el. S az ő sorsát mint a vőlegényéét osztja azóta a jegyes. Az a megtépett, megcsúfolt, gyűlölt, utált, külső fénye mellett (és miatt) is kétszeresen proskribált, ellenségeitől halálra kért, híveitől sokszor csak ép hogy meg nem tagadott egyház talán szintén más fényben állna ma a világ szeme előtt, ha azok, akik szívükben vele éreznek, bátrabban és büszkébben kelnének védelmére, ha igazabban szeretnék! Ha szeretnék a pretóriumig és az utcáig is: a fórumon és a zöld asztal mellett — mindenütt, és nem fojtaná el szeretetük tiltakozó s védő szavát unos-untalan a gyáva szekta bátorkodó szózata: „Nem akarjuk, hogy ez uralkodjék fölöttünk!”

*

Olvasóm! nem vitatkozni, nem szónokolni, nem oktatni akarlak. Csak gondolatokat akarok nyújtani — s te ítéld fölöttük. Szempontokra szeretné figyelme-

det felhívni, melyeken, ha úgy tetszik, elgondolkozhatol... Köszöni, hogy kezedbe vetted; köszöni, hogy olvasod; hogy szobádba, meghitt magányodba, legbensődnek: gondolataidnak szférájába engedted belépni, hogy ott engeded beszélni, ahol egészen otthon, egészen magadnál vagy: „In abscondito”. Ahol gondjaid, keserűségeid, botlásaid, örömeid, kiábrándulásaid után megpihenni térsz, ahol elmerengsz a multon, jelenen és jövőn, ahol a legértékesebb valamit képzod, amivel bírsz: a szívedet. Ez a könyv ígéri neked, hogy nem él vissza vendégszereteteddel. Nem lesz keserű és érdes utolsó lapjáig. Fekete betűsorai mögül fehérség, ha szabad így beszélnem: fehér könyvlelek mosolyog a szemed párjába: öröm, lelkesedés, rajongás és szeretet valami iránt, amit neked is szeretni kell...

Neked? De *ki is vagy te?* Én bemutatkoztam; mutatkozzál be te is nekem! Ki vagy te?

Ne mondd! Megmondom én.

Három közül egy. Te csak azt mondd meg, nem nekem, csak magadnak: hogy melyik vagy te e három közül:

Gyűlölöd, útalod, *megveted*, sajnálod, semmibe veszed az Egyházat? Jól van. De úgy-e, a szándékok tiszta s az igazságot jobban szereted, mint a szenvedélyt vagy — mondjuk — az előítéletet. Igen? Akkor nyert ügyem van; feltéve, hogy van némi kintartásod s nem félsz tőle, hogy az ismeretlenül gyűlölt kísértet mögött esetleg — édesanyádat fedezi fel szemed.

Ingadozol? nem tudod? válladat vonod? *kétekelkedel?* Azt mondd: ki tudja, mi az igazság? De végig tudsz gondolni egy igazságot és nem szeretsz megállni fele úton és nem érzed magad ösztönszerűleg jól a félhomályban. Igaz? Akkor rendben van; jöjj, kérlek, velem, ha érdemesnek tartod megtalálni a kardot, mely szétvágja a kétségeket. De légy némi türelemmel is, — hisz a kérdés, melyet tisztázni akarunk, bizonyos tekintetben az Isten létének érveivel vetekedik fontosság és nagyszerűség dolgában.

Ne mondd, hogy arrogáns vagyok. Hogy meg aka-

rok oldani feladatokat, melyeknek megoldásán anynyian kétségbeestek. Nem — én éppen azért bízom a sikerben, mert nem én akarom megoldani a kétségeket, hanem te akarsz s ha erősen akarsz, akkor azon az úton, melyen nem én vezetek először, megtalálod a kibontakozást.

Vagy pedig harmadszor: *hivő* vagy. Teljes értelemben; azaz: nem fogadod el a diszpunkció jogosultságát Krisztus „vagy” az egyház között. Meg vagy győződve róla, hogy ez a kettő egy dolognak kettős oldala. Egyik a másikban van s a másik az egyikért. Szereted „őt”: Krisztust az egyházban s az egyházat Krisztusért. Hiszel a missziójában, mely óceánt és világtörténelmi korszakokat túlhalad s összefog életet és halhatatlanságot, kicsiséget és végtelenséget. De megbénítja szárnyaid szárnyalását a rettentő helyzet, melyben a két jegyest látod. Leveri lelkesedésed lobbanását amott a közöny, a gúnyolódók hideg nevetése, s a gyűlölködők elbizakodó előretörése s elkedvetlenít a képmutatók kufár árulása, a bérencek gyáva tétlensége emitt. Így volna? Akkor neked szólnak e sorok inkább.

Nézd, a harc egyenlőtlen lehet, de a kimenetele kétségtelen. A város ostromzár alatt lehet, a fölmentés mégis biztos: a fölmentő sereg benn van a falai között. Csak meg kell tudni látni, meg kell tudni találni. S aki egyszer meglátta, észrevette Őt, a láthatatlant, a jegyest, aki az aranyváros „fényes világossága”, az nem teheti többé ölbe a kezét. Ölbe az teszi a kezét, aki vagy máris győzött és nincs mit küzdenie többé, vagy aki rezignáltan teszi le a fegyvert s kényre-kegyelemre kapitulál.

Az egyháznak ilyen fiakra, védőkre, hívekre nem lehet szüksége. Neki nagy missziója, messze tekintő, az egész emberiséget átfogó feladatai vannak, melyeket azonban csak híveiben s hívei által teljesíthet. Hívei által, akiket a triviális ellenvetések köde meg nem hódít; akik a megkötözött és megköpdösött Krisztus-jegyesen minden szidalom és gúny dacára fel-

ismerik Annak vonásait, aki élő Veronika-kendővé, az Ecce homo leghívebb képmásává avatta menyasszonyának arcát, és rajonganak annak szépségéért, aki töviskoronát hordoz és Cirenei Simonként segítik emelni nehéz keresztjeit annak, aki keresztet visz.

Az egyháznak igenis harcrakész, bátor katonalelkű hívekre van ma szüksége; ma és mindig, amíg a földön van, ahol harcolnia kell mindig, mert soha békét nem hagynak neki. „E világon szorongattatók leszen”, mondta neki Alapítója, aki azonban hozzátette azt is, hogy „*bizzatok: én meggyőztem a világot*”.

Szállóigévé lett a haldokló költő szava: „Több világosságot!” Szállóigévé egy ismert író szózata: „Több örömet!” s hallottuk ezt a szép jelszót is: „Több békességet!” Nekünk, keresztényeknek mindenekelőtt ezt kell hangoztatnunk, de úgy, hogy mindenekelőtt és legerősebben önmagunk halljuk meg: „Több *bizalmat!*” Bizzatok! Ő, aki meggyőzte a világot, ő biztat így Maga.

Ezt a *sursum cordá*-t, ezt a bizalmat, ezt az életosztó bátorságot szeretné benned fokozni ez a pár sor. Rá szeretne venni, hogy szeresd őt, még jobban, mint eddig, szeresd a félreismertet, a gyűlöltet, a megvetettet és segíts széttépni láncait és segíts széttépni az emberek szemén a fátyolt, mely oly sűrűn borul annyi fényéhes szemre s oly érzéketlenekké teszi őket a legédesebb szépség és legfölségesebb ragyogás: az Aranyváros, az Egyház iránt.

Helyes és helytelen vallásosság.

„*Eredj előbb megbékülni atyáddal, és akkor menj és ajándékdol!*” Mt. 5, 24.

Pünkösöd után 5. vasárnapra.

Ki ne ismerné azt az evangéliumi részletet, ahol Jézus azt mondja, hogyha valaki ajándékot visz az oltárra s közben eszébe jut, hogy felebarátjával harag-

ban van, hagyja ott inkább az áldozatát, menjen előbb megbékülni felebarátjával s csak azután jöjjön áldozatát bemutatni.

Ez a jézusi mondás nemcsak arra int, hogy gyűlölséget ne tápláljunk szívünkben, hanem tágabb értelmezésben arra is, hogy *a vallásosságnak nem minden fajtája kedves az Isten előtt*. Oly időszerű tanítás ez, hogy érdemes vele kissé bővebben foglalkozni.

Ma nagyon sokan vannak, akik vallásosnak nevezik s hiszik magukat, de vallásosságuk helytelen és hamis. Egyesek elvként szeretik hangoztatni, hogy minden vallás jó és mindenfajta vallásosság helyes, csak egyéni és őszinte legyen; egyébként az egyik annyit ér, mint a másik. Lám, erre a divatos felfogásra az Úr maga rácáfol: még ha őszintén s igazán akarsz is imádkozni s áldozni az Úr oltára előtt, nem lehet, nem helyes ez a te imádkozásod, ha nem cselekszel a törvény szerint, ha nem békülsz ki ellenségeddel. Az isteni parancs tudatos elhanyagolása hamissá s tökéletlenné teszi vallásosságunkat.

Nem szólok most azokról, akik a vallás mivoltát magát meghamisítják s olyan vallásfogalmakat állítanak fel, amelyekből a lényegét: az Istenre való vonatkozást szép csendesen kihagyják. Vallás — Isten nélkül! Kereszténység — Krisztus nélkül! Valláson csak valami „felsőbb létrendbe való beilleszkedést”, „a végtelenség megsejtését” értik, valami érzelmi bekapcsolódást egy magasabb egységbe, az emberiség, a kultúra, az etikai rend egységébe. A darwinista Huxley hasonló alapon még a kutyáknak s lovaknak is tulajdonított „vallásosságot”; Comte pedig, a francia pozitivizmus megalapítója, az emberiség eszményképét imádta „vallásos” szertartásokkal az ő szerelmes Klotildjának szellemében.

Mindez egyszerű eltévelyedés. Valláson, a religión már a józan pogány bölcsélet az élő, személyes Istenrel való személyes kapcsolatot értette (religio; religo = összekötök), azt a viszonyt, amelyben az eszes teremtménynek az ő Teremtőjével állania kell, tehát az

Isten iránt való hódolatot, tiszteletet, imádatot s engedelmességet.

Helytelen vallásfogalom az is, amely a vallást egyszerűen a becsületességgel azonosítja. „Az én vallásom az, hogy nem teszek rosszat”, mondja akárhány. Nagyon szép, de ezt *erkölcsnek* nevezik, nem vallásnak. És másodsor: a becsületességhez nem elég, hogy emberi s társadalmi kötelességeinket teljesítjük, mert az Isten imádata s a neki való engedelmesség szintén becsületbeli s még hozzá legfőbb kötelességünk. Nem lehet becsületos ember az, aki ha egyébként erkölcsösen él is, az Isten iránti kötelességeit, azaz a vallási kötelességeit, nem teljesíti.

De ha vallásosságon Istenhez való vonatkozást értek, még akkor is könnyen belopódzik egyik-másik divatos félreértés a vallásosság fogalmának közelebbi értelmezésébe.

Igy mindenekelőtt sokan vannak, akik valláson és vallásosságon *csak a kedély s az érzelem vallásosságát értik*. Mint a német bölcselő Jacobi mondta: „Egész szívemmel keresztény vagyok, de egész eszemmel pogány” (Mit dem Verstand ein Heide, mit dem ganzen Gemüt ein Christ). Hát ez bizony nem vallásosság. Mert ahol csak a szív, az érzelem, a kedély hódol meg Istennek, az ész és értelem pedig távol marad tőle: ott az ember pogány és hitetlen.

A vallás az *egész ember meghódolása az Isten előtt*, tehát az *értelemé* is, és elsősorban az értelemé, mint a legnemesebb emberi képességé. Mit ér a kedély és a merő érzelem „vallásossága”, ha eszünkkel tagadjuk Istent s parancsait és kinyilatkoztatásait visszautasítjuk? Olyan vallásosság ez, mint amilyen hazafiság volna, ha valaki azt mondaná: én amúgy kedélyileg szeretem a hazámat, de eszemmel tagadom a haza jogosultságát, fölöslegesnek s ámitásnak tartom az államot. Jézus bizony nem érzelegni tanította híveit, hanem hinni, igaznak tartani az Isten kijelentéseit s megtartani a parancsokat, melyeket ő elénk szabott.

Igaztalan s naiv beszéd, ha valaki azt mondja,

hogy az értelmével nem tud vallásos lenni, mert ezt tiltja a felvilágosodottsága. *Igazságtalan* ez a beszéd, mert a komoly felvilágosodást, vagyis a tudományos gondolkodást semmiféle jogcímen nem lehet szembeállítani a vallásossággal, a hittel. Az Isten létét senki meg nem cáfolta. Jézus istenségét, a katolikus Egyház krisztusi eredetét senki tudományosan meg nem döntötte. A keresztény hit semmit sem tanít, ami ellen a tudomány nevében a legcsekélyebb komoly ellenvetést lehetne tenni. A hitelenség ugyan mindent elkövetett, hogy kidöntse a vallás értelmi alappilléreit, de ezek a kísérletezések kivétel nélkül csütörtököt mondtak.

És *naiv* kísérlet a hitnek és felvilágosodásnak ez a szembeállítása, mert a hittagadás legtöbb esetben nem is az emberek értelmére, hanem inkább a tudatlanságára és hiúságára épít, amikor elhitei velük, hogy a vallási téren a merő tagadás, a hetyke megnevezés már csupa felvilágosodás és értelmi fölény. Gyermekes elgondolás: lehetsz akármilyen tanulatlan és képzetlen, csak tagadd és káromold az Istent s mosolyogj a kereszténység felséges tanain s akkor már szabadalmazott felvilágosodott vagy, művelt ember, értelmi kapacitás, mégha tán a nevedet sem tudod tisztességesen leírni! Ez az az olcsó filozófia, amivel bizonyos oldalakon a jobb sorsra érdemes munkásokat és kubikusokat okosítják s az ú. n. műveltebb osztályok félművelteit is nagyszerűen le tudják venni a lábukról.

Mi jogon nevezgetik azonban felvilágosodásnak azt az irányt, amely tagadja a gondolkodási törvényeket, az okság elvét, csak azért, hogy Istent ne kelljen elismernie? Amely tagadja a világmindenségben uralkodó észet és értelmet, rendet és tervet, szándékot és célt? Tagadja a kereszténység nagy történeti értelmét, amely Jézus istenségével áll és bukik? Tagadja az ember magasabb rendeltetését, a lelkiismeret szavának értékét, az életnek a tenyészetten és fajfenntartáson túlmenő értelmét? Ez a hitetlenkedés nem felvilágosodás, hanem gyermekes hengegés, tudatos tudatlanság,

szellemi igénytelenség, a vakságára büszke világtalanság bárgyú hetvenkedése.

Helytelen vallásosság továbbá az is, ha valaki hisz ugyan, de nem az igazságot hiszi, nem az Isten által kijelentett tanrendszert vallja igaznak, hanem *maga állít össze magának valami önkényesen megácsolt hitrendszert*. Ma ez is divatos megtévedés! Hány ember beszél ma így: nekem ne írjanak elő kész tanokat, merev dogmákat és hittételeket; én azt hiszem, amit akarok, magam válogatom össze, amit igaznak tartok és amit vallási gyakorlatként magamra vállallok.

Csakhogy az ilyen önkényes dogmájú és etikájú vallásosság csak annyit ér, mint a magam verte pénz, a magam nyomatta bankó. Ahol igazságról, isteni kijelentésről, magasabbrendű adottságról van szó, ott nem elég *akármit* hinni s *akármilyen* vallási gyakorlatokat végezni vagy *akármilyen* vallási elveket követni, hanem: ahhoz kell ragaszkodni, amit a felsőbbség, az Isten elénk szabott s hogy higgyünk és cselekedjünk, elénk írt.

Ezzel kapcsolatban gyakran felvetődik a kérdés, mit csináljon az az ember, aki meggyőződik arról, hogy eddig nem járt helyes úton, nem követte az igaz, Isten által kijelentett vallást? Sokan erre rövidesen úgy felelnek, hogy akkor is mindegy, *maradjon csak mindenki abban a hitben, amelyben született*. Sőt vannak, akik hozzáteszik, hogy egyenesen jellemtelenség megtagadni azt a hitet, amelyet az ember szüleitől örökölt.

Helyes-e ez az elv?

Ha így mindenestül helyes volna, akkor például a zsidók és a farizeusok joggal utasították volna vissza Jézus vallását, mint amely bizonyos dolgokban bizony túlment az ószövetségen. És akkor Pilátus joggal ítélte az Urat halálra, mint aki a legnagyobb „jellemtelenségre” tanította az embereket. A pogányok is joggal öldösték le a keresztény hit hirdetőit.

Akkor őseinknek s Európa valamennyi népének részén jellemtelenség volt a keresztény hit elfogadása, mert hiszen nem ebbe a hitbe születtek bele. S akkor

logikusan következnek az is, hogy époly helyes: akár egy Istent imádni, akár egy egész Olimpuszt fogadni el, hinni Jézus istenségét s a lélek halhatatlanságát vagy nem hinni, megtartani a tízparancsolatot vagy nem tartani meg, követni Krisztus Egyházát vagy nem követni.

Miért volna éppen csak a *születés ténye* döntő arra nézve, hogy melyik az igaz és melyik a téves vallásrendszer? Hiszen akkor az egyik emberre nézve az egyik vallás volna az „igaz”, a másokra a másik s így az igazság ellenmondásba kerülne önmagával! Nem, a helyes felelet csak az lehet, hogy minden ember *köteles követni az igazságot, még pedig legjobb utánjárása és meggyőződése szerint*. Jellemtelenség megtagadni az *igaznak ismert* hitet, elpártolni az *igaz* vallástól pénz, állás, előbbrejutás, házasság miatt; de époly jellemtelenség, vagy legalább is époly nagy vétkek az Isten és az igazság ellen az, ha valaki *jobb meggyőződése ellenére megmarad olyan hiten*, amelynek téves voltáról meggyőződött. Akár bele született, akár nem.

Miért volna bűn és becstelenség rátérni a helyes útra, mihelyt annak ismertük fel s mihelyt az a meggyőződésünk, hogy az eddig járt út helytelen volt? Nem férfias dolog-e belátni, hogy tévedtünk s igyekezni a tévedést kiigazítani? Követ vetünk-e ezzel szüleinkre s őseinkre? Szó sincs róla! Ha ők nem látták be azt, amit mi belátunk, nem hibáztak; nem az ő hibájuk volt, hogy ők nem lettek azokra a mozzanatokra figyelmesek, amelyek itt döntő szerepet játszanak s amelyek minket meggyőztek.

Csak az a becstelenség, ha valaki *meggyőződése ellenére* változtat vallást, ha pl. csak azért tér át erre vagy arra a hitre, mert az anyagi előnyökkel jár, vagy mert ezen az úton valami földi érdeket akar biztosítani. Mihelyt azonban szent meggyőződésből vonzódik valaki Krisztus és a katolicizmus felé, nemcsak, hogy nem bűn a meggyőződését követni, hanem *ellenkezőleg legszentebb kötelessége*.

Mert a vallás — és ezen fordul meg a kérdés lényege — nem érzelmi és családi ügy, hanem *Istennek és a léleknek ügye*, az igazság vagy tévedés kérdése, az Isten kinyilatkoztatásaival szemben való kötelesség meghódolás és engedelmesség ügye. Nem az a kérdés, hogy mit szólnak hozzá az emberek, még a hozzánk legközelebb állók is. Nem az a kérdés, hogy halálunk után a holttestünk egy másik, bárha mégoly kedves holttest mellett fog-e pihenni vagy sem. Hanem az a kérdés, mit akar tőlünk az Isten, mi az igazság, hol biztosíthatjuk magunknak Isten kegyelmét s a lelkünk örök üdvösségét!

Helytelen módja a vallásosságnak az is, ha elfogadjuk ugyan Isten kinyilatkoztatásait, tehát az isteni igazságot, de *nem élünk szerinte*. Az Úr Jézus azt mondja: „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsokat” (Mt. 19, 17). Szent Jakab apostol pedig kijelenti: „*Fides sine operibus mortua est*, — a hit cselekedetek nélkül holt” (2, 26). Erre céloz Jézus is az evangéliumban: nem ér semmit a te jámborságod s áldozatod, ha ugyanakkor gyűlölséget tartasz felebaráttoddal. Menj s előbb békülj meg vele, akkor aztán kedves lesz áldozatod az Úr előtt. De másképp nem. Jézus itt csak a főparancsot, a felebaráti szeretet parancsát hozza fel példának, de nyilván ugyanez áll a többi parancsról is. „Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! megyen be mennyek országába, hanem aki Atyám akaratát cselekszi” (Mt. 7, 21). És Szent Pál fel is sorol egy sereg vétket, amely kizár a mennyek országából, nyilván akkor is, ha közben akárhogyan hiszünk és akárhogyan imádkozunk az Úr előtt.

Ma szinte divat, hogy olyanok is *szeretik magukat vallásosoknak tartani*, akik életük módjával ugyanacsak rácáfolnak a komoly vallásosságnak még az elemi követelményeire is. Hányszor látni embereket az utcán s a villamoson, akik buzgón megemelik a kalapjukat vagy keresztet vetnek a templom előtt, de ugyanakkor olyan könyveket vagy ujságokat tartanak

a kezükben, amelyek a katolikus vallás és erkölcs elveinek aláásásán, gyakran kigúnyolásán dolgoznak!

Hány katolikus tartja magát vallásosnak, aki pl. a vasárnapi misehallgatás súlyos és komoly kötelességén könnyedén túlteszi magát. Nem vesz részt a közös ünnepi tisztelegésen az eucharisztikus Üdvözítő előtt abban a pillanatban, amikor ő az irgalmazó szeretet szárnyán oltárainkra száll, hogy megújítsa értünk az ő világot megváltó, keresztfai áldozatát! Hány van, aki talán sohasem hallgatja az Isten igéjét, amelyről pedig Szent Pál azt mondja, hogy nélküle nem lehet hit az emberben! Hány van, ki sohasem veszi igénybe a bűnbocsátnak Krisztus-rendelte eszközét, a töredelem és gyónás szentségét!

Mekkora tudatlanságot tapasztalunk vallási dolgokban, még olyanoknál is, akik magukat vallásos embereknek hiszik! Egy úriasszony azzal akart bókolni nekem, hogy úgy szereti hallgatni a rádiós szentbeszédeimet, hogy aznap még misére sem megy, nehogy a rádiópredikációt elszalassza! Szép vallásosság!

Vannak aztán, akik a *szabadság* nevében szeretnének a vallásosságból száműzni minden formaszerepét, minden törvényt és fegyelmet. Ez a szabadosság, ez a „megkötetlen kereszténység”, bár nem katolikus eredetű, katolikusaink között is sajnos rendkívül elterjedt. Kényelmes, hiszen itt az ember a saját tetszését avatja legfőbb törvénnyé, s mihelyt valamely vallási törvény megtartása nehezére esik, egyszerűen túlteszi magát rajta azzal, hogy hiszen ez nem fontos, ez nem tartozik a vallás lényegéhez. Jogszabályok, egyházi törvények sürgetése neki tűrhetetlen klerikalizmus, aminek az igazi vallásossághoz semmi köze.

Ez a felfogás Jézus tanításával szintén semmiképpen sem egyeztethető össze. Mert Jézus és utána az apostolok nemcsak hogy soha egy szóval sem fogták pártját ennek a „szabad” és megkötetlen vallásosságnak, hanem ellenkezőleg nyíltan hirdették maguk is a formák és előírások egész sorát. Az a vallásosság, amelyet Jézus és utána apostolai prédikálnak, elejétől

fogva határozott tanokra utaló, határozott parancsokat tartalmazó, határozott jogi kereteket felállító vallássosság.

Az Úr Jézus nagyon egyértelmű tételeket hirdet az Atyáról és önmagáról, az ő istenségéről, az Atyához való viszonyáról, az ember rendeltetéséről, a túlvilági életről, örök ítéltről, az istenfiúság értékéről; épúgy pontosan körülírt parancsokat, törvényeket, előírásokat is ad s hangoztatja, hogy nem jött megbontani a törvényt, hanem tökéletesíteni azt. Egyházának vezetésére, nyájának legeltetésére pásztorokat, apostolokat rendelt, szentségeket írt elő: a keresztséget, az Ol-táriszentséget, a bűnbánat szentséget, az egyházi rendet; Egyháza vezetőinek oldó és kötő hatalmat, vagyis törvényhozói és bírói joghatóságot adott összes hívei felett. Mindezzel határozottan megvetette az egyházszervezetnek és egyházkormányzatnak azokat az alapjait, amelyeken az egész későbbi egyházjog épült.

Nem lehet tehát az egyéni tetszést és egyéni vélekedést állítani a Jézus rendelkezéseivel szembe, mert akkor ellentétbe kerülünk az Úrral s nem neki szolgálunk, hanem ellenkezőleg forradalmat hirdetünk öellene.

Te azt mondod, testvér: én azt hiszem, amit jónak látok. De Jézus azt mondja, hogy aki nem azt hiszi, amit az apostolok, vagyis az őáltala felállított tanítóegyház előad, az elkárhozik. Te azt mondod: én imádom az Istent, de azt teszem, amit akarok; ám Jézus ezzel szemben azt mondja, hogy csak az megy be mennyek országába, aki megtartja a parancsolatokat. Te azt mondod: elég, ha az ember belsőleg hisz, ha Jézusban elismeri a világ üdvözítőjét; Jézus azonban azt mondja, hogyha ezenfelül meg nem keresztelkedik s nem él a hit szerint, nem üdvözülhet. Te azt mondod: én hiszek is, meg is tartom a tízparancsolatot, de egyébként szabad vagyok s az Egyházzal nem törődöm; Jézus pedig azt feleli, hogy: aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint a pogány és a vámos. Te azt mondod: fő a becsületes élet, én nem lopok, nem

gyilkolok, jó hazafi vagyok; de minek nekem a mise, az Oltáriszentség, a gyónás és az áldozás? Jézus pedig erre azt feleli: Aki nem eszi az én testemet és nem issza az én véreimet, abban nem lesz élet.

Te azt mondod: én a bűneimet az Úristennel magával intézem el, magamba szállok, bánatot ébresztek s vezeklek a bűneimért, nekem ehhez nem kell se pap, se gyónás, se feloldozás; ám Jézus azt mondja: Akinek ti, apostolok és apostolutódok, nem bocsátjátok meg bűneiket, azoknak meg lesznek tartva. Te azt mondod: szép dolog a házasság egysége s felbonthatatlansága, de amikor nem lehetett kibírni azzal az első férjével vagy első feleséggel s azért elváltunk s aztán meg igazán nem kívánhatja senki, hogyha jobb alkalom akad, ne lépjünk új frigyre, hogy holtig való özvegyiséggel kínozzuk magunkat; amire az Úr Jézus így válaszol: Aki elhagyja urát vagy feleségét s máshoz megy vagy mást vesz el, az paráznaságot és házasságtörést követ el. — Ime, az egyéni vallásosság az Úr szemében nem egyéb, mint *önámítás!*

Mi következik ebből? Csak az, hogy a mai emberek közül nagyon sokan nem igazi kereszténységet élnek, hanem valamit, amiről szeretnék, hogy kereszténység lenne. Ennek a megkötetlen kereszténységnek a jézusi kereszténységhez éppenséggel semmi köze. Olyan mellette, mint az árny a fény mellett, mint a torzkép a remekmű mellett, mint a halott az élő s viruló test mellett.

Testvéreim, ne ámítsuk magunkat. *Kereszténység csak egy van:* az, amelyet az Úr Jézus alapított és hirdetett. Vallásosság csak egy van, az, amelyet az Isten nyilatkoztatott ki s amelynek szabályait ő maga fektette le.

S ez nem is lehet méskép. Nem mi vagyunk az urak és az Úristen a szolga, hanem fordítva: az Úristen az úr és mi vagyunk a szolgák. Nem mi vagyunk hivatva arra, hogy a jó Istennek megszabjuk, milyen fajta hittel és milyen cselekedetekben megnyilvánuló vallásossággal köteles beérni a mi részünkről. Hanem

ő írja elő, hogy mit követel tőlünk. A vallásosság nem egyéni passzió, hanem istenszolgálat; nem guszthus és vélemény kérdése, hanem az Isten által felállított rendbe való önkéntes és hódoló beilleszkedés. A kereszténység nem az érzelmek és ötletek szabad sportterülete, hanem az egész embernek, eszének, szívének, szavainak, tetteinek, viselkedésének, áldozatkészségének, önfegyelmezésének és ha kell: önkeresztrefeszítésének engedelmes beállítása az Úr szolgálatába.

Azt mondhatná erre valaki: de hisz akkor kereszténynek lenni annyi, mint rabszolgának lenni! Ezer megkötéssel, ezer gáttal, ezer törvénnyel vétetni magát körül! Folytonosan akadályoztatni az egyéni szabadságunkban! Ez a kifogás annyiban sántikál, amennyiben rabszolgaságról csak ott lehet szó, ahol az ember mások illetéktelen szeszélyének van alávetve. De vajjon a kereszténység szent törvényei esztelen szeszély és önkény diktátumai? Nem végtelenül bölcs és nemes előírások-e azok, amelyeknek legalább annyi komoly és fontos okuk van, mint pl. az állami törvényeknek?

Ki tekinti a normális állam törvényeit rabszolga-intézménynek? Lehet-e rend egy társadalomban, amelyben mindenki tehet, amit akar? Lehet-e szó ott kultúráról, erkölcsről, igazságosságról, jogéletről, társadalmi egyensúlyról, de csak művelt modorról is, ahol az emberek nem fogadnak el bizonyos, mindenkit kötelező törvényeket, előírásokat? Lehet-e egység egy nemzetben, amely nem hódol egységes törvényeknek, célkitűzéseknek, elveknek?

Ugyanígy vagyunk az Isten országával, az Egyházzal, a kereszténységgel. Itt is kell törvénynek lenni, alapelveknek, megbonthatatlan célkitűzéseknek, szent és bölcs előírásoknak. S ahogy az államban az egyes ember nem teheti túl magát a törvényeken azzal, hogy ő egyénileg nem tudja helyeselni a törvényhozó akaratát, épúgy az Egyházban az egyes alattvalóknak nincs joga azzal szegni meg a törvényt, hogy ő azt nem találja helyesnek vagy szükségesnek.

Sőt: míg az állam törvényei merőben emberi alkotások, amelyekben csakugyan lehetnek s többnyire vannak is nagy hibák és mulasztások, addig a kereszténység törvényei vagy egyenesen Istentől származnak, vagy pedig attól az egyházi törvényhozó hatalomtól, amelyet maga az Isten rendelt, amikor Egyházában az oldó és kötő, vagyis törvényhozó hatalmat létesítette.

Valaki azt mondhatná erre: de hiszen Szent Pál nem győzi hangoztatni a Római-levéiben, hogy az Újszövetség eltörölte a törvény kényszerét s nem a törvény cselekedetei, hanem a merő hit az, ami által Isten előtt az Úr Jézusban kedvesek leszünk. Csakhogy aki így beszél, épp azt felejtí, ami pedig lényeges! Szent Pál tudniillik a Római-levéiben bizony *nem az újszövetségi, hanem a mózesi törvényről, a Tóráról* beszél, annak is természetesen csak a szertartási, egészségügyi s theokratikus részéről. Erről mondja, hogy el van törölve. Azt mondja, hogy most már nem a körümetéltetés, nem a mózesi áldozatok, nem a farizeusok által túlhajtott betűisztelet az, ami által az ember üdvözü, hanem az új hit, a Jézus hite és törvénye által. Ezt hangoztatja Szent Pál, semmi mást.

De hogy ez az új hit egyszerűen ex-lex állapotot teremtsen, hogy most már szabad legyen tennünk, amit akarunk, élnünk, ahogy jól esik; hogy már most szabad legyen lábbal tapodni a tízparancsolatot s az Evangéliumnak parancsait, sőt szabad legyen akár hinni, amit Jézus az Egyházban tanít, akár nem hinni: ez olyan önkényes és lehetetlen szentírásmagyarázás volna, hogy a hitűjítók óta szerencsére komolyan senkisémeri hirdetni.

Valamikor sokat vitatkoztak a hitvitázók azon, vajjon szükségesek-e a hit mellett a jócselekedetek is az üdvösségre. Szerencsére ez a vita ma annyiban teljesen elvesztette jelentőségét, mert ma már senki sincs, aki a hitből fakadó jócselekedeteket akár mint érdemszerzést, akár mint a hitnek szükségszerű folyamányát ne tartaná szükségesnek. „Mit használ, test-

véreim, a hit cselekedetek nélkül?" — kérdezi Szent Jakab apostol. Ám, sajnos, nagyon sok keresztény úgy él, mintha sem a hitet, sem a jócselekedeteket nem tartaná fontosnak az üdvösségre. Mit mondjunk erről? Azt, hogy ez már közönséges pogányság, ennek a jézusi kereszténységhez semmivel sincs több köze, mint a mohamedánizmusnak.

Hát még mit mondjunk azokról, akiknél a vallásosság merő üzlet, merő kenyérkereset és elhelyezkedési lehetőség, vagy merő politika? És azokról, akik a vallásosság örve alatt közönséges felekezeti gyűlölködést űznek? Az is vallásosság-e, ha bizonyos felekezeti nyomtatványok egyebet sem tesznek, mint történelmet hamisítanak, az igaz Egyház tanait elferdítik és gúny tárgyává teszik, a pápaság, a törvényes püspökök és papok ellen izgatnak? Mi csoda megtévelyedés, még hozzá a legszentebb eszme: a vallás nevében!

Talán valamennyi vallási téveszménél bántóbb és kárttevőbb az a felfogás, amely ilyféleképpen beszél: Szép a vallásosság, de nem kellene annyit beszélni róla, nem olyan fontos dolog, nem kellene vele annyira nyugtalanítani az embereket!

Szóval: szép, de fölösleges! Meg lehet tűrni, de nem kell fontosnak tartani!

Nem, ennek a beszédnek aztán igazán nincs értelme. A vallás vagy értéktelen önámítás és akkor félre vele! Vagy a legfőbb és legfontosabb igazságok tárháza s akkor a legelső hely illeti mindenben!

A helyesen értelmezett s gyakorolt vallásosság isteni parancs, tehát legfőbb kötelességünk. De azonkívül olyan kincs is, amelyhez semmi a világon nem fogható. Mily gazdag az ember az igazi vallásosság birtokában! És milyen szegény nélküle!

Mi vagyok vallás és igazi vallásosság nélkül? Porszem, amelyet a fürgeteg felkap, ide-oda forgat s végül valahol az árok szélére sodor. Virág, amely nyílik, ragyog, illatozik egy darabig, de aztán lekonyul, elhervad s mint alom és szemét hull a porba. Dal, amelyben sok a szomorú akkord, néha rút rikol-

tozás is, de annál kevesebb a vidám melódia, s amely a végén fájdalmas húrszakadással, kínos diszkanntal némul el. Vándorlás egy sötét erdőn át, csillagtalan éjben; sietvén, rohanás előre, úgy hogy felvérzik a lábunk és verejték hull a lépteink nyomába; de amelyben nem tudjuk, hová vezet az útunk s mire való, mire szükséges az egész rohanás?

Mi vagyok vallás és vallásosság nélkül? Árva, idegen, rokontalan lény a nagyvilágban, rövidéletű, nevetségesen kicsiny, szükös rendeltetésű féreg. Vallás nélkül mi a társadalom? Harc és marakodás, osztályok, érdekcsoportok, nemzetek torzsalkodása, véres összetűzések zenebonája! Örökké békétlen ember-egyveleg, amelyen teljesedik az izaiási szó: „Non est pax impiis — nincs békéjük az istenteleneknek!” (Iz. 48, 22). Csak ott van béke, ahol Krisztus lakik a lelkekben! Vallás és komoly vallásos élet nélkül az erkölcsnek nincs biztos alapja, a szenvedőnek nincs vigasztalása, az állami törvényeknek nincs szilárdságuk, a tekintélynek nincs szentesítője, az emberi szolidaritásnak nincs összekötő kapcsa.

S főleg nincs vallás nélkül a síron túl remény! Oly sokan hálnak meg, oly sokszor mondogatjuk magunkban csodálkozva: ime, megint meghalt egy ismerősöm! Amaz már tavaly, már két éve halt meg, ez már 10 éve, ez a nagynevű politikus már 30 éve halt meg, az a felkopott művész már 50 éve nincs többé... Olyan valószínűtlennek látszik szinte, hogy ők valaha éltek! S amíg éltek, szegények azt hitték, hogy ki tudja meddig élnek, hogy náluk nélkül a világ nem is lehet meg... A mi életünk, mai embereké, hasonlóképp oly rövid, oly száguldó, hogy szinte valószínűtlen; a mai nap holnap ilyenkor már csak álom lesz, emlék, dátum, kalendáriumi szám az idők végtelen sodrában... És egyszer csak minket is odasöpör a mulandóság áradata a sötét kapu elé, amelyen naponta vagy százezer ember lökődik ki az életből...

Csakhogy, akiben vallás és vallásosság van, aki hisz az Úr Jézusban és az ő törvényei szerint él, arra

nézve ennek a fekete kapunak csak az innenső oldala sötét. Itt gyászdrapériák vannak és temetői pompa, síri gyász és rémület. De a kapu tulsó oldalán új élet vár és új tavasz fogad, új tudás és látás, új szeretet és örvendezés: Jézus, aki elém siet a szentekkel és az üdvözültekkel együtt, jó édesanyámmal s mindazokkal együtt, akik szentmisének a halottakról való megemlékezés, a *momento mortuorum* szép szava szerint „előttünk mentek el a hit jelével s most a béke álmát alusszák”.

Mily ég és föld a különbség hívő s hitetlen ember, buzgó keresztény és vallástalan szabadgondolkozó között: életben, halálban s a halál után!

Ó Jézus, aki azért jöttél a földre, hogy minket az igaz vallásosságra megtaníts: növeld bennünk a te hitedet, a te parancsaid szeretetét, a te ígéreteid reményét! Lelkesítsd a szülőket, hogy gyermekeiket igazi vallásosságra neveljék; a papokat és püspököket, hogy minden lángoló szeretetükkel, tudásukkal, verejtékükkel, ha kell, életük árán és vérük ontásával is óvják, védjék, növeld a vallásos életet a hívek között! Vezess el mindnyájunkat, a tévelygőket és hitetleneket is, a lanyhákat és hanyagokat is a te igazságodra! Alázd meg, fékezd meg országodnak ellenségeit s engedd, hogy egykor minél többen, ha lehet: mindannyian eljussunk hozzád, a tökéletes „religio”, a veled való örök egyesülés teljességére!

Az élet értelme.

„Amint az Atya dicsősége leltámasztotta Krisztust, épúgy mi is éljünk új életet.” Róm. 6. 4.

Pünkösöd után 6. vasárnapra.

Az ókori rege szerint a thébai szfinksz egykor régen minden járókelőt megállított s azt a kérdést intézte hozzá: Melyik az a lény, amely reggel négy lábön jár, délben kettőn, este pedig három? Aki e kérdésre nem tudott megfelelni, azt a szfinksz szétmargolta. Csak Oedipus királyfi felelt meg a talányra

helyesen: hogy az a lény az ember. Aki csecsemő korában négykézláb mászkál, felnőtt korában két lábon jár, élete alkonyán pedig botra, mankóra támaszkodik.

Vajjon az ókori egyiptomiak e meséje csak tréfás talánynak volt-e szánva? Avagy mélyebb tartalma volt? Azt akarta-e példázni, hogy *sok ember önmagát sem ismeri*, nem eszmél rá az élete értelmére? s azért nem is érdemli meg, hogy éljen?

Bizonyos, hogyha ez a találós kérdés veleje, akkor a thébai szfinksznek ma is sok-sok embert kellene széttépnie. Mert rengeteg olyan emberfajta lény lótfut ma a földön, amelyik iránt érdeklődik, csak annak nem jár soha a végére, hogy hát ki ő s mi az ember? Az élet s a művelődés ezerféleképpen finomul, gazdagodik, fejlődik; rengeteg az, amit mi emberek ma tanulunk, kigondolunk, beszélünk, amit összeírunk és összeolvasunk. Csak a legelemibb, legemberibb, hozzánk legközelebb fekvő kérdésekre: mi hát az ember célja? mi az élet értelme? mi a létünk rendeltetése? — nem keresünk megnyugtató, biztos és világos választ.

A mindennap torlódó eseményeken, a színek és idomok, a számok és súlyok világán túl is van-e értelme a létnek s mi az a magasabb, felsőbb létrend, amelynek ez a földi vándorlás csak útja, vetülete, előkészítője? — nem, ez nem érdekel minket. A saját életünk megoldatlan, szövevényes, értelmetlen probléma előttünk, sőt gyakran nem is probléma, hiszen nem is sokat törődünk vele, nem is izgat minket, nevetéssel ütjük el, s ha valaki az élet értelmét kérdi tőlünk, azt feleljük, hogy mikép lehet ilyen ostobaságot kérdezni! Hiszen ez úgye nem fontos! Fontosak a piaci árak, a káposzta és a kalarábé ára, a politika és gazdaság, a legújabb divat, színdarab és jazz-kuplé, fontos, hogy hol van a legvidámabb társaság. De nem fontos, hogy honnan az élet, hová visz az élet, micsoda az élet.

Milyen szörny az ember, hogy még az sem érdeklő, mi ő és miért él? Pedig mi áll hozzánk közelebb, mint önmagunk? Mi lehet fontosabb nekünk, mint a saját mivoltunk? A külső dolgok nem azonosak ve-

lünk, nem mi vagyunk azok, az életünkbe csak kívülről lépnek-tolakodnak be, nem tartoznak a lényünkhöz. Ma vannak s holnap nincsenek. Mulandók és hűtlenek hozzánk.

Az étel-ital csak a testet táplálja bennünk, azt, ami előbb-utóbb a bomlás martaléka lesz. A legfényesebb lakás, a legelőkelőbb környezet csak előszobája a sírnak. A legbájosabb zene csak prelúdiuma a Circum-dederunt-nak. Legújabb divatú, „utolsó kreációjú” ruhánk a szemfödő lesz... S akkor éppen csak ezek a hűtlen és csalárd külsőségek érdekelnek minket? Ez a sok hitvány görögtűz, ez a folyton omló kártyavár? S az, ami *magam* vagyok és *magam* maradok, nem? Élet-cél és életértelem: üres szavak nekem?

Sok erre azt feleli: Ó, az élet értelme magában véve nagyon is érdekelne, de úgyis tudom, hogy nem kapok rá megnyugtató feleletet!

Erre, testvér, megkülönböztetéssel felelek. Csakugyan: Isten nélkül nem is lehet józan értelmét látni az életnek. Az emberi tudomány nagyszerű eredményekre jutott el az exakt kutatás terén, technikában, csillagászatban, biológiában, de erre a kérdésre: mi az ember, és mi az élet értelme, alig tud magától kielégítő feleletet adni.

Az emberi tudomány már ott is csődöt mond, ahol az élet eredetét s a merőben biológiai értelemben vett élet mivoltát kell megmagyarázni. Meg tudja mondani, milyen elemek vannak a testünkben s az élő szervezetben, a szervek hogyan működnek, de azt már nem tudja megmondani, mi az, ami bennünk él s a testünket élteti, mi az, ami az anyagot élővé teszi és főleg: mi az, ami bennünk gondolkozik, akar, szeret és fél, vágyik és remél. Nem tudja megmondani, honnan az anyag, sőt azt sem, hogy mi az anyag.

Nem tudja megmondani, mi van a csillagvilágon, az anyagi és térbeli világon túl; honnan vannak a természeti törvények és azoknak csodálatos, százezerszeres egymásbaillése. Nem tudja megmagyarázni a kezdetet és a véget. A tudomány nem tud megvisszatalni

egyetlen drága halottunknak a ravatalánál sem. Nem tud választ adni arra, miért kellett a világháborúban tízmillió embernek elpusztulnia. Magától, hit nélkül, ezekben a legnagyobb kérdésekben az emberi tudomány egyáltalán meg sem tud mozdulni. Ez nem is az ő területe, ebben nem illetékes.

Ötven évvel ezelőtt ugyan éppen a természettudomány lehangosabb képviselői nem győzték hangoztatni, hogy máholnap nem lesz már előttünk titok, mert a tudomány mindent megmagyaráz és pótol nekik. Az a kor volt ez, amikor a modern természettudomány a kamaszkorát élte s amikor, mint minden kamasz, szeretett hetvenkedni és nagyozolni.

Bezzeg a mai komoly tudósok nem beszélnek többé így. Ellenkezőleg, ahogy azt néhány éve a Robert de Flers által a francia Természettudományos Akadémia tagjai között kezdeményezett körkérdés eredménye mutatta, elismerik, hogy a természettudomány sem nem ellenezheti, sem nem pótolhatja a vallást. Elismerték ezek a tudósok, hogy bármennyire halad előre a tudomány, bármekkora új területeket sugároz be fényével, még mindig új és új területeket vesz észre, amelyeket nem is ismert eddig és talán soha teljesen megismerni nem fog; hogy az élet végső kérdései előtt teljességgel el kell némulnia.

Amit a tudomány egymaga, Isten nélkül, hit nélkül az élet célját és értelmét illetőleg nem tud megmagyarázni, mindazt oly szépen s logikusan megmagyarázza nekünk a krisztusi világszemlélet, hogy a legmélyebb elmét is megnyugtatja s a legszárnyalóbb értelem sem merítheti ki bölcsességét.

Egy rövidke elmélkedés kereteiben nem fejthetni ki mindazt, amit a hit az élet értelmeként megjelöl és nem mutathatni rá mindazokra a megerősítésekre, amelyeket e magyarázat megtámasztására maga a tudomány szolgáltat. Csak néhány általános szempontt vegyünk itt figyelembe.

A Krisztus hitén alapuló keresztény világnézet az élet értelmének oly magyarázatot ad, amely *minden*

fontos életkérdésre kiterjed és mindenre bölcs és megnyugtató választ nyújt.

Már a katekizmus első kérdése megmagyarázza mindenekelőtt a világ *eredetét*. Megfelel arra a hatalmas kérdésre: honnan a világ. Rámutat egy örökkévaló Végtelen Lényre, aki mindig volt és lesz s öröktől fogva végtelenül nagy, gazdag, hatalmas és boldog. Aki senkire a világon rá nem szorul, de aki jó s azért nem akarta egymaga s egyedül élvezni a saját végtelen kincseit, szépségét, gazdagságát. Aki öröktől fogva szerette még akkor nem is létező gyermekeit és életet adott nekik, csak azért, hogy a saját szeretetének és isteni boldogságának részesévé tegye őket.

Oly egyszerű s egyben magasztos világmagyarázat ez, hogy talán csak azért nem csodáljuk eléggé, mert gyermekkorunk hittani órái óta hozzászoktunk s már észre sem vesszük, milyen hatalmas elgondolás, milyen mindent megoldó, felséges, isteni és emberi bölcsesség egyszerre.

A hit azonban nemcsak az élet *eredetét*, hanem *rendeltetését* is a legszebb és legmegfelelőbb módon jelöli meg. Lehet-e e kérdésekre szebb választ csak elképzelni is, mint azt, amit a kereszténység a lét végső céljaként megjelöl, amikor arról beszél nekünk, hogy hová is visz hát az élet, mi van utána, a síron túl? Mi az a végső rendeltetés, amely felé a világtörténelem épügy, mint az egyes kicsiny ember története halad? Erre a mindennél nagyobb, izgatóbb, velőbemarkolóbb kérdésre a Krisztus hite azt feleli, hogy végső célunk a végtelen Szépség, Jóság, Igazság és Boldogság maga: az Isten elérése és örök bírása. Mi lehet e rendeltetésnél fenségesebb?

Megfelel Krisztus hite a harmadik nagy kérdésre is, hogy *miért ilyen az élet?* Miért van benne öröm és fájdalom? Miért van gond és csalódás, kísértés és bűn, megpróbáltatás, éhség, szegénység, igazságtalanság, kínos betegség és halál? Megmagyarázza mindennek kapcsolatát az egyetlen céllal, a nagy, örök rendelte-

téssel. Mindez szerinte eszköz vagy akadály csupán: próbáltatás, erkölcsi értékmérés.

Milyen fenséges és előkelő ez a koncepció! A föld csak átmeneti terület, vívótér, versenypálya! Gazdagság és szegénység, jósors és balsors, egészség és halál: mindez csak próba, mesterséges akadály a versenypályán, amelyet egy magasabb Gondviselés állított az utunkba csak azért, hogy rajtuk keresztül megmutassuk a lelkünk értékét és erejét! A krisztusi életnézet megfejti a szenvedés kínzó titkát is, megmagyarázza, miért kell könny és fájdalom. Miért kell éhezünk és fáznunk. Miért jövünk sírva a világra és miért távozzunk is onnan sírva.

Amióta a világ áll és emberek gondolkodnak a földön, hol akadt bölcsebb, összefoglalóbb, mindenre kiterjedőbb s felemelőbb válasz ezekre a nagy kérdésekre, mint aminő választ a kereszténység, Krisztus hittana nyújt nekünk?

De ez a válasz nemcsak nagystilű és szép, hanem *igaz is*, logikus és minden körülmény közt helytálló. Lehet meg nem érteni, lehet félre is érteni; de *megcáfolni nem lehet*. Bizonyos elmeél, tanulás és abszolút igazságszeretetet kell hozzá, hogy megértsük és ne csak megértsük, hanem a rengeteg ellentmondás, téves magyarázat, mesterségesen terjesztett téveszme és balhiedelem közt zavartalanul átérezzük és védelmezni is tudjuk.

A felületes vagy éppen rosszakaratú ember a legegyszerűbb és legvilágosabb tanrendszer ellen is fel tud hányni bizonyos látszólagos ellenokokat; le tudja rázni Krisztus igazságának kényelmetlen, mert önfegyelmézést követelő terhét. Romlott lelkek, alacsonyrendű jellemek, a felületesség és jelszóbölcsetség képviselői nem szeretnek meghódolni a krisztusi világnézet verőfénye előtt. Innen a sok ingadozás a hit kérdéseiben. Viszont tapasztalati igazság, hogy minél becsületesebben, minél őszintébb igazságérzettel és minél mélyebb elmével foglalkoznak az emberek a krisztusi hitnek ezekkel az alapvető eszméivel, annál in-

kább belátják s érzik ennek a hitnek a verhetetlen, cáfolhatatlan, magávalragadó biztosságát.

Érdekes tünet! Még 30—40 évvel ezelőtt az volt a divat, hogy a művelt közönség nem törődött a hittel, a diplomokban inkább csak az egyszerűbb embereket, munkásokat, földműveseket láttuk. Ma pedig nálunk és a nyugati országokban éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk: az izgatás folytán éppen az alacsony műveltségű osztályok süllyednek le a hitetlenségbe, míg a magasabb értelmiségűek és műveltségűek, sőt éppen a legmagasabbak, lelkes hívőkül szegődnek a tegnappelőtt még tagadott vagy félreismert krisztusi igazságok mellé.

Ma a zsenikonverziók korában élünk, ma a legnagyobb tudósok, lángelmék, fölfedezők és feltalálók, költők, írók, sietnek vissza Krisztus lobogói alá. Ennek a lelkek világában végbement változásnak csak egyik jelképes példája az olasz író — Papini —, aki éveken át csakúgy tobzódott az istentagadásban, erkölcstelenségben, majd pedig megtorpant térdel közeledett a kereszthez és megírta halhatatlan: *Krisztus történetét*, amelynek végén szinte sikoltva könyörög Krisztushoz (a „Preghiera a Cristo” c. utolsó fejezetben): Krisztus, jöjj vissza hozzánk, jöjj vissza a mi beteg társadalmunkhoz, mert soha annyira rá nem szorultunk a te világosságodra és segítségedre, mint ma!

Az áltudomány nemcsak tegnap óta küzd a kereszténység ellen, hanem csaknem époly hosszú idő óta, mint amióta a kereszténység fennáll. Minden eszközzel megkísérlette, hogy a Krisztus hitét észszerűtlennek tüntesse fel. Ugyan mit ért el e támadásokkal?

Az Egyház mindig lábhoz tett fegyverrel várta, mit hoznak fel ellene ellenségei. Sohasem zárkózott el a tudományos harc elől, soha nem felelt az ellenvetésekre kibuvókkal, hanem mindig, minden kérdésre pozitív, határozott, konkrét tételekkel válaszolt. Ezzel természetesen óriási támadófelületet nyitott ellenségei előtt; hiszen mindig könnyebb támadni azt, aki állít, mint azt, aki csak tagad. A kereszténység tanrendszeré-

ben, dogmában számos olyan pozitívumot tanít, ami belevág a filozófiába, az etikába, az ismeretelméletbe, a történelembe, a régészettanba, természettudományba. Ezenfelül ezeket a tételeket akkor állította fel a kereszténység, amikor még nem volt keresztény bölcselet és tudományosság, sőt ismeretelmélet egyáltalán nem volt s a modern természettudomány még a csiráiban is alig élt.

Ennyi állítás, ennyi tétel, ennyi dogma közül elég volna, ha egyetlenegy meg tudna cáfolni a vallásellenes tudomány, mert akkor következképpen az egész tanépitménynek romba kellene dőlnie. Mert ha az Egyház csak egyetlenegy dologban borítja rá a tévedésmentesség palástját egy tévedésre, ha egyetlenegy pontban tanít olyat, ami bebizonyítottan hamis, akkor már nem lehet többé az isteni csalatkozhatatlanság birtokában. Elég volna tehát, ha a Krisztusellenes tudomány egyetlenegy téglát lazítana meg a keresztény hitrendszer bazilikájában, ha egyetlenegy oszlopot megrendítene, — az egész építmény menthetlenül utána dőlne.

Például elég volna, ha a pápák dogmatikus kijelentéseiből egyetlenegyrol kimutatná az ellenfél, hogy az ellentétben áll pl. egy másik pápának másik székhatározati kijelentésével, vagy hogy a dogmatika egyetlen állítását akár az ismeretelmélet, akár a logika, akár a régészettan, akár a történelem megcáfolta. Csak egyetlenegy ilyen adat kellene! De nem akadt eddig két évezred óta egyetlenegy sem!

Ráadásul ma roppant kutatómunka folyik, a Szentföldön, Szíriában, Egyiptomban és Kis-Ázsiában évről-évre rengeteg régészeti adatot ásnak ki, évezredes királysírok, törvénytárak, följegyzések kerülnek napvilágra; eltemetett papiruszok, hieroglifek titkait fejtegették meg az utolsó század folyamán. Hej, hogyan lesték bizonyos oldalról, hogy egy szép napon valahonnan csak előkerül valami emlék — jaj, ha csak egyetlenegy kódarab vagy felirat is! —, amely azt mutatná, hogy az Ó-, vagy Újszövetség sokezer adata kö-

zül csak egy is téves! Hogy a Szentírás és az Egyház valótlan mond! Hogy az ószövetségi zsidó kinyilatkoztatás nem egyéb, mint a babiloni vallás utánzata! Hogyan próbálkozott a modern hitetlenség mindenféle föltevással, hogy Jézus feltámadásának lehetetlenségét, történelemellenességét kimutassa: hogy Jézus nem halt meg igazán a kereszten, csak tetszhalott volt! Hogy csodáinak elbeszélése félreértéseken, hallucinációkon alapult!

Ám mindhiába!

Egyetlenegy tényt, egyetlenegy tudományos adatot sem találtak, ami megcáfolta volna az Ó- vagy Újszövetség egyetlen adatát! Egyetlen komoly érvet nem állíthattak szembe az Egyház által hirdetett tanokkal és tételekkel! Egyetlenegy téгла nem lazult meg a kereszténység épületében! Sőt, ma már ugyanazok az egyházellenes írók és kutatók, akik tíz év előtt még tele tudóvel fújták a harci riadót a keresztény hitrendszer ellen, ma már óvatos frazeológiába burkolódnak és bevallják, hogy eddig semmit sem sikerült bebizonyítaniok, semmit sem sikerült megcáfolniok...

Az Egyház pedig mosolygott ezen a meghátrálásán, amint mosolygott az egész harc alatt. Ő tudta, hogy isteni igazságok őre s azokon nem foghat ki semmiféle emberi tudomány. A tudomány igazsága nem állhat szemben a hit igazságával, mert igazság és igazság nem ronthatják le egymást kölcsönösen.

S végül a kereszténység válasza az élet értelmének kérdésére nemcsak elméletben szép és cáfolhatatlan, hanem *gyakorlatilag is csodás erejű*. Ez a válasz országokat és népeket civilizált s a lelkek milliárdjainak hangszerén eddig mindenütt csak nagy-szerű dalokat fakasztott, fenséges összhangú élet-himnuszokat termelt.

Minden elmélet szürke és minden világfelfogás annyit ér, amennyivel az embereket a valóságban jobbá tudja tenni, nemesebbé tudja formálni. Márpedig a kereszténység felfogása az élet értelméről az embereket csakugyan jobbá teszi; szeretetteljessé, ne-

messé, bizóvá, hősiezen tűróvé, becsületesé, tisztává, boldoggá. Az a válasz, amit az élet nagy kérdéseire ad Krisztus, már sokmillió embert békített meg az étel, vigasztalt meg és erősített meg a küzdelemben.

Hiszen ha nem volna Krisztus és kereszténység, mi emberek már talán a züllés mélypontján volnánk s egymást gyilkoltuk volna halomra! Akkor talán régen elpusztította volna már a világot nem is a bolsevizmus, hanem valami ennél is ördögibb örület, a mindenki harca s feneketlen gyűlölete mindenki ellen! Hisz akkor csak logikus volna az önzés, a gyengébbeket eltipró erősek zsarnoksága, az erkölcstelenség minden fajtája. Oly alacsony, gonosz és undorító lenne az élet, hogy talán még az volna a leglogikusabb, amit a német pesszimista bölcselet hangoztatott, hogy az egész emberiség céltudatos propagandával készítse elő a világirtó, tömeges öngyilkosságot.

A krisztushívó lélek azonban nem az erkölcstelenségben, az önzés és gyűlölet tobzódásában látja az élet bajainak megoldását. Feltekint Krisztus keresztjére s nem esik kétségbe soha, mert életének legsötétebb felhőin át is az örök élet sugarai ragyognak a szemébe. Nem dobja oda magát a múló pillanatnak, nem alacsonyítja le magát sem haszonért, sem gyönyörűségért, sem hiú dicsőségért. Hősiesen teljesíti kötelességeit a családban, a közéletben, a haza szolgálatában akkor is, amikor senkisémet látja, senkisémet jutalmazza, vagy amikor semmiféle büntetéstől nem kell tartania a földön.

Nem így van-e ez a mindennapi életben? Nézzünk csak körül: amelyik lélekben Krisztus lakik, az szép és nagy tud lenni akkor is, ha koldusrongyokat visel a testén, ha éhez és betegség rútitja külsejét. Mennyi nagyszerű emberpéldányt, mennyi talpig becsületes férfit és tisztalelkű nőt, mennyi hűséges családapát és családanyát nevelt már ez a krisztusi hit! Milyen hősie önmegtágadásra képesített milliókat! Mennyi finomlelkűségre nevelte fiainkat és leányainkat! Mily csodálatos lelki erősséget termelt ki az apostolkodás,

a hithirdetés, a vértanuság mezején! Nemcsak a régmúltban, hanem napjainkban is — gondoljunk csak Mexikóra! A mi hitünk a vértanui hűség és lelki nagyság évezredes termőtalaja!

És nemcsak szoros értelemben vett vértanui vannak a jézusi világszemléletnek, hanem csendes vértanui is a mindennapi életben, akik az élet keresztyén valóságos vértanui lelkülettel hordozzák. *Modern vértanúk* ezek, akik a hivatalokban, vállalatokban, műhelyekben gúnyt és bántalmat szenvednek hitükért vagy erkölcsükért, akik a polgári életnek minden fordulatában, a családban, apai gondoskodásban vagy az anyaság szent terhének viselésében tanúsítanak emberfölötti hősiességet. Nagyszerű, élő kisugárzásai a krisztusi életnézetnek, a válasznak arra a kérdésre, hogy mi az élet igazi értelme!

Szomorú, ha valaki átéli az életet, anélkül, hogy tudná, mi a célja; ha szenved és kínlódik, anélkül, hogy tudná, miért; ha kényszerűen támolyog neki az elmúlásnak, anélkül, hogy tudná, hová visz az út a síron túl! Szomorú, ha valaki ezekre a legnagyobb kérdésekre szószátyárok nál, üresbeszédű szólámlhősöknél keresi a választ; ha múló divatok ingó bábjaként hajlik ide-oda; ha semmitmondó szellemeskedésekkel üti el a legegényibb, legközelebbálló, mindnyájunkat legmélyebből illető problémákat. Mikor oly szép, okos, fel-emelő, igaz és lélekerősítő választ találna valamennyi kérdésre Jézus ragyogó tanításaiban!

Egy radikális hajlandóságú tanító egyszer azzal akart egy kicsiny iskolás leányt a darwinizmusra téríteni, hogy megkérdezte tőle: — Mondd, kisleányom, a természetnek melyik országába tartozik a rózsza? — A kisleány megfelelt rá: — A növényországba. — Hát a madár? — Az állatországba. — Hát az arany? — Az ásványországba. — Helyes, kisleány, és most mondd: *te melyik országba tartozol?* — Azt hitte, a kisleány majd elgondolkozik: a növényországba nem, az ásványországba sem, tehát nem marad más hátra: az állatországba. A leányka azonban egy pillanatra nagyot

nézett, de aztán felvillant a szeme, s bátran és büszkén kivágta: — Én? Én a mennyországba tartozom! — Gyönyörű felélet! Semmiféle Szokratesz vagy Pláton nem felelhetett volna helyesebben és szebben erre a kérdésre: hová való és mire van rendeltetve az ember.

Testvérek, fel a fejjel, fel a szívvel! Ne csüggeszsen el a földi élet ezer kicsinysége, nyomorúsága! Mi mindnyájan nagyrahivatottak, mert a mennyország várományosai vagyunk! Ó Jézus, ne csaljon el tőled minket soha a máról holnapra változó, ingatag és magában sem bízó hitetlenség, a világnézetileg bizonytalan és semmitmondó tagadás, a meddő kétely! És ne csaljon el tőled a pillanatnyi gyönyörűséggel kecsgető könnyelműség se, a ma annyira tobzódó érzékiségnek virágfüzérés, táncos, mámoros és végül mégis csömörtkeltő és lélekfojtó farsangja, a gondolatlanság és testiség kényelmes, földönkúszó közönye!

Mi tebenned látjuk az élet igazi értékét! Benned, aki azért alkottál minket, mert szeretsz és azért váltottál meg, mert szeretsz és azért akarsz örökre boldoggá tenni, mert szeretsz! Kínálhatnak nekünk az élet igazi értelmének tagadói kincset és előnyt, káprázatot és élvezetét; mi Szent Péter apostollal hozzád jövünk, Jézus s azt mondjuk neked: „Uram, kihez mennénk? Az örök élet ígéi nálad vannak!” (Ján. 6, 69.)

Vallási türelem és elvhűség.

„Óvakodjatok a hamis prófétáktól!” Mt. 7, 15.

Pünkösd után 7. vasárnapra.

Az Úr Jézus óv a hamis prófétáktól, akiket juhok ruházatába öltözött ragadozó farkasoknak nevez s utal azokra a rossz gyümölcsökre, amelyeket a helytelenül nevelt, rossz kezekbe került fák teremnek. Majd arra is figyelmeztet bennünket, hogy az üdvözülés szempontjából nem elegendő, ha csak általánosságban hiszünk benne s így vagy úgy tiszteljük őt; hanem hogy mindazt meg is kell tennünk, amit a mennyei Atya pa-

rancsként közöl velünk. „Nem mindaz, aki mondja nekem: Uram, Uram! megyen be mennyek országába; hanem aki Atyám akaratát cselekszi, ki mennyekben vagyon, az megyen be mennyek országába.” Még akik a jövendölés és csodatevés adományában részesültek is, azok is kárhóztató ítéletre számíthatnak akkor, ha nem tartották meg a parancsokat: „Akkor megmondom nekik, hogy: sohasem ismertelek titeket; távozzatok tőlem, ti gonosztevők!” (Mt. 7, 15—23.)

Jézusnak ezek a kijelentései az Úrnak azok közé a megnyilatkozásai közé tartoznak, amelyeket a modern ember nem szeret megérteni, amelyekben rideg, szívtelen és türelmetlen beszédet lát. Ma a kereszténység és névleg a katolicizmus ellen sokan emelik ugyanezt a vádat: hogy merev és türelmetlen. Alkalmoszerű tehát, hogy egyszer e sokat hangoztatott jelszóval is foglalkozzunk.

Mindenelőtt tisztáznunk kell a vallási türelmesség és türelmetlenség fogalmát, annál inkább, mert rengeteg félreértés és — türelmetlenség származik éppen onnan, hogy sokan teljességgel összekeverik az elvi vagy dogmatikai türelmesség fogalmát a polgári türelmességgel. Ezt a szót: vallási türelmesség, sokan talán éppen azért szeretik használni, mert mint a modern jelszavak legtöbbször, kettős értelmű s így különösen alkalmas a félreértésre és megtévesztésre. Mert türelmességen érthetem az *elvi vagy dogmatikai türelmeséget*, vagyis az elvekben való engedékenységet: azt a viselkedést, mely minden vallást és minden vallási hittételt egyenlő jogúnak és egyenlő értékűnek tart, vagy ami ezzel egyértelmű: egyenlően értéktelennek. Szerinte Isten és ember szempontjából tökéletesen mindegy, hogy ki mit hisz és mit tesz és ki hogyan tiszteli az Istent. Nincsenek abszolút vallási igazságok, nincsenek ingáthatatlan erkölcsi törvények, föltétlen tiszteletet érdemlő isteni vagy egyházi parancsok.

De érthetem türelmességen a *polgári türelmeséget* is, amely viszont az a viselkedés, ha az embertársal szemben akkor is türelmes és szeretetteljes va-

gyok, amikor az téved, sőt hibázik s amíg csak lehetséges, szívesen fel is tételezem róla, hogy a tévedése jóhiszemű. Ez a polgári, vagy gyakorlati türelmesség vegyesvallású országokban egyúttal mint állami vagy *politikai tolerancia* jelentkezik olyképpen, hogy az állam a maga részéről minden polgárának szabad valósággyakorlatot biztosít.

A polgári türelmességgel tökéletesen megfér a dogmatikai türelmetlenség, helyesebben a dogmatikai határozottság és egyházhűség, míg viszont a dogmatikai türelmesség, vagyis a belső hitközöny gyakran együtt jár a polgári türelmetlenséggel, a szeretet elhanyagolásával. Aki ezt a kétféle türelmességet, az elvit és polgárit, nem különbözteti meg élesen és következetesen, az a türelmesség kérdésében sohasem lesz igaz bíró sem a maga, sem mások számára.

Vessük fel most a kérdést: mit kell a vallási türelmetlenségről tartani? E kérdésre nem lehet egyetlen igennel vagy nemmel felelni. Épp azért nem, mert a vallási türelmesség szép jelzője, mint láttuk, két egészen különböző fogalmat jelölhet. Megkülönböztetéssel kell tehát válaszolnunk.

A *polgári* türelmességet az Egyház nemcsak megengedi, hanem sürgeti és parancsolja is, mert az egyértelmű a *szeretet* parancsával a velünk ellenkező nézeteket vallók irányában. Az Egyház álláspontja nem is a türelemé, mert ez kevés, hanem a szereteté. Szeretni kell a bűnöst is, a tévedőt, a szellemileg világtalant, ahogy Jézus szerette őket s leereszkedett hozzájuk. Követni kell Szent Ágoston elvét: vessük el a tévedést s a bűnt, de ne vessük meg a tévedőt s a vétkezőt! Legyünk szeretettel a tévedők iránt, vagyis: senkit sem szabad kényszerítenünk, hogy vallási meggyőződését megtagadja a lelkiismerete ellen cselekedjék; meg kell hagynunk neki a szabadságot, hogy úgy tisztelje Istent, ahogy a meggyőződése és lelkiismerete neki parancsolja. Nem szabad tehát templomokat lerombolni, mint Mexikóban teszik; szerzetesellenes törvényeket hozni, mint Spanyolországban

csinálják. Nem szabad elnyomni másvallású felebarátaikat pusztán azért, mert másvallásúak; nem szabad őket emiatt gátolni, hogy valaki ne foglalhassa el azt a közhivatalt, amelyre minden szellemi, fizikai s erkölcsi képesítése megvan, csak azért, mert más valláson van, mint mi.

Vallásilag vegyes lakosságú országokban s községekben méltányos és igazságos dolog, hogy a közhivatalokat a különböző vallásfelekezetű emberek az országban vagy községben elfoglalt számukhoz mért arányban nyerjék el; azt az igyekezetet, amely az e tekintetben mutatkozó aránytalanságok elhárítására irányul, senki nem nevezheti türelmetlenségnek. A szeretet s a polgári türelmesség elve azonban nem zárja ki azt, hogy ne sajnáljam a tévedőt s ne törekedjem őt állandóan szelíd szavakkal meggyőzni tévedéséről s az igazság felé édesgetni. Nem zárja ki azt sem, hogy ne törekedjem minden megengedett eszközzel arra, hogyha már tévedő felebarátomat az igazságról meggyőzni nem tudom, legalább meg ne akadályozzam, hogy másokat is tévedésbe ne ejtsen, hogy az együgyűeket s okatlanokat meg ne tévessze, főleg ha ezzel a megtévesztéssel a társadalmi vagy erkölcsi rendet is válságba döntené.

Ezen az alapon állt ellent az Egyház évszázadok folyamán a téves tanok nyílt terjesztésének s ezért vette e célból igénybe a világi hatóságok közreműködését. Nem mintha az egyes embert ilyen vagy olyan hitre akarta volna kényszeríteni, mert hiszen ez belsőleg lehetetlen vállalkozás lenne s az Egyház kezdettől fogva maga is hirdette, hogy a hitnek meggyőződésből, nem pedig kényszerből kell erednie. Hanem mert kötelességének ismerte az Egyház, hogy hamis tételek terjesztésével senki félre ne vezesse az ártatlanokat és hiszékeny embereket s fel ne forgassa a vallással szorosán egybeforrt állami és társadalmi rendet.

A középkor második felében pl. mindig új formában fellépő albi mozgalom, a bogumilek, katharok, lollardok stb. eretneksége nemcsak a hitet fenyegette,

hanem az államot és a társadalmat is, valóságos kommunista elveket hirdetett s a népet sok helyen olyan oktalan fanatizmusra ragadta, hogy valóságos rituális tömegöngyilkosság lett az eredménye. Azonkívül ezek a derék eretnekek nem békés zsoltórozással hirdették az elveiket, hanem nyílt zendüléssel s pusztító hadjáratokkal, akárcsak később a husziták és a cseh-testvérek. Természetes dolog, hogy ezt a szellemi és fizikai pusztítást sem az Egyház, sem az államok nem nézték tétlenül, hanem erős kézzel kezdtek hozzá a vallási és társadalmi forradalom visszaszorításához.

Ezt ma már csak az veszi az Egyháznak zokon, aki a történelmet merő ponyvaregénynek és irányzatos agitációs iratok alapján ismeri.

Általában nem nevezhető türelmetlenségnek az sem, ha régebben, amikor még Európa úgyszólván teljesen egyvallású volt, az Egyház vigyázott arra s fenytő eszközöket is alkalmazott, hogy híveit senki el ne tántorítsa s a hit egységéből ki ne ragadja; ma azonban, amikor a vallási egység tényleg sok helyen megszűnt, az ilyen eljárás már a polgári türelmeség s a szeretet elvébe ütköznék s amellet céltalan és oktalan törekvés volna.

Azonban a polgári türelmeség elvéből semmiképpen sem következik a *dogmatikai vagy elvi türelmeség*, helyesebben az elvi, tani engedékenység s a vallási közömbösség, amelyet *mi katolikusok soha el nem fogadhatunk s nem követhetünk*. Mert ha az Egyház magát a krisztusi tanítást törvényes örökösének és őrének érzi, sohasem helyezkedhetik arra az alapra, hogy igazság és tévedés között nincs különbség, hogy így is jó, úgy is; hogy tárgyilag tekintve a tévedést époly tiszteletben s elismerésben kell részesíteni, mint a krisztusi igazságot.

Miért nem helyezkedhetik az Egyház a dogmatikai türelmeség vagyis a hitközöny álláspontjára?

Mindenekelőtt azért, mert akkor megszűnnék a vallást isteni igazságok letéteményének s magát az isteni igazság letéteményesének tekinteni. Amely val-

lás nem tartja magát a teljes igazság birtokosának, az ezzel már le is mondott a saját létalapjáról. A protestáns teológusok ugyan időnkint azt hangoztatják, hogy minden keresztény vallás egyformán jó és üdvözítő, a gyakorlatban mégis mindegyik a maga felekezetét tartja egyedül helyesnek és tökéletesnek.

A dogmatikai türelmetlenséget nemcsak az Egyház gyakorolja, hanem minden vallás, amely magát igaznak s Istentől eredőnek vallja.

Sőt nem is csak a vallások, hanem minden igazság-elmélet, így minden tudomány is. A matematika pl. a szó teljes értelmében türelmetlen; nem tűri, hogy valaki a kétszer-kettőt ötnek mondja, hogy valaki tagadja a pythagorasi tantételt. Ugyanígy a természettudomány, de a történelem is. A természettudomány nem tűri, hogy valaki azt állítsa, hogy a testek fölfelé esnek, vagy hogy a hang époly gyorsan terjed, mint a fény. A történelem nem tűri, hogy valaki a mohácsi vész idejét a XVII. századba tegye, vagy Mátyás királyról azt állítsa, hogy skót pékinas volt s hogy Kopernikus fedezte föl Amerikát. Minden nemzet és minden erkölcsi testület föllázad, ha hamis vádat emelnek ellene, ha ferdén és tévesen állítják be a köztudatba jellemét, jogait, történelmét. Az állam is türelmetlen, amikor a tolvajlást, betörést, gyilkolást és zendülést nem tekinti egyenlő rangú állampolgári cselekedetnek a hazafias kötelességteljesítéssel s a közhasznú cselekedetekkel.

Mi több: az elvi türelmesség szabálya következetesen alkalmazva *képtelenségekre* s nevezetesen *teljes hitetlenségre* vezetne. Mert ha vallási téren nincsenek szilárd ingathatatlan igazságok, ha minden vallási tévtannak ugyanaz a belső jogosultsága mint a krisztusi igazságoknak, akkor a teljes tagadásnak: az istentelenségnek is ugyanolyan jogai vannak, mint a hitnek. Ha szabad tagadnom az egyik kinyilatkoztatott igazságot, szabad tagadnom a többit is és ezen az úton nincs megállás egészen az ateizmusig és nihilizmusig.

Ezért is látjuk, hogy a dogmatikai türelmességnek leghangosabb szóvivői mindig az istentagadók és krisztustagadók voltak: Voltaire, Renan, a szabadkőművesség és a bolsevizmus. A francia forradalom a vallási türelmesség címén csukatta be a templomokat, guillotinozta le a szerzeteseket és apácákat, deportált több ezer katolikus papot és püspököt Cayennebe s máshova, ahol aztán a tropikus, egészségtelen levegőn a négerekkel egy sorban dolgoztatta őket az ültetvényeken, hogy úgy hullottak el, mint a legyek. A dogmatikai türelmesség csak szép szó a vallásgyűlöletnek az elleplezésére: teljes megvetése minden kinyilatkoztatott igazságnak és hittételnek, közöny és vallástalanság.

Sőt a dogmatikai türelmesség végső eredményben nem is csak minden vallási igazságnak tagadására vezet, hanem minden kulturális, polgári és társadalmi értéknek deklasszifikálására, arra a nietzschei nihilizmusra, amelynek az az elve: „Nichts ist wahr, alles ist erlaubt”: semmisem igaz, minden meg van engedve.

Hogyan volna ez az elv összeegyeztethető a kereszténység alapgondolataival?

De aztán azért sem helyezkedhetik az Egyház a dogmatikai türelmesség álláspontjára, mert ezzel súlyos hűtlenséget követne el alapítójával, az Úr Jézussal szemben. Az Egyház nem a maga kedvteléséből, nem is mint egyesek vélik, hatalmi vágyból védi a rábízott igazságokat, hanem azért, mert Krisztus erre rendelte, mert Krisztus erre határozott parancsot adott neki. „Menjetek, tanítsatok minden nemzeteket... tanítván őket megtartani *mindazt*, amit én meghagytam nektek.”

Az Egyház tehát nem maga válogatta össze és alakította a kedve szerint a dogmákat, a hittételeket, hanem a Krisztustól vett tanítói és lélekkormányzói hatalom alapján működik. Hűséges lelkiismeretességgel áll őrt a krisztusi hitkincs és tanrendszer csorbítatlan fennmaradása mellett, hogy azt századokról századokra változatlanul átszarmaztassa az utókorra. A megnemértés nevezheti ezt merevségnek, ridegség-

nek, maradiságnak, dogmakényszernek, csökönyösségnek és türelmetlenségnek, de mi époly és nagyobb jogon nevezhetjük rendületlen menyasszonyi hűségnek, elvszilárdságnak, a Krisztustól vett küldetés mellett való jellemes és tiszteletreméltó helytállásnak.

Ha nem így tenne az Egyház, akkor érdemelné csak meg igazán azokat a megbélyegző és gúnyolódo támadásokat, amelyekben egyes oldalakról állandóan része van, s amelyeket ma nem érdemel meg. Hiszen akkor az Egyház árulója lenne Krisztusnak, Júdása a rábízott szent örökségnek! Ha Jézus azt tanítja, hogy egy Istenben három személy van, hogy a halál után ítélet lesz és örök boldogság, vagy örök kárhozat, ha Jézus a keresztséget az ő országába való belépés lényeges föltételének nevezi, ha Egyházat rendel s abban bűnbocsátó hatalmat állít fel és Oltáriszentséget szeriz — s a katolikus Egyház mégis azt mondaná: nekem egészen mindegy, hogy hisz-e valaki a háromszemélyű egy Istenben, vagy sem, hisz-e a keresztségben, a bűnbocsátó hatalomban, az Oltáriszentségben, az ítéletben s az örök életben, vagy mindezt fölösleges babonának és mendemondának tartja, vajjon akkor az Egyház hű maradt volna-e a krisztusi parancshoz: „Menjetek, lanítsatok minden nemzeteket... megtartani *mindazt*, amit én meghagytam nektek?” Vajjon akkor megérdemelné-e azt a díszítő jelzöt, amellyel Szent Pál illeti, amikor azt mondja, hogy az Egyház a krisztusi igazságnak „oszlopa és szilárd alapja — *columna et firmamentum veritatis*”? Vajjon akkor hű maradna-e az Egyház az ő legszebb hagyományaihoz, az ősegyház nagy tanuihoz, az első zsinatokhoz és egyházatyákhoz, akik valamennyien szent kötelességüknek érezték, hogy a krisztusi és egyházi tanítás értékeit, mint Krisztus varratlan köntösét, romlatlanul és szakadások nélkül hagyományozzák át a jövendő századokra?

Az ősegyházban, az ariánus harcok idején, egyszer a hívek valahol egy püspök ellen fellázadtak és eretnekséggel vádolták, mert az evangéliumnak egyet-

len betűjét megváltoztatta, rövid o-ból hosszú ó-t csinált, „hosz” helyett „hósz”-t olvasott, ami a szöveg értelmét módosította volna; s a néppel együtt a többi püspökök és maga Róma is az illető püspök ellen fordult. Nem szép-e ez a törhetetlen ragaszkodás a krisztusi kinyilatkoztatáshoz? Mi lenne az Egyházból, ha minden jövő és múltó divat, minden ötlet és korfordulat kedvéért egyszerűen fölládozná kétévezredes örökségét, eddig minden támadás közt sértetlenül megőrzött hűségét?

Igen, mi lenne akkor az Egyházból?

Elvesztené azt az egységes jellegét, amely egyik legszebb díszé és szintén krisztusi parancs és krisztusi örökség. Jézus azt akarta s azért imádkozott még az utolsó vacsorán is mennyei Atyjához, hogy akiket az Atya neki adott, *egyek legyenek*, miként ő és az Atya egy, *hogy tökéletesek legyenek az egységben* (Ján. 17). De hogyan maradhatnak a hívek egyek, ha mindenki azt hiszi, amit akar, azt teheti, amit akar s úgy élhet, ahogy akar? Ha mindenki úgy magyarázhatja Krisztus szavait, ahogy neki jól esik; az egyik így, a másik úgy? Ha az egyik annak a kerek ellenkezőjét tartja isteni kinyilatkoztatásnak, amit a másik? A történelem elég szomorú képét nyújtja azoknak a vallási villongásoknak, amelyek bizonyos oldalakon a tanegység hiánya miatt származtak. Már ezért sem veheti zokon senki az Anyaszentegyháznak, ha a villongások és egyenetlenségek elkerülése érdekében is legalább a maga körében ragaszkodik az egység elvéhez.

Végre ne feledjük el, hogy az ú. n. dogmatikai türelmesség, vagyis a vallási közömbösség elve semmiképp sem egyeztethető össze *magának az Úr Jézusnak és apostolainak eljárásával*.

Jézus valóban nem azért tanított s nem azért hirdetett örökérvényű elveket és törvényeket, hogy az ő hívei ezekről az elvekről és törvényekről egyszerűen kijelentsék, hogy nem fontosak; hogy mindegy, hisszük-e azokat, nem-e, követjük-e, nem-e. Jézus nem filozófiai iskolát nyitott, mint a görög bölcsek,

nem szelíd tanácsokat adott s véleményeket nyilvánított, amelyeket követhetünk is, nem is, ahogy jól esik. Hanem tanait, mint mindenkire nézve kötelező, léleküdvösséggel járó, múlhatatlan isteni igazságokat hirdette. „Ég és a föld elmúlnak — úgymond —, de az én igéim el nem múlnak.” „Mert bizony mondom nektek, míg elmúlik az ég és föld, egy i-betű, vagy egy vesszőcske sem szűnik meg a törvényből, míg csak mind be nem teljesedik. Aki tehát felbont egyet e legkisebb parancsok közül és úgy tanítja az embereket, azt legkisebbnek fogják hívni mennyek országában.” (Mt. 5, 18 k.) „Könnyebben múlik el az ég és föld, mintsem a törvényből egy pont elvessen.” (Luk. 16, 17.) Tanításainak föltétlen hitet és engedelmességet követel s a kafarnaumi beszédben még tanítványait is mintegy távozásra szólítja fel, ha nem hisznek neki. (Ján. 6, 68.)

Hasonlóképpen nem ismer tréfát parancsolatainak megtartása körül. „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsokat.” (Máté 19, 17.) „Aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözülni fog; aki pedig nem hiszen, elkárhozik.” (Mk. 16, 16.)

Ezek a szavak kategorikusak, határozottak, félremagyarázást nem tűrők.

Távozása idejére pedig Jézus az Egyházat teszi meg tanításai hiteles magyarázójának. Vitás esetekben „*dic Ecclesiae* — mondd meg az Egyháznak”; ha pedig az illető az Egyházra sem hallgat, „legyen neked mint a pogány és a vámos”. (Mt. 18, 17.) Ugyanígy beszélnek az ő felhatalmazása alapján apostolai. Szent Pál kiközösíti az Egyházból a korintusi vérfertőzött, majd annak bűnbánata után ismét megengedi visszavételét. A Galata-levéiben átkot mond arra, aki más evangéliumot hirdet, „mint azt, amit átvettetek”, még ha angyali jelenésre hivatkoznék is az illető. (1, 9 k.)

Csaknem valamennyi apostol-levéiben visszatér ez az intés, a hívek óvása az illetéktelen és hamis tanítóktól. Még a szelíd és szeretetet prédikáló Szent János apostol is, úgy mondhatnók, a legridegebb dog-

matikai türelmetlenséget hirdeti, mégpedig éppen a szeretet alapján. „Ez a szeretet — úgymond —, hogy az ő parancsai szerint járjunk. Mert ez a parancsolat, hogy amint kezdettől fogva hallottátok, aszerint járjatok. Mert sok csaló ment szét a világba, akik nem vallják, hogy Jézus Krisztus testben eljött: az ilyen csaló és antikrisztus. Vigyázzatok magatokra, hogy el ne veszítsétek, amit szereztetek, hanem hogy teljes jutalmat kapjatok. Mindaz, aki eltér és nem marad meg Krisztus tanításában, nem bírja az Istent; aki megmarad a tanításban, az bírja az Atyát is és a Fiút is. Ha valaki hozzátok jön és e tanítást nem hozza magával, ne fogadjátok be őt házatokba, még Udvözlégy-et se mondjatok neki. Mert aki neki Udvözlégy-et mond, részes az ő gonosz cselekedeteiben.” (II. 6—11.)

Ezek bizony kemény szavak, de semmivel sem keményebbek, mint Jézus szavai az evangéliumban, aki a hamis prófétákról azt mondja, hogy „juhok ruházatában jönnek hozzátok, belül pedig ragadozó farkasok”. (Mt. 7, 15.)

Az a világ, amely a polgári türelmességet állandóan összetéveszti a dogmatikai türelmességgel, helyesebben a hitközönnyel, nyilván elfelejtette ezeket az evangéliumi és apostoli intelmeket.

Mindent meg tud bocsátani: hitetlenséget és isten-tagadást, erkölcstelenséget és léhaságot, csak egyet nem: ha valaki komolyan és következetesen katolikus s nem hajlandó a tévedést egyenjogúnak tekinteni az igazsággal. Jaj annak a katolikus világinak, aki nem hajol meg a divatos vallási elmosódottság előtt s a gyakorlati életben is igazi katolikusként viselkedik, ha megtartja az Egyház törvényeit s pl. a házassági kérdésekben ragaszkodik a katolikus állásponhoz. Bigott! Türelmetlen! — hangzik róla azonnal az ítélet.

Másvallásúakkal szemben azonban különösképpen egészen más a felfogás. Azoknál a *tévedéshez való ragaszkodás, sőt a legvaskosabb türelmetlenség „gerincesség”, „vastagnyakúság”, „lelkiismereti szabadság”* számba megy. Jaj annak a katolikus papnak is,

aki a Krisztus Egyházát s annak igazságait nem hajlandó egy szintre süllyeszteni a téves tanokkal, aki védelmére kel a megtámadott krisztusi törvénynek s annak elsőbbségi jogait sürgeti. Még katolikusok is akadnak, akik az ilyen papot egy sorba helyezik a felekezeti izgatókkal és gyűlölködőkkel; akik nem veszik észre, hogy más dolog az igazságot férfiasan védelmezni s más a tévedést, talán a ravaszságot és álnokságot leplezgetni; más dolog Krisztus menyasszonyának lovagiasan a pártját fogni s más dolog a Krisztus nyája ellen törő farkasoknak minél több szabadságot biztosítani; más dolog a krisztusi egységparancsot sürgetni s más a széthúzást és törvényteleniséget állandósítani.

Az őskeresztény egyházeszme nagyfokú elhalványulásának a jele, ha még katolikusok közt is annyian vannak, akik szemrebbenés nélkül áldoznak fel ennek az eredeti, ősi egyházeszmeének minden tisztaságát és szépségét, ellenben magukból kikelve toporzékolnak azok ellen a katolikus világiak és papok ellen, akik ehhez az őskeresztény szent örökséghez férfiasan ragaszkodnak.

Szinte hallom azonban bizonyos oldalról az ellenvetést: Persze az egyedül üdvözítő Egyház tana! Persze a máglyák és az inkvizíciók! Persze a dogmakényszer!

Hogy az egyedül üdvözítő Egyház tanán a katolicizmus mit ért és milyen korlátok közé szorítja ennek az elvnek alanyi érvényesülését, a szubjektív beszámíthatóság vagy benemszámíthatóság mértéke szerint, elégszer megmagyaráztuk már. Tárgyilag azonban a katolicizmus csakugyan nem vallhat mást, mint az egy, üdvözítő Egyház krisztusi tanát. Mert *Jézus maga egyedül üdvözítő Egyházat hirdetett*. Ő nem tanított ellentmondásokat és nem tanított minket sem egymással ellentmondó hitrendszerek vallására. Nem alapított hatféle vagy hatszázféle üdvözítő Egyházat.

A máglyák és az inkvizíció rémregéivel pedig csak az hozakodik elő, aki vagy nem ismeri a történelmet, vagy elmúlt korok társadalomfegyelmző és

igazságszolgáltatási módszereit, akár az Egyház, akár az államok részén, a mai kor felfogásai szerint ítéli meg s a kortörténeti keretből erőszakosan kiragadja azokat. Hibák, botlások, túlzások, semmivel sem menthető helytelenségek az Egyház képviselőinél is előfordulhattak, elő is fordultak bőven, ha nem is úgy és olyan arányban, ahogy azt a felekezeti és szabadkőműves regényírás elképzeli. Ez azonban semmit sem változtat az elvi tényen, hogy az Egyház nem alkudhatik meg sem a hitetlenséggel, sem a krisztusi hitet veszélyeztető tévedésekkel, sem nem hajolhat meg minden ötlet, szeszély és divat előtt, sem nem mondhat le a krisztusi tanletének féltékeny és hűséges őrzéséről.

Más ellenvetés így hangzik: De hiszen sokszor nem olyan világos, hogy mit tanított ebben vagy abban a kérdésben Krisztus; maguknak a szentírási kijelentéseknek a magyarázata körül gyakran évszázados viták folynak. Mi joga akarja tehát az Egyház elhíttetni velünk, hogy éppen ez vagy az a magyarázási mód helyes?

Erre mindenekelőtt azt felelem: végre tehát te is elismered, felebarátom, hogy a szentírási szöveg egymagában nem mindig egyértelműen világos, sőt éppen ezért mutatkozott rengeteg vitatkozás és felfogásbeli eltérés a krisztusi kijelentések körül. De mi következik ebből? Éppen az következik, hogy ha Krisztus Urunk nem akart bennünket sokszor igen lényeges vallási kérdések körül teljes határozatlanságban hagyni, szűkséges volt Egyházában döntő tekintélyű tanítói hivatalt létesítenie. Hiszen éppen ott és azért van örökös vita, tépelődés, harc és egyenetlenség, ahol és mivel a döntő tekintély szavára nem hallgatnak az emberek. A magyar törvények is elég világosak magukban véve s mégis: ha nem volnának bíróságok, amelyek ezeket a törvényeket döntő tekintéllyel alkalmazzák, végeszakadatlan veszekedés és harc állna be, teljes jogbizonytalanság, a jogrendnek végzetes felborulása.

Hogy mi joga magyarázza az Egyház Krisztus

szavait ilyen vagy olyan értelemben? Azon a jogon, amelyet *Krisztus adott neki*, amikor reábizta a minden nemzetek tanítását. Az egyes emberre nem bízott ilyen jogot, az államokra és világi hatóságokra még kevésbé, de az Egyházra rábizta, és megígérte neki, hogy a poklok kapui, vagyis a tévedés és hazugság hatalmasságai nem vesznek erőt rajta a világ végezetéig. Ezen a krisztusi megbízáson alapul az Egyház tévedésmentessége, de egyúttal ránk nézve is az a boldog és megenyhítő tudat, hogy amikor az Egyházra hallgatunk, nem a saját ötleteinkre, hanem Krisztusra hallgatunk.

Igen ám — mondja valaki —, de ez a dogmatikai türelmetlenség, vagy ha tetszik: dogmatikai hűség rengeteg *szereletlenségre, sőt kegyetlenségre* vezet. Az Egyház nem gyóntatja meg a feleségemet — mondja valaki —, mert elvált asszony, vagy mert én vagyok elvált ember, vagy általában mert nem élünk egyházi házasságban: milyen szívtelenség ez! Az Egyház elzárkózik attól, hogy más vallásokkal közös istentiszteleti cselekményeket végezzünk! Nem engedi meg, hogy egyházi temetésben részesítsék az öngyilkost, a közismert templomkerülőt, a párbajban elesettet, a halotthamvasztót, az egyházellenes társulatok és szövetségek tagjait: milyen ridegség!

Mielőtt erre az ellenvetésre felelünk, mindennek előtt meg kell állapítanunk, hogy mások meg *túlságos engedékenységet vetnek az Egyház szemére*, mintha egyes esetekben a saját törvényei alól nagyon is könnyen adna fölmentést. S csakugyan igaz: egyes egyháziaknak néha túlságosan opportunus, hogy ne mondjam gyáva és egyházhűtlen viselkedése, akik hogy pillanatnyi kényelmetlen helyzetekből meneküljenek, hajlandók az Egyház elveit és törvényeit holmi látszólagos mentőokok alapján azonnal kijátszani s feláldozni, valóban mély sebet üt azon az apostoli elv-hűsége és elvtisztaságon, amelyet az Egyház követel. Visszaélések azonban mindenütt előfordulhatnak s az

Egyházat nem lehet azonosítani egyes kötelességük-ről megfelelő képviselőinek hibáival.

Hogy a krisztusi elvek s az azokat a gyakorlatban érvényesítő egyházi törvények az életben nem egyszer nehéz helyzeteket teremtenek s következetes alkalmazásuk szigorúnak, ridegnek, sőt kegyetlennek látszik, tagadhatatlan tény.

De mi következik ebből? Vajjon a krisztusi elveket s a legszentebb törvényeket kell-e feláldozni olyan emberek kedvéért, akik szembehelyezkedtek velük? Szívtelen-e a haza, amikor a honvédelem kemény kötelességét érvényesíti, családok boldogsága, sőt alkalmas életünk árán is? Szívtelen-e az állam, amikor törvényeinek tiszteletbentartását büntető szankciókkal sürgeti? Mi lenne az államból, ha csak szép szövegeket és tanácsokat hirdetne, hogy: méltóztatatok adót fizetni, ha éppen tetszik, és úgy, és annyit, amennyit éppen tetszik? Ha megtűrné, hogy a polgárai hazaárulást kövessenek el s felforgassák a nemzeti élet rendjét s azokat, akik így cselekszenek, tovább is teljesértékű és teljesjogú polgárainak tekintené? Hasonlóképpen: mivé lenne az Egyház, ha a hit megtagadóit s a legkomolyabb isteni és egyházi törvények lábával taposóit semmiféle erkölcsi fenytéssel nem sújtaná s így a többi vétkezni akarókat a vétkezéstől el nem riasztaná? Nem kellene-e akkor a Krisztustól rábízott szent örökség nevében súlyos mulasztással, hűtlenséggel vádolnunk?

Az Egyháznak épúgy mint az államnak, kötelessége, hogy ne csak erkölcsi törvényeket szabjon, hanem azok *megtartását* szorgalmazza is. Csakhogy az Egyháznak nem állnak, legalább ma már nem állnak szuronyok, börtönök a rendelkezésére. Azért legalább egyet kell megtennie s ez szent kötelessége is: legalább erkölcsi fenytékekkel, szentségeinek, szentelvényeinek, szertartásainak megvonásával kell törvényeinek megtartását körülbástyáznia.

És erre köteles nemcsak a krisztusi hűség nevében, hanem a hívek erkölcsi életének színvonala, sőt

az egész társadalom érdekében is. Hiszen ha pl. a statisztika szerint a hívő katolikusok között aránylag mégis kevesebb az öngyilkosság, a házassági elválás és hasonlók, ennek kétségtelenül egyik főmagyarázata az egyházi büntető szankciók szigorúságában keresendő. És ha az egyházi tényezők ezeket a törvényeket még szigorúbban kezelnék és pl. a papok az öngyilkosokat még látszólagos mentőkörülmények esetén sem részesítenék egyházi temetésben — igaz, hogy erre még többen kiabálnák, hogy íme, milyen szívtelen az Egyház, de — végeredményben az Egyház ezzel is szeretetet gyakorolna, nem szívtelenséget, mert akkor valószínűleg igen jelentékenyen alábbszálna a ma már oly ijesztően magas öngyilkossági arányszám.

Hasonlóképp mennyivel boldogabb és szilárdabb volna a családi élet, mennyivel ritkább és legyőzhetőbb lenne a hűtlenségre való belső megkísértés, mennyivel kevesebb megúnt feleség kerülne az utcára s mennyivel kevesebb gyermek lenne még a szüleinek életében árvává, ha az Egyháznak módjában állna az evangéliumi házasságtörvényt még szigorúbban, még kérlelhetetlenebbül érvényesítenie! Egyes esetekben, megengedem, ez kemény áldozatot róna az egyesekre, de ezerszerte több bajnak, vizálynak, meghasonlásnak, árvaságnak, családi tűzhely rombadóltének lenne a megakadályozója.

A „szívtelenség” tehát végeredményben éppen a társadalomnak válnék javára. Épúgy, ahogy az állam „szívtelensége” egyenesen létérdeke a tisztességes társadalomnak. Hiszen ha az állam nem büntetné meg keményen a rablókat és gyilkosokat, a tisztességes embereknek hamarosan ki kellene bújosniok a világból!

Egyébként van-e egyáltalán joga szívtelenségről panaszkodni az Egyház részén annak, aki *maga rekeszti ki magát az Egyház szentségeiből és szertartásából?* Mi jupon követelhet bárki pl. egyházi temetést, ha életében talán soha feléje sem nézett az Egyháznak, vagy pedig életmódjával, bűnös viselkedésével

azt mutatta, hogy neki az Egyház nem kell? *Krisztus Anyaszentegyháza nem esketési vagy temetési díszítés-rendező vállalat, amely kívánatra bárkinek házhoz szállítja a szenteltvizet s a tömjént s amelyet egyszerűen pénzért oda lehet rendelni, ahova bárkinek tesszik. Aki életében nem élt az Egyházzal és az Egyházban, miért kívánja, hogy a halála után úgy bánjunk vele, mintha világéletében buzgó, egyházhű ember lett volna?* Ha a szentségek nem kellettek neki, miért kellene egyszerre a szentelmények? Ha a házasság szentsége nem kellett neki, miért kellene a többi szentségek, amelyek úgysem hozhatják létre a lelkében a maguk gyümölcsét, amíg az illető a bűn állapotával szakítani nem akar?

Az ilyen csak magára vethet, ha az Egyház sem tekinti őt az ő hűséges gyermekének s nem hajlandó gúnyt üzetni a szentelményeiből és szertartásaiból! Aki az Egyházból s annak belső, kegyelmi életközösségéből emigrál s e helyzetéből őszinte bűnbánattal meg nem tér, épúgy nem formálhat jogot az Egyház kegyelmi eszközeire, mint ahogy a politikai emigránsok és szökevények önként kirekesztik magukat az állampolgári jogok élvezetéből.

„Óvakodjatok a hamis prófétáktól!” mondja Jézus és ezzel mindenkorra leszögezi, hogy vannak tehát hamis próféták is, hamis tanítók és hamis tanítások.

Mi következik ebből? Az, hogy ne engedjük magunkat megtéveszteni általuk! Nekünk ne a divatos szólamok és kétértelmű jelszavak legyenek fontosak, hanem Jézus intelmei! A rosszal, helytelennel szemben nem a türelmesség van a helyén, hanem a visszautasítás és jellemes színvallás!

A tévedőkkel s a bűnösökkel pedig ne is türelmesek legyünk, hanem szeretettel teljesekek! Sőt különös szeretettel kell szánnunk azokat, szegényeket, akik Jézus igazságait nem ismerik vagy félremagyarázzák, akik az ő kegyelmi eszközein s Egyházán kívül állnak! Szeretnünk kell őket s imádkoznunk értük, hogy ők is nyerjék el az Úr kegyelmét, ők is jussanak el

az igazság birtokába s ezen keresztül az örök életre! Hogy ők is lássák be a különbséget igaz tanítók és hamis próféták között, igaz tanítás és tévtanítás között, a mennyei Atya akaratának teljes és maradéktalan teljesítése és az Úr Jézust pusztán általánosságban tisztelni akaró álvallásosság között!

Hogy keljen fel mindnyájunk fölött a Jézus igazságának napja, hódítsa meg őket is az Úr egy kegyelme s mindnyájan egy szívvel-lélekkel járjunk az ő parancsolatainak útján az egy mennyei boldogság felé!

Testünk a Szentlélek temploma.

„Ha a test szerint éltek, meghaltok.” Róm. 8, 13.

Pünkösd után 8. vasárnapra.

Prédikációinkban majdnem mindig csak a lélekről tárgyalunk. Azonban *a test is megérdemli*, hogy egyszer a hit s a keresztény életnézet szempontjából vizsgálat tárgyává tegyük és szerepét az üdvözülés rendjében megvilágítsuk. Hiszen testben járunk, testben élünk, sőt közvetlenül nem is látjuk másképp a saját emberi mivoltunkat, mint csak a testen keresztül.

Testünk táplálása és ápolása ad legtöbb gondot, vele törődünk a legtöbbet; foglalkozásaink nagyobb része a test fenntartására, gondozására, edzésére, gyönyörködtetésére vonatkozik. A felebarátot is közvetlenül csak a teste: a szeme, hangja, szava, külseje, külső tettei szerint ismerjük meg. Az emberek egymást vajmi sokszor csak a testi kiválóságaik vagy testi hátrányos tulajdonságaik szerint értékelik. Akiknek a teste szép, erős, fiatal, arányos, rugalmas, azt általában nagyrabecsülik; a csunya és nyomorék testüeket lenézik.

Mi a keresztény életfelfogás a test és a lélek kérdésében? Az, hogy a kettő közül kétségtelenül a *test a kevésbé fontos*, az emberi természetnek, a compositum humanumnak ez a másodrangú, alárendelt

összetevője. Jézus is nagyon határozottan mondja, hogy „ne féljete azoktól, kik megölik a testet, de nem tudják megölni a lelket, hanem inkább attól féljete, aki mind a lelket mind a testet elvesztheti a gyehennában” (Mt. 10, 28). Sőt az apostol szerint a testet egyenesen fel kell feszíteni Krisztusért és a lélekért: „Akik pedig Krisztuséi, megfeszítették testüket a vétkekkel és kívánságokkal együtt” (Gal. 5, 24). Ugyancsak az apostol a test romlott ösztöneit az elkárkozás főokának mondja s egész lajstromát sorolja fel a test bűneinek: „Nyilvánvalók pedig a test cselekedetei, úgymond, melyek: paráznaság, tisztátalanság, szemérmertlenség, bujaság, bálványozás, bűbájosság, ellenségeskedések, viszálykodások, versengések, harag, veszekedések, visszavonások, szakadások, irigykedések, gyilkosságok, részegeskedések, tobzódások és ilyesmik . . . Akik ily dolgokat cselekszenek, nem nyelik el Isten országát” (u. o. 19—21).

Eszerint úgy látszhatnék, hogy a test valóságos bűntarisznya, minden gonoszságnak és *bajnak forrása*, amelyből minden rossz származik. A keleti dualista vallások éppen ezért szerették a testet az ördög teremtményének tüntetni fel. A keresztény aszkétikus írók s erkölcsstantudósok maguk is ugyancsak sötét képet festenek arról a rengeteg romlásról és bűnről, ami a test kívánságaiból, bűnrehajló ösztöneiből fakad. Kétségtelenül igazuk van; a leggyakoribb, leghevesebb, legvégzetesebb kísértések az Isten törvényei s a lélek tisztasága ellen rendszerint a test zabolátlan ösztöneiből erednek. Meg kell reszketnünk Liguori Szent Alfonznak ama mondásától, hogy száz kárhozott közül a pokolban talán 95 a testiség bűnei miatt került az örök büntetés malomkerekei közé . . .

Hát akkor csakugyan teljesen és végzetesen rossz a mi testünk? Talán egyenesen a kikristályosodott rosszság maga? ahogy a manicheusok vallották s utánuk számos más középkori eretnecség, majd Luther Márton is?

Nem, szó sincs róla, ez nemcsak túlzás, hanem

teljességgel evangéliumellenes felfogás volna. Hiszen a Szentírás maga más helyen nem győzi magasztalni az emberi testet, az igazaknak a *kegyelemben megszentelt testét*.

Szent Pál az első Korinthusi-levélben nem átalija a testet *templomnak* nevezni s ezt az intelmet intézi a hívekhez: „Nem tudjátok-e, hogy az Istennek temploma vagytok, és az *Isten Leleke lakik bennetek?*” (3, 16.) Ezt nemcsak a lélekről mondja, hanem az emberről általában. A test maga is szent, ha szent célok szolgálatában áll: „A test nem a paráznaságért van, hanem az Úrért, és az Úr a testért. Mert Isten az Urat is feltámasztotta és minket is fel fog támasztani hatalmával. Nem tudjátok-e, hogy *testetek Krisztusnak tagja?* Elszakítsam-e tehát Krisztus tagját és parázna nő tagjává tegyem? Isten ments! . . . Fussatok a paráznaságtól! . . . Aki azonban paráználkodik, az a *saját teste* ellen vétkezik. Vagy nem tudjátok-e, hogy tagjaitok a Szentléleknek temploma, ki bennetek vagyon? . . . Dicsőítsétek meg és *hordozzátok az Istent testekben!*” (6, 13—20.)

Ebből tehát az következik, hogy a test magában véve tele van ugyan bűnös hajlamokkal, de Krisztus kegyelme által megszentelhető és meg is szentelendő s akkor templom lesz, az élő Isten temploma, eleven tabernákulum, felszentelt hajlék, tiszteletre, megbecsülésre méltó edénye a Szentlélek kegyelmének. Kétségkívül felemelő, bátorító, vigasztaló gondolat.

Miért szent a mi testünk és miért kell megbecsülnünk? Mindenekelőtt azért, mert maga is az *Isten alkotása, adománya*, az ő szerető gondoskodásának tárgya, teremtői elgondolásának, így is mondhatnók: öröktőlvaló, szeretetteljes, atyai tervezetésének remeke. Isten szemében minden földi dolgok közül az ember a legértékesebb: ő a teremtés koronája s azért szánta neki Isten anyagi mivoltában is a legszebbet és legjobbat.

A Szentírás első oldalain azt olvassuk, hogy az Úristen az emberi testet közvetlenül alakította, agyag-

ból formálta s úgy lehelte belé az élet lehelletét. Mit jelent ez egyebet, mint annak hangsúlyozását, hogy az embernek nemcsak a lelke, hanem a teste is az Ūr-isten különös teremtői gondoskodásának volt a tárgya, hogy az Ūr, emberileg szólva, féltékeny gondot fordított a megalkotására?

Az emberi test csakugyan legszebb és legkiválóbb anyagi teremtménye az Ūrnak: főleg romlatlan állapotában, ahogy az Ūr kezéből kikerült, lehetett csodálatos remekmű. Sőt nagy fokban az maradt a bűnbeesés után is. Igaz, hogy a test csak anyag, por és hamu, elemek és molekulák vegyülete; de nem éppen az-e a csodálatos, hogy az Isten porból és agyagból ilyen finomművű, remekszerkezetű, élő testet tudott alkotni? Igaz, hogy a test a bűnbeesés óta szintén hordozója lett a bűnnek s magán viseli az elesettség és lesüllyedettség bélyegét, úgyhogy szégyeljük rútságait s testünk nagy részét takargatnunk kell, befednünk a magunk és mások szeme előtt. De nem éppen az-e a nagyszerű a Teremtő intézkedésében, hogy még ez a romlatlansággal, rútsággal s bűnökkel sujtott test is visszfény lehet az Isten szépségének?

A természettudomány és az ábrázoló művészet nem jut végére az emberi test csodáinak. Milyen bámulatos és bonyolult építmény is a mi testünk! A csontrendszer, izomrendszer, idegrendszer, érrendszer: mind egy-egy világa a célszerűség és szépség titkainak. Milyen bámulatos munkát végez az emberi agy, a szív, a gyomor, a tüdő! Milyen finom műhely és bonyolult labirintus minden egyes érzékszervünk! Mennyi ámulatbaejtő célszerűség és célirányosság érvényesül a test egyes tagjaiban: a kézben, ujjban, lábban, szemben, fülben s a testnek hiányokat pótló, sebeket gyógyító képességében! És mennyi kellem és szépség ömlik el rajta: az arcon, a termeten, az ajkak, a szemek játékában, az idomok és vonalak összhangjában!

A legtöbb ember nem is gondol rá, milyen páratlanul gazdag adománya a jó Istennek a saját teste. Nem gondol rá, hogy ezt is meg kellene köszönnie. Há-

nyan vannak köztünk, akik talán *sohasem köszönték meg az Úristennek*, hogy ép, erős, egészséges, ruganyos és szép testet adott nekik! Akik sohasem hálalkodtak még neki, hogy szemük van a látásra, fülük a hallásra, hogy nem születtek sántának, bénának, nyomoréknak.

Pedig mennyire tudunk örülni a testünk erejének, ügyességének, kellemeinek! S mennyire megrémülünk, ha a testünket valami baj éri! Ha sohasem felednők, hogy testünk és annak minden értéke ajándék, a mennyei Atya jóságának, kényeztető szeretetének emlékjele, bizonytalán úgyis élnénk a testünkkel, annak minden tagjával, minden erejével és szépségével, ahogy azt a testünk alkotója és ajándékozója akarta.

Megbecsülésre méltó ez a mi testünk azért is, mert a *lelkünknek élettársa* s vele valósággal egy lényeggé egyesül. A keresztény bölcsélet szerint az *emberi test a léleknek nem szerve, eszköze, lakása, támasza, hanem valósággal egy szubsztancia vele, a léleknek benső kiegészítője, lényegtársa*. A szellemünk nem alkothatna nagyot, ha nem volna egyesülve a testtel, amelynek érzékei révén szerzi valamennyi fogalmát. Ami remekművet az emberi elme kitermel, nem termelhetné ki az emberi testnek, az agynak, az idegeknek, a szemnek, az észnek folytonos bensőséges közreműködése nélkül. Ami nagyot csak alkotunk, az nemcsak a léleknek, hanem a testből és lélekből álló embernek a műve.

És a test nemcsak a természetes rendben társa a léleknek, hanem segítője a *természettőlöttiben* is. Már a saját csapongó ösztöneinek fékentartása által is közreműködhetik a test a léleknek fölfelé-szárnyalásában, Istenhez való fölemelkedésében. Még az életszentség elérésében is szerep jut neki. Test nélkül nem volna tisztaság, szűzesség, önmegtágadás, karitás, jócselekedetekben való fáradozás, apostolkodás, vértanuság. A test tehát nemcsak élvezetre, evésre-ivásra, kéjelgésekre és bűnre alkalmas, hanem arra is, hogy hősieségre szoktassuk, Istennek áldozzuk, kemény munkába

fogjuk a lélek életéért. Ez magában is méltó életcélja lehet az emberi testnek.

Az a testi szépség pl., amelyet a birtokosa soha életében nem használ fel testi gyönyörökre, hanem az Úr szentélyének a szolgálatában sorvaszt el lassan égő áldozat gyanánt, nem mondható hiábavalónak, nem élt és virágzott hiába, mihelyt a lélek heroikus lemondásainak vált mindennapi eszközévé. S az a testi erő és épség, amelyet vezeklő önmegtágadás hervaszt el vagy éppen vértanui halál marcangol össze, szintén nem veszett kárba, mihelyt a lélek hősiessége diadalmaskodott általa. Felörlődni a lélek uralma alatt, elfonnyadni a legnemesebb célok szolgálatában szintén főséges rendeltetése a testnek, gyönyörű kifejezése a lélek fensőbbiségének az anyag fölött.

Még kell becsülnünk a testünket továbbá azért is, mert a jó Isten nemcsak a lelkünket, hanem a testünket is örök életre és megdicsőülésre szemelte ki. Hiszen az örök boldogságban nemcsak a lelkünk, hanem a testünk is részes lesz. A „testnek feltámadása” dogma, amelyet már az Apostoli Hitvallás is említ: „*Carnis resurrectionem!*” Mégis csak nagy és szent dolognak kell tehát lennie az Úr kegyelme által megszentelt emberi testnek, ha még az Apostoli Hitvallás is akkora súly helyez rá, hogy ez a mi testünk egykor fel fog támadni s részt vesz a lélek örök üdvösségében!

Szent Pál hosszasan felsorolja a feltámadásban megdicsőült emberi testnek tulajdonságait s kiváltságait: „Elvettetik romlandóságban, feltámad romolhatatlanságban. Elvettetik nemtelenségben, feltámad dicsőségben. Elvettetik gyengeségben, feltámad erőben. Elvettetik érzéki test, feltámad szellemi test... Amint hordtuk a földi ember képét, úgy hordani fogjuk a mennyeknek képét is... Mert ennek a romlandó testnek romolhatatlanságba kell öltöznie, és ennek a halandó testnek halhatatlanságba kell öltöznie” (Kor. I. 15, 42—53). Főlemelő ígéretek, biztató remények! Testünk tehát nem lesz mindig ilyen szegényes és nyomorult, ennyi gyarlóságnak, bajnak, betegségnek,

szenvedésnek alávetett, hanem egyszer makulátlanul tiszta lesz, hiánytalanul szép, elragadóan éterien tiszta, mihelyt az örökkévalóság verőfénye özönl körűl és éget ki belőle minden salakot, alacsonyságot, rűtságot és bünt. Akkor lesz csak ez a mi szegényes porhüvelyünk igazán „templom“, a Szentlélek hajléka.

Bizonytal e nagyszerű rendeltetésre való tekintettel gondoskodott az Úr arról is, hogy az ő kegyelme és szentségei ne csak a lelkünket szenteljék meg, hanem a maga módján a testünket is. Tanulságos dolog, hogy a *szentség* maga mindig anyagi, látható, tehát testi jel, amely *közvetlenül a testet érinti* s csak ezen keresztül jelöli s munkálja a láthatatlan adományt, a kegyelem áradását! A keresztség közvetlenül a testre ömlik, a bérálásban a szent krizma, az Oltárszentségben az Úr szent teste, a szent kenet, az egyházi rendben pedig a kézrátétel közvetlenül szintén a testet éri; a házasság szentségében a beleegyezés külső, testi kifejezése a szentségi jel. Hasonlóképp a szentelmények hosszú sorában; az Anyaszentegyház itt is kifejezi magasztos felfogását az emberi testre vonatkozóan. Hiszen az áldások s egyéb szentelmények közvetlenül mind a testre s testi dolgokra vonatkoznak. A szenteltvíz, a tömjén: anyagi dolog. Az Egyház megáldja anyagi életszükségleteink kielégítésének eszközeit: a házakat, földeket, állatokat, eledelt stb., sőt megáldja újabban a gépeinket, autóinkat is.

Az Egyház szemében még a lélektől elhagyott, *kihült emberi test is szent*: a hívők testét templomban ravataloztatja fel vagy legalább is megszentelt földben temeti el, mélyen megható imák és szertartások, szenteltvízhintés és tömjénezés keretében. Úgy bánik az Egyház a holttesttel, mint szent és tiszteletreméltó dologgal, és kegyeletből az emberi test iránt, amelynek egykor fel kell támadni, szigorúan tiltja a holttestek elégetését. A katolikus hívek kegyelme a meghalt hívek testi maradványai iránt, a temetők s a sírok tiszteletbentartása szintén az Egyház felfogását tükrözi a megszentelt emberi testtel szemben.

Ha már most ennek a szinte meglepően nagy egyházi test-tiszteletnek legmélyebb okát keressük, tekintetünk ráesik a második isteni Személyre, aki értünk szintén testet öltött. A *megtestesülés*, az *incarnatio* az a fölséges titok, amelyből végeredményben az emberi testre is minden fény és tisztesség árad. Ha az Isten nem átalotta testet öltetni, akkor a test e perctől szent dolog: az Isten élő oltárszekrénye, az Ige sátra az emberek között. S nemcsak sátra, hanem megváltásunk eszköze. Mert hiszen az Isten Igéje nemcsak amúgy mellékesen, járulékosan vett fel emberi testet, hanem: egyenesen ezt a testet tekintette a megváltói kinszenvedés orgánumának.

Jézus összetört teste lett az a végtelen értékű áldozat, amelyből minden üdvösségünk, minden megengeszteltetésünk származott, aminthogy Jézusnak a testben való feltámadása szerepelt az Úr megdicsőülésének legfőbb bizonyítékául is az emberek előtt. Jézus ezt az ő emberi testét felvitte a mennybe is s ott ez a megdicsőült istenemberi test elérte a legfőbb felmagasztaltatást: „ott ül az Atya Istennek jobbjára felől”. Ennél már nem lehet magasabbra szállni, itt már betelt minden mérték és elképzelés, itt a test, a mi nyomorult, emberi testünk, oly szédítő magasságba emelkedett, amelyhez szemlélődésünknek legmerészebb szárnyalása is alig tudja követni. Nem különös-e, nem bámulatbaejtő-e, hogy egy igazi, anyagból való emberi test ül az Atya jobbján, mint a legnagyobb dicsőség részese, a győzelmes Megváltó emberi mivoltának alkatrésze!

Talán ezért, a Jézus testének magasztos megdicsőülése alapján nevezi az apostol az Egyházat is Krisztus titokzatos „testének”. A test fogalma Jézuson át, íme, mennyire átment a merő anyagiságból a szellemiség világába, mennyire felemelkedett a szentség és a természetfölöttiség vonalába!

A test megdicsőülésének van aztán még egy páratlanul fenséges fejezete. A Megváltó szent teste nemcsak a keresztfán lett megváltásunk áldozati esz-

köze, hanem egyenkint való megszenteltetésünknek is legfőbb közvetítője az *Oltáriszentségben*. Az Oltáriszentség: Jézus élő teste s vére, mint érettünk folyton égő áldozat s mint lelkünknek titokzatos táplálója az örök életre... Az úrnapi körmenetek egész fénye, az eucharisztikus világkongresszusok minden káprázata, dómjainak s kicsiny kápolnáink minden művészete ennek a nagy titoknak szól: a szent Test és Vér örök grál-kincsének. *Pange lingua gloriosi corporis mysterium*... Testnek titka, az Istenember dicsőséges testének titka, Oltáriszentség! Ki mondhatja el, mennyi áldás és kegyelem, mennyi tisztulás és kegyelem árad, patakzik, örvénylik belőled nap-nap mellett az emberek szívébe!...

Érted-e most már, testvér, miért olyan nagy dolog az emberi test? És miért kell a saját testünket is megbecsülnünk? Azt, amely rokon a Jézus testével, amelyet Jézus teste váltott meg, amelyet Jézus teste s vére táplál az örök életre s amely örökre élni és ragyogni fog az égben?

De hát miben álljon ez a megbecsülése a testünknek? A magunkénak és másokénak?

Mindenelőtt abban, hogy *óvjuk testünket minden bűntől*, minden lealacsonyodástól, a vele való minden visszaéléstől. A keresztény ember szemében a test nem arra való, hogy mértéktelenségnek, bujaságnak, renyheségnek, jóra való restségnek eszköze legyen.

Nem fájdalmas látvány-e a porba ejtett rózsa? A besározott lilium? A beszennyezett aranykehely? Épíly szomorú és fájdalmas dolog, ha testünk szépségét a bűn sarával beszennyezzük! Sajnos, annyira vakok és érzékiek vagyunk mi emberek, hogy szinte nem tudunk a testnek Isten-alkotta szépségeiben gyönyörködni, anélkül, hogy lelkünk kárára vissza ne éljünk velük.

Szabad-e a test szépségeiben gyönyörködni? Magában véve hogyne volna szabad. A férfitest, a női test, a gyermeki test az Úristen kigondolása, pazar alkotása, remek adománya. Mint minden szépség, úgy

az emberi test szépsége is az Isten szépségének visszfénye. Azért a tiszta, esztétikai gyönyörködés az emberi test kellemeiben épügy nem tilos, mint ahogy nem tilos a tudomány érdeklődése, az orvos, a természettudós, az anatomus, a művész eszmélődése a test titkai körül. Csakhogy sajnos, nem szabad feledni az áteredő bűn szörnyű következményeit, az érzékiségnek azt a fékezetlen, vad, tomboló erejét, amelyet éppen az emberi test szépségeinek óvatlan és fegyelmezetlen szemlélete szabadít fel legkönnyebben s ragad szinte ellenállhatatlan, démoni hatalommal a szemérmetlen vágyak, buja elképzelések és parázna tettek felé.

Jaj, milyen gyenge fajta az ember, hogy már saját magának és embertársainak szemlélete is bűnre ingerelheti, hogy a puszta emberi testnek merő látása is bűnös és aljas vágyakat poshaszt fel benne! Be kell fedni, el kell leplezni az emberi testet, nemcsak szokásból, illemből, esztétikából, hanem szigorú és elemi erkölcsi kötelességből is, mert különben lealacsonyítjuk vele s bűnveszélybe sodorjuk önmagunkat és másokat! Mennél szebb a testünk, annál inkább!

Óvatosan kell tehát bánnunk a testünkkel, a test esztétikájával is, mert ezt az esztétikát gyakran csak egyetlen hajszás választja el az erotikától! Sehol oly közel nem látszik érintkezni báj és csunyaság, mint e téren; sehol sem oly nehéz megvonni a határvonalat anyagi édesség és állati mocsok, ártatlan csillogás és ördögi lélekgyilkolás között! Jaj, hogy mi emberek nem tudunk megállni a nemes és tiszta gyönyörködésnél az Isten e legszebb alkotásával szemben! Hogy nem tudunk örülni egy műremeknek, anélkül, hogy baltát ne rántsunk és szét ne romboljuk! Egy festménynek, hogy azonnal szét ne hasogassuk! Egy virágnak, hogy szennyes lábbal el ne tapossuk! Egy tiszta csermelynek, hogy sárrá ne zavarjuk! Szomorú elesettség, fájdalmas emberi gyöngeség!

A krisztustalan világ természetesen nem így gondolkodik. Neki a lélek és Krisztus semmi, neki a test a fő s annak kívánságai, gyönyöreai a legfőbb élet-

célok. Neveti a kereszténység önmegtágadását, aszketizmusát, testet sanyargató, vágyakat fékentartó szigorát. Az érzékies emberek szerint éppen az a legszebb és legjobb, ami a kereszténység szerint bűn s el is követnek minden elképzelhető, cselszövőn és szemérmetlenül, hogy a maguk élvezetelvi világszemléletét kötelezővé, szalonképessé, divatossá, elismertté, magától értetődővé tegyék.

Ami ma irodalomban, sajtóban, színházban, filmben, dalokban, divatban, öltözködésben, fürdőéletben, táncban minden komoly ember tiltakozása ellenére végbemegy, sokszor igazán nem egyéb, mint szomorú illusztráció a Szentírás ama szavához, hogy „az egész világ gonoszságban fetreng” (Ján. 5, 19), mert „minden, ami a világon van, a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége, ami nem az Atyától, hanem a világtól van” (Ján. I. 2, 16).

Megfontolják-e ifjaink, leányaink, egyébként istenfélelemben s erkölcsi komolyságban nevelkedett férfaink s asszonyaink, hogy ma nemcsak szabadkőműves páholyokban és istentelen-szövetségekben folyik a harc a keresztény életnézet fennmaradása s uralkodó helyzete ellen, hanem majdnem még inkább az estélyeken, a bálokon, a strandokon, a varrónők műhelyeiben, a divatszalonokban? Hogy az a tábor, amely Krisztus istenségét megcáfolni, dogmáit megdönteni nem tudta, most egészen más úton próbálkozik vele, hogy gáncsot vessen a kereszténységnek: belekapaszkodik a nők mérhetetlen tetszenivágyásába és a férfiak mohó érzékiségébe s oly társadalmi divatot és viselkedést kényszerít rá a még keresztény világra is, amely a keresztény életfelfogással s erkölcsi komolysággal való végleges szakításnak teszi legalább is a látszatát, sőt ezzel gyakran egyértelmű. Hiszen aki egy modern bált, egy modern fürdőzést végignéz, szinte azt a benyomást szerzi, hogy ezek az emberek itt mind vagy merő angyaloknak képzelik magukat s embertársaikat, vagy pedig fütyülnek lélekre, Istenre,

kereszténységre, bűnveszélyre, VI. és IX. parancsolatra, örök halálra és kárhozatra!

Senkisé sem mondja, hogy minden testkultusz helytelen és bűnre vezető közeli alkalom. Még a bál s a fővenyfürdő sem okvetlenül az. A jó *keresztény is örülhet a szépnek*, a napnak, a víznek, levegőnek, a kedves és jókedvű társaságnak. Az sem bűn magábanvéve, testünket okosan és megfelelően csinosítjuk, díszesítjük. Szalézi Szent Ferenc egyenesen azt mondja, hogy a vallásos hölgyeknek kellene mindig a legizlésebben öltözködniök.

A test szépsége azonban s esztétikájának kultusza legyen mindig összekötve a lélek elsődleges kultuszával s a keresztény önuralom gondoskodjék arról, hogy ez a gyönyörködés mindig tiszta maradjon és nemes magaslatocon mozogjon. Úgy örülünk az emberi testnek, mint ahogy örülünk az erdőnek-mezőnek, a nap-sugárnak, a művészet alkotásainak: tisztán és önzetlenül, hátsó gondolatok s alacsonyság nélkül, s a lelkünk és mások lelke épségét helyezzük mindennemű testkultúra elé.

Megbecsülni a testünket továbbá annyit is jelent, hogy pozitíve is *szenteljük meg*: tegyük a lélek kegyelmi életének méltó és hathatós eszközévé. Sohasem oly szép a szemünk, mint mikor a menny szépségeit tükrözi, mikor Jézus gyönyörúségei után sóvárog, mikor szent dolgok szemléletében fürdik meg, mikor a feszület sebhelyeibe, vagy az Oltáriszentség titkos lángolásába mélyül; vagy amikor szentiratok s léleképítő könyvek olvasásával szentelődik. Úgyis annyi rosszat, csunyát, lealacsonyítót lát a szemünk, akaratlanul is; tegyük hát róla, hogy a romboló s mérgező befolyásokat ellensúlyozza a szép, szent és tiszta képek szemlélete! A katolikus hitélet fölséges élményei, templomaink művészete s a vallásos családok tűzhelyének tiszta szépsége töltse be érzékeinket s szemünk legyen mindig méltó arra, hogy a keresztre s az Oltáriszentségre pillanthasson. Szenteljük meg testünket főképpen az Oltáriszentség gyakori vétele által,

hiszen nincsen ennél nagyobb kitüntetés, üdítőbb, fiatalítóbb, megóvóbb szere a test és a lélek szépségének.

Oly gyönyörűen mondja Szent Pál apostol: „Kérlek tehát benneteket, testvérek, az Isten irgalmasságára, hogy adjátok testeteket élő, szent és az Istennek tetsző áldozatul: ez legyen a ti észszerű istentiszteletek!” (Róm. 12, 1).

Boldog, aki testét soha be nem szennyezi! Boldog, aki a test incselkedése miatt lelkét soha erkölcsi fertőbe nem süllyeszti! Boldog, aki testét a Szentlélek méltó templomává szenteli föl! Boldog, aki úgy őrzi meg lelkének törekeny testi edényét, hogy az egykor méltó legyen a lélekkel együtt való feltámadásra, örök életre, örök megpihenésre, örök megdicsőüléssel!

Az irgalmasszívű Jézus.

Jézus „látván a várost, megsiratá”. Lk. 19, 41.

Pünkösöd után 9. vasárnapra.

Az evangélium beszéli, hogy amikor Jézus kinszenvedése előtt utoljára közeledett Jeruzsálemhez, meglátván a várost, sírvafakadt miatta. Ez a feljegyzés rendkívül meglepő. Jézus máskor is kifejezést ad erős érzelmeknek s indulatoknak: örül, szomorkodik, szent haragra gyúl, csodálkozik. De csak két ízben olvassuk róla, hogy sírt. Egyszer Lázár sírjánál, másszor meg itt, Jeruzsálem láttán.

Csodálatos, Jézus sohasem sírt önmagán. Kinszenvedésének hosszú és részletes leírásában sehosem találkozzunk azzal, hogy fájdalmában sírt volna. Az evangélium kiemeli, hogy Jézus az Olajfák-hegyén „szomorú volt mindhalálig”, megremegett, undort érzett, félt, vérrel verejtékezett; de nem mondja róla, hogy sírt. Mindkét ízben csak az embereken sírt.

Az Isten-Fia sírt az embereken! A mindentudó, a jövőbe látó siratja népét! Mi mindent nem jelent ez! Térdeljünk oda az Olajfák-hegyén Jézus elé s te-

kintsünk fel az ő városán könnyező szemébe. Kérdezzük: Uram, mit jelentenek ezek a könnyek a szemedben?

Mit jelentenek?

Ezek a könnyek mindenekelőtt azt jelentik, hogy tehát rajtunk, embereken, nemcsak Jeruzsálemen, hanem mindnyájunkon, *van sírni és siratni való!*

Amikor Jézus abban a szomorú órában, kínszenvedése előtt, Jeruzsálemen végigtekintett és nemcsak Jeruzsálemen és annak népén, hanem az összes népeken és az összes századokon, bizony bőven talált okot arra, hogy sirassa népét és sirassa az embereket. Hiszen szomorú és sajnálnivaló népség vagyunk mi emberek; rengeteg bajnak, szenvedésnek, nyomorúságnak hordozói! Éhség, nélkülözés, hajléktalanság, fázás, betegség, haldoklás, gyász, testi szenvedés, amerre csa knézünk! És lelki szenvedések: gyötrődés, tanácsatlanság, aggodás, küzdelem, üldöztetés, háborúság! És tengernyi megkísértés! Egyszer jól megy a dolgunk s akkor a jólét ragad a bűnre: a gögre, érzékiségre, tobzódásra, istenfeledésre, az embertárs iránti szívtelenségre. Másszor meg rosszul megy a dolgunk s akkor éppen innen erednek lélekrontó kísértéseink: csüggedés, kishitűség, hitetlenség, forradalmi láz, rombolni-vágyás, kétségbeesés.

Az Úr látja mindezt s bizonytal ma is végtelen szánakozással tekint le a népre, melyet ő teremtett. Vajjon mi lesz velünk? Mi lesz annyi millió emberrel itt és főleg odatúl, az örök életben? Jézus látja, hányan vétkeznek súlyosan mindennap, hány ártatlan lilium veszti el himporát, hány bűnös vájja bele magát mind mélyebben a bűn mocsarába. S látja azt is, mi lesz ennek a vége a túlvilágon! Hányat lesz kénytelen igazságossága alapján örökre elkárhozhatni, akiket pedig azért teremtett, hogy üdvözljenek!

Ő örök mosolyra teremtette az embereket s hány százezer arcon torzul el majd ez a mosoly örök vonaglásával! Szíveket teremtett, hogy szeressenek és szeresék főleg őt, a végtelen szépet s ezek a szívek őt gyü-

lőlni fogják örökre! Testeket teremtett örök virágzásra s ezek a testek örök tűzhalálra jutnak! Lelkeket teremtett örök megdicsőülésre s ezek a lelkek örök szégyenbe s elvettetésbe buknak. Jézus mindegyiket szeretete, mindegyiknek üdvösségéért meghalt a kereszten, de az emberek nem akarták elfogadni az ő szerető Szívének adományait! Hogy fájt ez neki!

Hogy szakadhat fel a szívéből minden egyes veszendő emberrel szemben az evangéliumi panasz: „Vajha te is megismerted volna, legalább ezen a te napodon, amik békességedre szolgálnak, most pedig el vannak rejtve szemeid előtt!” (Lk. 19, 42.) Hogy gyötörte őt magát az elkerülhetetlen bűnhődés előérzete: „Mert rád jönnek a napok, és körülvesznek ellenségeid sáncokkal, bekerítenek és megszorogatnak téged mindenfelől; és földre tipornak téged és gyermekeidet, kik benned vannak; és nem hagynak benned követ kövön, mivelhogy nem ismerted meg látogatásod idejét!” (Lk. 19, 43. k.)

Valóban rettenetes az ezerfejű rossznak az a démoni hatalma, amely az emberek elpusztítására mintegy összeesküdött! Mennyi áldozatot követel a modern hitetlenség, az istentelen irányzatok, a felforgató, vallásellenes szövetségek örült agitációja, ezer cselvetése, a vallástalan sajtó és irodalom, az érzékiség fékevesztett tombolása, ezer ravaszsággal dolgozó csábítása, a lélekgyilkolás irtózatosszerű szervezetsége! S a másik oldalon azok hanyagsága, gyengesége, elégtelensége, akiknek segíteni kellene a tévelygőkön s akik munka helyett lomhán szundikálnak, egyéni hiúságokat kergetnek, veszni engedik a rájuk bízott népet! Csakugyan nem csoda, Jézus, ha sírva fakadsz a te néped láttán, ha könnyeket ontasz gyermekeid, teremtményeid, nyájad siralmas helyzetén, a bűn, a tévedés, a gyűlölet s a hazugság milliónyi szomorú győzelmén, a fojtogató testiség végzetes hódításán!

Sirass minket Jézus, mert rászolgáltunk! Sirass, mert testben, lélekben oly leírhatatlanul nyomorultak, gyámoltalanok, esendők vagyunk!

Am ez a könny az Úr Jézus szemében egyben végtelenül vigasztaló jelenség is. Azt bizonyítja, hogy Jézus mégis csak *szeret és szán minket*. Szomorú, hogy Jézusnak sírnia kell rajtunk, de boldog szomorúság, amikor legalább azt látjuk, hogy az Isten-Fia nem lök el magától a nyomorúságaink miatt, hanem megkönyörül rajtunk és sír fölöttünk! Amíg ő sír fölöttünk, addig nem veszünk el végleg!

Ezek a könnyörülő könnyek Jézus szemében az Istenember szent Szívének legbensőbb érzéseiből fakadnak. Ez ő: a könnyörülő, a jóságos szívű, az értünk aggódó, rajtunk siránkozó Jézus! Álljunk meg pillanatra ennél a felemelő, reménynyújtó képnél s merengjünk el rajta: miért is szeret minket Jézus?

Azért, mert ez az ő egész lényege, ez az ő mivolta, ez a megtestesülés egyetlen, mindent megoldó magyarázata. Ő azért jött, azért lett emberré, hogy sírjon rajtunk.

Az Istenember: az Isten könnye, amelyet az örök Irgalom a bűnös emberiségen sírt. Jézus ennek az isteni könnyezésnek kikristályosodása, megszemélyesítése. Miért jött ő a földre? Hogy megkeresse Izrael elveszett nyáját. Miért jött a földre? Hogy életünk legyen és bőségesen legyen! Miért jött a földre? Nem azért, hogy az igazakat meghívja, hanem hogy a bűnösöket megmentse. Miért jött a földre? Nem azért, hogy kiszolgáltatassa magát, hanem hogy szolgáljon és életét adja sokakért!

Mennyi vigasz és mennyi remény rejlik ezekben az evangéliumi igazságokban!

Hogyan hangoztatta ő maga mindig és újra, mindig elevenebb, mindig meglepőbb s mindig foghatóbb fordulatokban, hogy az ő Szívének legalján, legmélyén, lelkének legbensőbb kincsházaiban más sincs, mint irgalom és szeretet és könnyörület! Emlékezzünk az irgalom példabeszédeire! A drachmára, amelyet a szegény asszony elvesztett s aztán keresi, lázasan és nyughatatlanul, felforgatja egész házát, míg megtalálja! A bárányra, amely tévutakra került, mire a

pásztor otthagyja a pusztában a kilencvenkilenc juhót s megy az elveszett egy után, míg meg nem találja s vállára véve vissza nem hozza! S főleg a tékozló fiúra, akit az atya úgy les a háza előtt s mihelyt messziről meglátja, elébe fut, összecsókolja, hazavezeti, új ruhába öltözteti!

Ó ezek a példabeszédek oly édes reménységgel töltik el a szívet! Hát akkor mégsem lehet, hogy mi mind elveszünk, hogy a gonoszság végleg győz a lelkeken, hogy a pokol színültig fog megtelni áldozatokkal. Nem, nem lehet, Jézus! A te gyengéd könyörületed valami csodát fog kieszelni, a te örök irgalmadnak valami páratlan nagytettét s te valahogy mégis meg fogod menteni, akiket csak valamikép lehet!

S te nemcsak hangoztattad, hogy jó vagy és irgalmas szívé, hanem egész földi vándorlásoddal, egész életeddel s viselkedéseddal ezt meg is bizonyítottad! Mi volt egész földönjárásod egyéb, mint irgalmazó szeretet, könyörülő jóság, tevékeny, segítő irgalom? Annyi beteget gyógyítottál, hogy az emberek szinte már összenyomtak! A háztetőt bontották ki, hogy onnan bocsássák le eléd az inaszakadtat, mert annyian rajongtak körül! Végül is menekülnöd kellett a tömeg elől, amely az út szélén eléd rakta betegeit, nyomorodottjait s boldog volt, ha csak ruhád szélét is érint-hette!

Mily sokatmondó kép: ahogy nem tudsz ellenállni a könnyeknek, a kérelmeknek, a panaszoknak! Együtt sírsz a sírókkal, együtt örvendesz az örvendezőkkel. Nem tudod nézni a naimi özvegy zokogását elvesztett fia fölött s feltámasztod a fiút. Nem tudod hallgatni a kafarnaumi zsinagóga főnökének kesergését halott, 12 éves leánykáján s visszaadod a gyermeket az életnek. Nem tudod látni az éhező tömeget a pusztában s egyszer négyezret, egyszer ötezret vendégelsz meg csodálatosan.

Sőt még nem is éppen főbenjáró dolgokban is hogyan segítesz a bajbajutottakon: a kánai menyegzőn nem életről-halálról volt szó, hanem csak arról a

megszégyenülésről, amelybe a szegény násznép jutott, amikor idő előtt kifogyott a bora. S te csodálatosan gondoskoddál róla, hogy szegények szégyenben ne maradjanak. Jézus, aki még lakomára való borról is tudsz gondoskodni névtelen, alacsonyorsú, jelentéktelen embereknek: te nem hagyhatod magukra azokat, akik élet és halál közt lebegnek, vagy éppen akik örök élet s örök halál közt vívódnak!

Irgalmas voltál Jézus a jókkal, irgalmas tanítványaiddal, irgalmas a betegekkel és szenvedőkkel, de senkivel szemben nem ragyogott irgalmasságod oly túláradó bőségben, mint a *bűnösökkel* szemben. A *bűnösökkel*, tehát a te ellenségeiddel, megbántóiddal. „Megbocsáttatnak a te bűneid!” Ez a te kedvenc szavadjárása, ez a legjellemzőbb, leggazdagabb jézusi mondás, amely az evangélium lapjain minduntalan vissza-visszatér.

Megbocsátasz az inaszakadtnak, megbocsátasz a házasságtörésen ért asszornynak, megbocsátasz Magdolnának s nyilvánosan védelembe veszed Simon farizeussal szemben, megbocsátasz Péternek, aki a legnagyobb hálátlanságot követte el veled szemben, megbocsátasz a latornak a kereszten, aki talán egész életén át egyebet sem tett, mint rabolt, lopott, gyilkolt és paráználkodott... És nemcsak azoknak bocsátasz meg, akikkel földi életedben találkoztál, hanem mielőtt eltávoztál, gondoskoddál róla, hogy nevedben mások is megbocsáthassák a bűnöket, amíg csak bűnös lesz a földön.

És nemcsak megbocsátasz nekik, hanem az Oltáriszentségben önmagadat nyújtod nekik erősítőül, gyógyszerül a bűn ellen, táplálékul a jóban való megszilárdulásra. És édes örökségül a te Szűzanyádat hagytad nekünk, még utolsó órádban, amikor a keresztről őhozá utasítottál mindnyájunkat, bűnösöket, hogyha félnénk egyenesen hozzád jönni, az Irgalmasság Anyján s a Bűnösök Menedékén keresztül találjuk meg az utat hozzád, a te megbocsátó irgalmas, atyai Szívedhez!

Valaki azt kérdezhetné: hát ha Jézus csakugyan annyira tele van könyörülettel irántunk, *miért nem segít is meg* rövidesen és egyszerűen mindenkit, aki bajban van? De jó lenne, ha a bajbajutott ember csak egy rövid imát mondana hozzá s ő ma is azonnal segítené! S mindenki kapna, amire rászorul: az éhező kenyeret, az állástalan állást, a hajléktalan lakást, a szegény pénzt, a beteg egészséget. Minden szegény leány egyszerre férjhez mehetne, minden reszkető diák azonnal fényesen letenné a vizsgát...

Már ezeken a példákön meglátszik, hogy ez naiv elgondolás volna és *nem lenne az Isten bölcsességéhez méltó*. Csakugyan, az Úr Jézus könyörülő szeretete nem jelent annyit, hogy az Úr nem akar harcot, küzdelmet, próbáltatást. Ő igenis akarja, hogy az élet harc legyen, a föld bojtortjánt s tövist teremjen. Nekünk jó ez, máskülönbén az életünknek elveszne minden komolysága s minden erkölcsi és természetfölötti értéke.

Akarja, hogy bízzunk benne, ami addig nem nehéz, amíg nem vagyunk bajban, de hősiesség, ha bajban vagyunk. Akarja azt is, hogy imádkozzunk, ne csak pillanatig, ne csak a gyors meghallgatásig, hanem állandóan, sokáig, esetleg éveken át. Neki gyönyörűsége telik abban, hogy nem vagyunk puhányok, elkényeztetett s elbizakodott ingyenélők; erős, kipróbált, izmosodott lelkek kellenek neki...

Mi több, az Úr akarja, hogy a bajokat *magunk is segítsünk legyőzni*. Nem igaz, hogy a kereszténység tehetetlen türelemre s tétlenségre tanít. Ellenkezőleg arra int, hogy küzdjük le a rosszat, teremtsünk minél tökéletesebb jogrendet, társadalmi s gazdasági egyensúlyt. Furcsa volna: az emberek maguk okozzák bajuk kilenctized részét s aztán ahelyett, hogy okulnának s a bajokat megszüntetnék és többé elő nem idéznék, egyszerűen az Úristenhez szaladnának, hogy most már ő segítsen, ő tegye jóvá, amit ők elrontanak és szüntesse meg az emberi cselekvések természetes következeit.

Isten a józan ész és a lelkiismeret által, de még sokkal inkább az evangélium, az egyházi tanító-hivatal által s a kegyelem által megmutatta s állandóan mutatja azt az utat, hogyan lehetne rendeznünk a bajokat s boldog és aránylag zavartalan társadalmi életet élnünk. Miért nem tesszük? Miért nem követjük az ő útmutatását? Miért akarunk mindenáron okosabbak lenni a Mindentudónál? Miért nem hallgatunk az ő helytartójának szavára?

A keresztény társadalmi reform ezer igazságtalanságnak és nyomornak dugaszolná el a forrását. De hát nem lehet, mert mihelyt ezt a reformot sürgetjük, sokfelől az a válasz, hogy ez klerikalizmus, félre vele, meg kell maradni a rossznál. Hát hogyan segítsen a jó Isten az ilyen elvakultságon? Nem, itt magunknak is dolgoznunk kell, erősen és következetesen, hogy az evangélium szellemében s a pápák útmutatása nyomán megújuljon ez a fenéig megromlott társadalmi szervezet.

Végül még egy nagy értelmét látom annak, hogy a könyörülő Jézus meghagyja az embereket a földi élet ezer nyomorúságában; s ez az, hogy ezzel a nyomorúsággal az *egymás megsegítésére*, az irgalmazó szeretet tevékeny gyakorlására ösztönöz bennünket.

Ha nem volna a földön szenvedő, akkor nem volna ember s keresztényi irgalom sem, s akkor az emberiség végtelenül szegényebb és értéktelenebb lenne, mint ma. A legszebb, amit az ember a földön tehet, az irgalmazó szeretet gyakorlása, a testi-lelki karitás: a jótékonyosság sürgölődése a betegek, szegények, árvák körül, a szociális gondoskodás a rászorultakról, a testi-lelki sebeket gyógyító szamaritánus-munka, a szomorúak vigasztalása, a bűnösök megtérítése, a betegek s haldoklók gondozása, a hitetlenek rávezetése az igaz hitre.

Mindezekben az irgalmassági cselekedetekben, az emberi könyörület mindeme megnyilatkozásában voltaképpen Jézus könyörülő szeretete folytatódik

köztünk s működik tovább a századokon át. Ő tanított minket erre s ő ösztönzi a testi-lelki karitás apostolait a bajenyhítő munkára... Az irgalmas nővér kezével ő simítja el a fájdalom szaggyatását, ő törli fel a szenvedő könnyeit; a karitás szervezeteiben ő siet ki a nyomortelepekre s visz oda szentet, fát, lisztet, burgonyát; a haldoklóhoz a papban ő hajol oda; a bűnös-höz a gyóntatószékben ő intézi a feloldozás ígét. Ami igazi vigasz van a földön, ami enyhülés, ami könnyörület, mindaz Jézus műve, Jézus hatása, Jézus ihletése.

Igy válnak Jézus könnyei a vigasz igazgyöngyeivé, melyek nem szűnnek meg az emberek szívébe permetezni, amíg csak baj és nyomorúság jár a földön...

Sirass hát minket, Úr Jézus, mert nagyon rászolgálunk és nagyon rá is szorulunk a te könnyeid vigaszára! Sirass, de add, hogy mi is együtt sírjunk veled: sirassuk önmagunkat a bűnbánat könnyeivel és sirassuk felebarátunkat az irgalmazó karitás könnyező buzgalmával! Sirass minket, Jézus, de mi ezekre a te könnyeidre fogadjuk, hogy nem adunk többé önhibánkából okot neked arra, hogy siratnod kelljen minket! Sirass minket, Jézus, de könnyeid mögül derengjen ránk a megbocsátás, a kegyelem s a béke mosolya, az örök remények szivárványa, a te segítő és örökre vizgasztaló szereteted mennyországi ragyogása!

Miért gyűlölik oly sokan az Egyházat?

„Mindent jól cselekedett.” Mk. 7, 37.

Pünkösöd után 11. vasárnapra.

Jézus meggyógyítja a siketnémát s megtiltja a szemtanuknak, hogy a csodatételnek hírét vigyék. A tömeg azonban, írja az evangelista, csak annál inkább csodálkozott s fennhangon hirdette Jézus dicséretét: „Mindent jól cselekedett, a siketeknek visszaadta hallásukat, és megszólaltatta a némákat”.

Nem ez az egyetlen hely az evangéliumban, ahol

az emberek Jézus jótéteményeinek láttára magasztalásokban törnek ki; hiszen egy esetben éppenséggel királynak szerették volna kikiáltani őt. Annál meglepőbb, hogy néhány hónappal e hálakitörések után ugyancsak a tömeg ugyanolyan felgerjedéssel kiáltozta Jeruzsálem terein a véres jelszót: „Keresztre veled Feszítsd meg őt! Feszítsd meg őt!”

Hogyan lehetséges, hogy Jézust gyűlölték? Őt, aki annyi jót tett az emberekkel, nemcsak lelkileg, hanem testileg is? Mégis annyi ellensége volt, akik végül is a halálba vitték és keresztfeszítették! Hogyan lehetséges az, hogy az emberiség legszebb és legnemesebb virága, a legnagyobb jótévő, a betegek gyógyítója és a szomorúk vigasztalója, a bölcsesség és tisztaság maga ennyire nem talált visszhangra a saját népében? Hogy a legfőbb szentség és erény halálos ítéletet aratott; a legönzетlenebb jóság és szeretet a gyűlöletnek lett áldozata?

Nemcsak Pilátus és a farizeusok korában volt ez így. Jézust azóta is gyűlölik és üldözik a századok során. Üldözik tanaiban, parancsaiban, elveiben, szolgálataiban, intézményeiben, Egyházában, szentségeiben. Elméletben talán elismerik, hogy Jézus a legnagyobb, legtisztább, legnemesebb, akit a föld valaha hordott; annyira elismerik, hogy néha még a tőle ugyancsak távol állók is maguknak szeretnék lefoglalni őt: megteszik forradalmárnak, szocialistának, szabadgondozónak, anarchistának s az ég tudja még minek. De ha arról van szó, hogy Jézus elvei és törvényei számára érvényesülést akarunk szerezni a közéletben: azonnal ellenünk fordulnak s gúnyal, szitokkal, gyűlölettel, tüzzel-vassal, méreggel fegyverkeznek Jézus tábora, népe, evangéliuma ellen.

Így volt ez a kereszténység első három századában, a Nérók, Diocletianusok, Deciusok, Valerianusok, Galeriusok idején. De így volt azóta is számtalan esetben s így van ma is. A Krisztus-gyűlölet vérvörös lángja lobog nemcsak a skizmatikus Oroszországban, hanem a katolikus Spanyolországban és Mexikóban is.

A spanyol borzalmaknak csak kicsiny részét közli a liberális sajtó, de az a kevés is, amit közöl, rettentés. Papokat lőnek le az oltárok előtt, apácákat hurcolnak ki az utcára s fiatal suhancok sorba lelövik vagy meggyalázzák őket. Még a holttesteket sem kímélik, karmelita apácák kriptáját törik fel s az Istennek szentelt szűzek csontvázát a koporsókból kirángatva, szájukba égő cigarettát dugva, támasztják oda a felgyújtott templom kapuja elé... Barcelonában egy papot a csőcselék lefejezett, kezeit, lábait levágta, hasát felmetszette s a vérző, összemarcangolt holttestet végül gúnyból egy Szűz Mária szoborra akasztotta fel. Egy helyen egy 81 éves püspököt végeztek ki, másutt 38 embert keresztrefeszítettek, 150 kispapot lemészároltak... A mexikói és oroszországi borzalmakhoz, a vallásgyűlölet és egyházirtás vandalizmusához meg már annyira hozzászoktunk, hogy únjuk, ha valaki már csak szóba is hozza azokat.

Vannak természetesen, akik ezt a Krisztus-gyűlöletet és vallásgyűlöletet azzal a naiv és egyszerű megkülönböztetéssel szeretnék elintézni, hogy nem, ők *nem Istent, Krisztust és a vallást gyűlölik, hanem csak az Egyházat s a papokat vonják számadásra*. Nem az evangélium az, amely ellen hadakoznak, hanem a „klerikalizmus”.

Ez a megkülönböztetés a vallás és annak szolgálói közt, Krisztus ügye és Krisztus ügyének első védelmezői közt azonban époly alaptalan és ügyefogyott, mintha valaki azt mondaná: ő nem a honvédelemnek ellensége, hanem csak a honvédségnek; nem a közegészségügyet akarja megsemmisíteni, hanem csak az orvosokat kívánja száműzni vagy felakasztani; nem az államot akarja megszüntetni, hanem csak az állami hivatalokat és intézményeket levegőbe röpteni.

Miégységért is gyűlölnék ezek az emberek az Egyházat és nevezetesen a papságot? Ártott az nekik? Valami szörnyűséges bűnt követett el ellenük s az emberiség ellen? Csakugyan akadálya az Egyház és a papság akár a haladásnak és tudománynak, akár a

közjólétnek és szociális igazságnak, vagy talán éppen a közerkölcsnek? A papok közt is vannak természetesen, mint minden társadalmi osztályban kiválóbb és kevésbé kiváló elemek; mégis egészen bizonyos és statisztikákkal is igazolható, hogyha valamely társadalmi osztály, hát elsősorban a katolikus papság az, amely az erkölcsiség legmagasabb színvonalán áll! A legtöbb jótékonyági, szegénygondozó akció katolikus papoktól indult el; egyetlen társadalmi osztály nem tett és tesz annyit a szenvedő emberiségért, mint a papok, szerzetesek és szerzetesnők; a munkásságért egyetlen tényező sem szállt oly önzetlenül síkra, mint az Egyház, XIII. Leóval, XI. Piusszal, Manning bíborossal, Ketteler püspökkel, Prohászkaival, Kolpinggal az élén. A haladás és a tudományos élet terén a papság a tanárokkal együtt hasonlóképpen messze lefelé jár valamennyi más társadalmi osztály felett; sem mérnökök, sem orvosok, sem jogászok, sem kereskedők, sem politikusok, sem katonák e téren a papsággal, szerzetességgel nem versenyezhetnek. A papságé a legtöbb érdem az európai civilizáció s főleg az erkölcsi kultúra kialakításában is.

Ezek egészen bizonyos, senki komoly ember által soha tagadásba nem vett tények. Akkor hát miért gyűlölik a papot, és pedig éppen csak a katolikus papot? Mégpedig nem a kényelmes, zászlótagadó vagy esküszegő papokat, hanem a legjobbakat, a legszigorúbb erkölcsű, legnagyobb tudományú, Krisztus országát leglelkesebben képviselő s érte legbuzgóbban fáradozó papokat és szerzeteseket? Miért?

Miért üldözik és gyűlölik azokat a szegény apácákat, akik egész életükben csak betegeket ápoltak, vakokat és siketnémákat gondoztak, árva gyermekeket szedtek fel az utcáról s iskoláikban a nép fiait, leányait oktatták? Miért kellett azokat a karmelita apácákat ott Spanyolországban még a sírjukban is meggyalázní? Jellemző: még a sírjukban is! Tegyük fel, hogy életükben gonosztevők voltak, hogy loptak, csaltak, sikkasztottak, erkölcstelen életet éltek: akkor

is, vajjon mit vétettek a spanyol egyházgyűlölőknek a *halott* apácák? A kármelita nővérek félig megrothadt, szétesett, elszáradt csontjai?

Nem, itt hiába hozakodik elő a Krisztus-gyűlölet örülete szép szavakkal, kibúvókkal, kendőzésekkel; ezek az emberek bizony *egyesegyedül Krisztust gyűlölnek a papokban, szerzetesekben, apácákban, a felrobbantott templomokban s a kirabolt, felgyújtott kolostorokban. Krisztust gyűlölnek az ő halotthamvasztást sürgető, polgári házasságot védő, iskolai hitoktatás ellen izgató törekvésükben. A papság s az Egyház munkájában egy eszme, egy erkölcsi elv, egy foghatatlan és láthatatlan, de mégis elevenen ható erő az, amit útjukban áll s amit mindenekelőtt megsemmisíteni törekvesznek: Krisztus lelke, Krisztus szelleme, Krisztus evangéliuma, az erkölcsi törvény az, ami nekik és minden gonosz emberi indulatnak ellentmond s azért minden gonosz emberi indulat a maga született ellenségét látja benne! Amit ők klerikalizmusnak neveznek, nem egyéb, mint kereszténység, lelkiség, Krisztus-ország, amelynek a papok a legbuzgóbb képviselői és sürgetői; ez pedig a díszükre válik!*

De azért is csalfa és okatlan beszéd, hogy az ő gyűlöletük csak a „klerikalizmus” ellen irányul, mert *klerikalizmus a szónak igazi értelmében ma sehol a világon nincs. Klerikalizmus, vagyis világi téren is papi uralomra törekvő áramlatról akár közéleti, akár gazdasági téren ma komolyan beszélni nem lehet. Legkevésbé pl. Spanyolországban vagy Mexikóban, ahol a papság rendkívül szegény és régtől fogva minden politikai érvényesülésből ki van zárva — s mégis ott dühöng legvadabbul a papgyűlölet.*

Egyetlenegy fajta papi „uralomról” lehet szó: arról a befolyásról, amelyet a papság a maga elveszített lelki tekintélye révén a vallásos és evangéliumi élet érdekében érvényesít. Igenis, a papság s a szerzetesség arra törekszik, hogy Isten uralkodjék a földön, hogy a Tízparancsolat s a keresztény erkölcs legyen a magán- és közélet legfőbb irányítója — eb-

ben áll a papság hatalma, a „klerikalizmus” érvényesülésre, és ezért, éppenséggel csak ezért gyűlöli és üldözi őt a szabadgondolat, szabadkőművesség, kommunizmus és minden felforgató törekvés.

Mert először is: nem áll, hogy az egyházüldözők csak éppen az Egyházra haraguzsznak. A harcuk éppen nem áll meg a papoknál, hanem kiterjed mindenre, ami Krisztussal összefügg: kiterjed az Isten hitére, akit ők minden eszközzel tagadnak és gúnyolnak; kiterjed az imádságra, a tempiomokra, a keresztekre, a szentképekre — ezek pedig nem papokat ábrázolnak, hanem Istent, Krisztust és a szenteket —, kiterjed a vallásoktatásra, a katolikus sajtóra, a katolikus szervezkedésre, a világi katolikusokra, a családra, a házasságra, a halottégetés elleni küzdelemre: mindenre, amiben a túlvilág hite, az Istent kereső lélek vallásos áhítata megnyilvánul.

S ne gondoljuk, hogy ez a vallásgyűlölet csak egyes országokban, csak Spanyolországban vagy Oroszországban és csak ma lángol. Ha rejtettebben is, féltékenyebben és visszaszorítottabban is, de az egyházellenes gyűlölködés mindenfelé megnyilatkozik, ahol Istennel meghasonlott emberek vannak. Megnyilatkozik nálunk is. Csak olvasni kell tudni a sorok között: hogyan falaz, hogyan rokonszenvez egész sor ujság a vörös vallásrombolókkal, hogyan hallgatja el az Egyház heroizmusát, vértanuságát, érdemeit, amennyire csak teheti; hogyan iparkodik katolikus vezéremberekre fogni a hibát a közállapotok hibáiért... Hányan vannak, akiknek valósággal vérben forog a szemük, ha katolikus pappal találkoznak az utcán s akik, sokszor még jobbruhás, úgynevezett úrikülsejű emberek, sőt nők is, odáig tudnak vetemedni, hogy az utcán „Nem lesz szerencsém” s hasonló gúnyos megjegyzéseket tesznek hangosan a katolikus papra, ha vele találkoznak... Mi ez egyéb, mint Krisztus-gyűlölet, türelmetlen és féktelen vallásellenesség, nyíltan hangoztatott gyűlölködés a katolikus Egyházzal és vallással szemben?

A komoly, vallásos elemek pedig hallgatnak s nem szállnak szembe a rombolókkal. A mieink rendszerint annyira csendes, békés, befelé néző és befelé élő emberek, hogy ezeket a gyűlölködéseket még csak észre sem veszik, talán meg sem értik, lehetségesnek sem tartják. Mint ahogy Krisztus Urunk üldöztetése és elítéltetése idején is egyszerre mintha párává foszlott volna a benne hívők és őt szeretők sokezres serege: senkisémmel szállt ki mellette! Senkisémmel kelt a védelmére, senkisémmel szegült ellene a vádaskodóknak, gyűlölködőknek, a Krisztus vére követelőinek!

*

A vallásgyűlöletnek és Krisztus-gyűlöletnek ezzel a soha el nem apadó tűz- és lávaárjával szemben felmerül a jogos kérdés: mit tartsunk róla s hogyan viselkedjünk vele szemben?

Mit tartsunk róla? Mindenekelőtt azt, hogy *nem szabad túlságosan csodálkoznunk rajta*. Az Úr Jézus határozottan s világosan megjövendölte, hogy az ő országának sorsa ezen a földön üldözés és ellentmondás lesz. Megjövendölte, hogy tanítványait üldözni és gyűlölni fogják, ahogyan őt üldözték és gyűlölték. Nem járnánk helyes úton, kételkednünk kellene Egyházunk hitelességében és krisztusi alapításában, ha hitünket nem üldöznék, ha nem lennének minden időben vértanúink. Ha nekünk is századokkal kellene visszatérni a múltba s ott keresgélni nagy fáradtsággal vértanúk után, akikről aztán esetleg kiderülne, hogy nem is voltak igazi vértanúk. Nálunk a vértanúk serege soha el nem fogy; majdnem minden szerzetesrend és missziós társulat, de a világi papság, sőt a világi katolikusság is egész sor vértanúra mutathat rá a legkülönbözőbb égtájakon, a legutóbbi időkben is, sőt a jelenkorban. Jellemző, hogy a magyarországi kommunizmus idejében is egy tucatnál több katolikus papot végeztek ki a felforgatók; görögkeleti lelkészt egyetlenegy sem, luteránus egyetlenegy sem, kálvinistát egyetlenegy sem, zsidó rabbit egyetlen-

egyet sem! *Csakis* katolikus papokat. S nemcsak vérontásos vértanúink vannak, hanem csendes, vérontás nélküli vértanúink is: azok a katolikusok, akik hátraszoríttatást, hajszát, méltatlan üldözést, mellőztetést, gúnyt és nélkülözést szenvednek az igazságért, Krisztus hitéért, katolikus voltukért. Szent Pál büszkén mondja önmagáról: „Én az Úr Jézus jegyeit viselem testemen” (Gal. 6, 17). Ugyanő ismételtelen hangoztatja, hogy a keresztség által valamennyien meghaltunk és eltemettünk Krisztussal (Gal. 3, 27; Róm. 6, 4; Kor. 2, 12). Íme: az igazi kereszténységnek ezek az ismeretőjegyei: sebhelyek, halál, eltemetkezés Krisztussal!

De éppen azért *büszkék is lehetünk arra, hogy minket Krisztus ellenségei üldöznek és gyűlölnek.* Fölséges tudat, hogy íme: nekünk mindenki ellenségünk, aki gyűlöli az Istent s az ő parancsait. Ellenségünk minden tolvaj, céda, léha, becstelen, hazug, gyilkos ember a világon. Minden parázna, minden hazaáruló, minden rabló és felforgató gyűlölettel gondol ránk és gyűlölettel beszél rólunk. Fordítva: minden becsületes ember, mindenki, aki a kötelességtudás, a szeretet, a béke és tisztaság útján jár, főleg pedig mindenki, aki Jézusnak igaz barátja, szeret minket és testvérének tekint.

Oly sokatmondó és dicsőséges dolog, hogy névleg a katolikus papot mindenki „Dícsértessék Jézus Krisztus”-sal köszönti! Milyen fölséges bizonyítványt állítanak ki nekünk ezzel a hívek, nekünk papoknak, mint akiknek semmivel sem lehet nagyobb örömet okozni, mint hogyha Krisztust dicsérik és szeretik a mi utasításunk és tanításunk alapján! És kik köszöntik a katolikus papot így? Végigmegyek az utcán s azt látom: ha tisztaszemű, kedves, ártatlanarcú emberekkel találkozom, lehiggadt, komoly férfiakkal, tisztaarcú és szemérmes sugárzó nőekkel, romlatlan gyermekekkel, szinte előre tudom, hogy „Dícsértessék”-kel fognak köszönteni. Míg ahol szenvedélyben izzó vagy kiélt szemekkel találkozom, ott előre érzem: ezek részéről nekem, a papnak, csak gyűlölködő és

gyanakodó pillantások, esetleg gúnyos inzultusok jutnak. Az emberek szinte nyilvános lelkiismeretvizsgálatot végeznek ilyenkor, akaratlanul is utcai gyónásban teregetik ki a belsejüket, napfényre hozzák, menyire ellenséges lábbal állnak a tízparanccsal, az evangéliummal, a hegyi beszéddel, a krisztusi erkölcs-kódexel, mindennel, ami szép, tiszta, nemes, becsületes.

Gyűlöljük-e őket, szegényeket? Nem, ellenkezőleg! Sajnáljuk őket s imádkozunk értük! Szegény tudatlanok ők és erkölcsi koldusok, inaszakadtak, vakok és süketek. Úgy köszöntik a katolikus papot, hogy „nem lesz szerencsém!” Jaj majd azon a napon, amikor Krisztus előtt megjelennek: legyen szerencséjük!

De aztán világosítsuk is fel az embereket tévelygéseikről, amennyire csak tehetjük! Ébresszük fel őket tudatlanságukból és szeretessük meg velük azt a nemes és tiszta léggör, amelyet Krisztus és az ő Egyháza sugároz magából. Ó, be kár, hogy Krisztus gyermekei sokszor oly tétlenek és hangtalanok! Hogy a pokol csatlósai sokkal agilisabbak, mozgékonyabbak, cselekvőbbek, mint Krisztus hívei! Hogy az igazság birtokában élők sokszor annyira önzők, hogy csak maguknak tartják meg a krisztusi hit fényét, s egy tizedrészt, egy századrészt annyit sem tesznek a zászlójukért, amennyit pl. a felforgatás harcos bérencei elkövetnek, hogy a maguk gyilkoló és romboló áligazságait terjesszék.

S ne feledkezzünk el még egyről: arról, hogy a katolikus vallás legfőbb apológiája mindig az *igazi katolikusok ragyogó példája és nemes élete* volt. Már katakombák korában nem annyira a hittedjesztők lángszava vagy a hitvédők irodalmi jeleskedése vonzotta a híveket a kereszténység felé, hanem sokkal inkább az a szép és nemes élet, amelyet éltek. „Non magna loquimur, sed vivimus. — Nem a szavainkban, hanem az életünkben legyünk nagyok”, ahogy Szent Ciprián mondta. Tündöklő keresztény karakterünk, kristályo-

san tiszta életünk, Istenben lángoló lelkületünk s nem utolsó helyen hitvallói készségünk legyen környezetünk számára is útjelző a kereszt felé, amely mindenkor az ellentmondás jegye volt, a gúny és a gyötrelem jelképe, de egyúttal az életé és feltámadásé!

A szeretetről.

*„Szeresd felebarátodat, mint ten-
nenmagadat.” Luk. 10, 27.*

Pünkösöd után 12. vasárnapra.

Az evangéliumnak egyik legszebb, legmegkapóbb, szakasza elmondja, hogy Jézus nem tud emberi szenvedést látni anélkül, hogy meg ne könyörülne rajta amint nem tud gyászoló, szomorú, könnyező édesanya mellett elmenni, hogy akár csodatétel útján is ne segítene rajta. Ez Jézus, ez a szeretet, a szeretetnek az az örök perszonifikációja, maga az Isten. Ez az evangélium mit juttat inkább eszünkbe, mint Krisztus Urunknak azt a legfőbb, legszebb parancsát, amelyet olyan nyomatékkal hangoztat és amelyet mi is olyan jól ismerünk: „Emberek szeressétek egymást”.

Emberek, nem lehet az Istent szeretni anélkül, hogy egymást ne szeretnétek. Kétezer éve már csaknem, hogy ez a krisztusi tanítás hangzik, századokon át megfogadták az emberek ezt a szót és nagyon sok szeretet volt, történt és működött, hatott és tett csodát, amióta a kereszténység fennáll és tesz a mai napon is, mégis, Testvéreim, ki mondhatná azt, hogy a szeretet nagy parancsát úgy teljesítette, hogy kitüntetés-sel, vagy csak kielégítően is levizsgázott már belőle.

Még mindig milyen kevés a szeretet, még mindig milyen kevesen értik meg Krisztus Urunk e parancsát, annak fölségét, szépségét, nagyszerűségét! Ó, megértik, amikor másról van szó, amikor más elé kell állni és mástól kell követelni a szeretetnek a betartását, akkor egyszerre ékesszólók vagyunk valamenynyien, akkor szentírásmagyarázattal lépünk elő egyszerre. Amikor felebarátunkon látjuk a szeretet hiá-

nyát, akkor érezzük csak igazán, hogy milyen nagy szükség volt és van erre a parancsra.

Igaz az, hogy az emberek sokszor borzalmasan rosszak. Nagyon sok rossz ember van a világon, nagyon sok a szédelgő. Igaz, vannak emberek, akik jogtalan, vagy legalább s oktalan követelésekkel lépnek elénk, vannak, akik a szeretet nevében arra akarnak bennünket kényszeríteni, hogy Krisztust hagyjuk el, hogy az ő törvényeit tagadjuk meg, hogy a lelkiismereti parancsokat küszöböljük ki életünkéből, hogy az evangéliumot tüntessük el a világból — vannak, akik ezt is szeretnék. Vannak, akik kérdezik, hol az evangéliumi szeretet, miért nem engedjük agyontapostatni magunkat, amint Mexikóban vagy Oroszországban történik. Miért nem engeditek agyontapostatni a krisztusi elveket, az Egyházat, a kereszténységet magát? Igen, vannak esetek és a mindennapi életben is nagyon gyakori az az eset, amikor nehéz az elvhűséget, a helytállást, a kötelesség elvégzését összeegyeztetni a szeretet parancsával, de még ilyenkor is, az elvek csatájában is mindenekfelett kell állnia a szeretetnek, ahogy Szent Ágoston mondja: „A tévedést, a bűnt üldözni kell, de a tévedőt és a bűnöst szeretnünk kell”.

Az élet mindennapi kis csetepatéiban, összetűzéseiben nem éppen az elvek küzdelméről van szó, hanem a pusztá, meztelen emberi önzésnek az összeütközéséről a krisztusi parancssal. Ma nem akarok szép szavakat mondani a szeretet főségéről, arról, hogy micsoda paradicsommá lehetne változtatni a világot. ha az emberek csak 24 órán át mind a krisztusi szeretet talajára helyezkednének. Nem akarok beszélni azokról a borzalmas bajokról, amelyeket a szeretet hiánya okoz egyesek életében, családok életében, nemzetek életében. Nem akarok rámutatni századunk legnagyobb szegényfoltjára, amelyet mindenekfelett a szeretet hiánya okozott: a világháborúra, az orosz és a mexikói bolsevizmus pusztításaira. Nem!

Én ma feltételezem, hogy mindnyájan, akik hall-

gatnak, elvben a keresztény felebaráti szeretet talaján állanak. Inkább csak lelkipásztori, gyakorlati útmutatást szeretnék adni arra nézve, hogyan kell és hogyan lehet a szeretetet aránylag könnyen és rendszeresen gyakorolni. Mi is kell ahhoz, hogy csakugyan a gyakorlatban is, necsak elvben és szóban legyünk keresztények a szeretet terén is.

Mi kell ahhoz? Először az kell, hogy tudatosan gyakorold a szeretetet mindenekelőtt az *érzuleteid* terén. Nem lehet szavakban és tettekben szeretetet gyakorolni, ha az érzület, a szív tele van gyűlölködéssel. Mindenekelőtt szívünket kell megtisztogatni attól a gyűlölködő érzéstől, irigységtől, féltékenységtől, nagyravágyástól, amely mind az emberi önzésből fakad. Az érzületben gyakorlandó szeretetnek két ága van: az egyik a pozitív, a másik a negatív ága. Negatív értelemben gyakoroljuk a szeretet érzületét akkor, ha érzületünkől minden nemtelenséget, minden gyűlölködést és sötétlátást kiirtani iparkodunk. Vagyunk emberek — sajnos, mondhatjuk úgy is, hogy többé-kevésbé mindnyájan legalább részben ilyenek vagyunk —, akik úgy tűnünk fel, mintha mindig fekete pápaszemet hordanánk szemünk előtt. Mindent sötétnek látunk, amit felebarátunk tesz, különösen ha valaki nekünk nem szimpatikus, nem rokonszenves, akkor minden szava-tette rossz, akkor mindent félremagyarázunk, mindent úgy veszünk, mintha készakarva, rosszakarattal és tudatosan történt volna így. Aki így gondolkozik, az így is fog tenni és annak pokol lesz az élete, mindenekelőtt önmagára nézve, másodszor pokollá teszi az életét felebarátjának is. Milyen kellemtelenek az olyan emberek, akik sohasem tudnak semmit sem dicsérni, elismerni, mindig csak marnak, rágnak, panaszkodnak, kritizálnak, mindenben csak rosszat, sötétet, megbélyegzőt látnak. Milyen visszataszító az ilyen ember!

Ha már nem is a felebaráti szeretet nagy elve alapján, de saját megbecsülésünk, önmön jellemünk helyes fejlesztése szempontjából óvakodnunk kell ilyen

sötéten látó, mindent kritizáló érzülettől. Ha nem is tudod menteni felebarátod viselkedését, feleséged, gyermeked, pajtásod, kollégád, szomszédod, testvéred viselkedését, ha csakugyan menthetetlen hibákat, bűnöket, rosszaságot követ is el, szubjektíve gondoldj arra, hogy *ő talán nem is nagyon tehet arról*, hogy ilyen. Neki talán nincsenek olyan világos erkölcsi fogalmai, mint neked, neki a jó Isten talán nem adott olyan finom erkölcsi érzéket vagy neveltetést, talán a neked boldog gyermekévek őneki ridegek voltak, ki tudja, hogyan szoktatta hozzá a sors az öntudatlan önzéshez. Gondoldj arra, hogy ha te is ilyen hasonló helyzetben lennél, ha környezeted te rád is ilyen fagyasztó, rideg hatással lenne, vajjon nem volnál-e te még sokkal hidegebb felebarátod iránt.

Szükségünk van továbbá arra is, hogy *pozitív érzelmünk* a felebaráti szeretet alapján maradjon. Meg kell tanulnunk, hogy felebarátunkról a jó Isten kedvéért, Krisztus parancsának a kedvéért jól gondolkozzunk. Nem azt mondom, hogy a rosszat ismerjük el jónak, hanem csak azt a jót ismerjük el, ami mindenben megvan, még az akasztófa alá vitt gonosztevőben is. Vegyük észre felebarátunkban a jót és irányítsuk arra különös szeretetünket és figyelmünket. Érzületünknek ez a jósága meleg hullám, amely előnti az emberi lelket, és ha mi ebben a hullámban tudatosan és állandóan fürösztjük szívünket, akkor meg fog bennünk születni az a nemes szokás, hogy iparkodni fogunk, ahogy csak lehet, a jót feltételezni és a jót felismerni felebarátunkban.

Ne csak érzületben legyünk a felebaráti szeretet követői, hanem szóban is. Szent Jakab apostol nem talál elég szót arra, hogy a nyelvnek roppant nagy szerepét kiemelje az emberi és az erkölcsi életben. Megkockáztatja azt a vakmerőnek látszó mondást is, hogy „ha valaki szavában nem hibáz, az tökéletes férfiú... a nyelv kicsiny tag ugyan, de nagy dolgokat visz végbe” (3. 25). Kimondja azt is, hogy nyelvünk roppant veszedelmes jószág; öl, gyilkol, tűzvész

okoz, gyujtogat! Hányszor esik meg, hányszor tapasztaljuk ezt mindannapi életünkben. Gondolkozunk ezen, nézzünk magunkba. Hányszor történt meg, hogy valakinek egyetlenegy megjegyzése a mi szemünkben is megbélyegzett egy embert és örökre kirekesztette a mi megbecsülésünkéből. Micsoda felelősség olyan megjegyzést tenni, amelyből esetleg megvetés, lenézés, gyűlölet, talán üldözés és bosszúállás származik.

Micsoda felelősséggel vannak különösen a házastársak egymással szemben. A legtöbb bajt a családi életben is a nyelv okozza. Kis bagatell dologról, apróságról van szó, de ugyanakkor odaszegődik a nyelv és azt a kicsiséget felfújja, nagyítja, megnöveli, mire valóságos tűzvész lesz, amely felperzseli a házat és a családi boldogságot. Egy kicsit csípősebb megjegyzés, talán nem is csípős, hanem a hanghordozásban kissé idegen megjegyzés a másik fél részéről, még nagyobb idegességet okoz, egy kis lökés után hatalmasabb lökés lesz, majd még hatalmasabb lökés következik és utána dum-dum golyók, égháborúk, égzengés és összetört az a finom kis virág, az a kis kristályüveg, amelyben a zavartalan családi békesség és szeretet lobog. Hányszor történik meg, hogy válásra kerül a dolog, különösen a vallástalan embereknél, akik nem ismerik, vagy nem követik erre nézve az evangélium szigorú törvényét és tilalmát. Miért? Szó, beszéd, megjegyzések, veszekedések terén a szeretetet messze-messze hagyták ezek az egykor egymásba szerelmesedett házások.

Kétféleképpen kell *vigyáznunk szavainkra*: negatív és pozitív irányban. Negatív irányban úgy, hogy tudniillik ne mondjunk soha sem rosszat, vagy, ha már kell is valakiről valami közismert rosszat felemlíteni, akkor is a hanghordozásban, megítélésben legyen szelíd, tapintatos vonás, mindig legyen valami mentegetés, hogy talán felebarátod nem is úgy gondolta, nem is akarta, talán érthető is cselekedete, hiszen nagyon kimerült volt, fáradt, ideges volt, az élet nagyon megviselte. Mentsük ott is felebarátunkat, ahol csak kis menteni való akad. Nagyon szép bizo-

nyítványt hallottam egyszer egy fiatal leányról, aki valamikor ennek a templomnak igen buzgó látogatója volt. Szegény nagyon fiatalon meghalt, mint fiatal-asszony. Szülei azt mondták róla halála után: érdekes, ez a leány koragyermeksége óta soha senkiről semmi rosszat nem mondott és nem tudta elviselni környezetében, ha valakiről rossz megjegyzést hallott; azonnal védelmére kelt, még ha a betörőről, gonosztevőről volt is szó.

Vigyázzunk, ne öljünk, ne vágjunk, ne égessünk, ne szúrjunk. A nyelv olyan, mint az eldobott kő, amelyről nem tudjuk, hol áll meg és kit hogyan talál meg. A nyelvünk is borzalmas katasztrófákat okozhat, vigyázzunk erre a veszedelmes, erre a katasztrófális műszerre, vigyázzunk, hogy az csak az Isten dicsőségét, az igazság terjesztését és a szeretetet szolgálja.

Ne nyilatkozzunk könnyelműen felebarátunkról. Különös dolgot tapasztalhatunk hitbuzgó keresztényeknél, szinte meghökkenve látja az ember, hogy óvakodnak a káromkodástól, a tisztátalan beszéd-től, de a megszólás terén, a felebaráti szeretet terén mintha fel volna függesztve rájuk nézve az evangéliumi parancs, embertársaikat szidják, kritizálják, elmondják, hogy mit hallottak róla, mit mondtak róla, suttoznak, békétlenséget támasztanak, amerre csak mennek.

Ez nem kereszténység! Az ilyen ember járhat templomba, imádkozhatik és áldozhatik, misét is hallgathat, de mégsem igazi keresztény, mert nyelvével folyton öl, szúr és tüzeket gyújt.

Pozitív és negatív irányban jót mondjunk: jót másokról és másoknak. Aki valaha szenvedett, aki valaha nagyon érezte az elhagyatottságot, aki valaha tanácstalanul állt az életben, aki valaha beteg volt, vagy üldöztetést szenvedett, hányszor érezte, mit jelent egyetlen jó szó, milyen jól esett az embernek, ha valaki elismerte azt a kis jót, ami bennünk van, milyen jól esett az, mégha szidtak is, de előrebocsátották, hogy tudom derék ember vagy, csak éppen ebben hibáztál. Mily sokat tesz az a lelkifinomság, amely min-

dig arra gondol, hogyan esne nekem a jó s megértő szó, ha én volnék a helyében. Jézus gyönyörűen mondotta: „Amilyen ítélettel ítélték, olyannal fognak megítélni . . . Mindazt tehát, amit akartok, hogy nektek cselekedjenek az emberek, ti is cselekedjétek nekik” (Mt. 7, 12, 12), vagyis ennek visszája is áll: amiről nem akarjátok, hogy nektek tegyék, ti se tegyétek.

Használjuk ezt a veszedelmes jószágot: a nyelvet tudatosan arra is, ne csak hogy rosszat ne mondjunk vele, hanem, hogy minél több *áldást hintsünk* vele, minél több vigasztaló szót, minél több enyhítő szót, dicséretet mondjunk nyelvünkkel. Ti szülők, tanítók, nevelők ne felejtsetek el: a nevelésnek legszebb eszköze a dicséret! A folytonos szidás nagyon rossz hatással van a gyermekekre. Borzasztó néha azt látni a villamoson, vasúton, vonaton, hogy egyik-másik szülő folyton rászól gyermekére, folyton szidja azt a kis gyermeket, folyton fenyegeti, de jó szót nem szól. Micsoda nevelés ez? Sokkal nagyobb nevelő eszköz a jót megdicsérni; nézd kis gyermekedben a jó tulajdonságot is, dicsérd meg őt is, mondd neki: jól van, gyermekem, jó voltál, jót tettél. Szinte nagyítóüveggel kell keresni a dicsérnivalót gyermekeinkben, mert ezáltal sokkal hatásosabb és nemesebb irányban neveljük gyermekeinket, mint a gorombasággal és szidással.

Az érzület, a szóval kifejezett szereteten kívül is kell, hogy a *tettekben nyilvánuló szeretet* jellemezze emberi életünket. A tettek szeretete! Igenis, a cselekvésben is meg kell mutatni, hogy mi Krisztus tanítványai vagyunk. Meg kell mutatnunk negatív és pozitív értelemben. Negatív értelemben, hogy ne tegyünk olyat, amivel felebarátunknak ok nélkül és szükség nélkül bajt vagy fájdalmat okozunk. Te szülő, te előjáró, nevelő még a büntetésben is érezze az a megbüntetett, hogy benned nem a düh és a türelmetlenség toporzékol és tör ki vadul, hanem mindig a szeretet vezet, még akkor is, amikor sujtasz és fenýitesz. Ne tegyünk olyat, ami felebarátunknak fáj, ami felebarátunknak árt.

Azt mondják erre, hogy könnyű ezt mondani, de sokszor nagyon nehéz megtenni. Hány ember van, aki annyira csak magára gondol, hogy eszébe sem jut soha, hogyan szabadíthatná meg felebarátját valamely kellemetlenségtől. Elmondok egy nagyon hétköznapi példát. Sokszor elnézi az ember az állomásokon, amikor például egy messziről jött gyorsvonat megérkezik, vagy a villamosokon is, milyen furcsa az, hogy egyesek, akik hamarabb szálltak vonatra, leülnek és a világ minden kincséért sem kelnének fel helyükről, pedig már látszik rajtuk, hogy nehezükre esik az ülés, de nem adják át helyüket. Inkább egy öregasszony, vagy egy gyenge, beteges, vézna teremtés álljon óra hosszat. Pedig milyen könnyű volna átadni a helyet és így mindkét fél jól járna. Ime, egy gyönyörű krisztusi gondolat érvényesülhetne az emberek érintkezésénél és egészen bizonyosan mások is követnék ezt a példát és belátnák, hogy szép, nemes és okos cselekedet ez.

Pozitív irányban is segítenünk kell egymást. Tudom, hogy sokan vannak közülünk, akik azt mondják, ha én most egy millió dollárt öröklnék, akkor megtartanék magamnak egy kis részt, a többiből pedig szegényeket támogatnék. De hiszen nem öröklök semmit, ha kiforgatom a zsebem, akkor is csak annyi van benne, amennyi családom eltartására okvetlenül szükséges. Ha nincs pénzem, akkor hogyan segítsék? Erre azt mondom, testvérem, nemcsak adakozással lehet segíteni, talán nem is mindig ez a leghatásosabb segítség. Az ember segíthet sokszor azzal is, hogy nem adakozással, hanem másképp könnyíti meg felebarátjának életét. Például segít neki munkáját helyesen elvégezni, útbaigazítja, felvilágosítja, barátságosan megbeszéli vele a teendőket. Hányszor van az, hogy ilyen őszinte baráti megbeszéléssel többet használunk felebarátunknak, mintha akármennyi pénzt mutatnánk és ajándékoznánk neki.

Nagyon sok nyomorúság a mai világban onnan

van, hogy az emberek, főleg kisebb kultúrájú emberek *nem tudják beosztani azt a keveset sem, amijük van.* A takarékoskodás is művészet. A háztartásban kevés-sel boldogulni művészet. Aki ezt nem érti, az sokkal szegényebb, mintha pusztán pénzből tekintik helyzetét, mert azt a keveset nem tudja helyesen beosztani és felhasználni.

Mennyit tehet itt az okosabb, a tanultabb, a kultúráltabb társadalom! Ha szeretettel közeledne az elhagyott, tanulatlan néposztályhoz és a szociális intézmények felkarolása által, egyéni közreműködés által segítenők a szegény ember életét jól s helyesen berendezni, hogy abból a nagyon kevésből is legalább valami kicsi jusson a legszükségesebbre; ezzel már sokat segítünk.

Itt nem állhatok meg anélkül, hogy valamire rá ne mutassak, amire mindig szégyenkezve gondolok, hogy nálunk, Magyarországon a keresztény karitás minde-ideig nincsen megszervezve. Ez nagy baj, és igen fájdalmas szegénye a magyar kereszténységnek. Nyugat-Európa más országaiban az ember nem talál valamirevaló falut sem, ahol ne lenne a katolikus karitásznak irodája. Szegény emberek, önhibájukon kívül megszorult emberek tudják hováfordulhatnak, nem kell nekik vaktában kopogtatni ismeretlen emberek ajtajánál, akik bizalmatlanul fogadják őket.

Kérdezem, miért nincs ez nálunk is megszervezve az egész vonalon? Tudom, hogy sokfelé megvan, így a budapesti egyházközségek legtöbbszörében szintén megvan már a karitatív szakosztály. Én könyörögve kérnék minden katolikus felebarátomat, akinek szava van az egyházközségi életben, hasson oda, hogy minden egyházközségben, a fővárosban és a vidéken, a városokban és a falvakban szervezzék meg az intézményes karitást, amely azután gondoskodni tud legalább a végső szükség esetén a megszorult felebarátokról.

Még csak egy gondolat van, amiről szólni akarok.

Az igazi szeretet nemcsak a testét és földi gondjait nézi a felebarátnak, hanem a *lelkét* is. Óriási gondolat az, hogy minden ember halhatatlan, mindenki örökké fog élni. Ez nem a mesevilágba tartozik, amint azt bizonyos ujságok szeretik irogatni, akik a mennyországot is valami ákom-bákomnak említik, a paradicsomot valami meseországnak képzelik.

Nem! Krisztus mondotta, hogy van örök élet és van örök kárhozat és minden ember, az utolsó kis cigánypurdé is, a betörő, a bolsevista gyilkos is örökre élni fog és mi, embertársak, mind felelősek vagyunk nemcsak magunkért, hanem egymásért is. Nekünk felebarátunkban mindig a halhatatlan lelkét kell látnunk. Az a hároméves kis apróság, aki kint van az utcán, az az ősz ember, aki itt rogy botjára, a beteg a kórházban, az egészséges ember a sportpályán, az a hiú kisleány a tükör előtt mind örökké élni fog. Mégpedig vagy örökre boldogan, vagy pedig örökre szenvedésben.

Ha erre gondolunk és van egy kis krisztusi szeretet lelkünkben, akkor nagyon fogjuk keresni a módot arra, hogy a szeretetet, a szeretetnek legszebb nemét: a lelki szeretetet, az embertársak örök üdvéért való szeretetet minél nagyobb mértékben felszítsuk magunkban, gyakoroljuk is és így álljunk be Krisztus seregébe Krisztusért. Én is beállok abba a grandiózus nagy hangversenybe, a szférák zenéjébe, amelybe az Úr Isten intonált a teremtés pillanatában, aki teremtett eget és földet, csillagokat és tengereket, történelmet és pszichológiát.

Két nagyhatalom szövi szálait keresztül-kasul évszázadokon át: az egyik hatalom a gondolat, az ész, az értelem, az az isteneszme, amely alkotott, kigondolt, rendezett gyönyörű világot. A másik még nagyobb és még boldogítóbb hatalomként van itt: a szeretet, az Isten ölelése, amellyel egy egész világot magához ölel és mindenüvé boldogságot, édességet, derűt és megnyugvást akar hozni.

Fel Testvérek! Kereszténynek lenni annyi, mint osztozkodni Isten legszebb tulajdonságában: szeretetet, békét, derűt, boldogságot vinni az emberek lelkébe.

Önáltatás vagy törvénytisztelet.

„Vajjon a törvény ellenkezik-e Isten ígéreteivel.” Gal. 3, 20.

Pünkösöd után 13. vasárnapra.

Sokszor megállapították már, hogy a vallási öntudat újabban világszerte emelkedik, főleg éppen a műveltebb társadalmi rétegekben. Ma nap már csak a kültelteken lesz divat és az uralkodás jele a vallástalansággal való kérkedés, az olcsó hitetlenkedés. Ellenkezőleg, a keresztény önérték éppen a képzetesebb körökben mindenféle emelkedőben van és sokfelé már a közéleten is érezteti áldásos hatását.

Viszont szinte érthetetlen, hogy ugyanakkor az *erkölcsi színvonal* nem mindenütt emelkedett megfelelőképpen, sőt mintha az erkölcsi szabadság újabban valóságos orgiákat ülne sokfelé. Még hozzá az emberek nem is csak úgy szórványosan, kivételesen, a gyengeség vagy a szenvedély fellobbanásának pillanatában vétkeznek az Isten és az Egyház törvényei ellen, hanem szinte szokványosan, tudatosan, majdnem azt mondhatnók: elvből és módszerből, mint akik egyenesen elvül vallják, hogy a parancsolatok megtartása egyáltalában nem fontos, nem kell törődni vele, így is üdvözülhetünk, így is jó keresztény lehet az ember.

Hihetetlen például, hogy a férfiak és nők társas érintkezésében, tettben, szóban, gondolatban milyen könnyű ma a lelkiismerete akárhány magát kereszténynek nevező embernek is. A házassági morál körül szinte általánossá lett már két szörnyű vétek: a válás és az egyke. Ugyanígy szinte magától értődő lett sokaknál az egyházi törvények semmibevétele. Van

katolikus, aki soha templomba nem jár, sem szentmisét, sem prédikációt nem hallgat, sem szentségekhez nem járul. Van, aki csak nagy ünnepeken mutatkozik a templomban, vagy pedig állandóan késve érkezik és korán megy el, mint ahogy bizonyos nagy urak csak percekig szoktak a köznép előtt mutatkozni. (Ebben az esetben a köznépet úgy látszik az Úristen képviseli, a nagy urakat pedig ők.) Van, aki nagy komolyan különbséget tesz isteni és egyházi parancsok között, az isteni és főleg a természetes erkölcsi törvényeket még úgyahogy tiszteletben tartja, de már az egyházi törvényt nem ismeri el magára nézve kötelezőnek.

Valami megdöbbenő következetlenség és érthetetlen önáltatás van ebben a liberális katolicizmusban, ebben a szabados életmódban, a parancsolatokkal nem törődő gondtalanságban, a komoly hitélet szélesen elterjedt s már úgyszólván magától értődőnek tekintett elhanyagolásában. Mintha a XVI. század hitújítóinak az a semmi esetre sem katolikus és hozzátehetjük, semmikép sem értelmes elve szüremkedett volna be a katolikus tömegekbe is, hogy elég az üdvösséghez a hit, cselekedetekre nincs szükség. Vagy az a modern, elviesített álkereszténység, amelyet bizonyos regények és vezércikkek terjesztgetnek s amely szerint a kereszténységben egyedül a szeretet a fontos, az a tudat, hogy az Isten világát valami csodálatos, kozmikus szeretet tölti be s elég jó keresztények vagyunk, ha ezt a nagy szeretetet valahogy felfogjuk és elismerjük.

Híszén igaz, a kereszténység kétségkívül a szeretet nagy törvényét állítja előtérbe, de nemcsak az Isten szeretetét mihozzánk, hanem a mi köteles *viszontszeretetünket is Isten iránt*, amely viszontszeretetet elsősorban a parancsolatok megtartásában áll, Krisztusnak ama szavai szerint: „ha valaki szeret engem, az én beszédemet megtartja” (Ján. 14, 23).

I.

Mit mondjunk mármost erre az egész következtelen, önellentmondásos, álkeresztény viselkedésre, amely a keresztény önérzetet ily könnyedén meg tudja egyeztetni a parancsok könnyelmű fitymálásával? Csak azt mondhatjuk rá, hogy szörnyen esztelen, megengedhetetlen, Krisztus-ellenes álláspont. Ünáltatás.

Mert először is, ha hiszem az Istent, akkor el kell fogadnom, hogy Ő az úr, nem én, s akkor nem az a legfőbb élettörvény, hogy mindig azt tegyem, ami nekem jól esik és amit a pillanatnyi érdekem, szeszélyem vagy szenvedélyem diktál, hanem azt kell figyelmem, hogy ő mit parancsol, mit követel, mit ír elő. Nem az a fő, hogy nekem mi tetszik, hogy melyik törvényt és parancsolatot tartom helyesnek és célszerűnek, melyik felel meg az egyéni ízlésemnek és elképzeléseimnek. Hanem mihelyt az Isten szól, akkor gondolkodás és habozás nélkül engedelmeskednem kell neki.

Szólt-e az Úr? Kinyilvánította-e akaratát? Kétségtelenül. Kinyilvánította akaratát mindenelőtt a természeti törvény és a lelkiismeret által, de kinyilvánította a természetfölötti kinyilatkoztatás által is és végül kinyilvánítja állandóan az Egyház által, amelynek törvénytörvényező hatalmat adott. Az Isten nevének tiszteltbentartása, az embertárs testi épségének, vagyonának, jó hírnevének respektálása, az igaz hit követése, a bűnös kívánságok, vágyak és kísértések legyőzése, az előírt istentiszteleti cselekményeken való részvétel: mindmegannyi isteni és egyházi törvény, ami annyit jelent, hogy az Úristen a legszigorúbban megköveteli és megkívánja, hogy azokat megtartsuk. Még akkor is, ha ez a megtartás nehezünkre esik, vagy ha a divat mást tart, vagy ha az embertársak másként viselkednek.

Hogyan lehet ezt hívő emberek közt egyáltalán kérdés tárgyává tenni! Megértem, ha valaki isten-

tagadó, materialista vagy anarchista, hogy akkor nem tartja meg az isteni törvényeket. A kommunisták nyíltan hangoztatják, hogy erkölcsös csak az, ami a kommunista érdekekkel azonos. De ha valaki nem isten-tagadó, hanem kereszténynek, vallásos kereszténynek nevezi magát, sőt talán büszkén vallja magát Krisztus hívének: akkor ezeket a legszentebb törvényeket mindenfölkött köteles tiszteletben tartani, azt mondhatnók: nem is csak a vallás, hanem a logika és a becsület nevében.

Krisztus Urunk is teljesen világosan és félreérthetetlenül beszél erről a tárgyról. Nem elég Őt urunknak vallani, mondja, nem elég keresztény meggyőződésünkre hivatkozni, hanem meg kell tenni az Atya akaratát is, ki mennyekben vagy, mert csak így mehetünk be mennyek országába. Ugyanő másutt még rövidebben így szövegezi meg ezt az igazságot, amikor a gazdag ifjúhoz így szól: „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsokat” (Mt. 19, 17). Vagy ismét: „Mít mondjátok nekem: Uram! Uram! ha nem cselekszitek, amiket mondok?” (Luk. 6, 46). Szent Pál szerint még a hegyeket megmozgató hit sem ér semmit szeretet nélkül. (I. Kor. 13, 2.) Azonban a szeretetnek viszont alapföltétele a parancsok megtartása. „Ha valaki szeret engem, megtartja az én beszédemet.”

Azzal sem mentegetődzhetik senki, hogy az Egyház parancsai nem közvetlenül isteni parancsok. Közvetlenül vagy közvetve, mindegy: itt is, ott is Isten parancsol. Ha egyszer Isten az, aki az Egyháznak az oldó- és kötőhatalmat vagyis a törvényhozási és kormányzási jogot megadta, nincs jogom különbséget tenni isteni és egyházi törvény között; ezt megvetni s csak az elsőt tartani tiszteletben.

Van valami hihetetlenül naiv és gyermekes képzelgés abban, ha valaki a vallási törvényeket egyszerűen, hogy az Úristen vagy az Anyaszentegyház csak rúen fölösleges ijesztgetésnek és *papi akadémikusnak* tartja. Talán bizony azt képzelik ezek a jó embe-

úgy unalomból, szeszélyből, játszi jókedvéből ad törvényeket? Vagy talán azért, hogy az embereket boszszantsa és keserítse, az üdvözülést megnehezítse? Nem tudják, hogy törvény nélkül nincs rend, nincs béke, nincs igazságosság, nincs szeretet, nincs emberhez és keresztényhez méltó élet a földön, épúgy, mint ahogy állami törvények nélkül felborulna minden társadalmi és jogi rend, vagy ahogy közös karmester és közös irányítás nélkül lehetetlen volna egy zenekarnak szép, harmonikus munkát végeznie? A történelem és a tapasztalás is mutatja, milyen borzalmas mélységekbe száll le az ember, ha egyszer nem tiszteli a felsőbb törvényt, ha csak úgy a maga véleményére s hajlamaira hagyatkozik! Van-e oly örület s oly gonoszság, amelyre az ember képes ne lenne, mihelyt csak a szenvedélyeire bizza magát s fittyet hány az Isten parancsaira és utasításaira?

Nem, a vallási törvényekre szükség van, mert ezek nélkül rendezett, emberhez méltó, szép és nemes emberi élet nem lehetséges. És főleg *nem lehetséges keresztény élet*, Krisztus híveihez és követőihez méltó élet. Ne felejtjük: a mi életcélunk nem lehet az, hogy alacsony, érzéki vagy testi ösztöneinket kiéljük, hogy együnk, igyunk és utódokról gondoskodjunk. A mi célunk az, hogy Isten képét alakítsuk ki magunkban s a legszebb emberi eszményt megvalósítsuk: azt, amelyet Krisztus Urunk a maga példájával és tanításaival állított elénk. Ezt azonban csak úgy tehetjük, ha Krisztus utasításait hűségesen, meggyőződésből, lelkes szeretetből állandóan szemünk előtt tartjuk, ha folyton figyeljük azt az isteni zsinórmértéket, amelyet a legszebb ember: Jézus, az Istenember képvisel.

Mert így és csak így szép az élet a földön! Szegényes és alacsony sors az, amikor a vágyaink rabszolgái vagyunk s ösztöneink vakparancs uralma alatt nyögünk. Sivár az az élet, amelyben nincsenek nagy és nemes feladatok az ember előtt, amelyben nincs erőfeszítés, erkölcsi nagy tett, hősiesség, emberfeletti-

ség! A kereszténység egyetlen nagy erkölcsi és szellemi olimpiász, itt mindenkinek a *legtöbb és legneembesebb babérrért* kell dolgoznia s annyit ér az élete, amennyire ezt a célt megközelíti. Ha majd az élet végére érünk s üres lesz a kezünk: hej, hogyan fog akkor fájni az, hogy céltalan, értéktelen, alacsony és eszménytelen életet éltünk!

Sokan abban is *tévednek, hogy azt hiszik, elég az Úristent valahogy elméletben hinni*, a cselekedetek nem fontosak. Vagy elég az ő szeretetében bizakodni s akkor biztos az üdvösségünk. Vagy azt hiszik, csak az az igazi bűn, ha valaki öntudatos vallástalanságból, istentagadásból vagy kifejezett istengyűlöletből szegi meg a parancsokat. Szerencsétlenek! Nem veszik észre, hogy Krisztus, Urunk sehol sem tesz ily különbséget parancsmegszegés és parancsmegszegés közt; sehol sem adja jelét annak, mintha csak az istengyűlöletet és istenárulást tekintené kárhózzátal sújtandó bűnnek, szerinte *bármely* parancsnak a megszegése kizár az örök boldogságból. „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a *parancsokat!*” Nem ezt vagy azt a parancsot, hanem a parancsolatokat, mind közönségesen. Hamis Krisztus-eszmény az, amely Krisztusban csak a szeretetet hangoztató Isten-küldöttjét, valami szentimentális, érzelgős vallásosság hirdetőjét tekinti. Nem, Krisztus maga azt mondja önmagáról, hogy ő „szegletkővé lőn... és aki erre a kőre esik, összezúródik, akire pedig ráesik, szétmorzsolja azt” (Mt. 22, 44). Krisztus tehát szét is tud morzsolni, embereket tud szétmorzsolni, mégpedig örökre. Mit jelent ez? Azt, hogy jaj annak, aki az ő parancsainak szembehelyezkedik vagy azokat semmibe veszi.

Hogyan halmozza Jézus azokat a példabeszédeket, amelyekben rettenetes büntetéssel fenyegeti azokat, akik parancsait nem teljesítik! Kínszenvedése előtt egész sor ilyen parabolát mond el. Ő az a szülő ura, aki a miveseket „gonoszul elveszíti” azért, mert

akarataival szembehelyezkedtek (Mt. 21, 41). Ő az a menyegzőt rendező királyi ember, aki a meghívását el nem fogadókra „haddal megy” és „városukat felégeti” (Mt. 22, 7) s aki a menyegzői ruha nélkül megjelent vendégének „kezét és lábát megkötözvén, külső sötétségre vetteti; ott leszen sírás és fogak csikorgatása” (Mt. 22, 13). Ő az, aki a balga szűzeket elutasítja s országából kizárja azért, mert elmulasztották lámpáikban olajat őrizni az Ő fogadtatására (Mt. 25, 12). S ő végül az a gazdag ember, aki a talentummal híven nem sáfárkodó, rest és kényelmes szolgát szintén külső sötétségre veti (Mát. 25, 30).

Érthetetlen, hogy aki ezeket a krisztusi kijelentéseket ismerni, hogyan lehet olyan szörnyen nyugodt az ő parancsolatokkal nem törődő hűtlenségében az isteni törvényekkel szemben! Mi jogon, mi alapon vélik ezek az emberek, hogy őket az isteni és az egyházi törvények nem kötelezik, hogy nekik azért soha nem kell majd számot adniok, hogy évhosszat, sőt talán egész életükön át a legnagyobb kedélynyugalommal túltették magukat ezeken a törvényeken?

II.

Nehezek az Isten és az Egyház törvényei? Kétségtelenül nehezek. De hiszen olyan célról és olyan örök sorsról is van bennük szó, amely minden áldozatot és erőfeszítést megérdemel.

Ne felejtjük, hogy Isten sokkal nehezebbet is követelhetne tőlünk s másoktól nem ritkán sokkal nehezebbet is követel! Az Egyház történetében voltak idők, még pedig évszázadokig tartó idők, amikor a keresztényeknek úgyszólván állandóan résen kellett állniok a vértanuságra. Ezek a keresztények talán panaszkodhattak volna, hogy az Isten törvényeinek megtartása rájuk nézve rendkívül nehéz. De a mai kereszténynek, általánosságban szólva, igazán nincs joga arról panaszkodni, hogy az isteni és egyházi tör-

vények túlságosan nehezek lennének. Komolyság, jóakarát, önfegyelmzés, emelkedett gondolkodás kell hozzájuk, de vértanui hősiesség csak a legkritkább esetben.

Egyébként, amennyiben a parancsok nehezek, van arra is bőven mód, hogy megtartásukat könnyűvé tegyük.

Mindenekelőtt az *imádság* által. Keresztény alapigazság, hogy az üdvösségre érdemes dolgot csak Isten kegyelmének a segítségével végezhetünk. Aki-ben ez a kegyelem bőségesen megvan, annak minden könnyű. Ahogy az apostol mondja: „Mindent meg tudok tenni abban, aki nekem erőt ad” (Fil. 4, 13). De aki a kegyelmet sohasem kéri az Istentől, aki talán sohasem imádkozik komolyan és őszintén szívből és mély alázattal, hogyan várhatja azt, hogy ezeknek a nagy és természetfölötti feladatoknak a teljesítése neki könnyű legyen? A mennyországba nem lehet csak úgy hetykén, játszva, tréfálva és büszkélkedve besétálni vagy belovagolni; oda csak az jut el, aki összetett kézzel, alázatos meghajlással, Isten kegyelméért esdekelve biztosította magának a lelki erő ajándékát.

Az imádság mellett ott van azután az egész *katolikus lelkiség* is, és ennek ismert eszközei: az elmélyedő lelkület, a vallásos olvasmány, elmélkedés, prédikációhallgatás, a katolikus hittan tanulmányozása, az egyházi évben és liturgiában, apostolkodásban és katolikus akcióban való részvétel, a szeretetteljes elmerülés a katolikus gondolatkörben és munkában. Ez teremti meg bennünk azt a katolikus együttérzést az Isten ügyeivel s azt a katolikus lelkesedést, amely szárnyaira kapja a lelket, fölemeli és a magasságok felé viszi. Az ilyen ember már nemcsak szívesen, örömmel és szeretettel tartja meg a parancsokat, hanem szinte fáj neki, ha azokat mások is nem tartják meg.

Nehezek a parancsok? Talán nem annyira, mint

sokan vélik. Csak bele kell hatolni az értelmükbe, elmélkedve meg kell találni a parancsok nagyszerű és hasznos oldalait s egyszerre könnyebb lesz azoknak megtartása is. Amikor másnak, például gyermekeinknek magyarázzuk a vallási parancsok fontosságát, egyszerre olyan ékesszólók leszünk, annyira magától-értetődőnek és nagyszerűnek találjuk azokat, miért nem akkor is, amikor magunkra kell alkalmazni azokat?

Nehezek a parancsok? Itt is azt lehet mondani: minden a gyakorlástól függ. Persze, aki soha meg sem kísérli, hogy magát legyőzze, aki egy könnyelmű, teljesen evilági, merőben materialista és önző életet él, annak szörnyen nehéz dolog egyszerre mindezt megváltoztatni. De mennél jobban beledolgozza magát valaki a keresztény életbe, annál könnyebbé lesz ez az élet, sőt lassan annyira megszokja az ember, hogy végül már el sem tudja képzelni az életet ezeknek a szent törvényeknek és magasztos szempontoknak állandó szemelött-tartás nélkül. A tiszta élet is megszeretteti magát, az imádság is, a templombajárás is, a felebaráti szeretet is és ugyanezt mondhatjuk valamennyi törvényről és parancsolatról.

Nehezek a parancsok? Sokszor csak azért nehezek, mert nem ismerjük azokat elég pontosan és szabatosan. A nehézségnek a forrása gyakran csak a tudatlanság és tájékozatlanság. Sokszor azt sem tudjuk biztosan, mi minden tartozik vagy nem tartozik egy-egy parancsnak a keretébe. Nem tanultuk meg jól vagy elfelejtettük a katekizmust, nem mélyítettük el erkölcs-tani ismereteinket katolikus erkölcs-tani könyvek, folyóiratok, cikkek tanulmányozásával. A teológiai studiumokban tréfásan azt szokás mondani, hogy sokkal könnyebb az erkölcsös élet, mihelyt valaki az erkölcs-tant alaposan megtanulta. Mert akkor az ember azt is tudja, mire és mikor *nem* kötelez a törvény. Ez azonban nemcsak a teológusoknak, hanem a világi katolikusoknak is fontos. Hiszen ők is sokszor csak

azért kerülnek kínos lelkiismereti bonyodalmakba, mert nem ismerik eléggé a törvények és parancsolatok tartalmát, a körülményeket, amelyek közt egy-egy törvény a hatályát veszti, amikor fel vagyunk mentve alóla stb.

Végül a parancsolatok nehéz voltát nagy mértékben enyhíti az a körülmény, hogy megtartásukból viszont sok lelki béke, derű és boldogság származik. Már az a tudat is, hogy nem vagyunk egyszerű ösztön-lények, járkáló éhség és nemiség, az anyagcsere, ön- és fajfenntartás mechanizmusai, hogy nem gyáván és puhánymódra vitetjük magunkat az árral, hanem nagy feladatokat teljesítünk, szent és magasztos eszméket valósítunk meg, isteni gondolatokat képviselünk az életünkben, környezetünkben, önmagunkban s hogy mindezzel egy fölséges, örök jövő épületének rakjuk le az alapjait: már ez is oly magasztos, örvendő és győzedelmes öntudatot teremt a lelkünkben, amely fölér a parancsokkal való nemtörődés állati kényelmével, stílustalan, lapos és nyomorult önzésével.

Mindig nehéz egy egész társadalmi áramlattal szembehelyezkedni s így ma egy hűséges katolikusnak is sokszor kemény a helyzete, amikor nemcsak a vallástalan emberek, hanem gyakran még katolikusok is úgy viselkednek, mintha az Isten s az Egyház törvényei legfeljebb tudatlan öregasszonyoknak valók volnának. Azonban nem éppen ez a gyászos és szegyenletes helyzet indíthat-e minden komoly katolikuszt és Krisztus-követőt arra, hogy ne tőrjék tovább ezt a gyalázatot, a keresztény és katolikus névnek ezt a lealacsonyítását, az Isten országának ezt a semmibevételét? Nem kell-e éppen emiatt telgerjednünk s ezentúl már nemcsak azért tartom meg hűségesen és meggyőződésből a parancsolatokat, mert ezzel a saját földi és örök üdvösségünket szolgáljuk, hanem azért is, hogy ezzel Krisztus országának becsületét védjük és dicsőségét előmozdítsák! Hogy ameddig csak elér a befolyásuk, Krisztus uralmát juttassák érvényre a

társadalomban; szoktassák hozzá felebarátaikat, hogy Krisztus az úr s a király, aki előtt az egész világnak hódolnia kell!

Akik két úrnak akarnak szolgálni.

„Nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak” Mt. 6, 24.

Pünkösöd után 14. vasárnapra.

Az Úr Jézusnak ezek az intelmei: senki két úrnak nem szolgálhat; nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak; ne aggodalmaskodjatok azon, mit fogtok enni, mit inni s mivel ruházkodni — annyira meglepők, annyira nem e világból valók, emberfölöttiek, főleg napjainkban, hogy sokak fülében csaknem érthetetlenként hangzanak. Hogyan? Amikor ezreknél a legszükségesebb életfeltételek is hiányoznak, amikor mindenki termelést és többtermelést sürget, akkor ilyen tanokat hirdet nekünk Jézus: Nézzétek az ég madarait, az Úr gondoskodik róluk; nézzétek a mezők liliomait, az Úr öltözteti őket; bízzatok, mert a ti mennyei Atyátok tudja, mire van szükségtek . . .

Ugyan mit akar mondani Jézus ezzel? Csak nem azt, hogy hagyjuk abba a munkát, a törődést, a földi javakról való gondoskodást, a termelést, a földművelést, az ipart, a kereskedelmet?

Bizonyial nem. Az evangélium intelmének nem lehet az az értelme, hogy henyéljünk s úgy várjuk, hogy a sült galamb a szánkba repüljön. Maga az Úr arra tanít az ő imájában, a Miatyánkban, hogy imádkoznunk kell a mindennapi, földi kenyérért is. A munka kötelességét pedig már a paradicsomban hangoztatta az Isten.

Itt csak attól óv az Úr nagy nyomatékkal, hogy minden *túlzott és egyoldalú aggodalmaskodást* a földi javak dolgában üzzünk messze magunktól; hogy az anyagi javak keresése ne legyen legfőbb és szinte egyetlen gondolatunk; ne merüljünk el azok hajszolá-

sába úgy, hogy mellettünk a lelki javakról szinte megfeledekezünk. Jézus a helyes arányra, az alárendeltségi viszonyra akar tanítani a kettő között: a földi javak és lelki kincsek keresése közt. Emez legyen az első, az uralkodó és vezető szempont, a másik legyen emennek alárendeltje. „Keressétek azért először az Isten országát ... és ezek mind hozzáadottnak nektek” (Mt. 6, 33).

Ki tagadhatná, hogy erre a figyelmeztetésre ma sok tekintetben különös szükség van? Az emberek napjainkban rendkívül anyagiassá gondolkodásúak lettek. Egyik oldalon a mammut-vagyonok halmozása, másik oldalon a tömegek nyomora és nincstelensége s emellett a mindkét félen magasan felcsigázott igények az embereket az anyagi javak egyoldalú hajszolására vezették, a szegényeket és gazdagokat egyaránt.

Amazok az elnyomottság és nélkülözés elkeseredésében, emezek a javakban vájkáló emberek mindig többre éhes telhetetlenségében vadul rávetették magukat a föld javainak izgalmas hajszolására. Az emberek mint a megszállottak rohannak minden után, ami pénz, ami mammon, ami érdek és földi érték. Minden az arany, a pénz körül forog, ez a legfőbb cél. Csak minél több kényelem és fényűzés legyen, minél több szórakozás, élvezet és multság, minél több könnyű élet és ragyogás. Akiknek minderre nem telik, azokat sötét elégedetlenség tölti el, komor, forradalmi bosszúvágy s ezeket könnyen csatolják zászlójukhoz azok, akik rombolást és felforgatást akarnak, a más vagyonának erőszakos elvételeit, bolsevizmust és anarchiát.

Hát természetes, hogy ezzel a szellemmel szemben az Úr Jézus felemeli tiltakozó szavát s kereken kijelenti: nem lehet Istent s a mammont egyenlően s egyszerre szolgálni. Akinek istene a pénz, a vagyon, a földi kincs, annak más istene nem lehet. Aki az igaz Istent akarja szolgálni s a lélek kincseit biztosítani, az törekedhetik ugyan a szükséges és megfelelő földi javakra, bizonyos fokú jólétre is, sőt ez a törekvés általában kötelessége is, de nem állíthatja a pénzt egy

sorba az Istennel. Isten az első és legfőbb úr, akit legelső sorban kell szolgálni.

Csak azt ne gondolja senki, hogy ez a jézusi intelem csupán azoknak szól, akik a földi javak mértéktelen hajszolása közben végleg és teljesen elfeledkeznek az Istenről. Nem, ez az intelem nekünk is szól, akik keresztényeknek érezzük magunkat. Mert mi is folyton oda hajlunk, hogy túlságos figyelemben részesítjük a földieket s ömiattuk elhanyagoljuk az égieket.

Vizsgáljuk meg magunkat: készen vagyunk-e bármikor lemondani bármily, mégoly kedves földi jóról, csak hogy Isten kegyelmét el ne veszítsük? Nem ejt-e meg bennünket is akárhányszor a földi szemmértéknek az a szűkössége, amely csak a közelfekvőt, a kézfelfoghatót tekinti igazi értéknek? Hányszor buzgókodunk módfelett s veszítjük el lelkünk nyugalmát, talán enni, aludni nem tudunk napokon, heteken át, mert valami anyagi baj ért bennünket, vagy csak fenyeget is; s viszont sokkal kevesebb fájdalmat érzünk azon, ha Istent esetleg súlyos bűnnel is megbántottuk. Anyagi kár, fizikai veszteség, betegség, gyász, mellőztetés, megaláztatás mennyire ki tud hozni a sodrunkból, mennyire kínoz, mennyire nyugtalanít, sokkal inkább, mint amikor a lelki életünk vall kárt, vagy éppen Isten kegyelmének megtartása forog kockán! Mennyivel lázasabb igyekezettel óvjuk s munkáljuk földi érdekeinket, mint Krisztus országának ügyeit!

Pedig ha komolyan vesszük Krisztus Urunk szavát: Keressétek először az Isten országát, sokkal inkább kellene búsulnunk és aggódnunk egyetlen bocsánatos bűn miatt, mint akár a legfájóbb földi veszteségen. Miért nincs ez így mégsem? Mert gyengék vagyunk a hitben, a vallásos életszemlélet következetességében. Nekünk is szól tehát az Úr figyelmeztetése: ne szolgáljunk két úrnak s ne tekintsük a földi javakat abszolút értéknek!

Az ám, mondja erre valaki, de az Úr Jézus, úgy látszik, nem hozzánk, hanem valami boldogabb kor nemzedékéhez intézhette szavait, akik nem küzdtek

annyi bajjal, mint mi. Amikor nekünk az ég madarairól s a mező liliomáról is gondoskodó mennyei Atyát emlegetik, önkénytelenül felvetődik lelkünkben a kétség: de hát igaz-e egyáltalán, hogy a mi mennyei Atyánk elegendőképpen gondoskodik rólunk, úgyhogy nincs okunk túlságosan aggodalmaskodni a szükséges anyagi javak miatt?

Hiszen ma az a látszat, hogy az Úristen gondosodik ugyan talán a mezők liliomairól s az ég madarairól, de az emberekről valósággal megfeledkezett. Annyi a nincstelen, a szenvedő, a véginségben levő, hogy nem csoda, ha ezek szegények már Istent sem hiszik és éjjeli-nappali kétségbeesett gondjuk csak a megélhetés művészete. S nemcsak a nincstelenek, hanem az ú. n. középosztálybeliek is nagyon sokszor úgy vannak, hogy ha minden erejüket nem összpontosítják a gazdasági harcra, bizony alulmaradnak; nemhogy vagyronról, de még a mindennapi kenyérről sem beszélhetnek többé. Nemhogy kényelemre, szórakozásra, fényűzésre nem telik, de néha még a legszerényebb életszükségletek kielégítésére sem. Hát ilyen esetben csak nem lehet hibáztatni, ha az ember egyelőre minden mást félretesz és csak az anyagi helyzetének a megjavításán fárad?

Igy beszélnek, de ebben a felfogásban is nagy tévedés van. Természetes, hogy akinek a betevőfalatja is kétséges, annak minden igyekezete elsősorban a kenyérre irányul. Azonban ez nem jelenti azt, hogy emellett meg kellene feledkezni az Istenbe vetett hitről és bizalomról, az Úristent egy rangba kellene állítani a kenyérrel. Dolgozhatom, igyekezhetem, sürgölődhetem a kenyérkeresésben napestig, azért még nem kell sem Istentől elpártolnom, sem a lelkem értékeit elhanyagolnom.

De más vonatkozásban sem helyes ez a felilogás. Éppen a mai nyomorúságban különösen igaznak és fontosnak bizonyul az Úr intelme: Neim szolgálhattok Istennek és mammonnak egyszerre. Mert hiszen miből másból ered éppen a mai gazdasági válság, a tömeg-

nyomor, az elviselhetetlen nincstelenség, a társadalmi igazságtalanságok egész rendszere, mint a szóbanforgó krisztusi intellemtnek elhanyagolásából az egész társadalom részén? Nem az Úristen az oka a nyomornak, mert mikép XI. Pius pápa helyesen hangoztatja, az Isten elegendő mértékben nyújtja ma is a megélhetésre szükségeset a föld lakóinak. Csakhogy az emberek rosszul osztják el és bűnösen használják fel a föld termését. Okosabbak akartak lenni az Istennél, letértek az evangélium szellemének útjáról, megtagadták a keresztény testvériség és szolidaritás elvét s a gazdasági liberalizmusnak teljességgel pogány és erkölcstelen alapjára helyezkedtek.

Ennek a kereszténységtől elfordult gazdasági rendnek pedig egyenes folyománya az, hogy ma az emberek egyik része csakugyan ki van rekesztve a szükséges életjavak birtokából. Míg az egyik ember dőzsöl, addig a másik koplal. Az egyik nem tudja, hogyan szórja a pénzt s hogyan találjon ki mindig újabb és újabb ínycnc élvezeteket, a másik pedig a hulladékból kaparja ki a félig rothadt kenyérhéjat. Az egyik szinte munka nélkül vágja zsebre a milliós osztalékot, a másiknak pedig ökölbe szorul a keze s káromlásra nyílik az ajka Isten s ember ellen, mikor a gyermekeinek, beteg feleségének a legszükségesebbet sem tudja beszerezni s hiába keres munkát, nem tud kapni.

Ezeken a társadalmi bajokon ma mindenki kesereg, az ujságok vezércikkekben siránkoznak rajta, de az emberek nem akarják belátni, hogy mindez *szükségképpen következése annak a kereszténytelen társadalmi rendnek, amelyet a modern szabadelvűség termelt ki.*

A szabadelvűség azt vallja, hogy csak hagyni kell mindenkit, hadd művelje a saját egyéni érdekét, ahogy tudja; a szabadversenyből, az erősebbnek érvényesüléséből, a gyengébbnek könyörtelen letaposásából fakad majd a társadalmi jólét. Csoda-e, ha a keresztény szellemnek ez a nyílt megtagadása mérhetetlen

gazdagságok halmozására, a fényűzés orgiáira vezetett az egyik oldalon, a másik oldalon pedig milliókat döntött elviselhetetlen anyagi és szellemi nyomorba? És csoda-e, ha vele, a liberalizmus mammon-imádatával szemben azután megszületik a kétségbeesettek filozófiája, a bolsevizmus örülete? És nem kézzelfoghatóan igazolódik-e ezen a szörnyűséges helyzeten az Úr szava: Keressétek először az Isten országát? Vagyis *állítsátok vissza a termelés és vagyoneelosztás rendjébe az evangélium szellemét*, a keresztény szolidaritizmus és igazságosság elveit s akkor majd egészségesebb lesz a társadalmi élet, biztosabb az egyensúly az egyes osztályok között s boldogabb, bátorságosabb, békésebb és derűsebb az élet?

Borzasztó az, hogy az emberiség mennyire nem akar tanulni még a saját kárán sem! Mikor 40 évvel ezelőtt a munkáskérdés kezdett egész Európát fenyegető viharfelhővé sötétülni, felállott XIII. Leó pápa s kezében a *Rerum novarum*-körlevéllel oly programot adott a válság megoldására, amely Krisztus evangéliumának örökérvényű elvei szerint mutatott utat a kibontakozás felé. A nagyhangú s pöffeszkedő szabad- elvűség azonban nem akart tudomást szerezni róla, iparkodott semmibe venni, agyonhallgatni a nagy pápa szociális szózatát. Végül is a későbbi fejlemények sorban kényszerítették az egyes országok törvényhozó testületeit arra, hogy egymásután megvalósítsák vagy legalább megközelítsék a XIII. Leó pápa által régen ajánlott módszereket, nehogy saját vesztükbe rohanjanak. Így sem fajulhatott volna el a modern munkáskérdés Moszkva szellemében annyira, ha annakidején az államférfiak és társadalmi szervezők nem tértek volna oly rövidlátó fölényességgel napirendre a *Rerum novarum* útjelzéseire felett.

Ma pedig, amikor a társadalmi válság kiszélesedett s már nemcsak munkásosztályt, hanem a társadalom legszélesebb rétegeit fenyegeti a legborzalmasabb lehetőségekkel ismét csak a pápa, XI. Pius az, aki hatalmas, korszakalkotó enciklikájával, a *Quadra-*

gesimo anno-val, egészen újszerű kibontakozási programot adott a társadalom újjászervezésére, az osztályharcnak kiküszöbölésére a szaktestületi, vagy hivatásszervezeti rendszer sürgetése által.

Azonban mit tesz ma is a modern világ? A liberális és színtelen lapok tíz-húsz sorban elsiklottak a pápa nagyszerű útmutatása mellett, az államférfiak napirendre tértek fölötte. Legtöbbsen bizonytalán el sem olvasták a körlevelet, tudomást sem szereztek a benne lefektetett hatalmas gondolatokról. A pápa nekik nem számít; kiment a divatból, hogy az ő szavát, az evangéliumnak a modern korviszonyokra való alkalmazását másnak tekintsék, mint egy tiszteletreméltó öreg ember jámbor áhítzásának.

Hát ez a baj: jajgatunk a tehetetlenségünkön, siránkozunk a világválság elviselhetetlenségén, azonban a kínálkozó s isteni tekintély alapján nyújtott kibontakozási lehetőséget könnyelműen mellőzzük, mert megszoktuk, hogy csak a mammonban bízunk, nem az Istenben. A mammoni, materialista gondolkodás hozzászoktatott bennünket ahhoz, hogy Krisztust egyszerűen kirekesztjük a számításból, hogy az általa rendelt legfőbb tanítói tekintély irányításait még csak tudomásul sem vesszük, nem tekintjük többnek, mint valami exotikus csodarabbi vagy valami tibeti dalajláma hivatlan és illetéktelen megnyilatkozásának.

Így aztán nem okolhatjuk az Úristent, hogy csodával nem segít; nem jajgathatunk, hogy tovább kell sínylődnünk s fuldokolnunk, amikor ellöktük az Isten által nyújtott segítő kezét! Amikor a hivatott orvost eltaszítjuk magunktól s modern kuruzslókra hallgatunk, akik jazz-zenével gyógyítják a társadalom égő sebeit, vajjon ki akkor a hibás?

Genf, Moszkva és Róma állanak ma egymással szemben. Genfben a népek megbízottjai címén a mammon főpapjai, táltosai, bankárai tanácskoznak immár tíz esztendeje. Békeokmányokat, szerződéseket gyártanak tonnaszámba. Ott ülnek a világ kalmárai, a nábobok, az aranyimádó plutokraták kiküldöttjei, akik a

béke jelszavai mögött a nemzetközi gazdasági háborút akarják állandósítani. Apró huncutkodásokkal, a mammonimádat pepecselő intrikáival, ravasz boszorkányfőzetjeivel akarnak a világon segíteni.

Moszkva viszont gyógyítás helyett kalapácsot ragad, dinamitot gyújt, légberöpitéssel akarja boldogságszigetté varázsolni a világot.

Csak Róma az, amely a mammonnal meg nem alkuszik, hanem az evangéliumra mutat s a megbomlott világ fülébe odadörgi az Úr Jézus szavát: „Keressétek azért először az Isten országát és az ő igazságát és ezek mind hozzáadottnak nektek” (Mt. 6, 33). Szerveztétek át, szerveztétek újjá a termelést, a földi javak elosztását, a társadalmi konstrukciót, de Krisztus elveinek és törvényeinek szellemében! Ne a mohó nyereszkesedés mértéktelensége legyen az irányelv, hanem az emberi szükségletek arányos és észszerű kielégítése! Ne az osztályharc s a munkapiac két táborba osztó embervására legyen a társadalmi rétegződés alapja, hanem az egyes rétegek szaktestületi csoportosítása az általános jólét érdekében! Ne a vagyon és fényűzés növelése legyen a célpont a szerencsésebb tízezrek számára s mellette a tömegek elproletarizálódása, hanem ellenkezőleg: a törekvés, hogy ne legyen senki többé proletár, hogy a proletárság is biztos létalappal bíró polgársággá emelődjék.

Ez a *Quadragesimo anno* lényege s ezzel válik ez a pápai irat az utóbbi fél évszázad legfigyelemreméltóbb emberi okmányává. Ennek az enciklikának ott kellene ma feküdni minden európai parlament asztalán, minden egyetemi katedrán, minden államférfi-nak, szociológusnak, kormányzásra hivatott embernek a keze között; ezt kellene tanulmányozni, fejtegetni az irodalomban, az ujságokban, a társas összejöveteleken, az akadémiákon, az iskolákban.

Azonban mindez nem történik. A pápa szava, Krisztus szava, a megváltó szózat: a pusztába kiáltónak szava marad. Miért? Mert az emberek jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot. Mert elszoktak

attól, hogy Krisztus csatatkozhatatlan, Isten-vezette helytartójának szózatát azzal a tisztelettel fogadják, amelyet isteni rendelés és százsoros történelmi igazságság alapján megérdemel.

Vajjon az Úristen felelős-e ilyen körülmények között a nyomorért, amelybe az emberiség dönti önmagát? Nem, ezerszer nem. Hanem az emberek maguk a felelősek.

Felelősek mindenekelőtt a népek vezérei, az államférfiak, a törvényhozók, a kormányon levők, az írók, a társadalom irányítói.

Felelősek vagyunk azonban mi is mindnyájan, akik nem állunk minden erőnkkel a katolikus mozgalmak s a katolikus sajtó mellé, amely a pápa szózatait visszhangozza, ismerteti, magyarázza, megvalósításukat sürgeti. Felelősek vagyunk mindannyian, akik a magazinokat és liberális irkálmányokat többre becsüljük, mint a katolikus irodalmat. Felelősek vagyunk valamennyien, akik olyan sajtót olvasunk, amely a pápa szavát, Krisztus szózatát semmibe sem veszi, amely minden kis tőzsdei eseményről, minden napi pletykáról, minden színésznő kulisszamögötti élményeiről, minden kis sporteredményről, egy öngyilkos gyufakirály barátnőjének szerelmi kalandjairól hasábot közöl, de a *Rerum novarum*-ot s a *Quadragesimo anno*-t valósággal elsikkasztja a köztudat elől.

Nem az evangélium a hibás, nem az Úristen, nem az Anyaszentegyház, nem a kereszténység, hanem mi magunk vagyunk a hibásak abban, hogy nyomor és igazságtalanság van a világon, gazdasági válság és tömegszenvedés. Nem lehet Istent együtt szolgálni és a mammont! Nem lehet a gazdasági és társadalmi életben egyszerre pogánynak is lenni, kereszténynek is! Aki a mammontól vár megváltást, az kirekeszti magát s a társadalmat a krisztusi békeország áldásaiból!

Ez a krisztusi intelem különben: Nem szolgálhatok egyszerre két úrnak, Istennek és az ördögnek (a mammon ezt is jelentheti), általánosabb vonatkozásban is figyelemreméltó. Nemcsak társadalmi és gazda-

sági vonatkozásban, hanem az *egyéni életben* is igaz: *felemás vallásosság, a félkereszténység és félpogányság* mindannyiszor megbosszulja magát s lehetetlen helyzeteket teremt.

A mai keresztényeket, sajnos, jellemzi ez a felemás kereszténység. Az a megdöbbentő következetlenség, amellyel egyszerre keresztények is, pogányok is szeretnének lenni. Keresztények, akik valahogyan hisznek még Jézusban, de sem a hit következetességében, sem a parancsok teljesítésében nem állanak határozott, keresztény alapon.

Olyanok, mint az egyszeri templomos asszonyka, aki a Szent Mihály szobra előtt vastag gyertyát gyújtott, de a sárkány képe elé is tűzött egy gyertyácskát és a plébános kérdésére, miért teszi ezt, azzal felelt, hogy ő „szeret mindenkivel jóban lenni!” Hát a mai keresztények is szeretnének jóban lenni az Úristennel is, de az ördöggel is. Az ilyen mai keresztény istenhívőnek vallja magát, néha talán a templomba is el látogat, vagy legalább kalapot emel a templom előtt, de már a misét, gyónást, áldozást a legkisebb okért is, sőt a legkisebb ok nélkül is elhanyagolja. Nem érdekli a katolikus mozgalmak iránt, nem vesz részt azokban, nem olvas katolikus lapokat s könyveket. Fék és gát nélkül engedi át magát az erkölcsi lazaságnak, az érzékiségnek, sikamlós beszédek folytat, nőket csábít, beszenyyezi a családi életet, megtagadja a házasságát, egyházellenes házasságot köt.

S miként az erkölcs kérdéseiben, ugyanilyen felemás vallásossággal, ugyanilyen komikus össze-visszasággal találkozunk gyakran a dogmatizmus terén is. Az emberek a vallásban is szeretnek szabadgondolkodók lenni. Szép nyugodtan közös bokrétába fűzik egymás mellé az igazságot és a tévedést, a hitet és a hitetlenséget, a szubjektív elképzeléseket és az evangéliumi kinyilatkoztatást, katolicizmust, protestantizmust, teozófiát, babonát, ahogy jön, össze-vissza. Nem is csoda: a mai emberek lelkét annyi mindenféle ellentétes behatás éri, annyi kuszaságot olvasnak össze,

annyi téveszmét hallanak, hogy végül már a legselejtesebb világnézeti zagyvalékot sem tudják megkülönböztetni a krisztusi dogmatika krisztálytiszta tételeitől.

Igy aztán oda jutnak, hogy csak képzelik magukról, hogy katolikusok, valójában valami sajtószzerű és neveléses vallási vegyeskereskedésnek a lerakódóhelye a fejük, világnézetük tarka és értelmetlen hiedelmek szatócsboltja. Nincsenek tiszta hittani fogalmaik, komoly vallási ismereteik. Azt hiszik, a hit tereén is ők az irányadók s nem az Isten; nem azt hiszik, amit az Úr kijelentett s Egyháza által a világ végéig tévedésmentesen tanít, hanem amit ők szabnak meg maguknak, egyéni ötleteik szerint, innen is, onnan is felszedett olvasmánybenyomásaik alapján.

Nem veszik észre, hogy ez a két úrnak szolgálás, ez a felemás vallásosság, a hitnek és hitetlenségnek, pogány és keresztény erkölcsnek ez a kedélyes összebörönálása mindenekelőtt milyen *logikai lehetetlenséget* tartalmaz. Jézus szelleme s a világ szelleme közt áthidalhatatlan az ellentét, ezt Jézus maga hangoztatja az utolsó vacsorán. Jézus az égre mutat, ők mindenestől a földet nézik; Jézus a lélek uralmát hirdeti, ők meg a testet helyezik minden fölé. Jézusnál nagy eszmék, igazságok, elvek és törvények állanak előtérben, nekik meg a szeszély, az érdek, a pillanatnyi kedvtelés a fontos. Jézus örök tételeket hirdet, ők múltó divatokat, efemér, szubjektív vélekedéseket kergetnek. Jézus a magasságok felé hív, ők a porban akarnak kúszni; Jézus az örök pálmák és örök liliumok édenébe csalogat, őket pedig a szemek kívánsága, a test kívánsága s az élet kevélysége érdekli. Tüzet s vizet nem lehet összeházasítani; a pogány kereszténység époly ellentmondás, mint a fából vaskarika.

Nem veszik észre ennek a felemás, félszeg „kereszténységnek” hívei azt sem, hogy ez az ő viseikedésük az Úristennel szemben is a legfőbb fokban *sértő és méltánytalan*. Aki az Úristen mellé a lelke trónusára a mammont is oda akarja ültetni, az az Istent lefokozza, meggyalázza. Jézus nem egy a sokak kö-

zül, akiket legfőbb irányítókul tekinthetünk, hanem *az egyetlen legfőbb irányító.*

Az ő kijelentései nem tiszteletreméltó magánvélemények, hanem elhatározó, végső, örök isteni megnyilatkozások, szellem és élet, igazság és léleküdvösség. Jézus parancsai nem kaszinó-szabályok, ném egyesületi, vagy akár állami törvények csupán, hanem abszolútterejű, örökérvényű isteni parancsok, normák, amelyeket nem lehet világi szempontok, emberi ötletek kedvéért feláldozni. Aki mégis így akar tenni, az vétkezik az Úr abszolút fősége, uralma ellen. „Idegen isteneid ne legyenek énelöttem!”, mondja az Úr.

S nem veszik észre ezek az emberek végül azt sem, hogy ez az eljárás nekik *maguknak is ártalmas.* Mert ez a folytonos ingadozás Isten és az ördög között, a jó és rossz között, természetesen nem is hozhatja létre azokat a felséges gyümölcsöket, melyek az igazi vallásossággal együtt járnak. Az Úr parancsai nemcsak morális szabványok, elvont paragrafusok, hanem a boldogság és jólét feltételei is s ahol az emberek letérnek e parancsok útjáról, ott a lábukat csakhamar felvérzi a tövis és a bojtortján. A lélek békéje és nemessége, a társadalom boldogulása, a nemzet jövője s emellett az örök élet reménye, mindez csak ott fejlődhetik, ahol az ember mind a két lábával rááll a kereszténység talajára s nem ingadozik örökké Krisztus és Béliál között.

Csak a következetes és teljes kereszténység kecsegtet a felségesebbnél felségesebb krisztusi ígéretek teljesülésével, azzal a békével és derűvel, boldogsággal és egyensúllyal már e földön, az üdvösség ama biztos reményei odatúlra vonatkozólag, amelyet XI. Pius programja oly szépen fejez ki: „*Pax Christi in regno Christi*”: *Krisztus békéje a Krisztus birodalmában!*

Azért csak az Úrnak szolgáljunk s ne a mammonnak! Csak Istentől várjunk üdvöt és megváltást, ne a világ szellemétől vagy az antikrisztusok portékáitól!

Az istengyűlölés halottai.

„Ijű! mondom neked, kelj fel.”
Luk. 7, 14.

Pünkösöd után 15. vasárnapra.

A naimi ifjú képe: egy fiatal halotté, akiből elszállt az élet s annak minden reménysége, minden szépség és erő, minden kedvesség és életkészség — mintha egyúttal annak a tömérdek lelki halottnak, szinte egy egész halott társadalomnak a szomorú képe lenne, amelyből elszállt a lélek: a *lélek lelke*, az Isten. Egy társadalomé, amelyben hatalmas embertömegek lettek a modern hitetlenség és istentagadás rettentő agitációjának martaléka.

A spanyolországi polgárháború eseményei nemcsak azt nyilvánították ki, hogy a keletről jött bolsevista örület ma már Európa legnyugatibb és legkatolikusabb országára is mennyire rátette hódító kezét, hanem azt a még ennél is megdöbbentőbb s nyugtalanítóbb igazságot, hogy a harcos ateisták a népek lelkébe is beférkőztek. Nemcsak Spanyolországban, hanem egész Európában, sőt az egész világon. Hiszen a spanyolországi templomrobbantóknak, pap- és apácagyilkosoknak, sőt gyermekmészárlóknak már minden országban bőven vannak pártolói, titkos vagy nyílt támogatóik, eszmetársaik. Nálunk is megtörténhetett az a szégyen, hogy egy egész politikai „párt” s annak egész sajtója nyíltan a spanyolországi Lenin-fiúk mellett izgatott s zajosan helyeselt a tömeggyilkosoknak. Miből? Merő politikából? Aligha hihetjük. Hanem lelki azonosságból. A rombolásnak és kegyetlenkedésnek legmélyebb alapja az istentelenség és erkölcstelenség s ebben a spanyol és orosz gonosztevőkkel tökéletesen egy gyékényen árulnak a magyarországi gonosztevők s az egész világ született gonosztevői mind.

Azt hittük, a világháború szörnyű élménye után az emberiség hosszú időre kijózanodik minden vérengző, emberirtó, háborús örületből. Azonban nem így van. A világháborúra most egy második világ-

háború következnek: egy *világnézeti világháború*, amely nem egy tekintetben még mélyebb, gyűlölködőbb és könyörtelenebb eszközökkel dolgozik, mint a katonai világháború. Az egész világ két táborra szakad: itt az Isten hívei, ott az Isten ellenségei. Itt Krisztus, ott Béliál. És ez a harc nem korlátozódik immár meghatározott területekre, hanem előnti az egész világot. Kínában és Afrikában épúgy jelentkezik, mint a dél-amerikai államokban. Sőt túllépi a nemzeti határokat, behatol a magánházakba és családokba is és szembeállítja sokszor az apákat a fiúkkal, a férjeket a feleségekkel, testvéreket testvérrel.

Azonban most ne a felháborodás és megrettenés szemével nézzük ezeket a borzalmas jelenségeket, hanem inkább a krisztusi szeretet és féltő emberi részvét alapján. Nem kell-e mélyen sajnálnunk ezeket a szerencsétlen, megtévesztett embereket? Nem a rosszlelkű megtévesztőkről, a tudatos gonosztevőkről s néprontókról beszélek, hanem azokról a félrevezetett tömegekről, köztük fiatalokról, sőt nőkről és fiatal leányokról, akiket annyira befönt és lelkileg megmérgezett már az ellenfél, annyira megbódított a jelszavaival és feltűzelt a szenvedélyeivel, hogy a szerencsétlenek gondolkozás nélkül követik sátáni mestereiket. Velük együtt dühöngenek Isten és az ő szolgálói ellen, segítik őket a vallás elleni harcukban, halálos elszántsággal még a tűzbe is mennének értük s ami ennél sokkal megrázóbb: a lelküket is az örök kárhozatba döntik az ő parancsszavukra.

Mily elszomorító látvány: hány ember van ma már, főleg a félrevezetett munkások között, akinek a templom már nem mond semmit, sőt gyűlöletet ébreszt benne! Akinek a harangszó nem szól a szívéhez! Akinek fogalma sincs többé arról, mit jelent a harangszó. Hogy abban Betlehem édes angyalainak békeszózata zeng állandóan a meggyötört emberiség felé s hogy a templom oltárain Golgota világszabadító áldozatának minden kincsesháza tárul elénk! Hány van, akinek a csillagos ég maga sem mond többé sem-

mit! Ezek a titokzatos, irtóztos erejű tűznyelvek, amelyek az éjszaka csendjében is oly harsogó erővel prédikálják a teremtő Isten nagyságát s amelyekre józaneszű ember nem tekinthet fel anélkül, hogy magába ne szálljon, a lelke mélyéig meg ne rendüljön, ne érezze a Mindenható óriási erejét, nagyságát és bölcsességét! Mily ördögi varázslatnak, mily szédítő ópium-tengernek kellett itt a lelkekbe beömlnie, hogy az emberek, széles rétegek, ennyire elfelejtették a legelemibb gondolkozást s magának a létnek csodáiból nem emelkednek szakadatlanul a minden lét Alkotójának ismeretére s lelkes, örvendő, gyermekien hódoló szeretetére!

I.

De hát miről is van szó ebben a szörnyű két táborra szakadásban?

Két világszemlélet áll itt egymással szemközt. Az egyik felismeri, hogy az emberi élet s a föld s az egész világegyetem csak kicsinyke része lehet a Lét teljes Birodalmának. Annak a végtelen birodalomnak, amelynek minden porcikájából csak úgy kiált az alkotó bölcsesség és elrendező erő; amelyben csak szigetszke a földi élet, s az az ember rendeltetése, hogy önként beleilleszkedjék a Teremtő nagyszerű világtervébe. Ez a világszemlélet elismeri, hogy a világban rend van, természeti törvény van, célszerűség van, okozatok és okok vannak, tehát végeredményben rendező és Végok, azaz Isten is van, s meghódol és meghajol előtte. Ez a világszemlélet elismeri, hogy Isten a kinyilatkoztatás történeti tényében leereszkedő szeretettel hajolt le hozzánk emberekhez s hogy ennek a lehajolásnak eredménye az evangélium és Egyház, a megtestesülés és a megváltás. És hogy mindennek: teremtésnek és megváltásnak, örömnök és szenvedésnek egyetlen végső célja az, hogy az ember egykor, a próbaidő után, amit ez az élet jelent, bevonuljon az Úr országába, a szeretet és boldogság örök otthonába.

A másik szemlélet ezzel ellentétes sarkon áll. Tagadja mindezt. Tagadja a lét s az élet mélyebb értelmét. Szerinte a létben rend és cél nincsen. Teremtő s világkormányzó Isten nincs, vagy ha van is, nem kell törődni vele. Ha parancsokat ad, ha kinyilatkoztatja magát, ha örök büntetéssel fenyeget: oda se kell figyelni rá. Csak a jelen a fő, a pillanat, a földi élet! Csak az anyag a fontos és a test vágyai: ezeket kell kielégíteni, mégpedig itt a földön, és azonnal, és minden áron, és minden akadály félrelökésével.

S mivel ennek az akadálytalan életélvezetnek legfőbb gátja az Isten s a vele kapcsolatos erkölcsi és vallási világrénd, azért hát megvetéssel és halálos gyűlölettel kell szembefordulni az Istennel s minden-
nel, ami erkölcsöt, rendet, hitet s természetfölöttiséget jelent. A vallást gyűlölni kell; nem megtűrni, nem előkelően ignorálni, hanem üldözni, irtani; nem szabad belenyugodni, hogy bárki is higgyen benne, hogy az Isten-eszmének s az egyházi gondolatnak bármily hatalma és befolyása maradjon a földön.

Még Marx így mondta ezt: „a vallás ópium a köz-nép számára”. Lenin már így fordítja le ugyanezt (Gorkijhoz írt egyik levelében): Az istenhit, mindenféle istenhit s mindenféle istenkeresés voltaképpen az „önleköpésnek legszégyenletesebb fajtája”. Ez a durva és harcos vallásellenesség nem véletlen tünet és nem esetleges jelenség a bolsevista és szocialista világszemléletben, hanem *lényeg, alap, kiindulópont*.

Minden vallás akadályja annak a relforgató vágy-nak, annak a „világforradalomnak”, amelyet ők mint lényeges célt akarnak; minden vallás és vallási rend akadályja annak a tisztára anyagiás életberendezés-nek, amely mint legfőbb eszmény lebeg a szemük előtt. Azért mondja a Szentséges Atya is a Quadra-gesimo anno körlevélben, hogy a vallásos szocializ-mus fogalmi ellentmondás; soha a marxi alapon álló szocializmus a vallással ki nem békülhet, sem az vele.

Azonban mihelyt valaki tagadja azt az erkölcsi

rendet, amely az istenhiten épül, természetesen nem riad vissza azoknak az eszközöknek és fegyvereknek alkalmazásától, amelyek ezzel az erkölcsi renddel ellentétben állanak; így nem utolsó helyen a hazugságtól sem. „Azok az igazi bátrak, hirdeti, akik a hazafiságot is a fegyvertárunkba iktatják.” Hiszen ha — mint ők hangoztatják — minden erkölcsös, ami az ő ügyüket előbbre viszi, nem is lehet tőlük igazmondást s hasonló naivitásokat kívánni. Szerintük az emberi nyelv nem a gondolat közlésére, hanem az igazi gondolataink leplezésére s a hiszékeny embertárs félrevezetésére való: nem az igazság szócsöve, hanem az érvényesülés egyik fegyverneme. Éppen azért él a harcos ateizmus, nem utolsó helyen a marxizmus s annak minden neme oly bátran és szemrebbenés nélkül a hazugság minden fajtájával. „A vallás magánügy”, hangoztatja már évtizedek óta, nem mintha pillanatig is hinnék ezt, hiszen egész programjuk ellene mond e jelszónak, hanem mert az egyszerű s még mindig vallásos alapon álló embereket egyszerre nem merik a vallástalanság nyílt hangoztatásával elriasztani maguktól.

II.

A legfőbb hazugság, amit fegyvertárunkba iktattak az, hogy a *vallástalanság mozgalmát, mint a munkás-ság felszabadításának és felségítésének mozgalmát állítják a világ elé*, főleg éppen a hiszékeny munkás-ság elé. Nagyon jól tudják, hogy a munkásság átlag alacsonyabb műveltségi foka és sok tekintetben csakugyan nyomott helyzete alkalmassá teszi a talajt arra, hogy köztük ezekkel a jelszavakkal hódítsanak s ezért, kizárólag ezért vetették magukat a munkásokra. Messzemenőleg célt is értek vele, ma már a legtöbb országban sokan egyenesen összetévesztik ezt a kettőt: munkásmozgalom és marxizmus, munkás-felszabadítás és istentagadás.

A legnagyobb örület! A vallás soha nem akadá-

lyozta a munkásság sorsának jobbítását, s nem is lehet belátni, miért kellene a munkásmozgalomnak istentelenné lenni, hogy célt érjen; viszont: a vallástalanság a munkásságon nem segít semmit, ellenkezőleg: csak növeli és tetőzi bajait s főleg: még jobban beszűkíti és elhomályosítja világfelfogását, minden igazi műveltség és erő alapfeltételét.

Mármost — kérjük — *hová vezet ez az áldatlan állapot?* Ez a harc az Isten ellen?

Ne felejtjük el: az Isten hite és tisztelete nemcsak erkölcsi parancs, hanem természeti törvény is és éppen ezért megszegésének büntetése is már a természetben van adva. *Az istentelenség által maga az élet lesz rosszabbá, az ember silányabbá, a társadalom szegényebb.*

Szegényebb lesz mindenekelőtt az *egyéni élet*. Kivész belőle minden magasabb cél és értelem, kivész a világtalányok megoldásának minden legcsekélyebb lehetősége is. Kivész a lelkekből a nemesség, a helyes önmegbecsülés, az eszmeiség; hiszen aki Istenben és örök életben nem hisz, nem tartja magát többnek kétlábbon járó magasabbrendű állatnál. Megpróbáltatásaiiban magasabb vigaszt hiába keres, erkölcsi harcaiban eszmeibb erők forrása sehol sem patakszik körüle. Él mint az állat s meghal mint az állat.

Szegényebb lesz az ateizmus által a *család élete*. A házastársak egymáshoz való hűsége épúgy a hajlamok s az érdekek játéklabdája lesz, mint a gyermekek ragaszkodása és hálája a szülők iránt. Hogy a következetes marxizmus mit csinál a házasságból, a nőből s a gyermekből, eléggé látjuk Szovjet-Oroszországban, ahol valóságos vadállati állapotok jellemzik a férfiak és nők, szülők és gyermekek együttélését.

Szegényebb lesz az *állami és társadalmi élet*. Az emberi együttélés legfőbb pillérei: a jogtisztélet, az igazságosság, a szeretet és erkölcs elvesztik minden etikai alapjukat, mihelyt az Isten hite kivész a lelkekből. A *bolsevizmus* legélesebb bizonyítékait szolgál-

tátja a társadalmi rend végleges és teljes felborulása Isten nélkül. Ott nem a közjó az állam célja többé, hanem egyetlen párt és egyetlen osztály könyörtelen és kizárólagos uralma; aki nem tartozik bele abba a pártba s nem született bele ebbe az osztályba, az haljon éhen, attól még a kenyérjegyet is megvonják, annak legföllebb koldulnia szabad.

A leigázott osztályokkal szemben aztán szó sincs jogrendről és jogvédelemről. Ezekkel mindenki tehet, amit akar s maga az állam követi el velük szemben tömegesen, milliósámra a hatósági gyilkosságokat. A spanyol események is rettentő fényt vetettek arra az igazságra: égő városok, lemészárolt emberek, halálra kínzott papok és apácák, sőt felakasztott ártatlan gyermekek: ez a harcos istentelenek társadalmi békéje!

III.

Ha most azt kérdezzük: *miként fajulhatott oda és süllyedhetett oly mélyre az európai emberiségnek nem is jelentéktelen része, hogy ezekre az örületekre ily nagy tömegekben kapható?* — Azt kell felelnünk, hogy itt mindenekelőtt a *művelt osztályok vallástalan-sága* érdemli meg a számonkérést.

Mert az istentelenség mozgalma nem a munkásokörökben és nem az utcán indult meg. Sokkal inkább bizonyos finomkodó társadalmi körökben, irodalmi szalónokban, egyetemi tanszékeken és ujságszerkesztőségekben. Ahol olyan ártalmatlan és előkelő játéknak látszott, hogy az emberiség legszentebb eszméit megmosolyogták, róluk megvetőleg nyilatkoztak, elméleteket találtak ki a vallás tekintélyének megdöntésére.

És ahol éppen nem számítottak azzal, hogy a játék igen komoly következményekkel is járhat. Hogy majd a tudatlan és tanulatlan tömegek és ezeknek a vezetői azt fogják mindani: ami szabad az uraknak, az szabad nekünk is! És a felsőbb osztályokban könnyelműen kitermelt méreg leszállt lassankint az alsóbb osztá-

lyokba is és ott megteremtette a maga fanyar és átkot hordó gyümölcsét! Liberalizmus, materializmus, pozitivizmus mind bűnös abban, hogy odalenn, az alsóbb társadalmi osztályok köreiből az ateizmus divattá lett s az egyszerűbb emberek csak nyersebben és durvábban, de ugyanazt váltják valóságra, amit az elméleti és színtelen istentagadók maguk közt és a maguk mulattatására kitermeltek.

Bűnösök a dolgok idefajulásában *bizonyos kormányok és kormányférfiak is*. Az állam hivatalos képviselői úgyszólván az egész XIX. század során egyebet sem tettek világnézeti téren, mint ujjathúztak az Egyházzal, gyengítették a kereszténységet, mintha a veszély és az ellenség csakugyan jobb oldalon állana. A XIX. század politikusainak hihetetlen rövidlátását és szédületét semmisem fejezi ki jobban, mint Gambetta ismert, ostoba mondása: „Le cléricalisme, voilà l'ennemi!”

Nem a gyujtogatókban, tömeggyilkosokban, templomrablókban és halottgyalázókban látják az ellenséget, hanem a legszebb és legtisztább eszmék hirdetőiben, Krisztus követőiben, a keresztény vallás intézményeiben! Ime, most itt az eredmény! A bolsevizmus legkomolyabb ellenfeleit s akadályozóit megbéklyózták, a gonosztevőknek pedig miniszteri székeket, képviselői fizetéseket s szabadjegyeket adtak.

De végül felelős a népek rombolásáért *mindenki*, aki hármivel és bármily mértékben *ártott a kereszténység fejlődésének*, a vallás tekintélyének és befolyásának, az istenhit virágzásának a földön. Felelős a bolsevista világveszedelemben minden istenkáromló, minden templomkerülő, minden gonosz példát adó, gyermekeit ferdén nevelő, vallástalan és erkölcstelen életű ember, minden házasságbontogató, elváló és újra összeálló. Mert minden akár elméleti, akár gyakorlati elfordulás is a kereszténységtől gyengíti a hit tekintélyét s erősíti a vallástalanok táborát.

Jézus a mi Urunk.

„Krisztus a hit által szívetekben lakjék.” Ef. 3, 17.

Pünkösd után 16. vasárnapra.

A Hiszekegyben is úgy van s a logika szerint is úgy következik, hogy Jézus nemcsak az Isten fia, hanem egyúttal a mi *Urunk* is. Istenségéből következik az ő királyi jogköre, az ő korlátlan felsőbbsege, amelylyel embereket, korokat, kultúrákat, intézményeket és nemzeteket van hivatva legfelsőbb fokon vezetni, kormányozni s nekik törvényeket szabni.

Jézus a mi Urunk az *értelmi világban*. Ha Jézus nem volna, beérhetnők esetleg azzal a kevés vallási biztossággal, amelyet a pusztán természetes ész is fel tud deríteni. Akkor hangoztathatnók azokat a modern jelszavakat, hogy „elég, ha egy Istent imádunk”, „elég, ha becsületesek vagyunk”, „elég, ha mindegyikünk a maga módján tiszteli az Istent”. De ha Jézus Krisztus *Isten*, akkor nem elég a pusztán természetes alapigazságokba hinni, hanem akkor el kell fogadnunk azokat a nagyszerű s úgyszólván mindenre kiterjedő részleges kinyilatkoztatásokat is, amelyekkel Krisztus Urunk az embereknek Istenhez való viszonyát szabályozta.

Jézus ezeknek a vallási igazságoknak minden eddig meghaladó világosságot, határozottságot és plaszticitást adott és azonkívül tartalmilag is kibővítette, hihetetlen mértékben kiszélesítette és *meggazdagította vallási ismereteinket*. Ezeket a krisztusi tanitételeket nevezzük mi dogmáknak s azoknak őrzésére, kifejtésére s magyarázására rendelte Krisztus az ő Egyházát. Nem lehet tehát Krisztus híve, aki ezeknek a tanitételeknek egyenként és összességben meg nem hódol, aki Krisztus Egyházának tanítása előtt elzárja fülét.

De nem is elég Krisztusnak és Egyházának tanítását csak általánosságban hinni és elfogadni, az iránta való köteles tisztelet arra is int, hogy ezeket a tanokat közelebbről megismerjük, összefüggésükbe, megokolásukba mélyebben behatoljunk s a hitetlen világ

által támasztott ellenvetésekre meg tudjunk felelni. Vagyis szükségünk van katolikus hittani önképzésre, vallási kultúrára, vértetzségre, amelyet megint nem sajátíthatunk el másképp, mint szorgalmas tanulás, a hit kérdéseivel való foglalkozás, hittudományi és hitvédelmi könyvek, folyóiratok olvasása s az egyházi igehirdetésnek állandó hallgatása révén.

Ez az első feladat: az értelem hódolata Krisztus előtt.

I.

Jézus továbbá a mi Urunk az *erkölcsi életben*. Jézus nemcsak tanítani jött bennünket, hanem jóvá is akart tenni; nemcsak az értelmünkre akart hatni, hanem új *erkölcsre* akart bennünket nevelni. Ez az ő erkölcstana végtelenül tiszta, magasztos és szent, sőt valósággal ellene mond mindennek, amihez az ember természetes ösztönénél fogva ragaszkodik. S csodás dolog ez a nehéz krisztusi erkölcstan a maga belső fajsúlyánál fogva, mégis érvényesült s irányt szabott millió és millió embernek. Kell, hogy irányt szabjon nekünk is.

Jézus igazságszeretete, feltétlen őszintesége, alázatossága, tisztasága, igazságossága, Isten- és ember-szeretete nemcsak nagyszerű eszmény, hanem kötelezően követendő példakép is mindnyájunk számára. Hogy egyes esetekben mit kell tennünk, azt Jézus részben maga meghatározta, amikor pl. a szentségeket rendelte s ezzel együtt ezek használatára utasított minket, részben pedig közelebbi meghatározását Egyházára bízta, amelynek ebben az irányban is lelkeket kormányzó és törvényhozó hatalmat adott. Az Isten parancsai s Egyházunk törvényei jelölik meg azt az utat, amelyen Krisztust követnünk s neki engedelmeskednünk kell.

Nem lehet tehát igazi Krisztus-követő, nem lehet őszintén keresztény, aki ezeket a törvényeket nem ismeri s nem tartja be lelkiismeretesen, vonatkozhatnak ezek bár az imádság kötelességére, Isten nevének

tiszteletbentartására, az ünnepek megszentelésére, a vasárnapi misehallgatásra, a legalább évenként egyszer elvégzendő gyónás és áldozása, a házasságban az Egyház törvényeinek a megtartására, az állapotbeli tisztaság gondos őrzésére, a felebaráti szeretet kötelességére s az irgalmasság cselekedeteire.

A hitnek s a parancsoknak megtartása által vezet el bennünket Krisztus arra a *kegyelmi, természetfölötti életre*, amelyben harmadik kötelességünk rejlik Krisztussal, mint a mi Urunkkal szemben. Mert Krisztus nemcsak tanítani s erkölcsre nevelni akar, hanem belső lelki közösséget akar létesíteni önmaga s a hozzá csatlakozó lelkek között.

Nem éri be a tanítással s életünk megjobbításával; ő ezenkívül mindegyikünkkel közvetlen benső életközösségre akar lépni: azt akarja, hogy ne csak tiszteljük és kövessük, hanem szeressük is! Szeretet nélkül a hit s a jócselekedetek csak valami hideg, léleknélküli vallásosságot jelentenek. Jézus pedig örök szeretettel szeretett minket, e szeretetnél fogva adta oda érettünk életét s e szeretet indította Egyházának alapítására, az Oltáriszentség szerzésére, a megváltásunkat célzó intézmények egész sorozatának létesítésére. Éppen ezért tőlünk is szeretetet kér és vár. S ezt a szeretetet nemcsak egyszer-kétszer történő felbuzdulásban várja tőlünk, hanem mint *állandó* lelki eljegyződést, odairányozódást öhöz; mint állandó lelki állapotot, amelyet a katekizmus kegyelmi állapotnak vagyis a megszentelő malaszt állapotának nevez.

Megszentelő kegyelem állapotában élni s ezt a kegyelmi állapotot magunkban szüntelenül növelni, Krisztus iránt mindig nagyobb szeretetre gyűlni: ez a keresztény lelki élet tökéletessége, ez az a célpont, amely felé Krisztus minket vezetni óhajt. Legmagasabb célpont, mert a Legszentebbhez visz bennünket közelebb. Legösztönzőbb célpont, mert nemcsak csalogat, hanem követésére erőt is sugároz lelkünkbe.

Legnemesebb célpont, mert elfelejteti velünk önös-

ségünket s a szeretet önzetlenségében olvaszt fel minden erőfeszítést, áldozatot és vallásos cselekvést. S végül, mégis legboldogítóbb célpont, mert amikor Isten-szeretetre ösztönöz, ugyanakkor önnön lelkünket is a túlvilági béke s boldogság napsugarával önti el s jogot szerez nekünk végtelen, kimondhatatlan, örökké-tartó örvendezésre odafenn.

Jézus egész fellépésében és egyéniségében nincs megragadóbb, sajátyszerűbb, mondhatnók: merészebb követelés mint ez. Ő nemcsak hitet s szolgálatot követel, hanem *szeretetet* is. Nemcsak értelmünk és cselekvésünk királya akar lenni, hanem szívünké is. „Aki atyját vagy anyját, és aki fiát vagy leányát jobban szereti mint engem, nem méltó hozzám” (Mt. 10, 37).

Ki mert így beszélni valaha? Ki merte az egész világot, az egész emberiséget felszólítani, hogy szeressék őt jobban, mint édesanyjukat, mint hitvestársukat, mint bárkit és bármit a világon? S Jézus ezt a szeretetet nemcsak kívánja, hanem *el is éri*: milliók haltak meg az ő szeretetéért, millióknak legbensőbb, legmélyebb érzelme, egész cselekvésük, áldozatkészségük indítóoka s legfőbb rugója az ő szeretete s milliók halnának meg érte ma is!

Szeretetet kérni nagy dolog, de *szeretetet parancsolni* nem is lehet, hacsak nem Isten valaki s nem bizonyítja be végtelen szeretetét irántunk isteni szeretetének meggyőző, visszautasíthatatlan, magával ragadó bizonyítékaival

Ezzel fejtegetésünk végére értünk.

Akárhogy vizsgáljuk Jézus Krisztus történelmi s istenemberi alakját, nem tagadhatjuk meg tőle csodálatunkat, hitünket, imádatunkat s szeretetünket.

II.

Nincs tehát igazuk azoknak, akik *Jézusról tudni nem akarnak*. Akik az ő istensége érveit megcáfolni nem tudják, de viszont nem is foglalkoznak vele, ki-
térnek útjából, sőt talán gyűlölik s üldözik is őt az ő

Egyházában, papjaiban, intézményeiben. Szerencsétlenek! Egyszer majd mégis szemébe kell nézniök ennek a csodálatos, istenemberi egyéniségnek; egyszer ők is ott fognak állni Jézus Krisztus trónja és ítélőszéke előtt.

Mily szomorú lesz ez a találkozás azzal az Istennel és Úrral, akit megvetettek! Mily szomorú lesz a számadás, amikor be kell látniök, hogy tévedtek, hogy hiába tusakodtak az igazság ellen, hogy Jézust elkerülni nem lehet, hogy eljátszották annak az Udvözítőnek barátságát, aki nélkül boldogságukat elérni nem tudják, aki nélkül most majd örökre boldogtalanoknak kell majd lenniök!

Nincs igazuk azoknak sem, akik *bár hisznek benne, de iparkodnak őt lehetőleg mellőzni életük berendezéséből.* Akik mindig attól félnek, hogy csak valahogy ne „túlozzanak” a vallásosságban s keresztény kötelességeik teljesítésében. Akik hisznek Jézusban, de parancsait nem tartják be, Egyházával nem törődnek, szentségeivel nem élnek. Akiknek fontosabb minden mulandó, hiú, tartalmatlan szórakozás, minden kis napi esemény, minden apró házi gond, kényelem és élvezet, mint a legnagyobb s legfontosabb kérdések rendezése, mint Jézus Krisztussal való benső életviszonylatunk kialakítása.

Jézus nem kívánja tőlük, hogy mindenről lemondjanak, hogy remeteségbe vonuljanak, hogy vértanúhalálnak menjenek elébe. De azt igenis megkívánja, hogy a hitet mindenekfelett becsüljék s ápolják magukban, hogy vallásilag művelődjenek s szilárduljanak, hogy a parancsokat feltétlenül megtartsák, hogy a szentségekhez járuljanak, hogy a testet a léleknek alárendeljék, szenvedélyeiken uralkodjanak, a házasságot az Egyház előírása szerint megszenteljék s hogy bizonyos fokú lelki életet éljenek. Jaj annak, aki még ezt a keveset is sajnálja attól, aki minden imádatunkat s szeretetünket megérdemli, mert Istentünk, mert Udvözítőnk, mert egyetlen örök boldogságunk!

Végül azonban nincs igazuk azoknak az egyéb-

ként komoly és gyakorló katolikusoknak sem, akik beérik az Úr Jézus szolgálatában a legszigorúbb kötelességek teljesítésével, ezen túl azonban semmi áldozatot hozni, semmi munkát vállalni, semmi erőt kifejteni nem akarnak. Akik látják az Úr Jézus Egyházának munkáját, vergődését, harcait, üldöztetéseit, szükségleteit, de megkeményítik vele szemben szívüket s nem törekszenek Jézusért dolgozni, apostolkodni, ha kell szenvedni és küzdeni is! Aki igazán tudja s meggondolja, kicsoda Jézus és micsoda ő nekünk, annak nem volna szabad soha a lanyhaság s nemtörődömség kényelmén pihennie, hanem valóságos pünkösdi tűzben égve, siető, repeső lélekkel kellene mindenütt ott lennie, ahol Jézus ügyéről van szó, ahol lelket kell menteni, ahol a vallás ügyét kell felvirágoztatni.

Oly szomorú az a kép, amelyet akkor nyerünk, ha végignézzük a keresztény világ jókora részén s azt találjuk, hogy az embereknek megiehetősen kicsiny kis töredéke él igazán Krisztussal egyesült, Krisztusért lángoló buzgó s apostolkodó életet! Olyan ez, mint annak a három apostolnak képe volt, akiket Jézus kitüntetett s magával vitt a Getszemáni-kert belsejébe, hogy haláltusájának tanúi, esetleg támaszai legyenek, s midőn Jézus az egész világért szenvedett, gyötrődött s vért izzadott, ők egyszerűen — eialudtak. Ó, szomorú, de való képe a mi keresztényeink nagy részének.

Míg Jézus értük áldoz és fárad, míg ő nekik a megváltás végtelen kincseit nyújtja: alszanak. Alvó kereszténység, *alvó katolicizmus*, kényelmesen nyújtózkodó, horkoló, álmodozó katolikusok! Hol van itt a megértés, szeretet, a halálig tartó hűség, a lelkesedés Jézusért? A farizeusok virrasztanak, a hóhérok fegyverkeznek, az árulók sötét éjjeli utaktól sem riadnak vissza ellene, mi pedig, akik az ő hívei vagyunk, akiknek lelkén az ő megváltói lelke piroslik: mi alszunk! Mi hagynók veszni az ő országát, ha tőlünk függne; mi csak magunkkal gondolunk s csak éppen hogy nem utasítjuk vissza az Isten legnagyobb, legszebb kegyel-

meit, amelyeket Jézus a magasabb lelki élet s az apostolkodás útjain kínál

Ébredjünk! Gyerünk vissza Krisztushoz! De egész szívvel s egész odaadással! Jobb vezetőt, magasabb eszményt s gazdagabb vezért nem találhatunk! Jézus legyen a legfőbb gondolatunk, legmelegebb szerelmünk tárgya, az ő ügyei legyenek a mi legfőbb gondunk is, az ő dicsősége a mi legfőbb büszkeségünk, az ő diadalai a mi legfőbb ujjongásunk, az ő világmegváltó szándékai a mi éjjel-nappali epedésünk! Lépünk szent frigyre vele: *maradjon ő bennünk s mi őbennel!*

A szeretet gátlásai.

„Szívelejték el egymást szeretettel.” Efez. 4, 2.

Pünkösöd után 17. vasárnapra.

Valahányszor az evangélium olvasása közben erre a szeretetparancsra bukkanok: Szeresd a te Uradat, Istenedet, és: Szeresd felebarátodat, mint tennenmagadat, — szinte kihull az evangéliumos könyv a kezemből, lezáródnak a szempilláim s valami fájón édes sóvárgás üli meg a lelkemet.

Micsoda álm, micsoda varázslatosan szép, szinte elképzelhetetlenül s valószínűtlenül gyönyörű tündérország rejlik ezekben a parancsokban! Mintha nem is ezen a földön hangzottak volna el, mintha valahonnan nagyon messziről, valami tündöklő meseszigetről, túlvilági paradicsomkertből jönne e szózat, ez a mindeneget egybeölelő szeretetparancs s mintha nem is nekünk szólna, evilági, nyomorult, önző és marakodó embereknek! Szeretet Isten és ember iránt! Mindeneket átkaroló, átható, átfutó, meleg és jótékony szeretet! Lángoló jóindulat, áldozatkész, könyörülő, segíteni akaró, a más javáért epedező buzgólkodás!

Csakugyan nekünk való program ez? Képesek vagyunk mi, emberek, mi farkasok és sakálok, ekkora nemességre, ilyen isteni életstílusra? Hiszen mi csak önzést ismerünk, vad, gyűlölködő harcot a koncert,

álláshalmazást, trösztöt, osztályharcot, világháborút, nemzetközi gyűlölködést, cselvetést és irigykedést...

Szeretet az Isten iránt? Szeretni Istent teljes szívünkben, teljes elménkben, minden erőnkben? Hát lehetséges ez? Hiszen a legtöbb ember még csak gondolni sem szeret az Istenre! Még a legcsekélyebb hódolatot is sajnálja tőle! Nem is hisz benne! Vagy, ami még rosszabb: hisz benne, de gyűlöli az Istent s toporzékol dühében, ha Istent csak említik is előtte. Egy francia képviselő a párisi parlamentben egyszer az egyházpolitikai harcok idején az „Isten jogait” emlegette, mire egy radikális képviselőtársa dühösen rákiáltott: *De quel Dieu parlez-vous?* „Mifajta Istent emleget ön?” Alig van Európában ország, amelyben az utóbbi száz év folyamán ne követtek volna el gyalázatos erőszakoskodásokat a vallás ellen. Mi más ez, mint gyűlölet az Isten és az ő országa ellen?

És szeretet a felebarát iránt? Ha szeretetnek lehetne nevezni a rablást, gyilkolást, vérengző háborúkat s még kegyetlenebb forradalmakat, az irigységet és önzést, a rágalom és befeketítés, gyűlölet és gyűlöletszítás minden ördögi garázdálkodását, akkor csakugyan szeretetországban lehetne nevezni ezt a földet. Igazi szeretet azonban annál kevesebb van rajta. Még ott is, ahol legelsősorban helyénvaló a szeretet: a házasságban s a családban, mily gyér virág ez a tökéletes, krisztusi szeretet!

A modern elvtelenség a házasságban s a családban is az önzést tette meg a legfőbb törvényül: a házasság csak addig érvényes, amíg a szerelem s az érdek megtalálja benne a maga számítását; mihelyt ennek vége van, jöjjön a veszekedés, a válás, a gyermekek kitaszítása az utcára, a családi szentély felrobbantása. Lemondás, önfegyelmzés, türelem, hűség és áldozat — ismeretlen fogalmak a modern házasságok szótárában. A gyermek nyűg, el kell kerülni; nem a fajfenntartás a cél, hanem a vér mámore, az egyéni, érzéki szenvedély kiélése. Azon túl aztán fel is út, alá is; minden szabad és senki sincs kötve... Útálat, förtelem, az

emberi önzésnek és alacsonyáságnak tobzódása ott, ahol legelső sorban kellene otthon lennie a szép, nemes, tiszta és halálíg hűséges szeretetnek!

Menschenliebe, Gottesliebe,
O, wie quillt der Born so trübel!

Emberszeretet, istenszeretet, mily zavarosvizű kis patak vagy te! — sóhajt fel joggal a Dreizehnlinden költője.

A modern emberiség a szeretetnek éppen ellenkezőjét, a harcot s az elvi önzést írta egész gazdasági berendezkedésének a homlokára. A kapitalizmus alapelve: a korlátlan szabadverseny, az erősebbnek joga a gyöngébbel szemben, épúgy kerek megtagadása a szeretet elvének, mint az a bolsevizmus és szocializmus, amely a késhegyig menő osztályharcot hirdeti. Ez a mai világ odáig jutott, hogy egyenesen hadat üzent az evangéliumnak. Jézus szeretetet hirdet s parancsol, sőt a szeretet elvét teszi meg az ő egész országának s társadalmának alappillérvé; a mai világ pedig azt mondja, hogy ez örültség és téboly, éppen ellenkezőleg a harcot s a fékevesztett versengést kell a társadalmi élet alapelvévé tenni. Itt tehát nem alkalmi megtévedésről van szó csupán, hanem elvi szembehelyezkedésről az evangélium legelső alaptörvényével.

Hasonlókép a felekezeti életben. Ez a világ főleg a protestantizmus hatása alatt már egészen megszokta, hogy kereszténységen ne szeretetközösséget értsen, ne a Jézusban hívő s örök üdvösségre vágyó emberek édes, jézusi testvériségét, hanem ellenkezőleg: felekezetekre szakadást, egyenetlenséget, szétoszlást, szembehelyezkedést, örökös vitát, harcot, és vetélkedést. Kereszténység, amelynek jókora részét a gyűlölet és széthúzás jellemzi! Kereszténység, amely felekezetekre, egymástól hitben, tanításban, egyházszervezetben s érzelemben tökéletesen ellenkező és szembenálló pártokra szakad! Hát ez az, amit Krisztus Urunk akart, amikor oly megható szavakkal könyörgött az utolsó vacsorán az Atyához az ő híveinek egységéért?

Miért nincs a világon szeretet?

Mindenelőtt azért nincs, mert *kevés az emberekben a hit*. Hogyan szeressen az, aki nem hisz? Hogyan szeresse Istent, aki nem hisz benne? Vagy az, aki csak ímmel-ámmal hisz benne, de fogalma sincs az Isten szépségéről, jóságáról, szeretetreméltóságáról? Soha nem gondol rá, soha nem elmélkedik róla, nem hallgat szentbeszédet, nem olvas sem evangéliumot, sem szentek életét, sem más olyan olvasmányt, amely Istent s az ő világát közel hozná a lelkéhez?

Hogyan szeresse az Istent az, aki úgy elmerül a földi dolgok szeretetében, hogy az Isten számára már nem marad hely a szívében? Aki annyira rabszolgája a pénznek, vagy az érzéki élvezeteknek, vagy a mindennap élet gondjainak, hogy egyetlen gondolata sem marad a természetfölötti javak áhítására? Akinek más célja, vágya, öröme s kielégülése nincs, mint a testi-ség? Aki hódítónak képzei magát akkor, amikor állattá alacsonyul a saját alantas ösztöneinek posványába süllyed. A nemiség kápráztató, vakító, de aztán lelkettestet sorvasztó örületébe, amely elveszi látását, hallását, józan esztét, akaraterejét s mint a megszállottat ragadja áldozatát a fertő s a kárhozat felé?

Szomorú megtévelyedés, öngyilkos és önámító csere! Istent dobni oda a föld szeretetéért! Napot cserélni be árnyért, fényes eget ólmos ködért, aranyat porért, gyémántot hitvány rongyokért! Szeretni, imádni azt, ami elhull, amin szinte máris érzik az enyészet rothadása, a temető lehelle! S megvetően elutasítani magunktól Azt, aki örök tavaszt jelent, örök szépséget, soha meg nem haló, soha el nem fogyó kincseket!

Szerencsétlenek! Miközben oly magukfeledten szürcsölik a test s a világ gyönyöreinek serlegét, de-hogy gondolnak arra, hogy méreg az, amit oly boldogan isznak! Hogy az a serleg egy szép napon szétpattan a kezükben és cserepekre törve hull alá s nemcsak a serleg hull ki a kezükből, hanem a kezük is bénultan hull utána, s nemcsak megbénul a kezük, hanem el is szárad s nemcsak elszárad, hanem el is

porlad, és nemcsak a kezük porlad el, hanem a testük is, és nemcsak az ő testük, hanem azoké is, akikkel együtt daloltak, mulattak, dorbézoltak, szeretkeztek és vétkeztek! Haláltánc az életük és mulatozásuk! Kacagó ajak, nevető szem, kipirult arcok, lihegő keblek, lebegő termetek, suhogó bársony és selyem, zajló tánc és részegítő muzsika — jaj, mi marad meg mindebből néhány évtized múltán egyéb, mint gyász és rothadás, temető és kétségbeesés!

De azért szegények még büszkék is arra, hogy ők milyen boldogok és milyen szilárd talajon állnak, s még minket sajnálnak, hogy mi milyen üres ködképek után futunk. Szerintünk mi, az Istent hívők, vagyunk a tévelygők, a megcsalottak, a képzelgők és rajongók. Ők, ők állnak a valóságok talaján, a realitások mezején. Az Isten világa merő álomkép, ködös és valóság nélküli fantóm; Istent szeretni annyi, mint valami képzeleti világ rabjának lenni.

Szegény álombanjárók, önámítók! Hát nem éppen fordítva van-e? Hát reális világ-e ez a szemfényvesztő görögtűz-élet, ez az elomló kártyavár-dicsőség? Az-e a reális, ami biztosan elmúlik? Ami legkésőbb a halálban okvetlenül s menthetetlenül semmivé foszlik a számunkra? Az-e a valóság, ami merő illúziók délibábja, árnyak s ködök hullámozása, füst és enyészet? S nem az-e inkább a valóság és realitás birodalma, ami soha meg nem dől és el nem enyészik, ami akkor is szikrázó, tündöklő, győzedelmes és halhatatlan élet marad, amikor összedől és a semmibe hull mindaz, amiben ezek a szegény alvajárók és holdkórosok oly eszükmenten bíztak?

Akkor aztán még azon csodálkoznak az emberek, hogy nincs a világon jóság és emberszeretet. Különös! Hogyan is legyen gyümölcs a fán, amelyen nincs virág? Hogyan teremjen zöld gally az ágon, amelynek elszáradt a törzse?

„Menschenliebe, Gottesliebe, o wie quillt der Born so trübel!“ Ez a kettő: a Menschenliebe és a Gottesliebe csakugyan összetartozik. Ahol nincs istenszeretet, ott

emberszeretetet is bajosan találni. Jézus csodálatosan mély és igaz filozófiát tanít, amikor az isten- és emberszeretetet ily szorosán összefűzi. Az egyik nem lehet meg a másik nélkül. A két legfőbb parancs voltaképpen egy: legbensőbb mivoltában összefügg, egybenőtt, összekapcsolódott. Nem lehet az Istent igazán szeretni, ha nem szeretjük miatta s benne az embert is. És nem lehet igazán és önzetlenül és maradandóan szeretni az embertársakat, hacsak nem szeretjük mindenelőtt az Istent.

Istenszeretet nélkül az emberszeretet pusztá humanisztikus jelszó, *csak* jelszó. Elvont és vértelen ideál, amelynek nincs sem íze, sem színe, sem illata, sem ereje. Nincs gyökere, nincs támasza, nincs létalapja. Mert ahol az embertársban nem Isten gyermekét látom, ott szerethetem az ember szemét, száját, termetét, szépségét, mosolyát, kellemességét, de nem magát az embert. Szerethetem érzéki szerelemmel, esztétikai kedvteléssel, pajtási érdekből, szerethetem benne önmagamat; de nem szerethetem az egyéniségét, nem áldozhatom föl magamat érte akkor is, ha nem rokon-szenves nekem, ha öreg és vézna, beteg és rút.

A pusztá logikai hasonlóság, az egyazon természetrajzi osztályba tartozás még nem hoz magával szeretetet. Ellenkezőleg, ezen az alapon ember az embernek farkasa: vetélytárs, született ellenfél, fóka-fogyasztó, aki ellen védekezni kell. Akit kihasználok, amíg szükségem van rá s mihelyt nincs, ellököm magamtól.

Hányszor igazolódik be ez a tétel a modern barátságokban, sőt szerelmekben! Hányszor a mai társadalmi, állami és nemzetközi életben! Mily hazug frázisnak bizonyul minden testvériség és emberiség ott, ahol az emberek s a nemzetek a minden komoly és reális szeretetnek egyetlen maradandó alapját: az istenszeretet elvét kilökték a lábuk alól!

Szerelem az van elég, de ez még nem szeretet!

A szeretet a lelket nézi, az egyéniséget keresi, annak akar jót, a maga feláldozásával is. A szerelem a

testet keresi, az érzékiséget, az önkielégülést. A szeretet akkor is megmarad, ha a test bájai elhervadnak; a szerelem megszűnik, mihelyt a vér indulata lelohád s az érzékek gyönyörködése nem talál többé táplálékot. A szeretet székhelye a szív s az akarat; a szerelemé a vér s az érzékek. A szeretet adni akar s nem kapni; a szerelem az élvezetet hajszolja s mihelyt szerelmének tárgya megszűnik élvezet forrása lenni, eltasztja magától, mint kifacsart citromot.

Becsülete a magyar nyelvnek, hogy ezt a két fogalmat élesen elválasztja s nem használ azonos szót két ennyire különböző fogalom jelölésére!

Azt mondod talán, testvér, hogy hiszen mindez szép és igaz, de hát *hogyan lehet szeretni az Istent?* Az Istent, aki merő szellem s oly szörnyű magasan fölötünk áll s akit sohasem látunk?

Itt mindenelőtt figyelmezní kell a szeretet mivoltára. Senkisé kívánja tóled, hogy Istent azzal az érzelmi és érezhető szeretettel szeresd, aminővel látható dolgokat, szülót, gyermeket, hitvest, jóbarátot szokás szeretni. Erre is törekedned kell, de nem ez a lényeg.

A lényeg az, hogy a hit által megismervén az Istent, az ő végtelen jóságát, szépségét, nemességét, tökéletességét, könyörületét, iparkodjál őt a szívedben minden fölé helyezni, nemcsak értelemmel, hanem akarrattal is; igyekezzél lelkesedni érte, örömmel s boldogan gondolni rá, örvendeni az ő nagyságának, dicsőségének, országa terjedésének a földön, kívánczóni utána, az ő szeretete, kegyelme s barátsága után; kedvvel és lelkesen imádkozni hozzá s *megtartani az ő parancsait*. Nem érzélgős lángolást kíván tóled az istenszeretet parancsa. hanem szívbeli megbecsülést, akarrati odahajlást, komoly és elszánt lelki fölemelkedést a mennyei Atyához, az ő jóságának átérzését s őszinte, gyermeki viszonzását. Erről pedig csak nem mondhatod, hogy nem vagy reá képes?

Kit szerethetsz jobban s igazabban, mint az Istent? Kiben találsz több indítékot a lelkes odaadásra, szív-

beli hódolatra? Ki szeretett jobban, mint ő s ki érdemli meg szeretetedet inkább, mint ő? Szereted édesanyádat? Az Isten szebb és jobb mint az édesanyád, és jobban is szeretett téged. Szereted a hitvesedet, a gyermekedet, a jóbarátodat, a jótévődet? Melyik veheti fel a versenyt az Istennei szépségben, jóságban, jótéteményekben, szeretetben?

Ne mondd, hogy rád nem hat az Isten végtelen tökéletessége, mert hogy ez amolyan elvont, filozófiai, foghatatlan indítók. Mert az csak hat rád, ha tudod, hogy Isten minden szépségnek és jóságnak forrása? Hogy csak általa jó mindaz, ami jó, és csak általa szép mindaz, ami szép? Hogy mindazt a jót, amit kaptál, tőle kaptad? Hogy napsütés, madárdal, levegő, kenyér, bútor, ház, család, haza: mindez az ő alkotása, az ő ajándéka, szerető Szívének kedves gondoskodása. Vagy ha mindez nem hatna rád, lehetetlen, hogy fel ne ismerd az Isten szeretetreméltóságát Jézus Krisztusban, az Istenember felséges egyéniségében. Ha valaki ismeri Jézust, nem lehet, hogy ne szeresse. S nem lehet nem ismerni őt, ha valakiben van őszinteség és jóakarát, ha valaki nem vak és elfogult.

Tudod-e, hogy Jézus a jóság és a szépség maga? Az Isten megtestesült, megkristályosodott, földreszállt irgalma? A rajtunk könyörülő, értünk aggódó, azt mondhatnám: értünk siránkozó Isten könnye, amelyet a földre hullatott, mint ahogy valami drágagyöngy hull le az égből? Jézus az Isten lehajlása hozzánk, az ölelés, mellyel Szívéhez szorít, a csók, amelyet a menyeyei Atya a tékozló fiúnak, a bűnös emberiségnek homlokára nyomott. S te nem tudnád szeretni a *megbocsátás és irgalom Istenét?*

Tudod-e, kicsoda Jézus?

Jézus az ész, a bölcsesség, a jellem, a lelki nemeség maga. Nézd, milyen fölséges tanokat hirdet, milyen mély igazságokat tár fel az emberek előtt, úgyszólván két évezrednek minden bölcse sem tudta kimerítően felérteni eszméinek bőségét s ha még tízezer évig él az emberiség, bizonytalán akkor sem fogja kimeríteni senki

mindazt a szellemi kincset, amit ő ezekben a hatalmas, ég felé emelő tanításokban számunkra felhalmozott. Milyen felséges tanító volt ő! Hogyan megszegényítette a képmutatást, a hamisságot, a kishitúséget! Hogyan érvelt, hogyan buzdított és biztatott, hogyan győzedelmeskedett mint az igazság ragyogó királya és bajnoka! Ó, hajolj meg előtte s szeresd benne az *igazság Istenét!*

Vagy ha ez jobban szól a szívedhez — és hogyan szólna jobban —, nézd inkább, nagysága mellett mily kicsiny tud lenni értünk! Nézd, miként száll le az emberek kicsiségéhez, milyen jól érzi magát a gyermekek, a betegek, a bűnösök, a tudatlanok között! Nézd, amint mezítláb, verejtékesen, porosan rója az országutakat s elvegyül a nép között; hogyan vigasztal, int, korhol, telemel, hogyan gyógyít, hogyan támaszt fel halottakat, hogyan megy végig az életen, csupa jót tevén... És senkit el nem űz magától, senkit meg nem vet és mindenkinek atyja, orvosa, mestere s barátja akar lenni. Ismerd fel testvér, ebben az önként vállalt kicsiségben is az Isten szívének nagyságát; szeresd benne a *szeretet Istenét!*

Am nézd, ő nemcsak tett érted és nemcsak adott neked, hanem szenvedett is érted! Már a világalépése milyen megalázó körülmények között történt! Nincs az a proletár, amelyik ily szegényen születnék, ily kidobottan, kitagadottan, istállóban, barmok között! S ez az ő szegényes születése mégis kimondhatatlan kincseket hozott a világnak, békességet, karácsonyt az emberiségnek... Ó, szeressük a jászol kisedét, szeressük a *karácsony Istenét!*

És ahogy született, úgy is halt meg: szegényen, szenvedően. Abban a háromórai égő kínban, mikor lehulló, megtört teste már szinte leszakadt a keresztről, amikor szégyent, gyalázkodást, testi gyötrelmet s lelki sötétséget szenvedett, s amellettt állandóan maga előtt látta édesanyját, aki vele együtt gyöttrődött, sőt minden kínját kétszeresen átszenvedte: Jézus ebben a kimondhatatlan gyötrelemben is rád gondolt és szíve-

sen tűrt mindent, mert téged szeretett és téged akart megváltani. Mit hirdet minden kereszt, minden feszület, ha nem ezt: Ember, ha van benned szikrányi hála, szeretet és jóindulat, szeresd a *Golgota Istenét!*

Van még tovább is, ha ez sem elég neked.

Másnak a halála az élete befejezése; Jézusnál a halál az ő igazi életének szinte csak eleje volt. Jézus tovább él, a földön is, végigl Mindenekelőtt itt folytatja titokzatos életét az ő Egyházában. Itt hat az ő Szentlelke által; óv, int, vigasztal, tanít, nemesít, bűnöket bocsát, tisztaságra képesít, szenteket nevel. Te is ennek a nagy Jézus-családnak a tagja vagy, testvér, amint tagjai voltak apáid 900 éven át; az ő keresztyének ölelésében szállt el végső sóhajuk s az ő keresztye alatt alusszák százados álmukat. Ennek a családnak tagjai lesznek gyermekeid is, unokáid, életed folytatói, talán száz és száz évek múltán. Azoknak is egyetlen reménye, egyetlen eligazítója az életben, legfőbb vigaszuk s egyetlen üdvösségük ő lesz, a nagy Egyház-család feje, Jézus. Ó, szeresd hát *atyáid s gyermekeid Istenét!*

De itt maradt Jézus az Oltáriszentségben is; nemcsak hatóerőképpen, hanem valóságban is. Sorsosa akart lenni vándorlásunknak, osztályosa számkivettetésünknek közlelől akarta megosztani velünk a földi zarándoklás terhét. Áldozat akart lenni, hogy necsak a Golgotán, hanem oltárainkon is mindennap részeshessünk az ő áldozati halálának kegyelmi esőjében. Eledel akart lenni, hogy erősek legyünk és bírjuk a harcot s az ő teste váljék a lelkünk izmává s az ő vére nemesítse át a mi vérünket. A néphit szerint a pelikánmadár saját mellét sebzi fel, hogy a vérenek cseppjeivel táplálja fiókáit. Jézus az a pelikánmadár, aki annyira szeretett minket, hogy önmellét tépette fel, hogy minket testével s vérével tápláljon. Ez sem indítana vizontszeretetre? Ó, ne légy köszívű, szeresd viszont az *Eucharisztia Istenét!*

Egyszer majd elmegyünk innen s a halál érintésére búcsút mondunk mindennek, amit szerettünk e

földön. Abban a rettenetes órában, amikor cserbenhagy minden s nem segít rajtunk többé se földi kincs, se barátság, se szerelem, se orvostudomány: egyedül Jézus lesz az, aki meg fogja édesíteni az elválást a földtől. Ő az, aki akkor majd vár minket a túlvilág küszöbén s magához ölel és befogad országába, választottainak társaságába s ott szeretetének és gazdagságának kimozdhatatlan bőségét ontja mireánk, ha az életben hűek voltunk hozzá és szerettük őt. Ő, szeressük hát őt, s benne és miatta a felebarátot is, akiben ő akarja, hogy az ő testvérét ismerjük fel; szeressük azt, aki mindnyájunkat végtelenül boldoggá akar egykor tenni: szeressük a *mennyország Istenét!*

Jézus és az inaszakadt.

„*Fiam! Megbocsáttatnak neked bűneid!*” Mt. 9, 2.

Pünkösöd után 18. vasárnapra.

Az az evangéliumi részlet, mely az inaszakadt, vagy ahogy ma mondanók, béna ember gyógyulását beszéli el, az Úr Jézus egyéniségét többfélekep tanulságos oldalról mutatja be.

Odahozzák az Úr elé a szegény inaszakadtat. A ház tetejét bontják szét, hogy a tömeg által körülvevett Üdvözítő elé lebocsássák a bizakodó beteget. Jézus meggyógyítja a beteg ember testét, előbb azonban megbocsátja a bűneit s ezzel meggyógyítja a lelkét, e kettős tettével isteni öntudatának s hatalmának adván csodás tanujelét. Ez a rövidke jelenet Jézus egész életének valóságos összefoglalója. Egész életében ezt tette Jézus: gyógyította a testeket, gyógyította a lelkeket s ezzel Isten Fiaként igazolta magát.

Milyen megkapó kép ez a beteggyógyító, lelkeket megváltó Jézus! Milyen gazdag élet, milyen pazar fényárasztás! Ez a másokról való folytonos gondoskodás, ez a körüljáró, fáradhatatlan jótevés, ez a szakadatlan könnyek-szárítása, éhezők táplálása, gondok enyhítése, betegek talpraállítása, halottak támasztása!

És ez a pihenésnélküli prédikálás, a lelkek felemelése a porból, a bűnből, vétkek megbocsátása, emberek kiengesztelése az Istennel s az örök élet reményének felcsillogtatása ezrek előtt! Ez a szinte fogható, kézzel tapintható beállítás az Istennek a földi világba, a természetfölöttinek ez a nyilvánvalóvátétele, a kételkedés és kishitűség fátyolának letévése a szemekről, ez a hitet sugározató és hitet erősítő bizonyágtétel arról, hogy Isten van, és az Isten jó, és az Isten közel van, s hogy Ő az Isten!

Mennyivel szegényebb lenne az emberiség története Jézus nélkül!

Ha hiányoznék belőle az ő szereplése: ez a bölcsesség, ez a jellem, ez a jóság, ez a ragyogó példa, ez az egész fensőséges világ! Milyen kincstől fosztja meg magát az az ember, aki nem ismeri Jézust, nem hisz benne és nem akar tanulni tőle! S mennyivel szebb, boldogabb és bajtalanabb lenne az élet, valamennyiünk élete, ha mi is megtanulnók, amire Jézus ebben az evangéliumi epizódban tanít!

Mire is tanít benne Jézus? Mindenelőtt *szeretetre*. Segítő, gyógyító, bajt enyhítő szeretetre.

Nem az az emberiség baja, hogy kevés a földön az arany és az ezüst, a kenyér és a ruháraláló, hanem az a mi nagy bajunk, hogy *kevés bennünk a szeretet*. Nem a szegénység a bajok végső gyökere s nem a munkanélküliség, nem a felfordult társadalmi rend, nem a kapitalizmus és nem a kommunizmus. Ez már mind csak folyomány, csak megnyilatkozás és következés. A baj gyökere az, hogy mi emberek nem tudjuk igazán szeretni egymást, hanem mindegyikünk csak magára gondol s a humanisztikus jelszavakat, sőt a felebaráti szeretetet csak akkor hangoztatja, amikor másokat akar áldozatkészségre kényszeríteni; maga pedig, ahol csak teheti, kibúvik a szeretet feladatai alól.

Innen van a nemzetek örökös gyűlölködése és háborúskodása egymás ellen, hol gyilkoló fegyverekkel, hol a gazdasági érdekharc taktikáival. Kevés az

olyan ember, akinek igazán szíve ügye lenne a felebarát békéje és jóléte. Akinek szent szenvedélye volna a jótetés, a másokon segítség, a társadalom megmenntésén való önzetlen dolgozás. Kevés az olyan ember, aki nem tud elakadt szekeret látni, hogy oda ne ugorjék és ne segítsen a szekeret kitolni a kátyúból; aki nem tud siránkozó embert látni, hogy ne sírjon együtt vele; aki szívesen lemond a maga kényelméről, kedvteléseiről, passzióiról, hogy a keresztény karitás és szociális gondoskodás munkáinak szentelje minden fölös pénzét, idejét, gondját és szeretetét.

Ó, ha mindenünkben csak egy szikrája égne annak a lángnak, amely az Úr szent Szívét eltöltötte! Annak a nyughatatlan gondoskodásnak, amelynek önkéntelen kitörése volt Jézusnak az a szava, hogy: „Szánom a sereget!” (Mt. 15, 32.) Ha mindenünk élete programjává tenné, hogy soha senkit meg nem bánt, senkinek fájdalmat nem okoz, senkinek gondját és szenvedését ok nélkül nem tetézi! Ha ellenkezőleg mindenünk feltenné magában, hogy nem mulaszt el egyetlen napot, anélkül, hogy legalább egy ember-társával valami jót ne tegyen, akár anyagilag, akár ha erre nem telik, legalább jó szóval és szívvel, vigasztaló, biztató, tanácsadó, résztvevő gondoskodással!

Miért oly kevés a felebaráti szeretet a világon? Azért, mert az emberekben ritka az élő hit és a mély és igaz vallásosság. Pusztá humanizmusból szeretetet gyakorolni nem lehet soká. Pusztá szép szavakból, kenetes vezércikkekből, szavaló szólamokból a szeretet meg nem él.

Az emberek talán soha annyit nem beszéltek szeretetről, mint ma, és talán soha oly kevés szeretet nem volt köztük, mint ma. Miért? Mert az igazi szeretet több, mint szép szavak áradata, ideális elképzelések s hangzatos elméletek szövédéke. Az életerős szeretetnek mély és erős gyökérzetből kell táplálkoznia. Olyan hitből s olyan meggyőződésekből, amelyek az egész embert átjárják, mindenestül hatalmukba ejtik, minden cselekedetükben befolyásolják.

Ezt a hitet, ezeket a meggyőződéseket csak a Krisztus lelke s az élő istenszeretet adja meg. Ahol az emberek igazán minden idegrostjukkal az örök Istenbe kapaszkodnak, ahol minden gondolatuk s tettük végső rúgója a Jézussal egyesült természetfölöttiség, ott nem kell a felebaráti szeretetet külön sürgetni és prédikálni, ott az önként megterem és elemi erővel megnyilatkozik. Ott az emberek szükségképpen s ösztönösen karitatívok is, ott a „Krisztus szeretete sürgeti őket”, ahogy Szent Pál mondja önmagáról, ott ez emberek élete egyetlen testi-lelki irgalmasságtévés.

Ahol azonban nem Isten ül a szívek trónján, hanem az élvezet, a haszonlesés, a gazdagság vágya, a test gyönyörei: hogyan teremhet meg ott az önfeláldozó szeretet rózsája? Hogyan, milyen alapon, milyen lélektani megokolással szánja ott rá magát az ember arra, hogy inkább maga fáradjon és talán nélkülözőn is, de jusson a szegényebbnek is, az ügyefogyottabbnak és tehetetlenebbnek?

Ahol hit és hitből fakadó istenszeretet nincs, ott az emberek lerázzák magukról a karitás gondját, a jótékonyág kellemetlen kötelességét egy-egy odavetett fillérrel vagy pengővel; esetleg résztvesznek egy ú. n. jótékonyági bálon vagy szüreti mulatságon. Ezzel a szenvedő társadalom testi-lelki kínjai nem sokat enyhülnek, legkevésbé akkor, ha a jótékonykodó ugyanakkor esetleg olyan gazdasági tevékenykedést folytat, amely merő nyereszkeséből az oda-dobott fillérek ellenében ezeket von el az ember-társak zsebéből. Nem, ez az áljótékony humanizmus nem segít semmit, csak rombol és port hint a szemekbe s a szegény bénult ember, a szenvedő társadalom, ez az újkori inaszakadt, csak még mélyebbre sülyed a maga nyomorúságában.

Több hitet, több vallásosságot, több feltekintést az örök célok s a közelgő számadás felé! Több magunkba-szállást, lelkiismeretvizsgálást, több önvádat, több lelki megtisztulást! Több vágyódást a Krisztus követése,

érdemek gyűjtése, Isten kegyelmének megnyerése után! Több hitéletet, nagyobb megbecsülést a templomnak, több misére és szentbeszédre járást, több együttélést az Egyházzal! Akkor majd lesz több szeretet is.

Jézusnál azonban a szenvedő testnek gyógyítása maga még nem végcél, nem a lényeg. Bizonytalán meglepte a szegény inaszakadtat, meg a négy hordozóját s a körülállókat is mind: ők testi gyógyulást kértek és vártak, és Jézusnak első szava s első gondolata egészen másra céloz. Nem az mondja: Kelj fel, fiam, meggyógyultál! Hanem azt mondja: „Bízzál fiam! megbocsáttatnak neked bűneid” (Mt. 9, 2.). Tehát első gondolata a lélek betegsége. A nagyobb baj, a sürgetőbb veszély, ahol legelőbb van segítségre szükség. Amire mint legelső teendőre nyomatékosan ráirányítja az emberek figyelmét: az a bűn s annak az eltörlése.

Jézus ezzel is tanít, a *lélek felsőbbrendűségét* hangoztatja. A természetfölötti javak elsőségét a testiek fölött.

Szükség van erre a tanításra? De mennyire!

Az ember testből és lélekből áll, de csak a teste látható, míg a lelke, az értékesebbik fele, nem. A test sebeit azonnal fájdalmasan érezzük. Az éhség, a hideg, a ruhátlanóság, a hajléktalanság, a betegség s a testi halál veszedelmei azonnal tudatunkba ötlenek. Míg a lélek elgyengülése, elsatnyulása, talán lassú elhalása érzéki tudatunkat nem hatja át s nem ejti lázba. Érzéki mivoltunknál fogva az élet külső javait látjuk, tapintjuk s azért szenvedelmesen kívánjuk és keressük is azokat: megnyerésükön örvendünk, elvesztésükön búslakodunk.

A lelki értékek kevésbé tesznek ránk hatást s azért sokan szellemi színvakságba esnek velük szemben. Azt hiszik, mert nem látják, hát nincsenek is lelki értékek. Mert hiányuk nem jelentkezik érezhetően, mint az éhség vagy a testi kín, azért hát elvesztésük nem is nagy baj. Boldogtalanok, ha elvesztik a pénztárcájukat vagy a fekvő birtokukat, házukat vagy

egészségüket, de szemrebbenés nélkül térnek napi-rendre azon, hogy a lelküket vesztik el, Istent, kegyelmet, hitet, reményt, örök boldogságot. Semmi! Nem lehet látni, legalább e pillanatban nem, tehát nem érték, nem veszett el semmi, nincs ok szomorúságra, aggodalomra, nyugtalanságra!

Mily dőre ez a felfogás Jézus örökértékű kijelentéseinek mérlegén! Nála éppen fordítva áll a dolog. „Mit használ az embernek, mondja ő, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja?” (Mt. 16, 26.) „Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket, hol rozsda és moly megemészti és hol tolvajok kiássák és ellopják!” (Mt. 6, 19.)

„És ne féljete azoktól, kik megölik a testet, de nem tudják megölni a lelket, hanem inkább attól féljete, aki mind a lelket, mind a testet elvesztheti a gyehennában (Mt. 10, 28.) ... Ahol az ő férgük meg nem hal s tüzük el nem alszik!” (Mk. 9, 43.)

Ezeknek az isteni szavaknak világánál mily ijesztőnek kell tartanunk azt a színvakságot, azt az egyoldalúan evilági elgondolást, azt a merőben földi és érzéki világszemléletet, amely oly messzemenőleg jellemzi a mai világot, annak sajtóját, irodalmát, közéletét, társadalmi szokásait és felfogásait! Hiszen akkor ezek a szegény emberek itt körülöttünk jórészt szánandó alvajárók, akik egy szakadék szélén táncolnak! Feledik, elhanyagolják az „egyetlen szükségest” és nevetséges kicsinyességekkel, nagyképű gyerekségekkel ámitják önmagukat és egymást. Veszedelmes, öngyilkos kábulatban élnek s talán majd csak akkor ébrednek rá egyszer a végzetes tévedésükre, amikor már megfordulni s megtérni késő lesz!

Igaz, a lélek nem látszik s értékei kézzel nem foghatók. De vajjon csak az *van-e, ami közvetlenül látható*? Az egyszeregy sem látható, a becsület sem látható, az ész sem látható, a gondolkodási törvények sem láthatók és Isten maga sem látható; de azért a tudománytalan anyagelvűség fanatikusain kívül még-

sem kételkedik senki okos ember ezeknek a dolgoknak a valóságában.

Ha pedig lélek van s ez a lélek szellemi, tehát halhatatlan valami s ha erről a lélekről az Isten Fia oly félreérthetetlen világossággal hangoztatja, hogy örök életű lesz s vagy örök boldogságban vagy örök büntetésben lesz része, akkor ennek a léleknek a felsőbbrendűsége, a testi dolgok fölött való primátusa kiáltóan szembeötlő. Akkor a lélek ezerszer értékesebb, mint a test. Értékesebb; mint ahogy egy hősköltemény értékesebb egy ízes falatnál, egy nemes elhatározás, a hűség, a szeretet, a hazafiság, a tisztaság szebb és értékesebb, mint egy zsíros ebéd, egy duhaj mulatozásban töltött éjszaka.

A lélek nem a porba híz, hanem a felhők fölé emel; nem alacsony célokat kerget, hanem Istent, a végtelen szépet, jót és igazat szomjúhozza; nem az állatok kategóriáiba nyom le bennünket, hanem a kegyelem sztratoszféráiba emel fel, Jézus családjába nemesít, fejedelmesít, Isten udvartartásának tagjává iktat. S nemcsak értékesebb a lélek, hanem maradandóbb is. A testünk elhull s elporlad, mint a virág, mely ma van és holnap alommá hitványul. Az élet rohan, elsuhan, mint az árnyék:

„Gestern noch auf stolzen Rossen,
Heute durch die Brust geschossen,
Morgen in das kühle Grab“.

Tegnap még pompás lovakon hetykélkedtünk, ma ki tudja, nem terít-e le egy golyó s holnap már a sírban porladunk.

Ez a világ csak kártyavár: dőre, aki ebbe a várba horgonyozza bele összes reményeit, vágyait, törekvéseit s nem gondol arra, hogy az élet csak azért adott nekünk, hogy rajta keresztül örök hazánkba biztosítsuk magunknak a belépti jogot. Minden nap egy halál, egy darab elmúlás, meghalás; lassú, részenkinti

elmúlása az életerőnknek. És jaj, ezek a napok oly gyorsan peregnek! Tegnap még tavasz volt és nyár és kánikula, s most itt az ősz s itt lesz hamarosan a tél s ez a körforgás talán (de csak talán!) még ismétlődni fog néhányszor a fejünk fölött...

Aztán egy szép napon a mi nevünket is olvasni fogják az ujságotvasók a „Halálozás” rovatában s akkor vége mindennek, amit itt a földön bírtunk és szerettünk vagy imádtunk, és nem marad az életünkől semmi, semmi, éppenséggel semmi... Csak az, amit a lelkünk számára szereztünk, az érdem vagy a bűn, a kegyelem vagy a kárhozat. De ez aztán megmarad örökké. Ez fogja eldönteni örök sorsunkat odatúl. Ott, ahol a végtelen napok kezdődnek, a soha el nem múlás, soha többé meg nem fordulás. A mennyország, Jézus otthona s örök ölelése. Vagy pedig a pokol, a bűnhődés, az elhibázott életért való keserű vezeklés, a tűz és kétségbeesés, a „külső sötétség”, a „sírás és fogak csikorgatása”, ahogy Jézus mondja.

Hát nem szomorú és véresen siratnivaló tévedés-e, ha ebben az életben mindenre gondolunk; vagyonra és rangra, élvezetre és ragyogásra, politikára és karrierre, csak arra nem, ami egyedül fontos és egyedül marandó kincsünk: a lelkünkre?

Még egyre tanít Jézus az inaszakadt meggyógyításának eseményeiben: az *ő istenségének hitére*. Bűnöket megbocsátani, önhatalmúlag és teljhatalmúlag, csak az Istennek van joga. Betegeket pillanat alatt meggyógyítani csak Isten képes. Ha Jézus bűnöket bocsát meg, akkor ezzel Istennek vallja magát, s ha ezt az önnilatkozatát csodás, pillanatalatti gyógyításokkal erősíti, nyílt nappal, sokak jelenlétében, kétségbevonhatatlan isteni erővel, akkor csakugyan Isten tesz benne s mellette tanubizonyságot. S akkor Jézus csakugyan az, akinek vallja magát: Isten. S akkor hinnünk kell benne, hinnünk kell, hogy ő nemcsak jó ember és bölcs ember és csodálatos mester, hanem valóban Istenünk és Udvözítőnk.

Ne becsüljük alá Jézusnak ezt a csodálatosan egyértelmű tanuságtételét. Nemcsak az őbenne való hitnek, hanem az istenhitnek általában, az egész természetfölötti világrendnek páratlanul értékes megszilárdulását nyerjük benne.

Isten létét megismeri a természetes emberi elme, csoda és kinyilatkoztatás nélkül is; felismerték a pogányok is. A csillagos ég, a természet ezermilliónyi rejtelve, bámulatos célszerűsége, rendje, összhangja, a lelkiismeret kifürkészhetetlen törvénye, a bölceleti megfontolások és metafizikai istenérvek: mindez tökéletes bizonyóságot tesz az Isten mellett.

Egyetlen fűszál csodáit nem tudjuk megérteni Isten nélkül. És mégis: ez a természetes Isten-ismerés bizonyos fokig halvány marad s könnyen meginog, mihelyt a minden logikában és következtetésben elakadó emberi kételkedés döngeti hitünket. Milyen páratlan megbizonyosodást jelent azonban, ha mindezek mellett az érvek mellett itt van még ráadásul s megkoronázásul Jézus, ez a csodálatosan eleven és letagadhatatlan történeti jelenség, ez a szinte foghatatlan isteni tünemény, ez a közöttünk járó, hozzánk szóló, hallható és szemlélhető isteni valóság!

A hitetlenség Jézussal és az ő tanubizonyyságaival nem tud mit kezdeni. Ha Ő nem volna, az ateizmusnak könnyebb volna a játéka. Így azonban, ha valaki az istenhit alól ki akar bújni, annak nemcsak a logikát s a metafizikát kell félrelöknie, hanem tagadnia kell a világtörténet legbiztosabb, legszebb és legszilárdabb tanuságát, Jézust, az ő nyilatkozatait és az ő csodáttetteit.

Köszönjük azért neked, Úr Jézus, hogy önkinyilatkoztatásoddal nemcsak magadról, hatalmadról s jószágodról adtál kétségbevonhatatlan bizonyóságot, hanem az istenbizonyosságot, a természetfölötti rend valóságát is új, verőfényes ragyogásban állítottad elénk!

Erre a hitre pedig és erre a hitbizonyosságra oly nagy szükségünk van ma is! Hit nélkül hogyan visel-

jük el az élet szenvedéseit? Élő hit nélkül hogyan tartsuk meg az erkölcsiség, a becsület, az önfegyelmezés törvényeit? Hit nélkül hogyan tekintsük egymást testvérnek, hogyan áldozzuk oda magunkat, ha kell, életünket is, a szenvedő felebarátnak, a hazának, a társadalomnak?

Ha eleven volna a hitünk, nem esnénk oly hamar kétségbe mégoly szomorú gondjaink között sem! Ha eleven volna a hitük azoknak, akik a társadalom, az államok élén állanak, ha nemcsak emberi; hanem Isten előtti felelősséget éreznének azért, amit tesznek s azért, amit nem tesznek, bizonyosan hamarosan jobbra fordulna a nemzetek sorsa! Ha eleven volna a hit azokban, akik hivatva volnának eszükkel, gondolkozásukkal, találékonyságukkal, tudományukkal a nyomasztó társadalmi kérdéseket az evangélium szellemében megoldani, be hamar visszatérne a béke, az egyensúly, az igazság és szeretet a megbomlott emberi társadalomba, az egymást gyilkoló, gyűlölő, tépő, fosztogató nemzetek s osztályok közé!

Ha élő volna bennünk a hit, egyszerre tisztább lenne a családi élet is, nemesebb az emberi együttélés stílusa, gondosabb a gyermekek nevelése! Ha élő volna bennünk a hit, nem halogatnók el vallási kötelességeinket semmis okok miatt, nem hanyagolnók el a bűnbánat s a megigazulás gyakorlatait, nem maradnánk távol Krisztus legnagyobb ajándékaitól, a bűnbánat szentségétől és az Oltáriszentségtől! Nem köténénk merőben világi szempontok szerint és Isten szent törvényeinek félrevetésével házasságokat, nem esnék annyi ember a hűtlenség és érzéktelenség bűneibe, sem a kétségbeesésbe és gyakorlati istentagadásba!

Jöjj el, Jézus, ebbe a mi beteg világunkba, ebbe a mai bénultlelkű, inaszakadt társadalomba! Gyógyítsd meg testi sebeit, szenvedéseit, de gyógyítsd meg főleg a lelkét! Vezess igazi bűnbánatra, élő, cselekvő hitre s azon keresztül a te békéd és kegyelmed boldog birtokába!

A nagy ítélet.

„És meglátják az Emberfiát, amint jön az ég felhőiben nagy hatalommal és fönséggel.” Mt. 24, 30.

Pünkösöd után 24. vasárnapra.

Az egyházi év utolsó vasárnapján azt az evangéliumi részt olvassuk, amelyben Krisztus Urunk a végítéletet hirdeti. Talán azért olvastatja e megrázó szavakat az Egyház éppen ezen az alapon, az egyházi év fordulóján, hogy azok az egész következő egyházi évben végigkísérjenek minket s életünk irányító fáklyái legyenek. Csakugyan oly nagy dolgokról van ebben az evangéliumi részletben szó, hogy azokról soha sem illik megfeledkeznünk. Se a magán-, se a közéletben, sem az öröm, sem a fájdalom napjaiban, sem békében, sem háborúban. Kell, hogy minden politikán, kultúrán, küzdelmen, egyéni törekvésen túl minden örömről és bánatunk közt állandóan a fülünkbe csengjen Krisztusnak ez a szívbemarkolóan komoly szózata, amelyben bennünket az egykor elkövetkezendő végső számadásra figyelmeztet.

A mai evangéliumban Krisztus Urunk először Jeruzsálem pusztulásáról beszél, arról az istenítéletéről, amelynek a szent várost érnie kellett. A történelemből tudjuk, hogy ez a jövendölés fájdalmas pontossággal be is következett. Krisztus Urunk azonban a szent város fölött tartandó végítéleten túl tekintve s vele mintegy azonos vízióban egyszer csak már nem a városnak, hanem a világnak végítéletéről is szól.

Vannak emberek, akiknek ez a szó: végítélet, nem mond semmit. Nem imponál nekik. Túl vannak az ilyesmin, ahogyan túl vannak Krisztuson s magán az élő Istenen s csak mosolyognak, ha valaki másvilágról, örök életről, isteni ítéletről beszél. Papi rémmese, népijesztés, mondják és ezzel szépen elintézetnek hisznek mindent. Lássuk hát mindenekelőtt, csakugyan merő-képzelt és papi találmány-e a végítélet.

I.

Mindenekelőtt világos, hogy aki keresztény alapon áll s az evangéliumot Isten szavának hiszi, az a *végítéletet nem tekintheti mesének*. Krisztus Urunk egész fejezeteken keresztül beszél az evangéliumban a végítéletéről, a komoly és kérlelhetetlen számadásról, amellyel különben a Szentírásnak egyéb helyein is sűrűn találkozunk.

Kinyilatkoztatási alapon a végítélet valóságát tehát kétségbevonni nem lehet. Azonban elmondhatjuk, hogy még a kinyilatkoztatástól függetlenül is a pusztán józan gondolkodás alapján ugyancsak erre az eredményre jutunk. Még ha Krisztus Urunk soha egyetlen szót sem szólt volna az ítéletről, akkor is bizonyosra kellene vennünk, hogy Isten egykor ítéletet fog tartani a világ fölött.

Miért? Mert, ahol Isten van, ott erkölcsi rendnek is kell lenni és azért kell lenni igazságszolgáltatásnak is. Egyetlen államot sem tudunk elképzelni igazságszolgáltatás nélkül; azonnal felborulna a legkisebb közületben is minden rend és tisztesség, hacsak 24 óráig szünetelne benne az igazságszolgáltatás. Hogyan képzeljük akkor, hogy az Isten országa tökéletlenebb legyen az emberi közösségeknél s megállhasson végső leszámolás nélkül? Isten végtelenszer nagyobb minden földi lénynél, az ő törvénye ezerszer szentebb, mint bármely emberi törvény, akarata kimondhatatlanul fenségesebb, mint bármely emberi vagy népi akarat. Hogyan engedhetné meg akkor az Isten, hogy az ő szabadakarató teremtményei büntetlenül lökessék félre az ő törvényeit s talán milliók és milliók fittyet hányhassanak neki anélkül, hogy valaha is a hajuk szála meggörbülne érte?

Az állam külső eszközökkel védi a maga jogrendjét: csendőrrel, rendőrrel, jogásszal, bírósággal, börtönnel büntet és fegyelmez. Isten viszont *nem alkalmaz sem rendőrt, sem csendőrt, sem börtönt*. Éppen az a félelmetes az Úristennél, hogy annyira türelmes, hogy

annyira ráhagyja az emberekre, mikép használják fel a szabadakarataikat.

Szinte azt mondja: Ime, ha így akarjátok, ám tessék, káromoljátok, tagadjatok meg engem, csúfoljátok és szegezzétek keresztre Krisztust újra meg újra, tapossatok lábbal mindent, ami szent; gúnyoljátok az én szolgálóimat, hajtsátok rabságba a lelkiismereteket! Kényszerítsétek az embereket olyasmire, ami meggyőződésük és hitük ellen való! Lopjátok és raboljátok; törjétek házasságot és éljétek parázna életet! Húzzátok ki a szegény ember feje alól az utolsó párnát, ha hasznotok van belőle! Ne törődjétek azzal a gazdasági életben, hogy a többiek tönkremennek, míg ti dőzsöltök! Gyilkoljátok, folytassatok terroruralmat és igazságtalan háborúkat! Vigyetek százezreket mészárszékre csak azért, hogy a ti gögös kényetek teljesejék! Higgyétek, hogy én, a mindenható Isten, mindezt majd kegyesen és örökre elfelejtem és soha e rettenetességek helyében igazságot nem teszek!

Nem lenne-e szörnyűségesen torz isten az, aki így gondolkoznék és így beszélne? Éppen az, hogy az Isten nem ver bottal, hogy az ő malmai örölnek, hogy ezen a földön annyi a megtorlatlan igazságtalanság és a szenvedő erény, akár a népek és nemzetek viszonylataiban nézzük, akár kicsiny körben, családi és társadalmi életben: éppen ez teszi szükségessé, hogy Isten egyszer végül mégis rendet teremtsen s végítéletet tartson.

Mennyi mindenfelé a kegyetlenség, ezen a világon! A szívtelenség, a lelketlenség, mennyi a gyűlölködés, szeretetlenség, mennyi a vétkes könnyelműség és felháborító igazságtalanság, amelynek ezen a földön semmiféle tökéletes kiegyenlítődesét nem látjuk! Maga az állam az ő büntető eljárásaival a bűnöknek és gonoszságoknak csak aránylag nagyon kicsiny töredékét éri utól. S ahogy megtorlatlanul marad rengeteg gazság és gonoszság, épúgy jutalmazatlanul marad rengeteg érdem és erény is, tisztesség és becsület, hősi tülés, önfeláldozás és hálát nem nyerő szeretet. Sőt

nemcsak, hogy jutalmazatlanul marad sokszor mindez, azonkívül még ezen a földön nem ritkán csak újabb megvetés, lenézés és mellőzés jár ki az igazi érdemnek, nem ritkán rágalom, üldöztetés és kinszenvedés.

Ha nem volna Isten, ha nem lenne ítélet, ha sohase jönne el a nagy igazságtevésnek a napja, milyen tökéletlen lenne akkor az Isten országa! Ha sohase következne el a nagy leszámolás, amelyen mindenkinek az utolsó negyed fillérig be kell számolnia arról, ami rábízott, milyen kiáltó hiány maradna örökké az Isten művein!

Isten a rend és a szentség Istene: ezért *van ítélet* s ezért kellene róla biztosoknak lennünk még akkor is, ha Krisztus Urunk nem szólt volna e kérdésről oly világosan.

II.

Hányféle ítélet van?

A kinyilatkoztatás közléseinek alapján *két ítéletet* kell elfogadnunk. Az egyik az úgynevezett egyéni vagy külön ítélet, amely mindenkinek a halála után azonnal bekövetkezik és amely tulajdonképpen már el is dönti kinek-kinek örök sorsát. Még talán ki sem hűlt egészen a test, a tőle elszakadt lélek már Isten ítélőszéke előtt áll s Isten örökre kimondja róla a végzést: üdvözülsz vagy elkárhozol. A Szentírás ezt így fejezi ki: „Könnyű Istennek, hogy kinek-kinek megfizessen útjai szerint a *halála napján*” (Sir. 11, 28). Ugyanígy értelmezhető ez a másik szentírási hely is: „El van határozva, hogy az emberek egyszer meghaljanak és *utána az ítélet*” (Zsid. 9, 27). Ezek szerint tehát csakugyan mindjárt a halál után folyik le minden egyes ember fölött a külön ítélet.

Másfelől Krisztus Urunk hosszasan beszél a *nagy közös feltámadásról is az utolsó napon* s az ekkor lefolytatandó nyilvános, közös, *végső ítéletről*. Részletelesen elmondja, hogy akkor az Úr angyalai összegyűjtik a feltámadt embereket a föld minden sarkából, külön helyezik a jókat és a rosszakat; megjelenik az égen az

Ember Fiának jele, Krisztus maga száll le angyalai és szenteli közt a földre. Megkezdődik az ítélet: Krisztus a kétfelé osztott emberiség közül a jóknak azt mondja: „Jöjjetek Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot!” (Mt. 25, 34.) Majd a rosszakhoz fordul és azt mondja nekik: „Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely az ördögnek készített és az ő angyalainak!” (Mt. 25, 41.) Hosszan részletezi aztán Jézus ennek az utolsó ítéletnek lefolyását, majd így fejezi be: „És ezek örök büntetésbe mennek, az igazak pedig az örök életre”. (Máté 25, 36.)

Ezek szerint kétségtelen, hogy két ítélet van: részleges vagy egyéni, és nyilvános, végső ítélet. Mindkettőnek tárgya voltaképpen ugyanaz, csak a lefolytatás időpontja és módja különbözik.

III.

Lássuk most közelebbről, *mire fog vonatkozni az ítélet és ki végzi azt.*

Az ítélet anyagi tárgya a mi földi életünk lesz, minden egyes emberé külön. Mindenkinek egész életéről számot kell adnia. A jóról, amit tett és a rosszról, amit elkövetett. Arról is, amit itt a földön régen elfelejtettünk már s amit nem akartunk bűnünkül elismerni. Mindenről be kell számolnunk, vagy helyesebben nem is mi számolunk be, hanem egyetlen pillanat alatt minden erkölcsileg beszámítható cselekedetünk villámszerűen meglevenedik és megvilágosodik előttünk.

Olyanféleképpen, mint ahogy sokan mondják, akik a halált egyszer egészen közel érezték magukhoz, hogy akkor néhány perc alatt szinte filmszerűen lepergett előttük egész életük. Olyanféleképp, mintha egész elmúlt életünk egy nagy nyitott könyv lenne, vagy ha tetszik egy óriási számla s most arról van szó, vajjon melyik oldalon: a pozitív vagy a negatív oldalon van-e több és döntőbb tétel.

Az ítéletnek ezt a részét az emberek meglehetősen kicsinyesen és földiesen képzelik el. Azt hiszik, aki nem tett valami cégéres gonosztettet életében, vagy aki általános emberi gyarlóságai mellett még jót is cselekedett, esetleg nagy hazafi, jó rokon és nemes emberbarát volt, „jószívú” és könnyen ellágyuló ember, az már egészen biztos, hogy könnyen ússza meg az ítéletet. Ez az elképzelés az életcélnek, az Isten rendelkezéseinek, a természetfölötti cél követelményeinek meglehetősen nagyfokú nemismeréséből táplálkozik.

Ha Isten az embert azért teremtette, hogy őt megismerje, szolgálja és szeresse, akkor már az is ítélet tárgya, ha valaki erről a magasztos célról megfeledkezett. Ha valaki csak úgy élte a világát anélkül, hogy különösebben törte volna magát az Istenért s a természetfölötti világért, ha beérte a merőben emberi értékek ápolásával s egy bizonyos pogányhoz is jól illő erkölcsiség követelményeinek szemmeltartásával, az ilyen még nem okvetlenül felelt meg egész keresztényi rendeltetésének.

Az első kérdés az ítélet percében, azt hiszem, az lesz: Hitted-e teljes szivedből az Istent s mindazt, amit ő kinyilatkoztatott? S a második, még ennél is fontosabb kérdés: Szeretted-e az Istent minden fölött? Ő volt-e fő gondod és törekvésed, az állandóan szemed előtt égő fáklya, az egyetlen, akire szakadatlanul figyeltél, akinek tetszeni, akinek kegyelmét megnyerni iparkodtál? Avagy szinte nem is létezőnek, semminek, levegőnek tekintetted az Istent?

Elméletben imádtad ugyan és néha jámborul emlegetted is, de az életed *irányításában* komoly szerepet nem juttattál neki? Nem voltál a világ szemében gonosztevő, dehogy! De az Isten szemében az voltál, mert *nem kerested az isteniúság mindenelelt való adományát!* Nem őrizted azt gonddal! Életed fontos, irányt-
szabó döntéseit nem az ő akarata szerint intézted! Nem voltál engedelmes gyermeke a legjobb Atyának; elhanyagoltad őt, elfordultál tőle! Talán nem is törődöttél azzal, vajjon kíván-e és mit kíván az Isten tőled? Hogy

milyen úton akarja, hogy járj, milyen hitet kövess és milyen Egyházhoz tartoznál? Milyen életirányt válassz s milyen erkölcsiség szerint rendezkedjél be? Az örök sorsodat eldöntő ítélet most majd elsősorban ezen múlik.

Aki idelent a földön rosszat tesz vagy lazít a törvényen, rendszeren azzal szokta megnyugtatni a lelkiismeretét, hogyha esetleg mégis rajtakapják, majd ezzel vagy azzal a szépen megfogalmazott mentegetőzéssel vágja ki magát. Itt a földön a bíróra csakugyan lehet is hatni, esetleg meg lehet őt téveszteni, talán meg is lehet vesztegetni. Minden emberi ítéletben történhetnek jogi melléfogások, ténybeli tévedések. Aki azonban az isteni ítéletet is olyan tökéletlennek képzei, hogy azt hiszi, majd valami körmönfont mentegetőzéssel kibújjik az igazság alól, s megtéveszti a *mindentudó* bírót, az természetesen csak önmagát ámtítja ezzel.

Mert itt mindenekelőtt *nem lehet mellébeszél*ni s nem lehet a figyelmet a lényegesről elterelni. Nem lehet ügyvédi fogásokkal élni, sem letagadni az igazat és szépíteni a valót. S még kevésbé lehet a bírót az igazság útjáról bármiféle mesterkedéssel eltéríteni.

Borzasztó lesz, ha majd ebben a percben magad látod, hogy eddig csak ámtítottad magad! Hogy elaltattad a lelkiismeretedet s vétektelennek vettél olyat is, ami bizony az Isten szemében bűn és undokság! Borzasztó lesz, ha kiderül előtted, hogy ki voltál, mi voltál, mit értél igazában! Hogy gyermekkorod óta minden napodnak s órádnak mi volt az erkölcsi mérlege! Hogy mennyi súlyos és szégyenletes tett és szándék és beszéd és gondolat ejtett rabul! Szavak, amelyeket csak a csend és titok éjjelében mertél suttogva kiejteni; tettek, amelyeket minden igyekezettel iparkodtál a nyilvánosság előtt elrejtteni; gondolatok, amelyekkel nem szerettél volna nyíltan kérkedni, titkos és rejtett szándékok, amelyek még látszólag jó cselekedeteidet is belülről megfertőzték!

Itt egyszerre minden nyilván és foghatón fekszik előtted s vádként emelkedik ellened! Még hozzá olyan bíró előtt, aki mindent tud és minden redőbe belelát!

Aki végtelenül szent s az erkölcsi tisztaság ingathatatlanságára! Aki előtt, mint az Irás mondja, még az angyalok is elfödik ábrázatukba! Olyan bíró előtt, akinek mindeneken keresztülható, tisztaságos szeme mint valami földöntúli tűz fénye világít bele és reflektoroz bele a lelkednek minden rejtekébe, a szennyezett és fertőzött zugokba is!

Ez a bíró nemcsak mindentudó, hanem *igazságos* is és végtelenül szent. Vagyis: nem tréfál, amikor az isteni igazság rendjének helyreállításáról van szó. Jézus itt bíró s nem üdvözítő! Üdvözítő volt, amikor a földön járt, amikor mint kised a jászolban feküdt s később is annyit járt-kelt, dolgozott, verejtékezett, majd keresztre szögeztette magát értünk. Omló vérével, csorduló verejtékével, hulló könnyeivel ugyancsak kimerítette a végtelen irgalom mértékét. Itt az ítéleten most a másik végtelenségét kell megmutatnia: végtelen *igazságosságát*. Aki ide meg nem tisztultan kerül, az itt kérlelhetetlen ítéletnek nézhet elébe.

S végül ez a bíró végtelenül *hatalmas* is, hatalmasabb, mint bármely törvény vagy törvényszék ereje itt a földön. Itt nem lehet sem föllebbezni, sem kibújni a bírói ítélet alól; itt nincsenek „nem-jogerős” ítéletek.

Egy indexen levő szellemes, de vallástalan s erkölcsstelen francia író, Maeterlinck azt írta valahol, hogyha majd ő az Isten ítélőszéke elé kerül, majd ezt meg azt fogja az Istennek a „szemébe vágni”. A papíros türelmes és az Isten még inkább az. Éppenséggel lehet írni ilyen szemérmetlen káromlásokat is. Azonban a valóság szerint az ilyen nagy mondások nevetségesen kicsinyesek. Mit beszélsz te törpe, te féreg, te emberhernyó, te árnyék arról, hogy te majd az Istennek a szemébe fogsz vágni valamit? Tudod-e, te szerencsétlen, hogy ki az Isten és mi vagy te? Az Isten oly szörnyűségesen és félelmetesen nagy, hogy minden gyermekes, emberi dacod és gőgöd pillanat alatt gázként párolog el belőled, valósággal eltaposva érzed magad előtte s dehogyan fogsz te ott bármit is „szemébe vágni”

a végtelen Erőnek! Reszketni fogsz előtte mint egy halálra rémült, megkuporodott féreg, s el fogsz epedni a félelemben, hogy majd ő mit vág neked a szemedbe!

Jaj, milyen gyermekek tudunk mi emberek lenni! Milyen hencegő, gimnazista hősködők! Milyen olcsón hetvenkedő tacsók! A vásott iskolásfiú szeret nagyokat mondani a tanítója háta megett; a még szabadon járó rabló szeret olyan nagy legény lenni addig, amíg csendőrkézre nem kerül. Ezek az emberek nagy legények az Úristennel szemben, amíg az hagyja őket beszélni és hetvenkedni. Addig persze csakúgy dől belőlük a szó, mint részeg emberből a borgőz; addig mint egykor a farizeusok, iparkodnak az ő szolgálait zaklatni, megfogni őket az ő beszédjükben, az ő tanításait kigúnyolni azzal, hogy előbb meghamisítják azoknak igazi tartalmát. Hej, de majd hamar vége szakad mind ennek a hányaveti ágaskodásnak az Isten és az ő intézményei ellen az ítélet napján!

IV.

Milyen lesz vajjon az ítélet *végrehajtása*? Jézus erről is bőven beszél.

Ahol Isten ítél, ott bizony az ítélet kimondását azonnal nyomon követi a végrehajtás. A visszavonhatatlan, végleges, örökké döntő fordulat. Ott nincs helye föllebbezésnek, de még kegyelmi eljárásnak sem. Bőven volt annak helye és alkalma idelelni a földön: miért nem éltünk vele! Minden gyóntatószék egy kegyelmi törvényszék volt, minden felszentelt pap egy teljhatalmú, kegyelemosztó megbízott. Mennyszer felhasználhattuk volna, mennyszer megszabadulhattunk volna a rettentő tehertől! Nem tettük! Ezerféle szép ürügyen kibújtunk alóla, nyűgnek, kellemetlenségnek, sőt ostobaságnak képzeltük a gyónást és a bűnbánatot. Majd még mit nem! Én nem hajlok meg egy pap előtt! Nem vallom be neki a bűnömet! Nem fogadom el a kirott penitenciát! Ez csak gyerekeknek való! Jó: hát most aztán ne jajgass, hogy nincs tovább kegyelmi időszak, nincs tovább helye az irgalmazásnak, miután te

az oly bőségesen eléd tárt kegyelemszerző lehetőségeket gőgösen és oktalanul visszautasítottad magadtól!

Olyan ez, minthogyha egy államfő közkegyelemben részesítene minden elítélt vagy ítéletre váró bűnözőt. Csak azt kötné ki, hogy az erre rendelt kegyelmi törvényszékek előtt meg kell jelenni s bizonyos formai elégtételt nyújtani. S akkor te, aki talán súlyos büntetésnek nézel elébe, nagy kevélyen kijelentenéd, hogy te pedig nem alázod meg magad; te nem mégy semmiféle kegyelmi törvényszék elé; te legföllebb akkor fogadnád el a felkínált kegyelmet, ha maga a fejedelem vagy kormányzó jönne el hozzád a börtönödbe s talán térdenállva s aranytálcán kínálná neked a bocsánatot! Nézd, ezt megteheted éppen az Istennel is. Csak egyre nincs aztán többé jogod: hogy az ítélet napján azon jajgass, hogy nincs pardon, nincs kegyelem, neked nem adnak bocsánatot többé. Miért nem fogadtad el a bocsánatot akkor, amikor kínálták?

Mi több: nem is csak a bűnbánat szentségének kegyelmi törvényszéke, a gyóntatószék állt rendelkezésedre itt a földön, hanem szükség esetén még a *tökéletes bánat* is, az Isten tiszta szeretetéből fakadó magdabaszállás és megbánás. De te még ezt is elutasítottad magadtól! Illetve: talán azt sem tudtad, mi fán terem az s mi a haszna. Mert soha oda nem mentél, ahol ezt neked megmagyarázták volna, soha olyan könyveket nem olvastál, amelyekből ezt megtanulhattad volna. Neked fontosabb volt a bridzs, meg a vadászat, meg a politika, meg az udvarlás, meg a szerelmi kalandok, meg a vagyonszerzés, meg a kényelmes és gondtalan elnyújtózkodás, semhogy ilyen „ostobaságokkal” törődöttél volna. Jó, de hát most aztán magadra vess, ha ellökted magadtól az utolsó mentődeszkát!

Az ítélet maga kétféle lehet: vagy hallatlanul örvendetes és vigasztaló, vagy pedig kifejezhetetlenül rettentő és *kétségbeejtő*.

Örvendetes és vigasztaló, ó igen! Erre is gondolni kell. Az ítélet sokak számára nem rémület lesz, hanem öröm, kimondhatatlan boldogság. Valóságos menyegző

lesz, páratlan diadal napja, kimondhatatlan édességnek, a szinte elgázoló boldogságérzetnek a lelkünkbe-ömlése. Ha a halálom után, akár némi tisztítóhely árán is, de egyszer csak megnyílik előttem az örök élet kapuja, ha Krisztus szelíd és szeretetben tündöklő szemét rám szögezi az ítéleten s végül kimondhatatlan kedvességgel, karjait széttárva, így szól hozzám: „Jól van, derék és hűséges szolgám... menj be urad örömeibe!” (Mt. 25, 21. 23.) „Vedd birtokodba a világ kezdetétől fogva neked készített országot!”

Jaj, mit érzek én akkor majd! Mily hegyi patakjai a mámorosító boldogságnak zuhannak majd bele egyszerre a lelkembe! Mily kedves megnyugvás és mélységes öröm tölti be a lelkemet egyszerre, milyen soha többé el nem halkuló, diadalmas allelujára gyűl ajkamon az ének! És ha majd Krisztus leszáll hozzám, keblére szorít és karon fog, s úgy vezet be őmaga az örök halmok országába! Abba a csodálatos birodalomba, amelyben más nincs, mint fény és tisztaság, szeretet és kedvesség, melegség és jóság s amely birodalom most már az enyém s annak én most épúgy királya lettem, mint ahogy királya annak Jézus maga! Ha majd a szentek s üdvözültek mind boldogan köszöntenek s keblükre ölelnek s valamennyi a nevemen szólít és az égnek minden angyala szinte egymást szárnyalja túl abban, hogy örömet okozzon nekem s kitüntessen engem! Ha majd egymás után ismerem fel azokat, akik előttem mentek el az üdvösség útján, apámat, anyámat, gyermekemet, testvéretem, jóbarátomat, hitvestársamat... Most már megtisztulva mind és megszentülve, mint magam is, elvetve minden emberi salakot és tökéletlenséget, csupa édesség, jóság, nemesség és istenesség valamennyi... És én is... Mily jó lesz az úgy, amikor nem kell többé önmagammal is elégedetlenné lennem! Mikor majd én is egészen tiszta, egészen jó, egészen tiszteletreméltó leszek!

Ha majd ennek a boldog országnak a küszöbéről visszatekintesz, testvér, a földi életedre, bizonyonnyal boldogan idézed majd vissza emlékezetedbe a jót is, amit

e földön Isten kegyelméből tehetél! Az érdemeket, amelyeket szerezni el nem mulasztottál! Mily hálával gondolsz arra, hogy Isten jó szülőket s nevelőket adott, jó környezetbe vezetett, annyszor megvilágosított, annyszor felemelt egy-egy bukás után! Mily boldog leszel, ha arra gondolsz, hogy talán órákat töltöttél imádságban, szívesen mentél szentmisére, szívesen áldoztál, szeretetet gyakoroltál, kötelességeidet teljesítetted, apostolkodtál! Hogy túrtél s hallgattál, amikor gyaláztak vagy megbántottak, némán viselted az igazságtalanságokat; hogy talán heteken, hónapokon át kínlódtál a betegágyon s megnyugodtál Isten akaratán s örültél, hogy Isten kegyelme hősiek istenszeretetre is alkalmat adott!

Igen: ha —!

Jaj azonban, ha mihelyt odatúl magadhoz ébredtél vagy az utolsó napon feltámadtál, már is a bíró baloldalán találsz magadat. Ha aztán az Úr eléd tárva gonoszságaidat, kénytelen kimondani rólad a szörnyű ítéletet: távozzál tőlem, átkozott, az örök tűzre! Mit mondjak erre az esetre? Mit tanácsoljak erre a sajnos, fennforgó, rettentő lehetőségre?

Semmit, testvér, itt már nem lehet mondani semmit. Itt megáll az ész és a szó, elhal a gondolat, itt csak megdermedni lehet, halálos, szörnyű, menedéktelen megdermedéssel; itt már csak kétségbeesni lehet, a dantei szó szerint: Hagyjatok fel minden reménnyel, akik ide beléptek! Akikről a bíró ezt a szót kimondja, hogy „távozzál, átkozott”, az ne gondolkozzék többé... ha tud, és ne érezzen többé... ha tud, és ne keressen menedéket, mert úgyis hiába, úgyis szörnyen és szörnyűségesen hiába tenné! Ott már csak rossz jön és mérhetetlen szenvedés, vigasztalan, reménytelen és enyhülés nélkül való kínlődés.

Ne szóljunk egy pillanatra arról a borzalomról, amelyet Jézus így fejez ki: örök tűz. Gondoljunk egyelőre csak arra, mit jelent az: örökké szenvedni, mégha az a szenvedés csak lelki bűbánat, az elvetettség érzete s a marcangoló önvád lenne is. Örökké

élni, de örök sötétben, halálos borzalomban! Örökké élni, de soha egy napsugarat nem látni, soha egy jó-ságos szót nem hallani, egy vigasztaló pillantás simogatását nem érezni, soha egy csepp kedvességet vagy részvétet nem találni! Az evangéliumi dúsgazdag csak egy csepp vizet kér, hogy egyetlen pillanatig oltsa a tűz szörnyű kínját a nyelve hegyén. És ez a csepp soha, örökké, mindörökön örökké, millió örökkévalóságon át nem adatik meg neki... *Lasciate ogni speranza!*

Hát mégha a lelki kínokat tetézi még a testi is! A tűz, amely soha ki nem alszik; a láng, amely éget és tested-lelked minden idegét szinte pillanatonként robbantja és repszti szét a rettenetes, maró kínjával. A vértanúk történetében, pl. Japánban, mint a legszörnyűbb halálnem mindig a lassú tűz szerepelt. Lassú tűz! Amely órákon át, talán napokon át kínozza áldozatait, de végül is elkábította, megfojtotta, megaszalta őket s a borzalmas kínszenvedésnek egyszer mégis csak vége lett.

Itt nem! Ha valamit nyomatékkal mond Jézus, éppen az örökkévalóságot mondja nyomatékkal, a kín és a tűz örökkévalóságát... Gondolj rá szerencsétlen ember, amíg nem késő!

V.

Gondolj rá, amíg nem késő!

Krisztus Urunk kétségtelenül azért vázolja oly részletesen a leendő ítélet lefolyását, hogy eschatologikus, a *végre néző gondolkodásra tanítson minket*. A keresztény élet bölcsesége abban áll, hogy sohase csak azt tekintsük a dolgokban, kellemes vagy kellemetlen dolgokban, személyekben, cselekményekben, intézményekben, foglalkozásokban, célokban, hogy itt a földön jók-e s mi a hasznunk belőlük, hanem mindig gondoljunk arra is, hogy arról egyszer ítélet lesz, arról nekem egy napon számot kell adnom; hogyha bűnre használok, akkor azt valamikor keményen megveszik rajtam! Hogy aszerint alakul majd ítéletem s utána örök életem, hogy ezen a földön hogyan munkáltam a lelkem

üdvösségét. Jó sorsban s rossz sorban egyaránt. Hogy nem szabad csak a pillanatot nézmem, hanem mindig az örökkévalóságot, amely a pillanat alatt és mögött rejlik. Az ítéletet, amelyet evilági cselekedeteink máris magukban hordanak.

Ahogyan most élek, ahogyan Istennel való viszonyomat alakítom, építem, rendezem: olyan lesz az örök ítéletem is. Azért nem szabad merő ötletek szerint, szélséyek szerint, társadalmi tévítéletek szerint, újságcikkek és regények szellemeskedései szerint, hanem az evangélium s Jézus által rendelt Anyaszentegyház tanító szava szerint kell élnem és Krisztushoz közelednem. „Minden dolgoznál gondolj a végedre, akkor sohasem vétkezel többé” (Sir. 7, 40).

Mi több: tegyük a jó *Istent jóbarátunkká*. Válaszszuk Jézust lelki vezérünk-ké! Élünk vele igazi fiúi, alázatos és szeretetteljes egyesülésben. Akkor majd nem kell az ítélettől reszketnünk. Aki szereti Jézust, azt ő is szereti, mondja ő maga (Ján. 14, 21); az ilyeneknek nem kell félnie az ő ítéletétől.

Jézus ma csakugyan nem mint bíró lép elénk, hanem mint Udvözítő. Szeretettel és irgalommal. Minden feszületről felénk tárja a karját. Minden Jézus Szívéképben nekünk nyújtja a szívét. Minden tabernákulumból kínálja nekünk szent testét-vérét s vele a mennyországot. Mindnyájunkat hívogat magához, nemcsak a szenteket, hanem a bűnösöket is, nemcsak az igazakat, hanem a hitszegőket, árulókat, megfutamodókat, istentagadókat! Valamennyit kész visszafogadni a szeretetébe s gyermekévé avatni ismét! Nincs az az ocsmányság, amelyet megbocsátani nem volna hajlandó, nincs az a tisztátalan lélek, akit ne kívánna megtisztítani újra, széppé, ártatlanná, szeplőtelen virágoskertté avatni!

Értsük meg ezt az üdvözítő szeretetet, kínálkozó kegyelmet! Élünk úgy, ahogy ő tanít élni minket, akkor boldog élmény lesz nekünk az ítélet, a rémületek napja enyhe hajnalhasadás lesz, húsvéti szürkület, mennyei előjáték!

„Kidált az én szívem!”

Miért Jézus „Szíve”?

A katolikus Egyháznak egyik legvirágzóbb, legfinomabb s legnagyobb közkedveltségnek örvendő kultusziránya a Jézus Szíve-tisztelet. Abban a formában, ahogy most gyakorolják, nincs még háromszázéves s egy szent francia apáca látomásain alapul. Az Egyház lelki életétől távolabb állók száz szkeptikus kérdőjelet éreznek maguk előtt, amikor ezt a szót, Jézus Szíve, említeni hallják. Viszont a hívők tömegei annál lelkeesebb, néha szinte rajongó szeretettel csüngnek ezen az új kultuszon.

Érdeemes kissé behatóbban s összefoglaló szempontok szerint vizsgálni a kérdést: vajjon a Jézus Szíve-tiszteletben a katolikus Egyház *szentimentális*, franciás szárnyának bizonyos túltengése állapítható-e meg, avagy ellenkezőleg az evangéliumi kereszténységnek egyik legcsodálatosabb s legértékesebb kivirágzását üdvözölhetjük-e benne?

Nemrég egy nemkatolikus lelkész ilyfélekép évődött egy katolikus hittanárral: „Minek tisztelitek ti katolikusok Jézusnak a „szívét”? Miért nem a kezét vagy a lábát, vagy éppen a körmét vagy a bajuszát? Éppen olyan jogon tisztelhetnétek ezt is, mint a Megváltó szívét”. Ez a *teljes megnemértésnek* a hangja. Brutális, de legalább őszinte. Vannak azonban ennél a dialektikánál finomabb ellenvetések is a Jézus Szíve-tisztelet ellen.

Az egyik onnan indul ki, hogy a Jézus Szíve-tisztelet az *érzelgősség és nőiesség térhódítása* az újabb katolikus hitéletben. Ez az érzelgősség nyilatkozik meg egyes szentképekben és szobrászati ábrázolásokban,

amelyek Jézust csak mint lágyságtól olvadozó égi vőlegényt mutatják be, akinek külső megjelenésén hiába keresnők az evangéliumi Megváltó-arc megrázó, zordon fenségét, világbírói rettenetességét, a kérlelhetetlen szentséget és isteni szigort.

Mások Alacoque Szent Margit látomásainak történeti értékét vonják kétségbe s azzal érvelnek, hogy hiszen ezeket a látomásokat maga az Egyház sem vonja körül a csalhatatlan bizonyosság fénykörével és senkit sem kötelez azok elfogadására. Utalnak arra, hogy a katolikus hittudósok szerint is a *magánkinyilatkozásokkal szemben nem lehetünk elég óvatosak*, mint amelyek nem ritkán ellentmondásban állanak egymással, úgyhogy igen nagy részük kétségtelenül nem közvetlen, csodaszerű, tulajdonképpen isteni kinyilatkozás, hanem az életszentség és szemlélődés magas fokán álló, extatikus lelkeknek elragadtatásos elmélkedéseiből ered, akik tudniillik saját gondolataikat s elképzeléseiket oly élénken élték át, hogy öntudatlanul is mint kívülről vett, felülről kapott kinyilatkoztatásokat fogták fel.

Feleljünk meg egyenkint ezekre a kérdésekre s tán már ezáltal is tiszta képet nyerünk a Jézus Szíve-tisztelet jogosultságáról, észszerűségéről és kiválóságáról.

I.

A „bajusz-teóriával”, hogy röviden így nevezzük, gyorsan végezhetünk. Aki nem gyűlölködő elfogultsággal közelít ehhez a végtelenül finom hitéleti problémához, első pillanatra is látja, hogy amikor Jézus Szívéről és Jézus Szíve tiszteletéről beszélünk, *nem egyszerűen egy testrészt választunk* különösebb tisztelet tárgyául. Az istenséggel csodálatosképpen egyesült testnek ugyan minden voltaképpen alkatrésze, tehát a kéz vagy a láb is, s hasonlóképp a vér, imádatunk tárgyát képezi, nem ugyan önmagánál fogva, hanem az *istenség* szempontjából, amely magához emelte. (Hogy a haj, a bajusz, a köröm stb. *nem tartoznak a voltaképpen*

emberi testhez s így az azokkal való összehasonlítgatás már e szempontból sem áll meg, magától érthető s ilyen bizarr dolgokat csak a felületesség vagy a durva polemikus szenvedély állíthat a Jézus Szíve-tisztelettel egy sorba.)

Azonban azt is érzi mindenki, hogy mikor a „szív-ről” *nem anatómiai, hanem köznyelvhasználati értelemben beszélünk*, többet mondunk e szóval, mint egyszerű testrészt, mint húsdarabot, mint a vérkeringés hajtószivattyúját. A „szív” kifejezéssel gyakran egyenesen a személyiséget jelöljük meg, különös tekintettel az ő lelkeségére, érzelmi, gondolati és akarati világára, legbensőbb jellemére. Ha valakiről azt mondjuk, hogy „jó szív”, „nagy szív”, „hősi szív” stb., ezzel egyéniségének bizonyos *belső jellemvonásait és szándékainak mélyebb lelki rúgóját* igyekszünk megjelölni. Mikor tehát Jézus Szívéről beszélünk, ezen a szón magát Jézus Krisztust értjük, mint személyiséget, de egyúttal mindazoknak a tulajdonságoknak hordozóját, amelyeknek összességét a szív mineműségével szoktuk meghatározni.

Ha ebből a szemszögből nézzük a Jézus Szíve-tiszteletet, egyszerre nemcsak azok az ellenvetések oszlanak el, amelyeket a kákán csomót kereső katolikus-ellenesség próbált hangoztatni vele szemben, hanem ez a tisztelet mint az evangéliumi Krisztus-kép legmélyebb s legméltóbb megértése s a Krisztus-tiszteletnek és evangéliumi vallásosságnak legszebb kivirágzása *bontakozik ki*.

Valóban nem lehet méltóbban s teljesebben kime-
ríteni a Krisztus-kultuszt, mint amikor *nem állunk meg a puszta imádatnál, hódolatnál* s az egyszerű nagyra-
becsülő szeretetnél Krisztus iránt és nem vizsgáljuk
pusztán Jézus kilétét, jótéteményeit, megváltói művét,
tanításait, parancsait és intézményeit, hanem min-
denekfelett és mindenekmögött iparkodunk bepillan-
tani azokba a titokzatos mélységekbe, amelyekből
Krisztusnak egész hozzánk való szeretete és megváltói
működése fakadt. Azaz: ha megkíséreljük bepillantani

az Emberfiának szívébe, vezető *gondolatainak, érzelmeinek, szándékainak mélyére* s Krisztus Urunk életének és működésének minden külső megnyilvánulását azon a belső indítékon keresztül iparkodunk megérteni, amelyben e cselekedetek és jótétemények végső elemzésben sarjadtak. Tehát határtalan nagylelkűségéből, izzó szeretetéből teremtményei iránt, végtelenül leereszkedő, részvételtjes irgalmából veszni indult gyermekeivel szemben.

II.

Amit így elméletileg nehéz szavakba foglalni, azt a Krisztus-hívők óriási tömegei hosszas magyarázat nélkül is *csodálatos könnyedséggel megértik, felfogják és gyakorolják*. Sőt éppen ez a meglepő könnyűség a Jézus Szíve-tisztelet mivoltának megértésében, szolgálhat legjobb védelméül ennek a tiszteletnek. Ha itt valami nyakatekert teológiai észtornáról vagy valami franciás szentimentalizmusnak a népre való ráerőltetéséről volna szó, bajosan volna megmagyarázható, hogy a *hívek, a legegyszerűbbek is, az apró gyermekek is*, de az érett férfiak is épúgy, mint a nők, úgyszólván az *első pillantásra mindenkép észszerűnek, természetesnek, nemesnek és előkelőnek* érzik a Jézus Szíve-tisztelet gondolatát.

Amint az isteneszme észszerűsége mellett nem utolsó bizonyíték, hogy ezt a végtelenül nagy fogalmat a négyéves gyermek is csodálatos könnyedséggel és gyorsasággal be tudja fogadni és még tudja alkotni magának. Hivatkozhatunk a Jézus Szíve-tisztelet értelmessége, racionabilitása mellett arra a hatalmas és természetyszerű visszhangra, amelyet a Jézus Szíve-tisztelet gondolata a hívő nép százmillióiban *azonnal* keltett s kelt napjainkban is. Az az egyszerű cselédleány, az a munkában megöszült tanyai földműves, az a kifinomult lelkű esztétikus vagy irodalmár, az a nagyvárosi modern ember és nő, az a szilaj kis diák vagy szende zárdanövendék, egyaránt nem talál legkevesebb furcsaságot, érthetlenséget, természetellenességet sem

ebben a tiszteletben, mihelyt csak néhány szóval megmagyarázzák neki, miről van benne szó.

Könnyen, játszva, akadálytalanul megteszi, kellő vezetés mellett már a gyermek is, a szívőgárdista is, azt az óriási lépést, amely, hogy úgy mondjuk, az általános keresztényi lelkülettől ehhez a legmagasabb fokhoz, a Megváltó szívébe való bepillantáshoz vezet s arra képesít, hogy az ember ezentúl minden vallási kérdést ebből az új, mélységes szempontból törekedjék megérteni. Ezen a fokon, a Jézus Szíve gondolatának megértése fokán, most már a művelt ember épűgy, mint az egyszerű, a felnőtt épűgy, mint az ifjú vagy a gyermek, nem pusztán parancsokat lát és hittételeket hall, Jézusban nem csupán az Istent, a parancsolót, a bírót, a törvényhozót, nem is csak egyszerűen a jótévőt és üdvözítőt látja, az örök javak szerzőjét és ígérőjét. Hanem mindezeket túl megszokja, hogy mindent: dogmát és kötelességet, vallást és lelkeséget a szeretet nagy iskolájának tekintsen, Jézusnak szavakban nem foglalható, leírhatatlanul *fenséges szív-életének vetületeként fogjon fel* s a maga kötelességteljesítését ezzel az Isten szívvel szemben szintén mint a legmagátólértődőbb viszonzszeretet kötelező gyakorlását, mint az isteni lángolásra viszontlángolással felelő hűséges szív örvendező szolgálattételét tekintse. Ki kételkedhetnék benne, hogy az így felfogott lelki élet, azaz a Jézus Szíve-tisztelet elevensége a vallásosságának legértékesebb gyakorlása s az evangéliumi kereszténységnek legpompásabb kivirágzása a lelkekben?

III.

Minden vallási ténynek értékét két dolog szabja meg: hogy mennyiben szolgál Isten dicsőségére s mennyiben az ember felemelésére, Istenhez közelebbhozatalára. A Jézus Szíve-tiszteletet mindkét szempont kiválóan igazolja.

Igazolja *Isten dicsőségének* szempontja. Ha János apostol szerint „Isten a szeretet” s ez a szeretet Jézus

Szívében ütötte fel emberi sátorát, az Istenemberre nézve alig képzelhető nagyobb megdicsőülés és neme-
sebb kielégülés, mintha gyermekei, akikre szereteté-
nek csodáit pazarolta, ezt a szeretetét meg is értik,
mélységesen átérzik, méltatják és viszonzózzák.

A Jézus Szíve-tiszteletet azonban igazolja az em-
ber vallási életének szempontja is, mert hiszen nem
lehet még egy oly vallásossági irányt elgondolni, amely
a lelket annyira bensőségesé, finommá és nemessé
tenné, annyira fokozná hennük az Isten iránti viszont-
szeretetnek lendületét és áldozatkészségét, mint ez a
kultusz. Magán a szón: Jézus Szíve, Jézus Szíve-ajta-
tosság, Jézus Szíve-templom, valami különös *lelki elő-
kelőség*, valami megkülönböztetett vallási magasabb-
igényűség vonul végig; hívő és hitetlen érzi, hogy aki
„Jézus Szívét” mond, ezen valami felsőbbrendű, fino-
mabb, mélységesebb vallásosságot ért. Az átlagkeresz-
tény szintén hiszi a hittételeket, imádkozik, megtartja
többé-kevésbé a parancsolatokat és üdvözölni akar.
A Jézus Szíve-tisztelő mindezt magasabb fokon és
magasabb szempontokból akarja. A kötelesség, a szük-
ség, az érdek indítóokai szinte felolvadnak nála a lel-
kesültség, a cselekvő áldozatkészség, a megértő
viszontszeretet tüzeiben.

A Jézus Szíve-tisztelet mivoltának e kifejtésé-
ben voltaképp már megadtuk a választ a többi ellen-
vetésre is. Így mindenekelőtt nem lehet szó többé a
Jézus Szíve-tiszteletben szentimentalizmusról vagy a
Krisztus képeinek a lágyság és gyengeség irányában
való egyoldalú meghamisításáról. A Szent Szív érzelmi
és lelki világába *teljesen behatolni* csak úgy lehet, ha
az ember a szeretet mellett az igazságosságot, az ir-
galom mellett a szentséget, a részvét mellett a kérlel-
hetetlen erkölcsi szilárdságot is figyelembe veszi.
A Szent Szív az „*igazságosság és szeretet tárháza*”:
mindkettő egyformán. E két látszólag ellentmondó
tulajdonságnak végtelen mértékben való egyesülése
puszta emberi szívben el sem volna gondolható, de
mihelyt Istenember szívéről van szó, be kell látnunk,

hogy az a végtelen szeretet, amely Jézus Szívében lakik, nem lehet csupa nőies lágyság vagy tehetetlen engedékenységgel, amint viszont a végtelen igazságosság szintén nem lehet őbenne szívtelen ridegség és könyörtelen félelmetesség.

Remegve és csodálva kell megállnunk a titok előtt, hogyan lehetséges végtelen szeretet, amely poklokkal is képes fenyegetni s büntetni és hogyan lehetséges végtelen igazságosság, amely egyetlen bánatos fohászért, bűnbánó felzokogásért gyilkosságok és istenkáromlások egész sorozatát kész pillanat alatt feledni és elengedni. Bárhol keresem e mélységes teológiai rejtvény megoldását, bizonyos, hogy a Jézus Szive-tisztelet nem esik e téren sem egyoldalúságba és semmiesetre sem hirdet szentimentális, gerinctelen, erőtlén és tehetetlen *Istent*.

IV.

Bonyolultabb ellenvetés az, amely Alacoque Szent Margit *látomásait teszi bírálat tárgyává*. Bonyolultabb, amennyiben a látomások és magánkinyilatkoztatások szövevényes elméleteibe nyúl át. De végeredményben a mi kérdésünkre: a Jézus Szive-tisztelet észszerűségére nézve meglehetősen alárendelt jelentőségű. Mert bár a Jézus Szive-tisztelet mai alakja és lendülete kétségtelenül Alacoque Szent Margitra vezethető vissza, mégis joggal mondhatjuk, hogy tárgya és mivolta ezektől a látomásoktól teljesen független.

Jézus maga is *már az evangéliumban* szót tesz saját szívéről; az egyetlen erre vonatkozó kijelentése közismert: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű” (Mt. 11, 29). Tehát már ő maga is, bárha burkoltan, saját szívének tanulmányozására szólította fel követőit. Ennek megfelelően a Jézus Szive-tisztelet alap gondolatait ott találjuk Szent Pál, Szent Ágoston s a nagy egyházírók és szentek írásaiban, le egészen Szalézi Szent Ferencig, aki még Alacoque Szent Margit előtt írt Jézus Szívéről. (Hajnal Mátyás magyar jezsuita író szintén Szent Alacoque előtt írt Jézus Szívéről.)

Nem okvetetlenül szükséges tehát Alacoque Szent Margit látomásainak történelmi értékét itt bővebb vizsgálat tárgyává tennünk. Mindazonáltal néhány rövid megjegyzés itt is helyénvaló. Igaz, hogy az Egyház Szent Alacoque látomásainak elfogadására *senkit sem kötelez*, mégis azzal, hogy Alacoque Margitot szentté avatta, az egyházi tanítótekinély csalatkozhatatlanságának egy fénysugara mégis szükségkép ráhull azokra az eseményekre is, amelyekre Alacoque Margit egész apostolkodó működését, sőt saját egyéni életszentségét is legnagyobbbrészt alapította. *Ha az Egyház valakit szentté avat, azzal bizonyos fokig szentnek és helyesnek nyilvánítja ki azt az irányt is, amelyet a szent életében követett*, főleg ha ez az irány volt az illető szentnek legjellegzetesebb vonása. Hogy tehát Alacoque Margitot a Jézus Szíve-tisztelet követésében és terjesztésében általánosságban véve a Szentléleknek különös kegyelme vezérelte, hívő katolikus ember szemében nem lehet kétséges.

Természetesen ezzel nincs még eldöntve az a kérdés, vajjon Alacoque Szent Margit látomásai, az Üdvözítőtől vett ismert kijelentések, felszólítások és ígéretek valóban közvetlen Isten sugalmazásának, beavatkozásának, csodának eredményei voltak-e, avagy a szent extatikus elmélkedéseiből természetszerűleg fakadt, de egyébként öntudatlan kivetítések, amelyeket ő valódi, közvetlen kijelentéseknek képzelt. Nem lehetetlen ugyanis, hogy amikor a szemlélődés legmagasabb fokára száll a lélek, az ima és elmélkedés hevületében egyszerre csak mintegy lát és hall valamit, ami végeredményben csak a saját képzeletének szülötte s amit ő mégis egyenesen isteni megnyilatkozásnak vél.

A vizionáriusok pl. Krisztus szenvedését úgy szemlélték, mintha szemük előtt folyna le s ezt a szemléletet isteni kinyilatkoztatásnak hitték s mégis a Krisztus kínszenvedésének leírása erősen különbözik az egyes ilyen vizionáriusoknál. Vajjon azért mindjárt

csalódásról, vagy éppen csalásról kell-e beszélnünk? Szó sincs róla! Ezek a szemléletek és „látomások”, ha nem voltak is a szó szoros értelmében isteni kinyilatkoztatások, az ilyen választott lelkeknél kétségtelenül mégis a Szentlélek különös gondviselésének őrkdése alatt állottak, aki a szemlélődő lelket nemcsak lényeges tévedésektől őrzi ilyenkor, hanem bizonyos fokig maga a szerzője e szemlélődéseknek, akár mert e képzeteknek közvetlen előidézője a szemlélődőnek lelkében, akár mert a lélek természetes tevékenységét valamely célra felhasználja, hasonlóképp mint ahogy az ember szabadakarati tényeit is Isten a szabadakarat érintetlenül hagyása mellett vezérli gondviselésszerű céljai irányában.

Mármost ilyen szemlélődések gondviselésszerű, de magukban természetes eredményei voltak-e Alacoque Szent Margit kijelentései is? Avagy inkább egyenes, közvetlen csodás isteni ráhatások, kinyilatkoztatások, aminő volt pl. Szent Pál látomása a damaszkuszi úton, ahol a Szentírás szerint csakugyan Krisztus jelent meg neki és szólt hozzá? Ezt a kérdést nem szükség itt eldöntenünk.

Bizonyos, hogy ha valakinél, Alacoque Szent Margitnál bőven megvan minden biztosíték arra, hogy egészen különös gondviselés irányítása alatt kellett állnia, amikor a Jézus Szíve-látomásokat akár „látta”, akár „képzelte”. Mert ha gyümölcseről ismerjük meg a lát, a Jézus Szíve-tiszteletnek gyümölcsei kétségtelenül oly szentek s oly isteniek, hogy magán a tisztelet eredetén is feltétlenül ott kellett lebegnie a Szentlélek-Isten gondviselésének. Ezzel azonban az a kérdés eléggé akadémiakussá zsugorodik, vagy vajjon damaszkuszi stílú avagy merőben extatikus, elmélkedési jellegűek voltak-e Szent Alacoque látomásai.

Mindkét esetben Isten volt, aki ő általa a hívők millióit a Jézus Szíve-tisztelet felé irányította.

A Jézus Szíve-litánia.

(Elmélkedések.)

Bevezető.

A Jézus Szíve-litánia az ősrégi Mindenszentek-litániájának mintájára készült számos magánlitániák egyike, melynek nyilvános használatát XIII. Leó először 1898-ban csak a marseille-i egyházmegyének, majd 1899-ben az egész földkerekség katolikusainak engedélyezte. Ez a litánia *Marseille-ből* ered, ahol az 1720-i nagy pestis csodálatos megszűntét a litánia közös imádkozásának tulajdonították. Ki, mikor szerzette, ismeretlen. Kétségtelen azonban, hogy nagyon szerencsésen egyesíti a dogmatikai mélységet és tartalmasságot azzal a kenetteljességgel és szívhez szóló varázssal, amely a Jézus Szíve-tiszteletnek oly bájos sajátossága.

A Jézus Szíve litánia az egyik legklasszikusabb újkori katolikus imádság. Nemcsak formájában az — a latin eredetin szinte megérzik XIII. Leónak, az előkelő stílművésznek simító eleganciája —, hanem még sokkal inkább a tartalmában. Ez a litánia valóságos *dogmatikai összefoglalója* a Jézus Szíve-gondolat lényeges vonásainak. Nincs benne egyetlen üres szó, egyetlen érzelgős frázis, egyetlen vizenyős aszketizmusra emlékeztető fordulat.

Az első rész (1—3) az Úr emberi Szívének a három isteni Személlyel való benső kapcsolatát emeli ki. Erre azok a díszcímek és méltóságok következnek, amelyek az örök Igével való szoros egyesülésből folynak (4—7). Majd sorra kerülnek azok az isteni jelzők és tulajdonságok, amelyek az Udvözítő istenemberi Szívében különösen is megnyilatkoztak, valamint a hely, amely ennél fogva őt a mi szívünk felé megilleti (8—17). Következnek erre a megváltói díszcímek (18—21), valamint nagy kifejező erővel a Szent Szív elégtételt nyújtó kinszenvedésének és áldozatának kiemelése (22—23). A befejező rész (24—30) végül ennek a meg-

váltó szenvedésnek gyönyörű gyümölcseire mutat rá s főleg az ezután következő három utolsó fohászban (31—33) megrendítő módon vallja meg a hívő lélek egyetlen odatúl való reménységét az Úr szent Szívében. Megkapó szimbolum tehát az is, hogy e litániában az Egyházzal, Jézus szeplőtlen Jegyesével együtt imádkozó hívő lélek 33-szor szólítja meg az isteni Szívet: mennyi évig e földön értünk dobogott az Isten Igéjével egyesülten.

A *hívő nép szeretete* az, amely ez iránt az egyszerűségében is époly bájos, mint fönséges „könyörgések” iránt megnyilvánul (litánia ugyanis görögül a. m. könyörgés), igazolja legjobban, hogy vele közelebről foglalkozzunk s fohászainak behatóbb megértését elmélkedéseink tárgyává tűzzük ki. E mélyebb megértés alkalmas lesz arra, hogy bennünket az Üdvözítő legbensejének, lelki élete középpontjának: szent Szívének igaz ismeretébe mindjobban bevezessen s bennünk a lelkes, ragaszkodó s apostoli szeretetnek azt a lángját felélessze, amely a Jézus Szíve-tiszteletnek végső célja s lényege.

Adjon hozzá Jézus szent Szíve világosságot és erőt!

Jézus Szíve, az örök Atya Fiának Szíve!

1. Az első, amit tudnunk kell, midőn Jézus Szívéhez közeledünk, az, hogy akinek Szívét tiszteljük, aki a szeretet e jelképe és tűzhelye képében előttünk áll, a mi hitünk és meggyőződésünk szerint nem kisebb valaki, mint *maga az Isten-ember*: az örök Atya egyrangú s egytermészetű Fia. Jézus nemcsak megváltónk, hanem a mi Urunk és Istenünk is. Az öröktől való, a felséges, a háromszor szent; aki volt, még mielőtt a Nap, Hold és tejutak teremtettek, és lesz, mikor már régóta kihűlt s megdermedett az egész fizikai világegyetem. Az, akinek fényessége előtt az angyal is elfödi arcát s aki egykor nagy fényben és méltóságban fog jönni ítéletet tartani élők és holtak felett.

Jézus Szíve az Istennek, az Isten örök Fiának, a második isteni Személynek Szíve, aki ugyan lejött a földre és emberré lett, hogy minket megváltson, de emberi mivoltának alacsonysága mellett is teljes mértékben megőrizte isteni méltóságát, végtelen fölségét s isteni tulajdonságait. Ő az, akihez Isten így szólt: „Fiam vagy te, a mai napon (az örök mán) nemzetellek én téged” (Zsolt. 2, 7.).

2. Tudnunk kell tehát, hogy valahányszor Jézus Szívéhez közeledünk, mindig a legmélyebb imádatlalt és hódolatlalt kell hozzá járulnunk. Az ő nagysága egy percre se homályosodjék el előttünk. Sokaknak ő csak Bölcs, a nagy Názáreti, a Kínok Embere, a szelíd és aláztat. Tévedés!

Ő ezen kívül és ezek felett *Isten* is: a mi egy igaz Istenünk. „Én, az Úr, Istened vagyok neked és rajtam kívül nincs más Isten” (Iz. 45, 21; Oz. 13, 4.), mondja ő nekünk. Még a bizalom és szeretet, amellyel hozzá közelednünk kell, sem ment fel bennünket a kötelesség alól, hogy sohase feledjük a tiszteletet és a föltétlen alárendeltséget, mellyel neki tartozunk. Ha a király le is ereszkedik hozzánk, azért mégis királyunk marad.

3. Jézus Szíve nagyságának alapja s forrása: az ő *istenliúsága*. És éppen ez az, amiben bennünket is részesíteni akar. Ezért jött a földre. Bennünket is oly nagyokká akar tenni, aminő ő maga: Isten fiaivá. Igaz, hogy Jézus *természettől* fogva Isten gyermeke, minket pedig csak megváltása árán tett Isten *fogadott* gyermekeivé. De ez is oly nagy kegy és kitüntetés, hogy nagyobbat Isten mindenhatósága sem gyakorolhatott volna velünk. S mivel mindez Jézus szeretetének: az ő Szívének a műve volt, azért amink csak van s amit csak remélhetünk a kegyelem rendjében, azt mind Jézus Szívének köszönjük.

Az imádat mellett tehát mélységes *hála* is megilleti részünkről az Isten Fiának Szívét!

*Jézus Szíve, a Szűzanya méhében a Szentlélek
alkotta Szív!*

1. Ami az első fohász Jézus Szívének örök, isteni eredetét, úgy jelzi e fohász Jézus Szívének földi, emberi eredetét. Amaz az ő magasságát emeli ki, emez a hozzánk való közelségét; amaz a fölöttünk való trónolást, emez a hozzánk való rokonságát. Az Udvözítő Szíve is anyaméhben képződött, mint a miénk; emberi vér táplálta, mint a miénket; emberi szervezetnek lett központi szerve pontosan úgy, mint a miénk. Csak éppen, hogy ő Isten is volt egyúttal s hogy az ő megtestesülését a Szentlélek létesítette!

Azóta nagy dolog: embernek lenni! Azóta mondhatjuk el büszkén: egyikünk Isten! És ezt is: egyikünk az Istennek anyjává lett.

2. Kifejezi ez a fohász azt is, hogy az Isten Fiának megtestesülését a Szentlélek, azaz az isteni *szeretet* művelte. A három isteni személy ugyan lényegi egységénél fogva mindig együtt is működik, s így a megtestesülést is a háromszemélyű Isten művelte, nem a Szentlélek külön. De azokat a cselekedeteket, melyek egy-egy isteni Személy jellegének különösen megfelelnek, különösen is egy-egy Személynek szoktuk tulajdonítani s mivel a megtestesülés kétségtelenül az isteni szeretet legnagyobb megnyilatkozása, azért annak véghezvitelét különösen annak a Személynek tulajdonítjuk, akinek személyi jellege és eredete: az Atyát és Fiút összekötő szeretet.

Jézus Szívében az örök szeretet testesült meg a Szeretet Lelke által.

3. Fontos a megtestesülésben *Mária szerepe* is. Jézus jöhetett volna mint kész ember is, de mivel mindenben „hozzánk emberekhez hasonló lett s külsejét tekintve úgy jelent meg, mint ember . . . és őbenne nincsen bűn” (Fil. 2, 7 és Ján. I. 3, 5) épp azért gyermekként kellett születnie is; ezért kellett neki anya. Valamennyi nő között az egy Mária találtatott méltó-

nak e hivatásra, a „Szűz” lett a minden asszonyok közt áldott Isten-anya.

Tisztaság az első lépcső, az első feltétel, mellyel Jézus közelébe juthatunk; ezen az úton lett példaképünk ő; a Tisztaságos, kihez mint a Jézus Szívéhez közelállók legelsejéhez hasonlókká kell lennünk mindnyájunknak!

Jézus Szíve, az Isten Igéjével egyesült Szív!

1. Jézus igazi ember, hisz teste és szíve is van; de igaz Isten is, aki a maga istenségéhez ugyanazon egy személyben felvette az emberi természetet is. Mivel pedig ez a személy Isten Igéje, tehát a test is, a szív is, melyet felvett, az Isten Igéjének teste, szíve.

Mivel pedig a tisztelet, mellyel valaki iránt viseljük, mindig a személyt mint ilyent illeti, azért Jézus mindenkép imálandó: istenségében is, emberségében is. Istennek kijáró tisztelet, „cultus latriae” illeti meg tehát Szívét is, mint az isteni Igével állagilag: egy személyben egyesült szívet.

Mily nagyra emelkedett e Szívben az emberi természet! Ő az, akiről írva van: „Kezdetben volt az Ige és az Ige Istennél volt és *Isten volt az Ige*” (Ján. 1, 1.)

2. Jézus Szíve az Isten Igéjével való lényegbevágó, állagi, szubsztanciás egyesülés folytán magára öltötte az Isten sajátosságos tulajdonságait is. Elmondhatjuk róla, hogy mindenható, mindentudó, végtelenül szent, bölcs, igazságos és jó. Az ő gondolatai: Isten gondolatai emberi alakban. Az ő érzelmei: Isten érzelmei emberi alakban. Az ő szeretete: Isten örök szeretete, mely e szívben emberi megnyilatkozásban áll előttünk. Mindenkép megérdemli tehát határtalan tiszteletünket, vizontszeretetünket, bizalmunkat és szolgálatunkat.

3. Ránk nézve itt a *gyakorlati tanulság* főleg abban áll, hogy a mi igaz értékünket szintén az adja meg, mily fokban „egyesülünk az Istennel”. Állagilag ugyan nem egyesülhetünk vele, de a megszentelő kegyelem által igen. Mégpedig annyira, hogy Istent a velünk és *bennünk való lakásra* bírhatjuk rá. „Ha

valaki szeret engem — mondja Jézus —, Atyám is szeretni fogja őt és hozzája megyünk és lakóhelyet szerzünk nála". (Ján. 14, 23.) Ezáltal pedig a szó igazi értelmében mi is „Isten természetének részeseivé” leszünk.

Nem nagyobb felmagasztaltatás-e ez, mint ha emberi nagyságra törekszünk csupán: tudományra, hírnévre, hatalomra? Vagy ami ennél is silányabb: pénzre, ruhára, alakra, szépségre, címekre?

Jézus Szíve végtelen fölségű Szív!

1. Ha Jézus Szíve az Isten Fiának az örök Igével lényegileg egyesült Szíve, akkor természetes, hogy *méltósága* is végtelen: ugyanaz, mint az isteni Fölségé. Ez a Szív az, amelyben létrejöttek első pillanata óta „látók az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttének dicsőségét, ki tele volt malaszttal és igazsággal”. (Ján. 1, 14.) Ez annak a Szíve, akit „Isten felmagasztalt s oly nevet adott neki, mely minden más név fölött van: hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon: az égieké, a földieké és az alvilágiaké, s minden nyelv vallja az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az Úr”. (Fil. 2, 9—10.)

2. Jézus Szívének fölsége a legmagasabb fölség, amely csak képzelhető. Az ő uralma örök *jogon való*; mint Isten és teremtő feltétlen ura azoknak, akiknek s amiknek ő adta meg a létezést. Az uralma továbbá *korlátlanul kötelező*: alóla csak joggatlanul vonhatja ki magát az ember; kiterjed mindenre és mindenkire, mindenkinek minden birtokára és körülményére és minden más kötelesség felett áll az a kötelesség, hogy őt szolgáljuk. Az ő uralma azonban *édes és boldogító*. Nem önmaga hasznát keresi, mint más urak, hanem a mi hasznunkat s földi meg örök boldogságunkat. Neki szolgálni annyi, mint uralkodni. Végül az ő uralma *szelíd és leereszkedő*. Hódolatot követel, de aztán testvérül is fogad: „Már nem mondalak benne teket szolgálóknak... hanem barátainknak”. (Ján. 15, 15.)

3. Jézus uralmát sokan nem ismerik el a földön.

Sokaknak ő csak a „jó Isten”, aki csak arra való, hogy itt-ott ünnepesebb pillanatokban vagy felkészültségben emlegessék s aki ellen, ha bajba jutunk, zúgolódhassanak. Mások lelkében meg csak mint valami mitológiai emlék él, akár Zeuszé, akár Apollóé; de nem eleven valóság nekik, még kevésbé az Úr és Főlség az ő szemükben, akit ma is első helyre kellene tenni mindenütt: közéletben, irodalomban, a családban és a nevelésben.

Teszek-e én is valamit azért, hogy Jézus főlségét minél több ember elismerje és saját javára meghódoljon neki?

Jézus Szíve, Isten szent temploma!

1. A templom (a görög temenon-ból vagy a latin contemplor-ból): az a hely, amelyben Isten különösen jelen van. Jézus Szíve is templom: szentély, melybe Isten leszállt, s amelyben nemcsak lakik, de amellyel egyesült is. Azért a szó legigazibb értelmében „templom” ez a szív. Igazán „sancta sanctorum”, a „szentek szentje”, ahogy zsidó szóhasználat szerint a „legszentebb helyet” nevezték. Valódi szentély, melyhez képest Salamon és Heródes templomai épügy, mint a világ minden katedrálisa elenyészik. A legszentebb templom, mert a Legszenetebbet zárja magába s mert a legtökéletesebb módon zárta magába: az állagi egyesülés által.

A zsidó templom legbelsejébe, a „szentek szentjébe” a főpapnak évenként csak egyszer volt szabad belépnie, mégpedig a nagy engesztelés, a jóm kippúr ünnepén; pedig ott csak a frigyszekrény volt jelen. Mekkora tisztelettel kell Jézus Szívéhez közelednünk, mint ama szent templomhoz, melyben Isten lakik s mely mégis állandóan tárva-nyitva áll előttünk!

2. Nekünk is „templomnak” kell lennünk, Isten szent templomának. „Nem tudjátok-e — int az apostol —, hogy az Istennek temploma vagytok és az Isten Lelke lakik bennetek? Azt pedig, aki Isten templomát megrontja, megrontja az Isten! Mert Isten temploma

szent, ti vagytok az." (I. Kor. 3, 16—17.) Tehát „dicsőít-
sének meg és hordozzátok az Istent testetekben”.
(I. Kor. 6, 20.)

Isten temploma vagyunk a hit által, még inkább a megszentelő kegyelem meg a szeretet által. Ha híven ápoljuk magunkban Isten jelenlétének tudatát, egykor nemcsak minf „titokzatos Isten” lesz bennünk (Íz. 45, 15), hanem újabb módon a boldogító istenlátás által is jelen lesz bennünk. (I. Kor. 13, 12.)

Mily felemelő tudat: én templom vagyok, szent és sérthetetlen szentély, élő tabernákulum! Mily gond-
dal kell őriznem testemet-lelkemet, hogy e kitüntetésre mindig méltó legyek!

3. Hogy Isten szent templomává s méltó lakó-
helyévé legyünk, arra éppen a Jézus Szíve-tisztelet a legjobb eszköz. Ez tanít meg Jézus személyének nagyrabecsülésére, az ő szeretetének megértésére, a benne bírt kincs és boldogság meleg átérzésére, a hűsége és bensősége az ő szolgálatában, a folytonos lelki egyesülésre Azzal, aki nekünk kezdet és vég, Istenünk és földön-égen egyetlen igaz boldogságunk!

Jézus Szíve, a Magasságbelinek hajléka.

1. A „Magasságbelinek hajléka, vagy sátra”: ószövetségi kép. Isten a pusztában a zsidóknak megparancsolta, hogy a „szövetség sátorát” készítsék el s abban a frigyszekrényt helyezték el. A szövetség sátorában fényes felhő alakjában ismételtlen megjelent az Úr. A sátor mint Isten közelségének jele szerepelt a zsidó nép tudatában (Móz. II. 26, 30. Zsolt. 45, 5. Jel. 21, 3).

Jézus Szíve szintén a szövetség sátora, két értelemben is. Őt is azért képezte, alkotta Isten, hogy az Újszövetségnek: a szeretet szövetségének élő szekrénye s őrzője legyen. És másodsor: ő is az Isten közelségének, az emberekhez való közeledésének lett jelképe és eszköze.

Mert hiszen hol van közelebb hozzánk az Isten, mint

a megtestesült Istenemberben s főleg annak Szívében? Semmivel annyira meg nem közelíthetett volna Isten bennünket, mint szeretete által, mely e Szívben olyan egészen érthető s emberileg annyira megnyerő alakban közeledik szívünkhöz.

2. Amint az ószövetségi szent sátor, úgy lett az Úr Jézus Szíve is egyúttal az Isten legszebb ígéreteinek hordozója, záloga velünk, emberekkel szemben. Jézus Szívére gondolni sem lehet anélkül, hogy eszünkbe ne jusson, mennyire a *javunkat keresi Isten* s mennyire kész mindenre, csak hogy bennünket az üdvösségre elvezessen. Mint az ószövetségi szenthajlék a zsidóknak az ígért földjét, úgy jelenti nekünk Jézus Szíve az üdvösség örök ígértföldjét. Csak egy feltételhez köti ígértét: ahhoz, hogy részünkről is híven betartjuk a „szövetséget” Istennel szemben.

3. Miben áll ez a szövetség? Nem pusztán a külső szolgálatban és hűségben, mint az Ószövetség, hanem a *belső megtisztulásban* és szeretetben, amely az Újszövetségnek alaptörvénye. A szent Szív mindenekelőtt szeretetet kíván tőlünk, mint az Alacoque Szent Margittal szemben oly nyomatékkal hangsúlyozta.

Szeretem-e én is Azt, aki „örök szeretettel szeretett engem s könyörülven magához vonzott”? Érdekel-e minden, ami Jézusra vonatkozik? Híven őrzöm-e a hűség szövetségét lelkem jegyese: Megváltóm iránt?

Jézus Szíve, Isten háza s a mennyország kapuja!

1. „A Bölcsesség házat épített magának”, mondja az Írás (Péld. 9, 1).

Jézus Szíve a ház, melyet az örök, személyes Bölcsesség, az Isten második Személye földi lakásául épített. Képzeltethetjük, hogy amit Ő épít, azt *tökéletesnek* építi. Mily nagy e ház, melyben Isten elfér! Mily szent, amellyel Isten örök frigyben egyesül! Mily szép, amelyet Ő ékesít fel kegyelme teljével!

Mi is Isten háza, lakása vagyunk: mennyire kell és illik törekednünk arra, hogy Isten ezt a lakást mindig

tisztán, szépen s őhozzá méltón találja, hogy saját adományaira s ékesítő kegyelmére mindig érdemesebbnek lássa!

2. Ez a „ház” azonban, Jézus Szíve, egyúttal „kapu” is: a mennyország kapuja. Háromféle értelemben: a) Ő nyitotta meg nekünk a mennyországot szenvedése és halála által. Nélküle tán valamennyien elkárhoztunk volna; mindenesetre egyikünk sem jutott volna el az Isten boldogító látásáig. b) De egyenkint is Ő általa, az ő segítő kegyelmei révén részesültünk a megváltás kegyeiben s gyümölcseiben — mit használt volna a megváltás, ha abban mások részesülnek, de mi nem? S hogy éppen *mi* részesültünk bennük, míg nagyon sokan mások nem: nemde az Ő különös és általunk meg nem érdemelt szeretetének műve?

c) Az összes kegyelmek között talán éppen a Jézus Szíve tiszteletének kegyelme az, mely legjobban megragadja szívünket s legkönnyebben visz rá az útra, amely a mennyországba vezet.

3. A legfőbb s legmegfelelőbb érzelem tehát Jézus Szívével szemben a hódolat és imádat mellett: a *hála érzete*. Soha, örökké eléggé meg nem hálálhatjuk, amit rajtunk művelt. Mint a fuldoklónak a megmentőjére, úgy kell Jézusra tekintenünk: ha valaha a mennyországba eljutunk, csakis Óáltala, még pedig az Ő nagy szeretete által jutunk el oda. Hogyne illenék nagyon buzgónak lenni Annak a szolgálatában, akinek ennyit köszönünk!

Jézus Szíve, a szeretet lángoló tűzhelye!

1. „Az Isten szeretet” mondja Szent János evangélista (I. 4, 8), s ez a szeretet hozta létre, s éltette s emésztette fel Jézus Szívét.

A szeretet hozta létre! Midőn Isten öröktől fogva előre látta, hogy az ember, akit teremteni akar, vétkezni fog, midőn látta azt a végtelen nyomort és erkölcsi süllyedést, melybe az emberiség merülni fog, ha saját gyengeségére marad hagyatva, akkor Isten szíve

megkönyörült az emberen s elhatározta a megtestesülést. A megtestesülés tehát az ember lelki nyomorán megirgalmazó isteni szeretetnek műve.

Mivé lettünk volna e szeretet nélkül mindannyian! Azok is, akik ma Isten kegyelméből mint az erény és életszentség mintaképei állnak előttünk! Valamennyiünket elsodort volna a szennyes ár s az emberiség, mint ősszel a falevél a földre, szinte feltartóztathatlanul hullott volna az önnön kárhozatába...

2. De Jézus jött. S a jászol bölcsőjétől a kereszt fájáig megmutatta, hogy nem mint bíránk jött, hanem mint üdvözítőnk.

A hozzánk való szeretet *éltette* egész életén át. Szeretett minket, midőn a jászolban feküdt, midőn értünk a magányba vonult, midőn az ígét hirdette, betegeket gyógyított, holtakat támasztott, bűnöket megbocsátott, Egyházat alapított, Oltáriszentséget szerzett. Szeretett, ahogy egy jó pásztor szereti juhait, aki „életét adja” értünk (Ján. 10, 15). „Szánta a sereget” s fájt neki, hogy olyan, mint a pásztor nélküli nyáj” (Mk. 8, 2). Fáradhatatlanul járt-kelt, oktatott, gyógyított; mint ahogy a pásztor utána megy az egy elveszett bárány után.

Minden tevékenységében a belső tűz: szeretetének lángtengere úzte, vezette, nem hagyta nyugodni. És engem ekkora szeretet hidegen hagyana?

3. Ez a szeretet *fel is emésztette* Jézus Szívét. „Szeretett engem és odaadta magát értem.” „Nem romlandó aranyon s ezüstön történt a megváltástok..., hanem a szeplőtelen és érintetlen Báránynak, Krisztusnak drága vérén” (I. Pét. 1, 19). Ez a szeretet csakugyan erősebb volt a halálnál is.

Jézusnak értem lángoló, szeretetének tüzeben elolvadó Szíve: hogyan van az, hogy engem minden földi szeretet azonnal érdekel s lánggra lobbant, s a legtisztább és leghívebb és legégőbb szeretet nem képes őszinte viszonzásra gyullasztani?

Jézus Szíve, az igazságosság és a szeretet foglalat

1. A legnagyobb titkok egyike: miként egyeztethető össze Isten végtelen szentségével s igazságosságával az ő végtelen jósága és irgalma. Ime a talány megfejtése: Jézus Szíve.

Egy Szív, amely egyrészt tele van szeretettel irántunk s irgalomból odaveti magát áldozatul s váltságdíjúl értünk, és amely másrészt van olyan végtelen értékű, hogy áldozatával *végleg és tökéletesen* ki is tudja egyenlíteni bűneink számláját az isteni igazságosság előtt. Valóban Jézus Szíve az, amelyről el lehet mondani a Zsoltáros szavát, hogy benne: „Az irgalom s a hűség találkozik; az igazság s a béke csókot vált” (Zsolt. 84, 11). „Azt, aki nem ismert bünt, érettünk bűnért való áldozattá tette (az Isten), hogy mi az Isten igazságossága legyünk őáltala” (II. Kor. 5, 21). Jézust „az Isten odaállított engesztelésül a vérében, hogy így kimutassa a maga igazságát, miután eltúrte az előző időnek bűneit... hogy kimutassa — mondom — a maga igazságát a mostani időben s hogy ő maga igaz legyen s igazzá tegye azt, aki Jézus Krisztus hitéből való” (Róm. 3, 25—26).

2. Ebből érthetjük csak igazán, mennyire szeret bennünket az Úr s mekkora kincsünk van abban a Szívben, mely e szeretetnek valóságos foglalat, edénye, mintegy kimeríthetetlen rezervoárja, valóságos tárháza. „Az Isten azzal bizonyítja (foglalja össze) hozzánk való szeretetét, hogy az időt tekintve, amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk. Azért most, miután megigazultunk a vére által, még sokkal inkább megment minket a haragtól” (Róm. 5, 8—9). Akiket annyira szeretett még bűnösöskorukban, hogy meghalt értük, mennyivel inkább szeretheti őket, ha kegyelmében élnek!

3. Jézus Szíve szeretetének azonban csak akkor látjuk hasznát, ha a *mi részünkről* szintén készek vagyunk utat nyitni s elkészíteni szívünket az ő szeretetének.

A végtelen igazság és végtelen szeretet közül kinek-kinek az jut, amire *alkalmasnak* mutatja magát. Mint az orgona levegője: abba a sípba hat bele s azt szólaltatja meg, amelyik megnyílik előtte. Ha szeretettel ajtót nyitok neki: el fog árasztani szeretetével; ha szeretetét be nem fogadom: kénytelen lesz szabad teret engedni igazságosságának.

Boldog, ki szereti őt s isteni, hű barátot lel benne az ítélet napján!

Jézus Szíve jósággal és szeretettel teljes Szív!

1. Hogy a maga részéről mennyire inkább a jóság és szeretet az Úr Jézus Szívének tulajdonsága, mint a szigorú bírói igazságosságé, arra tanu az egész evangélium. Mennyi jóság, mennyi figyelem, gyengédség, megbocsátás, jótevés az ő egész élete!

Az a kéz, amely világokat képes rombolni, szeretettel simogatja az ártatlan gyermekek fejét; a szem, mely egykor a végítélet villámaint fogja szórni ellenségeire, könnyeket ont Jeruzsálem fölött és Lázár nővéreinek gyászán. Nem űzi el magától a bűnösöket, úgyhogy ráfognak: a bűnösökkel még társalog is. Védelmébe veszi a farizeussal szemben a megtámadott Magdolnát s kimentí hóhérai kezéből a házasságtörő asszonyt.

A betegek és nyomorodottak ezrei állják el útját; a háztető résén bocsátják eléje az inaszakadtat. Pihenni sem engedik, s ő mégsem fárad el, mégsem fedd, legföllebb azokat, akik vissza akarták tartani tőle a kisdedeket és anyákat. Mennyi jóság és szeretet minden lépten-nyomon! „Körüljárt jót cselekedvén” (Csel. 10, 38); ez az ő rövid élettörténete.

2. Minden természetes jótéteménynél bővebben ontja azonban a sokkalta értékesebb *lelki* kegyelmeket. Leveszi a lekiismeretek szörnyű terheit: elengedi, megbocsátja a vétkeket. A felszögeltetés szörnyű kínjai közt önkéntelenül is a megbocsátás imájára nyílik ajka: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják,

mit cselekesznek!" (Luk. 23, 34). A latornak még a keresztfáján is megígéri az örök paradicsomot.

És hogy bűnbocsátó, kegyelemosztó működését halála se korlátozza: itt hagyja, emberekre bízva a bűnbocsátó hatalmát, ezt az ő legegyénibb, isteni jogát. Akárkinek, akármikor, akármit megbocsáthatok, mondja papjainak, s az meg van bocsátva a mennyben is. Mennyi millió bűnbocsátás, megkönnyebbülés, lelki megújulás fakad ez egyetlenegy krisztusi szóból minden gyóntatószékben az egész földkerekségen, világ végezetéig!

3. Mennyit veszítettem eddig, ha Jézus helyett földi teremtményeket szerettem! Mily hálátlan voltam, ha kegyelmeit eddig visszautasítottam, vagy ahol csak lehetett, kitértem útjukból! Mily veszélyben voltam és vagyok, hacsak vissza nem térek hozzá lelkem egyetlen igaz szerelmeséhez s mit érdelek, ha még egyszer elfordulok, hálátlanul elszakadok tőle!

Jézus Szíve minden erény mélysége.

1. Az erény, azaz a természetfölötti készség a jócselekvésre, Jézus Szívében léte első pillanatától kezdve természetesen a *legtökéletesebb mértékben s minden vállajában* megvolt. S nemcsak mint készség, hanem a gyakorlatban is minden irányban végtelen tökéletességgel megnyilatkozott.

Minden szaván, tettén, lépésén ott tündökölnék a sarkalatos erények: az okosság és igazságosság, a mérséklet és erősség; valamennyit pedig bearanyozza a szeretet isteni erénye, Jézus Szíve erényeinek és tulajdonságainak középpontja. S minden erény a tovább nem is fokozható tökéletességben van meg benne: valóban olyan mélység ez, melynek vége-hossza nincs! Oly kimeríthetetlen kincsesbánya, melyből a jócselekedetek végtelen sorozatának kincsei törnek szünet nélkül napvilágra.

2. Jézus Szívében a látszólag ellentétes erények

egyformán megvannak. Határtalan bizalom s aggódó szorgoskodás, önérzetes méltóság és gyermekded alázatosság, korbácsot ragadó szigor és leereszkedő szelídség, erő és kérlelhetetlenség Isten ügyeinek szorgalmazásában s gyengéd engedékenység a maga helyén, fönség és nagyság párosulva a kicsiség és önfeledés szeretetével, bátor szembeszállás a veszéllyel s vértizzadó, Istenhez fohászoló türelem a szenvedés súlya alatt.

Valóban, Jézus Szíve mindenkinek, minden kor-, nem- és állapotbelinek *élő mintakép*; benne megtalálja utolérhetetlen példaképét az ifjú s az agg, az erős férfi s a gyöngéd nő, a szűz és az anya, a király és a kolodus, a hatalmas és a gyámoltalan a jósorsban levő és a szenvedő, az igaz és a bűnös, az egészséges és a beteg, az élő és a haldokló.

3. S Jézus értett a nagy művészethez, hogy benne az erény mindig *vonzó* is tudott lenni. Vitatkozzék bár a farizeusokkal, fenyegetsen bár az Isten ítéleteivel, nyugodjék, mint gyermek Anyja karján, támaszszon halottakat, virasszon imában éjszakákon át, tanítson, gyógyítson, vigasztaljon, feddjen, szenvedjen vagy diadalmaskodjék: ő mindig szép és kedves, mindig megnyerő s magával ragadó.

Mennyit tanulhatnék én s mennyi lelki nagyságot szerezhethnék magamnak én is, ha buzgón járnék Jézus Szíve iskolájába, buzgón olvasnám evangéliumát s mérülnék el elmélkedéseimben az ő csodálatos erényeinek tanulmányozásába! „Uram, ragyogtasd fel arcoat, hogy megszabaduljunk!” (Zsolt. 79, 4).

Jézus Szíve, minden dicséretre legméltóbb Szív!

1. Ki az, aki *annyira méltó a dicséretre*, mint Ő, akiben Isten végtelen fölsége, nagysága, szentsége, szépsége a legjobb emberi tulajdonságokkal, a legnagyobb földi szeretetreméltósággal egyesül? Mi az a díszcím, az a kitűnőség, az a magasztaló jelző, mely

Őt meg nem illeti? Mi lehet még valaki, ami nem Ő? Kit lehet imádni, keresni, szomjúhozni, szeretni, szolgálni, ha Őt nem?

És mi több: hol van a világon szépség, amely nem tőle ered, amely nem Ő, amely ne volna meg mint ösforrásában Őbenne? Anyai, hitvesi, mennyasszonyi szeretet; gyöngédség, jóság, nemeslelkűség; báj, fenség, bátorság; hűség, odaadás, hősiesség, — nem Jézus Szívében van-e meg mindez mindenekelőtt, sőt úgy, hogy ahol rajta kívül *is* van, az is csak tőle és általa van? Ő a Nap, melynek fényét erdő, mező, virág és víztükör visszasugározza, s amikor valamit szeretünk és nagyra tartunk, voltaképp öntudatlanul az Ő szépségének egy-egy tükördarabját szeretjük; akaratlanul az Ő gyönyörűségének valamely halvány nyomaért rajongunk mindannyiszor!

2. Jézus Szívét érdemes minden dicséretünkkel a legfőbb fokon illetni, nemcsak azért, mert ezt Ő megérdemli, hanem azért is, mert e dicséret a mi igazi *boldogulásunknak legfőbb eszköze*. Dicsérni Őt, azaz: megismerni, elismerni s szeretni: ez az életünk célja. És ugyanez lelkünk tökéletesedésének eszköze: mennél inkább az övéi vagyunk, annál jobbak vagyunk, annál többet érünk.

A tisztaságnak, a becsületességnek, a nagylelkűségnek egyenes fokmérője: Jézus iránti dicséretünk, hódolatunk, szeretetünk. S az örök boldogság maga mindenekelőtt a dicséret e tényeiből: a megértés és szeretet boldogító, tökéletes kifejléséből fog állni.

Hadd dicsérem tehát Jézus Szívét már itt a földön, mikor e dicsőítés tényeiből fog egykor örök boldogságom kisarjadni!

3. Jézus Szíve *mindenki részéről* minden dicséretre méltó. Mindenkit ő teremtett, mindenkit ő váltott meg, mindenki le van kötelezve neki, mindenki őáltala, és csakis őáltala lehet örökre boldog. S mégis hány ezren nem ismerik el s nem ismerik Őt!

Mit tettem eddig s mit teszek majd *ezentúl*, hogy

dícséretét terjesszem, hogy az egész földkerekség egy szózatától visszhangozzék: „Legyen dícséret az isteni Szívnek, melyből üdvösségünk támadt”?

Jézus Szíve, minden szív királya és központja

1. Jézus Szíve jog szerint az egész világ királya s az emberszívek született központja.

Már a messiási jövendölések *királyi* címmel illetik az Udvözítőt: „A fejedelemség az ő vállára kerül” — mondja Izaiás (9, 6); a zsoltár „királynak” nevezi; az angyal, ki jöttét jelzi, örök uralkodását hirdeti előre (Luk. 1, 32), a napkeleti bölcsek is mint „a zsidók királyát” keresik s ugyanezt a címet íratja Jézus keresztre Pilátus. A kérdésre, vajjon király-e, ünnepélyesen feleli: „Te mondad, hogy én király vagyok... De az én országom nem e világból való” (Ján. 18, 37). Mennyei királyság ez, mely egyrészt az istenfiúságon, másrészt a messiási és megváltói küldetésen alapul s éppen ezért kiterjed minden emberre, minden földrészre s minden évszázadra. Ő az „örökkévalóság királya” Szent Pál szerint (I. Tim. 1, 17). Ő az, akiről a Jelenések könyve így szól: „Fején számos korona, és ruhájára és ágyékára írva vagyon: Királyok Királya s az uralkodók Ura” (Jel. 19, 12, 16).

A legszebb királyi címet azonban Szíve szerezte meg neki: mert mindnyájunkat szeretett s mindnyájunkért halálba ment, azért a szívek királya Ő, ki minden embernek nemcsak hódolatát, hanem szeretetét is kiérdemelte a legfőbb fokon. „Azért halt meg és támadt fel, hogy holtaknak is, élőknek is az uruk legyen” (Róm. 14, 9).

2. Jézus Szívének királysága a legcsodálatosabb királyság. Mennyire kimagaslik minden egyéb királyság fölött!

Kimagaslik *eredetében*, mert hisz ő „erre született s ezért jött a világra” (Ján. 18, 37); *rendeltetésében*, amely: mindnyájunk örök boldogítása, *kiterjedésében*, melyet nem szabnak körül hegyek, tengerek, s egyéb

országhatárok, *egységében*, mely az ő alattvalóit egy szoros családdá fűzi egybe.

Fennmaradásában, melynek az angyal szerint „nem lesz vége”, *eszközeiben*, melyek közt nincs fegyver és anyagi erő, csak hit, bizalom és szeretet, *gyümölcszeiben*, melyek a szüzesség, hitvallói elszántság, vértanúság, önfeláldozó szeretet, *harcaiban*, melyekben az igazság és erény küzd a sötétséggel és bűnnel szemben s *győzelmeiben*, melyek Neki s az ő híveinek örök diadalt és boldogságot szereznek.

3. Boldog, ki tagja lehet Jézus Szíve birodalmának! Boldog, ki ily nagy s amellet ily szelíd, leereszkedő, kegyes Királyt szolgálhat! És kétszeresen boldog, kit ez a Király arra hívott meg, hogy az Ő országát terjessze a földön!

De hányan vannak még, akiket nem ért el Jézus Szívének országa! Mily szomorú a sorsuk! Értelmük homályban, akaratum megfelelő cél és támasz nélkül, vigasztalatlanul a szenvedésben, iránytű nélkül a kísértésben, menedék nélkül a halálban!

Megteszek-e én mindent, hogy Jézus Szívének országát terjesszem, védelmezzem, diadalra segítsem? Mit tettem e részben eddig? S vajjon mit fogok tenni ezentúl?

Jézus Szíve, melyben megvan a bölcsesség és tudomány minden kincse!

1. A bölcsesség az a tulajdonság, melynél fogva valaki a helyes célt s az arra szolgáló eszközöket *helyesen* meg tudja választani s tudja alkalmazni. Jézus Szíve mint az Isten Fiának, azaz az örök, Személyes Bölcseségnek szíve természetszerűen magában rejtette az Isten bölcsességét oly fokon, amilyen fokban csak befogadni képes azt emberi szív.

Az a Bölcsesség lakik e szívben, amely a teremtést kigondolta s a végtelen sok lehetséges világterv közül azt választotta, amely legjobban megfelelt örök terveinek, az Isten dicsőítése és az ember üdvözítése céljá-

ból. Az a Bölcsesség lakik benne, amely, miután bűnbé-
esésünket előre látta, kigondolta a *megváltás terveze-
tét* s mindazokat a csodálatos megszentelő eszközöket
— az Egyházat, a szentségeket stb. —, melyek a *meg-
váltás gyümölcseit* velünk egyénekenként közvetítik.

S végül az a bölcsesség lakik benne, amely az
egész emberiséget s az egész teremtett világot egy
végső és egységes, természetfölötti cél felé vezeti és
gondviselésével igazgatja.

2. De Jézus Szívében megvannak a tudomány ösz-
szes kincsei is. Megvan benne az Istenség látása szem-
től-szembe, melyben a látó *minden* igazságnak kimerít-
hetetlen tárházát látja. De megvan benne az az *emberi
tudás* is, melyet léte első pillanatától kezdve Isten
öntött Jézus lelkébe. Innen az a bámulatos fölény és
biztosság, mellyel Jézus tanít s amellyel ellenségeinek
ellenvetéseire azonnal megfelel. Jézusnál ez a tudás
azonban nem rideg, emberi tudákosság. Nála amit az
értelem átlát, azt a Szíve át is érzi s tudásának, böl-
csességének minden kincsét is irántunk való szereteté-
nek szolgálatába állítja.

3. Keressem-e én is a bölcsesség és isteni tuda-
mány ama kincseit, melyek *Jézushoz közelebb* hozhat-
nak? Felhasználok-e minden alkalmat, hogy gyarapít-
sam hitbeli tudásomat s növekedjem, főleg szentbeszéd
hallgatása, lelkiolvasás és az elmélkedés művészete
által, Jézus ismeretében s az ő „szeretetét is, mely
meghaladja a megismerést”? (Efez. 3, 19.)

Meg tudom-e védeni Őt, az Ő ügyét, az Ő tanait,
az Ő Egyházát? „Téged megismerni: tökéletes jámbor-
ság, és tudni igaz voltodat és hatalmadat: gyökere a
halhatatlanságnak.” (Bölcs. 15, 3.)

*Jézus Szíve, melyben az Istenség egész teljességgel
lakozik!*

1. Jézus Szívében az Istenség egész teljessége,
azaz: *mind a három isteni Személy együtt lakozik.*

Személyi egységben ugyancsak a második isteni

Személy egyesült vele, de minthogy az Isten csak egy valóság, azért a három isteni Személy mindig és mindenben tökéletes egyességben van együtt s így Jézus Szívében is elválaszthatatlanul együtt van a Fiúval az Atya és a Szentlélek is. Jézus Szíve tehát valósággal a teljes Szentháromság trónja: az lakik benne, aki az eget és földet teremtette, akinek látása örök boldogsága lesz a jóknak s akinek elvesztése örök kínja lesz a bűnösöknek. Valóban „úgy tetszett az Atyának, hogy Őbenne lakozzék minden teljesség”. (Kol. 1, 19.)

2. Jézus Szívében azonban más értelemben is Isten egész teljessége, azaz: *gazdagsága* lakozik. Benne nyilvánul meg legcsodálatosabb módon az isteni bölcsesség, amely egy embert Isten trónjává emelt, sőt vele egy személyben egyesített. A mindenhatóság, amely ezt a csodát létrehozta; az irgalom, mely az ember megmentésére kész volt ily csodálatos eszköz-höz is nyúlni; a szentség, mely a bűn ellensúlyozására ily végtelenül szent és tiszta áldozatot szemelt ki.

De legfőképp a szeretet, mely a *végsőkig* elment, hogy az embert ne csak megmentse és üdvözítse, de jóságának ily titokzatos mélységeivel szinte meglepje, lebilincselje s viszontszeretetre kényszerítse.

3. Valahányszor Jézus Szívéről hallok, hozzá fohászokodom vagy az Oltáriszentségben hozzá közeledem, illik, hogy mindig át- és átjárjon annak tudata, ki az, akihez jönnöm szabad.

Meg kellene reszketnem mindig a gondolatra, hogy mily *nagy s fölséges* Úr az, aki Jézus Szívében rejtezik: ég és föld, menny és pokol Ura! Továbbá, hogy mily *szent és tiszta* ő, s mennyire kell magamra vigyáznom, hogy e végtelen szentséghez méltatlanul s tisztátlanul ne közelítsek. És végül, hogy mily *nagy jótevőm*, mily szeretetreméltó mennyei Barátom az, ki itt lakik: a leghívebb, a legszebb, a legelragadóbb: az én Istenem és Mindenem!

Jézus Szíve, melyben a mennyei Atyának kedve telt!

1. Jézus életében két ízben olvassuk, hogy megnyílt fölötte az ég s e szavak hangzottak fölötte: „Ez az én szeretett Fiam, kibem nekem kedvem telt”. (Mt. 3, 17.) Egyik eset a keresztelés után történt a Jordán partján (Mt. 3, 17), másik a Tábor hegyén. (Mt. 17, 5.) Egyik az Úr Jézus nyilvános életének kezdetén, másik a kinszenvedésre való előkészületül.

Az Atya mindenesetre e fényes tanúságtétellel akarta Jézus tanítását megerősíteni életének e két fontos szakában, s ezzel akarta az embereket Jézus tanainak elfogadására és követésére buzdítani. „Őt hallgassátok.” (Mt. 17, 5.) Jézusban, főleg az ő istenemeri Szívében kedve telt az Atyának, mert ez a Szív Isten Fiának Szíve volt, telve szentséggel és természetfölötti szépséggel, mint ama főpap szíve, akiről Szent Pál joggal írhatta: „Illő volt, hogy ilyen főpapunk legyen: szent, ártatlan, szeplőtelen, a bűnösöktől elkülönített és fölségesebb az egeknél”. (Zsid. 7, 26.) Továbbá, mert engedelmessége által Isten világmentő szándékainak kiváló eszköze lett. És végül, mert önmegalázása által e kitüntető tanúságtételre különösen is *rászolgált*.

2. El lehet-e rólam is mondani, hogy *bennem* a mennyei Atyának kedve telik? Én is hivatva vagyok erre, Isten engem is kitüntetett az istenfiúság gyűrűjével. De vajjon én is „szent, ártatlan, szeplőtelen s a bűnösöktől elkülönített” vagyok-e?

Engedelmisségem s alázatosságom által én is rászolgállok-e Isten különös kegyelmeire? Nem talál-e Isten bennem haragra s útalatra okot? Nem vagyok-e könnyelmű a bűn veszélyeinek kerülésében? Nem vagyok-e lanyha és hanyag, úgyhogy rám is vonatkozatható az Irás: „Mivel sem hideg, sem meleg nem vagy, kezdelek kivetni a számból”? (Jel. 3, 16.)

3. Főleg egy eszköze van annak, hogy Isten legfőbb kegyeit különösképpen megszerezzük s ez a Szent Szív tiszteletének gyakorlata. Az Úr maga biztosította erről Alacoque Szent Margitot. A Szent Szív ígéretei

is mind e mellett szólnak. Jézus Szívét tisztelni annyi, mint Jézus benső ismeretére, imádatára, lelkes szeretetére gyulladni. Márpedig Jézus maga mondja, hogy akik őt szeretik, azokat az ő Atyja is szeretni fogja és kedve telik bennük. (Ján. 14, 21.)

*Jézus Szíve, melynek gazdagságából mindannyian
részesültünk!*

1. Ha az eddigiekből Jézus Szívének benső nagyságát és méltóságát ismertük meg, az ezután következő dicső címek főleg az ő hozzánk való viszonyára vetnek fényt. S itt azt a szerepet kell vizsgálnunk, melyet Jézus Szíve a lelkek s a mi lelkünk megmenntése tekintetében vitt.

Jézus Szíve az, amelyből minden üdvösségünk, minden reménységünk fakad. Ő az az „elsőszülött minden teremtmény előtt” (Kol. 1, 15), aki Istenhez bennünket visszavezetett, aki „azért jött, hogy életünk legyen és minél legyen” (Ján. 10, 10), hogy „Isten fiainak neveztesünk s azok is legyünk” (I. Ján. 3, 1), hogy „Isten fiaivá fogadtassunk” (Efez. 1, 5), sőt „az isteni természetnek részeseivé legyünk”. (II. Pét. 1, 4.) Amint egy embernek engedetlensége s bűne által jött ránk a testi-lelki halál, úgy ő az a második Egyetlen, akinek engedelmsége, szeretete s áldozata által új életet nyerünk itt és odatúl.

Jézus Szíve nélkül tehát nincs megváltás, nincs remény, nincs istenfiúság, nincs üdvösség.

2. Nézzük csak ezt a Szívet, melyben minden ember szeretete elfér, amely mindnyájunkat szeret, amelynek csak az az egy nagy vágya és szomjúsága, „hogy minden ember üdvözüljön s az igazság ismeretére eljusson”. (I. Tim. 2, 4.) Nézzük ezt az óceánját az irgalomnak, jósnak, szeretetnek. „Szánom a sereget” (Mk. 8, 2), mondta ő s valóban minden tette, lépte, szava ennek a szánakozó, irgalmazó szeretetnek kifolyása.

Hogyan szeretne ő mindenkit gazdagítani, meg-

menteni, üdvözíteni! Hogyan szeretne kincseivel eltölteni, kegyelmeiben részesíteni, szeretetével elárasztani mindnyájunkat! De hány van, aki visszataszítja őt, hideg közönnyel rohan el mellette, akit minden inkább érdekel a földön, mint ő, s akit az a félelem tart vissza tőle, hogy nem akar „szentes” lenni. Mióta szokás félni a megneemesbüléstől, a meggazdagodástól, a boldogságtól?

3. Gondoljuk meg, hogy vannak egyesek, akik különös mértékben is megérdemelték Jézus Szíve kegyelmeinek teljességéből. Akiket kitüntetett és kiváló kegyelmekkel halmozott el. Akiket szeretetével szinte elkényeztetett.

Ha mi is e boldogok közé tartozunk, ne feledjük el: hogy a több jótétemény *több hála*ra is kötelez, hogy nagyobb a *felelősségünk* is, hogy e kegyelmekkel jól éljünk, és hogy annál inkább elvárhatja tőlünk Jézus Szíve, hogy *segítsünk* azoknak is „meríteni az ő teljességéből” (Ján. 1, 16), akik ma még távol járnak tőle, akik étlen-szomjan, árván, didergősen járnak az élet útait s nem ismerik Őt, a mindenkit boldogítani vágyót.

Jézus Szíve, az örök halmok kívánsága!

1. Ez a jelző Jákob áldásából van véve, melyet József fölött mondott. (Móz. I. 49, 26.) Szó szerint anynyit jelent, mint a pátriárkák kívánsága és reménye, akik mint valami ősi hegyek a magasból, a messze múlt távolából néznek le a késő utódokra. Jákob azt kívánja legkedvesebb fiának, hogy teljesebben be rajta minden áldás, atyáié, nagy- és dédanyáié, sőt a legregebbi ősök, a pátriárkák s az első emberpár reménye is, t. i. szülessék az ő törzséből a megígért Megváltó.

Jézus Szíve volt csakugyan az összülök és pátriárkák öntudatlan szíve-vágya. Utána sirt, feléje esengett üdvét szomjúhozva az ókor minden igaza, az egész megváltatlan emberiség. Ez a szív hozta meg az embe-

riségnek azt, amire bűnbeesése s elvettetése óta vágyott. Nélküle milliók és ezermilliók veszttek volna el örökre.

2. Jézus Szíve az örök halmok kívánsága akkor is, ha ezeken általában az örök életre kiválasztottakat értjük, kiket Isten kegye öröktől fogva mint olyanokat ismer fel, akik üdvözülni fognak.

Jézus Szíve a tiszta lelkek boldogsága, kiben legszébb példaképüket, leghívebb barátjukat, legigazibb szerelmesüket s legfőbb örömeiket találják fel. Mily bensőséggel, mennyi könnyező örömmel töltöttek a szentek órákat és félnapokat imában az Oltáriszentség előtt! Mily lelkesülten hangoztatták Szent Bernáttal, hogy Jézus nélkül nem élet az életük! Hogy sem az írás, sem a társalgás nem okoz örömet nekik, ha nem olvassák, nem hallják benne Jézus nevét. „Jézus méz a száznak, dal a fülnek, ujjongás a szívnek, sőt orvosság is.”

Én is csak akkor tarthatom magam igaz kereszténynek s az örök életre kiválasztottnak, ha nekem is legfőbb kívánságom, szerelmem, vágyam s örömöm Jézus.

3. Örök halmokon bátran érthetjük az örök üdvözülés hazáját, a *mennyországot* is. Jézus Szíve az üdvözülteknek örökre legfőbb örömük és kívánságuk lesz. Benne fogják felfedezni azt a végtelen szépséget és szeretnivalóságot, amelyet itt a földön „szem nem látott, fül nem hallott, ember szívébe föl nem hatolt”. (I. Kor. 2, 9.) Mindig látni fogják őt, mindig együtt lesznek vele és csodálatos szépségének nézésébe soha bele nem fáradnak, soha meg nem únják, soha ki nem merítik.

Jézus Szível Kiben egyszer, mint szentül remélem, örökre boldog leszek, bár szeretnék már most is úgy, mint éhező a falat kenyeret, szomjazó az üdítő italt, vándor az uti célt, beteg az egészséget, szomorú a vigasztalást! Bár lennél már itt a földön is örökké egyetlen kívánságom!

Jézus Szíve, béketűrő s nagyirgalmasságú Szív!

1. Azt mondja Szent Pál, hogy „Isten, aki gazdag az irgalmasságban, igen nagy szeretetéből, amellyel szeretett minket, noha bűneink miatt holtak voltunk is, Krisztussal együtt életrekeltett (kegyelemből történt az üdvözítések!)”. (Efez. 2, 4—5.) És Keresztelő Szent János atyja, Zakariás is „a mi Istenünknek mélységes irgalmából” (Luk. 1, 78) látja elkövetkezni a megváltást hálaadó prófétai himnuszában. „Viscera misericordiae Dei nostri — a mi Istenünknek mélységes irgalma” — mi más ez, mint az a Szív, melyet az irgalom alkotott, az irgalom hozott a földre, vitt értünk keresztre? „Az Úr irgalma az, hogy el nem veszünk.” (Jer. sir. 3, 22.)

2. De nemcsak a megváltás maga volt Jézus Szíve irgalmának nagy jótéteménye, hanem az is, hogy abban bennünket bűneink és méltatlanságunk ellenére *egyenkint is* részesített. S ez nemcsak az irgalomnak műve volt, hanem a csodálatos béketűrése is, amellyel Jézus Szíve a mi végleges megtérésünkre várakozott.

Hányszor utasítottuk vissza kegyelmeit, irgalmzásait! Mily korán, mily ifjan kezdtük a bűnt, a hálátlanságot, az érzéketlenséget vele szemben! Hányszor kellett neki újra és újra kopogtatnia lelkünk ajtaján, míg befogadtuk, s még azután is hányszor szomorítottuk meg ezt a legédesebb Szívet kisebb-nagyobb hűtlenséggel! De Jézus Szíve békén tűrt, várt és újra meg újra jött; szinte kényszerített kegyelmeivel a jóra!

Mi lett volna velem, ha megelégteli a béketűrést s elfordítja tőlem irgalmának bőséget! Ha mint száraz, gyümölcstelen fügefát kivág és eltaszít, hogy helyemet másnak, talán méltóbbnak adja át! Kettőzött buzgalommal s hálával kell Jézus irgalmait javamra fordítanom, nehogy beteljék a mérték s kivessenek az élők földjéről!

3. Jézus Szíve béketűrő, nagyirgalmasságú szeretetét azonban sokan teljesen *visszautasítják*. Sokakra

nézve az ő hite unalom és megvetés tárgya, az ő Egyháza, szentségei, papjai gúny és gyűlölet céltáblái. Itt él ő köztük templomainkban, várja őket, felkeresi sugalmaival, jóra-intő ösztönzéseivel, szól hozzájuk papjai s világi apostolai által; de mindhiába! Szeretetének minden melege s minden találékonysága lepattan az ő kemény szívükről.

Mennyi szenvedést, szégyent, aggodalmat s részvétet okozott Jézus Szívének az emberek e hidegsége, érzéketlensége s hálátlansága? Mennyire illik, hogy legalább mi, az ő hívei, megengeszteljük őt érte s kétszeresen buzgólkodjunk az ő szeretetében, országának terjesztésében!

Jézus Szíve, dúsgazdag mindazok iránt, kik hozzá folyamodnak!

1. Jézus mindenható, mindent megtehet, minden kegyelmet megadhat. Jóságának csak kettő szab határt: *Isten bölcsesége*, mellyel a kegyelem rendjét általánosságban véve kimérte és az *ember viselkedése*, aki a kegyelemmel közreműködik vagy azt visszautasítja s ezáltal újabb kegyelmekre lesz méltóvá vagy méltatlanná. És akinek bizalma és imája Istent nagyobb vagy kisebb kegyelmek adására ösztönzi.

Jézus Szívében mindenesetre megvan rá a hatalom is, a készség is, hogy kegyelmeinek igen nagy mértékében részesítsen bennünket; egyedül *tőlünk függ*, hogy mekkora bizalommal és buzgósággal kérjük őt. Bizalmunk és imádságunk az a mérték, amelyhez ő kegyelmeinek gazdagságát méri.

2. Kérdezzük meg csak azokat, akiket Jézus kegyelme a lelki élet magaslatára felvezetett, nem igaz-e, hogy Jézus Szíve dúsgazdag mindazok iránt, kik hozzá folyamodnak. Hogyan áradoz a szívük, midőn Jézus nagylelkűségéről, a kegyelem csodáiról beszélnek, melyekben részük volt!

Igaz, hogy bizalmukat nem egyszer tette próbára a Gondviselés; nem egyszer hosszú ideig, *évekig is*

várniok kellett a vigasztalásra, kérelmeik teljesedésére. De az állhatatos és hűséges bizalmat Isten sohasem hagyta még viszonzatlanul.

Miért csüggedjek hát én is, ha imám nem azonnal talál meghallgatásra? Miért ne bizzam én is a legkegyesebb és leghatalmasabb Szívben, amelynek nem telik öröme szenvedéseinkben, amely csupa jószág és szeretet irántam? Aki ha próbára tesz is, ezt is csak szeretetből teszi s bizalmamat, kitartó imámat végül is édes vigasztalásban részesíti? „Az Úr az alvilágba visz le és hoz vissza onnét”. (I. Kir. 2. 6.)

3. S nem kelt-e bizalomra Jézus Szíve iránt az is, hogy *eddig életemet* is annyi kegyelemmel szötte át? Mily bőkezű volt hozzám mindjárt születésemtől kezdve! Megadta az igaz katolikus hitet; vallásos nevelésben engedett részesülnöm; jó szülőket, nevelőket, istenfélő környezetet adott mellém; megőrzött az ifjúság ezernyi kísértése és megtévedése ellen; oly gyakran táplált szent testével s vérével; annyiszor bocsátotta meg kis és nagy bűneimet a töredelem szentségében. Hányszor éreztem szinte láthatóan az ő kegyes, szelíd gondviselését, midőn ballépésektől megóvott s nagy veszedelmekben megsegített.

És aki oly jó volt hozzám mindig, aki talán sokkal több kegyelemben részesített, mint nagyon sok más embert, az ne segítene meg továbbra is, abban nem bízhatnám vég és határ nélkül?

„Miért vagy szomorú, lelkem? Miért háborgatsz engem? Bizzál Istenben, mert fogom még áldani őt: arcom üdvösségét, az én Istenemet!” (Zsolt. 41, 6.) „Jézus Szíve bízom benned”, s „nem szégyenülök meg soha!” (Zsolt. 30, 2.)

Jézus Szíve, az élet és az életszentség forrása!

1. Ahol élet nincs, ott a halál! Míg Jézus Szíve nem kezdett dobogni, a bűnbeesés óta a halál dermedtsége merevedett rá az emberiségre. *Halottak voltunk*: kiestünk az Isten kegyelméből és nem vol-

tunk képesek a kegyelem állapotát magunktól visszanyerni vagy visszaszerezni. Nem voltunk képesek egyetlen, Istennek tetsző cselekedetet végrehajtani, ámivel természetfeletti örök boldogságra méltók lettünk volna. S ha így halunk meg megváltás, újjáéledés nélkül, odatúl is csak az örök sötétség és halál várt volna ránk! Mily szomorú volt a sorsunk, melybe őszüleink bűne s a saját bűneink révén jutottunk volna!

Amióta azonban Jézus Szíve dobogni kezdett, amióta belőle, mint az élet és az életszentség forrásából Istenhez a legtisztább szeretet, imádat és engesztelés tömjénfüstje szálldogált, azóta Isten ismét kedvvel tekintet a földre. És amidőn ez a Szív az ő kedveségét kiárasztotta a bűnbefult emberekre is, azóta mi is feléledtünk, Isten gyermekeivé lettünk s Jézus életének, szentségének részeseivé.

Sohase feledjük, hogy amit Isten előtt érünk, voltaképp *nem a mi érdemünkkel* szereztük, hanem Jézus kegyelme által s bizonyos tekintetben inkább Jézus éli bennünk a természetfeletti életet.

2. Nézzük csak mily *gazdag élet* fakadt Jézus Szíve sugarai alatt. Az ő kora nem ismerte az irgalmat, az alázatosságot, a szüzességet, az ellenség szeretetét. Ami kevés természetes erényt a pogány kor gyakorolt, azt is csak bizonyos magasabb fajta önzésből gyakorolta.

A *kereszténység*, Jézus Egyháza, e tekintetben egészen *megváltoztatta* a föld színét. A tisztaság és önmegtagadás, a lemondás és önfeláldozás, szeretet és könyörülő irgalom, alázatosság és jámborság erényei virágba szöktek. A családi élet megtisztult s erkölcsi alapra helyezkedett. A női erény és méltóság megbecsülése, a gyermek tisztelete s védelme, a szegény és munkás ember jogainak elismerése, magasabb, örök célok kitűzése s a társadalmi életnek e magasabb szempontok szerint való újjászervezése: ezek mind a kereszténységnek, tehát Jézus jöttének következményei voltak. Mint hosszú, viharos éj után a fénylő reggeli nap, mint dermesztő tél után a májusi virágzás

és nyári gyümölcserés, úgy sarjadt Jézus kegyelméből új élet, új erkölcsi világ s vele együtt jólét, szépség és boldogság a földön.

Bár látszanék meg az *én lelkiéletemen is* az Úr Jézus kegyelme; bár fakadna az ő kegyelmének nyomán bennem is új élet és szentség!

3. Gondoljuk meg végül, mily csodálatos és hősiek fokban is virult a természetfeletti élet és szentség ott, ahol Jézus megérintette a lelket. Ussük fel a *szentek élettörténetét* s bámuljunk azon az emberfeletti nagyságon, erőn, tisztaságon és hősiességen, amely e szentek egész életén előmlött. Micsoda önsanyargatások, micsoda hófehér, ragyogó tisztaság, milyen önfeledt engedelmesség, mennyi önkéntes szegénység, mennyi szeretet, mennyi irgalom, mennyi önfeláldozás, mennyi apostoli hév, mennyi mártirhűség!

És a hősi fokban gyakorolt erények e virágai mindenféle talajon megtermettek a katolikus Egyházban; Jézus Egyházában, minden nem, kor, rang és társadalmi állás felmutat szenteket. A gyermekek sem tesznek kivételt. Nincs az az erény, nincs az a lelki nagyság, amelynek gyönyörű példáit ne mutatná be az Egyház, a szentek története.

Mily szép kert ez: a hősi erények kertje a katolikus Egyházban! S e kertnek művelője, ápolója, ültetője: Jézus. Az ő szeretetéből, az ő Szívének kiapadhatatlan kegyelmi forrásaiból származik itt minden élet, minden kedvesség, minden nagyszerűség. Hadd meritek én is e forrásból, hogy legalább az állapotomhoz mért életszentséget és tökéletességet elérjem!

Jézus Szíve, vétkeinkért engesztelő áldozat!

1. Hogy megértsük, mit köszönünk Jézus Szívének megváltásunk s kiengesztelésünk szempontjából, mindenekeelőtt jól meg kell fontolnunk, *mi a bűn* s mily szörnyű és szomorú helyzetben voltunk a megváltás előtt.

A bűn Isten tudatos megbántása. Elfordulás az

élet voltaképpen céljától, fellázadás az ég és föld, az ember és minden teremtett lény végső, korlátlan Ura ellen. Lemondás arról, aki teremtett, aki önmaga számára teremtett, aki egyedül lehet örökboldogságunk s üdvözülésünk.

De a bűn ennél is több. A bűn megbántása, megsértése a mi végtelen felségű Urunknak és Királyunknak. Minden megbántás annyiszor nagyobb vagy kisebb rossz, amint a megbántottnak jogcíme nagyobb vagy kisebb arra, hogy mi szolgáljuk, tiszteljük, szeressük. Egy idegent megbántani, megölni vagy meggyalázni, nem olyan nagy bűn, mintha szüleinket bántjuk, öljük vagy gyalázzuk meg. Ha a katona egy altisztet vagy főisztet sért meg, nem követ el akkora vétséget, mintha saját ezredesét, tábornokát vagy egyenesen a királyt inzultálja. Mármost Isten végtelen magasságban áll felettünk s a *legvégtelenebb jogcímen* követelheti tőlünk a tisztelet, szeretet és szolgálat adóját. Ha tehát őt megbántjuk, ezzel a képzelhető legnagyobb rosszat követjük el s minthogy az első emberpár s utána mindnyájan vétkeztünk Isten ellen, voltaképp mindnyájan végtelenül szomorú sorsra vagyunk érdemesek. A végtelen megbántás jog és igazság szerint végtelen büntetést vonna maga után.

2. S gondoljuk meg, hogy a bűn, ez a legnagyobb rossz, az emberi nemnek ez a legkegyetlenebb zsar-noka és gyilkosa, nemcsak elszigetelt jelenség, hanem sajnos, mindennap százezer számban és százezer formában megismétlődő valami. Olyan, amit az emberek semmibe sem vesznek, amiről azt hiszik, hogy magától értődő emberi gyengeség, amellyel nem kell tovább törődni. Így élnek százezrek és milliók a súlyos bűnök egész tömegével a lelkükön, felejtik végcéljukat, megtagadják vagy elhanyagolják Isten iránti kötelességeiket s még nevetnek is hozzá, abban a balhiédelemben, hogy mivel az Isten nem azonnal büntet, tehát nincs is semmi baj.

És amióta él az emberiség, mindenütt ezt a szomorú elriasztó képet látjuk. Az emberek vakon rohan-

nak az örvénybe, rüt hálátlansággal fizetnek Istennek jótéteményeiért. S aztán mint a falevél ősszel, ezrével, százezrével hullanak le az élet fájáról, lelépnek az élet színteréről s mi lesz a lelkükkel?

A mi hitünk tanítása szerint minden ember menthetetlenül örökre elkárhozik, aki *csak egyetlenegy* súlyos bűnnel is a lelkén, lépi át az örök élet küszöbét. A bűnnek zsoldja a halál, örök fizetése a kárhozat. Szörnyű siralmas, könnyekre fakasztó kép.

3. Jézus, mint ártatlan áldozati bárány önmagát áldozta fel érettünk. Odalépett Isten elé, akinek szemében végtelen tisztasága és szentsége folytán végtelenül kedves volt és így szólt: inkább én halok meg csúfos kereszten, kínos gyötrelmek között, csak testvéreimnek, a bűnös embereknek, irgalmazz!

Ezért vett fel emberi természetet, ezért öltött halandó s szenvedni képes emberi testet. Ezért járt-kelt fáradságos utakon közöttünk s ezért vetette alá magát a kinszenvedés gyötrelmeinek. Isten ennek a végtelenül kedves és értékes áldozatnak nem állhatott ellen, érette megkegyelmezett nekünk is és lemosta, megsemmisítette, eltörölte az emberek vétkét. Aki Jézushoz folyamodik s hozzá csatlakozva, az ő vére árán kéri Istentől a megbocsátást, annak *Isten megbocsát*, ha mégannyi volt is a bűne. „A mi békeségünkért van rajta fenyték s az ő kék feltjai által gyógyultunk meg”. (Iz. 53, 5.)

Bár jutna ez mindannyiszor eszünkbe, valahányszor újabb bűnre akar vinni a kísértés! Bár hatná át lelkemet a *hála* Jézus iránt oly mélyen, hogy soha máskép, mint végtelen szeretettel s bűnbánattal ne tudjak Jézusra csak gondolni is, róla csak szólni is! Jézus Szíve, mily kimondhatatlanul sokat köszönök neked! Mi lennék nélküled? S én hagyjalak el újra, mikor éppen csak hogy ingyen kapott kegyelmed folytán kerültem ki az örök halál veszedelméből?

Jézus Szíve, gyalázatokkal tetézett Szív!

Az embernek legérzékenyebb pontja a *becsülete*. Mennél magasabban áll valaki, mennél nagyobbak az értékei, annál jobban fáj, ha mások ezeket az értékeket el nem ismerik, sőt lábbal tapossák, ha úgy bánnak vele, mint valami haszontalan, ostoba és gonosz emberrel. Jézus ezt a szenvedést is magára akarta venni, mégpedig oly bőséges mértékben, hogy szinte egész élete a megaláztatások és meggyaláztatások sorozata volt, megszégyenítéssel és megaláztatással úgyszólván elborított és tetézett élet!

Már születésekor úgy bánnak vele és szüleivel, mint kellemetlen és haszontalan idegenekkel, akiknek még szállást sem érdemes adni.

1. Úgy illett volna ugyanis, ha az Isten Fia emberré lesz s földre jön, hogy akkor soha nem hallott üdv-rivalgással, szent lelkesedéssel, határtalan szeretettel fogadta volna őt az egész világ. Úgy illett volna, hogy az emberek azonnal szívük trónjára emeljék s szent megilletődéssel követték, csodálták, áldották volna minden léptét a földön!

És mi történt? A bűnbe, vakságba, önzésbe fült világ tudomást sem szerzett jöttéről s mikor ő bemutatkozott az embereknél s megcsillogtatta isteni bölcseségének s mindenhatóságának sugárkéveit, akkor meg egyenesen szembehelyezkedtek vele, megvetették s *visszautasították*. Mennyi megaláztatás, mennyi gyalázat érte Jézus Szívét mindjárt e világba jöttekor! „A tulajdonába jöve, de övéi őt be nem fogadák”. (Ján. 1, 11.) „Nem kaptak helyet a szálláson” (Luk. 2, 7). Azért már születése istállóban történt; jászolban fekszik, barmok közt nyugszik Isten Fia.

És ez sem elég. Neki nincs joga itt élni a földön, már kisded korában halálra kerestetik, meg akarják gyilkolni. Alig született meg halálra keresik mint trónbitorlót. Futni, menekülni kénytelen az emberek elől az, aki az embereket üdvözíteni jött, aki nélkül az emberiség elveszett. Nem elég, hogy annyira meg-

alázta önmagát, hogy szegény, tehetetlen kiseded alakját öltötte magára értünk, mi még hozzá ilyen megalázó, ilyen meggyalázó fogadtatásban részesítjük!

Élete nagy részét néma ismeretlenségben tölti el, nyilvános fellépése óta pedig állandóan ki van téve megalázó ellentmondásoknak, vádaskodásoknak, méltánytalan lekicsinylésnek s izzó, oktalan gyűlöletnek. Megölik, mint békeháborítót, mint csalót és istenkáromlót, mint a nép és az Isten ellenségét! Lehet-e ennél megalázóbb meggyalázás?

2. Tetézi a gyalázatot, hogy Jézust a saját választott népének hivatalos egyházi felsőbbsegei gyűlölik, üldözik s viszik a halálba. Ha valaki utonállók kezébe kerül s azok becsmérlik, egészen más dolog, mintha saját nemzetének vezető rétegei, papi fejedelemei, írástudói, az egész hivatalos, eredetileg Istentől rendelt s így még a magábanvéve jogszerű és törvényes vallási felsőbbség is ellene fordul.

Milyen megalázó Jézusra nézve már az is, hogy *ez a hivatalos zsidó egyházi világ őt soha el nem ismerte, soha egyetlen egyszer tanácsát nem kérte, soha esetleg a hetvenes nagytanácsba be nem választotta, neki a saját életében semmiféle vezetős szerepet sem vallási, sem világi téren nem juttatott. Az egyetlen igazán értékes, szent, bölcs és nagy szellemű férfit, akit a zsidó nemzet abban az időben, de általában valaha is magából kitermelt, de akit a hivatalos világ kezdettől fogva sanda szemmel nézett, egyszerűen félreállított, akinek bölcseségére nem volt kíváncsi és segítségére nem szorul rá! Sőt akit végül is jámborul hangzó, képmutató szavak között, kegyeskedő szabálytalanságok közepette, a rend, a béke, a vallás és az erkölcs nevében a gyalázat fájára szolgáltatott!*

És vajjon befejeződött-e Jézus megaláztatásainak hosszú sorozata a kereszthalállal? Sajnos, nem. Jézus tovább szenvedti a gyalázatot és megaláztatást az *évszázadok folyamán* a kevély és bűnös emberek részéről.

Hányan tartják ma is álmodozónak, népfélrezeve-

tőnek, hamis Messiásnak! Hányan tartják szavait hazugságoknak, intézményeit idejét-multa, értéktelen szokásoknak, Egyházát üldözni való átkos, rossz dolognak, ami ellen a gyűlölet, rágalom és erőszak minden eszközével szabad dühöngeni! Hogyan becsmériük papjait, hogyan rabolják meg földi helytartóját, hogyan szítják az ellenszenvet és gyűlöletet, félreértést és elidegenedést az ő nagy családjától, melyet ő alapított: a katolikus Egyháztól! Mily szomorú, hogy Jézus országa ennyi évszázad múltán is még mindig csak kicsiny részben hódította meg a világot!

Mindez nem szégyene, nem folytonosan megújuló meggyaláztatás-e Jézus Szívének! Hát még az a sok elvetemült istenkáromlás és jézusgyalázás, amivel ostoba és durva lelkű emberek nap-nap mellett megszenteltelenítik szentséges nevét?

Jézus Szíve, bár legalább én s a hű lelkek nyugtanánk neked méltó elégtételt mindazért a gyaláztatért, melyekkel az emberek az évszázadokon át tetézték!

3. A szív az *érzelmek* hazája. Ha valamit, ezt a szörnyű méltatlanságot kellett Jézusnak valóban egész szívével átéreznie. Ha ez a szív nem merül el teljesen és mindenestül az Isten egyedül való dicsőségének keresésében, ha ebben a szívben csak egy rejtett szöglet is marad, amelyben a hiúság és a dicsőségvágy meghúzhatja magát, akkor ennek a szívnek élete egyetlen elviselhetetlen háborgás lett volna, egyetlen természetes lázadozás a megaláztatás és meggyaláztatás szakadatlan, tüzes árja ellen.

Ennek a háborgásnak azonban csakugyan a legcsekélyebb jelét sem mutatja Jézus élete az evangéliumnak egyetlen sorában sem. Megállapítja ugyan, hogy méltatlanul bánnak vele, méltóságteljesen vissza is utasítja a szemenszedett rágalmakat és igaztalan vádakokat, amelyekkel szinte elborítják, de aztán mégis teljes mértékben megőrzi lelke nyugalma és derűjét. Nem kesereg és nem háborog a megtapasztalt gyaláztatok miatt. Mintha nem is ő róla volna szó! Mintha mindez most e szempontból nem is érdekelné őt! Csak

az Isten országának veszedelme bántja, csak a lelkek pusztulásán, az igazság elárulásán kesereg.

Mily hatalmas, nagy szív, amely a megaláztatás legégetőbb paráztengerében is mosolyog és csak másokra gondol!

Jézus Szíve, vétkeinkért meggyötört Szív!

1. Isten megbocsáthatta volna bűneinket megváltás és áldozat nélkül is. És ha már Jézus áldozata árán akarta visszaadni az istengyermekség kegyelmét, akkor is elegendő lett volna, ha Jézus egyetlen egyszerű elégtételi cselekménnyel vagy *egyetlen csepp vérének feláldozásával* vált meg minket. Ő azonban búsas és teljes elégtételt akart nyújtani Istennek s bőséges és teljes módon megmutatni nekünk, hogy éretünk *minden* szenvedésre és áldozatra kész. Ezért választotta az elégtételnek azt a nemét, amelyben a testi-lelki szenvedések valósággal összetörték, összezúzták őt. Fáradságos, nélkülözéssel s munkával, üldöztetéssel és bántalommal teli élete végén a fájdalom keserű poharát fenékgig kiürítette.

Szenvedése éppen ezért állandó ösztönzés és intés arra, hogy mi se sajnáljuk a fáradságot, áldozatot, lemondást, sőt szenvedést sem, ahol arról van szó, hogy iránta való hálánkat, szeretetünket, hűségünket megmutassuk. Ha eszerint cselekednénk, ha nem volnánk oly fukarok vele szemben, mihelyt áldozatról, lemondásról, kívánásról van szó, bezzeg jobbra változnék lelkünk állapota s jobbra fordulna az Egyháznak, Jézus Szíve alkotásának sorsa is a földön!

2. Jézus sok szeretettel, hűséggel, nemes lelkesedéssel és ragaszkodással találkozott földi életében, de az ő élete kezdettől fogva mégis tele volt fájdalommas és gyötörő mozzanatokkal. Mindenekelőtt *testi* vonatkozásban.

Milyen rideg, vigasztalan, szinte kegyetlen életmód! Ez a hajléktalanság, ez az adományokból élő szegénység, ez a verejtékes járás-kelés faluról-falura,

városról-városra; ez a folytonos tanítás, valóságos küszködés az emberek tudatlanságával, műveletlenségével, értelmetlenségével. Ez a folytonos segíteni kész helytállás, ez a mezítláb-vándorlás és Isten szabad ege alatt, fák alatt való alvás! Valóban nem volt rózsás az emberiség Megváltójának élete; azé, aki csupa boldogságban és jóban részesít egy világot, maga a nélkülözések és fáradalmak útját járta, egészen addig, amíg ellenségeinek kezébe került.

Ezek az emberek a megkínzás és halál egyik leggyötrelmesebb nemével pusztították el. Vérrrel verejtékezés, megkötöztetés, arculcsapások, egy éjjelen át tartó kínzás és gúnyoltatás, megszégyenítő és idegtépő kihallgatások, végül a megostorozás, a töviskorona, a kereszt, a rettentő háromórás függés a saját sebein! Az elvérézés halála... Ahogy még egy állatot sem ölne meg emberséges ember!

Elfogták, egyik bírótól a másikhoz cipelték s kivégzésre alkalmas okokat kerestek rajta. Nem találtak. Pilátus hatszor is ismétli, hogy nem talál benne okot a halálos ítéletre, de azért megostoroztatja. Mit szenvedhetett Jézus Szíve az ostorozó-oszlopnál, amikor a római katonák embertelen szokás szerint s a zsidók kárörvendő gúnykacaja közben az ostorozás megalázó és gyötrelmes fenytékében részesítették! Amikor véres bőr és húsdarabok hullottak le hátáról, válláról, amikor a vér patakokban nedvesítette át az ostorozó oszlop mellett a földet! Azután a *kereszt* hordozás alatt. Amint véres ruhában, szűrő tövises koszorújával a fején ezrek és tízezrek csúfolódása és diadalmozgása közt, útonálló latrok sorában kivitték a vesztőhelyre s ott kezét-lábát áthasogatták a durva vaszegekkel s a keresztet a magasba emelték!

Jézus Szíve, mit szenvedtél értem s én ne hozzam meg azokat a kicsiny, könnyű áldozatokat, amelyekkel a hűséges tiszta, istenfélő élet jár s amelyeket a te kegyelmed oly édesekké s könnyűekké tehet?

Felejthetem-e, valaha Jézusom szent Szíve, amit értem áldoztál és szenvedtél? A véres nefelejcs, kín-

szenvedésed emlékét, nem illik-e állandóan szívemen hordoznom? Hogy belőle erőt és kitartást merítsek, hogy akár a kinhalálíg is hú maradjak hozzád?

Jézusnak mindez a fájdalom a szívébe nyilalt, mindegyiket kétszeresen szenvedte át: testének tagjaiban és érző, vérző, halálosan összeszoruló szívében. A testi gyötrelmeket tetézték a *lélek kínjai*.

Undor és halálfájdalom, borzalom és vigasztalanság tölti el a szentséges Szívet, midőn közeledő kinszenvedéseire, valamint a *megváltás eredménytelenségére* gondol nagyon sok ember szívében. Ő, aki úgy szerette az embereket, s aki mindentudó szemével a jövőbe látott és látta, hogy akiket vére árán megvált, nagy részben mégis az örök kárhozat borzalmas éjébe fognak alászállni, mit nem szenvedhetett lelkében, szívében ott az olajfahegyi vigasztalan haláltusában!

A fájdalmas tudat, hogy sokakat mindez a szeretet és szenvedés még mindig nem lágyítja meg, nem indítja vizsontszeretetre, a megváltókegyelem befogadására, a *megértésre!* Hogy annyian lesznek, akikről eredménytelenül pereg le nemcsak minden irgalom, hanem vérenek minden cseppje is! Hogy lesznek, akik nemcsak a maguk hasznára nem fordítják ezt a világ-megváltó szenvedést, hanem még csak el sem ismerik a bennük megnyilatkozó szeretetet, sőt e helyett gyűlölni, üldözni fogják őt tovább a századokon át. Egyházában, hittanában, papságában, szentségeiben, intézményeiben, még feszületeiben is!

Könnyű szenvedni, ha arra érdemes, hálás, hűséges emberekért szenved valaki. De Jézusnak tudnia kellett, hogy sokan azok közül, akikért szenved, hálátlanok lesznek vele szemben, tagadni fogják még istenségét is, megváltói szenvedéseit, igazmondását, menyeyei küldetését! A csalódás és hálátlanság még a testi kinnál is gyötrőbb érzés és Jézusnak ebben bőven volt része, már a saját közvetlen hívei közt is, hát még később a századok folyamán! S ezek a lelki kínok, ez a tengernyi hálátlanság és csalódás mint valami ször-

nyű korkép elevenedett meg előtte az utolsó órákban s kétszeresen megkeserítette szívét!

3. Jézus Szíve bizonyos értelemben *máig is* állandóan meggyötört szív. Ma is gyűlölik, ma is üldözik, ma is csalódás és hálátlanság övezi a Megváltó útját a századokon át. Nem méltatlan és felháborító helyzet-e az, amelyet az ő hite, Egyháza, sőt tulajdon személye a modern társadalomban elfoglal? Nem szégyen-e, hogy sokfelé a műveltség jelének tekintik, ha valaki nem akar tudni ő róla! Ha abban látják a munkás-felszabadítás és társadalmi boldogság első felét, hogy őt és egész tanát, Egyházát és vallásrendszerét száműzik, gúny tárgyává teszik, a nép szívéből kitépni, az ifjúság előtt eleve beszennyezni törekszenek?

Moszkvában és pár éve még Spanyolországban is Jézus Krisztus ma is legvisszataszítóbb és legszemérmetlenebb gúnyolódás céltáblája. Az istentagadók lapjaiban állandóan meggyalázó torzképek jelennek meg róla, az ördögi képzelet és beszennyezett lelkület legalacsonyabb fajtájú szülöttei. Múzeumokat rendeznek be ellene, filmeket pergetnek le a nép s az ifjúság előtt ellene. Jézus milliók szemében most már nem a közöny s az elhanyagolás, hanem az alpári mocskolódás, nekirohanás és beszennyező szitkolódás állandó tárgya.

Más országokban rejtettebb formában, de ugyanez történik: milliók szívéből irtják ki Jézus hitét s tiszteletét. Megteszik őt „nyöszörgő”, „gyáva”, „rab-szolga” léleknek (Nietzsche, Rosenberg). Ismét más országokban látszólag tisztelik őt, békén hagyják a vallását, a templomait és papjait, de tanait és parancsait nyilvánosan megtapossák, kirekesztik pl. az államéletből vagy a házasságjog rendezéséből vagy az ifjúság neveléséből.

Valóban: az egyháztörténelem állandó passió. Jézus kínszenvedése a Golgotával nem ért véget, hanem tart Egyházában tovább is időtlen időkig... Az utolsó ítélet s a végső elégtétel nagy, nagy napjáig...

Jézus Szíve, mindhalálíg engedelmes Szív!

1. Minden ember természeténél fogva kényes az emberi szabadságára s általában arra hajlik, hogy a maga nézetét és a maga akaratát vigye mindenben diadalra. Ha az eddig élt emberek közül valakinek, akkor Jézusnak igazán lett volna joga arra, hogy mindenben a saját gondolatait és akaratát kövesse, mert hiszen ő Isten Fia volt, mindentudó és minden fölött való; az ő gondolatai mindig a legjobbak és az ő akaratata mindig a legszentebb lett volna. Természetesen ő ezt maga is tudta magáról s így minden emberi érzés szerint ellene kellett volna szegülnie minden kívülről jövő, emberi parancsnak vagy előírásnak.

Ezzel szemben azt látjuk, hogy nemcsak a mennyei Atyának engedelmeskedett, akinek kedvéért egyáltalán földre jött és testet öltött az Örök Ige; nemcsak végrehajtotta a művet, amelyet Atyja bízott rá, hanem ebben a végrehajtásban szinte tünetőleg kereste az alkalmat, hogy azokat az emberi előírásokat és rendelkezéseket is tökéletesen pontosan betartsa, amelyeket a törvényes emberi föllebbvalók állítottak elébe. Mégha ezek a parancsok értelmüket veszítették is, mégha a jelen esetben rosszakarattal irányították azokat ellene, mégha ránézve fájdalmas és megalázó rendelkezések voltak is. Könnyű ezirányban végigmenni az ő életén: kezdve a népszámlálási parancstól születése idején, el egészen a halálos ítéletig s annak végrehajtásáig. „Nem nyitotta meg száját... Viszik, mint a juhok leölésre... és maga nem nyitja száját.” (Iz. 53, 7.)

2. Jézusnak ez az engedelmissége nem volt egyenesen gépies és merőben szolgálai, önállótlan, hanem öntevékeny, okos, cselekvő. Nem kicsinyes, paragrafusokon nyargaló, farizeusi engedelmisség volt ez, amely a törvény betűje kedvéért annak szelleméről s éltető lényegéről megfeledkezik, hanem nagylelkű, az Atya igazi akaratát kereső s azt a saját leleményességével is végrehajtó odasimulás. Jézus maga keresi a legjobb utakat és eszközöket annak az Isten országá-

nak a kialakítására, amelynek felépítésére az Atya küldötte. Nem báb ő, amely csak külső parancsok és előírások által mozgatja magát, hanem a felsőbbbségi akarat értelmes és tudatos végrehajtója.

Nekünk sem az a feladatunk, hogy csak a törvény betűjét nézzük, hanem hogy Isten akaratát öntevékenyen s a törvény igazi szellemének megfelelően teljesítsük s a magunk erejéből és nagyságából is mindent elkövessünk, hogy az Isten országát minél jobban felvirágoztassuk a földön az Úr legfőbb szándékai szerint.

3. Jézus engedelmességének példája általában is mély tanulságokat rejt magában a mi számunkra. Mily megszégyenítő, ha ő, az örök bölcsesség, egyetlen ellenkező gesztus, egyetlen zokszó nélkül még hősiesen is engedelmeskedett s akkor mi, a férgek, a bűnösök, a tévedésre oly nagyon hajlamos emberek olyan nehezen hajlunk meg Isten és az általa bármily fokban szentesített föllebbvalók előtt!

Mily szégyen, ha még Isten rendelkezése ellen is zúgolódunk, holott tudnunk kellene, hogyha egy földi előljáró tévedhet is — kétségtelen, hogy tévedhet —, az egy, aki nem tévedhet és nem lehet igazságtalan: az Isten! Az egyetlen, akiről tudnunk kell, hogy mindenben, még a legfájóbb megpróbáltatásban is kétségtelenül a *mi javunkat* akarja!

Jézus meghajol nemcsak szülője, nevelőatyja, a polgári tekintélyek előtt, hanem még üldözői s hóhérai előtt is, és akkor nekünk miért oly végtelenül nehéz meghajolni az *ő kedvéért* emberek előtt, akik lehetnek hibásak, tévedhetnek is, vétkezhetnek is, de akik által Isten mégis azt nyilvánítja ki nekünk, hogy ebben vagy abban az esetben mit vár és mit kíván tőlünk?

Jézus Szíve, életünk és feltámadásunk!

1. Mi az élet? Mindenki tudja. Hasonlítsátok össze a tél dermedtségét a tavasz és a nyár pompájával; a kopár sziklát a virágzó erdővel; a temető csendjét a

vidáman nyüzsgő város emberáradatával; a feloszlóban levő halottat az egészségtől, erőtől, szépségtől duzzadó ifjúval — íme, ez a különbség élet és halál között.

A *lelkek világában* is megvan ez a különbség. A lélek magában véve maga a gyengeség, a tehetetlenség, a földhözragadottság. Mihelyt azonban Isten kegyelmének napja reásüt, mihelyt Isten a természetfölötti élet csiráját belefekteti, a lélekben is megindul az élet, a földinél, emberinél magasztosabb, Isten előtt kedves élet; az erény élete, az istenfiúságé.

Ezt a felsőbb életet Jézus szerezte meg nekünk. Nélküle nem ismernők a lélek magasabb aspirációit a természetfölötti, örök javak felé. Mennél inkább áthat bennünket Jézus kegyelme s szeretete, annál derűsebb, pompázóbb a lelkünk élete; annál bővebben termi meg a tisztaság, szeretet és mindamaz erények virágait, amelyek életünket itt a földön igazán széppé, nemessé, magasztossá varázsolják, odatúl pedig lelkünknek örök tovaélését, tovavirágzását, boldogságát biztosítják.

2. Jézus Szíve a lélek kegyelmi életének nemcsak forrása, hanem *újjáéltetője* is. Hányszor esik meg velünk, gyarló, rövidlátó, gyengeakarató emberekkel, hogy amit ma felteszünk magunkban, azt holnap már megszegjük vagy elfelejtjük. Amit tegnap még szent lelkesedéssel szerettünk, ahhoz ma hűtlenek leszünk! Hányszor dermedti meg lelkünk szépen virágzó tavaszát a kísértések szele! Ahol tegnap még ártatlanság volt, szeretet és jóság, ott ma hirtelen fordulattal hűtlenség, elszakadás, szenny és bűn van!

Külön kegyelme, külön irgalma a Jézus Szívének, hogy ilyenkor sem hagy elveszni minket; ilyenkor is utánunk jár, mint a pásztor, ki elvesztette juhát; kegyelmével serkent, nógat, ösztökél s ha csak ki nem vezett belőlünk a kellő jóakarát és készség, visszatért a helyes útra, magához emel, megtisztít és új étellel tölt el. Ime, a nagy életfakasztó, a nagy és diadalmas küzdő halál és lelki leromlás ellen!

Hányszor volt hozzám is ilyen megbocsátó irga-

lommal, hányszor fogadott vissza atyai keblére, mint megtért tékozlót! Hányszor mosta le lelkemről a vétek szennyét, a hűtlenség pecsétjét! Hálás vagyok-e érte lelkem sokszoros életretámasztójával szemben s jól felhasználom-e a bűnbánat szentségét, mely által ő lelke-met egyre újra éleszti s mind magasabbfokú természetfölötti életerővel tölti el?

3. Jézus Szíve lesz végül a mi örök feltámadásunk s életünk is. Elhull a virág, eliramlik az élet; az az élet, melyet a föld ad. Mi lesz velünk *akkor*? Szent hitünk szerint, ha testünk összeomlik, lelkünk csak akkor kezdi majd meg igazi, véget nem érő életét. S ha Isten kegyelmében töltöttük földi életünket, örök életünk akkor az öröm és megdicsőülés soha el nem múló élete lesz.

Ennek a természetfölötti boldog új életnek éltető napja s forrása ismét Jézus Szíve lesz. Benne mint Istennünkben fogjuk megeléni a szeretetnek, szépségnek, gazdagságnak, boldogságnak azt a tengerét, amelyet egy örökkévalóságon át ki nem meríthetünk. Ott nem lesz többé sem gond, sem gyász, sem szenvedés; nem lesz többé bűn és kísértés; nem lesz többé aggodás, nyugtalanság s bizonytalanság a jövő felől: elmerülve az ő szépségének csodálatában, egyetlen boldog ölelésben egyesülünk a legszeretetreméltóbbal s boldogságunkat soha senki meg nem zavarhatja többé!

Jézus Szíve, bár tartaná ébren bennem szeretetedet a tudat, hogy hiszen te leszel szeretetem tárgya, boldogságom forrása, örök életem s feltámadásom ragyogó napja odatúl!

Jézus Szíve, békénk és engesztelésünk.

1. A békesség áldását csak az ismeri kellőképp, aki a béke hiányának, a háborúnak és békétlenségnek szenvedéseit átszenvedte. Az ember csak a saját kárán tanul. A világháború borzalmain keresztül mindenkünknek volt alkalma látni, mily nagy áldás a béke, mily szerencsétlenségbe dönti az embereket a saját

vakságuk, önzésük, csökönységük s szenvedélyeik dédelgetése. A világ magától nem tudja biztosítani a békét s ezért van szükség kereszténységre, hitre, szeretetre.

Ha Jézus Szíve uralkodik az emberek szíven, ha az ő tanításait követik, ha keresztényebb a társadalom, soha ez a mindent lezúzó fergeteg fel nem kerekedhetett s annyira el nem huzódhatott volna. Odakünn, Jézustól távol, csak szélvész van és fergeteg és mindent tönkrezúzó vihar; idebenn Jézus lábainál béke van és csendesség és megnyugvás.

2. De nemcsak az emberek közt van békére szükség, hanem az *ember lelkében* magában is. Hiszen hány lélek van, amely meghasonlott önmagával s örökös benső, lelki háborúságban él, bárha külső ellenségei nincsenek is.

Bensőnkben ugyanis szintén állandó ellentétek vannak: „a test pedig a lélek ellen vágyakozik, a lélek pedig a test ellen, hogy ne azt tegyék, amit akartok” (Gal. 3, 17), ahogy az Apostol mondja. Ezekből az ellentétekből fakad a test és lélek folytonos harca, versengése, melyben a lélek, sajnos, igen sokszor alul marad és sebeket kap. E sebek aztán égetik a lelket, fájdalommal, szégyenérzettel, önváddal töltik el s az ilyen sebekkel borított léleknek nincs és nem is lehet békéje.

Sokan azért is keresik oly lázasan a szórakozásokat, hogy lelkük égő sebeit önmaguk előtt elrejtsek. Mennyivel boldogabb azonban az, aki lelkét állandóan rendben tartja s hogy ezt tehesse, szüntelenül táplálkozik azzal a szellemmel, a béke és engesztelődés ama szellemével, mely Jézus Szívéből fakad.

3. A lélek igazi békéjét azonban csak akkor élvezük, ha mindenekelőtt *Istennel is békében* élünk. Mily rossz és kínzó az a tudat, hogy a legnagyobb Urat, a világ mindenható Alkotóját s örök Bíránkat ellenségünké tettük! „Non est pax impiis — nincs békéjük az istenteleneknek”, mondja az Irás (Iz. 48, 22).

Viszont, aki Isten békéjét élvezi, aki, ha vétett is

Isten ellen, Jézus kegyelme által megnyerte az engesztelődést és bocsánatot, azt érheti bármennyi baj és csalódás, azzal rosszul bánhatnak az emberek, azt elhalmozhatja a világ gúnyral s üldözéssel, minden háborúság közt is megleli lelke egyensúlyát, mert tudja, hogy vele van Az, aki minden viharok parancsol, aki minden emberi ármányt s gonoszságot össze tud törni s aki, ha ideig-óráig diadalmaskodik is a bűn, végül meg fogja alázni híveinek ellenségeit s míg ezek örök megszegyenülésben s nyomorban süllyednek el, gyermekeit bevezeti a végső kiengesztelődés és örök béke paradicsomába.

Jézus Szíve, csak veled legyek jóban, akkor nem félek egy egész világ háborús zajától!

Jézus Szíve, bűneinkért való áldozat!

1. Áldozat! Az ősidőktől kezdve minden népnél megvolt az istentiszteletnek az a cselekménye, amelyben a bűneit érző ember a hódolat s az engesztelés jeléül valamely értékes jószágát feláldozta az Istennek. Vagyis megsemmisítette azt annak kifejezéséül, hogy Isten mint minden földi jónak Urát, az élet és halál Parancsolóját s a bűn megbocsájtóját elismeri.

Az Ószövetség számos ilyen áldozati cselekményt írt elő s valamennyi egy végső s mindent betetőző áldozatra mutatott rá, amelyet a Megváltó fog a vétkes emberiség nevében a Mindenhatónak bemutatni. Ez az áldozat a Golgotán be is mutatott s annak bemutató áldozópapja s egyben bemutatott áldozata maga az Úr Jézus volt. Jézus Szíve volt az az Isten szemében mindennél kedvesebb áldozat, mely a haragvó Istent megengesztelte. Ennek a Szívnek meghasadása a kereszten hozta meg nekünk, bűnös embereknek mindazt, ami igaz érték, ami reménység és boldogság van életünkben.

2. De Jézus Szíve nem elégedett meg azzal, hogy ezt az áldozatot csak egyszer mutassa be. Megismétli minden egyes szentmisében, melynek lényege éppen

az, hogy a keresztfán végbevitt áldozatnak örök állandósítása, meg nem szűnő folytatása a szemünk előtt.

A szentmisén való ájtatos részvétel révén Jézus golgotai áldozatának vagyunk tanúi és részesei. Bár volnánk is ennek tudatában mindig! Bár értenők át a szeretetnek azt a titkát, amelynek minden egyes *szentmise* kifejezője és folytatója. Akkor minden egyes szentmiséről új erővel, új áldozatkészséggel s új szeretettel térnénk vissza, akár a jámbor hívők és bűnbánó zsidók, midőn Jézus halála után mellüket verve tértek haza a Golgotáról.

3. Ha Jézus Szíve értünk és a mi bűneinkért feláldozta önmagát, illik, hogy *mi is áldozatot hozunk* érte. Sokan csak addig szeretnék Istent szolgálni s lelki életet élni, amíg ez semmi önfeláldozásba nem kerül. Pedig a szeretet erős, mint a halál s nem riadhat vissza az áldozattól sem.

Amíg a lelki életben minden könnyű és édes, addig mi semmitsem adunk a jó Istennek, csak veszünk és kapunk tőle. Amikor azonban alkalmunk van áldozatot hozni és szenvedni érte, akkor mi is adunk valamit bizonyos értelemben az Istennek. Miért ne használjuk fel tehát az alkalmat s miért ne vegyünk részt az áldozat nagy művéből az iránta való szeretetből, aki úgyis annyit s oly szeretettel áldozott értünk, hogy ahhoz képest a mi szeretetünk s a mi áldozataink soha sem lesznek foghatók?

Jézus Szívének tisztelete az emberiség üdvözítésének isteni tervében.

A Jézus Szíve-tisztelet csirái már rég megvoltak ugyan az Egyházban, a katolikus nép szélesebb köreiben azonban tudvalevőleg csak a XVII. század alkonyán indult virágzásnak a Szent Szív-tisztelet, mégpedig javarészt Alacoque Szent Margit, a világtól elzárkózott zárdaszűz szorgalmazására. Ily ájtatosságról bizony azt hihetné az ember, hogy csak megtűrt, legföllebb dícsérőleg helybenhagyott *emberi* intézmény.

Az ilyenek értékét pedig, mint tudjuk, csak a kezdeményezők személyes nagysága, s azon remények szabják meg, melyeket szoros tapasztaláson fölbuzdulva, ily kiváló személyek műveihez fűzni szoktunk.

Azt hihetnők tehát, hogy talán Jézus Szíve tiszteletét is javaképpen az a lelkesülés terjeszté el világszerte, mely Szent Margit tűz-lelkéből származott át korára és korunkra. Hátha csak az első Jézus Szíve-aposztolok valóban megnyerő és csodálatra gerjesztő megjelenése indítá oly lendületes, pezsgő életnek ezt az ájtatosságot? Talán az újdonság ingere is hatott; Jézus Szíve tisztelete pedig amúgy is feltűnően megfelel az utóbbi századok szellemének, mely az emberi szív és érzelem világát nagyban előtérbe helyezi?

Közelebről vizsgálódva azonban arról győződünk meg, hogy Jézus Szíve tiszteletének eszméje kétségkívül *isteni gondolat*. Kiválasztott sarkalatos pontja annak az öröktől fogva megállapított isteni tervzetnek, mely az emberek üdvözítését, annak módját és eszközeit rendezi. És ez isteni eszme megvalósításában az emberek az isteni bölcsesség- és gondviselésnek inkább csak eszközei lehetnek, mint tulajdonképpeni indító tényezők.

S honnan tudjuk ezt?

Ha a természetben valamely jelenséget szemügyre veszünk, s úgy tapasztaljuk, hogy annak lényeges, *természetes célja* tökéletesen megegyezik azon egységes és összhangzatos célokkal, melyek felé ezerszeres tapasztalás szerint az egész élő és élettelen természet törekszik. Továbbá, ha látjuk azt is, hogy a jelenségnek körülményei közt megvan *minden erő és eszköz*, mely a cél elérésére szükséges: kétségtelennek tartjuk, hogy az illető jelenség szintén *részecskéje a természeti világrendnek*; nem pedig mesterségesen, vagy véletlenül előidézett jelenség. Következésképp még azt is biztosra vehetjük, hogy az ilyen jelenségnek ugyanaz az alkotója és rendezője, aki a többi természetet s azon egyéb jelenségeket is létrehozta, melyekhez ez a szóbanforgó jelenség természeténél fogva oly föltűnő

összhangzással és arányossággal csatlakozik. És ez a következtetés tökéletesen szilárd alapokon áll. Hiszen ily csodálatos és sokoldalú összhangzásnak nem volna elegendő létalapja, nem volna józan magyarázata, ha nem a természet s annak értelmes vezetője rendezte és rendelte így, mégpedig tudva és akarva, célirányosan és tervszerűleg.

De ha már a természet világában következtethetünk a megegyező célszerűségről a megegyezés célirányosságára, s az erők közös eredetére, bizonytalán még jogosabban következtethetünk a rendről a rendező szándékára *a természetfölötti világrendben is*. Hiszen ez a világrend sokkal közelebb áll a rend és egység tökéletességéhez: Istenhez. Sokkal is tökéletesebb utánpótlása, mása az örökkévaló végtelen összhangnak, s ebből kifolyólag az isteni bölcsesség sokkal különösebb figyelmének tárgya, mint az anyagi természet.

Valahányszor tehát a természetfölötti élet valamely jelenségén vagy intézményén azt látjuk, hogy *lényeges célja* és természetéből eredő előre látható következménye azonos az isteni működés egyébként ismert megnyilvánulásainak céljaival, és hogy ennek elnyerésére a szükséges eszközök- és erőknek sincs hiányával: bizvást rámondhatjuk, hogy eredetét tekintve, *isteni intézmény*. Tehát nem a véletlen műve, sem nem emberi kezdeményezés elsősorban, hanem oly intézmény, melynek eszméje öröktől fogva fölmerült Isten bölcsességének terveiben, s amelyet a természetfölötti gondviselés nem *megengedett*, hanem maga valósított meg annak idején az ő kifürkészhetetlen utain.

S íme, mily egyszerű dolog annak beigazolása, hogy Jézus Szívének tisztelete *lényeges célja is teljesen azonos* az isteni működés egyik legszebb megnyilvánulásának, az emberiség üdvözítésére irányuló isteni törekvésnek, közvetlen céljával! Azokat a tulajdonságokat pedig szintén feltűnő mértékben találjuk meg ez ájtatosságban, melyeket Isten egyébként is kitüntetett, mint a jelzett cél elérésére kiválóan alkalmas eszközöket.

I.

Lássuk a dolgot közelebbről!

Midőn Isten az embert megteremtette, nemcsak a saját dicsőségét célozta, hanem az *ember örök boldogságát* is. Mégpedig nem csupán a természetes tökéletes boldogságot tűzte ki célul az ember elé, hanem szabad bőkezűségéből sokkal többet: a természetfölötti boldogságot akarta az ember osztályrészévé tenni. Erre a természetünket meghaladó, tökéletes, örök boldogságra: az üdvösségre vezet folytonos gondviselésével az Isten azon terv szerint, mely az ő értelmében örök időktől fogva megvan. Ezt a tervet a bűnbeesés előreláttára sem változtatta meg; csakhogy éppen a bűnbeesés miatt, fölvette beléje — szintén öröktől fogva — a *megváltás* és az isteni *Megváltó* eszméjét is.

De az ember természeténél fogva szabad lény, és végcéljáért szabad elhatározással kell küzdenie. Hozzá bűnbe is szabad elhatározással esett, s azért a megváltás részesévé is csak szabad, önkéntes törekvés útján lehetett. A maga jószántából kellett a végcél felé törtetnie, s ha bűnbe esve elzárta maga előtt az utat, a maga jószántából kellett a megváltás után kívánnia, s a Megváltóért epednie. Mert az isteni bölcseségnek tulajdona, hogy lehetőleg teremtményeinek hozzájárulásával működjék. Hiszen fölösleges, tehát céltalan és oktalan dolog volna, ha Isten a teremtmények közreműködése nélkül munkálkodnék, holott nekik erőt és képességet adott arra, hogy céljuk elérésére saját erejükből is igyekezzenek.

Vagy bölcsen cselekednék-e a király, ki hivatalnokokat nevezne ki s hatalmazna föl valamely ügy elintézésére, de azért nem hagyná őket dolgozni, hanem egymaga járna el mindenben? E közremunkálkodás módját pedig a teremtmény természete, természetes ereje, s képessége szabja meg. Azért a szabad akaratú bíró embernek is nemcsak a maga erejéből, hanem a maga szabad erejéből is kell közremunkálnia a maga üdvözítésén. Az isteni bölcsesség csak annyiban vezet-

heti, amennyiben — természetének megfelelő módon — világosan és serkentőleg beláttatja vele, hogy a saját emberségéből kell boldog végcélja felé törekednie, s a célra szolgáló eszközökkel élnie. E törekvés első föltétele természetesen a cél megismerése, — mert amit nem ismerünk, arra nem törekedhetünk, s a megismert cél nagybecsülése és megszeretése az első.

Isten tehát arra törekszik, hogy velünk a végcél megszerettesse, de oly módon, hogy szabad akaratunkat ne kényszerítse a végcél megszeretésére és megkívánására.

De ez még nem elég. Nemcsak azt akarja az Úr, hogy megszeressük a végcél, s az ennek elérésére szükséges megváltást, hanem azt is, hogy ez a szeretet az önző vágyódás fokán magasan túlemelkedve a Megváltó önzetlen, tiszta, hálás szeretetévé nemesbüljön.

A természetfölötti boldogságra úgyis csak Isten tiszta, túláradó szeretete hívta meg az emberiséget. Bőkezűség és tiszta szeretet ajándéka az is, hogy Isten e meghívást az elpártolás és bűnbeesés dacára is fönn tartotta, s nemcsak a bűnt bocsátotta meg, hanem isteni Megváltót ígérve természetfölötti adományait is megújította. Nem természetes-e tehát, hogy a Megváltó országának a tiszta szeretet országának kellett lennie? A tiszta szeretet országának nemcsak amennyiben különös isteni kegy és tiszta szeretet az alapja, hanem azon értelemben is, hogy a (tiszta szeretet nyújtotta) megváltás részesévé az emberiség nem lehetett fokozott és nemesbült szeretet: a hála és hódolat önzetlen szeretete nélkül?

És ugyan kire kellett ennek a tiszta szeretetnek, a hála szeretetének irányulnia, ha nem arra az isteni személyre, kit az isteni Bölcsesség és Jóság az emberiség megváltására öröktől fogva kiszemelt? Jézus Krisztus szabad akaratból eredő tiszta szeretete tehát az, ami jelen állapotában egyes-egyedül üdvözítheti a világot.

Röviden: a világ üdvözítésének isteni terve szerint nemcsak üdvözülésünkre kell önmagunk képességével, mégpedig szabad önelhatározással törekednünk, ha-

nem e törekvésben az *isteni Megváltó jótéteményeit* is igénybe kell vennünk. Ő azonban önkéntes, önzetlen szeretetből ajánlja föl ezeket; azért bennük emberhez illő módon, más szóval Isten akarata szerint nem részesülhetünk viszontszeretet és önzetlen hódolat nélkül Krisztus Urunk iránt. Ha tehát Isten minket üdvözíteni akar, azon kell igyekeznie, hogy bennünk nagyrabecsülést és — szabadságunk épen-hagyásával — tiszta szeretetet keltsen a *Megváltó személye iránt*. Ez a szeretet valódi sarkalatos célpontja az üdvözítés isteni tervének: erre a szeretetre akarja a Gondviselés a népeket rávezetni.

Bizonyítja ezt a történelem is.

II.

A paradicsomtól kezdve a *próféta*ig, innen a megváltás nagy tettéig, sőt tovább napjainkig is, amennyiben Istennek a mi üdvözülésünkre irányuló működése most is megnyilatkozik, a történelem az Úr azon törekvését világítja meg leginkább, hogy minket a Megváltó nagyrabecsülésére, lelkes, hálás, tiszta szeretetére serkentsen.

Az ember akkor szereti meg jótevőjét, ha megismeri s élénken érzi a jótétemény nagy becsét és szükségét. Ezt pedig akkor érzi legélénkebben, ha megízleli a nyomort, mely ma jó hiányával jár.

A századok és ezredévek története pedig éppen két tényről tanuskodik kiváló bizonyító erővel:

1. Isten már az őskinyilatkoztatásban, tehát *minden* népnek megígérte a Megváltót, és vele az egész elbukott emberiségnek elébe szebb jövő reményét tárta; majd

2. az elesett és vétkében mind mélyebbre süllyedő emberi nemet magára hagyva, időt és alkalmat adott neki annak belátására, mennyire rászorul a megváltásra, s *mekkora jótevője lesz a Megváltó maga*, ha ebből a nyomorból őt *puszta szeretetből* kiszabadítja.

Ezúton érhetette el Isten legkönnyebben azt is, hogy

amely mélyen beleégett az emberiség szívébe s fájdalom- és nyomorérzet, époly mélyen vésődjék majd belé a kegyes Megmentő szeretetre ragadó alakja.

Az első helyen említett tény (1.) nem szorul hozzászas bizonyításra. Ha nem tudnók is Mózes első könyvéből, hogy az őskinyilatkoztatás már a népek eloszlása előtt elegendő világossággal megígérte a megváltást, és jelesül az Istentől küldendő Megváltót: a népek megegyező őstörténeti adatai szerint a legrégebb időktől kezdve *valamennyien tudtak a bűnbeesésről, de a megígért szabadítóról is.*

A másodsorban (2.) említett tényt véres betűkkel, véres lapokkal, mondhatnók: véres év- és évszázadkönyvekkel igazolja az ókor történelme. *Szent Ágoston* rövid szavakban összegzi az ókori történelem e tanuságát: „Az egész emberi nem, mely vétkezett és büntetést érdemelt, benn feküdt, benn fetrengett a nyomorúságban, és mind mélyebbre bukott a szerencsétlenség örvényében”.

Iszonyú kép tárul elénk, mihelyt más oldalról is figyelembe vesszük az *ókort*, mint a szépművészetek szempontjából, melyek az általános nyomort és kétségbeesést csak kis részben és csak ideig-óráig bírták elfödni. Rabszolgaság, háborúság, gyűlölet, kegyetlenség, szívtelenség, erkölcstelenség egész az állatiasságig; az igazságszomjas kutatók kétségbeesése az igazság elnyerésén, a nagyratörő lelkek csalódása, a gyengék elnyomatása, a nők nemtelen lealacsonyítása: vér és kétségbeesett halálhörgés jellemzik az *ókort* úgyszólván az egész földön, mind a négy évezreden át. Az állattá alacsonyított nők és rabszolgák millióinak panasza, az elhagyottak, betegek, aggok, gyermekek jajgató nyögése, a háborúk és embervadászatok vad lármája, a haldoklók reménytelen átkozódásaival, négy évezredig tartó iszonyatos, zűrzavaros „roráte”-kiáltássá olvadtak: „Ó, bár tépnéd szét az eget, és szállnál le végre hozzánk, te, béke-fejedelem!” és ismét: „Bárcsak jönne el már az a nagy ismeretlen, ki a világot megmenti! (Alkibiadesz.)

De Isten célja *többet* ölelt fel. Nemcsak azt akarta, hogy a világ az Udvözítőért epedjen, és fájdalomában lelke csak azért sírjon föl a Megváltóért, hogy nyomorának általa vége szakadjon. A Megváltó után esengő vágynak *lelkes, tiszta, önzetlen szeretetté* kellett nemesbűlnie a nagy *Jótevő személye* iránt.

S eléggé igazolja az *ószövetségi Szentírás*, hogy Isten valóban törekedett e célra. Ismételt kinyilatkoztatásaival *szívbeli vonzalmat*, lelkes hálaérzetet keltett a kiválasztott nép szívében a Megváltó iránt.

A próféták talán néha jómaguk sem vették észre, de valójában számos oly vonást közöltek a zsidó néppel a Messiás személyéről, életéről és nagy művéről, melyek csaknem egyenesen az ember *szívéhez* szólnak s oda irányulnak, hogy a Megváltó iránt lelkes szeretetet keltsenek, illetőleg e szeretetet növeljék. „Éke-sebb vagy az emberek fiainál, kedvesség ömlik el ajkadon . . . Dícsérni fognak a népek örökön-örökre”. (Zsolt. 44, 3. 18.) És más irányban is: „Nem volt sem szépsége, sem ékessége, hogy megnézzük rajta és külseje sem volt kívánatos. Megvetett volt, a legutolsó az emberek között, a fájdalmak embere, a betegség ismerője; arca mintegy elrejtett és megvetett volt . . . Valóban a mi betegségeinket ő hordozta, s a mi fájdalmainkat ő viselte; és mi őt szinte bépklosnak tekintettük, az Istentől megvertnek és megalázottnak. Pedig ő a mi gonoszságainkért sebesítette meg, a mi bűneinkért töretett össze; a mi békességünkért van rajta fenyíték, s az ő kék foltjai által gyógyultunk meg. Mi mindnyájan, mint a juhok tévelygünk, kiki a saját útjára tért; s az Úr őreá helyezte mindnyájunk gonoszságát . . .” stb. (Iz. 53, 2—6.)

A zsidó népben, főleg annak a hűség és életszent-ség által kiváló napjaiban, mindig rendkívül élénken lángolt a vágyódás a Nagy Szabadító után, ki az ő népét minden bajtól meg fogja menteni; valamint a hálás, lelkesült *szeretet* is iránta. Ez érzelmek készítették a királyi prófétát is e szavakra: „Tárujjatok fel,

hatalmas kapuk, táruljatok fel, örök kapuk, hadd vonuljon be a dicsőség királya!" (Zsolt. 23, 9.)

„Kelj útra ékességemben és szépségemben, haladj szerencsével és diadalmaskodjál!" (Zsolt. 44, 5.) „Felragyog a Sionból dicsősége, jön íme az Isten, a mi Istenünk és nem hallgat." (Zsolt. 49, 2—3.) „Énekeljétek az Úrnak új éneket... Ujjongjatok az Istennek, országok mind... Zúgjon a tenger s ami azt betölti, a földkerekség és lakói, tapsoljanak a folyóvizek, egyszersemind ujjongjanak a hegyek az Úr előtt, mert eljött megítélni a földet." (Zsolt. 97, 4—9.) Midőn pedig csakugyan eljött a megváltás ideje, mely után annyi ezer hívő kebel buzgó imája epedett, határt nem ismert az örvendező szeretet és hálálkodás kifejezése: „Áldott legyen az Úr, Izraelnek Istene, mert rátekinített és megváltást készített az ő népének; és az üdvösség szavát támasztotta nekünk... a mi Istenünk mélységes irgalmából, mellyel meglátogatott minket a magasságból felkelő; hogy világítson azoknak, kik sötétségben és a halál árnyékában ülnek, hogy lábainkat a békesség útjára igazítsa". (Luk. 1, 68. 78.) „Most bocsátd el, Uram, szolgádat a te igéd szerint békeségben; mert látták szemeim a te megváltásodat"... (Luk. 2, 29—30.)

A 4000 esztendőös keserves éjtszaka után pitymalló hajnalt, a Megváltó közeledtét, eszerint azon hön szeretet aranyozta be, mellyel a népek százezrei várták a nagy Jótevőt. És ez a szeretet valóságos lánggra lobbant, kitisztult és megnagyobbodott, mihelyt a hajnalra maga a királyi nap következett, s a próféták jövendöléseit magának a megjövendöltnek alakja váltotta föl; midőn t. i. a testté lett örök Igében „megjelent a mi üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete". (Tit. 3, 4.)

Mindjárt élete elején mindent úgy intézett az Isten, hogy az emberiség szeretetre gyulladjon a megváltó Isten-ember iránt. Nem angyali seregek harsonahimnuszai, nem vakító fény és diadalmi pompa jelzik a Messiás megjelenését. Ez tiszteletre gerjeszthetett volna, igen; de szeretetre kevésbé! Azért inkább, mint

a királyi vérből származó Szűz gyöngye kis gyermeke, mint szegény, ínséges, szenvedő és velünk együtt nyomorgó *kisded* lép az emberek közé — pólyába takarva, istálló jászolába fektetve. Nem indít-e résztvevő, könyörületes szeretetre, midőn még csecsemő korában vérszopó poroszlók fegyvere elől kénytelen menekülni? Nem ragad-e részvétre s bizalmas vonzódásra, mint szerény ácsmunkával foglalkozó ifjú, majd mint a köznép barátja és jótévője, kinek „az egész világ utána indult”. (Ján. 12, 19.) Halottakat támasztott életre, betegeket gyógyított, a szomorúakat vigasztalta, a tévelygőket oktatta, a gyengéket bátorította, a bűnösöknek elengedte vétkeiket — „körüljárt, jót cselekedvén” (Csel. 10, 38.), s úgy viselkedett mindenben, mint aki valóban „gyönyörűséggel volt az emberek fiai között”. (Péld. 8, 31.)

A vétek szennyétől teljesen ment jelleme, eszményi fönségében csodálatos, leereszkedő gyöngédségében szeretetreméltó alakja magában is elegendő lehetne szívünk megnyerésére. Ha azonban az sem volna elegendő: kinszenvedése és szeretetből elvállalt halála örökre biztosítja számára a népek hódoló szeretetét, bizalmát, háláját és nagyrabecsülését. Keresztre s a kereszt útján dicsőségébe való fölemeltetését ő maga is hathatós eszköznek mondja arra, hogy a világot szeretetére vonja: „én pedig ha felemeltetem a földről, mindeneket magamhoz vonzok”. (Ján. 12, 32.)

De kimondja világos szavakkal is maga Udvözítőnk, hogy e megváltandók országát főképp a szeretet birodalmának tartja. A szeretet parancsát az első és legfőbb törvénynek mondja. „Maradjatok énbennem . . . Maradjatok meg az én szeretetemben” (Ján. 15, 9.), mondja búcsúbeszédében az utolsó vacsorán; „aki engem szeret, Atyám is szeretni fogja azt”. (Ján. 14, 21.) „Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik elfáradtatok és meg vagytok terhelve; és én felüdítlek titeket!” — mondja Krisztus Urunk (Mt. 11, 28.), s e szavaival maga erősíti meg állításunkat, hogy t. i. Udvözítőnk egész megjelenése és működése, élete és halála szívhez

szóló, hosszantartó, remek *fölhívás* volt, melyet Isten hozzánk, emberekhez intézett, hogy a Megváltót *szívünk királyává* válasszuk.

De a megváltás munkájának befejeztével sem szűntek meg azon isteni törekvés tanujelei, hogy Krisztus Urunkat szeretetünk tárgyává tegye s e szeretet árán üdvözítsen. „Nem hagylak árván benneteket” (Ján. 14, 18.) „én veletek vagyok mindennap világ végezetéig” (Mt. 28, 20.), mondá híveinek a távozó Udvözítő, és szavának embere lett. Itt maradt a földön, közöttünk él és működik tényleg, ő maga marad egész hitéletünk középpontja.

Itt maradt *Egyházában*, amennyiben azt s annak minden egyes tagját csodás gondviseléssel védi és vezérli. Itt maradt annyiban is, amennyiben küldöttje, a Szentlélek, s a Szentlélek vezette Egyház által arról gondoskodik, hogy folyton az ő szent neve éljen szívükben. Hiszen mi máson szorgoskodik az Egyház, ha nem ezen? *Tanításának* egyenesen az a célja, hogy „a Megváltót hirdesse”; *istentiszteletének* is ez a középpontja; a Megváltó életét állítja elénk az egyházi év ünnepsorozatán, a Megváltó vérmélküli áldozatát ünnepli és ismétli a legnagyobb fénnel s a legnagyobb szorgalommal; a Megváltó imáadására gyűjti a népet templomaiba; a Megváltó szent testével ékesíti híveit már ártatlan gyermekkorukban, s erősíti őket az élet és halál küzdelmeiben; s nincsen ima, nincs szertartás az Egyház gyakorlatában, melyet nem „a mi Urunk Jézus Krisztus által” nyujtana be az Istennek.

De nemcsak titokzatos módon, hanem valóban és lényegében is közöttünk maradt az Istenember. Az Oltáriszentségben teste-lelke, istensége és embersége jelen van körünkben; igaz, hogy nem oly alakban, melyben ráismerhetnénk, de ehelyett igenis olyanban, melyben *önmegalázó, önteláldozó*, hogy úgy mondjuk, *önmegsemmisítő szeretete* a leghathatósabbban s legállandóbban kelti fel csodálatunkat és *szeretetünket*. S vajjon mi lehet célja azon *istenti* intézkedésnek, hogy a szentmisén, a keresztáldozat megújulásán, leg-

alább hetenkint részt kell vennünk „az ő emlékeztérére”, s hogy az Oltáriszentséget évenként legalább egyszer magunkhoz kell vennünk? Nem az-e, hogy így mennél többször és mennél élénkebben újuljon föl lelkünkben az Istenember szenvedésének és szeretetének emlékezte? Nem az-e, hogy ez emlékezet révén föl-föllobbanjon szívünkben Krisztus szeretete, a viszontszeretet, azon kimondhatatlan szeretet láttára, melyre szeretet és hálaérzet nélkül csak gondolnunk is alig lehetséges?

Az érintett okoknál fogva világos tehát a végkövetkeztetés: *a világ teremtése óta napjainkig*, mint valami aranyfonál vonul végig az üdvözítés sokoldalú isteni munkáján az Istennek az az akarata, hogy a megváltás gyümölcseiben, s a megváltás révén, a végcél elérésében az *emberiség legelső sorban Jézus Krisztus iránt való szeretet útján részesüljön.*

III.

Szembeszökő azonban a tény, hogy Jézus Szíve tiszteletének lényeges és sajátos célja szintén szakasztott ugyanez: fogalma és természete követeli, hogy ugyanez legyen.

Ez a tisztelet ugyanis elsőben is az Istenember személyére irányul, tehát oly tárgyra, mely nem pusztán értelmünknek felel meg, hanem érzéki képességeinknek is: képzelmünknek és szívünknek. És az Istenember személyének nem csupán valamely elvont tulajdonságára, hanem *szívére* tekint. A szív szemmel látható és kézzel fogható; hozzá a szeretet jelképe, sőt közfelfogás szerint székhelye, s így mindennél inkább alkalmas arra, hogy *szeretetünket*, szívünket megnyerje. *Szívet szívért*, mondja egyszerű bölcséleti ér-zékkel a nép, a természetes ész világánál átértve, hogy senki iránt sem gyulladunk oly könnyen szeretetre, mint akiről *látjuk*, hogy ő is „szívből” szeret minket. Mit is jelentene különben a szív gyakori emlegetése olyanok közt, kiket kölcsönös szeretet fűz

egymáshoz, és kik e szeretetet mindig újabb lángra akarják szítani? Miért mutat szívére az anya, ha gyermekét viszonszeretetre akarja indítani? Miért beszél unos-untalan szívéről a szerető jegyes?

És ez igen természetes. Az emberi szív arrafelé vonzódik, ahol vele megegyező, vele valamelyes egységbe olvadó tárgyat talál. Ez a megegyezés, ez az egység szüli a szeretetet, a *szellemi* megegyezés érzését. De ez az egység akkor legnemesebb, ha nemcsak *külső* testi-lelki hasonlóság fűzi hozzánk szeretetünk tárgyát, hanem a legmagasabb hasonlóság és legtökéletesebb nemű összhangzás: az illetőnek *szellemi* és pedig *akaratbeli* egyesülése mivelünk, más néven: az illetőnek hozzánk való *szeretete*. Ezt különben a mindennapi élet is számtalan esettel igazolja: hiszen éppen nem ritka dolog, hogy valaki éppen akkor kezd valakihez vonzódni, mihelyt megtudja, hogy az illető, vagy a másik is szereti.

Ha tehát Jézus Szívének tisztelete, mint már a neve is elárulja, egész lényegében az Istenember Szívére irányul, arra a Szívre, melynek a *miirántunk táplált szeretete nemcsak éltető eleme, hanem megalkotója* is volt: kétségtelen, hogy lényeges célja a mi viszonszeretetünknek keltése és ébrentartása.

Ugyanez igazságról győz meg a Jézus Szíve-tisztelet egyik lényeges alkatrészének: a jóvátevő, résztvevő *megkérlelés* jellegének szemügyrevétele. A sérelmek, a hitetlenség és közönyösség jóvátételét a Szent Szív tisztelői mindenkor oly kötelességnek tartották, melyet a Szent Szív tiszteletétől elválasztani nem lehet. De egész helyesen is. Mert ha az érzelemmel, a szívvel, a szeretettel foglalkozunk, lehetetlen nem foglalkoznunk a szív sebeivel és fájdalmaival, a kesergő, félreismert, elfelejtett szeretettel is. És névszerint Jézus szentséges Szívét nehéz másképp csak elképzelni is, mint töviseivel körözve, fájdalmainak tengerébe merítve.

Márpedig ez a *szánakozó, résztvevő, kárpótló* Jézus Szíve-tisztelet, amint természetes folyománya a

mi szeretetünknek a Szent Szív iránt, úgy egész lényegében is e szeretet fokozására és élénkítésére irányul.

Különben az is nagyban megvilágítja, mennyire lényeges célja a Jézus Szíve-tiszteletnek a szeretet felpezsdítése Krisztus iránt, amit e tárgyról ez ájtatosság kezdeményezői és maga az Egyház mondott.

Alacoque Szent Mária Margit szerint az Udvözítőt mindenekelőtt az bírta rá e tisztelet ajánlására és behozatalára, hogy „az embereket ezúton is az ő szeretetére vezesse, s hogy szíveinket teljesen neki szenteljük”. IX. Pius pápa pedig azt mondja, hogy midőn a szentséges Szív ünnepét az egész Egyházban életbe léptette, „a hívek szeretetének újabb lendületet óhajtott szerezni, és szíveket vizsontszeretetre akarta gyullasztani az Udvözítő Szíve iránt, aki szintén szeretett minket, és vérével mosta le vétkeinket”. Ugyanő hangsúlyozza: e tiszteletnek az a célja, hogy „ismét lángra szítsa a szeretetnek vajmi sok szívben meghűlt érzelmét”, és hogy az Udvözítő is csak ez egyre célzott, midőn a világot Szent Szíve tiszteletére serkentette, hogy t. i. „a szeretet tüzét magasabb lángra lobbantsa”. Hasonlóképpen nyilatkoztak mindazon pápák és püspökök, kik Jézus Szent Szíve tiszteletéről írtak.

Mindezek szerint tehát Jézus Szíve tiszteletének *lényeges célja feltűnően megegyezik* azon magasztos céllal, mely felé az emberiséget, mint röviden érintettük, a történelem évezredein keresztül maga az *Isten* vezérli. Az emberek millióinak szívét akarja megnyerni a megváltó Istenember szeretetének.

IV.

Vizsgálódásaink tökéletesítése végett szemügyre kell még vennünk, mennyire egyezik a Jézus Szíve-tisztelet intézménye az isteni gondviselés ismert műveivel egyébként is: mennyire bír saját természeténél s az általános gyakorlati módnál fogva az *erőkkel és eszközökkel, melyekre célja felé* törekedve rászorul.

Az Úr művei tökéletesek. Ha ő valamit el akar

érni, oly művet alkot e célra, mely nemcsak hogy való lényegében a kitűzött cél felé irányul, hanem azon eszközök és képességek is bővíben megvannak benne, melyek erejével lehetőleg gyorsan, könnyen és természetesen érlelheti meg a kívánt eredményt. Jézus Szíve tisztelete azonban csakugyan nem szükölködik ily eszközök és hatóerők nélkül, sőt oly feltűnően alkalmas eszközökben bővelkedik, hogy jobbakat a kitűzött cél elérésére alig lehetne kigondolni. Annyira meggyező, arányos, és összehangzó benne a cél s a megkívántató erő, mely benne mint valami roppant helyzeti energia fölhalmozva rejlik, s annyira összevág ezáltal is Isten egyéb, „tökéletes” műveivel, hogy ez összhangot, és következőleg ez esetben: Jézus szent Szíve tisztelete intézményét is, különös isteni gondoskodás művének kell tekintenünk. S ez újabb bizonyítéka annak, hogy ezen intézmény az emberek üdvösségét célzó isteni tervezetnek oly sarkalatos ágazata, melyre öröktől fogva kiválóan fontos szerep várakozott a népek történetében.

És melyek az eszközök, melyekkel Jézus Szíve tisztelete szívünket szeretetre akarja buzdítani az Üdvözítő iránt?

A főeszköz a gyakori emlékezés és Megváltónk félreismert, szenvedő szeretetének szorgos megfontolása.

S van-e ennél természetesebb eszköz a nevezett célra? Van-e út, amelyen biztosabban, könnyebben és nagyobb eredménnyel érhetünk el Krisztus Urunk bensőséges szeretetére, mint azon ájtatosság útján, mely folytonosan magával az Istenember személyével foglalkozik és az ő erényeit, kimagasló jellemvonásait, szavaiban, tetteiben megnyilatkozó szívjóságát figyeli meg? Mi gyújthatja szívünket oly könnyen a lelkes szeretet lángjára, mint az Istenember egész életének abból a szempontból való vizsgálata és tanulmányozása, mennyire alakította át és aranyozta be azt Jézus tetteinek főrűgője s főintézője: *jósággal telt szent Szíve*? Pedig a Jézus Szíve tiszteletének teljesen sa-

játja, hogy az Istenember életében éppen azon tényeket és erényeket kutassa föl, melyeken irántunk való szeretete mindennél fényesebben ragyog szemünkbe. E jellegzetes vonás nélkül nem is különbözne másban „Jézus tiszteletétől” általában véve, mint-hogy Jézus szent testének egyik nemesebb alkotórészét választaná tárgyául.

Azt mondhatná még valaki: igaz, szívet szívért, — de csak az *érelgőseknél*, vagy ha úgy tetszik, az érzelmeiben áradozó női nem és az ifjúság körében. Eszerint Jézus Szíve tiszteletének főeszköze: a Szent Szív szeretetére való emlékezés, *nem volna általános hatása*.

Pedig, hogy szívért szív jár, igazában áll az a férfiszívről is. Jézus Szíve tisztelete nem „szívdús” kedélyek különlegessége, aminthogy Jézus Szívének szeretete sem volt merő érelgés és nem is szorítkozott azon emberekre, kiknek lágy a szívük, érelmes a kedélyük.

Jézus Szívének tisztelete nem a meddő szeretetnek, nem is a cukorédeskés, lágy érelgésnek iskolája; nem idegtúlfeszültségben szenvedő hölgyek és ábrándozó leánykák kiváltsága, de dologkerülő jámborkodóké sem. Férfiasan küzdő, hősies áldozatkésztséggel *munkálkodó szeretet* az, mely e Szent Szív képét dicsfényel körözi, s mely onnan a Szent Szív tisztelőire áramlik.

E tisztelet folyton azt tartja szemünk elé, miként mutatta meg Udvözítőnk a mindennapi életben, a tényleges gyakorlatban, áldozatai s fáradozásai árán irántunk való jóvoltát, szeretetét. Ezzel pedig bizony nem szóvirágos ömlengésekre, nem is éppen érelhető kedélybeli lelkesedésre tanít, de tette, áldozatra, harcra *férfiasan szilárd* szeretetre. Arra a szeretetre, melyre Isten igyekszik bennünket tüzelni: hogy — mint egykor az apostolok — ha kell, önmagunkat is elfeledve s megtagadva, önérelkeinket mellőzve, éljünk szeretetünk tárgyának. „Ha engem szerettek, parancsaimat tartásátok meg!” (Ján. 14, 15.) — mondja maga édes Udvözítőnk.

A tapasztalás is eléggé bizonyítja, mily gyakorlati

hasznú Jézus Szívének tisztelete. Magán tapasztalhatja mindenki legkönnyebben, hogy a Szent Szív valódi tiszteletének minden törekvése azon eszközök fölkutatására s alkalmazására irányul, melyek segítségével „szívünket Jézus Szívéhez hasonlóvá” alakíthatjuk. Ezer példa igazolja azt is, hogy ez ájtatosság már sokak szívét alkotta újjá —, pedig a szív, nem az ész, a mi gyakorlati életünk legtöbb tetteinek főintézője —; s általa egész egyházközségek, egész országok újultak meg, s kaptak ismét üdén pezsgő, lendülettel lüktető hitéletre. Új tanujele ez annak, mily gyorsan s biztosan ható eszközei vannak Jézus Szíve tiszteletének avégre, hogy az embereket Jézushoz vonzza és Jézushoz fűzze.

De menjünk tovább. Ugyan valószínű-e, hogy a Jézus Szíve-tiszteletnek ismeretes áhítatgyakorlatai is csak esetleg megannyi szellemi mágnessarkok, melyek a szívet ellentállhatatlanul vonzzák a „szívek királya és központja felé”?

Jézus Szíve tiszteletének rendes áhítatgyakorlatai tudvalevőleg ezek: a többszöri emlékezés Jézus szenvedésére és szeretetének csodáira, rendszeres imádkozás a legszebb erényekben, főleg a szeretetben, alázatosságban és szelídségben való gyarapodásáért, a nyilvános ájtatosságok, mindenekelőtt pedig az Oltári-szentség különös tisztelete, s a gyakori szentáldozás. A véletlennel kell-e már most betudnunk, hogy a Szent Szív tiszteletének sajátos áhítatgyakorlatai egytől-egyig éppen azok a kegyelemeszközök, melyeknél hatatosabbat az Egyház sem ajánlhat híveinek, és melyek mindennél szorosabban, állandóbban s édesebben fűzik szívünket Jézus Szívéhez, oltják be egész lényünket a Krisztus titokzatos testébe?

Csak két ilyen áhítatgyakorlatra fordítsuk figyelmünket közelebbről.

V.

Ki ne ismerné a legszentebb Szívnek úgynevezett nagy ígéretét, mely szerint aki kilenc egymásután következő hónapon át minden hó első péntekén megáldozik,

nem fog Istenünk kegyelmén kívül, szentségek nélkül meghalni? Szembeötlő, mily csodás *tapintattal*, mily gondviselészerű találékonysággal választotta meg Udvözítőnk e nagy ígéret föltételeit. (Mert alig fér komoly kétely ahhoz, hogy a nagy ígéret szerzője valóban az Udvözítő.)

A kilenc áldozás, hónapos időközökben, valóban kiválóan alkalmassá teszi a lelket a kegyelem mélyre-és messzireható működésének befogadására, s könnyed, szelíd kényszerrel erősíti meg az akaratot a jóban úgyannyira, hogy ez legkésőbb a halál óráján biztosan megnyílik a kegyelem zörgetésére. Ime, a Jézus Szíve tiszteletének egyik, bár nem lényeges, de rendes áhítatgyakorlata, mely célszerűségével végtelenül bölcs szerzőre, Istenre vall.

Ismeretes a második áhítatgyakorlat is, melyet névszerint is szemügyre veszünk. A szentséges Szív tisztelői havonként egybe szoktak gyűlni, s míg a nagyvilág nagy része a mindennapi élet porába fulva csak hideg közönnyel, sőt hitszegő pártossággal fizet Udvözítője szerelméért, addig ők leborulnak előtte s a tékozló fiúk, az elveszett báránycák nevében is megkérlelik félreismert, megsértett, vérig sebzett Szívét. Aki nem hiszi, menjen el a hó első péntekén vagy vasárnapján valamely templomba, hol ilyen megkérlelést tartanak: aki pedig nem teheti, képzelje el, lehet-e szebb és természetesebb eszköz hűségünk, Jézus-hoz való lelkes ragaszkodásunk megerősítésére és megpecsételésére, mint mikor a világ elpártolásának látára nemcsak nem pártolunk el Jézustól, de leghőbb fájdalomunkat fejezzük ki felebarátaink hűtlenségén? Mi fúzi a gyermeket kesergő szülőjéhez szorosabban, mint ha hűtlen testvéreitől elválva ráborul a szomorkodó szülői szívre, magáévá teszi az ő fájdalmát és tőle telhetőleg iparkodik a szenvedőt vigasztalni?

Midőn Udvözítőnket apostolai is elhagyták, és csak János apostol maradt vele, míg ő a keresztfán elvérzett; mintha egymaga akarta volna jóvátenni a

tizenegy hűtlenségét: ez az ő ragaszkodása az isteni Mesterhez akkor, mikor a többi mind cserben hagyta, kétségkívül mégegyszer olyan erőssé tette a szeretet viszonyát Jézus és tanítványa között. Hát midőn Udvozítónket az oltár szekrényében napokon át magára hagyva, az őt megillető hódolatos tisztelettől s imádó szeretettől megfosztva, híveitől feledve megszánjuk s megkérleljük? Midőn néma kérdésére: „Csak nem akartok ti is elmenni?” azzal felelünk a hó első vasárnapján, a megkérleléskor: „Uram, kihez menjünk? az örök élet igéi nálad vannak” (Ján. 6, 69), sőt hozzá tesszük azt is, hogy: „megkérlelünk mindazon tiszteletlenségért, hálátlanságért, közönyösségért, ... melyekkel téged az emberek illetnek, ... s elégtételül följajánljuk a mi hitünket, bizalmunkat, szeretetünket ...”

Nem érezzük-e magunkat ilyenkor hathatósan indíttatva arra, hogy Udvozítónket ezentúl mások helyett is, tehát kétszeresen higgyük, szeressük, bizalmasunknak vegyük? Van-e egyébként csak értelme is a megkérlelésnek, mint hogy föltesszük magunkban: mennél mélyebben sértegeti őt a világ, mi csak annál szívósabban ragaszkodunk megbántott Szerelmünkhöz, annál lángolóbban fogjuk őt szeretni — mégpedig künn az életben, ott ahol a hűtlenek őt megtagadják?

Foglaljuk össze a mondottakat.

Jézus Szíve tiszteletének lényeges célja ugyanaz, mint amire az emberek üdvözítését intéző isteni Gondviselés folytonosan törekszik. Együttal megvannak benne az — természeténél s a gyakorlás kezdettől fogva dívó módjánál fogva — mindazon eszközök is, melyek e célra legkönnyebben, a legtermészetesebb úton s a legnagyobb eredménnyel segíthetnek. Jézus Szíve-tisztelete tehát oly feltűnő tökéletességgel egyezik Isten gondviselése, illetőleg üdvözülésünket tervező bölcsesége egyéb ismert műveivel, hogy ez egyezést véletlennek nem tarthatjuk. Bizvást állíthatjuk tehát, amit mondottunk, hogy e Jézus Szíve-tisztelet

nem annyira emberi találmány, mint inkább isteni intézkedés. Azoknak az öröktől fogva megállapított és kiszemelt eszközöknek egyike, melyekkel Isten a világot az üdvösségre akarja vezérelni.

A nagy ígéret.

„Szívem túláradó irgalmában megígérem neked, hogy mindenható szeretetem mindazoknak, akik egymásután következő kilenc hónap első péntekén megáldoznak, megadja a végső töredelem kegyelmét, hogy nem halnak meg kegyelmemem kívül, sem a szent-ségek fölvétele nélkül, és hogy isteni Szívem biztos menedékük lesz utolsó órájokban.”

Az Üdvözítő szavai Alacoque M. Margithoz.

I. Az ígéret betűszerinti értelme.

A Szent Szív ígéreteit jókor nyilvánosakká tették a Jézus Szíve-ájtatosság első apostolai; apró papírlapokon ezrével terjedtek el mindjárt kezdetben, és pedig ugyanazokkal a kifejezésekkel, melyeket maga az Üdvözítő használt és melyeket Alacoque M. Margit az ő műveiben megörökített. Hogy ez ígéretetek nyilvánosságátétele teljesen megfelelt az Úr óhajának, világos; hiszen ennél jobb eszköz alig akadt volna a Szent Szív tiszteletének terjesztésére és ápolására, az őt szerető lelkek buzdítására és szaporítására, amit pedig ő olyan igen óhajtott.

Alacoque M. Margitot is sokszor fölszólította az Úr, hogy beszéljen, hirdesse a Szent Szív áldásait, és ne tartogassa meg csak önmaga számára a vigasztaló kinyilatkoztatásokat. Margit engedelmeskedett is, amennyiben mindent leírt, amit az Üdvözítő rábízott; iratait még ma is bírjuk; utána aztán a hittudósok, szónokok, írók, főképpen, akiket ez ájtatosság nyilvánosságátételével az Úr különösen megbízott, az egész

világon ismeretesekké tették a kincseket, melyekkel az Udvözítő szeretete híveit gazdagítani akarja.

Különös azonban, hogy nagyon sokáig (egészen 1870-ig) csak az első tizenegy ígéret volt nyilvános, a legtöbb imakönyv vagy röpirat, mely az ígéreteket közölte, a tizenkettediket, a legnagyobbat és legkülönösebbet elhallgatta. Ez az az ígéret, melyet fönt közzöltünk s amelyet nem ok nélkül hívnak „nagy ígéretnek”.

Miért hallgattak oly sokáig ezzel az ígérettel? Miért nem terjedt el ez is úgy, mint a többi? Époly megbízható az eredete, mint a többié; a levelet, mely ez ígéretet közli, Alacoque Margit írta előbbi főnöknőjének, csak úgy, mint ahogy a többit közölni szokta. Ez a rendkívül óvatos és messzelátó előljáró, de Saumaise anya, mikor még Parayban a zárda feje volt, megparancsolta Margitnak, hogy minden kegyelmet, melyet az Úrtól nyert, jegyezzen papírra, hogy azokat aztán megvizsgálás végett képzett hittudósok elé terjessze. Sokáig egy szikrát sem akart elhinni abból, amit alattvalója neki az ő jelenéseiről mondott. Végre azonban meg kellett magát adnia, a tiszteletreméltó P. de la Colombière biztosítására, főleg miután látta, hogy Margit még mindig minden körülmény közt alázatos, engedelmes és önmegtagadó: hiszen ezek a biztos jelei annak, hogy a lelket az Isten s nem a gonosz szellem vezeti.

Miután de Saumaise anya Dijonba került, Margit még akkor is irogatott neki s leírta a kegyelmeket, melyekben a Szent Szív őt részesítette. Annak a levélnek hitelessége, melyben a nagy ígéret foglaltatik, ugyanolyan vizsgálaton ment keresztül, mint Mária-Margit többi irata a megyéspüspök s a római kongregációk részéről, amelyek pedig oly szigorúak és pontosak az ilyen ügyben.

Mivel tehát a szöveg hitelességéről nincs kétség, talán azért késtek ez ígéret közzétételével, hogy Margit maga sem látszott teljesen bizonyosnak lenni ez ígéret igazsága felől? Tény, hogy ez ígéret közlését

ezzel a szólással kezdi: „ha nem csalódom”. Ámde ez a föltevés tarthatatlan. Igaz, a „ha nem csalódom” ott áll; de ott áll az más helyütt is Margit irataiban sokszor, *tisztán szerénységből*, de meg engedelmességből is akkori előjárója, de Greyfié anyja iránt. Halljuk magát de Greyfié anyát, ki e pontot végrendeletében fölemlíti. Miután elmondja, miként tette próbára ő is alattvalója erényét, s miként vizsgáltatta meg másokkal is annak rendkívüli állapotát, hozzáfűzi a mondottakhoz e szavakat: „Annak ellenére, hogy nem kételkedtem azon, hogy Isten vezeti őt, mégis azt ajánlottam neki, hogy kegyelem-ajándékairól csak függő, kételkedő szavakban beszéljen, mint pl.: „úgy látszik”, „ha nem csalódom”. Mária-Margit ezt parancs-számba vette, mit főnöknője maga is elismert, mert nyomban utána ezt írja: „ő ez intésemnek mindig híven engedelmeskedett”. Megjegyzendő, de Greyfié anyja végrendelete tíz évvel korábbi keletű, mint a de Saumaise anyához írt levél. A kételkedő kifejezés használata tehát, a jelen körülmények között, nem csökkentheti a jelzett kijelentés bizonyosságát: csak a szerény beszédmodor megszokását, az előjáró parancsa előtt való meghajlást jelenti az, nem pedig valódi kétséget.

Azt mondhatná még valaki: talán azért maradt el e hiteles és bizonyos ígéret a többi ígéret mellől, mert elkerülte azok figyelmét, kik a szentséges Szív tiszteletéről szónokoltak, vagy írtak? Azonban a figyelmetlenség lehetetlen ily fontos dologban, mely annyira szembeötlő; hiszen a végső állhatatosság a kegyelmek kegyelme, s éppen ezért mindannak nagy az értéke, ami erről biztosíthat. Kisebb értékű ígéretek közöltek és hirdettek, lehetetlen volt ezt meg nem látniok.

Csak egy föltevés magyarázhatja meg e különös hallgatást: túlságos szépnék, túlságos nagylelkűnek találták ezt a „nagy ígérést”: *féltek az esetleg támadható visszaélésektől*, hogy például a bűnösök úgy fogják majd föl a dolgot, hogy egyszer egy huzamban

kilencszer megáldoznak, aztán nem kell többé üdvükre gondolniok, akármilyen életet élnek. Azt hitték, hogy ha ezt az ájtatossági gyakorlatot a népnek hirdetik, *a nép majd esetleg félreérti, s végül a helyett, hogy a buzgalmat gyarapítaná, a hanyagság előmozdítójává válhatnék ez ígéret.*

Hogy eképpen gondolkozhattak, s e miatt a hallgatást tarthatták okosabbnak, képzelhető; de hát utoljára is, miért tett akkor az Udvözítő ilyen ígéretet? Talán szeretetének határtalan voltától elragadtatva, Ó, az örök Bölcsesség, átlépte volna az okosság határait? Nem, azok a fölsorolt „rossz következmények” — hiszen különben ilyenekkel a legjobb dolgok is bírhatnak — pusztán a tudatlanság, az előítélet, ha nem a rosszakarat tényei; ezeket meg lehetett, meg kellett volna cáfolni, megvizsgálva a nagy ígéret valódi, tulajdonképpeni értelmét. De hallgatni e dologban: ez, azt hiszem, vád és hallgatag sértésszámba megy Jézus Szíve bölcsességével és irgalmával szemben.

Igyekezünk ez ígéretet helyesen megérteni s azonnal be fogjuk látni — ami elejétől fogva kétségtelen volt —, mily fontos üdv-eszköz az, éppen azért, mert a buzgalom s állhatatosság kiváló eszköze. Mindenekelőtt vegyük szemügyre a szavakat, s értsük meg az ígéret betűszerinti jelentését.

Mindjárt a bekezdés figyelemreméltó: „Megígérem szívem túláradó irgalmából, hogy mindenható szeretetem...” Látnivaló, hogy az Udvözítő ezt a kegyelmet utoljára nyilatkoztatta ki: túláradó irgalmának és végtelen szeretetének műve az. Két különös isteni tulajdonságra tesz figyelmessé e bevezetés, arra a kettőre, melyek legszebben nyilatkoztak meg már a megváltás művében is.

Az Isten *irgalma* volt az, ami őt arra készítette, hogy méltatlanságunk ellenére nekünk megbocsásson, és mindenhatósága nyújtotta az eszközt, a megtestülést. Ugyane két tulajdonsága indította az Urat arra is, hogy szeretetéről s arról, hogy üdvünket valóban hön óhajtja, ily túláradó bizonyosságot nyújtson; oly

rendkívüli bizonytságot, mely végtelen irgalmáról mindenkit meggyőzhet. Ha új csodákba került volna e bizonytságot, nem kételkedhetünk róla, hogy — az Ő szavai szerint — ettől sem riadt volna vissza; a kegyelem rendjében azonban, melyik malasztadomány tehet Jézus Szívének szeretetéről oly rendkívüli, túláradó bizonytságot, mint a kegyelmek kegyelme, az, mely a többi malasztnak a koronája, amely nélkül a többi utoljára is csak kárba vészett, amely üdvünket biztosítja, s lelkünkben az isteni szeretetet örökre diadalra juttatja: a végső töredelem kegyelme?!

A bevezetés másrészt azt is sejteti, hogy ez a végső kegyelem *minden egyéb kegyelemadományt fölülmúl*, amennyiben a legkevésebbé megérdemelhető, teljesen önkéntes ajándék, s ezért leginkább magán viseli az isteni kegyelem sajátos jellegét. Valóban, a hit tanítása szerint, az Istennek különös segítsége nélkül nem maradhatunk állhatatosak a kegyelem állapotában; ugyanazon hit tanítja azt is, hogy ezt a különös segítséget nem biztosíthatjuk érdemeink által sem, akármily nagyok ezek; a végső állhatatosságra segítő kegyelem az égnek teljesen önkéntes adománya.

Szent Ágoston így kiált föl: „Miért marad meg két igaz közül az egyik igaznak mindvégig, míg a másik közvetlen a kikötő előtt hajótörést szenved? Ez az Istennek mindig igazságos, de rejtett ítélete”. „Hiszen megmondta (az Isten) Mózesnek: Könyörülök azon, akin könyörülök és irgalmazok annak, akinek irgalmazok. Tehát — teszi hozzá Szent Pál — nem azon múlik, aki akar, vagy aki törtet (— azaz nem függ sem pusztán akaratomtól, sem erőlködéseimtől —), hanem a könyörülő Istenen” (Róm. 9, 16), aki e kegyelmet megadja. Csakis az ima hatalma szerezheti meg számomra ezt az adományt, mert Isten úgyszólván kötelezte magát arra, hogy a buzgó és állhatatos imát meghallgatja, ezenfelül azonban ugyanezt a kegyelmet azoknak is megígérte, akik kilenc egymásután következő hónap első péntekén megáldoznak.

Lássuk még, *mily szavakkal* fejezte ki az Úr

Jézus magát az ígéretet: „Nem hálnak meg kegyelmemen kívül . . . nem hálnak meg anélkül, hogy a szentségeket föl nem vették volna . . . szívem biztos menedékhelyük lesz utolsó órájokban”. *Háromszor ismétli* s erősítgeti ígéretét, mintha ezzel is ki akarná annak becsét mutatni. „Nem hálnak meg kegyelmemen kívül.” Meghalni Isten haragjában, mint a Mindenható gyűlöletének tárgya: ez mindent fölülmúló, végtelen, örök szerencsétlenség! A halál a bűnösre nézve a pokol küszöbe, mert a halál után nincs töredelem; aki halálakor az Isten ellensége, az örökké fogja érezni az Isten átkát, a kárhozatot. S e szörnyű veszély mindnyájunkat fenyeget. Udvözülésünk felől való bizonytalanságunkban, félelmünkben, gyöngeségünk miatt, mily vigasztalás számunkra ez a szó: nem hálnak meg kegyelmemen kívül. Mint valami fénysugár oszlatja szét nyugtalanságunkat, s előre is megnyitja a halál borzalmaikat.

„Nem hálnak meg *anélkül, hogy szentségeiket* („leurs sacrements”) föl nem vették volna.” Különös kifejezés: szentségeiket! Vannak más szentségek is, mint az Egyház közös szentségei? Nem; de az Úr Isten sok más módon is megmentheti a lelket, nemcsak a közönséges szentségek: a szentségi föloldozás, a szent útieledel, a szentkenet útján; ha ugyanis a körülmények, pl. hirtelen halál stb. a szentségek föl vételét lehetetlenné teszik. Az Isten ilyenkor rendkívül élénk fölvilágosítás és buzdítás útján könnyen rávezetheti a lelket arra, hogy szeretetet, töredelmet, tökéletes bánatot keltsen magában, s ilyképpen az Istennel kibéküljön, s a megszentelő malaszt állapotában halhasson meg. E titkos isteni működésüket bátran nevezhetjük azokra nézve, kik ezek által érik el üdvösségüket, az ő szentségeiknek, mert rájuk nézve ezek pótolják az igazi szentségeket.

„Szívem biztos menedékhelyük lesz utolsó órájokban.” Ime, itt meg van jelölve a rendkívüli kegyelmek oka, forrása: hogyan volna biztos a halálunk, mikor Jézus Szent Szívébe menekültünk? hogy lehetnénk

e menedékhelyen az ellenség zsákmányává? hogy érhetnének itt utól az isteni igazságosság és szigor mennykövei? A szentséges Szív irgalma eltakar, áthat, megtisztít minket, elveszi bűneinket, és megszerzi számunkra a mennyei Atya tetszését.

Mily boldogító, megnyugtató tudat: az örökkévalóság kapuján ily menedékhely vár! Innen, e biztos helyről a lélek már látja *a mennyországot, már úgyszólván el is éri*: még csak egy lépés, és bejut abba a boldogságba, melyből nem kell félnie, hogy valaha újra kiesik. Bárcsak a mi számunkra is ez a menedékhely legyen az utolsó állomás égi hazánkba vivő útunkon.

És *ki számára* tette ezt az ígérését az Úr? Mindazok számára, akik kilenc egymásután következő hónap első péntekén megáldoznak.

Valóban, ezt a föltételt teljesíteni éppen nem nehéz, és Udvözítőnk ezt a nagy kedvezményt éppen nem adja rendkívül magas áron. Ne mondd, hogy hiszen az áldozás, akár pénteken, akár szerdán vagy akár mely napon végzed, csak olyan áldozás marad, mint az elsőpénteki. Igaz, hogy az áldozás akkor is áldozás, de hát itt nem ez a kérdés. Itt oly *kedvezményről* van szó, amely az áldozás rendes gyümölcseit fölülhaladja, s amelyet az Úr Jézus ahhoz a *föltételhez* köthet, amely neki tetszik.

Kilenc áldozás hónapról-hónapra, az első pénteken! Mily csekély fáradság oly kegyelemért, melyért a leghosszabb zarándoklások, böjt, alamizsna stb. sem volna sok! Ime, *ez a kilenc áldozás az egyetlen föltétel*; szabad vagy, de valld meg: ily egyszerű eszközt elhanyagolnod, mikor az Úr Jézus maga figyelmeztet rá, és pedig oly nagy nyomatékkal, mikor az ígért kegyelem oly megbecsülhetetlen nagy és fontos, csak rendkívüli indítóokból volna szabad.

Mi azonban tegyünk még többet, ne elégedjünk meg azzal, hogy csak magunk gyakoroljuk ez ájtatosságot: ismertessünk meg vele másokat is, egész környezetünket, buzdítsunk e gyakorlatra mennél többet,

ügy példáinkkal, mint tanácsainkkal. Mindenesetre ez ájtatosság apostolain ez a „nagy ígéret” a maga egész terjedelmében be fog teljesülni, hiszen ezeket az Úr Jézus már különben is biztosította, hogy neveiket szentséges Szívébe írja, és soha onnan ki nem törli!

II. Az ígéret hittani értelme.

Láttuk a „nagy ígéret” betűszerinti értelmét, amint azt Jézus isteni Szíve maga kifejezte; láttuk, mily kiváló beccsel bír ez ígéret, és mily könnyű a föltétel teljesítése, melyhez az Úr az ígért rendkívüli malasztadományt kötötte. Hátra van még a hittani értelem kifejtése, hogy t. i. mennyire terjed ki ez az ígéret a Szentírással s az Egyház tanításával megegyezőleg. Jó lesz ezt is megértenünk, nehogy valamit vagy túl-hajtsunk, vagy túlságos kevésre becsüljünk.

Akár az egyik, akár a másik részben tévedni annyit jelentene, mint a Szentséges Szív-ájtatosságot elferdíteni, és belőle tényleg azon következményeket vonni, melyektől azok féltek, kik ezt a nagy ígéretet oly sokáig titkolták. Ha azonban lehető pontosan megvizsgáljuk az Úr szándékát, át fogjuk látni, *mily üdvös számunkra* ez az ígéret, és mily kevésbé érdemli meg az említett rossz következményektől való félelmet.

Ez ígéret *értelme nem* az, hogy aki csak kilenc hónap első péntekén megáldozik, *határozott bizonyossággal* bír üdvözülése felől. A trienti zsinat azt tanítja, hogy senki sem biztos örök sorsa felől, ha csak valami különös kijelentést nem nyer az égből. Az Udvözítő ígérete nem ellenkezhetik e tannal, az igazság nem mondhat ellent az igazságnak.

Midőn az Úr így szólt a zsidókhöz: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete vagyon” (Ján. 6, 55), — szintén megígérte az örök üdvösséget, és mégis elmondhatjuk, anélkül, hogy tévedéstől kellene tartanunk, hogy nem üdvözültek mindnyájan, akik életükben a szentáldozásban részesültek, ha mindjárt méltóképpen is. Az ilyen ígéret

egy föltételt zárnak magukban, mely magától érthető. Biztosítanak a *kegyelemről*, melyet ígérnek, de *nem biztosítanak* arról, hogy mi ezt a kegyelmet *el fogjuk fogadni, föl fogjuk használni*. Miért? A mi üdvünk két dologtól függ: *kegyelem* kell hozzá, de ezenkívül *magunknak is közre kell működnünk* a kegyelemmel, hogy ez hatást érhessen. Igen, ha a kegyelem gépiesen, *erőműtanilag* működhetnék, minden megvolna pusztán az Isten adománya folytán. Csakhogy a kegyelem csak *erkölcsileg*, az *én közreműködésem* által működhetik.

Ime ez tehát a hozzáértendő föltétel: megkapod az ígért kegyelmet, de *magadnak* kell azt hasznodra fordítanod. Márpedig vajjon ki számíthat határozott bizonyossággal a saját jövődöbeli elhatározásaira, jóakarátának állhatatosságára? A kétség tehát, mely az Úr e nagy ígérete dacára üdvünk fölöl fennforog, nem a kegyelmet illeti, melyet megkapunk, amint meg van ígérve, hanem a használatot a mi részünkről, és ez a bizonytalanság elegendő arra, hogy — Szent Pál szavai szerint — mindig félve és remegve munkáljuk üdvösségünket.

Természetesen, *aki megalégszik azzal, hogy a kilenc havi áldozást elvégzi, a mellett azonban a lanyhaság, vagy egyenesen a bűn karjaiba veti magát, az nem igen számíthat arra, hogy a végső töredelem kegyelmével majd közre fog működni*: ezzel a kegyelemmel szemben is csak olyan lesz, mint a többivel szemben, hanyag és közömbös, amint már megszokta. Ne felejtsük el a próféta sokatmondó szavait: „Mert ha az igaz elfordul igazságától és gonoszságot követ el és abban hal meg, *igazságtalanságában hal meg, melyet elkövetett*”. (Ezek. 18, 26.) A jótettek, melyeket egyébkor művelt, nem akadályozzák meg töredelem nélküli halálát: „*aki állhatatos marad mindvégig, az üdvözül*”. (Mt. 10, 22.)

A tulajdonképpeni biztosítékot üdvünk fölöl a keresztény parancsolatok *állandó megtartásában* találjuk, mert ez az állandóság csak a megszokáson ala-

puló állhatatosan jó akarat ténye lehet, mely a végső töredelem kegyelmét is kész hasznára fordítani. Valányszor aztán az ilyen állandó készséghez oly rendkívüli kegyadomány járul, mint a most szóbanforgó nagy ígéret, a döntő végleges győzelem, melynek a a mennyország a jutalma, könnyen lesz megnyerhető és fényes, bizonyos diadalhoz lesz hasonló.

Különben — ami fő — a kilenc áldozást, melyet az Úr kíván, Ő éppen azért választotta, mert ez a legjobb eszköz arra, hogy akaratunkat ebben az állandó készségben megszilárdítsa. Valóban lehetetlen, hogy kilenc egy-hónapi időközökben végzett gyónás-áldozás hozzá ne szoktassa az embert az Isten parancsainak megtartására, a bűn megútálására, a keresztény életmóddal járó áldozatok meghozására, a lényegesebb áhítatgyakorlatok végzésére, ne gyógyítsa meg, legalább nagyrészt, lelkünk betegségeit, ne erősítse meg igyekezetünket, szóval ne szilárdítsa meg akaratunknak a jóra való készségét, úgyhogy ez a készség ne is múlhassék el egykönnyen.

Ugyancsak a kilencszeri ismétlődés folytán a gyónás elveszti azt, ami sokak előtt kellemetlenné teszi, hogy t. i. nehéz és megalázó az önszeretetre nézve. A gyónás is, áldozás is mindjobban *megkedvelteti* magát ez ismételtetés folytán azért, hogy a lélek békéjét megszerzi, biztossá, nyugodttá teszi az embert, s az állhatatosságot megkönnyíti. Így aztán az ember mindjobban megbecsüli, megszokja s kellemesnek találja a szentségekhez való járulást.

Ezek az okok, miért akarja az Udvözítő, hogy a gyónás-áldozások ily rövid időközökben és ennyiszor következzenek egymásután. Hogy a *kilences számot* választotta, szintén meglehettek a maga okai: talán szeretett Egyházának szokását akarta követni, melyben a kilencedek oly kedveltek; talán a kilenc angyali kart, talán a Szentháromságot akarta ezzel tisztelni. Bármi volt is azonban e választás oka, mi e kilencedet elég hacsak gyakorlati következményeiben figyeljük meg, mint a legszentebb szokások megszilárdítóját, és

főleg azon eszközt, mely a gyakori gyónást és áldozást kedvessé, kellemessé teszi.

És valóban — ismeretes dolog —, azok nagy része, kik e nagy-kilencedet végzik, egészen természetesen úgy megszokják azt a havonkinti áldozást, hogy a kilenc hónap leteltével sem hagyják abba, vagy legalább is többször évenként megáldoznak; megszeretik, amitől azelőtt borzongtak, kezdik becsülni a szentségeket, melyeket azelőtt csak alig ismertek s oly ritkán s oly csekély eredménnyel használtak. Ez az eredmény megbecsülhetetlenül értékes: egész hitközségekben és családokban épűgy, mint az egyesekben fölüjítja, életre kelti a hit s a szívbeli jámborság szellemét. Így válik ez a kilenchavi áldozás az állhatatoság hathatós eszközévé.

Azután még azért is különös áldásában részesít az Úr Jézus, ha e kilenc áldozást végezzük, mert ezzel egyenesen az ő vágyának felelünk meg, és bízunk az ő ígéletében. A méltó áldozás rendes hatásain kívül még rendkívüli kegyelmeket is oszt, melyek ez áldozásokat sokkal gyümölcsösebbekké teszik. Igaz, ugyan ezen eredményt egyetlenegy áldozással is elérhetnè, ő azonban jobbnak látta, ha úgyszólván észrevétlenül, lassankint közli velünk kincseit, hogy mintegy annál tovább tartson gyönyöre, hogy velünk e szentségben bizalmasan társaloghat, és hogy minket is annál figyelmesebbekké tegyen arra, mennyire rászorulunk adományaira.

És melyek az Isten e bizalmas társalgásának eredményei a lélekben? Jézus szentséges Szíve diadalt ül szívünkön a szentáldozásban, mindenekelőtt itt hat az ő szeretete a mi szívünkre, itt hódítja meg szívünket. Nemcsak kegyelme az, amit a szentáldozásban nekünk ad, hanem önmaga, valóságban és igazán önmaga az, aki itt magát nekünk adja s velünk egyesül. Minthogy ő a természetfölötti élet forrása, úgy jön hozzánk is a szentáldozásban, hogy szívünkben megnyitja számunkra az összes szellemi javak kútfejét, hogy meríthessünk s ihassunk, amennyire csak szükségünk van.

„Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris — Örömmel merítetek majd vizet a Szabadító forrásából.” (Iz. 12, 3.)

Ime, mennyit tehet ez a kilenc, buzgón végzett áldozás! Mennyire képes a lelket átváltoztatni, felüldíteni, megerősíteni, megszentelni — és pedig oly hosszú időre! Ha az eső víztömege lassan és mélyen-mélyen lehatolt a földre, akkor nincs mit félni a nyár tikasztó szárazságától; hasonlóképpen, ha a lélek ismételen, és pedig ennyiszor ismételve meg-megittasul a „Szabadító forrásából”: akkor nagy a remény, hogy állhatatosan ellent fog állni ellenségei támadó hadának.

Ilykép az Úr Jézus is, ki semmit sem tesz félig, megígéri nekünk a kegyelmek kegyelmét, s egyúttal oly föltételt szab, mely, ha teljesítjük, maga szükségképpen rávezet arra, hogy a kegyelemmel közreműködünk: — ez legyen következtetésünk.

A havi áldozások kilencede, melyet az Úr Jézus ennyire ajánl, mindazokat, kik azt végzik, legfontosabb *kötelességeik teljesítésére vezeti*, megerősíti őket, s lelkükben megszilárdítja azon készséget, mellyel ha utolsó percük megjön, hasznukra fogják fordíthatni a végső töredelmesség kegyelmét, melyre jogot szereztek. Ez az, amiért bátran állíthatjuk: e kilencedben *döntő hatású* eszközt adott nekünk az Úr Jézus az üdvösség elérésére, a nagy ígéret pedig valóban *záloga a legszentebb Szív túláradó irgalmának*.

Rejtett kincsesbánya.

(Jézus Szívének nagy ígérete.)

Nagy dolgot közlök veled, kedves keresztény Olvasóm, olyasmit, amiről illenék tudomást szereznie mindenkinek, aki a kegyelmi élet forrásából táplálkozik. Egy lelki kincsesházat, egy, sajnos, sokak előtt ma is rejtett kincsesbányát szeretnék feltárni előtted, melyből valamennyien meggazdagodhatunk!

Nem túlzok; való igaz, amit beszélek! Kincsesbánya áll nyitva számunkra, amellyel az öt világrész

minden aranyaknája, gyémántmezője nem vetekedhetik... S amelyről, sajnos, még a buzgó, vallásos hívek közül is oly sokan nem tudnak. Talán te sem tudsz felőle?

Lehetséges-e ez? Oly közel van hozzád, oly bőven merithetnél belőle és mégis — el van rejtve szemed előtt!? Nap-nap után elmegy a gyémántmező mellett és senki sem figyelmeztet rá, hogy csak a kezedet kell kinyujtanod utána és a kincs a tied.

Eszembe jut, ami hiszen elég gyakran megesett már, hogy hatalmas kincsesbányák sok-sok ideig rejtve maradtak; szegényen éledélt és szegényen halt el mellette a föld népe; pedig közel volt hozzá a drága kincs, a nemes érc. *Csak föl kellett volna fedezni!*

Ausztráliában a múlt század folyamán kopár, terméketlen földön zöldesszínű kavicsot talált egy pásztor. Zsebredugta és megfélekezett róla. Csak jóval később akadt ismét kezébe a kavics, el is vitte egy tudós emberhez, aki a követ megvizsgálta és kijelentette, hogy nemes érc van benne! Ásni, kutatni kezdtek azon a helyen, ahol a pásztor a követ találta, és íme — gazdag ércbányákat fedeztek föl.

A búrok hazájában történt, hogy 1867-ben néhány gyermek játék közben fényes kavicsot talált. A gyerekek játékszerül használták, míg egy utazó a kis követ meg nem látta s el nem vitte egy dr. Andersen nevű természettudóshoz. Bámulva vette észre a tudós, hogy a kő *valóságos gyémánt*. Megkérdezték a gyermekeket, hol találták ezt a kincset; ott aztán ásóval, csákánnyal nekimentek a föld gyomrának és uramfiak — pompás gyémántdarabokra bukkantak. Így fedezték föl a soká nem ismert transzváli gyémántmezőket, ahonnan mai napig már vagy 700 millió korona értékű drágakövet hoztak. Azt a követ, melyet a gyermekek dobálódzásra használtak, a párizsi kiállításon még ugyanabban az évben vagy 20.000 frankra becsülték.

Kedves Olvasóm, ezek a fel nem ismert kincsesbányák jutnak eszembe, valahányszor a Jézus Szívetisztelet nagy jutalmáról, az úgynevezett *nagy ígélet-*

ről gondolkozom s látom, hogy annyian vannak a buzgó katolikusok között is, akik ezt az ígéretet még hírből is csak alig ismerik.

Azt hiszem, az elmúlt század hívei közül milliók tettek volna meg minden lehetőt, adták volna oda minden vagyonukat s hoztak volna meg bármily áldozatot, ha ezt az ígéretet ismerhették, erre az ígéretre életükben szert tehetek volna.

Mert ez az ígéret minden képzelhetővel felér s bizonyos értelemben betetőzi és összefoglalja mindama mérhetetlen lelki javakat, melyeket Krisztus hozott az emberiségnek. De engedd meg, hogy egy kissé jobban kimagyarázzam, amit mondani akarok.

I.

Úgy-e, kedves Olvasóm, rövid az ember élete? Mégcsak tegnapelőtt volt, hogy kinőttünk az iskolából s máris fehér szál vegyül hajunk közé. A gyermek oly gyorsan fejlődik ifjúvá; az ifjú is maholnap felnő, a felnőtt is oly gyorsan öregszik és sírba dől. Valamint a síró csalogány elszáll a határról, ha az ősz hűvös lehellete meg-megzörgeti a sárguló falevelet, — valamint a tiszavirág hamar megszűnik röpködni, játszodozni a fényes napsugárban: úgy únja meg az ember lelke is csakhamar földi lakását és odaadja a testet, földi létének nyirkos börtönét.

Először betegség, százféle nyavalya sorvasztja tagjait, aztán egy napon a test végleg felmondja a szolgálatot; a lélegzet elakad, a test megmerevül, a szem üvegesen mered a levegőbe, a szív utolsót dobban lassan — nehezen... aztán megszűnik dobogni... És aztán? Kiviszik az embert a temetőbe, elássák a hideg, nedves földbe, mint afféle hasznavehetetlen jószágot... Egy-két évtizedig ott korhad, ott mohosodik sírján a fakereszt vagy kődarab, míg végre az is eldől s az elhúnytra a feledés fátyola borul, mintha sohasem lett volna a föld lakója. Ez millióknak a sorsa: ez a sors vár mindnyájunkra, — tereád is, drága Olvasóm.

Ezen a mulandóságon segíteni sem orvos, sem patikus, sem ügyvéd, sem császár nem tud, ezen segíteni nem lehet. És végtére még nem is az a főbaj, hogy erről a földről el kell hordanunk a sátorfánkat, s ha csak ennyiben volna baj a halál, akkor még nem kelene a kaszájától annyira remegnünk. Hanem a főgond úgy-e ott kezdődik a halál utáni dolgoknál. Krisztus szava szerint lelkünk örökre él; csak az a kérdés: gyönyörűséges, boldog örök élet, vagy a legszigorúbb kíntenger: a kettő közül melyik lesz osztályrészünk? A mennyország boldog lakói leszünk-e örökre Isten és a tiszta lelkek társaságában? — avagy abban az iszonyú éjtszakába, a kétségbeesés és a tűz rémes lángtengerébe fogunk-e taszítatni, melyről Krisztus 15 helyen beszél az evangéliumban, melynek létezését semmiféle tudomány eddig meg nem cáfolta, és ahol sírás és fogcsikorgatás közt kell lemondania minden reményről annak, aki idekerül? Nem tudjuk, senki sem tudja! És ez az a szörnyű bizonytalanság, ez az a szörnyű kétség a halálban, sőt már az életben is, mely lidércnyomásként nehezedik szívünkre s mely még *nagy szenteket* is annyira aggasztott, hogy gyakran *egész testükben remegtek!*

Mármost kérdem: nem volna-e e bizonytalanság közt édes, nem volna-e boldogító és megnyugtató dolog, ha Isten a magas égből angyalt küldene el hozzád és azzal bátorítana, hogy ne félj, mert majd azon a napon, amikor a csillagok és naprendszerek porrá égnek, az angyalok harsonái belezúgnak a sírokba és a magas ítélszék elé hozzák „az eleveneket és holtakat”, akkor te a Bíró jobb oldalára fogsz kerülni? *Úgy-e, hálás lennél ily ígéretért!* *Úgy-e, szívesen vállalkoznál akármely föltételre, csakhogy e mindennél fontosabb ígéretben részed lehessen!*

Nos, hát örülj és örvendezzél, kedves Olvasóm. Isten ezt a biztosítékot megadta neked. Igaz, nem angyalt küldött le az égből, de e helyett sokkal többet tett: *Ő maga* jött le s *ígérte* neked a *biztos* üdvözülést; és *Isten becsületszavát adja* rá, hogy egykor jó

halállal boldogul a szükséges szentségek felvételével, Istennel kibékülve még át a másvilágba — egy föltétel alatt, mégpedig könnyű, egyszerű, játszva teljesíthető föltétel alatt. Nem igaz-e hát, amit kezdetben mondtam, hogy ebben az ígéletben gazdag kincsbányát, a megvigasztalódás és megnyugvás egész gyémántmezejét tárja fel előtted az Úr? Ha a világ valamennyi kincsét-aranyát egy mérlegre raknád s a mérleg másik csészéjére ezt az ígéletet tennéd: hidd el, az valamennyit fölbillentené. És ha ráraknád a másik részére a világ valamennyi gyönyörűségét, élvezetét, örömét; és ezenfelül odatennéd még a világ minden dicsőségét, tiszteletét, rangját és koronáját: ez az ígélet: a boldog halál s a biztosan elérendő örök boldogság ígérete messze túlszárnyalná mindezt!

II.

Dehát miben is áll ez a kincsek kincse: Jézus szent Szívének „nagy ígérete”? Az, amiről a legnevezebb egyházi írók az ámulat és csodálkozás hangján írnak, amelyről pl. Patis azt mondja, hogy ez az „isteni Szív legbecsesebb ígérete”, és Hausherr szerint „csodálatos, szokatlan isteni kedvezmény”, amelyről éppen szokatlan nagysága miatt sokan el se merték hinni, hogy valóban a Szent Szívtől ered, sőt vagy 200 éven át az egészet titokban tartották. Csak 1875-ben került tulajdonképpen napfényre, amikor aztán Rómában az ígélet történeti eredetét s teológiai jelentőségét megvizsgálták, hirdetését megengedték és e nagy ígéletet a katolikus világ kincsévé tették.

Mi hát a Szent Szív „nagy ígérete”?

Ismeretes a Jézus Szíve-ájtatosság eredete. A XVII. század alkonyán Alacoque Szent Margit Mária volt Isten eszköze e tisztelet terjesztésében, aki által az Udvözítő szent Szívét az emberiség elé tárta, a Szent Szív-ájtatosságot, mint a hozzávaló bensőséges tisztelet legértékesebb módját, a híveknek különösképp lelkére kötötte és a Szent Szív tisztelőinek különös

ígéreteket tett. Többek között: hogy „megvigasztalja őket szenvedéseikben; családjaikban békességet szerez; vállalataikat megáldja; a papokat megsegíti, hogy még a legkeményebb bűnös szíveket is megindíthassák” stb. Ezek az ígéretetek csakhamar nyilvánosságra is kerültek. Csakhogy — elég különös — a legnagyobb ígélet — hogyan, hogyan nem — titokban maradt. És ez a titokban tartott rendkívüli ígélet — figyelj kedves Olvasóm minden szóra, nincs okunk kételkedni benne, hogy csakugyan édes Udvözítőnk igéi ezek — ez az ígélet a következő:

„Szívem túlardó irgalmából megígérem neked, hogy szívemnek Mindenható szeretete *mindazoknak, akik kilenc egymásutáni hónapban át minden hó első péntekén megáldoznak, megadja a végső töredelem kegyelmét: azok nem fognak az én kegyelmemen kívül, sem a nekik szükséges szentségek nélkül meghalni s az én isteni Szívem biztos menedékük lesz azon utolsó pillanatban.*” (Alacoque Szent Margit művei II. kötet, 82. levél.)

És most mondd magad, kedves Olvasóm, nem valódi kincs-e ez az ígélet? Nem volt-e igazam, midőn azt mondtam: a földgolyó minden mulandó lim-lom kincsénél drágább, százszor értékesebb ez a kincs, mely az emberi szívnek a *legmaradandóbb, legbiztosabb, legédesebb* és végre is a *legigazibb* boldogságot biztosítja? És nem kár-e, hogy a végső töredelemnek e biztos záloga idáig még annyi boldogságra vágyó szívre nézve elérhetetlen, *elrejtett kincs*?

De talán te is kételkedel. Ha csakugyan Krisztus kijelentésére vezetendő vissza ez az ígélet s Szent Alacoque Margit írásaiban a többi ígélettel együtt említetik, hogyan történt akkor, hogy olyan sokáig nem merték ezt az ígéletet nyilvánosan hirdetni? Nem gyanús-e ez?

III.

Nem.

Hogy ez a nagy ígélet soká rejtetekben maradt, annak egyszerű oka az volt, hogy *látszólag* ellenkezett

a trienti zsinat azon tanításával, hogy *senki sem lehet teljesen, föltétlenül (abszolúte) biztos arról, vajjon a kegyelem állapotában hal-e meg vagy sem*. Aki azt mondja, hogy ő megszorítás nélkül való, feltétlen bizonyossággal biztos abban, hogy jól hal meg, az ellentmond a katolikus Egyház tanításának.

Mármost sokan azt hitték, hogy ez a nagy ígéret csakugyan azt a föltétlen biztonságot ígéri, aminővel a katolikus Egyház szerint senki sem bírhat. Tartottak tehát tőle, hogy lesznek, kik ezt az ígéretet — elég oktanul — így magyarázzák: „Megáldozom 9 hónap első-péntekén, akkor aztán vallás ide, vallás oda, nem törődöm többé az Isten parancsaival, hiszen úgylis föltétlen bizonyossággal tudom, hogy üdvözülöm kell.”

Természetes, aki így értené a nagy ígéretet, az rettenetesen tévedne és oly „ígéretekben” bizakodnék, aminőket az Üdvözítő soha senkinek és sehol sem tett.

Azonban *nem is ez a nagy ígéret értelme!* Nem ígér az teljesen megszorítás nélküli bizonyosságot arról, hogy boldog halált érdemlünk ki s azért éppen *nem ellenkezik az Egyház tanával*. Hiszen már csak azért sem lehetünk a boldog halál elnyeréséről tökéletesen (abszolúte) bizonyosak, mert sohasem tudhatjuk igazán *föltétlen bizonyossággal*, hogy valóban *teljesítettük-e az előirt feltételeket*, igazán a kegyelem állapotában végeztük-e ezeket a szentáldozásokat stb. Az ígéret feltételhez van kötve s így bár teljes, de azért korántsem olyszerű bizonyosságot eredményez, amelyet dogmatikus értelemben abszolútnak lehetne nevezni.

Azonkívül úgy is felelhetnénk a jelzett nehézségre, hogy ha Isten abszolút bizonyossággal ígérné is meg halálunkra a megigazulás kegyelmét, a mi szabad elhatározású közreműködésünkről nem lehet föltétlen bizonyosságunk.

Hja, mondd, akkor hát nem is bizonyos ez az ígéret?! Erre így felelek: dehogynem! Azt én itt bőven nem fejtegethetem, mit hívnak a hittudósok megszorítás és feltétel nélkül, ú. n. „abszolút” bizonyos-

ságnak, csak annyit mondok: a nagy ígéret nem *főltélen*, de igenis teljes erkölcsi bizonyosságot nyújt, s azért aki a jelzett 9 havi ájtatosságot elvégzi, nem várhatja *kevély bizakodással, de igenis teljes bizalommal*, hogy a Szent Szív nem fogja bűn állapotában szólítani ki e világból. Ha tehát valaki azt hinné, hogy a kilenc áldozás után szabadon vétkezhetik, amúgy is üdvözül, stb.: az biztosra veheti, hogy azt a kilenc áldozást sem végezte méltóképpen, s azért az ígéret *feltételét* nem teljesítette s így az rá nézve *nem is lehet érvényes*.

Egyéb teológiai aggályosságokból eredő nehézségek is felmerültek s ezek szintén hátráltatták a nagy ígéret ismeretének terjedését; azonban ezeket is megcáfolták nagynevű hittudósaink;¹ s így ez oldalról kétségnek nincs többé helye.

Hacsak rosszakaratúlag *félre nem értjük* ezt az ígéretet, nem találhatunk tárgyilagos ellentétet közte s a keresztény hittan tételei közt s így bátran tekinthetjük azt a *legnagyobb szerű adománynak*, melyre a legszentebb Szív végtelen szeretete az ő igazi tisztelőit méltatta.

IV.

De a tapasztalás is azt mutatja, hogy e 9 havi ájtatosság valóban Jézus szent Szívének műve. Oly gyümölcsöket rossz fa nem teremhet, aminőket a nagy ígéret termett.

Amerre elterjedt, a hívek mindenütt lelkesedve fogadták és a nagy ígéret, meg az ezzel együtt megkedvelt Jézus Szíve-ájtatosság útján sok-sok ezer ember javította meg *egész életmódját*. Tény az, hogy aki a 9 hónap áldozásait elvégezte, javarészt úgy megszereti a szentáldozást, hogy utóbb is eljár áldozni havonként, sőt még többször is; ezzel a jó szokással

¹ Pl. Guillaume, Hesse, Nix, Lehmkuhl, Thöni stb. Lásd főleg a *Nagy ígéret* c. értekezést e kötet előbbi lapjain.

pedig különben is karöltve jár az igaz keresztény élet, melyet rendszerint igaz keresztény halál is zár be.

Franciaországban és *Belgiumban*, hol a nagy ígéretet buzgó papok a szószékről gyakran hirdették, a nép oly lelkesen tartotta meg a „nagy kilencedet”, hogy a hónapok első-péntekjei valóságos ünnepekké lettek. A legelőkelőbb hölgyek osztogattak meghívókat a pénteki áldozásra — személyesen jelenve meg még a műhelyekben is; a papok késő éjjelekig hallgatták a hívek gyónását, kik sokszor messze tájról jöttek el a szentáldozás vételére.

Egy belga városban a nyilvános utcai lámpák gondozói is hallottak a nagy ígéretről s mivel éppen a hajnali órákban nem jöhettek templomba, addig nem nyugodtak, míg egy buzgó papot rá nem vettek, hogy már reggel 2 órakor áldoztassa meg őket 9 hónap minden első-péntekén. Némely helyiségben a lakosság egyharmada, sőt fele, együtt tartotta az első-pénteki szentáldozásokat: köznép és műveltek együtt; egyszer például ötven egyetemi hallgató egyszerre.¹

Az említett példákhoz hasonlókat olvastunk más országok katolikusairól is. *Spanyolországban* többek közt egy katonatiszti kongregáció ünnepélyesen tartotta meg a 9 áldozást, *Portugáliában* a hó első-péntekjein a nagy ígéretről külön szent éneket zengenek a hívők, melyet számos püspök helybenhagyott. *Brazíliában*, *Ekvádorban*, *Észak-Amerikában*, sőt *Ausztráliában* is — mindenütt ismerik, szeretik s gyakorolják már a hívek a nagy kilencedet és a Szent Szív áldása mindenütt kézzelfogható módon kíséri buzgalmukat. A *Sziklás-hegység* indián lakói több napi utat tesznek meg, hogy a „Szent Szív napján” — a hó első-péntekén — a templomban lehessenek s megáldozhassanak. Legbuzgóbbak e tekintetben a vallásos írországiak, kik a 9 pénteki ájtatosságot mindenütt nagy buzgalommal gyakorolják. „A kilenc hónapi ájtatosság templo-

¹ *Messenger du Sacré-Coeur de Jésus*. Toulouse, XXIV., XL., LXII.

mainkat egészen megtölti áldozókkal" — írja egy ír-országi hithirdető. „Ó, mennyire fölvirult mostanában az írek közt a legszentebb Szív tisztelete!" — teszi közzé ugyanő.

De mit megyünk mi példák után a messze idegenbe? *Magyarországon*, amerre csak a jézustársasági missziósok járnak, amerre csak nagy ígéret hírei eljutnak, mindenütt elterjed a nagy kilenced és ennek nyomában az új hitélet s a gyakori szentáldozás. Felsőbányán vagy 180-an, Tömörkényen 250-en, Mindszenten 500-an, Mezőkövesden vagy ezren tartották egyszerre a nagy kilencedet. Egerben a jó dohánygyári munkásleányok deputációban kérték a plébános urat, adjon nekik módot, alkalmat, hogy ők esti munkájuk után és korán reggel végezhesék ezen ájtatosságot. Kiskúnfélegyházán messze-messze tanyákról jönnek az emberek a hó első-péntekén, hogy az ájtatosságot elvégezzék.

A nagy ígéret ma több, mint 270 nyelven van elterjesztve az egész világon.¹ És mi alig tudunk róla valamit; most kezdünk csak föleszmélni. Pedig a nagy ígéret époly bizonyosan Alacoque Szent Margittól származik, mint a többi; s a Szent többi irataival együtt névleg helybenhagyta az Egyház azon levelet is, melyben a Szent ezt az ígéretet előljárói parancsára Saumaise anyával közölte.

Úgy *rejlett* ez a kincsesbánya mostanáig népünk szeme előtt, mintha nem is létezett volna! Pedig hány lélek nyerhet talán éppen a nagy kilenced útján üdvöt, aki különben elvész a vallási közömbösség, hitelenség, a kísértés, az elzüllés lejtőjén!

V.

Kedves Olvasóm! Nem tehetnél-e te is valamit okosan és körülményeidhez mérten e kiváló kegye-

¹ Egy buzgó katolikus, amerikai kereskedő, P. A. Kemper Daytonban, Amerikában, 270 nyelven terjesztette a nagy ígéret szövegét az egész világon ingyen; félmilliónyi vagyonát teljesen erre a nemes célra szentelte.

lemeszköz terjesztésére? Mily szép volna, ha magad is, hozzátartozóid is megtartanák ezt a valóban páratlan becsú kilencedet? Talán *némi áldozatba kerül* a dolog! De gondold el, mily fontos kérdésről van szó s mennyire nem fogod megbánni, ha ilyesmiért áldozatot is hozasz.

Mily lelki nyugalommal s örömmel fogod elmondhatni a kilencedik hó péntekén s fogják elmondhatni igyekezeteid folytán mások is: „Hála Istennek, a Szent Szív jóságából már most remélhetem, hogy hacsak magam is akarom és a föltételeket valóban teljesítem, egykor boldogan, Istennel kibékülve, a szükséges szentségek felvételével fogok meghalni!”

Egy postahivatalnok hallott valamit a kilencedről, de sajnálatára éppen pénteken volt szolgálata, úgyhogy csak péntek este felé szabadult ki. Azonban buzgósága nagyobb volt minden nehézségnél. Megkért egy áldozópapot, hallgassa meg gyónását az első-péntek estéjén és áldoztassa meg. „De hiszen, ha este akar áldozni, akkor egész nap nem szabad ennie” — felelé a pap. „Sebaj!” viszonzá a postahivatalnok; és valóban, mind a 9 hónap első-péntekén éhen maradt egészen estig. Végre a kilencedik pénteken az áldozás után örömkönnyeket sírva adott hálát az Istennek, hogy szentséges Szíve különös kegyelmében részesült s már most alázattal remélheti, hogy a szentséges Szív „az ő menedéke lesz élete utolsó pillanatában”.

De különösen megérdemli figyelmedet ez a nagy ígéret akkor, ha tudsz lelkesedni *embertársaid lelke üdvének megmentéséért*.

Ne felejtsd az Udvözítő ama másik boldogító ígétét, hogy „akik az ő szent Szívének tiszteletét mások közt terjeszteni fogják, azoknak nevét ő szent Szívébe írja s onnan soha ki nem törli”. (12. ígéret.)

Ezzel az ígérettel Isten úgyszólván mentőkötelet tett a kezedre, hogy azzal sok szegény, szenvedő lelket biztos révbe juttass, ki a hullámok már-már elnyeltek. Mindegy az neked, örökre boldog leszel-e és örökre

boldoggá lesz-e szülőd, hitvesed, gyermeked, rokonod, jó ismerősöd; avagy hogy te is, ők is elkárhoznak és örökké égni fognak-e? Égni! Te, ember, fölfogod-e ezt a szót? *Égni!* Valóságos tűzben égni, százezer esztendeig, és azontúl... szédítően nagyszámú évbilliók után is, *mindig égni*, mindörökké kinlódni a tűzben, melyről Jézus Krisztus az evangéliumban 15 helyen tesz említést?... Mindegy? Előtted tűzfolyam hömpölyög, benne ezer meg ezer ember küzd és vívódik a habokkal... rémes iszonnal néz körül valamennyi s kiáltoz segítségért: már-már elnyeli őket a tűz-sír, örök időkre... és te ott állsz a folyam partján, látod őket és — meg sem mozdulsz? Nem vetsz nekik oda valamit, hogy kimentsék halhatatlan lelküket az örök kínok, az *észbontó kínok*, az *örök halál veszélyéből*?

Gondold el, kedves Olvasóm: ha te ezt a nagy ígéretet ismerőseidnek ajánlगतod, oly nagy jót tehetsz, amilyennél nagyobbra ember nem képes; t. i. *halhatatlan emberi lelkek számára biztosítod az örökboldog mennyországot!* Ha ezt az ígéretet terjeszted — ehhez pedig elég egy-két okos szó a maga idején —, talán sok-sok lélek fog téged a mennyben örökre áldani, amiért a nagy kilenced révén őket üdvösségre segítetted!¹

Bár nyílnék meg mielőbb ezrek, milliók számára ez a *kincsesbánya*, bár merítenének belőle százezrek vigaszt, áldást, üdvösséget s okoznának vele *örömet a szentséges Szívnek*, mely a lelkekért utolsó csepp vérért is kiontottal. Bár teljesülne ily módon a Szent Szív „túláradó irgalmának s mindenható szeretetének” e csodálatos nagy ígérete rajtad is, kedves Olvasóm, és mindazokon, kiket az Úr Jézus oly benső szeretettel édesget magához: „*Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradotok és terhelve vagytok és én megennyhítlek titeket.*” (Máté 11, 28.)

¹ A gondolat ismertetésére alkalmas eszköz a jelen sorok terjesztése s ajánlása ismerőseink körében.

Gyakorlati megjegyzések.

A nagykilenced végzéséről.

Aki a „nagy ígéret” előnyeiben részesülni akar, tartsa szem előtt a következőket:

1. A lényeg az, hogy a 9 egymásután következő hó első-első pénteklein megáldozzunk az Udvözítő szent Szíve szándéka szerint.¹

2. Az áldozást *bármely* hónapban meg lehet kezdeni. Ha azonban csak egyszer is elmulasztjuk a hó első-péntekén az áldozást, tanácsos a nagy kilencedet (a 9 havi áldozást) újból kezdeni.

3. Az áldozás napja az ígéret határozott szava szerint *a hó első pénteke*; az áldozást tehát *vasárnapra áttenni nem lehet*.

4. Az áldozást a szentséges Szív szándéka szerint kell végezni, azaz *méltóképpen*, a kegyelem állapotában. Külön *gyónás* nincs előírva; de annak, aki súlyos bűnben van, előbb meg kell gyónnia épp azért, mert csak a méltó áldozás érvényes. *A gyónásnak azonban semmiesetre sem kell éppen az első pénteken törtennie.*

5. Ajánlatos az *áldozásokat kilejezetten is* Jézus szent Szíve tiszteletére s engesztelésül az emberek bűneiért ajánlani fel. Ez a szándék azonban hallgatagon úgyis benn van a nagy kilenced elvégzésének szándékában s így semmi különös ima vagy felajánlás nem szükséges. Tanácsos azonban valamely felajánlási ima elvégzése, amit bármelyik imakönyv közöl. Az említett szándékon kívül egyúttal bármely más megengedett szándékra is fel lehet ajánlani az áldozásokat (pl. valamely kegyelem elnyeréséért, a bűnösök megtéréséért, a halottakért stb.).

6. Aki a nagy kilencedet egyszer elvégezte, természetesen elvégezheti *másodszor, sőt többször is és bi-*

¹ Ha a hónap első-pénteke *Nagypéntekre* esik, akkor az Egyház tilalma miatt a szentáldozás elmarad. De a kilencedet folytathatjuk a következő hónap első-péntekén, *mintha nem szakadt volna meg az első-péntekék egymásutánja.*

zonyos, hogy ezzel még jobban biztosíthatja a nagy ígéretben kifejezett jutalomnak, a végső állhatatosságnak kegyelmét. A *hála* is arra int, hogy e nagy kegyelemért az aránylag oly könnyű és kicsiny követelményt lehetőleg többszörösen is teljesítsük.

Igéreték,

melyeket az Úr Jézus az 6 Szíve tisztelőinek tett.

1. Megvigasztalom őket szenvedéseikben.
2. Megadom nekik mindazon kegyelmeket, melyekre állapotuk szerint szükségük van.
3. Családjukban békességet szerzek.
4. Biztos menedékük leszek életükben, de főleg haláluk óráján.
5. Minden dolgukat, vállalatukat megáldom.
6. A bűnösök Szívemben az irgalom forrására, tengerére találnak.
7. A lanyha lelkek buzgóbbakká válnak.
8. A buzgó lelkek még nagyobb tökéletességre emelkednek.
9. Azoknak, kik a lelkek megmentésén dolgoznak, olyan erőt adok, hogy még a legmegrögzöttebb bűnösöket is megtérítik.
10. Megáldom a házakat, melyekben Szívem képét felfüggesztik és tisztelik.
11. Szívem túláradó irgalmából megígérem neked, hogy Szívemnek mindenható szeretete mindazoknak, akik kilenc egymásutáni hónapon át minden hó első péntekén megáldoznak, megadja a végső töredelem kegyelmét: azok nem fognak az én kegyelememen kívül, sem a nekik szükséges szentségek nélkül meghalni s az én isteni Szívem biztos menedékük lesz az utolsó pillanatban.
12. Szívembe from és onnan soha ki nem törölöm azok neveit, akik ezen ájtatosságot terjesztik.

Memento mori.

Emlékezzél a halálra.

I.

Szeretem a nyarat, a kalászengetőt, a gyümölcs-érelőt, a hosszan, bágyadtan, szikrázón elnyúlót. Szerelmes vagyok a napba, a fénybe, a melegbe, az életnek abba a teljes és pazarló kibontakozásába, amely a nyári hónapoknak sajátja. A hosszú napokba, a kora hajnalba, a bíborvörösszínű, késői napszálltába. Amikor víz van és levegő, mosoly és ragyogás; amikor a városok fülledt levegőjének népe ki-kifut, mihelyt teheti, néhány napra vagy órára a szabadba, hogy ő is érezzen egyszer napot és fényt, szabadságot és örömet, hogy fellelegezzék és lehántsa magáról a civilizáció rabláncait. Még a szúnyogok és legyek kellemetlen hadának is megbocsátok, csak nyár legyen, nyár, nyár! Minél tovább, minél maradandóbban!

Szeretem a nyarat s a nyár mégis minden egyes esztendőben rútul hűtelen lesz hozzám. Úgy várom minden esztendőben s ő minden esztendőben oly hamar itthagyt. Ma még kánikula van, hogy majd elolvadunk tőle s holnap egy nyárvégi szél máris elfújja a meleget, rövidülnek a napok, és sötét van, mire vacsorázni kezdünk s oly bágyadt, fáradt, búcsúzó hangulat ül rá a tájra.

A levelek elsárgultak s erre-arra hullanak. Mind-egyik a ránk köszöntő ősznek hírnöke a közeledő télnek intő üzenete. Kegyetlen, irgalmatlan, kérlelhetetlen üzenet. Minden évben hallom, s mindannyiszor megborzadok tőle, mert olyan könnyörtelenül elsőpri

mindazt, ami a nyárban szép volt és kívánatos, öröm és igézet.

Vannak, akik az őszi színeit különösen szépnek, festőinek érzik. Igen, festőiek, de egyben mélységesen fájdalmasak. A hervadás, lehullás, enyészeti színei! A halálnak is megvan a maga poézise, de azért a halál magában mégis csak rettenetes dolog. Ami tegnap még az élet tobzódásának látszott, ma az élet letörésének, meghalásának minden jelét a homlokán viseli.

A természet Alkotója rendelte ezt így, talán, hogy ezzel is jelképezze és eszünkbe juttassa az elmúlás nagy törvényét. A törvényt, hogy idelent a földön minden csak lenni látszik s a valóságban a nemlét maga. Felbukkanó fénycsomó, amely azonnal vissza is hull a semmibe. Felrezenő verőfény, amely hirtelen megint éjre fordul. Kicsattanó jókedv s utána didergő gyász és riadt nyomorúság. Gyermekszülés és gyümölcserlelés s utána a gond és harc, meddőség és tengődés.

Ugyanezt a mementót különben minden nap újra elének rajzolja a természet. Minden napszállta ilyen, az égre felrajzolódó frigyelmeztetés. Lüktető, lázas, tündöklő és mozgalmas napok után az ünnepélyes „Tramonto”, A Napkirály sírbaszállása a hegyek és dombok mögött. Az éjtszaka uralma, a csend és sötétség birodalma, a halál. Még jó, hogy tudjuk: hamarosan újra felbukik az aranyvörös korong a keleti láthatáron s nem marad itt örökké felettünk az éjtszaka siri feketesége.

Ez a vigasz a nyár végén is. Majd csak valahogy átöszölünk és áttelelünk s akkor lassan, fáradságosan majd csak utat tör magának a tavasz s azután lesz nyár is megint. Persze: mikor lesz az!

Az életünk őszen is ez a vigasz.

A nagy Tramonto széttép ugyan mindent, amit mi paradicsomnak szántunk volna magunknak az életben. Utána talán hosszú vezeklés ősze s tele következik; de azután — feltéve a felteendőket — egyszer csak mégis felvirrad és kivilágosodik odatúl s azt mondja

a hit, az Isten szava, hogy az az ébredés nagyon sokkal szebb lesz minden tavasznál s gazdagabb minden evilági nyárnál. Nyár, amelyre nem jön többé ősz. Verőfény, amelyre nem száll le többé alkonyat!

Tudom, messze van ez az igazi nyár, s ezért ma még nem hat rám olyan megbűvölő elevenséggel. Messze van időben és messze elképzelésben. Csak analógiákban, emberi hasonlatokban tudunk beszélni róla s gondolkozni róla. Csak azt tudjuk, hogy szebb lesz s elragadóbb, mint minden földi nyár és báj és fenség és boldogság. És hogy igen-igen hosszú ideig fog tartani. Nem is ideig, hanem minden időn túl. Amilyen időóceánokat csak elképzelhetek, még akkor is tart és még akkor is... És még akkor is, és még akkor is!

Néha megérzem, mit jelent az az új tavasz és új nyár, amely ennek az életnek csalóka kis periódusaira odatúl következik. Ilyenkor belereszket a szívem az örömbé s vágy fog el utána. Akkor siettetni szeretném ennek az életnek nyarait, őszeit és teleit, hogy csak teljenek le gyorsan s jöjjön minél előbb az igazi, az egyetlen maradandó nyár, a szép, a homálytalan nap-sütés. Akkor egyszerre olyan kicsinynek látom mindazt, amit az emberek nagyra tartanak a földön. Mi ez mind ahhoz a másikhöz képest!

És menekülni szeretnék a földről. Lehet, hogy majd annakidején nehéz lesz elszakadnom tőle, de ha az örök Tavaszra gondolok, úgy érzem, könnyű.

Jó lesz egyszer már biztos révbe érnem! Jó lesz megszabadulnom a földiségnek ezer megalázó, fájdalmas kötelékéből! Csalódásaiból, nyerseségeiből, törpeiségéből. Jó lesz odamenni, ahol nincsenek többé rossz és gonosz és haszontalan emberek és ahol -- én magam sem leszek többé az! Jó lesz odamenni, ahol nincs többé irigység, ostobaság, gőg és durvaság, sem paráznaság és emberi gyengeség, sem kísértés és elbukás, sem hiú önámítás és világámítás. Gyerünk, sies-sünk, legyünk mielőbb egészen nagyok és boldogok! Egészen jók és tiszták!

Csupa szeretet és szentség, csupa bölcsesség és világlátás, csupa nagyság és örökbenézés, csupa istenközelség és beteljesülés!

II.

Azért az ember, akármennyire adja (és őszintén adjal) a filozófust, mégis csak *ezer szállal csüng az életen*. Szidja, becsmérli, vádolja, hogy milyen rossz, milyen gonosz, milyen gyötrelmes az élet, de azért nem menne ki belőle egy világért sem! S miközben a legszebb elmékedéseit fúzi csokorba a boldog örökkévalóságról, egyszer csak rajtakapja magát, hogy irigyli a bozontos sörényű fiatal legényt, vagy az elemi iskola parasztleánykát: ezek minden valószínűség szerint soká élnek majd még, mikor ő már régen nem lesz.

Minden új gyermek születése, minden új vetés és új rügyfakadás voltaképp a régit szorítja ki az életből. Minden új gyermek a mi helyünkre pályázik a földön. Ahogy ezek a gyerekek nőtön-nőnek s az életnek érnek, úgy fogyunk el mi s meggyünk ki lassan az életből. Milyen hamar nő meg egy gyermek! Tegnapelőtt elemista volt, tegnap érettségizett, ma már talán miniszteri titkár vagy főmérnök . . .

Örülünk a fejlődésüknek, de alig vesszük észre, hogy ugyanebben a mértékben öregedtünk mi is; amennyit ők a gyermekkorukhoz hozzánttek annyival törődöttebbek lettünk mi; amekkora helyet ők az életben elfoglalnak, annyit kell nekünk átadnunk nekik. Minden új szereplő egy régit taszigál le a színpadról . . . míg azután ő is meg nem vénül s az ő helyébe is megint újak jönnek. Olyanok, akiket mi már nem látunk meg a mi földi szemünkkel itt az életben soha.

Száz év múlva milyen más lesz itt az élet! Milyen mások az emberek! Mások a miniszterek s a rendőrök, az államtitkárok és a villamoskalauzok, az egyetemi tanárok és a diákok, a gyárigazgatók és a munkások a politikusok, az írók, a költők. A szerelmes bakfisok

s az udvarló fiatalemberek. Mások beszélnek üzletről, tudományról, családalapításról, pénzről, szegénységről, társadalmi feszültségekről, békéről és háborúról. Mások lesznek a felfedezések, közlekedési viszonyok, a szórakozások. Mások a nemzetközi problémák, a határok, a gazdasági eljárások, a közélet harca. Ahogy más volt minden száz évvel mi előttünk. Akik akkor éltek, nem sejtették, hogy pár emberöltővel utánuk rádió lesz és repülőgép, neonfény és világháború, bolsevizmus és diktatúrák.

Milyen soha meg nem álló cirkusz az élet! S mi csak milyen kicsinyke darabon kapcsolódunk bele a tiz- és százéves körforgásba! Milyen kicsinyek vagyunk!

Halottak napján.

Halottak napja nem örömnép s nem népszerű ünnep. Az emberek szeretnék, ha nem kellene soha halottakra és temetőkre gondolniok, ha nem volnának halottak és temetők. Legtöbbjüket csak a saját halottaik iránt való kegyelet s a titokzatos túlvilági viszontlátás élénkebb vagy elmosottabb reménye kényszeríti arra, hogy halottak napját egyáltalán észrevegyék a naptárunkban.

I.

Ez a borzongás a halál és a temető gondolatával szemben mindenképpen érthető.

Hiszen a halál mindennek a tagadása, ami életet jelent: mindennek, amit szeretünk, áhítunk, nagyra tartunk s féltékenyen őrizünk itt a földön. A halál az a szörnyű rabló, aki mindenünket elviszi: a szülőtől a gyermeket, a gyermektől a szülőt, a testvértől a testvért s a baráttól a barátot, a jól élőtől az élvezetet, a gazdagtól a vagyont, de még a szegénytől is a maga rongyait, az egészségestől az egészséget, a széptől a szépséget, az erőtől duzzadótól a duzzadó erőt, a kényelemben, nyugalomban, boldogságban, csendben, szere-

tetben élő embertől kényelmét, örömét, boldogságát, szeretteit.

Nincs még egy tolvaj és rabló a világon, amelyik ilyen észrevétlenül és ilyen biztosan jönne és ilyen biztosra dolgoznék, mint a halál; nincs, amelyik ennyire csupaszra vetköztetné az áldozatait, ennyire mindent ellopna és elrabolna, az utolsó izmot és rostot is, az utolsó gondolatot és szemrebbenést is, az utolsó vércseppet és idegrendülést is azoktól, akiket utolér, s ugyanakkor megsemmisítené még a reményét is annak, hogy ezeket a dolgokat valaha a magunk erejéből vagy hatósági közbelépés révén, vagy a tudománynak bármily erőfeszítésével visszaszerezhetjük.

És milyen fájdalmasan, durván könyörtelenül és rémségesen végzi ezt a romboló munkáját a csontkarú rém! Nem jelenti be magát, nem teszi le előbb előszóbankban a névjegyét, nem kér engedélyt a látogatásra. Váratlanul tör be az ajtónkon s nincs tekintettel se özvegyi síránközásra, sem gyermekek rémült panaszára, sem a kiszemelt áldozat további életterveire.

Pontot tesz a munkánkhoz ott és akkor, ahol és amikor legkevésbé szeretnők. A miniszterelnököt épúgy kiüti az élet sakktablájáról, mint a földművest, a hadvezért épúgy, mint a közkatonát, a koronás főt épúgy, mint az útszéli koldust. És nemcsak nekünk ront, hanem valósággal megszégyeníti és porig alá valamennyiünket. A legszebb termetet összegörnyesíti, a legsímább arcot megráncosítja, a legápoltabb s legedzettebb izmokat elsorvasztja, a leggyengédebb szépségét rémséggé rútitja.

Tegnap még büszke lovon, tegnap még csata zajában, tegnap még vidám, poharazó társaságban, tegnap még rivaldák és báltermek fényözönében, hízelgő szavak, bókoló, hódoló tekintetek, irigy szempillantások és csókos ölelések forró puhaságában: ma kiterítve, megmerevedetten, kihülten, az enyészet s a felbomlás szörnyű, vasmarkú ölelésében. El kell temetni hamarosan el kell takarítani s a földbe kell süllyeszteni valamennyiünket, ha egyszer a halál

utolér, nehogy a rothadás iszonytató kigőzölgése megmérgezze körülöttünk a levegőt, nehogy a felbomló emberi test rettentő torzlátványa mindenkiben álomkergető, megbetegítő, megőrjítő iszonyatot ébresszen!

Ah, igen, a halál keserű dolog, a temető valóban a borzalmak kertje! Jó, hogy virág és márvány, mécses és felemelő gyászszertartások fődik el a rettenetes valóság prózáját; az elmúlás egész szörnyű drámája megölné még az életben maradtak idegeit is!

És a halálnak ez a végzetes órája minden pillanatban üthet a számunkra. Töméredek ember hal meg hirtelen, váratlanul, fiatalon: ki biztosít minket arról, hogy mi is nem így megyünk-e el innét? Töméredek ember hal meg hirtelen szerzett, rövid betegség után: sokszor három-négy nap elég s a gyilkos kór a világ-bajnokot, a menyasszonyt is sírbadöntheti... Azt szokás mondani: senki sem tudja, ha reggel hazulról elmegy, nem hull-e valahol egy tégl a háztetőről a fejére? Ez a mondás nemcsak akkor igaz, ha véletlenül éppen házak előtt és téglatetőik alatt megy el az életünk útja! A csontos rém mindenütt ott leselkedik ránk, ma ezt, holnap azt érinti meg fekete kormány-pálcájával s akit egyszer kiszemelt magának, az megy utána, menthetetlenül... Naponta több mint 100.000 ember támológ be a sírba.

II.

De nem riasztás a mi mai elmélkedésünk célja, hanem ellenkezőleg: az *okulás* és *vigasztalás*. Kérdem: van-e vigasztaló gondolat a halál borzalmaival szemben? Van-e, ami még ezzel a zordon és legsötétebb végzettel szemben is nemcsak megnyugtató, hanem talán fel is emelhet s meg is örvendeztethet?

Feleletem ez: ha hiszünk az élő, személyes, jóságos Istenben, akkor igen, van; ha nem hiszünk, akkor bizony nincs.

Nem igazi vigasz és nem megoldás az, amit egyesek hangoztatnak: hogy hiszen a halálunk után is tovább élünk a műveinkben s az utódainkban. Tovább

élünk? Igen, de ez csak képletesen élet, inkább csak költői szólásmondás. Ez az élet nem igazi élet. Mi magunk személyünkben semmiesetre sem élünk tovább a földön s végeredményben *erről* van szó.

Az is gyenge vigasztalás, ha valaki azt mondja: elég, ha az utókor hálásan őrzi majd emlékünket. Ez nagyon szépen hangzik úgy gyászbeszédekben és gyászjelentésekben, a valóság azonban az, hogy lassankint mindenkit elfelejtenek itt a földön. Az emberek nem érnek rá örökké csak a holtakra gondolni s még a legszerelmesebb és leghűségesebb özvegy lelkében is lassan elhalkul a fájdalom, elnémul az emlékezés.

Mi több: a gyászolók maguk is elhalnak lassankint s akkor igazán mi maradt belőlünk? Ki emleget, ki szeret, ki idéz még fel minket? Amikor már sírunk is besüpped, a kereszt és a fejfa is kidől a hamvaink fölött, amikor talán utcák, házsorok épülnek egykori temetőnk helyén?

A hit fényénél azonban egészen más a helyzet.

A hit mindenekelőtt arra tanít, hogy hiszen mégsem lehet olyan igen nagy baj a meghalás, mert hiszen ez a földi élet csak kezdetleges, primitív, előcsarnoki élet, a mi igazi életünk, igazi kibontakozásunk, igazi otthonunk, célunk és megnyugvásunk másutt van. Nagyobbra vagyunk hivatva, mint hogy egy étellel jegyeződjünk el végleg, amely maga is véges, amely mindössze néhány évtizedig tart, egy arasznyi tartamig, egy étellel, amely pl. a csillagok életében, de még a tölgyek és a cseppkő-barlangok életében is csak picinyke, gyűszűnyi epizód.

A mi igazi hazánk az Isten örök országa, túl a napokon, holdakon, bolygókon, csillagokon, tejutakon, túl időn és téren, túl emberi korlátozottságokon és gyötrelmeken, túl ennek a földnek minden kicsiségén és ingatagságán. Nincs más filozófia, amely a halált észszerűen és megnyugtatóan megmagyarázná. Nem lenne értelme annak, hogy Isten embert teremtsen, felcsillantsa előtte a soha el nem múló élet vágyát s aztán végleg kiirtsa, eloltsa őt ebből az életből. Ha az Isten

nem ész és cél nélkül teremt, akkor eszes lényt csak úgy teremthet, ha egyúttal örök életre teremti s akkor ez a földi élet csak próbaidő lehet, vizsgaalkalom és előkészület, a test halála pedig csak átmeneti határ-állomás a létünkben.

Még ha ez a tanítás nem is lenne egyéb, mint merő költészet, szelíd illúzió és ábránd, akkor is azt kellene mondani róla: Gyönyörű! Felemelő! Megdicsőítő! Azonban nemcsak költészet ez, hanem valóság!

A legvalóbb valóság: Isten szava, Krisztus kinyilatkoztatása. *Valóban* élni fogunk a síron túl, *valóban* bemegyünk az örökkévalóság házába, *valóban* megnyílik előttünk a lehetőség, hogy ha megérdemeltük s engedelmes gyermekeként simultunk a mi Istenünk és Atyánk kezéhez, örökké boldogok is leszünk. Azokkal együtt, akiket e földön szerettünk s akiket a temetőbe kikísértünk, ha ők is méltóknak találtattak az Isten színe elé bocsáttatni.

A rég eltemetett édesanya, a háborúban, árvízben, spanyol-náthában elveszett kedves rokon vagy ismerős, annyi lekonyult nemes virágszál, annyi drágagyöngynél értékesebb emberélet: ha Isten útját járta s Krisztus hűséges követője volt, találkozni fog egykor a boldogok honában! Ott, ahol nincs többé éhség és szomorúság, sem könny, sem bánat, sem hideg vagy verőfény, sem halál, sem gyász. Ahol az elmúlás elmúlt s a halál meghalt.

Felemelő tudat, minden emberi vigasztalásnál gazdagabb, boldogabb, igazabb remény!

III.

Am nemcsak vigasztalás a halálnak ez a hívő fel-fogása, hanem hatalmas *életprogramm* is. Mi hívők éppen a halottas gyertyák lobbanásánál látjuk meg legvilágosabban az élet igazi célját, rendeltetését, csillantja előtte a soha el nem múló élet vágyát s aztán nagyságát. Ez az élet éppen azért nagy és hatalmas, mert rövid és romlékony. Ez az élet éppen azért hor-

doz komoly és rettentő felelősségeket, mert magában véve gyarló és ingatag s csak egy másik életnek az előkészítője. Mert íme, ettől a magában aprócska, rövidke élettől örökkévalóságok függnék, végtelenségek, végtelen örvendezés vagy végtelen siralom. Örök sorunk dől el azon, hogyan éltünk és mit műveltünk itt a földön. Nem kedélyes séta tehát az élet, nem is keserű robot és gyötrődés. Nem, ennél sokkal több.

Légy bár király vagy koldus, légy tudós vagy analfabéta, ez az élet a te kezekben roppant lehetőségek eldöntője; válaszút egy örök felfelé vagy örök lefelé előtt; egy óriási tőke, amelynek kamataiból végeszakadatlan századokon át kell élned! *Ez az élet csak egyszer áll a rendelkezésedre: nem azért, hogy kiéld, hanem, hogy éld; nem azért, hogy lefeküdjél minden útszéli pocsolyába, ha ösztöneid véletlenül így sugallják, hanem, gyöngyön és véren át, örömmön és kínon át, kemény kötelességteljesítéssel és kereszt-hordozással keresztül érleld meg magadban az isten-gyermekség szent méltóságát, amely beléptijegyet és jogot ad neked egyszer a boldog örökkévalóság ajtajában.*

Ha halál nem volna, az emberek reménytelen és eszménytelen életet élnének. Nem volna sok értelme, hogy megtagadják magukat, hogy áldozatot hozzanak, hogy magas, mindennél erősebb felelősséget érezenek. Míg így a koporsók s temetők, minden látszólagos ridegségük mellett, hatalmas mementók is, az élet nemesebb felfogásának, az örök rendeltetés, az utolsó szent felelősség gondolatának lángpallosú őrei. Ember: emlékezzél meg róla, hogy meg fogsz halni! Ez a szózat a mi fülünkben azonos emezzel: ember, emlékezzél meg róla, hogy örökké fogsz élni!

Mostanában a halálnak különösen sűrű aratása van. Gondoljunk az oroszországi pokolra, a spanyol vérengzésekre! Olvassuk, hogy a szervezett istentagadók csőcselékhadai Barcelónában azzal kutatják fel a magánházakban a hívőket, hogy házkutatás közben minden lakót felszólít, hogy Istent káromolja. Aki

nem teszi, azt a helyszínén agyonlövik. Az istenhitnek tömérdek vértanuja van ismét: emberek, akik egy istenkáromlással megmenthetnék az életüket s nem teszik. A hit s az örökkévalóság fényébe állítva ezt a szörnyű tényt, kérdem: kinek van igaza? Annak-e, aki Isten dicséretével az ajkán önként és hősiezen meghal, vagy annak-e, aki a gyilkot suhogtatja a kezében s pillanatnyilag felülkerekedik?

Még egy felemelő jelentősége van a halottak napjának. Ilyenkor azok, akik hisznek a *szentek egyeségében*, az Isten gyermekeinek magasabb lelki közösségében, melegebb, elevebb érintkezésbe is lépnek az ő kedves halottaikkal.

Nem a spiritizmus babonás önámításai révén, hanem a krisztusi hit vigasztaló testvérisége alapján. Imádkoznak értük, hogy Isten adjon nekik nyugalmat s mielőbb nyissa meg nekik, ha még célt nem értek, az örök világosság paradicsomát. Boldog és felemelő érzés: hogy tehát a szeretet a síron túl is hatékony lehet, hogy Isten talán éppen a mi gyarló imánkra megrövidíti vezeklő szenvedéseiket, — s viszont a mi drága halottaink is tudnak hát rólunk, tudják, hogy mi imádkozunk értük s odatúl is hálásak a mi imánkért. S a temetők néma síkján, a halottak csendes birodalmában, az üdvösségre váró lelkek falankszain ma este s a holnapi napon, kettős elevenséggel suhan végig a megenyhülés és túlvilági szeretet érzése, amikor itt a földön ezer ajkon s ezer nyelven, ezer templomban és ezer családban zeng fel a könnyes és mégis bizakodó imádság: *Requiem aeternam!*

Adj Uram, örök nyugodalmat a megholt híveknek és az örök világosság fényeskedjék nekik!

Élet a sírok közt.

November a halottakról való emlékezés hónapja; elején mint komoly „*Memento mori*” áll a Halottak napja.

Halottak napja — csendes nap; ilyenkor a halot-

taira gondol mindenki, kimegy a temetőbe s virágot rak, mécesst igazít azok sírján, akiket szeretett s akik már elmentek e földről.

Halottak napja — komoly nap, amikor a Pillanat bűvkörében élő, az élettől elmámorosodott emberek egy-egy órára magukba száfnak, mulandóságukra eszmélnek, a sír utáni élet függönyét iparkodnak fellebenteni, a titkos, nagy jövő talányainak borzalmas-édes komolyságának szelét érzik.

Halottak napja — válságos nap, mert ezen tetszik meg legjobban, milyen ellentétek vannak az emberek nagy családjában. Egyiknek jellemzője a menedéktelen félelem a haláltól s görcsös ragaszkodás a mulandó élethez; másoknak e napon újból kirügyez a lelkén az a csodálatosan gyermeteg, égrenéző, megengesztelődő megnyugvás, biztonságérzet, keresztény remény, amely a sírt csak átmenetnek tudja, a temetőt csak előcsarnoknak érzi, ami után megint lét kezdődik: szebb, igazabb, boldogabb, fényességesebb lét, örök lét, boldogságos élet, szeretet, mindenkorra való viszontlátás és megdicsőülés.

*

A nyáron az adelsbergi (most: postumiai) cseppkőbarlangban jártam. Annyiszor vitt el arrafelé a gyorsvonat, míg végre egyszer időt szakítottam rá, hogy belülről is megnézzem. Elfeledkeztem arról, hogy az ilyen természeti tünemény megtekintése nemcsak természetrajzi és fizikai látványosság lehet, hanem ennél sokkal több: élmény, belepillantás a világok alakulásának titkába, az idő s a mulandóság roppant Hefaisztosz-műhelyébe, földalatti múzeum, amelyben letűnt évszázadok, évezredek, évmilliók eróziós munkáját s lassú építőművészetét tanulmányozhatja az ámuló ember.

Sehol életemben nem láttam a mást és az emberi életet oly szégyenítően kicsinek, oly megsemmisítően s megalázóan törpének, mint itt.

Eleinte, míg a kicsi földalatti vasúton barlangról-

barlangra, folyosóról-folyosóra, alagútról-alagútra siklottunk a cseppkövekkel telehintett földalatti űrben s a vezető kiáltotta nagyobb üregek fantasztikus elnevezéseit — Duomo gotico, Sala di Ballo, Sala di Concerto —, én is csak az obligát csodálkozásnak „ah!” és „ó” hangjait hallattam, akár a kockás-szoknyájú angol misszek, a mindent jobban tudó poroszok és a gorgolázón raccsoló yankee-k. Nem lévén geológus, nem tudtam — sajnos — ellenőrizni vezetőnk tudományos fejtegetéseinek értékét s a tizezer, sőt tízmillió évekkkel dobálódzó magyarázatokat. Azonban nem is a számok itt a fontosak. Bizonyos, hogy irtózatossá idők kellettek hozzá, míg a szikláról le-lecsöpögő nedveség mésztartalmából lassan-lassan egész kis oszlopok, sztalogmitok és sztalaktitok képződtek, sőt nemcsak kis oszlopok, hanem végül hatalmas, mintegy sok-sok orgonasípból összetett, egymásra rakódott s egymásba fonódó oszlopkötegek s ezeknek egész erdei.

Egy helyen vagy 80 évvel ezelőtt utat robbantottak a sziklák között. A frissen robbantott köveken a mésztartalmú víz csöppjei elülről kezdték a cseppkőképzést s az első sztalogmit-rétegek már észre is vehetők. 80 év óta éppen két milliméter a vastagságuk, ami annyit jelent, hogy egy milliméter képződésére ezekben az oszlopokban 35—40 esztendő számíthatunk. Micsoda évezredek kellettek akkor ahhoz, míg a nem két milliméter, hanem 8—10—30 méter magas oszlopok s a tetőről lepedőszerűen lelógó kőcsapok és kőfüggönyök évszázadonként 3 milliméternyi lassú gyarapodással végül mégis ekkorára nőttek!

Leszállunk a földalatti vasútról s gyalog kísérjük vezetőnket a legszebb részeken át. A társaság diskurál, bámul, csodálkozik; nekem a lelkemet szorongatja, fojtja, hasogatja a felfedezés, amit az amott fenn való liliputiéletről itt a föld alatt teszek, ahol az évszázad csak három milliméter s ahol minden oszlop úgyszólván egy örökkévalóságról beszél. Ah, mily kicsinyek vagyunk mi és mily nevetségesen rövid az emberi élet

ezekhez a cseppenként épülő, megkövesedett évmilliókhoz képest! Itt, ezeken az oszlopokon megvan s könnyű volna megtalálni — ő nem is nagyon messze a mai rétegecskétől — azt a vonalat, amelyen akkor állt az oszlopképződés, amikor Krisztus született, vagy amikor a fáraó leánya Mózeszt megtalálta, vagy amikor Tutankhamen élt, vagy amikor Hammurabi véste kőbe törvényét, vagy akár amikor az első ember szűzen s ragyogón az Alkotó kezéből kikerült. Itt megvan — pár milliméterrel a mai határ alatt — a keresztes hadjáratok kora, a mohácsi vészé, a harmincéves háborúé, s egészen közel a határhoz, másfél milliméterre tőle, a — magam születése napja... S ha majd én halott leszek és régen elfeledtek és ezer év múlt el a temetése óta, akkor az akkori látogatók szeme előtt néhány centiméterrel megint hosszabbak lesznek a sztalaktitok...

Kicsiny az ember, mikroszkópiusan kicsiny!

A postumiai cseppkőbarlang végállomása s talán legimponálóbb részlete a „Nagy Kálvária”. A Monte Calvario.

300 méter ívhosszúságú boltozatos üregben, hatalmas, természetes sziklakupola alatt, mélyen a földben lent, emelkedik a „hegy”, amelyre a szerpentinesen kanyargó úton vezetik a cseppkőbarlang látogatóit. Az egész roppant területet itt is, ott is villanyos reflektorok világítják meg s ezeknek a homályt csak gyarlón leküzdő fényében kísértetiesen fest a fent és lent, jobbra és balra meredező, hatalmas cseppkőoszlopok őserdői rengetege. Valami olyan ez, mint a római Szent Pál-bazilika a márványoszlopainak erdejével; csak hogy itt az oszlopok „maguktól” lettek, elrendezetlenül, szeszélyesen, színben, alakban, magasságban változatosan sorakoznak egymás mellé s a félhomályban mint mesebeli, fantasztikus óriások merednek a felfelé kanyargó út mindkét oldalán melletted, alattad, fölötted a káprázatosan magas boltozat felé.

A vezető magyaráz: Ezt azért hívják Nagy Kálváriának, mert egészen olyan, mint egy kálvária-hegy;

a tetején két különálló oszlop között — íme, a két lator — magasan, fénylőn, imponáló biztosságban, a középső fehér oszlop: Krisztus. Sudár s mégis törzsökös, erővel teli, szép, arányos ez az oszlop; „világító toronynak” is hívják s valósággal ura és célpontja az egész kálvária-hegynek.

Alatta, amerre a szem ellát, oszlopok tengernyi tömege. A szürkességben, a földalatti világ kísérteties, páras ködében visszapillantok a szerpentinek útra — amott lejjebb megint új csoport, új látogatók róják a kálvária szerpentinjét. Egyik embercsoport a másik után, egyik nemzedék a másik után; a múlt, a jelen és a jövő, mind egy úton jár, a kálvária útján.

Ez az örök embersors! Ennek a szakadatlan kálváriajárásnak néma szimbolumai ezek a fehér és sárga s feketésbarna cseppkőóriások is, a multnak, az elfolyt évmillióknak beszédesen néma tanui. Körülnézek — s mintha hirtelen megelevenednék az egész kőbarlang és a cseppkőoszlopok is, mintha emberek volnának, rég elmúlt, megkövesedett emberek, halálba-fagyott nemzedék, maguk is elindulnának csont- és kőlábukon, mozognának, ballagnának ezen az örök emberi úton, a kálvária útján, fölfelé, mindig fölfelé, ködös, bizonytalan homályokon keresztül, amiken csak a hit reflektorai világítanak át.

És mintha az emberiség képe volna ez a roppant üreg, az emberi sorsé és történéset, a verejtékesen, bukdácsolva, lihegve, kergetőzve keresztutat járó embertömegeké, amelyek ritkás fények és tátongó örvények közt keresik a célt, a kibontakozást és a megnyugvást. A cél, a megnyugtató és kibontakozást nyújtó csúcspont ott fenn ragyog a magasban: szelíd a fénye, a „világítótoronyé”, csakhogy sokan, jaj, nem ismerik fel. Belefáradnak a hegymászásba, a stációrovásba, mint mi itt a szerpentinek, hogy a verejték cseppjei ütköznek ki homlokunkon, mintha azon is sztalaktitok akarnának képződni s a fáradalom izzadságcseppjei rajtunk is halálba dermedt cseppkőgyöngyökké akarnának lerakodni.

Belefáradnak s visszafordulnak és elfordulnak Krisztustól és belefagynak, belekövülnek az örök éjszakába...

A halálnak és megdermedésnek ebben a bolttetős kriptájában oly megnyugtató az a hófehér, messzevilágító, diadalmas oszlop a Kálvária tetején! Olyan jó tudni, hogy ő megadja az értelmét az örök kálváriázásnak, nyugvópontját a fáradságos hegymászásnak. Ahogy a magaslat ormán ott pompázik királyi fenségben, büszke egyedülvalóságban, önkénytelenül Michelangelo „Utolsó ítéletének” Krisztusát juttatja eszünkbe. Azt a hatalmas törzsű, széles gesztussal világítéletet mondó Ember-fiát, aki ott is a fel-lető-rekvő, hányódó, gomolygó embertömegek közepében áll és sorsukat döntően intézi. Ott is ő az élet betetőzője, a bonyodalmak kifejtője, a cél, a vég, a megdicsőülés.

Jó nála lenni, hozzá megérkezni, az élethez a halál világából, a Fényhez a sötétség ködeiből!

A Monte Calvarióról lejövet a vezető keskeny vashídra vezetett, amely alatt szédítő mélység tátong. Ezt a hidat még az osztrákok építették, magyarázta, orosz hadifoglyokat használva fel e célra a háború idején. A vashíd egészen új barlangrégióba vezet át, amelyet csak másfél évtizeddel ezelőtt fedeztek fel s amelynek Grotte Nuove és Paradiso a neve. „Paradicsomnak” nevezték el azokért a finom, vakítóan fehér, sokszor áttetsző cseppkőképződményekért, amelyek az új barlangokat jellemzik. Hihetetlenül kecses, átvilágító, fehér oszlopok, vékonyak, törékenyek; oda is van írva több helyen, hogy nem szabad megérinteni, mert könnyen eltörik. Olyan az egész, mint valami végtelenül finom, kristályból és fehér márvány-csipkéből épült, pompás, tündéri kastély.

Ezt a részt egy vezető fedezte fel, aki sötét, szűk sziklanyíláson, vakmerőséggel határos bátorsággal alulról kúszott fel vagy 26 méternyire az ismeretlen oduba, míg végre ez a remek új világ tárult fel előtte.

Nem érdekes szimbólum-e ez is? A kálvária után

a Paradicsom . . . Amelybe keskeny hidacsán jut át a vándor, örvénylő, borzalmas mélységek felett s amelyet az a „Vezető” nyitott meg nekünk, aki olyan mélyre szállt értünk s a halálnak olyan fájdalmas útvesztőjébe bocsátkozott, csakhogy utat törjön nekünk új élet s a paradicsom felé . . .

Egy helyen megáll a vezető s felmutat egy felülről s alulról egymás felé nyúló, egymást elérni törekvő képződményre. Felülről, a tetőről lóg le az egyik mézskőcsap s pontosan alatta, ugyanazon vízcsepphullás hatása alatt, alulról felfelé képződik a másik oszlop. Ezek az egyszerre felülről is, alulról is induló oszlopképződések aztán évmilliók után végre találkoznak s egybeforrnak. Itt, ahová a vezető mutat, még vagy félméter hiányzik ahhoz, hogy összeérjenek. „Ez a két csúcs 15.000 év múlva fog összeérni”, mondja a vezető. A közönség szellemeskedik: „Majd eljövünk akkor, megnézzük, igazat mondott-e?”

Ilyen az ember: tréfál s táncol az örvények fölött, „Über abgrundtiefe Rätsel huscht der Mensch mit leichtem Sinne”. Nem szereti a nagyon mély és nagyon magasan szárnyaló gondolatokat. Még itt, a roppant idők s elmúlások síri birodalmában is pajzánkodni szeret. A Sala di Ballo-ban ráadásul évente kétszer hatalmas táncmulatságot szoktak rendezni, amelyen ezek jelennek meg. Itt táncolnak 230 méternyire a föld színe alatt; az egyik természetes, roppant oldalemelkedésen ott is vannak a zenekari kottaállványok.

Tiszavirág-életű emberkéék itt lejtének, ugrálnak, hancuroznak a millió-éves, megkövült óriások között; itt is recseg a jazz s forognak a párok, ebben az özvíznél régibb kriptában, ebben az óriási koporsóban, ahol minden kőcsap mulandóságról s minden oszlopdarab az elsikló idő roppant távlatairól beszél! Dehát az emberiség, úgy látszik, csak akkor boldog, ha

gyermek lehet, ha feledi a valót, ha kacag a saját kicsiségén.

Úgy látszik, mi csak akkor tudunk nevetni, ha önmagunkat nevethetjük ki!

*

Halottak havában jó felidézni a mulandóság csodáit, a postumiai barlang komoly tanulságait. Mi itt a földön csak cseppek vagyunk, egyre hullók s hamar lehullók. De a cseppben itt is mag van, maradandó élet csirái vannak; életé, amely megmarad. Nem kövült állapotban s nem is csak évmilliókig...

A „világító torony”, a fehér oszlop a kálvária tetején arra int, hogy van élet a síron túl is, van remény a halálon túl is s ami bennünk mulandó, az csak a test, a ma, a szédület, a káprázat, a homály, a kálvária s a szenvedés.

A legnagyobb tolvaj.

„Ime, úgy jövök, mint a tolvaj.” (Jel. 16, 15.)

Aki a westmalle-i trappisták zárdáját meglátogatja, a kapu mellett mint házörzöt, mint portást egy emberi csontvázat láthat, melynek egyik kezében homokóra van, míg a másikkal az órára mutat. A csontváz alatt e felírás olvasható: „Virrasszatok, mert nem tudjátok sem a napot, sem az órát”.

Bázelben a domonkosok templomában más hasonló képet találunk: Holbein híres haláltánc-freskóját. A halál hegedűn játszik s vonóul egy emberi lábszárcsontot használ; muzsikájával szélvészkes körtáncba ragad egy koronás királyt, egy tonzúras papot, egy páncélos lovagot, egy tükörben hiúskodó nőt, egy földművest az ásóval, egy munkást a kalapácsával, egy koldust pedig mankóval.

Ezek a képek bizonyos határig természetesen a képzelet szülöttei, de ki ne látná meg bennük azonal az igazságot is, melyet magukban foglalnak.

A legjobb képet a halálról maga az Úr Jézus raj-

zolta meg, amikor a halált tolvajhoz hasonlította. A halál valóban tolvaj; a legnagyobb és legkegyetlenebb tolvaj, akit csak képzelni lehet.

1. A halál tolvaj, mert *elrabolja külső javainkat.*

Nincs rabló vagy útonálló, aki oly teljesen kifosztaná áldozatát, mint a halál. Nem hagy meg birtokunkban egyetlen fillért, egyetlen rongyot sem. Egészen kifosztva mint teljesen vagyontalan, ruhátlan koldusokat vet oda minket a Mindenható trónja elé. A milliomostól elveszi a millióit, a koldustól rongyait s a darab száraz kenyérét. Kicsavar a kezünkől mindent. Azt megtehetjük a halálunk előtt, hogy vagyonunkat erre vagy arra hagyjuk, de magunkkal vinni egyetlen garast is? Nem, azt igazán nem engedi a halál.

A halál tőlem is elvesz majd mindent. Fekvő javaimat, vagy értékpapírjaimat, akármilyen jól állnak és jól jövedelmeznek is; pénzemet, ha akármilyen erős Wertheim-szekrénybe zárom is.

Elveszi tőlem a házat, amelyben lakom, a fogadótermemet, ebédlőmet, bútoraimat, íróasztalomat, a széket, melyen ülök, az ágyat, amelyben fekszem, a képeket, az órámat, az evőeszközeimet, a műszereimet, az ékszereimet, a hiúság vagy kegyelet apró csecsebecseit, ezt a kabátot, kalapot, ruhát... Mindent!... mindent!

S hiába erőlködném, hiába harcolnék a vagyonom védelméért. A halál a földre vet és csak azért is elvesz mindent. Hiába ragaszkodom a földi javakhoz, hiába láncolom azokat magamhoz mindig újabb láncokkal. A halál csak ráteszi a kezét s ezek a láncok mind csörögve hullanak szét.

Nem okosabb-e tehát, ha inkább úgy teszek, mint az igazi kereszténynek tennie kell, hogy tudniillik már életemben gyakorlom bensőleg a lemondás erényét és semmihez sem kötöm a szívemet?

2. A halál tolvaj, mert ráadásul *elrabolja minden hatalmunkat is.* Ha nem is vagyok nagy úr, de azért értettem hozzá, hogy egy egész kis világot teremtek magam körül, melynek én vagyok, vagy én akarok

lenni a középpontja. Ebben a körben, akármilyen kicsiny is az, nem szeretem, ha kevésre becsülnek, ha megtagadják tőlem a tiszteletet és a figyelmet, melyre mi, kicsiny emberek, oly nagyra tartók vagyunk. Sőt értettem ahhoz is, hogy befolyást gyakoroljak környezetemre; hogy foglalkozzanak velem, hogy szeressenek, csodáljanak, irigyeljenek is talán és főleg, hogy sokat beszéljenek rólam.

Jaj, a halál ezt is mind elveszi tőlem! Ha egyszer elmegyek innét, mi marad emlékeimből, a terveimből, a befolyásomból, hatalmamból? Kevés, nagyon kevés. Ki lesz akkor tekintettel reám? Az én vágyaimra, ígéremeimre, elbizakodottságomra és szeszélyeimre?

Ki tudja, környezetem máris nem várja-e halálomat, csak azért, hogy aztán azonnal felforgassák mindazt, amit én építettem? S lehettem életemben akár egy ország vagy egy világ ura, abban a pillanatban, hogy a halál sarlója megérint, címem, összeköttetésem, úgynevezett hatalmam és befolyásom elenyészlik, mint az árnyék.

3. De a halál még ennél is többet rabol el tőlünk, *elrabolja mindazt, amit szerettünk.*

Alig van felnőtt ember, aki ne tudna példát a saját életéből, akitől a halál nem ragadta volna el szeretete tárgyát. Egyikünknek atyját vagy édesanyját, a másiknak hitvestársát, gyermekét, testvérét, barátját... valakit, akit nagyon szerettünk s akit szerettünk volna mindig magunk körül látni... akitől nem akartunk elválni a világ minden kincséért sem. És a halál jött és elrabolta őt is tőlünk és látnunk kellett azt, akit nagyon szerettünk, hideg testtel, kiterítve, megmerevedtetten, és összetört szívvel haladtunk a koporsója mögött és láttuk a nyitott sírját s hallottuk a koporsójára hulló sírgöröngyök tompa dobogását!...

Ki ragadta el tőlünk ezt a nagyon szeretett embert? Úgy-e a halál, a kegyetlen, az útonálló, a tolvaj. Talán még gyermekek voltunk, amikor megkezdte körülöttnk pusztító munkáját s azóta hányszor folytatta már! S nem is fogja befejezni, míg csak miértünk magunkért

is el nem jön. S amikor majd miértünk is eljön, akkor igazán elveszi tőlünk egyszerre mindazokat, akikkel eddig együtt voltunk és nem engedi, hogy bárki is elkísérjen a sötét, a szomorú útra, az örökkévalóság felé... Se szülő, se testvér, se rokonok, se jóbarátok, se senki, senki, senki...

Ó, a kegyetlen, ó, a szívtelen tolvaj!

Londonban a híres Westminster-apátság templomában, ahol az angol királyokat koronázzák és eltemetik s amely igazán inkább sírokkal teli temető, mint templom, többi közt egy mauzóleum vonja magára a látogató figyelmét, mely Washington Erzsébet hült tetemeit rejti magában. Ez a nő 1734-ben halt meg, 27 éves korában, kevéssel férjhezmenetele után. A síremléken férje, Sir Nightingale látható, amint egyik kezével szívéhez szoritja szeretett Erzsébetét, aki félig halott már, míg másik kezével borzalmas gestussal iparkodik visszataszítani a közeledő halált. De a diadalmas halál kárörvendő mosollyal nyúl mindkettejük felé s nyugodtan emeli fel a kaszát, mely elválasztja a fiatal hitvespárt.

Ennél a kétségbeesett és halálnál ügyis hiábavaló gestusnál van szebb módja is annak, ahogyan védekezhetünk a halál borzalmai ellen. P. de Ravignan beszéli el a múlt század előkelő párisi társadalom egyik számottevő hősnőjének halálát. De la Rochefoucauld gróf nőül vette a szépségéről és vagyonáról messze földön híres Yolande de Polignac hercegnőt. Még fiatalok voltak, még gyengédségük egész heve lángolt a szívében, midőn a fiatalasszony súlyos betegségbe esett, mely elragadta őt férje s három kicsiny gyermeke oldaláról. Amikor haldoklott s látta férje zokogását, átölelte őt s így szólt: „Sosthène, szeretlek, szeretlek egész szívemből”. De la Rochefoucauld gróf azonban époly mélyen vallásos keresztény mint hú férj volt s félt, hogy túlságosan lefoglalja a haldoklónak szívét az utolsó percekben, kibontakozott az ölelő karjából s így szólt: „De nem, nem, úgy-e édesem: az Istent szabad mindenekfölött szeretnünk!”

Erre a fenséges figyelmeztetésre a fiatal mág-násnő összerezzen s levéve karjait férje nyakáról, fel-emelkedik halálos ágyán s ezzel a gyönyörű szóval le-heli ki utolsó sóhaját: „Igen, ó igen, az Istent min-denekfelett!”

Boldog a lélek, mely a válás nagy percében is min-denekfölött tudja szeretni az Istent!

4. A halál elveszi vagyónunkat, elragad szeret-teinktől, de még itt sem áll meg. Miután mindenüket elvette, még rajtunk magunkon is keres elrabolni valót, elveszi emberi természetünk felét: *elrabolja saját tes-tünket.*

Láttál már csontvázat? Láttál már halotti koponyát? Ures koponyát, melynek szem- és orrüregeiből szomorúan vigyorog az enyészet? Nézd, ez a halál munkája. Elrabolta a húsnak, a bőrnek, a vérnek utolsó részecskéjét is; csak a meztelen csontot hágyta meg s azt is órli, porrá mállasztja idővel. Hol van a nevető szem, a mosolygó alak, a fürge kéz és láb, a pi-hegő kebel, a vágyódó, remélő, dobogó, szerető szív? Néhány hét a halál után s az egykor viruló egészségtől duzzadó test helyén bomlás van, undok szétesés, rettenetes rothadás . . . Mily szörnyen, mily alaposan kirabolja az emberi testet a halál!

Egyet azonban nem rabol el tőlem a halál és ez az egy: *az én lelkem*, mégpedig mindazzal, ami jót vagy rosszat tett életében, érdemeimmel vagy bűneimmel. Ezek megmaradnak és elkísérnek a síron túl is. „Mert cselekedeteik követik őket” (Jel. 14, 13).

A halál rabol, széttép, fosztogat — de csak az anyag birodalmában; a romok közül azonban, melyeket maga után hagy, győztesen bontakozik ki az emberi lélek. A lélek halhatatlansága a kereszténység egyik alapdogmája. És nincs semmi, ami annyira nagyvá teszi az embert s annyira föléje emeli a föld többi teremtményeinek, vagy ami oly vigasztaló volna, mint ez a dogma.

És ha ez a lélek az Isten kegyelmét megőrizte, ha tisztán tartotta magát a bűn fekélyeitől, ha nem súly-

lyedt sárba a test kedvéért, ha érdemeket szerzett, akkor most kincseket visz magával az Isten elé, azokat a kincseket, melyekről az Evangélium azt mondja, hogy „sem rozsda, sem moly meg nem emészti és tolvajok el nem lopják” őket soha. (Mt. 6, 19—20, Luk. 12, 33.)

E kincseket most szaporíthatom imával, jócselekedeteimmel, szenvedéseimmel, mindazzal, ami bennem a megszentelő kegyelmet gyarapítja, amivel Isten dicsőségét s a lelkek üdvét előmozdítom.

Mily szomorú az, ha mégis annyi ember rohan bekötött szemmel az örvénynek; ha úgy él, mintha örökre itt kellene maradnia a földön s mintha vagyonát, testét, egészségét, örömeit, szerelmét, földi boldogságát sohasem rabolhatná el tőle a halál! Mily szomorú, ha néha még én magam is jobban ragaszkodom ahhoz, ami összeomlik, mint ahhoz, ami az enyém marad örökre. Ha azért, ami elmúlik, nap-nap után feláldozom azt, aminek értéke soha, soha el nem múlik!

Isten szántóföldje.

A temetőnek a német nyelvben van egy érdekes megjelölése: „Gottesacker”. Ez a megjelölés annyit jelent, hogy a temető szántóföld, s azon Isten veti el a magvat, amelyből az utolsó napon a feltámadás fog kifarjadni. Szép és kegyeletes elnevezés, de egyben van benne valami megrázó és zavarbaejtő is.

Hogyan, hát ez az Isten különleges működési területe: a halál birodalma? Arra teremtett, azért alkotott minket az Isten, hogy a végén az enyészet karjaiba lökjön?

I.

Menjünk csak végig egy ilyen Isten-szántóföldjén, lehetetlen meg nem rázkódnunk, ha olvassuk a neveket és a sírfeliratokat. Itt egy tudós teste fekszik, ott egy híres színésznőé; itt egy daliás vitézé, ott egy félelmetes erejű államférfié. Itt egy hitves zokog az eltá-

vozott hitvestárs után, ott egy alig kinyílt virágot, fiatal leánykát, gyöngye kisiút temettek el a szülei.

Gottesacker! Miért kell az Istennek az ilyen szántó föld? Miért kell neki a halál és a temető? Miért végződik minden, minden földi nagyság, szépség, szeretet, vagyon, hírnév, művészet, tudomány s erő ebben a halottak városában, ebben a soha be nem telő, soha ki nem elégülő Pompeiben?

Az emberben felborzolódik a bántó s ijesztő érzés: és ezen az úton fogok elmenni én is! Én is itt fekszem majd egyszer a sorban, a többiek közt; ki tudja, talán nem is olyan messze jövőben? Az én testemen is elvégzi majd fonnyasztó, rágcsáló, morzsoló munkáját a néma rém? Felettem is elhúz majd az őszi szél, járkálnak a temetőlátogató emberek, zöldül a hant s halottak estéjén megigazítják a virágokat és gyertyácskákat, legalább még egy ideig a halálom után, azok a kevesek, egyre kevesebbek, akik még emlékeznek reám?

Miért kell ennek így lenni? S miért éppen az Isten az, akinek ez a terve és akarata s aki valósággal a maga szántó földjének tekinti ezt a szomorú és borzalmas mezőt?

Szomorú és borzalmas mező! Hát igen, akik itt most oly néma megbékélttségben fekszenek, azok nemcsak hogy elmentek innét, hanem legtöbbje keserű fájdalmak közt ment el innét. Legtöbbjét előbb úgyszólván darabonként tépte, marta, faragta le az élet fájáról a betegség és kórság ezer fajtája.

Hány halálos betegség van? melyik orvosprofesszor tudná megmondani! Hányféle kín és gyötrődés előzi meg a nagy elpihenést? ki tudná felsorolni! Ezek, akik itt fekszenek, milyen fájdalmas órákon, napokon, heteken mentek keresztül, mielőtt ide jutottak! Mennyi gond virrasztott az ágyuk felett, mennyi féltés és bizonytalan tapogatódzás az orvosok és ápolók részén, hogy hátha ez segít majd, hátha az. És segített is talán ideig-óráig, de aztán nem segített semmi már s a nagy tolvaj kilopta a beteg testéből az életerő utolsó szikráját. Egyiket ezen, másikat azon a ponton ragadta meg és

vágta végül földre. Most itt fekszenek némán és hangtalanul, túl minden földi szenvedésen és problémán, túl minden földi vágyon és lobogáson, minden evilági gondon és nyomorúságon, ennek az életnek minden fordulatján. Túl, egy másik országban, egy felsőbbrendű létben, amelynek mineműségéről csak a hit ad biztos felvilágosítást.

De miért hát, hangzik bennünk újra a kérdés, *miért kell ennek így lenni?* És éppen hívő alapon ébred bennünk újra meg újra a megbékéletlen talány: *miért akarta az Isten, hogyha örök életre teremtettünk, előbb a halál minden gyászán és rettenetén kelljen átmennünk?*

Tudatlan, tehetetlen, apró bábként, valóságos kis féregként jön az ember a világra. Lassan érik, fejlődik. Mennyit kell haladnia, mennyit kell tanulnia, míg komoly, értékes, teljes fejlettségű ember válik belőle! A fiatalság annyi, mint szépség és erő s ebből a szempontból legszebb kor a gyermek- s ifjúkor. De csak ebből a szempontból. Mert a gyermek-ember még nem ismeri az életet, még keveset tud, még ítélete nem érett, jelleme még ki nem izmosodott. Mire aztán hozzátanult az élethez s kész ember lett, meg is jelennek az első ráncok az arcán, az első ezüstszálak a halántékán.

Az ember az évei előhaladtával növekszik tudásban, tekintélyben, életismeretben, de mire amúgy igazában kitanult, már meg is vénült, már reszketnek az ujjai, romlik a látása, hallása, jelentkeznek rajta az elmúlás előjelei: egyikén a köszvény, másikon az érelmeszesedés, harmadikon ez a kórság vagy az a nyavalya. Különös, hogy *mire amúgy igazán beletanulunk az életbe, már kifelé is lépkedünk belőle* s amikor szellemileg s erkölcsileg viszonylag elérjük a csúcspontot, addigra a testünk meg is rokkant s a sír felé nehezedik. Minél előbbre haladunk a szellem síkján, annál alább csúszunk a testi egészség és fizikai életerő oldalán. És minden tanulásnak, tapasztalatnak, tekintélynek, családalapításnak, vagyongyűjtésnek, előmenetel-

nek a legvégén mint hasznavethetetlen, kihasznált, most már többé semmire sem jó teher hull a sírba a testünk, s szakad meg minden vonatkozásban a mi földi és evilági életünk.

Miért, Uram és Istenem, miért?

Jaj és mégis! Persze, persze! Most hirtelen megnyílik előttem a titkok kapuja. Most látok és értek. Persze, hogy ennek így kell lenni. Hiszen a keresztény filozófia épűgy, mint a kinyilatkoztatás arra tanít, hogy a földi élet csak átmenet és előkészület. A test itt csak arravaló, hogy a lélek társa s eszköze legyen, a lélek útját készítse s fejlődését egyengesse. Mihelyt a lélek az önállóság fokára eljutott, a testre, erre a földi testre nincs tovább szüksége. Az anyag elvégezte a dolgát, jól vagy rosszul, most a sírba szakadhat, most már a lélek megkezdheti teljesen önálló, igazi, rendeltetéses életét. Az odatúl való életet, az Isten országában való életet.

Miért Isten szántóföldje a temető? Mert itt vetik el az anyaföldbe a testet, hogy a lélek belőle felszabadulva felszálljon az Ūr trónja elé. A test feltámadásának dogmája szerint a test is fel fog támadni egykoron, hogy szintén résztvegyen a lélek örök életében, s ezen a címen is Isten szántóföldje a temető. De a földies test s a földies lét mindenkorra bezárul itt számunkra, hogy egy felsőbbrendű létnek adja át a helyét.

A temető szántóföld, csodálatos, isteni szántóföld, mert itt magát a mulandóságot hintik el s belőle az el nem múló élet fakad odatúl; itt a sírba süllyed mindaz, ami bennünk s rajtunk gyarló, hitvány és esendő volt s csak az marad meg belőlünk, és az támad fel az elveszettek helyett, ami bennünk érték és időálló.

II.

Az Isten szántóföldjének, a temetőnek apró lángjai oly szép és vigasztaló fényt szórnak a nagy kérdésekre, amelyek közt vívódik ideleenn a lelkünk! Ezeknek a sírmécseknek a fényénél egyszerre megértjük a

dolgok igazi értékét és rendeltetését. Ő nem, nem igaz, nem arravaló a földi lét, hogy csak játszunk és szórakozunk vele, ha tudunk, vagy hogy csak átkozzuk és átkínlódjuk, ha kell. Ő, itt mindennek sokkal nagyobb és szentebb rendeltetése van, szebb és vigasztalóbb.

Sokszor kérdem magamtól, ha a csillagos ég csodáit szemlélem: hát vajjon ezek a csillagok mire valók? Miért teremtett az Isten nemcsak napokat, hanem egész tejutakat a fejünk felett? Naprajokat és napfűrtöket, nappatakokat és napóceánokat, milliárdnyi számban, milliószor és milliárdszor akkorákat, mint ez a mi egész földünk? Miért rohan, vágat, száguld és szikrázik itt felettem ez a töménytelen sok lobogó tűz, ezek a lánggömbök, ezek a borzalmas méretű és távolságú, sístergő, robbanó, protuberanciákkal és napfoltokkal örvénylő tüztengerek? Mire valók ezek?

Csak úgy magyarázhatom, hogy ezek a csillagóriások bizonyosan megannyi figyelmeztető, hatalmas mutatóujjak, amelyeket az Úr Isten azért vetett ki a szédületes ürbe, hogy rámutassanak nekünk, ember-törpéknek, azokra a földfeletti méretekre és arányokra, amelyek közt az ő voltaképpen világa zajlik. Ráműtassanak arra, hogy nemcsak ez a mi parányi földünk van és lehetséges, nemcsak ez a filigrán, mikroszkópikus élet van, amit mi a magunkénak vallunk és ismerünk, hanem van egy milliószor nagyobb, szélesebb, tágabb s magasabb világ is, amelyhez a mi értelmünk csak sejtve közeledhetik.

Nos, ugyanígy vagyunk ennek a mi földi életünknek a csillagjaival is: a szépséggel, szeretettel, boldogsággal, örömmel, bájjal, erővel, tudással, okossággal. Itt a földön van napfény és gyermekkacaj, férfierő, asszonyi szépség és rokoni hűség, van baráti kedveség és eszmei törekvés, vannak célok, vágyak, remények, beteljesülések. De ezek mind csak mutatóujjak!

Ez a szépség és öröm és napsütés ideleenn mind csak azért van, hogy odatúlra mutasson, az igazi és el nem múló szépségek hazája felé. Ami kis szeretet vagy szerelem itt a földön felcsillan, csak azért van, hogy

megsejtse velünk, apró emberekkel, hogy van egy szeretet a világon, amelyhez képest minden földi szeretet és szerelem merő mécsplákolás. Hogy van egy világ, amelyben a szépség és szeretet, a jóság és beteljesülés igazán otthon van s nekünk azért adatott az élet, hogy ezt a végső, boldog országot, a mi igazi és egyetlen célunkat a magunk becsületes igyekezetével, Isten szolgálatával és kegyelmével elérjük!

Az Isten szántóföldje az a tér, ahol ez a küzdelem befejeződik.

Mindenki eléri-e a fölséges célt? Sajnos, nem, mert az ember szabad, örök sorsának irányítása az ő kezébe van letéve. Sok, aki a temetőben talán márványsírban fekszik, csak gazul került az Isten szántóföldjébe s feltámadása nem az igazaké s boldogoké lesz, hanem a kárhozottaké. Sok, aki elhibázta s eltékozolta az életét, nem az Isten aratását fogja növelni a feltámadás napján, hanem a pusztulás fejedelméét.

Megrettenve járom a temetőt és eszembe jutnak Krisztus szavai: „Ha ketten lesznek a mezőn, egyik fölvetetik, másik elhagyatik. Ha két asszony örül a malomban, egyik fölvetetik, másik elhagyatik” (Mt. 24, 40—41). Épp azért harctér az élet s harctér a halál: itt dől el a sorsunk örökre.

Ez teszi a temetőt igazán komoly és fenséges helyé. Nem a test enyészete s a földi értékek letörése itt a legmegrázóbb szempont. Nem az az igazán drámai a halálban, hogy pontot tesz a nagyok és kicsinyek, nevetők és sírók evilági életére, hogy összetör szépséget és erőt, felmorzsol izmot és csontot, hanem az, hogy *itt dől el végérvényesen*, ki megy be az Isten országának fényes és boldog sátraiba s ki száll alá a külső sötétségre, ahol „az ő férgük meg nem hal s az ő tüzüik ki nem alszik”.

III.

Aki Krisztusban hisz és Krisztus törvényei szerint él, az nem fél a haláltól és nem borzad az temetőtől.

Az tudja, hogy ez a föld úgysem lehet a mi vég-

leges hazánk. Az, ha szemmel nem látta is és füllel nem hallotta is, a hit szilárd fényénél boldogan merül el az örök élet fenségés, mindenen túlmenő s mindent felülmúló gondolatában.

Az boldogan hűnyja be szemét az élet rettentő válságai s megejtő igézetei között s arra gondol, hogy talán tíz év még, talán húsz, talán ötven, de talán csak egy vagy kettő s ő is ott lesz, nem a temetőben, ott legfeljebb csak a teste pihen, hanem a boldogok honában, ahol nincs többé könny és gyász, éhség és szomjazás, jajszó és kínlódás, csak fény és szépség, szeretet és öröm, beteljesülés és megdicsőülés. Ahol felszárítja az Úr, az Isten a könnyeket az ő szemükről, s ahol az elmúlás elmúlt, a halál meghalt s az enyészet elenyészett. Ahol örök tavasz van és örök ifjúság, örök erő és örök nagyság: látás, megértés, kielégülés, célhozérés, megpihenés és Istenbe forradás. Ahol együtt vannak mindazok, akik Istent szerették, a tiszta és erős lelkek, a történelem igazgyöngyei, a szentek és boldogok, az igazán aranyzívű apák és anyák, testvérek és hitvesek, a Krisztus vérében megváltott s megtisztult, hitben és szeretetben megnesült lelkek. Egy Pantheon, egy Walhalla, egy paradicsom az, egy mennyei Jeruzsálem, melynek falai aranyból valók és élő drágakövekből, ahová a királyok hozzák el minden szépséges kincsüket s ahol csak egy világító van: a Bárány.

Az üdvözülők számára a temető valóban a legszentebb értelemben Isten szántóföldje: nem az elmúlásé, hanem az örök életé, nem a pusztulásé, hanem a feltámadásé.

Rohanó idő, kergetőző percek és évek!...

Még kettőt-hármat fordulnak velünk az évszakok s az Isten szántóföldje nekünk is csendes nyugvókerünk lesz! De mi nem félünk tőled, Isten kertje, feltámadás vetőföldje! Nem félünk tőled, hanem hiszünk az örök életrekeltőben, hiszünk a halál legyőzőjében. Abban, aki azt mondotta: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete vagyon, és én feltámasztom őt az utolsó napon”.

Mi azoknak, akik már előttünk elmentek, szenteltvizet hintünk a porukra s miközben nyugalmukért, üdvözülésükért imádkozunk, szinte már sóvárogva sóhajtottunk utánuk: Mikor jön el a boldog óra, a nagyszerű teljesülés, amikor lehántva magunkról mindazt, ami földi és mulandó, pattanó bimbók és érő kalászsokként kelünk ki mi is az Úr szántóföldjén, soha el nem múló nyárra, soha többé le nem hanyatló életre és ragyogásra!

Ebben az értelemben imádkozunk a sírjuk fölött: „Adj Uram örök nyugalmat a megholt híveknek és az örök világosság fényeskedjék nekik!”

A nagy csend.

I.

Megfigyeltétek-e már, milyen különös az a *nagy csend*, amely egy heves, hideg szélvészt, egy házakat rázó s fákat kitépő vihart követni szokott? Olyan különös ez a megjuhászodott némaság, az elemeknek ez a meglapult, félő elhallgatása, holott röviddel ezelőtt hogyan zúgott, üvöltött, háborgott minden elem körülöttünk! Pár órája úgy látszott, belevész az irtózatatos fürgetegbe minden élő s a sarkaiból fordul ki a mindenség. És most ez a hangtalan némaság. Levél se rezzen, mozdulatlan a táj, megenyhült minden zúgás, rémület.

Valami ilyenféle az átmenet egy-egy nagybeteg ember haldoklása után a végső csendbe, a heteken át tartó nyögés, hörgés, rázattatás után a halál nagy megpihenésébe.

Tegnap még itt vonaglott, rángatózott, kapkodott levegő után a beteg; rettentő, rémült, félig nyitott szemmel, tágranyílt ajakkal, beesett arccal, ziháló mellel, amelyből kísértetiesen siralmas nyögések hangja szakadt fel. Körülötte lázas, tanácstalan kapkodás, aggódó várakozás, gyengéd figyelem s lábujjhegyen járás-kelés; a gond, vajjon lehet-e még segíteni rajta, vagy legalább enyhíteni a gyötrődéseit.

És ma minden izgalomnak hirtelen vége. Oly békésen fekszik a halott itt előttünk, szinte csodáljuk; különösnek találjuk, hogy lehelni nem halljuk s a melle sem emelkedik többé. Arcvonásai kisimultak, megint a réGINEK látszik, csak éppen hogy halvány, rettentően halvány az arca, a kezei vértelenek, a szeme le van csukva s a teste végesvégig hideg és merevült.

Csakugyan, vége már a küzdelemnek.

Most már nem fáj neki semmi. Feleslegesek már az orvosságos üvegek itt az asztalon szertesztét, az injekciós fecskendők, felesleges a halk lépés is és a sutogásba fojtott beszéd. Most már az orvos sem jön, csak a halottkém. Most már nem kell gondosan fűteni a betegnek, a széltől is óvni: hiszen neki nem árt többé semmi. Nem szól már és nem nyög, nem panaszkodik s nem hallja a szavunkat, nem mozdul, nem taszigálja ide-oda a paplant. A szeme nem mered kérdően a mennyezetre s nem fürkészi gyanakvóan a pillantásunkat, hogy vajjon reményt olvashat-e ki abból vagy balsejtelmet. A világ az ő számára nincs többé.

Nincs többé semmi abból, ami ehhez a világhoz tartozik. Politika és házi perpatvar, tudomány és hivatal. Már nem érdeklik ennek az életnek apró eseményei: háború és béke, rend és felfordulás, kormányválság és kinevezések, nyugdíjazások és balesetek. Amiért az emberek oly lázasan érdeklődnek, ami őt is annyira érdekelte még néhány héttel ezelőtt, őt nem érinti már. Túl van már mindenben: nemcsak családon, városon, országon s az őt világrészen, hanem túl van a Napon s a Holdon, az űr és a tér minden változatán. Előtte már másik világ tárult fel, egy titokzatosan nagy és kolosszális világ, ezerszer nagyobb és titokzatosabb, mint ez a mi sáros, ködös, kicsiny és nyomorult világunk.

A szeme itt lezárult. De vajjon odatúl mit láthat most? Mit lát a lelkének a szeme, amely odatúlra is elkísérte? Milyen távlatok nyíltak meg előtte! Milyen új tér tárult meg neki! Milyen új élet zárai pattantak

fel a pillantása előtt! Jaj, ha ez az ajak most újra, még egyszer megszólalhatna, csak egy öt percre s ha az eltávozott elmondhatná, mit tapasztalt odatúl az alatt a néhány óra alatt, hogy közülünk elment! Egy világ kincsét adhatnók érte, oly megragadó, oly lélekbehasító, oly szívet elállítóan érdekes és tanulságos volna! Ha csak egy negyedórát is beszélhetne nekünk arról, ami odatúl van... És hogy hogyan van ő és mit érez s mi vár ott miránk!

Néma csend!

Mindenkorra lezárult ajkak! Titokzatos hallgatás, amely mögött zúg és hömpölyög a túlvilági történesek titokzatos és mérhetetlen óceánja! Csend, amelyet idelelnem nem tör meg többé a szó, bármennyire szeretnők, bármennyire ég bennünk a vágy utána, de amely mögött, mint lezárt várajtók mögött, csodálatos, izgató, elképzelhetetlen események dübörgése érzik!

Michelangelóról mondják, hogy amikor Mózeset kifaragta s elmerengett felséges alkotásán, a végén kalapácsával ráütött a szobor térdére s türelmetlen szerelmességgel súgta oda neki: *Perchè non parli!* Miért nem szólalsz meg!

Ó, miért nem szólalsz meg, embermárvány! Szoborra merevült testszervezet! Miért nem mondasz egyetlen szót! Miért nem töröd meg a titkok pecsétjét s nem téped le lelkünkről a kétely kínzó fátylát?

Mondd: Mi van odatúl? És milyen az, ami odatúl van? Olyan-e, aminőnek képzeljük, vagy másilyen? Mi van a nagy világcsend mögött, a tejút s a kék égbolt mögött? Mi van a látható világ mögött? Milyen az Isten, akire odatúl rátaláltál? Hogyan volt találkozásod vele? Mit mondott vagy nyilatkoztatott ki neked? És hányan vannak odatúl? És mi a sorsuk? Hányan üdvözültek és hányan pusztultak el? Csakugyan oly gyönyörűsége a menny? És csakugyan oly lelket dermesztően borzalmas a pokol? És olyan kemény, reszkettető a tisztuló lelkek vezeklése?

Nem felelsz! Szoborra merevült embertest, nem válaszolsz! Te már tudod, de mi hiába várjuk, hogy

mondd el nekünk is! Te már tapasztalásból tudod, amit mi még csak hiszünk és vallunk, de nem látunk és közélről nem értünk s ami fő: megfogni, megfogni, megfogni nem tudunk!

Hú barát, gondolsz-e rám odatúl? Látsz engem? Hulló könnyemet, elcsukló hangom De profundis-át? Gondolhatsz-e rám ott, ahol annyival nagyobb és meg-rázóbb dolgok történnek veled, mint ennek a világ-nak minden csacska nagyottevése, bogárerőlködése? A te szemed előtt odatúl már titkok tárultak fel, isteni színjátékok gördültek végig, világtávlatok s örökkévalóságok örvénye kapott magával: lehetsé-ges-e, hogy akkor téged érdekeljen, hogy a kis Péter és Pál mit csinál idelent, meg a János, meg a Józsi, a Marcsa meg a Tibi? Hogy ki sír most utánad s ki igazgatja a temetésedet?

Érdekel-e téged, milyen virágokat, szalagokat rak a koporsódra a kegyeletünk? Hogy mit teszünk mi még, hogyan vesződünk és küszködünk tovább mi, akik még itt maradtunk, itt rekedtünk ebben a kis baromfiudvarban, amelyet életnek hívnak, ahonnan te elmentél királyi udvarba, éteri magasságokba, mint mikor egy pórfiút hirtelen királyi palotába visznek be? Ha Isten megmutatja neked a mi sorsunkat s a mi szívünket, aminthogy hisszük, hogy megmutatja: nem mosolyodol-e el rajtunk odatúl — ha ugyan van ott is mosoly? Visszaemlékezel-e még kicsiny és szűk földi időzésedre? Mintahogy egy pápának a Szent Péter-templom trónján, fényes ünnepek között, eszébe jut a piciny északolasz falu, ahol született s mint kisgyermek iskolába járt? Vagy ahogyan egy Napoleonnak eszébe jutnak az ajacciói ügyvéd szerényke háza, kertje, szűk életviszonyai? Lím-lom és törpeségek között élni s aztán hirtelen az Isten országába vitetni — nem szörnyű átmenet-e az?

Mi igenis hisszük, hogy *visszagondolsz* ránk s ha Isten trónja elé értél, felfoháskodol hozzá értünk is. Mert halál ide vagy oda, világok ide vagy oda, egy erő van, mely minden halálnál győzedelmesebb, ahogy

ezt maga az Írás szava mondja, s ez az erő a szeretet. Akiket az ember ideleenn, földi korában szeretett, azokról nem feledkezhetik meg odatúl sem: ott sem, ahol az igazán nagy és borzalmasan fölséges dolgok kezdődnek.

Te is, néma halott, bizonyos, hogy odatúl is szeretsz minket és gondolsz ránk. Ha nem tudod is kifejezni többé, meleg aggodással figyelsz minket s jóságos, hálás, ragaszkodó érzéssel kíséred azoknak kicsiny gyermeklépteit a földön tovább is, akik ideleent szerettek, gondoztak, ápoltak és megkönnyeztek téged!

II.

Milyen titokzatos ez a csend és milyen hangos ez a *hallgatás!*

Pedig olyan teljes és véglegesnek látszik! Itt nemcsak a nyelv némult el, hanem befejeződött minden életfunkció. Az érzékeink s képességeink minden játéka. Mit nem látott ez a szem mindent egy életen át! Mit nem hallott ez a fül egy életen át! Mit nem érzett ez a szív! Mit nem diktált ez a vér! Mit nem kívántak s követeltek, élveztek, szenvedtek, fáradtak s gyönyörködtek ezek a tagok! Hol mindenütt nem járt ez a láb! Mi mindent nem tett-vett ez a kéz! Dolgozott és feltörődött, simogatott és ölelt talán, sujtott és harcolt. S most mindez mindenkorra elpihent. Ezekre a tagokra és érzésekre nincs szükség többé; ezek most hamarosan szétesnek s fizikai alkotóelemeikre bomlanak. A földbe kaparjuk a test minden egykori szépségét, fiatalságát, puhaságát, ragyogását; a földbe, hogy ne lássuk többé s ne rontsa álmunkat a rettenet, amelybe ez a látás hamarosan kerülne.

Nincs a világ fizikai és kémiai laboratóriumainak és múzeumainak annyi remek alkotása, gépe, szerkezete, mint amennyi itt egyetlen szervezetben fel volt raktározva s amely most összedől, széthull, felbomlik s tönkre megy. A világ minden Nobel-díja kevés lenne csak egyetlen emberi szemnek a megkonstruálására,

amely itt most szemétté, porrá válik s rövidesen csak két borzalmas üreg marad a helyén.

De nincs a világnak olyan érdekfeszítő regénye sem, oly meleg lírája, oly szárnyaló ódája s oly kesergő elégiája, annyi megrázó regénye s drámája, mint amennyi egyetlen emberszívben, egyetlen emberi életben összesűrűsödik. Most ennek is vége!

Dalaidat végleg eldaloltad, drága halott, kacagásod, sírásod, vágyad, álmod, terveid, lángolásaid, intézkedéseid, kicsiny és nagy tetteid most mind szel-lővé mállanak! Csak a neved maradt itt utánad, mint röpke emlék, az is csak rövid ideig s csak kevesek körében; míg majd azok is lassankint el nem tűnedeznek egymásután az enyészet nagy süllyesztőjében. Akkor aztán egy lehellet sem marad utánad! Egy árnyék, egy buborék sem jelzi többé a helyet, ahol jártál. Egy sóhaj nem éli túl mindazt a lobogást és küzdelmet, kint és reményt, amelyből a te éveid és évtizedeid dalos, bánatos, könnyes és táncos regénye összeszövődött.

III.

Semmi úgy nem ragad meg egy halott láttán, vagy egy temetőben jártomban, mint ez: ezeknek az embereknek az *egykori érzelmi világa!* A szenvedélyeik, a tűzeik, a lázaik, a lobogásaik!

Olyan különös dolog ebben a nagy csendben elgondolkozni azon, hogy ezeken a tagokon is hogyan végigviharzott az ösztönök számuma, hogyan perzselhetette a vérüket, hogyan futott végig idegeiken a vágy s a szenvedély! Hányszor győzedelmeskedett a józan-ságukon a vér s a láng örülete! Hogyan hitték, hogy övék a világ, mert a pillantásuk tüzelt s az érzekeik megittasodtak! Szinte nem tudták elképzelni, hogy más is lehessen komoly cél és komoly valóság, mint a test és az ő élvezetei! S most mindez kihült, elhalt, füstté vált! Ezek az érzelmek és szenvedélyek mind! Most oly szomorúan komikus, hogy ami tegnap még viharzott és háborgott, ma már egy kialudt kis kráter,

egy aszott, felbomlásnak indult húscsomó. Hogy a szerelmesen villogó szemek, a tüzes ajkak, a mosolygó száj, hamvas arcbőr, vonalak, idomok: ma már csak rom és szörnyűség!

Érdemes volt-e? S okos volt azt hinni, hogy ez mindig így marad és hogy sohasem halunk meg?

Megállok egy ismeretlen sír előtt és elgondolkozom azon, akinek a teste itt alant porlik. Ő is fiatal volt valaha, tele azzal a hallatlan rugalmassággal, amely a gyermek- és ifjúkoré. Valamikor ő is kicsiny baba volt! Sírt, amikor a fogai jöttek s nevetett, amikor gumibabákkal játszott. Később mikor gyermekekévé cserepedett, vidáman lovagolt a vesszőparipáján, lovagolt fűzfasípot fújva... Aztán felnőtt s megizmosodott és talán délceg lett és karcsú, akin csakúgy feszült az egyenruha s ragyogott a plasztron; vagy gyönyörűséges leánnyá fejlett, akinek a hangja csengett, mint az ezüstcsengettyű s aki magába tudta szédíteni a férfiakat.

Aztán jött az egész élet, a „nagy” élet, a forgalmas, változandó, sokszor hallatlanul szép és sokszor szégyenletesen csúnya és beszennyezett élet. Ez a test talán szintén a bűn hínárjában vonaglott s nem volt talán része, amelyet meg nem szentségtelenített a véték. Nem furcsa-e: ez a test talán a gyönyörök tanyája volt, s ma ránézni is szörnyűség: oly borzalmas, hogy megölelni, magához szorítani az édesanyja sem merné többet!

Lehet persze fordítva is. Hogy ez a test kezdettől fogva a Szentlélek temploma volt s mindhalálig az maradt. Hogy állandóan alája simult a lélek s a szellemiség parancsának. Hogy az Úr törvénye szerint jött és ment, járt és kelt, fáradt és szenvedett, túrt és verejtékezett. Hogy egész élete egyéb sem volt, mint kemény kötelességek néma és hősl elkü teljesítése, szent robot, megszentelt fájdalom! Hogy csendes vértanuságnak vetette alá magát: a lélek tisztaságáért, a kereszthordozás készségéért, a nélkülözések, börtölések, ázások és fázások, virrasztások és sanyargatá-

sok sötét vigiliájáért. Hogy betegség es kór gyötörte s míg a világ legfőljebb szánta, addig egyedül a lélek ülte benne diadalát. Hogy olyan volt világéletében, mint az evangéliumi okos szűzek: lámpással a kezében, éjhosszat várta, virrasztva s felkészülten az Úr jövetelét. Hosszú éveken, évtizedeken át.

Míg azután az Úr csakugyan eljött érte, hű szolgájáért.

IV.

Mi lesz veled, kihült test, a *végítélet után*? Ha majd a lélek ismét egyesül a testtel s az anyagra is átviszi a maga végső állapotának jegyeit. Fényt és szellemiséget, avagy borzalmat és pusztulást.

Oly nehéz a mi emberi és földi gondolatainkkal csak némileg is képet alkotnunk magunknak a túlvilági létről, mint ahogy nem tudunk a Hold mögé látni vagy nem tudjuk elképzelni a hatodik és hetedik érzéket, vagy az izzó állapotban lévő égitesteken esetleg lakó, nem emberfajta s mégis testből s anyagból álló lényeket. Pedig ha valami, az nem lehet döntő az Isten nagy világában, hogy mit tudunk elképzelni mi. A Szentháromságot sem tudjuk elképzelni, sohasem is jutottunk volna rá magunktól, mégis így van, így hirdeti a kinyilatkoztatás.

„Elvettetik az anyagi test s feltámad a szellemi test”, olvassuk Szent Pálnál az üdvözültek feltámadásáról. Mi az a szellemi test? Hiszen a szellem s a test egyenesen ellentétes fogalmak. És mégis sejthetjük, mi az: az anyag megtisztul a saját fogyatékoságaitól s oly tulajdonságokban részesül, amelyek természeténél fogva csak a szellemet illetik. Áthatol más testeken, nincs helyhez kötve, nem romlandó, nem szorul táplálékra, nincsenek megalázó formái s funkciói többé, nem öregszik s nem erőtlen soha. Megőrzi minden szép és vonzó tulajdonságát s elvet mindent magáról, ami kellemetlen, csúnya és tökéletlen.

Ha a szellem több, mint az anyag s az ég szebb, mint a föld: nincs az a földi kellem és báj, finomság

és fényesség, amely a feltámadott test szépségével versenyezhetik. A paradicsom valóban az Éden-kertje, a szépségnek itt a földön elképzelhetetlen fokán. Szépség, de amely nem a bűn alkalma többé, nem a kevélység vagy érzékiség lépesvesszeje, a lélek bűvös elernyesztője, a kárhozat eszköze.

Itt állok a tegnap este meghalt embertestvér ravatalánál. Szinte hihetetlen: ez a kifáradt, elgyötört, elnyútt fizikum valamikor új életre ébred? Valamikor ismét szép lesz és fiatal, rugalmas és sugárzó? Ismét járni fog s beszélni, a szeme fényleni, az ajka mosolyogni? Egy görög szobor klasszikus szépségét messze maga mögött hagyó mennyei tündöklésben? S ha Isten odasegít, ilyen leszek én is? És mások is? Ezren, sok tízezren, sok százmilliónyian? Akik majd mind ismerik egymást és szeretik egymást, hallják egymás hangját, gyönyörködnek egymás örömeiben s egyetlen óriási, szakadatlan, győzelmi dal ömlik az ajkukról? Egy fejedelmi kórus, egy élő gyöngyszemekből rótt óriási füzér, egy páratlan menyegző, aminőt csak az Isten szerezhet az örök élet fiainak?

Ó, szólalnál meg, csendbeborult halott s mondanád, hogy így van, mert te már tudod, te már beleláttál a titkok titkába! Te már nem hiszel csupán, hanem látsz és tapasztalsz!

Hogyan tudnál te most prédikálni, ha hirtelen felülnél ravatalodon és beszélni kezdenél! Hogyan fel tudnád rázni azokat, akik nem gondolnak az elmúlásra s a túlvilágra!

Rémek és remények.

Valahányszor a közelünkből ragadsz el valakit, csontkarú Rém, valahányszor közelről hull reánk az árnyékod: felrezenünk és érezzük, hogy jaj, mennyire nem biztos ez a mi földi életünk! Harcolhatunk, alkothatunk, a találmányainkkal bámulatba ejthejük egymást, játszhatunk, enyeleghetünk — lehet itt háború és béke, munka vagy fürdőző pihenés, hivatal és

politika, hajsza a pénz s a dicsőség után, csendes otthon és viruló egészség: te mindig itt vagy a háttérben. Mindenütt itt leselkedel, itt puhatolsz és kísérletezel és készíted az utadat. Halk félelmetességgel újra meg újra jelt adsz magadról s egyre küldöd az intőcédulákat, hogy nem felejtettél el minket. A magadénak számítás valamennyiünket, változatlanul és kérlelhetetlenül. Hideg lehelleted mindannyiszor hirtelen sápadttá fehériti az arcunkat s a szemünkre kiülteti a halálfélelmet.

Mert bizony félünk a haláltól, akárhogy tagadjuk s akármennyire nem akarjuk és bármennyire értelmetlennek is hirdetjük. Valahányszor megint egyszer felágaskodik előttünk az árnyképed, félelmetes Rém, s meghangosodnak a lépteid, valami furcsa borzongás fut rajtunk végig, oly hideg és kellemetlen érzés! Olyanféle, mint amikor egy betegnek megmondják, hogy nincs remény többé. Vagy amilyen azoknak a szerencsétlen arzénos gyilkosoknak a szájára ült ki, mikor megmondották nekik, hogy nincs kegyelem, tessék készülni, holnap hajnalban lesz a kivégzés.

I.

Mi a félelmetesebb: a halál maga, vagy az elmúlás, *a tovább nem élés?* Majdnem inkább ez utóbbi. Szörnyű gondolat, kegyetlen és rossz szájíz az: nem lenni többé!

Majd megy minden tovább a maga útján, de — nélkülünk. Az emberek járnak-kelnek, tesznek-vesznek — nélkülünk. Tovább is lesznek nagyszerű ünnepek, parlamenti csaták, nemzetközi bonyodalmak, sportesemények és hangversenyek, vihar és napsütés, tavaszok és nyarak, problémák és kacagások — s mi azalatt megkuporodott fekvésben sárgulunk, fakulunk, aszunk és bomlunk szét a sírban. Pergamenné száradt bőrrel, kiszáradt ajakkal, porló tagokkal. Hat deszka közt a földbe zárva. Pedig... „úgy vágyunk élni!”

Mert hát oly szép az élet! Igaz-e?

Sajátszerű dolog: amíg az ember él, egyre azon panaszkodik, milyen nehéz az élet. Csak amikor ki kell mennie belőle, jajgat valamennyi szörnyen, hogy ne, csak ne még! Bizonyal nem az életet magát tartja az ember valami nagy értéknek, a mindennapi robotot, gondot és csalódást, azzal a kevéske örömmel, amit az élete nyújt. Hanem talán azért, mert az életet megszokta, ismeri, a másiktól pedig nem tudja még, milyen, hova visz és merre hív.

Az ember a szokás rabja, *Gewohnheitstier* s mint a madár a fészket s a medve a barlangját, szereti azt a kis szögletet a világmindenségben, ahol eddig lakott, amit megszokott s ahol a sorstársai élnek. Lehet az nagyon kevésbé idillikus, de az ő megszokott helye. Megszokta az övéit, rokonait, ismerőseit, megszokta az otthonát, a bútorait, a képeit a falon, a hivatalát, a munkáit, az utcáit, azt a kis világot, amely körülveszi. Nem tudja elgondolni, mi lesz, ha mindez elmúlik mellőle, megszűnik, tárgytalanná, értelmetlenné válik. A legmegszokottabb fogalmak és cselekvések feleslegesek lesznek számára: többé nem öltözködik, nem kel fel és nem fekszik le, nem néz órát, nem eszik és iszik, nem lát feleséget s gyermeket maga körül, nincs többé ujság, villany, pénz, szerszám, még levegő sem: abban a másik világban, ahová megyünk, az életnek ezek a megszokott járuléka, eszközei, rég ismert körülményei nincsenek többé.

Még ezt a testet magát is itt kell hagynunk. Különös dolog: ezek a csontok, bőrök, izmok, rostok, inak s idegek, ezek az érzékszervek mind — nem jönnek velünk! Vége a látásnak, hallásnak, szónak, tapintásnak. Vége azoknak a műveleteknek, amelyekkel ezt a testet öltöztettük, gondoztuk, fűrésztgettük, szépítgettük, gyógyítottuk, gyakoroltuk.

Zenevirtuóz voltál? Csodálatos ügyességgel kezelted a zongorát, a hegedűt? Sportember voltál? Senki sem ért utol a diszkoszvetésben? Úszásban, labdarúgásban? Mesés sebész voltál s a kezed biztosan vagdalt az emberi test bonyolult szövédékeiben,

mintha játék volna az egész? Vagy délceg és ragyogó voltál, egy Adonisz, egy Helena s a pusztá megjelenésed lázba ejtette azokat, akik közt megfordultál? Nézd: ennek most mindnek vége. Egyetlen zenedarabot el nem játszatsz többé, egyetlen teniszlabdát el nem röpíthetsz, egyetlen operációt végre nem hajthatsz s egyetlen lépést sem tehetsz többé. A test volt s nincs többé...

A test s a testnek a világa. Mindaz, ami körülvevett s amiért lelkesedtél. Tudod-e, milyen kicsiny az ember? Milyen csacska és bohó? Hogyan örül, mint a gyermek a csillogó semmiségnek, amelyek közt az élete folyik? Egy kis dicsőségnek, egy kis kitüntetésnek, egy kis politikai fontoskodásnak, egy csinos arcnak, egy hízelgő szónak? Mint a kutya a csontjain, úgy rágódik az ember is boldogan, de napokon, évekén át, a maga kiseded nagyságain!

Milyen képzelődők vagyunk mi emberek! Hogyan tudunk büszkélkedni s fennhéjázni, ha egyszer egy hajszállal magasabbak vagyunk, mint a többi porszemek, mint a többi hangyatársak! Ha cifrább színű rongyokat akaszthatunk a derekunkra, vagy takaros, más-lis szalagocskákkal és fényes pléhdarabokkal ragaszt-hatjuk körül a mellünket! Ha egy morzsányival többet tudunk, mint a nálunk még tudatlanabbak, s valamivel több ezüstpengőt csörgethetünk a zsebünkben, mint a nálunk még koldusabbak!

Hogyan szeretünk címeket szerkeszteni magunknak, megkülönböztetésül a többiektől: tekintetes hangya, nagyságos hangya, méltóságos hangya, kegyelmes hangya és így tovább! Hogyan akasztunk furcsa kis címereket, színeket és rongyokat a házunk falára s milyen büszkék vagyunk rá, hogy ismerjük az őseinket — pedig egyikünknek *sincs több vagy kevesebb őse, mint a másiknak!*

S hogyan el tudunk merülni ebben a sok zsibvásári semmiségben! Mint a kiseded a gyermekszobában, naivságok egész tengerével áztatjuk magunkat szüntelenül s közben nem érünk rá, jaj, talán egy

egész hosszú életen át nem érünk rá az egyetlen nagy és fontos kérdéssel foglalkozni: hogy mi lesz azután? Hogy mi lesz velünk odatúl? Egy örök élet nem számít nekünk, csak a jelen múltó percei!

Az Isten országának aranyhegyei nem fontosak nekünk, de görcsösen markolunk bele a homokba: ez a miénk, mi itt akarunk lenni és maradni! Ez a sárgolyó a hazánk és otthonunk, nem tudunk meglenni ennek a porhalmaznak rongyai és buckái: gondjai, harcai, bűnei, ostobaságai és gyerekességei nélkül! Mert nekünk ez kell: önámítás és lázas élvezet, eszem és iszom, vér és hús, és nem hiszünk olyan létben, amelyben más is van, mint kacat és Teleki-tér és cifra nyomorúság...

Ezért félünk a te jöttödől, csontkarú Rémi!

Félünk a te sokféle arcodtól, sokféle és sokszerűen nyugtalanító zörgésedtől. Öregedéstől, betegségtől, készenléttől. A nagy dolgoktól, amelyek utánad következnek vagy következhetnek. Nem, nekünk nem kellene nagy dolgok, kolosszális dolgok. Nekünk kicsiny dolgok kellene. Kicsinyek szeretnénk maradni örökké. Mindig itt, ebben a hangyabolyban, ebben a szögletben. Egy katicabogár távlatai között! Csak nem nézni messzebb s nem hágni magasabbra soha!

S azért nehéz mősolyognunk, valljuk meg: még nekünk, hívőknek is, valahányszor eszünkbe jut a Rémi. Azért nehéz bízunk, amikor az Úr atyai keze int és sujt! Ezért nehéz felfelé szállnunk, mert oly hallatlan erővel, oly görcsös öleléssel, oly vaspánttal karol át minket s fog körül a földiség!

II.

S nemcsak az elmúlás rémit, hanem a halál maga mint tény is, mint *esemény és élmény*. Nagyon sötét az út, amely ebből a világból a másikba átvezet. Szűk és fekete sikátor. Ijesztő kapualja, amely fuldoklással, hörgéssel, vonaglással iszonyatos. Vadállatok viczorítják rá az átmenőre a fogukat s fekete, kegyetlen,

mefisztói arcú rablólovag áll a sikátor elején: te, félelmetes Rém! Egy rabló, aki mindenünket elveszi és mindenünkből kifoszt, irgalmatlanul és kérlelhetetlenül.

Hogyan elbánsz te velünk, halál! Mit hagysz meg belőlünk, jaj, mit hagysz?! És milyen hosszasan gyötörsz meg előbb! Lefonnyasztasz, lesoványítasz, megfakítasz és megtépsz! Szomorúság ránk nézni, ha egyszer ránk tetted a kezedet! Hogyan összecsuklik előtted az ember egyszerre! A legerősebb is! Hogyan konyul le, mint az elszáradt virág! A legszebb is! Hogyan vergődik, tépődik, hánykolódik, míg végül te, hústalan és izomtalan csontrem, leszel úrrá rajta.

Igen, halál, te félelmetes és sötét lovag, megvalljuk őszintén: félünk tőled. Még mi keresztények is, még mi, Krisztus hívei is. Félünk tőled a természetünk szerint. S keresztény életbölcseiségünknek minden túlvilági fényességére szükségünk van, hogy megértsük, hogy *mégsem szabad félnünk tőled!*

Mert, sötét lovag, téged is az Úristen küldött. Néked is a mi üdvösségünket kell szolgálnod! Ezt a sötét sikátort is az Úr keze építette: áldott legyen ezért is!

Át kell mennünk rajta, a testünknek le kell rokadnia, el kell hullania, fájdalmasan, megalázottan, riasztóan és szégyenletesen meg kell rokkannia. Mert meg kell bizonyosodni, hogy csak másodrangú tényező lehetett a lélek mögött, mert diadalmaskodni kell a szellemisség fölényének az anyag felett, az örök élet szuperioritásának, felsőbbszerűségének, egyedülvaló értékének minden földiség és evilágiság és minden talmi ragyogás felett!

Hát azért ám fenyegecs, sötét lovag, félelmetes Rém, sírásóm, megrablóm és gyilkosom! Fenyegecs csak, ahogy akarsz! Én azért mégis tudom, hogy fölötted és mögötted egy atyai szem mosolyog felém, egy atyai kéz int biztatóan s egy atyai kar tárul ki örök ölelésre!

III.

A Rémnek van egy hatalmas ellenfele s legyőzője: a remény. A *keresztény remény*.

Tudjátok, hogy a keresztény remény micsoda? Hogy a legcsodálatosabb, leghatalmasabb erősségek egyike a világon?

Mi is az a keresztény remény? Egy felvett arc, mely nem fél a haláltól! Egy bizakodó pillantás az égre, amely azt mondja: ha az Isten velem van, rajtam nem foghat ki sem ördög, sem sír, sem enyészet. A remény egy megnyugvó ráhullás az Isten kezére. Egy engedelmes és magabiztos főhajtás, amellyel elfogadjuk a bajt, a halált, annak minden borzalmát és mosolygunk hozzá! Bátorság, amely szembenéz a félelemmel s az összeomló élet minden veszendősége mellett is felcsillan szemében a győzedelmes biztosság. Az a tudat, hogy bátran és vakon el lehet fogadni mindent, amit az Isten küld, mert ő hű és jóságos, gazdag és könyörületes. Hogy az Isten végzései lehetnek keserűek, de jó kéz nyújtja és szerető szív gondolta ki számunkra. Ostor, kés, égető fákllya, s mégis minden rettenet mögött a nagy-nagy szeretet!

Hinni és bízni abban, hogy más élet is van, mint aminőt megszoktunk és megtanultunk. Hogy nincsen vége a gödörbe hullással mindennek. Sőt, hogy csak az eleje kezdődik vele mindennek! És hogy minden síri pompa és fekete enyészet, minden kilöketés ennek a világnak a dolgaiból és minden száműzetés ennek a tejútnak ebből a csillagmezejéből: egy borzalmasan erős, de ugyanakkor minden anyainál lágyabb kéz munkája. Hogy nincs szerelmes jegyes, nincs becéző szülő, aki simogatóbban s forróbban ölelne, mint ahogy az Isten ölel, amikor majd klinika és kórház, rák és szepszis, koporsó és temetői rettenet végül is feloldódik az ő elérésében és boldog látásában.

Hinni ezt és ráhagyatkozni az Atyára, aki mindent intézi! Kicsi gyermekként simulni az ő rendelkezéséhez s bízni benne, hogy ő van és hogy ő jó. Hogy ő

megbocsát és megtisztít és feltámaszt s a veszendő helyébe új életet ad. Ez az új élet elmondhatatlanabban szebb lesz és jobb, virágosabb, verőfényesebb, könnytelenebb és szennytelenebb, mint emez! És örülni ennek! Boldog türelmetlenséggel várni a napot, amikor ennek az itteni színpadnak a kárpitja leszalad és helyette felszáll a másiké, a szebbé, az örökebbé!

Ez az a csodálatos erő, amelyet keresztény reménynek nevezünk.

Rém-e vagy remény? Melyik legyen úrrá felettem? A kérdés, mihelyt így világosan felvetem, nem is kérdés többé.

Tudod, miért fél a legtöbb rossz keresztény a halál utáni dolgoktól? Mert az Istentől fél, aki — jól tudja, vagy legalább is jól sejt — odatúl, mint Bíró várja.

Bár fogadnák meg a szentágostoni tanácsot: „Ha menekülni akarsz az Istentől, menekülj az Istenhez!” Mily boldog, enyhe és bizodalmas halál az, amellyel szemben a lélek a meghitt barátság és tanítványi, alattvalói bizalom hangján imádkozhatja: Uram, a te kezedbe ajánlom lelkemet!

Jézus Szíve, benned kimúlók reménysége s minden szentek és üdvözültek gyönyörűsége, könyörülj rajtam!

A Fehér Rém.

Életem delén, „nel mezzo del cammin”, felrémlt előttem hirtelenül s váratlanul a Fehér Rém, a halálos ölelő, akit úgy hívnak, hogy — Leukaemia asszony. Nem tagadom, bár rég leszámoltam a mulandósággal, sőt bizonyos fokig a kedvenc gondolatom lett, megdöbentett a hír, hogy íme, az öldöklő angyal a küszöbön áll és — vár.

Oly különös, mikor az embert egy ilyen láthatatlan érintés egyszerre kiragadja a zúgó, forrongó, zakarta események sodrából s figyelmezteti arra, hogy: Ember, már nem sokáig forogsz te is benne ebben a sodorban! Felebarátok, jóbarátok, ellenfelek: nem soká

kell már számolnotok velem; lassan én is kimaradok az élők sorából. Egy idő múlva teljesen érdektelen leszek nektek s ti nekem. Események, problémák, munkák, feladatok; politika, irodalom, szépség, ambíciók, versengések — az utaink hamarosan kettéválnak. Kéziratok, könyvek, megkezdett munkák: nem soká vehettek már részt az irányításokban, s ki tudja, végeteket érem-e még? Következendő évszakok: biztos egymásutánban megjövő nyár és tél, ősz és tavasz: még egyszer-kétszer megfürdöm én is bennetek, aztán lassan kiszállok az ölelésték közül. A nap tovább is felkél, ragyog nyáron és elbujdokol télen, s rám egyetlen sugara nem hull többé. Sem éltetőn, sem mosolygón, sem meláztatón! A rólam valók végükre értek...

Akárhányszor s akármily megbékéltetőn gondoltad át az emberi sorsot, az elmúlásban mindig marad valami rémületes, útálatos és megborzongató. Meghalni: szégyen és fájdalom. Szégyen, mert az emberi nagyság és törtetés kerek ellentéte. Elmenni azon az úton, amelyen elmentek eddig mind. Annyi történelmi hős, annyi névtelenje a sokezeréves multnak, annyi ismerős is a közelmultból. Bábbá lenni, amelyet némi végpompával, de mint egy fadarabot, tesznek erre-arra s visznek ki a nem létezők és nem számítóknak közé. Valahányszor a koporsófödél üvegjén keresztül egy ismerősöm arcát utoljára láttam, megdöbbenett, milyen menedéktelenül néma, sokszor milyen ijesztően idegen lett ez a jólismert arc. Mintha valami ellenség, valami az emberi nemtől elszakadt s renegáttá lett bolygólakó fakult ábrázata komorlott volna felém a sötét üveg alól. A halottak: idegenek nekünk. Ha még egyszer a haláluk után hirtelen élénk toppannának, megrémülnénk tőlük, mégha tegnap csókoltuk és dedelgettük is őket. „Kísértetek” lettek nekünk, akiktől félünk. Hiszen a testünk a feloszlás szomorú martaléka lett, a lelkünk pedig azóta már oly szörnyen messze, oly borzongató távlatokban jár tőlünk! Túl téren és időn, földön és naprendszeren, tejúton és világűrön. Az Andromeda-csillagköd nincs olyan távol tőlünk,

mint a megholtak lelke. Egyszerűen nem ebben a világban van többé!

És fájdalmas minden elmúlás. Ne is beszéljünk róla!

Te még kegyes vagy hozzám, Fehér Rém, mert te legalább nem vagy olyan visszataszító, mint annyi más halálnem! Itt nincs seb és geny, fulladozás és vérbenforgó szemek; itt csendes, lassú elfogyással, halálos elfehéredéssel bágyad bele az ember, a te áldozatod, a végső szendergésbe. Egyszerűen mint egy gyertya, egy mécs, amelyből elfogy a gyújtóanyag. Majdnem azt mondanám: te vagy a leglélekszerűbb halál. Lassú elhalványodás, elerőtlenedés, elakadás, mintahogy az óra elhalkul és elakad, amelyben a rúgó ereje elfogyott. Áldom érte a Gondviselést, hogy ilyen fehér utat mutat nekem az elmúlás felé.

A fehér ügyis kedvenc színem. Mennyi kedves gondolatfűzés párosul velem! Fehér virág, fehér ruha, fehér zászló, fehér lélek! Ha már halál, legyen fehér az is . . .

Hiszen nem jössz el mindjárt, Fehér Rém, tudom; talán csak 10—15 év múlva jössz. De érdekes és megdöbbenően újszerű helyzet, amikor az ember már tudja, körülbelül legalább tudja, hogy milyen betegség fogja elvinni. Lehetséges persze, hogy még közbeugrik valami más, egy nem éppen fehér, hanem más színű kis manó s azt mondja: hagyd csak rám testvér, majd elvégzem a munkádat én. De bizonyos fokú valószínűség szerint most már mindenestre Leukaemia aszszonyé az elsőség. Eszerint hát nekem már nem kell törnöm a fejem azon, miféle jelmezben jön egyszer értem a kaszás ember: a tudómet kezdi-e ki vagy a szívet, az agyamat vagy a vesémet, rák lesz-e vagy orbánc, spanyolnátha-e vagy az ég tudja, micsoda, ami előtt földre hull az életem szénája. Én már, ha kíváncsi volnék rá, orvosi könyvekben akár máris utánanézhethnék, milyen tünetek közt szoktak lassan elhalni a magamfajta eljegyzettek; szinte lépésről-lépésre előre negrajzolhatnám magamnak a halódásom útját. Egy-

előre nem teszem; nem érdekel. Nem fontos. De érdekes tudni, hogy ezeket a dolgokat már *lehet* tudni.

Furcsa az ilyen eljegyzett embernek az érzése, ha más emberekre néz. Ezek szegények még nem tudják a maguk sorsát. Még úgy tesznek, mint akikre egyáltalán nem vár semmi ilyesféle sors. Van benne valami bántó önámítás: ezek az egészséges emberek mind azt hiszik, hogy majd ők szépen tovább fognak élni, dolgozni, agitálni, hatni nélkül. Az „üzem“, a nagy „Getriebe“, melyet eltart a „Hunger“ és a „Liebe“, látszólag zavartalanul fog zakatolni tovább is, ha én kimaradok belőle. Másnap a Nap ugyanúgy felkel, a milimári ugyanúgy meghozza a tejet, a szerkesztők ugyanúgy írják az ujságjukat, a politikusok ugyanúgy vezérkednek s a szónokok ugyanúgy szónokolnak, mint azelőtt. Egyetlen kerék nem áll meg azért, mert valahol egy kicsi kis küllő kiesett a gépből.

Van ebben valami kegyetlen és megszegyenítő: *túlélnek engem*. Nemcsak a jók, hanem a rosszak is. Amazokat nem istápolhatom, ezeket nem bírálhatom s nem gátolhatom tovább. És mégis, nem, nem az a kisebb, aki hamarabb lép ki a szakadatlan Haláltáncból. Én már rég túl leszek minden válságon, amikor ti, szegény halandók és szegény önámítók, még alaposan benne lesztek. Halálbatorzult arccal is mosolyogni van jogom s Dantonnal mondhatom: Robespierre, követni fogsz engem! Ki az, aki nem? Pápa és király, bíbor és bársonyszék birtokosa, verőfényben napozó strandvilág és aranyban vájkáló nábob! Ki kettőnk közt a szerencsésebb? Ha már úgyis el kell menni, nem jobb-e hamar esni túl a fullasztó órán?

Pusztán emberileg szólva is. Mert pusztán emberileg is, hallatlanul érdekes, *mi lehet odatúl*. Ha semmi sincs — tisztán emberileg beszélve —, akkor semmit se veszünk, se te, se én. Nemcsak mert mint Pascal mondja, akkor sohasem tudjuk meg, hogy tévedtünk, hanem főleg azért, mert akkor igazán annyira mindegy, hogy soká éltünk-e vagy rövid ideig, gazdagon-e vagy szegényen, élvezetekben-e vagy kínokban. Sőt akkor

az sem fontos, hogy élünk-e valaha. Régóta őszinte és mély meggyőződés, hogyha a mi hitünk csalna, mi akkor se csalódnánk: mert akkor az egész élet egy hajítófát nem ér. A legszebb, a legboldogabb, a legszelelmesebb élet sem ér akkor semmit, de semmit. Egy hab csak a tenger közepén, egy loccsanás valahol az óceán mérhetetlen vízén, egy perccet az idő végtelen óráján . . . Az igazi léthez, az örökkévalósághoz képest: semmi. Kár a fejünket törni érte. Geh an der Welt vorüber: es ist nichts, — mint Schopenhauer mondja.

De ha igaz a hit, ha bármi formában igaz, ha van túlvilág (aminthogy sziklaszilárdan hiszem és tudom, hogy van), akkor szörnyű érdekes, minden evilági szenzációnál érdekesebb, hogy az a túlvilág milyen.

Olvastam vagy hallottam néhány éve, hogy Japánban az egyetemi ifjúság körében időnkint úgy fellobban a kíváncsiság láza a halál után való dolgok irányában, hogy egész sor fiatalember csak azért lett öngyilkos, mert már *nem győzte bevárni*, hogy mi is van a halál után! Hát hogynel! Ha van túlvilág, akkor annak valami szédítően érdekesnek kell lennie, hogy milyen az közéről . . .

Ha pedig én Jézus és a katolikus Egyház hite szerint gondolkozom (és *így* gondolkozom), akkor meg egyenesen szent türelmetlenség fog el, hogy mielőbb lássam meg azt a csodásan csodás világot, amelyet Jézus evangéliuma hirdet nekünk: mint életünk végállomását s örök kifejlését. Igaz, hogy ugyanez az én szent hitem bizonyos nagyon komoly s kellemetlen igazságokat is hirdet: ítéletről, vezeklésről a halál után, tisztítóhelyről . . . Egy Bíróról, aki előtt még a szent sem tiszta s aki előtt az angyalok is elfödik arcukat . . . De ugyanez a hit roppant vigasztaló dolgokat is beszél, ugyancsak ítélettel és hasonlókkal kapcsolatban: az irgalom örök csodáiról s végső szentségek oltalmazó, mentő, vigasztaló hatásáról. Az Anyaszentegyház imáinak, hű lelkek közbenjáró könyörgéseinek enyhítő erejéről . . .

S ha irgalmat találok s ha egyszer, Jézus, megnyí-

lik előttem a te ölelő karod mennyországa, ha egyszer Szűz Máriát látom és a szenteket mind, és nemcsak látom, hanem ők kegyesen le is hajolnak hozzám és maguk közé fogadnak és én előttem is megnyílik az aranykapu, amely mögött más nincs, mint fény és melegség, szeretet és béke, boldogság és üdvösség: akkor nem fogom-e áldva áldani az órát, amelyben először közölték velem odalenn, hogy most már nyitva az út az elmenetel felé, megtörtént az eljegyzés veled, nem Fehér Fém, hanem Fehér Angyal?

Ha hiszünk, márpedig én hiszek, akkor oly gyönyörűségesen szép dolog az: *elmenni innen!* Oly irigylesen felséges, menyegzői zene ez a szó: halál!

Köszönöm neked, Istenem, hogy alkotó erőm delén, férfikorom kiteljesedése percében eljegyeztél engem — ó, nem a rémmel, nem; hanem: magaddal s az örök élettelle!

*

Szinte sajnálom már, hogy az orvosok az eljegyzést utólag még kissé elsietettnek jelentették ki. Tehát vissza még a földre, vissza az életbe, vissza a harcba? ... A boldog álom ki tudja majd csak, mikor válik valóra!

Utazás a part szélén.

Egy visszatért ember emlékezései.

Ha valaki egyszer heteken át nagybeteg volt s talán sokáig ott utazgatott a part szélén, amely élet és halál, evilág és túlvilág közt kigyózik, az láthatott és megfigyelhetett egyet-mást, amit csak onnan lehet látni, ahol már nagyon közel van a túlsó part s amit talán érdemes lerögzíteni a magunk és mások okulására.

Az egészséges ember úgyis állandóan valamiféle kábulatban él, mert túlságosan megigézik és megszedítik ennek a külső, törpe világnak nagyságként látszó apró eseményei, problémái, vágyai, törekvései, úgyhogy szinte elveszti a látóképességét azzal a világgal

szemben, amelyben az evilág kontúrjai mint távolodó ködképek elvesztik a fényüket s az ember önmagára marad a saját nagy sorsával és rendeltetésével.

I.

Ha valaki azt kérdezné a visszatérőtől: Milyen a levegő ott a part szélén, azzal kellene felelni, hogy sajátságosképen nagyon hasonló a hétköznapi élet levegőjéhez. Épp az a különös ott a part szélén, hogy az *sokkal közelebb van hozzánk, mint hinnők.*

A halál tözsomszédságos az étellel. Észre sem veszed, már ott botorkálsz a széleken, a mélységek mellett. Meg sem tudnád mondani, mikor kerültél oda, hol kezdődött a súlyos betegséged; ott jársz a meredély szélén s még nem is sejtéd talán, milyen közel jársz a véghez. Az orvosok és ápolók legfőllebb utóbb mondják meg neked. Végzetessé válható betegséged sem kezdődött másképp, mint a hétköznapi kisebb rosszulletek: kissé fáradt, kissé levert, kissé lázas és ingerlékeny voltál, kissé rosszul érezted magad. Százszor átmentél életedben hasonló kis indiszpozíciókon.

Csak most makacsabb, hevesebb volt a baj s egyszer csak úgy látszott, komoly lett, annyira komoly, hogy belepusztulhattál volna. De mert a rosszabbodás lassan jött, a beteg szinte észre sem vette az aggasztó tüneteket. Egyszer csak nyögés és vergődés lett minden perce éjjel és nappal, a lázlapon a piros ceruza egész kis Magas-Tátrákat rajzolt ki s az orvos tekintéből nem lehetett sok megnyugtatót kiolvasni.

Oly ártatlanul indult a baj s oly hamar véged lehet vele. Az utolsó percig azt hinnéd, hogy csak múló rosszullet az egész, holott rég rajta jársz azon az úton, amelyről nem igen szokás visszatérni. Onnan, ahol járunk, már sokkal könnyebben csússzan át az ember a szakadék s a másik part felé, mint kapaszkodik vissza az itt-élők közé, s az embernek talán sejtelve sincs róla.

Ez a nagy parton-járás első sajátságos tanulsága.

A másik pedig az, hogyha az ember aztán mégis visszajön s világosan látja, hol járt: akkor meg azon csodálkozik, hogy az emberek mennyire nem gondolnak ezzel az úttal a nagy partok felé. Hogy hogyan ámtítja és csalja őket az élet!

Mikor először jöttem ki a klinikának elzárt, külön világából s először mentem végig újra Pest mozgalmas utcáin, szinte megdöbbsentem azon, hogy milyen sok az egészséges ember. És még inkább azon, hogy ezek ugyan mind betegség- és haláljelöltek, de nem tudják. Nem ismerik azt a tájat, amelyen én már jártam s ahová majd ők is valamennyien eljutnak.

Ah, milyen könnyedén, gondtalanul, játékosan jönnek-mennek az utcán, hogyan cifrálnak s illegetik magukat, milyen büszkék az alakjukra, rugalmasságukra, szépségükre, hajlékonyságukra, fiatalságukra, mily boldogan és magukfeledten élvezik a napsugarat és magukat és egymást! Mintha nem volnának mind, valamennyien a klinika és a kórház aspiránsai, mintha nem hordanák valamennyien zsebükben a menetjegyet oda, a part felé! Milyen huncut és ravasz az élet, milyen vidámnak és elpusztíthatatlannak látszó! Hogyan szikráznak a szemek és feszülnek az izmok és hajlanak a vonalak, és mégis mily kevés, mily roppantul kevés elég ahhoz, hogy meghibbanjon az egyensúly, hogy valahol egy picinyke kis ér, egy picinyke idegszál, egy mikroszkópikusan kicsiny sejt megbolonduljon a szervezetben s hamarosan vér, seb, duzzadás, geny és fekély borítsa el a tegnap még ép és virágzó testet... Ah, hogyan száguldanak ezek az emberek végig az Ullői-úton és a Váci-utcán, hogyan nevetnek egymásra s hogy sugáznak az arcukon az életerő, mintha nem kellene nekik is egyszer ebbe az utcába bekanyarodniok, ahonnan aztán előbb-utóbb a morgue sötét kocsija viszi ki őket, a parti utazókat, a Pompes Funèbres birodalmába. Durch diese hohle Gasse muß er gehen — ein jeder gehen!

Egyik enyhén napfényes áprilisi délutánon, sok borús, esős, barátságtalan nap után a tavasz első fu-

vallatára megélenkült a klinika előtti sétatér. A még füvetlen, lombtalan téren hirtelen gyermekesreg játszó nyüzsgése pezsdült, apró kis proletár fiúk és proletár leánykák örültek öntudatlanul a tavasznak. Gyermek, akikről már lekívánkozott a kopottas téli szveter s akik majd felborították boldog hancúrozásukkal a komolyan sétálgató idősebbeket.

A padokon is emberek ültek. Pontosan az ablakom alatt egy fiatalember és egy fiatal leány telepedett le az egyik padra s én a betegszoba aggodalmaskodásával azon csodálkoztam odabenn, hogy ni, ezek az emberek a még hűvös időben máris le mernek ülni a szabadban, nem félnek sem hűléstől, sem reumától. A fiú és a leány a szerelmesek örök játékait játszogatták: mókáztak, enyelegtek, apró semmiségekkel mulattatták egymást. A fiúnak összecsavart ujság volt a kezében s azzal csiklandozgatta a lánynak hol a fülét, hol az állát, hol az orrát. A leány ezt nagyon szellemesnek találhatta, mert igen boldogan és bohón kacagott hozzá. Drága kis naivjai az életnek és szerelemnek, gondoltam; be kár, hogy egyszer majd bejöttök ide ti is! Persze most nem sejtitek, hogy itt benn, pár lépésnyire tőletek, mennyi a gond, a nyavalya és halálgyötrelem s hogyan küzd és viaskodik az orvosi tudomány és ápolói leleményesség, a rokoni szeretet s az önfenntartás rémült ösztöne a csökönyös és gyilkos kórságok ellen. Ha tudnátok, hogy rátok is ilyenforma sors vár, hogy csak naptár és óramutató kérdése, hogy mikor kerültök ti is sorra, bezzeg nem mulatnátok ilyen gondfeledten!

Az ember tudja, mi vár rá és mégsem tudja. Századok, évezredek peregnek le, s az élet legközönségebb élménye épp az, ami a legelviselhetetlenebbnek, legképtelenebbnek látszik: a halál. És az emberek mégis mind azt látszanak hinni, hogy *más meghal, de ők nem*. Az orvosi tudomány évezredek óta regisztrálja az elme-
netel különféle okait s módozatait, úgyszólván évről-
évre új halálos kórokat fedez fel; az ember nem tudja, melyik fogja közülük elvinni, de hogy valamelyik el-

viszi, azt tudja, vagy legalább tudhatná mindenki. Am legtöbbje nem gondol rá egészen addig, amíg a fekete rém valahol hátulról tarkón nem ragadja s aztán el nem ereszti többé...

Milliók mentek el így, milliók, akik nem akartak hinni a halálban; milliók, akik szebbek, egészségesebbek, erősebbek voltak, mint mi. Milliók: értékes emberek, lángelmék, meleg szívek, jóságos, finom, kedves lelkek. Az öt földrészen, a napnak minden szakában, az évnek minden napján, száz év óta mindennap, ezer év óta mindennap, tízezer év óta mindennap... S ezek a bohók itt ujsággal csiklandozzák egymás állát és orrát, és csak a napsugarat látják meg az élet áprilisában s még jó, ha meg nem kövezik és ki nem nevetik azt, aki nekik elmúlásról s örökkévalóságról prédikál...

II.

A part szélén az ember többi közt ráébred arra is, hogy amit egy szóval halálnak nevezünk, voltaképp két dolog: egy negatívum és egy pozitívum. Két élesen elválasztható momentum, amelyek közül nehéz megmondani, melyik a fájdalmasabb. Egyik: az elmúlás, másik: ennek az elmúlásnak a módja. Egyik: a vég, a másik: ami ezt a véget közvetlenül megelőzi. Ez két különböző dolog: a halál mint az evilági élet bezárulása, végállomása s a *halál mint pozitív élmény*. Ez az utóbbi lehet rövid és könnyű, a másik még mindig szeges probléma marad.

És lehet fordítva is: lehet, hogy valaki főleg a hit fényénél semmi fájdalmasat nem talál már az elmúlásban és eltávozásban, mint ilyenben, talán várvavárt szabadulásnak érzi azt s mégis megborzong a gondolatra, hogy ennek a szabadulásnak az útja talán évek során át tartó fájdalmas sorvadáson, kínon és nyögésen visz majd keresztül. A halálnak mind a két mozzanata külön kell felkészülnie annak, aki bölcsen és szentül akar meghalni.

Ha az ember már úgy visszatérőben a part szélé-

ről egy klinikán vagy kórházban bolyong s teremről-teremre és szobáról-szobára járva végzi a maga kis felfedező utazásait, főleg ha még mindig érzi magán a túlsó part hűvös lehelletét, s pár hónapig egyébről sem hall, mint betegségről és kórságokról, lassankint egész kis specialistájává fejlődik az emberi törékenység csodálatos sokféleségének. Megállapítja magában nemcsak azt, hogy nagyon sokféle baj és betegség gyötörheti és viheti el az embert, hanem azt is, hogy a betegségek és halálnevek között vannak aránylag egyszerűek, könnyűk és fájdalommentesek s vannak aztán olyan gyötrelmesek is, amelyeknek csak a hallatára is kigyöngyöz az ember homlokán a veríték. Egy jelentéktelen baj bonyolult kezelése lehet bizonyos körülmények között százszor fájdalmasabb, mint egy enyhe halál.

Két papot láttam meghalni az egyik „szanatóriumban” (nevezhetnék bátran moritóriumnak is). Az egyik kedves, nyugodt, halkszavú szerzetes volt, hetven néhány esztendős úr, aki egy kitűnően töltött éjszaka s igen ízletesen elköltött reggeli után egyszer csak a szívéhez kapott s egy kellő pillanatban érkező szívbénulás fájdalom nélkül kioltotta az életét.

A másik, egy 29 éves, Góliát-termetű, erőből duzzadó, fiatal plébános, nagyszerű lelkipásztor, közszeretben álló, buzgó pap, aki egy perforációs vakbélgyulladás áldozata lett.

Haláltusája a legborzalmasabb képet mutatta, amelyet valaha láttam. Csaknem egy óra hosszat valósággal dobálta magát az ágyban az erős, kínlódó test; szegénynek feje, melle irtózatosan rángatódzott az iszonyú, szerencsére öntudatlan gyötrelemben. Erős szíve és fiatal szervezete kétségbeesett, reménytelen, de végletes erővel vívott küzdelmet a gyilkos, hirtelen támadt kórral. Mi, mellette állók, már csak azon imádkoztunk, bár lenne mielőbb vége szegénynek. Megkönnyebbültünk, mikor a rángatózás végre enyhült, mert az erős szív végre is kimerült, az ijesztően merevedő szemek fénysugara lelohadt s néhány ret-

tentő csuklás, nyelés és hörgés után végre, nagyvégre lecsendesült a vívódó szervezet s tompult, halotti fényben nyíltak fel a szemek.

Ó, a halálnak rengetegül széles skálája van, annyi-féle résen, annyi-féle eresztéken át surranhat be, ahány megszámlálhatatlan idege, izma, szerve, sejtje van az emberi testnek! Annyi-féle formában tudja le-törni és kiteríteni az áldozatát!

Mi mehet végbe ott benn, mélyen, a halódó testben s az elszakadó lélekben e válságos órák során!

Ó, ezek az utolsó percek! Az a megnevezhetetlen vívódás, amely a test s a lélek elszakadását megelőzi s bevezeti! Valami rettenetes feszülés, a test utolsó erőinek robbanatos, szinte dühöngő tiltakozása, kapaszkodása az ellen, hogy ő most hulla legyen! Minden idegszál ágaskodik, viaskodik, sikolt benne, minden még élni képes szerv külön feszül és lázadoz, mind zakatol, dorombol, tobzódik a védekezésben . . .

...De nem lehet; hacsak egy ponton rágta is el végzetes betegség a Párkák fonalát, a „compositum humanum” nem maradhat fenn tovább. Maga az éltető lélek öli meg az egységet, mondja fel a frigyét az eddig éltetett s dédelgetett anyaggal. Pedig ráfizet; mert a testnek, a szegény, magáramaradt, hűtlenül elhagyott testnek minden rázkódása a lélekre hull vissza; a lélek sikong, halálfélelmeket áll ki a test kínja miatt, az remeg és borul el a test vonaglálásában. Olyan mint a kismadár, amely a kalitka valamely sarkába menekült az ölyv elől, ahol aztán ez annál biztosabban rácsap, megöli, megfojtja, kiszívja a vérét.

Borzasztó tusa! A körülállóknak sejtelmük sincs róla, mi mehet végbe a haldokló belsejében.

S ha volna is, mit tudnának tenni? Emberi kéz, ész, patika-tudomány itt már igazán nem segít. A harctér itt sokkal mélyebben van, semhogy földi kéz beleavatkozhatnék a csata eldöntésébe. Az ember mivolta maga harcol önmagáért, a felbomlás ellen; a test és lélek szinte öklelőzik, és nem segít semmi! A viaskodó állagfelek halálra sebzik egymást, az eddig összenőtt körök,

az eddig szerelemben egybeforrta élettársak, test és lélek, borzalmas összezsugorításban elszakadnak egymástól s a küzdelem végén a test kimerülten, elcsigázotlan, legyőzötten, megsemmisülve, mint hulla marad a porondon, a lélek pedig szintén tele van sebbel, kinnal, ütődéssel a rettentő küzdelem nyomában. De természeti, Isten-rendelte törvény, hogy csak így nyerheti el végső és teljes szabadságát.

Nem tudom, *mihez hasonlítsam ezeket a perceket.* Mint mikor valami nagyon ruganyos, nagyon nyújtható idegszálat a végsőkig feszítenek, már elbirhatatlan, elviselhetetlen, örjítő feszítésben mégis mindig tovább. Már százszor el kellett volna pattannia s még mindig folytatódik az irtózatossá nyújtás. Belezúg a fülünk, beleszakad a szívünk, beleharsog minden ínunkba a fájdalom, s a rémes tépés még egyre növekszik, míg végül, nagysokára, azt hinnéd, évek multán, egyszercsak megtörténik a roppant szakadás, a befejező sikoly, a halálugrásszerű hirtelen lökődés, — és megtörtént. Itt a vég.

Te már nem vagy ember, hanem két dolog vagy: egy rút, bomlatag, mozdulatlan massa, egy holttest s egy különálló, befejezetlen állagú lélek. Mi ez? Valami szubtilizált lét, a valóságod, az egyéniséged lelki alkotóeleme, amely hirtelen különálló lényé sűrűsödött. Nem árny és nem fény, nem levegő s nem fantom, hanem állag: valami nagyon finom és nagyon határozott dolog. A „valakiság” benned, a „te”-séged éltető eleme, nem fogható s mégis annyira való valóság, hogy csodálkozol rajta, hogy eddig nem láttad.

Ki írja le emberi szóval azt a roppant vívódást, amely ezt a kiszabadulást megelőzte? Azonban a legelviselhetetlenebb feszülés és tépődés is véget ér és megnyugtató csendbe torkollik. Aludni látszol, végső, ébredést nem váró álomban. Megpihensz a szörnyű, sötét, erdőrázó vihar után. S ugyancsak lassan — felébred a lelked a ráhullt szendergéssből. Egyszer-egyszer mintha megrebbevenne valami a hálósobádban, mintha egy bú-

tor pattanna, mintha a nyitvahagyott ablakon a szellő meglibbentené a fehér függönyt. Felneszelsz rá, de máris elalszol megint. Még nincs reggel, még nem kell felkelni. Az álom édes zszibbadása, a magadról nem tudás feledtető, kéjes kábulata terül szét egész valódon, mint rengeteg erdön a szélcsend. De egyszer csak incselkedni kezd álmoddal az ébredés, az öntudatlanság mély mámorosságával az öntudatra eszmélés. Valami lágy harangszó csendül? Távoli sípok, tilinkók, cimbalmok zenéje? Amely költőget is, altat is egyszerre? Üde, hajnali szellő, májusreggeli fuvallat jár körülötted? Lassan feleszmélsz, de még nem tudod, igazi zene-e ez, reggeli harangszó-e, amit hallasz, vagy káprázat? Itt vagy-e, a reggelben, az ágyadban, avagy egészen új helyen, ismeretlen országban, idegen birodalomban?

Ah, ez nem olyan ébredés, mint a többi; ez nem olyan új nap, aminő száz más volt. A lélek ébred itt új napra. A lélek, amelyet már nem szorít kalitkába az anyag, olyan lélek, amelynek nem fáj már a földi élet kínja. A lélek, amely önmagára eszmél az örökkévalóság küszöbén.

Mintha valami gigantikus vaskárpit zuhanna le irtózatossá robajjal, villámsebes eséssel, eltemetve mindent, ami eddig volt és ismerős volt. Új világ, új élet, új lét, amelyet az Istennel való első találkozás, az Ítélet vezet be . . .

S az ítélet után, ha érdemes rá a lélek, az üdvösség! A mennyország! A szépnek, jónak, édesnek, s fölségesnek minden káprázata.

Az örökkévalóság fényénél természetesen megennyhülnek ezek a borzalmak és a hit igéi sokszor csodálatos megnyugvást, sőt örömet varázsolnak a szenvedő arcára.

Beszéltem egy hat éve betegen fekvő jogszigorlóval, akinek halvány, szinte átlátszó arcán az átkínlódott éjszakák fehér árnyéka reszketett. Gyógyíthatatlan beteg és tudja, hogy az. A kórházból őt már csak a temetőbe viszik ki. Hat év óta talán százat is látott

meghalni maga mellett a közös kórteremben. Mikor egy éve először láttam, megcsodáltam nemcsak türelmét, hanem a mosolygó megnyugvását is. Mégis most szinte féltem megszólítani őt; a torkomat szorongatta a halál szörnyű közelsége. Hogyan vigasztaljam, ha vigaszt vár tőlem? S a fiatalember — nem szorult a vigasztalásomra! Oly nyugodtan, sőt boldogan fogadott s mikor szóba ereszkedtem vele, ilyeneket mondott: „Oly jó az Isten! Most már nemcsak hiszek benne, hanem tudom és szinte érzem őt és ő oly jó hozzám és úgy megvigasztall!”

Mellette feküdt soká egy kedves, 13 éves kis szivbajos fiú, akit azóta el is szólított az Úr, s aki utolsó éjszakáján zokogó édesanyja könnyeit látva így szólt hozzá: „Anyuskám, ne sírj! Hiszen én nem haldoklom, hanem az Úr Jézushoz készülök”. Azt szokták mondani: aki nem tud imádkozni, menjen a tengerre; de azt is lehetne mondani: aki ismerni akarja a mi hitünk erejét és értékét, figyelje meg ennek a hitnek csodálatosan vigasztaló hatalmát a szenvedésben és a halál küszöbén.

Ennek a hitnek a fényénél a halál fájdalmas ugyan mint élmény, de örvendetes és bizalomra gyújtó mint állomás és átmenet. Itthagyni a földet csak annak lehet túlságosan nehéz, aki túlságosan belégyökerezett a földi dolgokba.

Ah, hát olyan fontos-e, hogy tíz vagy ötven évig tipródok-e még ezen a forgó planétán? Hogy évtizedekig-e vagy napokig segíték én is fogyasztani a kenyeret s koptatni a ruhát? Oly fontos-e, hogy én is itt sürgölődöm az utcákon, jó reggelt és jó estét kívánok embertársaimnak, foglalatoskodom, fontoskodom, liliputi problémák körül teszek-veszek egy hangyabirodalom nagyképű forgolódásában, hangya-problémákban, amelyeket csak hangyaszem lát nagynak, hangyaszáj nevez politikának, hadügynek, kultúrfölénynek és társadalmi feladatnak?

III.

A kórágyon az ember sok mindenben elgondolkozik, s természetesen arra is gondol: milyen lesz a vége. Csendes-e vagy zaklatott? Békés vagy fájdalmas? Hogyan is lesz, ha majd kiviszik a temetőbe — vajjon napsugár ragyog-e a koporsóm fölött, vagy sáros, lacsakos, szemetelő időben dübörög a hant fölöttem?

„Fölöttem?” Milyen kár, hogy mi hívók is oly gondolatlanul átvesszük a világ kifejezőmódját. „Fölöttem?” Hiszen aki a koporsóban fekszik, az nem én vagyok már. Helytelen beszéd, hogy ma „X-et és Y-t temetik”, „az apám itt fekszik”, „az anyám pedig ott”! Hiszen nem az apám és nem az anyám, hanem csak a testük, az anyag, amely a lélekben társa és eszköze volt, de immár nem az többé; széthulló elemek, de nem az a valaki, az az egyéniség, az a személy, aki nekünk kedves volt. Az, aki én voltam, az érző, gondolkozó, szerető s remélő lény, az nincs itt többé, annak az értékesebb, igazibb, személyibb része, a lélek, az messzire, igen messzire távozott innét, oly szörnyű messzire, hogy a Nap távola, a Szíriuszé, a Végáé, az Andromeda ködfátyolé, a millió fényévnyi távolságban rezgő csillagoké semmi ehhez a messziséghez képest, mert hisz a lélek nincs többé a térben. S azért mégis közel van, talán közelebb, mint eddig volt, mert hiszen az Istennél van, s az Isten itt van, mindnyájunkhoz igen közel . . .

Az emberek úgy szeretik a fényes, sokadalmas temetéseket; az emberi hiúság mintha még a síron túlra is el akarná kísélni a maga választottait. Dőreség! Annak, aki már a túlsó parton áll, annyira mindegy, hogy királyi pompával temetik-e s tízezrek kísérik-e koporsóját, avagy csak néhány irgalmasszívű anyóka vet feléje keresztet, mikor testét az utca másik felén holtmagánosan a temetőbe viszik. Mit érdekelné azt, aki azóta már a túlsó part végtelen távlataiba pillantott, hogy idelelnn milyen rongyok lengenek a házak

és hivatalok homlokán, milyen gyászzene nyikorog s milyen gyászbeszédeket szavalnak el róla az egyelőre ittmaradtak.

Aki már odatúl van, azt bezzeg más problémák foglalkoztatják odatúl, borzalmasan mások, borzalmasan és dicsőségesen komolyabbak!

IV.

Ha az ember sokhetes kinlódás és elmélkedés során alaposan beleéli magát az élet és halál gondolatvilágába, végül szinte sajnálja már, hogy ismét vissza kell térnie a hétköznapi élet prózájába. A kicsinyeségek, mulandóságok, értéktelenségek közé. Szinte sajnálja felgyógyulását, már azért is, mert tudja, erre az útra úgylis vissza kell még egyszer térnie! Még egyszer meg kell járni az egészet, elejétől végig, holott az ember itt már túl volt a felénél.

Oly különös, amikor a visszatérő erővel együtt egymásután visszatérnek az élet rendes foglalkozásai! Amikor az ember ismét enni és aludni tud, amikor ismét járni tanul, amikor már az olvasás sem fárasztja, amikor lassan már fel is kelhet s hetek múltán már öltözködni is maga tud. Amikor aztán egy vasárnap a soká nélkülözött misére is elmehet a klinika vagy kórház kápolnájába.

Oly megható volt ez a mise, a fehérvasárnapi mise... Jöttek a termekből s az emeletekről a betegek és lábadozók, mint ahogy egykor a nyomorékok jöttek Jézus köré, hogy meggyógyítsa őket. Ez bottal, az mankón; ezt ketten vezették, amazt kocsin tolták. Egy kisleányt izmos ápoló hozott az ölében s tett le egy székre; a kicsike arca halvány volt, de nyugodtan vette elő kopott kis imakönyvét s nyomban imádkozni kezdett. Ott egy férfinak a keze-lába rángatózott irtózatosan. Csupa bágyadt komolyság, megrettent magába szállás, de bizakodó hit is az arcokon. A húsvéti díszben pompázó oltáron magasra kiteszik az Oltáriszent-

séget. S a monstancia szelid fényt sugároz szét az enyhülést keresőkön.

Itt az élet és halál mesgyéjén, itt a nagy part közelében oly jólesik az imádság és oly biztatón cseng az ápolónővérek alleluja éneke. Oly diadalmasan szárnyal a hit az egyetlen Éltre-keltőben, a halál fulánkja egyetlen elpusztítójában. Tudomány és gondos ápolás mindent elkövet, hogy az emberi test kórságait leküzdje és a földi életet meghosszabbítsa, de minden munkájának eredménye csak időleges.

És jön a vég, amit nem lehet feledni. Csak egy orvos van, aki lelkét is gyógyít, nemcsak testet, s örök életet oszt, nemcsak ideigvalót: Az, akinek misztikus testét most magasra emeli a pap s aki az Eucharisztia édes titkán keresztül ma is áld és enyhít, magához emel és vigasztal. Aki „halottá tesz és élővé, levisz az alvilágba s visszahoz onnét”. (I. Kir. 2, 6.) Aki a betegség s fájdalom szigorú iskolájában térdre kényszeríti a gögös embert, de aztán magához is emeli s a túlsó parton új világot nyit meg számára: szebb, igazabb, maradandóbb, tisztább s békésebb világot!

A Nagy Kapu előtt.

(P. Bangha Béla utolsó elmélkedése.)

Ezt a megrendítő elmélkedést a halálról öt héttel halála előtt írta meg a Páter, amikor először döbbent rá arra, hogy az addig hatásonak bizonyult röntgen-besugárzás csődöt mond.

Az odatúlvalók kérdése a hitetlen és szkeptikus ember számára kínos talány, de érdekes rejtély a hívőre nézve is, aki bizonyos abban, hogy amit Krisztus a túlvilágról s az örök életről mondott, az utolsó betűig igaz, de közelebbről elgondolni az odatúllevő dolgokat nem tudja, nem meri. Holott kit ne izgatna, hívő embert a kérdés, hogy mi van odatúl? Mit látunk, mi tárul elénk s mi lesz velünk azokban a súlyos pilla-

natokban, amikor lelkünk a földről végleg elköltözik s felébred odatúl? Hiszen ez a pillanat nem is valami elérhetetlen messziségből int felénk, nem valami történelemtúli korból, nem valami elképzelhetetlen s áttekinthetetlen jövőből, hanem elég közelről.

A Nagy Kapu, amelyen túl számunkra egy egészen és tökéletesen új világ kezdődik, nincs messze tőlünk, egyetlen egyikünktől sem. Mi az a pár év, ami minket tőle elválaszt? Nem nevetséges és gyermekes vonás-e bennünk, hogy olyan roppant súlyt helyezünk az évekre? Kétségbeesünk, ha valaki 20 vagy 40 éves korában hal meg s bölcsen megnyugszunk, ha valaki 85 vagy 90 évvel tér meg apáihoz! Mert hogy élt s így rendben van! De amaz nem élt s mi valami rettenetes igazságtalanságot érzünk abban, hogy valaki elmegy innen, mielőtt még a maga vagon kenyerét végig nem rágta és végig nem emésztette. S ugyanilyen felháborító igazságtalanságnak érezzük, ha valakinek itt a földön mindig csak száraz kéreg jutott a kenyérből, míg más a puha belét ette és vaját meg mézet kenhetett rája s egy kis sültet ehetett hozzá s utána aszúval önthette le a torkát. Ez „élt”, az meg „nem élt”, gondoljuk magunkban.

Voltaképpen egészen nevetséges értékelés ez tőlünk, nemcsak mert az élet értékét nem az adja meg, hogy ki hányszor látta a Földet körülfutni a Nap körül, hanem azért is, mert a nagy valóságok távlatából nézve ez a mi kis földi kapargatásunk így is, úgy is olyan törpe ugrándozás, hogy a kettő közt: hosszú élet s rövid élet, szinte csak mililéccel lehet különbséget tenni. A Siriusból nézve nem szörnyen mindegy-e, hogy a Földünk egypár kilométerrel nagyobb-e vagy kisebb? Az örökkévalóság sugárözönébe állva nem tökéletesen egy-e, hogy három hajszállal hosszabb-e vagy rövidebb egy nem-igazi, mert véges lét?

Rövidlátók vagyunk s mindig úgy érezzük, hogy ha majd innen elmegyünk, rövidséget szenvedünk a többi emberekhez képest. Hányszor vonul meg valami kissé kaján mosolygás a szánk szélén, ha az ujságban

azt olvassuk: ez is meghalt, az is. No, ez sem rontja többé a levegőt, az sem gonoszodik tovább. Vagy: ez szegény már elment tőlünk! Nem élvezi velünk többé a tavasz ébredését, a májusi szellőt, a barackfák virágzását, az akác illatát, a nyár fürdőző, csónakázó, éneklő és romantikus káprázatát. És megborzadunk, ha arra gondolunk, hogy hamarosan majd velünk is így lesz: mi is elmegyünk s a többiek itt maradnak. A többiek majd örülnek, hogy ni, mi elmentünk, ők meg itt maradtak: vagy szánva tekintenek utánunk. Mindenesetre mi nem számítunk majd többé a földön, akár a sakkjátszmában a figura nem számít többé, amelyet kilöktek.

Talán úgy lesz, mint amikor a vonaton a megtelt szakaszból valaki leszáll, a többi szinte fellélegzik, no, hála Isten, most majd jobban elférünk! Így örülnek majd s nevetnek rajtunk a többiek, a boldogabbak és szerencsésebbek, akik maradhatnak, míg minket kiszólít az élet vonalából a kegyetlen végzet! Más tovább rója az utakat, a Rákóczi-utat vagy Kecskeméti-utcát téli villanyfényben, siető, kipirult arcú férfiak és gumicsizmás, prémes nők között, vagy fénylő tavaszi napon a Szent Gellért-hegy sétányait és más majd tovább olvassa a háborús híreket s a politikai szenzációkat, élvezi az új regényeket és filmeket, színházba jár és kacag s mulat... Én meg kint fekszem a temetőben a hat szál deszka között, nemcsak hogy étlen és szomjan, fűtetlenül és didergő hidegben, hanem érzéketlenül és érzéstelenül, sőt felbomolva és végleg elrúitva, mint egyetlen undor és rettenet, osztom meg magányomat az enyészet titkos élő lényeivel... Ez a legkegyetlenebb és legbizonytalanabb érzés, ha a nagy elmenetelre gondolok, ez a kilöketés az élők világából...

Pedig ebben nincs igazam. Ne beszéljünk arról, hogy olyan szörnyű nagy érték és élvezet-e társadalmi életet élni, Kecskeméti-utcán járni, színeket, formákat, képeket, embereket látni, csilingelő vagy harsány basszus vagy édes hangokat hallani. Mond-

juk, hogy igen, hiszen sok arc van közte, amely kedves nekünk és sok hang, amely a szívünket ejti meg. De akkor is: hát amazok meddig maradnak itt utánunk? Aki ma itt a Körúton vagy a Dunaparton végigszalad mellettem, ki tudja, talán már azért sem nevethet rajtam s az alábukásomon, mert ő még én előttem hull le: s aki itt marad utánam, az is majd szépen lehull és lebukik a maga idején, egyik a másik után. Senkit el nem kerül a végzete. Csilingelő hangok? Ó, ezek már Homérosz korában csilingeltek s mióta nem csilingelnek már, jaj! És ezek a kicsattanó arcok? Mikor az egyiptomi piramisok épültek, akkor is szörnyen sok volt belőlük: szépek és ragyogók, szigorú nézésűek és megejtő fényűek, szelídek és gúnyolódók... És vajjon hol vannak ma? Aki engem túlél, ne nagyon hencegjen vele, mert őt is túléljük mások és talán hamarosan...

De nem ez az igazi válasz a kínzó kérdésre. Ez csak amolyan diákvizsgasztalás a diák apró keserveire. Az igazi válasz az, hogy ó, hát hol van megírva, hogy az a jó, az a legjobb, ha itt vagyunk és sokáig itt lehetünk? Ebben van a roppant csalódás, a végzetes önámítás, a kába kábulat, a szédelgő szédület! Olyanok vagyunk mi emberek, mint a vakondok, amelyek azt hiszik, csak odalent, a sötétben, a lyukban, az ő kis poros és sáros túrásukban van élet és fény, öröm és diadal! Olyanok vagyunk, mint az ázalagok, amelyek egy kis szennyes vízben, egypár csepp mocsárban lelik fel a maguk egész létbirodalmát. Kicsike, vaksi férgek mi, akik azt hisszük, mert mi nem látunk tovább az orrunknál, hát világ sincs az orrunkon túl! Mert mi nem látunk az evilágon túl, hát nincs is az evilágon túl semmi! Vagy ami van, kisebb, mint ami itt van! Mert a mi érdeklődési körünk csak hivatal, konyha, hálószoba és terített asztal, egy kis politika, egy kis irodalom, egy kis liliputi nagyzolás, azért már a mi kis létszigetünkön be is van fejezve a lét, a lehetőségek s a valóságuk birodalma. Csak az van és csak az lehet, ami két centiméternyire van tőlünk,

vagy hát mondjunk többet: kétezer kilométernyire vagy két Andromeda-köd távolságyira. És ezzel vége, ezen túl már nem lehet semmi! Holott, mi ez az evilági élet? Egy kis göröngy a lét Himalájáihoz képest! Egy pillanat egy évtrilliárd mellett!

Nem ott kezdődik-e az igazi Valóság odatúl, a Nagy Kapun túl? Micsoda távlatok nyílnak majd meg ott előttünk! Micsoda örökbe pillantunk majd bele! Micsoda mélységekbe és magasságokba szédül bele a tekintetünk! Micsoda fényzőnőket fogunk látni, milyen fojtogatóan ígésző szépségeket, milyen túlcserdülő gyönyörűségeket! Micsoda méretekké fognak odatúl mérni s milyen értékmérőkön a dolgok valódi mivoltát felbecsülni! Törpék és hangyák mi, ha egyszer majd lehántják törpeségünk béklyóit, ha majd az Isten fiainak látóképességével száguld végig a tekintetünk a földön s az örök javakon, problémákon és lehetőségeken, határokon és határtalanságokon: hogyan fogjuk szégyelni, hogy idelenn, Nagy Kapun innen vagy ahogy ott majd megint mondani fogjuk: túl, olyan szörnyű nagynak taksáltuk a semmit és oly értetlenül ráztuk le figyelmünkről az igazán nagyot!

Fiatal valaki? Vagy öreg? Csak annyit jelent, hogy egyik valamivel korábban jelent meg a föld kéreg felületén, a másik valamivel későbbben. Az idő nagy óceánján ez a habocska itt loccsant fel, amaz egy arasznyival odébb. Egyik is csak apró loccsanás, a másik is. Egyik is csak egy hajszál, amely valahol az óceán tetején ring, a másik is. Mi triumfálni való van abban, hogy valaki valamivel később jött? Hogy fiatalabb? Hogy e pillanatban még messzebb van a lefönyadástól és lebukástól, mint például mi? Csak annyi a különbség, hogy mi már korábban kezdtünk élni; mi egy csomó dolgot már akkor láttunk és végigcsináltunk, amikor ti, édes tudatlan fiatalok, még nem láttatok semmit. Mi például még azt a kort is láttuk, amikor nem volt sem autó, sem mozi, sem villanyvilágítás, sem telefon. Hogy ti, mai gyermekek, ha valami közbe nem jön, még megéritek a „nagy” pilla-

natot, amikor már 2000-et fognak írni az emberek, olyan nagy dolog ez? Olyan nagy pillanat lesz az?

Valami kínos szűkmellűség és elmetompító rövidlátás van abban, ahogy mi az időhöz és ehhez a nyomorék kis földhöz úgy ragaszkodunk, hogy „borzalomnak” érezzük az elmenetelt innen. Ha csak egy kicsit is okosabbak lennénk, nem ezen törnénk napestig a fejünket, hanem inkább azon, hogy odatúl mi van? Azon az igazán nagy pillanaton túl, amikor megszűnik bennünk és körülöttünk a kicsiség és vaksóság, az emlősökkel és egyéb állatokkal való sorsközösség, a táplálkozás, anyagcsere, szaporodás és hasonló nem nagyon előkelő biológiai funkciók, minden megalázó tarkaságukkal együtt; amikor majd kibontakozik bennünk az igazi lét, a homo immortalis, a lélek egyeduralma, az Isten országába belépni képes, megtisztult személyiség... Amikor majd nem milliméterekkel mérjük a távlatainkat s nem másodpercekkel a jövőnket! Amikor nagyobb dolgok foglalkoztatnak majd minket, mint az, hogy mit mondott ez a külügyminiszter és az a színésznő és hogyan bölcsekedtek a tudatlanok az ő kisdéd egyetemeiken és akadémiának nevezett ábécé-iskoláikon! Amikor ezeknél a bosszantóan szűk és kicsiny fontosságokon messze túl a metafizikai univerzum nagy titkai tárulnak fel majd előttünk s ami mindennél nagyobb és fontosabb: az egy, a nagy, az igazán végtelen, az igazán fölséges, a minden lét kezdete és vége, éltetője és gondviselője, a mélység és erő, az élet és el nem múlás, a szikrázó, világokat perzselő, kegyelemvillámokat szóró és bűntetés-tűzőzönt árasztó egyetlen úr, az Isten!

Isten! Te fény és báj, te örök szikla és édesség, te rettenet és révületbeejtő varázs, te talány és megoldás, te érdekek kigondolója s létrehozója, te szép és szörnyű, te tisztaság és nagyság, te törvény és csúcspont! Te, akitől mindnyájan jövünk s akihez mindnyájan megyünk! Akit elérni, meglátni, akiben elmerülni s akivel összeforralni: az üdvözülés maga. Részegítő, forgószélként elkapó, minden idegrostunkban meg-

remegtető, örök édes élmény! Te, aki a poklot teremtetted s a mennyországot, borzalmait a kinnak és óceánjait az örömnök! Te, aki lehajoltál hozzánk és magadhoz emeltél minket! Aki nekünk, vak embrióknak megadtad, hogy egykor ledobhassuk magunkról vakságunkat és kicsiségünket és emberi voltunkat, lerázzuk hitvány hajlamainkat és bűnös undokságainkat és legyünk tiszták mint te, fényesek mint te, ragyogók mint te, boldogok mint te, isteniek mint te, részesei a te saját megrémítő nagyságodnak, a te bűvöletes szeretetednek, felségednek és magaddal ragadó szépségednek! Ó, hogyan köszönjük meg neked majd odatúl, a Nagy Kapun túl egy örökkévalóságon át, ha majd egyszer látunk, ha majd egyszer fülünk megnyílik az örök szférák zenéje előtt, ha majd egyszer a szívünk igazán érzeni fog s nemcsak képzeli, hogy érez: hogyan köszönjük majd meg neked, hogy semmi létünkre szeretted minket, létet adott nekünk, országodba hívtál s kebledre fektetted minket és mindent megadtál nekünk, amid csak neked magadnak van!

Mi van a Nagy Kapun túl? Te vársz ott miránk, te egyedül! A többi semmi hozzád képest. Mennyország, szentek egyessége, viszontlátás, egymásraborulás, örök ujjongás, paradicsom, fényes kert, amelyben boldogan járunk, mint Fra Fiesole édenképein a lejtő szentek... Nem! Mindez semmi tehozzád képest: te egyedül is mennyország vagy, duzzadó élet és bűvölő báj, örökre felajzó, el nem engedő, örökre betöltő, a boldogságnak sikoltó fokaira emelő szépség... Ó, bocsásd meg, hogy valaha mást is szeretünk, mint téged!

Hogyan van az, hogy nem értünk téged s nem rajongunk érted már ideleln? Hogy itt a földön nem keresünk téged, nem örülünk neked, nem futunk utánad, sőt futunk előled? Holott itt is csak te vagy az út s az élet, a kezdet s a végcél, az egyetlen nagy és szép és kívánatos! Ahogy az a szegény osztrák költő írta rólad, aki pedig csak tapogatózott utánad:

Lösch mir die Augen aus: ich kann dich sehen,
 Wirf mir die Ohren zu: ich kann dich hören,
 Und ohne Füße kann ich zu dir gehn,
 Und ohne Mund noch kann ich dich beschwören.
 Brich mir die Arme ab, ich fasse dich
 Mit meinem Herzen wie mit einer Hand,
 Halt mir das Herz zu, und mein Hirn wird schlagen.
 Und wirfst du in mein Hirn den Brand,
 So werd ich dich auf meinem Blute tragen!

(Rilke.)

A Nagy Kapun túl csak egy igazi, nagy, mindent betöltő élmény lesz: az Isten! A többi is, amit ott látunk s hallunk, amit szeretünk s akikkel együtt vagyunk, boldogan, otthonosan, kart karba fűzve s szívet szívből ölelve: már csak Ő rajta keresztül érdekel minket. Letekintünk a földre, az emberekre, akik a mieink voltak: de már csak az Úr szemével. Már csak úgy ítélünk róluk, mint ahogy Ő ítél; már csak az ragad meg bennünket rajtuk, ami az Ő szemét is megragadja s amit Ő néz bennünk értékesnek vagy értéktelenségnek. Csodálatos átalakulás lesz az! Szinte magunk sem ismerünk magunkra: itt valóban elégetjük, amit eddig imádtunk s imádjuk, amit eddig elégettünk: a gondolkozásunk, érzésünk, vágyunk és lángolásunk már csak mennyei és isteni lesz. Mint két szerelmes, vagy mint az anya méhében élő magzat: úgy olvad eggyé az életünk a Céllal, a megbecsülésünk, az ítéletünk, a kívánságunk, az ízlésünk, az örvendezésünk és fájdalomunk összeforr és eggyé lesz a tieddel, Uram!

Félünk a Nagy Kaputól? A nagy átmenettől? Hát hogyne félnénk. Hiszen ott mindenekelőtt egy nagy számonkérés vár ránk, egy minden eviláginál fontosabb és döntőbb főtárgyalás, egy roppant aktus, a legnagyobb és legsorsdöntőbb egy örökkévalóságra nézve. Nagy szentek is remegtek, ha arra számadásra gondoltak, hát még mennyire van okunk remegni

nekünk! De ha nyugodt a lelkiismeretünk, akkor remegésen innen és túl a Nagy Kapu előtt mégis másnak kell lenni az uralkodó érzésünknek: az örvendő és szinte bizalmasan bizakodó várakozásnak. Nincs az a felfedezés, az a csodalátás, az a váratlan meglepetés a földön, az a megdicsőülés és ráébredés, amelyet össze lehetne hasonlítani a kimondhatatlan élménnyel, amely itt az első pillanatban vár ránk. Még egypár perc, még egypár végső sóhaj, még néhány kínos csuklás és vonaglás, és összedől ennek a világnak minden kártyavárszerkezete köröttem s megnyílik előttem egy új világ. Egy új táj és új levegő. Mint mikor sötét börtön fenekéről hirtelen szikrázó napfénybe és ujjongó szabadságba emelnek ki valakit. Mint mikor ködös éjtszakára egyszerre tropikus nap derül, mint mikor szűk sziklahasadékok közül egyszerre hegyromra ér a vándor s egy tartomány tárul eléje, ametiszt színű gleccserekkel szegélyezett körkép, alul kígyózó ezüstoffolyók, pirostornyú falvak, domboldalnak csapott várak... Mint mikor halálos ájulásból kacagó, csattogó, hullámozó és mozgalmas életre ébred a beteg...

Félünk téled, sötét és félelmetes Kapu. Titkok őrzője és sorsok betetőzője! Világok zárója és világok nyitója! Félünk téled, mert azért érzés szerint bizony szörnyű az elmenetel innét s érzés szerint oly idegen és ismeretlen az a táj, amely mögötted tárul elénk. És azért mégis hívő lelkünk egész életöztöne sejtő, kíváncsi, türelmetlen dobogással áll pántjaid előtt, mint a gyermekek a karácsonyfát eltakaró titokzatos ajtó előtt s várják a csengetyűszót: úgy várjuk mi is a lélekharangnak nevezett karácsonyi csengetyűszót, amikor megtáruulsz előttünk, félelmetes, igézetes Kapu, rettentő és kívánatos Átjáró és bevezetsz minket abba az országba, amelyet a megtért latorral együtt félve, vágyva, bízva, remegve áhítunk...

Célnál . . .

Egy pillanat a halál után.

... Világosságok cikáztak előttem; a lelkem szemének szinte hozzá kellett előbb szoknia, hogy befogadja azokat a hihetetlen fénytömegeket, amelyek körülvettek. Nem napfény volt ez, nem júliusi káprázat, hanem sokkal több; mintha egyenesen a napba mártottak volna bennünket. Mert többen voltunk, sokan. Nem tudom, hogyan láttuk egymást, mert testünk nem volt, de láttunk. Tudtuk, éreztük egymást, köszöntöttük egymást, furcsa, vándortársi bizalmasággal, mint ismeretlen hajók köszöntik egymást a tengeren, érdeklődtünk egymás iránt. Ők is most jöttek a földről, vagy talán nem is a földről, valami más csillagról, nem olyan emberek voltak, mint mi, nem az volt a testük, nem azok az érzékeik, nem azok a természeti törvényeik. De éltek ők is, életpróbákon kellett átvergődniök nekik is, nekik is meg kell jelenniök az Úr előtt, az ő szorongó lelkük is hívogatóan nyilatkozik a csodálatos, sejtelmes, bizonytalan jövő. A nagy, az örökkétartó!

A magasból, mintha egy árny suhant volna elém. Ah, mily rosszul mondom, mert emberi szót nem talállok rá: nem árny, sokkal inkább fény: a félynél is fényesebb. Valaki, akiről legott éreztem, hogy különösen az enyém. A szeretet első, ismerős, meleg suhogása, mely odatúl ért; az első barátságos mosoly, amely az egyedüllét ijesztő érzetét enyhítette. Félelmetesen szép és nagy volt, királyok minden ragyogása homály az ő csillogó szépségéhez képest; erős és fejedelmi s amellet mégis bájos és üde, oly megnyerő, sugárzó; világ minden rózsája, lányok minden fehérsége nem oly fehér és piros és vonzó, üdítő és édesgető, mint az ő közelsége. Úgy örültem neki. Meg is szólított, ő, nem nyelven, nem beszéddel, hanem a lelkek csodás feltárlásával, közeledésével, egymásbaborulásával, amit nem tudok szóval kifejezni, s azt mondta, ő ismer

engem, mindig velem volt a földön, vigyázott rám, aggódott értem.

— Angyal! Órangyalom! — kiáltottam fel s ha ajkam lett volna s neki keze, boldogan csókoltam volna neki kezét azért a sok jóért, amit neki köszönhetek. S azért is, hogy elém jött, hogy kalauzomul szegődik, hogy ne legyek egyedül az ismeretlen világban.

Tőle tudtam meg, hogy amit átélek, csak látszólag telik időbe; valójában pillanat alatt megy végbe. — De te még földiesen érzel, mondta, neked még lomha lassúsággal telő percekhez van szokva a gondolkodásod. Nálunk egy percben millió évek pattannak fel s millió évek itt mint egy perc.

— Most mi lesz velem? — kérdeztem szorongva, mihelyt magamhoz tértem a folyton megújuló csodálkozásból.

Az angyal mintha mosolygott volna s egyben roppant komoly figyelmeztetéssel intett, hogy vigyázzak, mert ami most jön, sorsdöntő és véghetetlenül fontos dolog.

— Gyerünk, gyerünk! — sürgetett. Nem repültünk, mert ott nem tér volt előttünk s nem voltak távolságok; de olyan volt, mintha repülve közelednénk valami cél felé, valami felé, ami mindennél nagyobb és fontosabb és kívánatosabb és mégis félelmetesebb.

— Te még ember vagy — mondta hirtelen egy angyal —, még benned van a testiség álma. Láss hát emberként és emberiesen, míg végleg le nem hull szemedről a fátyoll!

S akkor egyszerre mintha csupa földi dolog vette volna körül. Mintha testben járnék köztük, csupa szín és mérték, alak és tárgy volt; — és láttam és éreztem és olyan volt, mintha valami roppant erdőben járnék s ő az angyal, királyi palástban, diadémossal fövel, ömlő, aranylós hajjal, rózsaszín köntösben suhan mellettem végig az erdőn. Nem, nem jártunk, inkább lebegtünk,

mintha láthatatlan repülőgépeken utoznánk, a fák fölött, az ágak között, légszerűen suhantunk tova. Pedig a fák magasak voltak, valószínűtlenül magasak. Lombjukat szél nem mozgatta s nem volt a levelek közt egyetlenegy sem hervadó. Valami csodálatos üdeség, tisztaság, átlátszóság volt az egész erdő, mintha milliókarú csillár volna, mintha minden fa és minden levél eleven üvegből lenne. Előttünk, mögöttünk, fölöttünk szintén lelkek úsztak a légtérben, suhantak, repültek, de nem tudtunk beszélni egymással. Azt megtudtam, hogy némelyik közülük nagyon szomorú volt, mások reménykedők; és voltak, akik kimondhatatlan örömmel közeledtek a célhoz.

Egyszerre megváltozott a táj. A fák eltűntek és helyettük roppant sziklák meredtek körülöttünk. Kopár, hihetetlenül magas, hegynél, Tátránál, Himalájánál magasabb sziklák; belefáradt volna a szem, ha tetejüket keresi. Nem volt csúcsa egyiknek sem, mind a végtelenségbe veszett... Meredeken, függőlegesen, mintha roppant hasítással egyszerre szelték volna le a gigászi kardok... S akkor eszembe jutott, hogy valamikor odalenn a postumiai cseppkőbarlangban olyan sztalaktitokat, cseppkőrudakat mutattak nekem, amelyek évezredek s évmilliók folytán alakultak ki a meszes vízcseppek folytonos, lassú lehullása nyomán. És hogy 30 vagy 40 év kellett, míg a cseppkőréteg egy milliméterrel növekedett. Hogy azokon a cseppkőoszlopokon le lehetett mérni, hol állt a képződés, amikor és születtem, vagy amikor Krisztus született, vagy amikor Mózes született, vagy amikor Ábrahám... Pár centiméter volt az egész különbség a *ma* és *akkor* között... S akkor azon álmélkodtam, miccsoda iszonyatos időóceánok hömpölyögtek le e cseppkőbarlang fölött, amíg ezek a 10 méteres cseppkőoszlopok kialakultak... Csupa lassú vízcsepp hullásából... S most úgy éreztem, ezek az ezerszer magasabb sziklák szintén mind cseppkőképződmények: ősidős, kőbeveszőn kozmikus korok jelképzői, amelyek a teremtés első

hajnalától a mai napig lefolytak. Minden század egy-két milliméter, minden évezred néhány centiméter; és mégis ezek a sziklák itt szinte a végtelenségig merednek már... Irtózatossá idők tanúi, roppant időjelzői az időtlen Úr munkáinak!

— Örökkévalóság! — sóhajtottam. Az angyal észrevette tünődésemet; mosolygott és mégis tagadólag rázta a fejét (jaj, micsoda fej volt, micsoda tartás, micsoda fénylése az aranyhajnak, a kimondhatatlanul beszédes szemeknek):

— Örökkévalóság? — felelte. — Mi ahhoz képest mindez!

Lehajolt a földre s egy porszemmet vett a kezébe.

— Ez a porszem s ez a sziklafal — mondta —, közel állanak egymáshoz, mint a sziklafal s az örökkévalóság.

Hirtelen úgy éreztem megint, hogy mindez álom. Nem igaz, nem láttam semmit, nem beszéltem senkivel, nem is telt el egy pillanat sem, amióta az ismeretlen országba léptem. Mert máris itt voltam a Nagy Cél előtt, ami olyan volt, mint valami felhőbe vágott, égig érő kapu, mint valami hirtelen átmenet, nem árnyékból a fénybe, hanem a nagy fényből a még nagyobb, a már szinte elbírhatatlanul vakító, tűzként perzselő, eleven szikrázásba. Rengetegen tolongtak ott, nem jól mondom, nem tolongtak, mert senki másiknak útjában nem állott, hanem mint valami légben úszó, csendes árnyak, lebegtünk mindnyájan a nagy ajtó, a nagy küszöb felé. Mindnyájan tudtuk, hogy az Úr az, aki elé most kerülünk.

Szédítő mélységek nyíltak meg előttünk. Mintha eleven lenne az űr, mintha Szíriusz-távolságokig lát-nánk éles szemmel s ez a roppant világ mind tele lenne élő fényvel, mind csupa szem, mely ránk tekint, mind csupa szív, mely értünk érdeklődik. Hihetetlen eleven-ség mindenütt, pillanatokig meg nem nyugvó élet, pazar lendület, mozgalmas erő, duzzadó frissesség...

A térségnek, a földiségnek, korlátozottságnak

utolsó maradványai mintha sorba rombadőltek volna mellettünk; mintha földomlás lenne s egész földrészek a tengerbe süllyednének, mintha csillagok hullanának le kopogva a Földre s lassú előmléssel szétfolyna, párává és semmivé foszlana Nap és Hold és minden matéria . . .

Éreztem, hogy ami mult, az elmúlt végleg; új ég és új föld, ami következik; mindörökre vége számomra azoknak a nevetséges kicsiségeknek, amelyekből a földi élet áll s amelyekhez annyira hozzászokott a mi vakoskodó szemünk annyi éven át . . . Új világ, új élet, új fogalmak, új távlatok!

A kereszténység jövője.

A kereszténység jövője.

Milyen értelemben probléma a kereszténység jövője? Semmiesetre sem abban az értelemben, mintha a kereszténység fennmaradását kétségesnek tarthatnók. Erre nézve minden kétséget eloszlat a hívő számára a krisztusi ígéret. (Mt. 16, 18; 28, 20.), a történelemismerő számára azonkívül a katolicizmus történeti és lélektani erőtartalékának ismerete is. Amíg a földön keletje lesz a logikus gondolkodásnak, erkölcsi finomságnak, metafizikai igényeknek s emelkedett életstílusnak, addig a kereszténység s a katolicizmus vonzóhatása a lelkek birodalmában nem szűnhetik meg soha.

Az sem vitás, hogy a katolicizmusnak mindig lesznek nagy emberei, nagy művei, nagy intézményei, feladatai, teljesítményei. Mindig lesz imponáló világszervezete, nagyszámú hívőserege, s lesznek mindig olyanok is, akik, bár nem tartoznak hozzá, tisztelettel s nemes irigységgel tekintenek reá. Naiv elgondolás, amelyet két évezred története cáfol, hogy a katolicizmust valaha is ki lehet radírozni, el lehet távolítani a közéletből, ahogy ezt magabizott egyházüldözők mindig újra megkísérlik.

Nem ez tehát a probléma, hanem az: hogy vajjon a kereszténység s közelebbről a *katolicizmus visszaszerezheti-e még egyszer azt a szerepét, amellyel régebben bírt*, hogy t. i. a társadalom s a kultúra irányításában vezető s elhatározó módon folyhat be s elvei és erkölcsi törvényei a civilizált emberiség életének *alaptörvényeiként* érvényesülnek? Avagy tovább halad-e azon az úton, amelyre az újkor eleje óta sodró-

dott s amelyen minden biztató fellendülés ellenére ma is haladni látszik: az egyre szűkebb érvényesülési körre való szoríttatás, a térvesztés, az elszigetelődés és félretolatás felé? A kereszténység általános felvirágzása felé haladunk-e, avagy a religio depopulata — az elnéptelenedő vallás, a kihaló Egyház felé?

Az a kérdés, olyan erőnek bizonyul-e a jövőben a katolicizmus, amely diadalmasan meg tud küzdeni az ellentétes koráramlatokkal, az új pogánysággal, amely ma filozófiában és társadalmi erkölcsben, a közéletben és a kultúra minden vonalán széles mértékben jóformán egyeduralkodó lett s rá tudja-e még egyszer nyomni az emberiség arculatára, az egész emberiség, vagy legalább a fehér emberiség arculatára a Krisztus-birodalom színeit: hitét, erkölcsét, társadalmi elméletét, jogfelfogását, kultúrájának krisztusi karakterét? Vannak-e jelek, amelyek ezt a jobb jövőt előre sejtették, vagy ellenkezőleg: a jelek szava inkább a további süllyedés valószínűségét hirdeti-e?

Azt hisszük, érdemes ezzel a kérdéssel foglalkozni, nemcsak azért, mert magában is érdekes, amennyiben a világ legnagyobb és legértékesebb tényezőjének jövő fejlődését illeti, hanem azért is, mert a fejlődés iránya jórészt szabadakarati tényezőktől függvén, ez a jövőbelátás vagy jövőbeeszmélés programadó jellegű s magát a fejlődést is meghatározni alkalmas. A tervszerű hódító és építőmunkának egyik lényeges feltétele a jövő fejlődési lehetőségek, veszélyek és kínálkozó alkalmak módszeres vizsgálata; előre csatát vesztett az a hadsereg, amelyet nem előrelátó és jövőbetekintő hadvezérek irányítanak. A katolicizmus is csak nyerhet azáltal, hogyha képviselői és hívei megtanulják alaposan mérlegelni a helyzetet, tanulmányozni a múlt és a jelen alapján a jövő kilátásait, felkészülni a várható nehézségekre és feladatokra, terveket szőni a várható jövőendő számára.

A katolicizmus jövőjének kérdése nem szellemes-

kedő eszmefuttatásra indít, hanem komoly programkészítésre, erőgyűjtésre, cselekvő és építő, szervező és védelmi munkára.

*

Miért kérdéses a katolicizmus diadala? — kérdezhetné valaki. A felelet két tényezőtől adódik: egyik a katolicizmus evilágfelettsége, másik a katolicizmust képviselő és védelmező emberi erők fogyatékosága.

A katolikus tanrendszer elragadóan szép, páratlanul felemelő, boldogító; erkölcstana legmagasztosabb erkölcsi célokat kítűző s legnemesebb erőket felszabadító; életrealitása mindenoldalú: kultúrát épít, alkalmas irányítani s gazdagítani, mint ahogy társadalmi kérdéseket megoldani, jogot és államéletet alapozni, néperkölcst és népegészséget és népeszté-
tikát egyedül felvirágoztatni tud. Semmit, semmit a világon a katolicizmus mellé helyezni vagy éppen helyébe tenni nem lehet. S mi több, a katolicizmus mint vallás abszolút igaz, minden betűje mellett isteni szózat tanuskodik, minden ágazata *észlelti* ugyan, de mégis mindenkép *ésszerű*, minden hamisítatlan megnyilatkozása az isteni gondolat és akarat félreismerhetetlen pecsétjét viseli magán. *Ha valami biztos, szép, nagy, üdvös és szükséges a világon: a katolicizmus az.*

És mégis, kezdettől fogva és állandóan ellentmondásra talál. Keményen, vértanuságokon keresztül kell küzdenie a létért. Minden mezítlábas suhanc, minden szenvedélyes agitátor rajta köszörüli a harci készségét. Magának az alapító Mesternek ellenemondottak, sőt gyűlölték és halálba adták őt. Az apostolok Egyháza vérben, önvérében lépkedett, amikor első világhódító útjára elindult. A mártírium a mai napig nem szünetel a katolikus Egyházban. Nemcsak a véres mártírium, hanem a vértelen is állandó kísérője az egyháztörténetnek. Amint minden egyes kereszténynek az élete, ha igazán keresztény élet, az isteni Mester szava és akarata szerint keresztthordozás, s amint ebből a keresztthordozásból mindenkor különösképp ki

kellett venni részüket azoknak, akik az Egyház ügyét az első sorokban képviselték, az Egyházat védték és fejlesztették, úgy a katolikusság mint összesség is állandóan az ellentmondás jegyében állt. „*Signum cui contradicetur* — jel, amelynek ellenemondanak.” (Luk. 2, 34.)

A katolicizmusnak ellensége úgy szólva *minden romlott ösztönünk*. Az értelem terén a felületesség, az érzékfeletti igazságokkal szemben való tompa-elméjűség és kételkedési hajlam, a megtéveszthetőség és félrevezethetőség a tévítéletekre és hamis gondolattársításokra való hajlandóság; a következtelenség és esztelenség; az akarat terén pedig a gög, az önzés, az érzékiség, a hiúság, a földiesség és anyagiség, a gyűlölködési és pártoskodási hajlam. E tévedések és hajlandóságok folytán nagyon sok esetben érdekünknek tartjuk azt, ami ártalmas, kincsnek ami hasztalan, bölcseségnek, ami ostobaság. A téves ítéletűek és téves hajlandóságúak azután egymás támogatására még szövetkezni is szoktak s ettől fogva már a pártszellem, a megszokás, a kölcsönös befolyásolás és tömegérvényesítés erejével is ragaszkodnak a helytelenhez. Igyekeznek a maguk felfogásai szerint rendezni be államot és társadalmat, kultúrát és gazdasági életet; propagandát szerveznek téveszméik mellett; iparkodnak a saját irányuk követését mint egyedül okosat, jogosat, nemeset és felszabadítót tenni divatnak s erőszakolni rá az átlagtársadalomra.

Ez a tömeglélektani alapja annak, hogy kérdésünket egyáltalán felvethetjük s fel kell vetnünk: annak, hogy a katolicizmus diadala a lelkekben és a társadalomban mindig újra problematikussá válik. Nem elég, hogy a katolicizmus itt van, hogy igaz és szép és isteni; ezt *meg is kell értetni* az emberekkel, rövidlátó és téveteget emberekkel, meg kell védenie az esztelenek és rosszindulatúak támadásai ellen; intézményeket, szervezeteket kell létesíteni (maga az Egyház is e célra alakult, Krisztustól e végre létesített szervezet), amelyeknek az a céljuk, hogy a jók

erőit rendezetten s intézményesen állítsuk sorompóba az isteni igazság mellett s a gyenge, ingadozó, kapkodó és félrevezethető tömegeket, minden újabb nemzedéket újra, Krisztus aklába vezessünk és abban megtartsuk. Ez a katolikus „apostolkodás”, aktivitás, lélekmentés alapja és lényege.

S nem elég, hogy az Egyház emberei apostoli szellemmel eltelve, tudással és tettvággyal felvértezve egyszerűen elinduljanak Krisztus országát építeni a földön; nem is elég, ha akármilyen szervezeteket létesítenek, mindenekelőtt a krisztusi szervezetet magát, az Egyházat, mindenüvé elvigyék s annak áldásait az emberek számára megnyissák. Ez bármennyire elsődleges feladata az Egyháznak, mégsem egyetlen feladata, nem is mindig elégséges a kitűzött cél érdekében.

*

A kereszténység csak úgy tudja igazán áthatni a társadalmat, ha olyan *társadalmat irányító fölényt* szerez magának, oly *kereteket* állít fel, amelyek a tömegeket fegyelmezni, bizonyos szelíd presszióval némileg kényszeríteni is tudják a jóra, az igazság s a hit tiszteletbentartására, a keresztény életre. Mert ha valahol, világnézeti és erkölcsi téren mond csődöt a szélső vallási demokratizmus; az, amely minden gyermekre és minden tudatlan és ítéletképtelen emberre (s az emberek legnagyobb része, még az iskolázottaké is többnyire ilyen) rá akarná bízni, hogy a katolicizmus tanait felülvizsgálja, igazságukról apologetikus értelemben meggyőződést szerezzen s a keresztény erkölcsi törvényeknek is csak akkor hódoljon meg, ha azoknak etikai és dogmatikai jogosultságát előbb egyénileg belátta s megértette. Az embereknek kész keretek kellene: az állam is ilyenekkel dolgozik. Nem kérdezi meg egyenkint minden egyes alattvalóját, tetszik-e neki, hogy az államnak törvényei legyenek, tetszik-e neki, hogy a gyermekeit iskolába kell küldenie, hogy bizonyos közegészségügyi és közbiztonsági rendelkezéseket be kell tartania, honvédelmi és

adófizetési kötelességének eleget kell tennie stb. Az Egyháznak is arra kell törekednie, hogy a katolikus hit tiszteletbentartása, elfogadása és gyakorlati követése minél szélesebb tömegekre, főleg saját tömegeire nézve, egészen magától értődő legyen; hasonlóképp magától értődő legyen a katolikus erkölcstörvény megtartása (beleértve pl. a házasságjogot s a közerkölc-siséget is), s ugyanígy az egyházi tekintély respektálása, a gyermekek vallásos nevelése, katolikus szellemű élet stb. Arra kell törekednie, hogy a krisztusi tanok és törvények követése necsak súlyos társadalmi áldozatok révén, az egész nagy étellel való szembe-helyezkedés, esetleg a polgári jogokban való meg-rövidülés vagy a közkultúra kincseiből való kirekesz-tetés révén legyen lehetséges, hanem ellenkezőleg: hogy az ütközzék társadalmi gátakba, kulturális és polgári kényelmetlenségekbe, aki ezeket a tanokat és törvényeket nem akarja követni.

Más szóval: a katolicizmus csak úgy virágozha-tik igazán, ha *társadalmat irányító tényezővé lesa*. Régen azáltal lett azzá, hogy a római császárok állam-vallássá jelentették ki a katolicizmust s példájuk sze-rint a kereszténnyé lett népek fejedelmei is államaik-ban mindenre kiterjedő támogatást biztosítottak az Egyháznak. Ez a mód azonban nem sokáig bizonyult elégségesnek, mert a fejedelmek a pogány korból átmentett abszolutisztikus hajlamaiknak gyakran nem föléje, hanem alája rendelték az Egyházat s a vallási érdekeket. Ma ennek a módnak amúgy sincs többé időszerűsége, amióta a népek műveltek, az emberek-nek egyéni jogaik lettek s fejedelmi és állami hata-lom a vallási és erkölcsi kérdésekbe beleszólni, leg-alább nyíltan és egyenesen, nem tud többé. Ma egé-szen mások a társadalomirányító eszközök: iskola-ügy, sajtó, irodalom, tudomány, részvétel a közélet vezetésében, törvények, társadalmi felfogások, köz-erkölcsiség, szociális és gazdasági szervezet, nemzet-közi kapcsolatok. Más szóval: a tömeges eszmeterjesz-tés és erkölcsi irányítás külső lehetőségei. Aki ezek-

nek birtokában van, azé a társadalom, az irányítja annak jövőjét is; aki ezeknek a hatalmas eszközöknek birtokából lemarad, szükségkép elszigetelődik s erejét veszti. Főleg akkor, ha viszont ellentétes irányok: a mi esetünkben hitetlenség, vallásgyűlölet, egyházellenesség, anyagiasság, érzékiség, erkölcsi lázadás, forradalmi irányzatok és iskolák, nem voltak restek s a maguk számára siettek lefoglalni és értékesíteni ugyanezeket a közszabadságokat, a közgondolkodást irányító eszközöket és kereteket.

Ezért állíthatjuk: a katolicizmus jövője, belső vitalitásának szakadatlan s nagyfontosságú kifejtése mellett, főleg attól függ, meg tudja-e a jövőben szerezni s a maga szent feladatainak szolgálatába tudja-e állítani azokat az eszközöket és kereteket, amelyek nélkül a társadalmat mint egészet Krisztus útján irányítani nem lehet? Enélkül rengeteg részletmunkát végezhet, kiváló embereket vonzhat magához s köthet magához, kiváló teljesítményeket létesíthet, de mindezt egyenkint, elszigetelten s anélkül, hogy a nagy tömegeket s az életet mint ilyent a maga elvei szerint alakíthatná.

Mi manapság e tekintetben a katolicizmus helyzete a nagyvilágban?

A katolicizmus kétségtelenül ma is világtényező. Tanainak, elveinek s erkölcsstanának számos *tétele* annyira átment a köztudatba s oly közkinccse lett a művelt emberiségnek, hogy alóla soha többé semmiféle korszellem nem tudja kivonni magát. Még azok a pogány népek is, amelyek az európai műveltség bűvkörébe kerültek, mint magától értődőt veszik át e tételeket is.

De nem kevésbé eleven és elismert tényező a katolikus Egyház mint *tény* és mint *szervezet* is; számolnia kell vele annak is, aki elvileg ellensége vagy vele szemben közömbös. Napoleon ebben épúgy iskolapélda, mint Bismarck vagy akár Hitler. VI. Piust, VII. Piust, IX. Piust fogságba, illetve számkivetésbe

vethette az egyházellenes irányzat; a pápát ismételen megfoszthatták világi uralmától s Róma birtokától is; a győztes mégis mindig a pápaság maradt. Ma a protestáns többségű országok, sőt szabadkőműves kormányzatú országok is kénytelenek a Vatikánnal követséget tartani fenn, s ha nem teszik, jórészt legalább alkalmi diplomáciai megbizottak révén pótolják a rendes követségek működését. A Szentszéket ignorálni nem lehet s maguknak a hatalmaknak sem áll érdekükben. Anglia ezt épúgy megtapasztalta önmagán, mint a cári Oroszország.

A francia forradalom óta a liberális kormányok sorban megkísérelték a katolikus Egyházat mint tény és szervezetet országukban figyelmen kívül hagyni; a legkülönbözőbb ügyeskedésekkel próbálták a katolikus hitoktatást és iskolaügyet, a Rómával való szabad érintkezést, sőt magát a katolikus kultuszt is megszorítani vagy lehetetlenné tenni, s végül mégis egyik a másik után látta szükségesnek, hogy konkordátumot kössön a Szentszékekkel s visszaadja a katolikusoknak legalább a lényegesebb szabadságjogaikat.

Nem tagadható az sem, hogy a katolicizmus nemcsak a multra nézve áll szinte egyedül a tudomány- és művészetpártolás, a szegény- és beteggondozás, a társadalmi és nemzetközi béke védelmének terén elért eredményeivel, hanem ma is mindezekben a teremben csodálatost, imponálót alkot s ezt az elfogulatlanok el is ismerik. Katolikus, sőt paptudósok neve ma is a legelső közt ragyog nem egy tudományágban, a katolikus irodalom világmárkák egész sorát mutatja fel; a karitásiban és szociális gondoskodásban az Egyház nem veszhette el vezető helyét és tekintélyét.

Végül a belső katolikus vitalitás oly gazdagon lüktető életerőkről tanuskodik, amelyek alig maradnak el bármely régebbi korok vitalitása mögött. Az istentiszteleti élet melegsége s elevensége, a lelkipásztorkodás lendülete, a missziók, a lelkigyakorlatos mozgalom, a szentségek vétele, a papság nevelése és

általános színvonala, a katolikus iskolák virágzása és számos más tényező megannyi biztató és vigasztaló jele a katolikus életerő fogyatkozatlan lüktetésének. Sőt bizonyos dolgokban, aminők az Egyház belső egysége és egyöntetűsége, a Róma-hűségnek és egyházfegyelemnek szinte csorbítatlan teljessége az Egyházon belül, az egyházi kormányzat s a hierarchia kiépülése stb., azt mondhatjuk, az Egyház ma olyan magaslatokon jár, mint azelőtt soha. Ma pl. egy újabb konstanci vagy pistoiái zsinatot, egy újabb janzenizmust vagy bármely más irányú új egyházi forradalmat hála Istennek el sem lehet képzelni; ahol az Egyház ellenségei újabban „nemzeti egyházak” alapításával próbáltak rést ütni e tétel igazságán, igyekeztek mindenütt nevetségbe fútt, s ami fő: mindenki tudta, hogy kívülről, ellenséges oldalról indított erőlködések voltak, néhány megtévedt vagy felbérelt árulóval, de nem belülről jöttek s nem izmosodtak seholy igazi tömegmozgalommá. A világi katolikusok erőteljes és szervezett részvétele a katolikus ügyek védelmében s fejlesztésében szintén különleges legújabbkori vívmány és szintén az erőteljes vallási élet biztosítója.

Mégis: mindemez örvendetes és imponáló jelenségek mellett is meg kell vallanunk, hogy a katolicizmus társadalmi helyzete sok más tekintetben észrevehetően *legyengült*, a multhoz képest lényegesen visszaszorított s nevezetesen az eszményhez képest, amelyet a katolikus Egyháznak maga elé tűznie kell, a teljesítendő feladatok nagyságához és sokszerűségéhez képest *sajnálatos és aggasztó hiányokat mutat*. Nevezetesen pedig meg kell állapítanunk, hogy a katolikus Egyháznak a társadalmat s összéletet irányító hegemoniája a multhoz, még az újkor elejéhez vagy a francia forradalom előtti időkhöz képest is lényegesen alábbszállt, bizonyos dolgokban teljesen *megszűnt*.

Az egyháztörténelem ismerője bizonyosan nem esik abba a hibába, hogy a középkor egyházi állapotait túlságosan előnyös színben lássa, s ugyanígy nem rajonghat maradéktalanul a francia forradalom előtti idők vallási és egyházi életéért sem. Azonban egyet meg kell engednie: régebben a katolicizmust legalább elvben s elméletben ellentmondás nélkül mindenki, állam, társadalom, tudományos testületek és egyedek, az emberiség, legalább a keresztény emberiség legfőbb, Isten-rendelte irányítójaként ismerték el. Létjogát és vezetésre hivatott voltát soha kétségbe nem vonták. Még akkor sem, amikor gyakorlatilag, érdekből, politikából, hiúságból, szenvedélyből maguk megszegték az Egyház törvényeit s esetleg erőszakot is használtak az egyházi tényezőkkel szemben.

Az államélet keresztény volt s ez kifejezésre jutott a törvényekben, intézkedésekben, az Egyháznak és intézményeinek támogatásában, a keresztény erkölcs védelmében, nevelésügyben, társadalmi és gazdasági struktúrában, a nemzetközi kapcsolatokban. A társadalom hitt; a hitetlenséget nem ismerték, vagy ha kivételesen valahol mutatkozott is, nem vették komolyan, megbélyegezték, száműzték a nyilvánosság színteréről. Erkölcsi hibák és fogyatkozások mindig voltak, időnkint a nép erkölcsé egész országokban épűgy meglazult, mint a fejedelmeké, de a katolikus erkölcskódex mégis nyíltan vagy hallgatagon elfogadott, megtámadhatatlannak tartott, senkitől kétségbe nem vont legfőbb társadalmi törvény volt és a népek élete is nagy általánosságban ahhoz igazodott. A nemi életnek azokat az elfajulásait, amelyek ma a teljes nemi szabadosságban, tömeges magzategyilkolásban, egykében stb. mutatkoznak, a régebbi korok nem ismerték s főleg nem jutott volna senkinek eszébe a bűn számára társadalmi befogadtatást és erkölcsi egyenjogúságot követelni. A vallásszakadás bekövetkeztéig hasonlóképp senkinek sem jutott eszébe (legalább Nyugaton) az Egyház egységét és a pápa joghatóságának egyetemességét kétségbevonni; aki

ezt megtette, forradalmárnak számított s vele szemben nemcsak az Egyház, hanem az állam s a közfelfogás is azonnal sorompóba lépett. Az államhatalom abszolutisztikus volt és anyagi téren időnkint minden elképzelhető határon túlmént, az egyházi belügyekbe is iparkodott beleavatkozni; de lelki és elvi téren az Egyház ellentmondás nélkül egyeduralmat gyakorolt.

Mindez ma gyökeresen megváltozott, mégpedig nemcsak a keleti egyházszakadás vagy a protestantizmus elszakította országokban és vidékeken, hanem a katolikus nemzeteken belül is. A vallási megoszlás az Egyház tekintélyét végzetesen megtépázta, egyeduralmát megdöntötte, a kételkedés és engedetlenség üszkét a katolikusok közé is bedobta. Az egyházellenesség külön filozófiát teremtett magának, külön történetírást és történelemszemléletet, külön irodalmat, külön társadalmi és államelméleteket, sőt külön erkölcstant és ezeket az új, egyházellenes szellemi áramlatok bele tudták vezetni a katolikus társadalom gondolkodásába, államéletébe, erkölcsiségébe, irodalmába, szociális szervezetébe is.

Megszűnván Európa szellemi és világnézeti egysége, trónra kerülvén a szubjektív szabadgondolkodás elve, divattá lett a kételkedés és egyéni világnézetalkotás kultusza, amely nem állt meg a dogmák s a keresztény életszemlélet alapvető igazságai előtt sem s mint a felvilágosodás és szabadság magától értődő követelménye polgárjogot talált még az Egyház számos gyermekénél is. Ez más szóval azt jelenti, hogy Európa, még a katolikus Európa is megszűnt hívő, katolikus világnézeti alapon állni, az Egyház tanító tekintélyét gyakorlatilag elismerő, hívő egység maradni. Ma már csak az hisz és engedelmeskedik az Egyháznak, aki akar; aki egyéni vallási érés és kiforrás útján jutott el odáig, hogy hívő és egyházhű katolikus akar lenni. Az egyéni katolikus vallásosság megmaradt, de csak mint egyedek, nem mint tömegek és néprészek vallásossága. A tömeget hitben és erkölcsben megőrző keretek nagyrészt széthullottak,

széttörettek. Ma már egyéni harc és egyéni munka eredménye minden hit és keresztény élet.

Természetes, hogy a vallás- és egyházellenesség felszabadult erőinek ezzel igen könnyű lett a játéka. A szabadság és felvilágosodás jelszavával könnyű volt meghódítani a fejedelmeket, a vezető osztályokat, később az egyszerű népet is, így újabban az ifjúmunkásságot. Az irodalom és a sajtó, a mindinkább állami vezetés alá kerülő iskola, főleg az egyetemek, a társadalmi közfelfogást hováhamar kivetkőztették vallásos és keresztény jellegéből. A vallási megosztás maga lényegesen előmozdította ezt a változást. Az állam s a társadalmi tényezők, pl. az egyetemek és a nyilvános iskolák, vallásilag vegyes vidékeken most már nem állhattak oda az Egyházat védeni s tanításait alapul venni, mert hiszen a többféle közül vajjon melyik egyházat védték és követték volna? Az Egyház helyett egyházak voltak a porondon, amelyek egymás közt ellentétet mutattak; az államok nem érezhették magukat hivatva arra, hogy eldöntsék, melyiknek van igaza. Ily körülmények között az államok s a társadalmi tényezők egyszerűen oldották meg a kérdést: nagyon sok esetben egyik egyházat sem ismerték el, egyiket sem tekintették többé irányadónak (még ha talán valamennyit támogatták is) és így az állam és a társadalmi intézmények egymásután és szükségszerűen felekezetnélküliek, másképp vallásnélküliek lettek. A felekezetek harca szükségképpen az általános vallástalanságot vitte diadalra.

*

Tragikus végzetesség, hogy az *újkori nemzeti irodalmak* a legtöbb országban éppen a felvilágosodás és vallástalanság legvirulensebb korszakában érték el virágzásukat. Ilyképpen ezek az irodalmak is részben erősen vallásellenes, részben (mint nálunk) legalább vallásilag közömbös irányt követtek. Ez természetesen szintén jelentékenyen hozzájárult a nemzetek kultúrájának elvallástalanodásához. Még azelőtt az iro-

dalmi nagyságok: Dante, Petrarca, Tasso, Milton még lényegükben a vallás és kereszténység talaján állottak, addig az új nevek: Goethe, Lessing, Heine, Hugo, Lamartine, Béranger, Byron, Shelley és annyian mások a panteista vagy egyházellenes életszemléletnek lettek irodalmi propagálói. Az irodalom mellett a sajtó a maga evilágiságával, könnyűvérűségével, tömegekre pályázó s azért erkölcsileg lehetőleg szabados és világnézeti elmosott liberalizmusával a nép legszélesebb rétegeibe vitte bele az anyagiasságot, erkölcsi szabadosságot s főleg a vallási közömbösséget. Ugyanezt tette a színház s teszi sok esetben a film, a rádió.

Súlyosan gyengíti a vallásos érzületet a *modern iskolaügy*, amelyet nem egy országban az egyházellenességnek valóságos melegágyává tettek. Az ifjúság nevelésében világnézeti és erkölcsi semlegesség nincs: aki Isten nélkül és Egyház nélkül nevel, máris Isten ellen, Egyház ellen és erkölcs ellen nevel. Az iskola ilyenképpen még ott is a legtöbb esetben a közömbösség és egyházellenesség melegágya lett, ahol az oktatásügy politikai irányítóit nem vezette kifejezetten egyházellenesség. A vallási kevertség s a közszellem vallási közömbössége szükségkép rányomta bélyegét az iskolára is s azt a további közömbösítés intézményévé tette. Áll ez ott is, ahol minden tanuló a saját felekezetének hitében taníttatni rendelik.

Számos országban azonkívül a vallásellenes elemek felülkerekedése az iskolát az alsó-, közép- és felsőfokon egyaránt kifejezetten a vallásellenesség szolgálatába állította, még katolikus országokban is. Ez az oka pl. annak, hogy a névleg és eredetileg katolikus Franciaországban évtizedek folyamán teljesen vallástalan és vallásellenes tömegek nevelődtek ki, amelyeket az Egyházhoz visszavezetni vagy a katolikus iránynak a francia közéletben való érvényesülése ügyének megnyerni (vezető francia katolikusok szerint) ma már egészen reménytelen fáradozásnak látszik.

A szellemi és társadalmi életnek ez a rendszeres

elkülönböztése nemcsak itthon, a „keresztény” Európában érezte hatását, hanem mind az öt földrészen is. Valamikor Európa katolikus köreiből még remény lehetett arra, hogy a pogány világot nagy tömegekben sikerül Krisztus hitének megnyerni, úgy, ahogy az Európába özönlő népvándorláskori népekkel történt; ma ez a remény mindörökre odaveszett. A feltörekvő s Európa kultúrájára szomjazó pogány népek: ázsiaiak, afrikaiak, nagyszámban keresik fel az európai nagyvárosokat és egyetemeket; mivel azonban ott a legtöbb esetben nem látnak mást, mint hitetlenséget, erkölcsi szabadosságot, gyakorlati pogányságot, azzal a meggyőződéssel térnek vissza hazájukba, hogy Európa maga sem keresztény többé, a kereszténység itt már csak üres név és történeti emlék, ami kereszténység van, az is megoszlott s így legjobb, ha nem is törődnek vele. Átveszik az európai technikát és tudományt, de már pogány csomagolásban s megerősödnek a maguk pogány vagy vallástalan világnézetében. Tiszta kivételes szerencse, ha egyik-másik az európai időzés alatt véletlenül azzal az elvonult, elszigetelt, templomokba és vallásos szervezetekbe zárt hitélettel ismerkedik meg, amely talán mégis gondolkodóba ejti a kereszténység belső értékét és életerejét illetően. De még egyébként művelt katolikusok közt is kevesekben él a katolicizmus apológiájának olyan frissesége és öntudatossága, hogy hitéről az érdeklődő művelt pogánynak számot is tudjon adni, meggyőzően tudja előtte Krisztus hitének s Egyházának fölényes elveit s érveit kifejteni?

*

Ezzel a gondolattal a katolicizmus mai világhelyzetének újabb sebéhez értünk. A mai közömbös és ellenséges áramlatok a legtöbb katolikus hitszilárdóságát állandóan veszélyeztetik, még főleg a művelt s épp ezért kételkedésre hajlamosabb s több ellenvetéssel is találkozó osztályokban. Ez a helyzet a hittan és hitvédelemten ismeretének elég magas fokát tenné

meglehetősen egyetemesen szükségessé. Ennek a magasabb vallási műveltségnek megszerzésére azonban a mai embernek sem ideje, sem alkalma nincsen. Nagy mértékben pótolhatná a hiányt ezen a téren a *hitvédelemtan kérdéseivel foglalkozó katolikus irodalom* és főleg a folyóiratirodalom sokkal nagyobb mértékű felkarolása; azonban a baj súlyosabbik része éppen ott van, hogy katolikus közönségünk a maga hitvédelmi képzettségének fogyatékoságát a legtöbbször már nem is érzi, nem is fájlalja s egyedül szórakoztató vagy politikai szempontokat tartva szem előtt olvasmányainak megválogatásában a katolikus irodalom helyett ismét csak a közömbös és közömbösítő irodalomnak és sajtónak ad előnyt. Így aztán hite egyre inkább gyengül s esetleg az első komoly ellenvetésre vagy összedől vagy legalább is képtelen lesz arra, hogy másoknak, esetleg más világnézetűeknek, a maga hitéről meggyőzően számot adjon.

Igy alakul ki egy katolikus értelmiség és fél-értelmiség, amely vallási téren soha komoly és mély ismereteket nem szerzett s hitét vagy nem is gyakorolja többé, vagy inkább csak szokásból és addig-ameddig gyakorolja. Ez a réteg, amely a liberális tábor szaporítja katolikus elemekkel, amely az Egyházat politikában és társadalmi életben állandóan cserbenhagyja és elárulja, amely a vegyesházasság esetén aggodalom nélkül helyezkedik nemkatolikus álláspontra, a hitélet s a katolikus mozgalmak számára rendszerint tökéletesen elveszett. Van közte, aki esetleg a halálán mégis megtér; de ebből az Egyháznak e földön sok haszna nincs. „Nem a halottak dicsőítenek téged, Uram”, mondja a zsoltár.

Ennek a hitgyengeségnek tulajdonítható az *Egyház ellenségeinek számos sikere és diadala*. Ha a felvilágosodás irodalmának, ha néhány évtizeddel ezelőtt Haeckel „Világtalányai”-nak, Zola és Anatole France vallásgyalázásainak, újabban pl. Németországban a Rosenberg-féle pamflet-bölcséségnek oly roppant kelete volt és van, ha még katolikusokat is tömege-

sen megingatnak a legtudományellenesebb, de ügyesen csomagolt ellenvetések, ennek fő oka kétségtelenül az, hogy a katolikus hitbizonyosság argumentumai annyira nem mentek át a köztudatba, hogy az ellenfeleknek legvakmerőbb állításaik megtételénél sem kell úgyszólván semmiféle ellentmondás lehetőségével számolniuk. Ha aztán a katolikus irodalomban és sajtóban ezeket az ellenvetéseket hozzáértő emberek teljesen pozdorjává zúzzák is, a katolikus irodalomtól elszokott közönség, még a katolikus is, a cáfolatról s a katolikus tan még oly fényes igazolásáról vajmi sok esetben tudomást sem szerez.

Ezek mind olyan tünetek, amelyek a katolicizmus pozícióját mint sok tekintetben végzetesen legyengültet mutatják be.

*

Ahol a keresztény hit meggyengült, ott a keresztény erkölcsnek is ingadozóvá lesz a talaja. Az az erkölcsi dekadencia, amelyben ma élünk, ennek a tételnek szomorú igazolása. Az erkölcstelenség pedig visszaható erővel is bír: amint többnyire a vallástalanságból táplálkozik, úgy fordítva: a vallástalanságot maga is tovább táplálja és növeli. A mi korunk erkölcsileg szabados, mert hitetlen; és hitetlen, mert erkölcsileg szabados. A katolicizmus ma ezen a téren is hihetetlenül legyengült állapotban áll előttünk.

A keresztény ókorban az *egyházatyák nem győzték óvni a keresztényeket attól az erkölcsi fertőtől*, amelyben a pogány világ közepén szükségkép éltek. A cirkuszok és amfiteátrumok látogatását pl. a római városokban nemcsak a vérengzés megbélyegzése céljából tiltották, hanem azért is, mert ezek a helyek egyúttal a prostitúció nyílt vásárai voltak („ne per scortorum nuda corpora transire cogantur”). Ma a helyzet annyiban veszélyesebb, mert a keresztény társadalom, a hívő is, nem veszi eléggé számításba, hogy mennyire pogány az a világ, amely ma erkölcsöt, divatot, társalgási tónust, szórakozási módokat diktál.

Az Egyház nem győzi híveit pl. az öltözködési divat, a fővenyfürdők, modern táncok stb. veszedelmeire figyelmeztetni. Szent kötelessége. De bizonyos értelemben sziszifuszi erőlködés. Ez a divat azok részén, akik kieszelik és forgalomba hozzák, sokszor nagyon tudatos keresztényellenesség eredménye: ha már érvekkel és elméletekkel nem sikerül a kereszténységet a világból száműzni, száműzzük legalább a gyakorlatban; vegyük rá a férfiakat érzékiségükön s a nőket hiúságukon keresztül arra, hogy úgy öltözködjenek, viselkedjenek, táncoljanak és fürdőzzenek, mintha a keresztény szemérem csak idejétmúlt társadalmi konvenció lenne, amelyet mindenféle ürügy alatt mielőbb le kell magunkról rázni! A közönség azonban, a katolikus is, gyanútlanul és sok esetben valljuk meg, tehetetlenül követi a divat rettentő erejű parancsát s nem veszi észre, hogy ezzel nemcsak maga tesz a pogányság felé újabb és újabb engedményeket, hanem pozitíve is előmozdítja annak társadalmi térfoglalását.

Ezzel az áramlattal szemben azonban az Egyház minden jajveszékélése és prédikálása csak igen kis részben lesz hatásos addig, amíg a bajnak a gyökerét magát, az erős hit és öntudatos kereszténység hiányát a társadalom széles rétegeiben ismét megnevelni nem sikerül. A strand, a foxtrott és a szemérmetlen divat csak függvény; szükségszerű függvénye az uralkodó életfelfogásoknak. Amíg ezek a felfogások meg nem javulnak, addig az erkölcsi szabadoság követelése mindig túlharsogja a keresztény erkölcstan, a szemérem, a VI. és IX. parancs szavát.

*

Ennél is súlyosabb lesiklást jelent a társadalmi erkölcs a házasság és nemi élet terén. A hitetlenség és vallási közömbösség természetes folyományaként oly *túllítótt érzékiség* lett úrrá az emberek jókora részén, főleg városainkban, ezt a nemi érzékiséget oly ügyesen használták ki lelkiismeretlen üzérek, akik

az erkölcstelenség terjedéséből élnek, hogy a keresztény erkölcstörvény megtartása a nemiség terén igen sok emberre, főleg városaink fiatalságára nézve, ma már szinte emberfeletti nehézséget jelent. Ehhez hozzájárul még — nem is szólva városaink közönségének állandó abnormális idegéletéről, felcsigázottságáról s lépten-nyomon eléje táruló kísértések okozta fokozott nemi ingerlékenységéről — az a visszás helyzet, hogy a társadalmi és gazdasági életnek éppen a keresztény elvek megtagadásából eredő ziláltsága a nemiség normális kiegészítését, t. i. a korai házasodást, a lakosság túlnyomó részére nézve egyenesen lehetetlenné teszi.

Míntha valami idegen világból jönne, úgy hangzik az apostol egyszerű és problémátlan intelme a hívekhez, hogy „a paráznság miatt azonban minden férfiúnak legyen meg a maga felesége és minden asszonynak legyen meg a maga férje”. (Kor. I. 7, 2.); ami annyit jelent, hogy az apostol szerint a nemi éréssel együtt azonnal vagy hamarosan kellene jönnie a házasságkötésnek, hogy így a testi kívánság kérdése a hívőt különösebb kísértésbe ne ejtse. Hol vagyunk azonban ma ennek az intelemnek komolyanvételétől, követésének lehetőségétől!

Mik teszik tönkre az apostolkodást?

Saját táborunkban is akad akadály és ellenfél.

Nem szólok most a titkos árulókról, mert ilyenek is vannak; kifejezetten lelkiismeretlen és cinikus elemekről, akiknél nagy kérdés, hogy van-e egyáltalán hitük s lelkiismeretük. Akik elfoglalnak egy-egy fontos pozíciót, élvezik annak anyagi és tekintélyi előnyeit, de a Krisztus-ország előbbrevitele egyáltalán nem érdekli őket, nem szerepel az indítóokaik között. Botrányt botrányra halmoznak s legfőlegbb arra vigyáznak, hogy akkora feltűnést ne keltsenek velük, hogy bajuk lehessen, ha esetleg kérdőre vonják miatta. Az egyháztörténelem tele van ilyen árulókkal, olyanok-

kal is, akik nagyban űzték az árulást. Akik sárga aranyért bármikor szállították Krisztus érdekeit. Akik behízelegtek magukat pápák, bíborosok, püspökök kegyeibe s kegyenci helyzetüket aztán kegyetlenül kizsákmányolták a *maguk* érdekében. Volt, akiről utóbb kiderült a gonoszsága s akit utólag el is ért a büntetés; volt pápai kegyenc, aki utóbb börtönbe került, sőt akit utóbb lefejeztek. A legtöbb azonban gyönyörűen megúsza a dolgot, legalább ezen a világon s még nagy előmeneteleket is tett, még magasabb állásokba s méltóságokba emelkedett. De ezekről ne szóljunk többet!

Ott vannak azonban azok is, akik jószándékú emberek, csak nem veszik észre, hogy alapvető jószándékaikkal furcsa ellentétben állnak uralkodó jellemvonásaik: a kapzsiság, hiúság, kényelemszeretet, világiasság, érzékiség, anyagiasság és élvezetvágy. Ezek a zabáló és udvarló papok, stréberek és karriér-lesők.

Van, aki annyira nyíltan csinálja, hogy másról beszélni sem tud, mint arról, hogy mi szeretne még lenni s hogyan szerezhetne még több anyagi előnyt és hogyan lophatna magának egy kis kitüntetést vagy dicsőséget. Ha előmenetelének vagy valami anyagi hasznának biztosításáról van szó, otthagya csapat-papot, akkor nem érdekli többé senki és semmi, átgázol az édesszüleje holttestén is, barátan, szent ügyön, lelkek javán, az Egyház előbbrejutásán. Mit törődik ő azzal, hogy alkalmas-e a magasabb tisztség betöltésére, alkalmasabb-e mint az, akit ellök az útból a maga érdekében! *Mit törődik azzal, hogy be tudja-e tölteni a nagyobb felelősséggel járó tisztségeket!* Ijesztő látvány, hogy az emberek nemhogy futnának a súlyosabb lelkiismereti felelősségek elől, hanem rohannak utánuk, egymás szemét kaparják ki érdekükben; vagyis: hogy nem a felelősséget nézik, nem Krisztus és a lelkek ügyét, hanem csak nyomorult magukat, egy kissé több pénzt, fényt, kényelmet... Az egész vonalon!

Az ilyen strébereknek természetesen útjában állnak azok az emberek, akik nekik nem szolgálnak, sőt

szükség esetén keresztülhúzzák az ő számításait, vagy akik általában egy előttük ostoba irányt akarnak az Anyaszentegyházban uralomra juttatni, az *apostolkodás* irányzatát. Utukban állanak azok, akiknél nem az egyéni szempontok a fontosak, hanem Krisztus szempontjai. Ezért az ő szemükben ezek csak fanatikusok és eszelősek, akik már a példájukkal és elveikkel kellemetlen akadékok az ő számításaik előtt. Úgy vélik, az ilyenek megfertőzik a levegőt az ő elviselhetetlen önzetlenségükkel. Mintha ösztönszerűleg éreznék, hogy az ilyen fanatikus zelantik az ő szekerüket sohasem fogják előbbre tolni, hogy ezek megkérdőjelezés esetén legföllebb ellenük fognak nyilatkozni, hogy ezeknek egész élete és gondolkodása egyetlen vádbeszéd ellenük, jóelőre bebiztosítják magukat ellenük s *hacsak lehet, idején ártalmatlanná teszik őket.*

Innen az a sajátos körülmény, hogy sokszor a *legbuzgóbb apostoli lelkeknek bizonyos körökben elég rossz hírük van, vagy legalább is nagy hidegséget s idegenszerűséget kell tapasztalniok bizonyos, néha kimagasló körökben is. Nem kellenek! Viszont a stréberrek egymásközt kitűnően megértik egymást. Ugyanazt a szellemi levegőt szívják állandóan, ugyanazokat az érdekeket tartják szem előtt; egymásnak mindent megbocsátanak s egymást mindenben támogatják is, amíg a koncon maguk is össze nem vesznek; mint régen a szegénylegények, akik vállvetve dolgoztak, míg a martalékon hajba nem kaptak.*

*

Az éppen tárgyalt típusnak van egy különleges fajtája is: a *cselszövők*. Ezek nem állnak meg a pusztá stréberségnél, hanem valóságos virtuózságra viszik az intrikában. Be tudják hízlelni magukat magasabb pozíciókban ülő uraknál s ezeknek gyengéit tudatosan kihasználva, valóságos hatalommá küzdik fel magukat mellettük. *Született lakájok felfelé és született terroristák lefelé.* Amilyen jellemtelenül tudják kiszolgálni

a felettük levőket, akiktől várhatnak valamit, éppolyan lelkiismeretlenül tudják eltaposni az alattuk levőket, főleg ha félniök szabad attól, hogy ezeknek a tekintélye megnőhet s az ő befolyásukat és működési reményeiket csökkentheti. Gyenge felsőbbségek mellett mindig bő tere akad az ilyen kegyenceknek, akik a felsőbbségek helyett gondolkoznak, cselekesznek, mozognak, akik nekik szolgálatkészen kapargatják a parázsból a gesztenyét s szükség esetén piszkosabb munkákat is végeznek helyettük, mindenekelőtt pedig tágabb lelkiismeretükkel vállalják a lelkiismeretileg is kétesjellegű intézkedéseket, amelyek a felsőbbségnek kényelmesek s amelynek lelkiismereti ódiúmát azok egyenesen mégsem szívesen vállalnák magukra.

*

Ezek mind a durvább elfajulások közé tartoznak. Van azonban *finomabb* elhajlás is a helyes útról s ez annál veszedelmesebb, minél inkább hasonlít külsőségekben a tökéletesebb lelki irányokhoz. Azt lehet mondani, az igazi baj, az *apostoli élet legbensőbb vezetőkeit gyakran megbántó, belső ellankadás innen ered*, ezekből a finomabb, rejtettebb, szublimisabb elfajulásoktól.

Ennek a finomabb fajta lelki elfajulásnak egyik formája a *farizeizmus*, de történeti értelmében véve. A farizeusok nem voltak egyszerűen gonosz emberek, sok volt köztük az őszinte Istent kereső és szolgáló férfiú. A farizeusnak nem is a lelkiismeretlenség a lényege, mint inkább a *túlzott és elferdült lelkiismeretesség*. A túlságos paragrafus-kultusz, a hagyományokhoz való túlságos ragaszkodás, a túlhajtott konzervativizmus. A kicsiségek kultusza, a sablónok vak tisztelete. A consuetudók egyoldalú nagyratartása, amivel mindennel együttjárt éppen a nagy és lélekbevágó szempontok elhanyagolása és feláldozása. Az a cinizmus, amely szemrebbenés nélkül ment el a fő törvény mellett, csakhogy valami melléktörvényt és mellékparagrafust lehetőleg túlzott és elmerevedett formában

erőszakoljon. Ez az egyoldalúság azonban a legvégzetesebb bajokba, bűnökbe, vakságokba sodorták a farizeusokat.

Ki ne ismerne rá erre a fajta farizeizmusra bizonyos, az *apostoli életet akadályozó helyzetekben és mozzanatokban?* Hányszor öli meg az egyházi élet egy-egy pontján is Krisztus Urunk szava szerint a betű a lelket! A paragrafus a fő törvényt! A mellékes a lényegét! Anyagi, jogi, fegyelmi előírások hajszolása, kazuisztika és szertartáskérdés a lelkek javát, a Krisztus-ország előmenetelét! És hányszor van, hogy azok a nagyok, bölcsek, okosak, korrektek és kitüntetettek, akik a szabványok kaptafáján halálra tudják gyötörni az igazságot és szeretetet! Akik irgalmatlanul keresztül tudnak gázolni legszentebb érdekeken a maguk szűk, kicsinyes, anyagi, szertartásos szempontjaik érdekében! Éljen a paragrafus, a „precedens” félelme... És vesszen a világ!

Hasonló ehhez az a másik fajta, amely az apostoli céloknak és szükségleteknek, nagy elveknek és törvényeknek csak a *szavát* érti meg, nem a szellemét. Akikben diadalát üli az a nagy és szomorú emberi gyarlóság, amelyet kicsinységnek nevezünk. Akik olyan kicsinyek, hogy a legnagyobb gondolatokat is félreértik. *Mindenütt sikerül a mellékest venniük észre a fontos helyett* s azon nyargalniok napestig, egy életen át. Ezek azok, akik a tehetségesebb lelket elriasztják nemcsak maguktól, hanem a vallásos élettől is.

A protestantizmus a kereszténység jövőjében.

A kereszténység mai helyzetének megértésében s jövőjének alakulásában lényeges részben vonja magára figyelmünket a vallásszakadás, a protestantizmus.

A protestantizmus megítélésében könnyen tévedünk, ha a jelenkori protestantizmust egyszerűen mint a történeti vallásszakadás töretlen vonalú folytatását képzeljük el. A valóság az, hogy *a mai protestantizmus sok és jelentős kérdésben teljességgel különbözik*

az egykoritól s nagyon sok mai protestáns már szinte meg sem érti, nem is sejti azokat a történeti előzményeket, amelyeken az ő vallásrendszerük nyugszik.

Megnehezíti a helyzet méltányos felmérését az a körülmény is, hogy a protestánsokat egy kalap alá vonni voltaképpen nem lehet. Nagyon nehéz róluk általánosan érvényes megállapításokat tenni, mert hiszen annyi az árnyalat köztük s annyira kevésé körülírt fogalom maga a protestantizmus. Nevezetesen a katolikus Egyházzal való viszonylatban meg kell állapítanunk, hogy vannak őszintén békeszerető, akár közönyösségből, akár fordítva: mélységes vallásos érzésből kifolyólag megértő protestánsok, akik temperamentumos, heveskedő, türelmetlen hitsorsosaiknak harcmódorát magukra nézve teljességgel idegennek érzik; vannak továbbá olyanok, akik nem szeretik a felekezeti vitákat, békében kívánnak élni katolikus felebarátaikkal, de vita esetén természetesen mégis a maguk embereihez szítanak; és végül vannak köztük kifejezetten harci természetű emberek. A hivatalos felekezeti életben bizony többnyire, sőt csaknem mindig ez utóbbiak a hangadók.

A harci módszer ezeknél is különböző: vannak köztük nyers és szenvedélyes hangú csatázók és vannak finom pengéjű, előkelő stílusú írók, szónokok, szerkesztők, agitátorok. S még egy: vannak köztük (akár harcos, akár békés egyéniségek) mélyen vallásos, Istent kereső, sok szeretetet gyakorló lelkek; meglepően sokszor azok között is, akik a katolikusok elleni harcban meglehetősen kevésé válogatják meg a fegyvereiket s a közéletben a szélső baloldalon szeretnek állni. És vannak viszont olyanok, akik felekezetük ügyét igen melegen a szívükön viselik, ellenben maguk semmiféle vallásos életet nem élnek. Az egyszeri főgondnok ismert szavajárása szerint: a vallásomra fütyülök, de az egyházamat nem hagyom!

Már most a harcos és hangadó protestantizmus hadi taktikáját s így úgyszólván az egész hivatalos pro-

testáns felekezeti megnyilatkozásmódot néhány élesen megállapítható sajátosság jellemzi, amelyeket érdemes szemügyre venni. Ezek a következők:

*

1. Egy egészen speciális gondolkodásmód, amelyet a skolasztika módszerének ellentétéül lehet tekinteni. Ha emebben a fogalmi tisztázás, szabatosság, logikai önellenőrzés, a következtetések szigorú törvényszerűsége a lényeg, a protestantizmus gondolatfűzésében éppen ezek a mozzanatok hiányoznak feltűnő, ránk nézve bántó s érthetetlen mértékben. Akár a német, akár a magyar protestáns teológiai irodalom műveit forgatjuk, főleg az úgynevezett „rendszeres teológiai” könyveket, hamarosan feltűnik, milyen kevés „rendszer” van ezekben a könyvekben. Hömpölygő szóáradat, sokszor értékes és helytálló részletek, de felsőbb-séges nemtörődés az önkritikával, a helytállás kötelességével, a számadással minden egyes állításért. Nálunk, a katolikus teológiában minden fogalmat először pontosan körülírunk, meghatározunk, elválasztunk a hozzá hasonló fogalmaktól; minden tételünket először világosan megfogalmazzuk, megállapítjuk pontosan a status quaestionis, miről van szó, miről nincs; azután kifejtjük az érveket, de úgyelve arra, hogy soha semmit ne állítsunk, amit még be nem bizonyítottunk, vagy ami már másúnnen nem bizonyos; végül kitérünk az összes lehetséges ellenvetésekre s iparkodunk az azokban rejlő igaz magot a tévedést okozó félreérthetőségből kiszakítani.

Mindennek a protestáns teológiai irodalomban legkevesebb nyoma sincs. Ott oldalakon, fejezeteken, könyveken át csak állítanak, rengeteget állítanak; sohasem bizonyítanak, sem nem érvelnek, sem nem cáfolnak rendszeresen. Soha a félremagyarázható fogalmak tisztázásán nem törik a fejüket. Megállapítják pl., hogy mit értenek mágián; a megállapítás helytelen, mert félreértésekre alkalmas és el nem fogadott, ez azonban őket nem nyugtalanítja, s a következő

pillanatban már készek is a következtetésekkel, hogy tehát a katolikus szentségek s a miseáldozat tana mágián alapul. És ez így megy az egész vonalon.

2. Ezzel a sajtószzerű logikával lehet kapcsolatban, hogy *polémiájuk is egészen rendkívüli*. Nem a nyugodt és meggyőzést kereső vitatkozás az ő módszerük, hanem valami egészen más. Szokásuk, hogy az *ellenük emelt vádakra legszívesebben egyáltalán nem felelnek*, hanem a legközelebbi alkalommal, mintha semmi sem történt volna, *nyugodtan megisméttlik a maguk állítását*. Tipikus példája ennek a Mária-imádás kérdése. Hiába cáfoljuk, hiába különböztetünk imádat és vallásos tisztelet közt. Mi, ha ellenérveket, ellenvetéseket hallunk, azonnal izgulunk, magunk s híveink előtt attól reszketünk, hogy rajtunk száradhat a vád, mintha mi kellő megokolás nélkül hinnénk és tanítanánk valamit s azért ilyenkor azonnal vitatkozunk, magyarázunk, megvédjük a tételeinket, megoldjuk az ellene hozott ellenvetéseket. Odatúl a legtöbb esetben szó sincs ilyesmiről. Mintha szóba sem állnának velünk, nem cáfolnak, *nem igyekeznek az ellenük felhozott érvekkel szemben a saját tanait megvédelmezni*. Egyszerűen legközelebb megisméttlik állításukat: a katolikusok Máriát imádják — mintha soha senki ellenük semmiféle érvet fel nem hozott volna.

3. Amennyire szeretik mellőzni a logikai okfejtést, a módszeres és világos érvelést és az ellenvetések cáfolatát, époly fáradhatatlanok a hitvita *érzelmi* mozzanatainak szemmeltartásában és kiaknázásában. Főérvük a hangulatkeltés. Hittani vagy egyháztörténeti könyveikben, cikkeikben, szónoklataikban szinte kézzelfogható az a törekvés, hogy olvasóikkal a maguk álláspontját érzelmi alapon kedveltessék meg, a velük szembekerült álláspontot pedig hasonló hangulati alapon tegyék hitelvesztetté.

Szembetűnő e tekintetben az ellentét pl. *katolikus és protestáns történetírók*, főleg egyháztörténetírók között. A katolikus történetírók — csekély és jelentőség nélküli kivételektől eltekintve — valósággal meg-

vetik és kiüldözik maguk közül az apologetikus történetírót: aggályosan vigyáznak arra, hogy a kívül állókat mértéken felül s bizonyítékok nélkül ne vádolják, a belül állókat viszont megfelelő tárgyi alap nélkül ne magasztalják. Senki pl. azon meg nem ütközik, hogy Pastor a Pápák történetében igen gyakran és igen keményen nyilatkozik egyes pápák hibáiról, a főpapok és egyháziak bűneiről s ahol csak lehet, elismeri a nemkatolikus tényezők érdemeit. Ilyesminek protestáns részen csak a legritkább esetben vagyunk tanui. Ott *a minden fölött való szempont a protestáns-magasztalás s gyakran valóságos őszinteségi rohamról* lehet beszélni, ha egyszer egy protestáns történetíró egy katolikus egyházi tényezőről teljes méltányossággal beszél.

Érdeemes e tekintetben akár a szelídebb protestáns egyházi írók, pl. Révész Imre könyveit lapozgatni; valósággal szembeszökő minden sorában a protestáns apologetikus irányzatosság. Ebből magyarázható, hogy a protestáns írók nagyobb részének valósággal ismeretőjele a beteges pápa- és jezsuita-gyűlölete, amelyet sikerült széles rétegekbe is beleszuggestálniok, sőt még liberalizáló katolikus körökben is visszhangot kelteniök vele. A protestáns átlagíró úgy beszél s ír a jezsuitákról s a pápáról, mintha azok nem is volnának keresztények, sőt nem lennének talán emberek sem. Egy német protestáns író nemrég figyelmeztette is író társait arra, hogy elvégre a pápa is ember, sőt keresztény!

Ez a túlfűtöten érzelmi beállítottság természetesen nagyon megnehezíti a nyugodt és tárgyilagos eszmecserét, az érvek higgadt lemerését, a közeledést. Viszont mégis érthető. A polemikusok valahogy tudat alatt érzik, hogy *merőben intellektuális alapon bajosan tudnák helyzeteket tartani, a saját táboruk lelkiileg hamarosan a katolicizmushoz csatlakoznék, ha benne az érzelmi ellentétet nem szítanák állandóan és hatásosan.* A polemisták támadó kedve mögött mindig

nagy adag félelem húzódik meg: félnek a katolicizmustól, annak érveitől, annak a lelkekre gyakorolt vonzóerejétől.

*

További sajátságos vonása a protestáns taktikának: *a baloldali irányzatokkal való fesztelen és aggálytalan összejátszás*. Összefügg ez a protestantizmus dogmatikai megkövetelenségével s teljes egyéni szabadságával. A legjámborabbnak s legkegyesebbnek hitt protestáns vezérlő férfiak semmi megdöbrentőt nem látnak abban, ha valaki pl. tagadja Jézus istenségét, ha Renan szerint magyarázza az evangéliumot (Hege-dús Lóránt), ha valaki Jézusban az istenségnek csak egy erőteljes megnyilatkozását látja (Makkai Sándor). Hasonlóképp *nem akadnak fenn azon, ha pásztoraik a szabadkőművességnek, esetleg szocialista pártnak vezető tagjai*. Nem hisszük, hogy ez a balpárttal való barátkozás tudatosan abból a számításból eredne, hogy ennek fejében a baloldali is erős támogatásban részesíti őket a katolikusokkal szemben. Tény azonban, hogy ez a helyzet: a baloldali lapok s irányuk feltűnő rokonérzéssel viseltetnek a protestáns vezető egyéniségekkel s az egész protestáns irányzattal szemben.

Része van ebben annak a körülménynek is, hogy a protestáns vezetők a liberális jelszavakat és fel-fogásokat szinte maradék nélkül a magukévá tették. Liberalizmus, szabadkőművesség, szocializmus sok tekintetben tiszta protestáns frazeológiával dolgoznak a közös és egyetlen komoly ellenféllel: a katolicizmussal szemben. Sok protestáns vezető ember jóhiszeműségét és fogalomzavarát bizonyítja, hogy ugyanakkor őszinte, mély vallásosságot is tanusít s a felebaráti szeretet műveiben tevékenykedik.

Végül még egy meglepő sajátosság: *agyonkritizálnak, de ugyanakkor agyonutánoznak is minket*. Attól kínosan óvakodnak, hogy a katolikus Egyház páratlan erkölcsi felsőbbrendűségét, szentjeinek, hiveinek, hit-hirdetőinek, intézményeinek, működésének egyedül-álló lelkeségét méltóképpen elismernék; a hivatalos

protestáns irodalom szerint mi még mindig csak szörnyű bálványimádók, a lelkiismeretek gúzsbakötői, a komoly vallásosság megölői, fanatikusok és babonák hirdetői, erkölcstelen bűnbocsátó-cédulák osztogatói vagyunk, nálunk a léleknek Istenhez szállása meghalt.

Ők az igaziak, akik lélekben és igazságban imádják az Istent. Mivel azonban ugyanakkor a verebek is csiripelik s néha önmaguk is bevallják, hogy a protestantizmus mint vallás a gyakorlatban jóformán csődöt mondott (Makkai Sándor), hogy belsőleg erősítsék a felekezet vallási életét, tehát *be nem vallottan minél több katolikus gyakorlatot honosítanak meg maguk között*. Utánozzák azokat, akiket egyidejűleg a sárga földig lehordanak. A Mária-kongregációk és jámbor egyesületek mintájára ők is alapítanak hasonló egyesületeket, apácáink utánzására diakonisszákat szerveznek, a szentgyakorlatok mintájára „csendes napokat” rendeznek, a világi apostolkodás és intenzívebb lelkipásztorkodás követésére belmissziót építenek ki. Utánoznak minket a karitás és a missziós buzgalom terén, sőt ami ennél is fontosabb: az egyházszervezet terén. *Püspökeik ma már csaknem olyan joghatóságot gyakorolnak papjaik és híveik fölött, mint a katolikus püspökök*. Egyházlátogatásokat végeznek, felülvizsgál-
nak, intézkednek, áthelyeznek, fegyelmi ügyeket intéznek. Mi katolikusok alapjában véve csak örülhetünk ennek, mert minden lépés, amelyet a protestánsok a komoly vallásosság s a katolikus egyházi gondolat felé tesznek, bárha közvetlenül erősíti is a felekezetüket, végeredményben mégis közelebb hozza őket hozzánk.

Meg fog-e valaha változni a protestánsok katolikusellenes elzárkózása? Nem valószínű. Talán széles körökben indul meg, mint Angliában s az Egyesült Államokban, katolizáló törekvés, széles, világi rétegekben fog lényegesen meggyengülni a katolikusellenes hangulat, az izlés általános előhaladásával valószínűleg a felekezeti polémia hangja is még lényegesen szelidül és finomul. De a protestáns vezetőemberek közeledését, sajnos, nem várhatjuk, éppen azért, mert

felekezeti életük és öntudatuk nem okok latolgatására, hanem ellenkezőleg: hangulatok elmélyítésére s kiélezésére van beállítva.

Azonkívül a *protestantizmus nemcsak felekezet, hanem irányzat is*, amelynek, valljuk meg, a katolikusok közt is tömérdek követője van. Az egyéni vallás (vagy vallástalanság), a vallási liberalizmus, a megkötetlenség, a kemény következtetések útjából való kitérés, a divatos szólamok és felfogások előtérbehozása nagyon sok katolikust is, bárha öntudatlanul, a protestáns táborhoz szólít; ezért is látjuk, hogy a katolikusok jókora része a protestantizmuson semmi kivetnivalót nem talál, éppen nem vonakodik attól, hogy a protestáns szellemű lapokat járasson, protestáns elveket kövessen.

*

Éppen ebben rejlik a *protestantizmus szerepe a kereszténység újkori fejlődésében s jövőjét* illetően is.

A protestantizmusnak indirekte rendkívül áldásos hatásai voltak. Mint később a francia forradalom nagy egyházégése egyszerre véget vetett a gallikanizmus és janzenizmus eretnekségének a katolikus falakon belül, vagy ahogy a magyar kommunizmus rémuralma egyszerre kiábrándította a magyar ú. n. papi-tanács megszedültjeit, úgy a XVI. század nagy egyházforradalma s a velejáró rettenetes vallásháborúk egyszerre véget vetettek annak a szörnyű tespedésnek és süllyedésnek, amelyet az Egyház kormányzata az avignoni fogság kora óta fent és lent, pápai trónon, püspöki székeken, a szerzetesi és világi papság körében oly fájdalmas egyhangúsággal felmutatott. Úgy látszik, az Egyház embereinek is kell az állandó ostorcsapás, a kemény és rideg figyelmeztetés arra, hogyha kötelességüket híven nem teljesítik, mindent, még a maguk evilági jólétét is veszélyeztetik.

Amióta protestantizmus van, azóta elképzelhetetlen, hogy a pápai trónon Borják vagy akár csak Della Roverék is üljenek; elképzelhetetlen, hogy a püspöki székek merőben az elszegényedett főnemesi családok

sarjainak ellátó helyei legyenek, vagy hogy a szerzetesházakban olyan fejetlenség és lazaság kapjon lábra, mint az azelőtt bizony néhol megvolt. Amióta protestantizmus van, azóta a katolikus lelkipásztorok, teológusok, történészek stb. állandóan egy rideg, nem jóindulatú, de éppen azért *egészséges külső ellenőrzés alatt állanak*; itt van a szigorú cenzor, aki még a jót is hajlandó rosszra magyarázni, hát még a csakugyan rosszat nem engedi ki megrovás és vádemelés nélkül! Amióta protestantizmus van, azóta a katolikus Egyház belső élete is felvirágozott, tevékenysége megsokszorozódott, felelőségének érzete megélelénkült. Így tud a Gondviselés a bajból is jó eredményt származtatni.

Másképp azonban kétségtelen, hogy a protestantizmus és a vallásszakadás nemcsak a katolicizmusra, hanem majdnem sokkal inkább még *az összkereszténységre nézve rendkívül káros és fájdalmas hatású volt*. A keresztény Európa fejlődésének és befolyásának egysége megoszlott általa s így a kereszténység kifele nem léphet fel többé, mint a középkorban annyi esetben, zártan, határozottan, egységes erőben. Rengeteg értékes erejét, idejét, figyelmét kell belső harcra, polémiákra, vetélkedésre pazarolnia, amikor erejét sokkal hasznosabban a vallástalanság és erkölcstelenség felburjánzásával kellene szembeállítania. Ennél is sokkal veszélyesebb következése a vallásszakadásnak a keresztény hitörökség meglazulása, bizonytalanná tétele, széthullása, amely a protestantizmus nyomán mindenekelőtt a protestáns tömegekben, de aztán az egész modern keresztény társadalomban is oly fájdalmas általánosságban megfigyelhető.

Ez a széthullás anyagi és forradalmi jellegű. *Anyagi irányban* jelenti a keresztény tanokba vetett hitnek s az ez alapon való keresztény gondolkodásnak és életnek teljes megingását. Ha nincs többé dogma, ha mindenki azt hisz, amit akar, akkor hát semmi sem igaz és semmi sem biztos többé. Mindent lehet tagadni, mindenem túl lehet magunkat tenni. Még Jézus istensége és a személyes Isten léte sem érinthetetlen, biztos

kincs többé a „keresztény” Európa egyetemes-ségének.

Amit a stockholmi egységkonferencián a protestánsok és szakadárok maguk bevallottak, amit Makai Sándor („Öntudatos kálvinizmus”-ában) szintén fájdalmasan panaszol: a protestantizmus egy átjáróház, egy vendégfogadó lett, amelyben mindenki otthon érezheti magát, akár hisz, akár nem, s nincs senki, akinek joga lenne a feltételeket megszabni, amelyek mellett valakit protestánsnak s kereszténynek el kellene ismerni. A hittan teljesen szétfolyó, levegőszerű semmivé válik: aki akar, hihet, és aki mit akar, azt hiheti; hitszabály nincs, tehát hitegység sincs. Ez voltaképpen maga a semmi, a nihil.

És ennek a dogmátlanságnak sok tekintetben megfelel az *erkölcsi* élet is. Mi az, ami nem szabad? Ha egyszer mindenki maga magyarázhatja a kinyilatkoztatást s értelmezheti pl. a VI. parancsot is úgy, ahogy akarja, ha egyszer a protestáns püspökök az evangéliumnak a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó határozott elveit egyszerűen félretehetik: mi az akkor még, ami az egyéni szabadgondolkodással szemben érintetlen marad? Ha ma az európai (és amerikai) keresztény társadalom jókora része ma semmiben sem hisz és az ösztönei szerint él; nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusok jó része is: ez a vallásszakadás által teremtett hittani és erkölcsstani meglazulás egyenes folyománya. Ha ma általános elkereszténytelenedésről panaszkodunk, ezért a legszomorúbb helyzetért legjobb akarattal sem tehetünk más tényezőt felelőssé, mint a vallásszakadást és a protestantizmust. A katolicizmus csak annyiban bűnös benne, hogy erélyesebben, következetesebben s fürgébben nem állta útját a vallásszakadásnak s a protestáns felfogások terjedésének még a katolikus társadalmon belül is.

*

A széthullás másik, még lényegesebb mozzanata a *forradalmi* szempont. A vallásszakadás forradalom volt s azzal a forradalmi elvvel együtt, amely szerint

a kinyilatkoztatás őrzésében, hiteles magyarázatában s alkalmazásában az egyházi tekintélynek többé semmi szerepe nincsen, az európai kereszténység felbomlásának be kellett következnie, sőt ha csoda nem történik, a jövőben is folytatódnia kell. Az egyházi tekintély hordozói nagyon sok esetben hibásak voltak (ma is hibásak lehetnek) abban, hogy tekintélyük aláásatott és népszerűtlenné vált, de magában véve ez a tekintély — még ha eltekintünk is annak isteni elrendelésétől — a vallási élet szilárdságának fenntartásában egyszerűen nélkülözhetetlen. Ahogy hadvezér és tisztek nélkül csatát nyerni nem lehet, úgy nem lehet Krisztus birodalmát sem diadalra vinni, ha felsőbb tekintéllyel kormányzó s irányító vezetőket nem ismerünk el.

A vallásszakadásnak az az alapgondolata, hogy papságra és pápaságra szükség nincs, a pápa az Antikrisztus megszemélyesítője stb.: ez lett a keresztény gondolat uralkodó helyzetének legvégzetesebb s leghatékonyabb megdöntője az európai társadalomban. Az egyházellenes iránynak ez a diadalrajutása mélyen behatolt a katolikus tömegekbe is. Ma az a helyzet, hogy Krisztus Menyasszonyának: az Egyháznak, az emberiség legnagyobb jótévőjének és Európa civilizálójának ma szinte könyörögnie kell a létért, ezer ellenhatás közt kell jogait és igényeit fenntartania és védelmeznie. Tömérdek azoknak a száma, a művelt osztályokban nem kevésbé mint a proletártömegekben, akik izzó gyűlölettel tekintenek Krisztus küldöttjeire, felkentjeire, az apostolok utódaira és missziói örökösreire. Egész országokban ki-kiút néri borzalmasságban az egyházüldözés; alig van Európában és Amerikában ország, amelyben az utóbbi száz év folyamán ismétetlen fel nem lángolt volna a nyílt pap- és egyházüldözés. Hogyan lehet komoly hitéletről, evangelizálásról, a tömegek vallásos és erkölcsös befolyásolásáról, vezetéséről, gondozásáról szó? Az emberek nem azt tekintik kegynek, hogy Krisztus apostolai szóbaállanak velük, hanem azt, hogy ők állanak velük szóba!

Az egyházi tekintélynek ez a módszeres támadása, lejárata, üldözése, állandó befeketítése a vallászakadás legsötétebb öröksége, 400 éves munkájának legpusztítóbb eredménye. S mivel ennek az egyházellenes aknamunkának heve előreláthatólag soha csökkenni nem fog, amíg protestantizmus van, azért a *kereszténység jövője belátható időn belül állandóan igen szomorú távlatokat mutat*. Ami jó eredmény a protestantizmus kritizáló és sarkaló hatásával adódik, azt tiszszeresen felülmúlja a protestantizmus bomlasztó, tekintélysorvasztó és ezzel az Egyház legbensőbb életéjét megbontó hatása.

Ismételten hangsúlyoznunk kell: ebben a mindenkép gyászos fejlődésben nem a protestantizmus az egyetlen felelős tényező; az egyházi és pápai tekintély legvégzetesebb megingatása közvetlenül nem is általa, hanem a katolicizmust belülről támadó forradalmi mozgalmaknak: janzenizmusnak, gallikanizmusnak és jozefinizmusnak az eredménye. Azonban annyiban mégis közvetve a protestantizmus felelős mindezért, amennyiben mindennél jobban ő indította meg a forradalmi mozgalmat az egyházi tekintély ellen s az ő általa képviselt eszméknek voltak folyományai a katolicizmus falain belül támadt, fent említett mozgalmak is, valamint a modern életnek az a végzetes ellaicizálása, elszekularizálása, amely napjainkat annyira jellemzi. Hiszen a kereszténységtől belsőleg elfordult, közömbössé vált lelkek legszívesebben ma is azzal mentegetik viselkedésüket, hogy az egyházak papjainak örökös civódásaitól megundorodtak s valamennyiből egyaránt kiábrándulva, valamennyinek egyszerre és egyformán hátat fordítanak.

A katolicizmus jövője.

Mindeddig a katolicizmusról szoltunk elsősorban, sőt a kereszténységet a katolicizmussal azonosítottuk. Mi lesz azonban e fejlődésben a protestantizmus és a keleti skizma szerepe?

A protestantizmusnak a vázolt fejlődés menetében mindenesetre nagy szerepe lesz, aminthogy nagy szerepe volt az újkori kereszténység mai helyzetének kialakulásában s a katolicizmus legyöngülésében is. Optimista elgondolások ismételten azt a prognózist állították föl, hogy a protestantizmus a maga szabadkutatási és szubjektivista elveinek folyamányaként mindinkább szét fog töredezni, szektákra, sőt egyháználküli alanyokra fog hullani, nagy tömegeiben pedig a neopaganizmus áldozata lesz. Sőt voltak, akik a születési arányszám, a házassági elválások s az öngyilkossági statisztikának a protestánsokra nézve kedvezőtlenebb elhajlása következtében a protestantizmus záros határidőn belül való kihalását és megszűnését jósolgatták.

Kétségtelen, hogy a protestantizmus a számbeli, tanbeli és szervezetbeli dekompozíció útján halad, de azért a megszűnését jövendőlni naivság lenne. Mert először is a dekompozíció folyamata (itt mellékes, hogy protestáns hatásra-e vagy sem) a katolikusok jókora tömegét is elérte már s az *újpogányság ma már semmiesetre sem kizárólag protestáns fejlődési vonal*. De azt sem szabad felednünk, hogy a protestantizmus, talán szerencsés következetlenségéből, de csakugyan elég széles tömegeket ma még vissza tud tartani s valószínűleg a jövőben is vissza fog tartani a szervezeti és hittani széthullástól, sőt észrevehető benne az a talán nem mindig tudatos törekvés is, hogy a katolikus Egyház bevált módszerei alapján rendezkedik be, s amennyire teheti, szorgalmasan merít a közös, tehát eredetileg katolikus hitbeli erőforrásokból. Megállapítható ez egyfelől a protestáns felekezeti vezetőknél, akik hierarchiát építenek ki, bensőséges áhítatéletet növelnek nagyra híveik egy részében, karitást szerveznek, sőt igen impozáns missziós tevékenységet folytatnak az itthoni s a tengerentúli pogányok között. De megállapítható a protestáns laikátusban is, amelynek tagjai, köznép és értelmiség egyaránt, sokszor csak néhány negatívumban különböznek gondolkodás, hit,

erkölcs és életfelfogás tekintetében a hívő katolikusoktól.

Viszont a protestantizmusnak az a szárnya, amely a kereszténységből már alig őrzött meg egyebet, mint néhány általánosan hangzó, elmosódott értelmű jelszót, vagy amely hitben, erkölcsiségben és egyházszervezeti életben már a teljes semmihez érkezett el, amint ez a nyugati államok s Amerika protestantizmusának talán túlnyomó többségénél így van, annyi vitalitást még a tagadás alapján is megőrzött s könnyen meg fog őrizni a jövőben is, amennyi ennek a protestantizmusnak, mint egy a minimumra desztillált életiránynak a fennmaradásához szükséges. Ennek az életiránynak a lehetőségét kétségbevonni veszedelmes önámítás lenne, annál inkább, mert hiszen a keresztény eszmetartalmat néhány jelszóra lezsugorító, minden pozitív hitéletet megvető és lekicsinylő, az erkölcsi követelményeket a legegyszerűbb s legkönnyebb néhány paragrafusra lecsökkentő „közömbös kereszténység” már a katolikus tömegek jókora részét is meghódította s a katolicizmus talpraállásának egyik legnagyobb akadálya. Mindössze azzal a különbséggel, hogy a katolicizmus talaján ez a közömbösség fogalmi ellentmondás, míg a liberális protestantizmusnál logikus következés, és azzal a még fontosabb különbséggel, hogy ez a közömbösködő viselkedés az érzelmi katolikust ellentétbe állítja a saját egyházával, míg a protestáns az ilyen attitűd mellett is jó protestánsnak érzi magát s felekezete sem tekinti mindig elveszett tagjának.

Várható-e, hogy ez a helyzet megváltozik?

Erre egyelőre kevés a remény. Amiről egykor Leibnitz és Bossuet álmodtak, amit mint szent és nemes kívánságot sokan ma is hangoztatnak, az újraegyesülésről, a protestánsok nagy tömegeinek az Egyházhoz való visszatéréséről, sajnos, reálisan beszélni nem lehet. A protestánsok legszélesebb tömegeibe annyira beleidegződött a katolikus Egyházzal szemben való ellenszenv, hogy ennek megváltoztatása

egyelőre nem számíthat a lehetőségek közé. Tizezres és több tizezres számú konverziók Angliában s az Egyesült Államokban, sűrű katolizálás valamennyi vegyes vallású országban: igen, de tömeges áttérés, valóságos áttéresi mozgalom: nem. *A protestáns lelkipásztorok gondoskodnak arról, hogy a protestáns tömegek a katolicizmust meg se értsék, meg se hallgassák, érveivel meg se ismerkedjenek.* A katolizálás ily körülmények közt csak kivétel maradhat; gyakori kivétel, de kivétel.

A protestantizmus a lényegénél fogva harcra van beállítva; innen az a szívós, bámulatrakeltő és végtelenül ügyes guerillaharc is, amely részéről a pozíciók: *egyéni és intézményi pozíciók elfoglalásáért* állandóan folyik s ami a mi előbbrejutásunkat, a katolicizmus megszilárdulását és fejlődését is érezhetően akadályozza. A protestantizmus nem is tehet másképp: ha megszűnni nem akar, állandóan forgatnia kell a csatabárdot; a katolicizmus elleni harcra életfenntartás szempontjából fontosabb, mint a közös keresztény értékek őrzése s ápolása. Mindezt mi sokszor nehezen értjük meg, de meg kell értenünk, ha a helyzetet félreismerni nem akarjuk.

*

Mindössze kettőt remélhetünk. Egyik az, hogy *a katolicizmus fokozatos társadalmi megerősödése* folytán polémiamentesen is diadalra vihetünk bizonyos nagy keresztény s egyben katolikus elveket és érdekeket. A fentebb vázolt módon rekrisztianizálhatjuk a társadalmi, kulturális, gazdasági és nyilvános életet s akkor a protestantizmusnak is bizonyos fokig akaratlanul és észrevétlenül is velünk kell jönnie olyanformaképpen, mint ahogy a forradalmak utáni keresztény fellendülés idején a protestánsok széles tömegei is velünk jöttek, szinte ragadtattak a keresztény reformgondolat felé, amelyet pedig azelőtt, mint a liberalizmus és szabadkőműves irányok követői, buzgón támogattak. (A háború utáni keresztény fellendülés protestáns egyházi képviselői még néhány

évvél azelőtt, mint *Ravasz László is a szabadkőművés-ség aktív tagjai* voltak.) Ha egy gondolatirány meg tudja hódítani a közgondolkodást, akkor a vállára vesz és magával ragad mindenfajta embert, bármilyen krédóhoz vagy felekezethez tartozik.

A másik, amiben bízhatunk, az, hogy a felekeze-tek között a műveltség és *történelmi okulás terjedésével* lassankint talán mégis több finomság, elfogulat-lanság és udvariasság alakul ki, ami, ha nem szünteti is meg az ellentétes felfogásokat s azoknak polémikus érvényesítését, mégis barátságosabb atmoszférát teremt, amelyben egymás véleményét és gondolkodását nagyobb tiszteletben tudjuk tartani s igyekszünk becsületesen megérteni. Ez az irénikusabb, béküléke-nyebb atmoszféra feltétlenül a katolicizmusnak fog inkább kedvezni, mint a protestantizmusnak, amennyi-ben a katolikus gondolat érvényesülésének legfőbb akadályát, a szenvedélyes szellemet, a csökönyös elzárkózást csökkenti. Művelt protestánsok közt, főleg ha világiak, ennek a finomabb és megértőbb érintkezési módnak már gyakori eseteivel találkozunk, s ha ez a finomulás tovább tart, elképzelhető, hogy vezető helyen álló protestánsok nem fognak nagyobb ellenállást kifejteni a katolikus szellemnek a közélet-ben és kultúrában való érvényesülése ellen. S ezek-nek a viselkedése valószínűleg csillapítólag és gátló-lag hat majd vissza a felekezeti akarnokok és harcias-odók viselkedésére is.

Ez a két szempont tehát bizonyos optimista vára-kozásokat a protestantizmussal kapcsolatban is iga-zolni látszik.

Mi hát a jövő valószínű prognosztikonja a keresz-ténység és névleg a *katolicizmus fejlődését* illetőleg?

Arról, hogy a kereszténység valaha a jövőben még egyszer visszanyerje egykori hegemoniáját és viláгурalmát, abban az értelemben, ahogy azzal a középkor derekán, a népvándorlás korának alkonyán bírt, semmiesetre sem lehet szó. Nemcsak azért nem, mert hiányoznak az első hódítás előfeltételei, a rész-

ben primitív, mindenesetre szellemileg és vallásilag szegényes népek készsége egy feltétlenül jobbnak s pozitívabbnak befogadására, messzelátó fejedelmek őszinte hajlandósága az újonnan megismert kereszténység iránt s az a hatalma, hogy a maguk hitét és meggyőződését különösebb erőszak nélkül is egész népük közkincsévé teheték. Hanem azért is, mert az általános demokratizálódás és népkultúra korában minden ember többé-kevésbé maga dönti el, milyen krédóhoz vagy világnézethez akar csatlakozni s a közszabadságok a kereszténység ellenfeleinek is teljes szabadságot biztosítanak abban az irányban, hogy a maguk felfogásait a legszélesebb körben s minden rendelkezésre álló eszközzel terjesszék.

A kereszténység ma nem „kötelező” hitvallás, még a szó tágabb értelmében sem, még úgy sem, mint a francia forradalom előtt volt, még azokra nézve sem, akik a polgári életben keresztényeknek vagy katolikusoknak nevezik magukat. A *világnézeti zűrzavar teljes* és elképzelhetetlen, hogy valaha megszűnjön, hogy valaha olyan hatalom jelentkezék a földön, vagy olyan szellemi irányzat kerüljön felülre, amely vele leszámolhasson. Mindig lesznek hívők és hitetlenek, a hívők serege talán számban, erkölcsi értékben, szervezettségben s erőben hihetetlenül növekedni fog, de az élet maga, az *európai társadalom, a kultúra a maga egészében nem lesz többé soha keresztény vagy katolikus.*

*

Mindössze kettőt lehet remélni, ami a kereszténység társadalmi hegemoniáját legalább viszonylag még helyreállíthatja. Egyik a katolicizmus belső megerősödése, minél fogva a közéletnek és kultúrának még igen hatalmas tényezője s irányítója lehet; a másik a társadalom egészének, kultúrának, politikának és szociális életnek nagyobbfokú újabb közeledése a katolicizmushoz, egy újabb orientáció az Egyház elvei, tanai, morálja, intézményei s végül maga az Egyház felé.

El lehet ugyanis képzelni, hogy a katolicizmus oly szerencsésen fejlődik, oly életerős szervezeteket teremt, olyan sajtóval, irodalommal, tudománnyal, iskolaüggyel, szociális intézményekkel rendelkezik, annyira ki tudja építeni, talán éppen a vezető országokban is a politikai hadállásait, oly elevenné pezsdül a katolikus tömegek hitélete, oly komoly és rendszeres lesz a lelkipásztori ellátása, oly tömegeket tömörít egyesületeibe s a Katolikus Akcióba s azokat annyi eleven hittel, lelkesedéssel, öntudattal és hódító erővel tudja eltölteni, hogy láthatatlan, de mindenütt jelenlevő hatalommá lesz, amellyel mindenkinek számolnia kell, magánosoknak és kormányoknak, sajtónak és irodalomnak, s amely már tekintélyénél és súlyánál fogva bizonyos propagatív erőt is tud kifejteni.

A katolikus erő lehetetlenné tesz majd minden erőszakot és jogtalanságot az Egyházzal szemben, elveszi kedvét azoknak, akik méltatlan fegyverekkel szeretnek a katolicizmussal szemben hadakozni addig, amíg erőteljes ellenállásra nem találnak. A katolicizmusnak módjában lesz odahatni, hogy a vallásellenes támadásokat, valamint a keresztény erkölcs elleni merényleteket a közhangulat is épűgy elítélje, mint ahogy megtűrte és szinte megkívánta azokat a liberalizmus és vallásellenesség fénykorában. Hogy mindez nem lehetetlen elképzelés, mutatja az utolsó fél évszázad s főleg a háború utáni idők fejlődése.

A mai fiatalság már szinte el sem tudja képzelni, *milyen megvetett és szomorú volt a katolicizmus helyzete Európa legtöbb országában még csak a háború előtt is*, hát még a múlt évszázad második felében. Milyen hang járta vele szemben a sajtóban, a parlamentekben, a tudós társaságokban s a közéletben. Milyen diadalokat ült a felvilágosodás és racionalizmus szelleme, a Rómaellenesség, a materializmus, az államistenítés elmélete. Ma már legalább annyira vagyunk, hogy ez az éles keresztényellenesség jóformán megszűnt, egy Rosenberg Alfréd az európai közvélemény előtt általános elítélés tárgya s közhely

már az a megállapítás, hogy a Vatikán az egyetlen hatalom, amelynek erkölcsi nimbuszát a háború utáni idők nemcsak meg nem tépázták, de sőt gyarapították. Ez a külső respektus a katolicizmus előtt természetesen még éppen nem annyi, mint benső meghódolás előtte, amint az a vallásossági hullám, amely ma Európát előnteni látszik, sem jelent okvetlenül pozitív kereszténységet. Sőt még a katolicizmuson belül is kételkedni lehet néha azon, hogy egy bizonyos rajongás a katolicizmus misztikájáért vagy akárcsak liturgiájáért is csakugyan mindvégig őszinte és komoly katolicizmus-e. Mégis ezek a jelenségek annyit feltétlenül bizonyítanak, hogy a katolicizmus életereye ma is diadalmas, hiszen olyan irtózatos mélypontokból is ki tudott emelkedni, amilyenekre a francia forradalomtól a XIX. század második feléig tartó, hihetetlen megálázottság és félreszoríttatás idejében szállt le.

*

A katolicizmus általános fellendülésének másik, elképzelhető lehetősége abban állna, hogy maga az állam, a társadalom s a kultúra csömörlik meg annyira a maga tévedéseitől, hogy újra visszavágyik a katolicizmus eleven értékeihez s az Egyházat mintegy a szociális és erkölcsi hatásain keresztül szereti meg újra.

Ilyenféle reakció mutatkozott a történelemben éppen a forradalmak utáni időkben? Napoleon nem pietizmusból fordult a kereszténység felé és Chateaubriand írói körének hitvédő sikerei sem merőben a soká elfojtott vallási érzés rejtett forrásaiból táplálkoztak. A háború és a forradalmak utáni Magyarország sem ok nélkül vallotta magát egyszerre ismét kereszténynek annyi liberális fogadkozás és racionalista hősködés után. Ha egy napon az orosz tömegek felszabadulnak a bolsevizmus véres jármából, előre sejthető, micsoda elemi erővel fognak ismét a ma letiltott és felgyújtott oltárokhoz visszamenekülni.

Nem látszik lehetetlennek, hogy egy ilyen vissza-

térő és megtérő folyamat egyszer még eleven, elemi erővel lesz úrrá a művelt emberiségen. Az államélet terén a csömörlésnek máris feltűnő jelei mutatkoznak: az abszolutizmus korára a demokrácia féktelensége következett, erre pedig a diktatúrák divatja; az emberiség addig szavalt a szabadságról, míg végre a totalitárius állam egyeduralmi képviselőinek vesszeje alá hajtotta engedelmesen a fejét. Ebből is ki fog vergődni s akkor ott mered előtte a kérdés: hát akkor mi a helyes államkoncepció mindeme csödbekerült kísérletek után?

Ugyanilyen a helyzet a gazdasági és szociális élet terén: a liberalizmus és szocializmus elégtelensége valósággal kiált egy jobb és életképesebb rendszer után. A családi erkölcs, a nevelés, a nemzetközi kapcsolatok — mind olyan helyzetképet mutatnak, amely legalább is elképzelhetővé teszi a tévutakra került társadalom javarészenek erőteljes visszakanyarodását a keresztény gondolat útjára. Ez a közvetlenül inkább csak opportunisztikus és utilitarista föleszmélés természetesen még ebben az optimista feltevésű eshetőségben sem jelent még teljes értékű katolicizmust és *nem jelenti azt sem, hogy az egyházi tényezők minden alkalommal fel fogják ismerni a döntő pillanat jelentőségét s a maguk részéről meg fogják mindig könnyíteni a tékozló fiúnak a hazatérés útját és akaratát.* De ismét el lehet képzelni a legjobbat is: hogy igenis résen lesznek s mint a népvándorlási pápák, éles szemmel és széles, ölelő gesztussal segítik elő a rekrisztianizálási folyamatot. És ami szintén lehetséges és éppoly fontos: az Egyházban nem fognak hiányozni sem papi, sem világi részen azok a *gondviselésszerű férfiak*, akik a sorsdöntő pillanatokban egyéniségük súlyával és varázsával, felsőbbrendű intelligenciával és akciójuk átütő lendületével szerencsés irányt tudnak szabni ennek a fejlődésnek.

Ezeknek a kedvező eshetőségeknek szerencsés találkozása esetén *újszerű virágzás várhat még a kereszténységre*, ugyanolyan, amely továbbra sem

hat senkire a kényszer erejével s a keresztényellenes tábor harci szenvedélyét s az egyes emberek ezernyi bűnös hajlandóságát természetesen nem hatástalantja teljesen, mégis sokban még a III. Incék egyházi imperializmusánál is sokkal értékesebb hatalommá emeli a katolicizmust, mert szabad és művelt emberek milliói fölött emeli föl Krisztus trónját, nem primitív, középkori emberek fölött s azokat nem a nyers kényszer erejével, hanem egy általánossá lett keresztény belátás társadalmi érvényesülésével tartja meg a keresztény gondolat és élet bűvkörében.

Ez természetesen optimista, de nem *lehetetlen* elgondolás. Főlemelő és sarkaló momentum azonban benne, hogy ennek a folyamatnak előmozdítása igen nagy fokban a *mi kezünkbe van* letéve. S mennél szélesebb s értékesebb katolikus köröket jár át ez a meglátás, annál több a remény arra, hogy az optimista elképzelés többé-kevésbé meg is valósulhat.

A katolicizmus ellenségei.

I.

Nem mond újat, aki megállapítja, hogy a katolicizmusnak fennállása óta, amint rajongóan lelkes hívei, védelmezői, mártírjai, úgy elkeseredett ellenségei és üldözői is mindig bőven voltak és vannak. A katolicizmus alapítójával azonnal szembehelyezkedtek a farizeusok és Heródések, az áltudósok és a kéjencek; s az élet-halálharcban igazság és gyűlölet közt mindjárt kezdetben a második félhez szegődött a blazirtak, a gondolkodni restek, a szkeptikus és elvtelen Pilátusok serege. Ez a három fajta típus aztán soha ki nem halt a katolicizmus kíséretében; amint nem haltak ki odabenn, a katolicizmus keretén belül az ingadozó Péter és áruló Iskariót utánzóik sem. S aki ma az eszmék világát csak kissé is behatóbban vizsgálja, aki például az ujság- és folyóiratirodalmunkban tükröződő szellemi harcokat figyeli, ha akarja, sem zárkóz-

hatik el a meggyőződés elől, hogy mint Goethe mondta, a harcok legmélyebbje s legmaradandóbbja örökké a hit és hitetlenség összetűzése lesz.

Azok, akik legjobban szeretik adni az érdeklődést a katolicizmussal szemben, akik szeretik úgy tüntetni fel életfelfogásukat, mint amelyben a katolicizmus nem is ellenség már, de el is temetett, többé komolyan számba se vehető valami, éppen a katolicizmussal szemben tanúsított ideges, félnék, ingerlékeny viselkedésükkel árulják el, hogy bármennyire szeretnék is, a katolicizmust nem tudják halottnak, túlélt s egyszerűen elhanyagolható tényezőnek tartani. Küzdenek ellene, folyton róla álmodnak, róla fantáziálnak, róla írnak és beszélnek, ellene agitálnak, ott is, ahol meg nem nevezik. Egész viselkedésükön látszik, hogy világnézetüknek s irányuknak csak egy komoly ellenfelét ismerik s ez a katolicizmus.

Vessünk pl. egy pillantást akár a szabadkőműves, akár a szocialista vagy egyébként „szabadgondolkodó” lapokra. Nincs számuk, hol a „vallás erkölcs”, a papsággal, a kereszténységgel (mely alatt azonban bármennyire tiltakoznak ellene, mégis mindig csak a katolicizmust értik) ne ingerkednének. Választottabb, okosabb, ravaszabb fejeik iparkodnak ezt az ideges félelmet és ellenszenvet lehetőleg eltüntetni s legfeljebb ha alkalomadtán, sor közt térnek ki rá; de egész gondolatkörük és gondolatfejtésük a tanu rá, hogyha nem mondják is ki, legfőképp ellene küzdenek és tőle remegnek. Olyanféleképp, mint ahogy bizonyos konzervatív, de megfélemlített antiszemiták cselekszenek, akik sohase merik leírni a zsidó szót, bár minden gondolatukból s minden írásukból kitetszik, hogy a társadalmi bajok $\frac{9}{10}$ részét a zsidóság befolyásának érzik. Valósággal az a látszat, hogy a nagyhangú szociálista vagy szabadkőműves program összes egyéb pontjai csak az írott malaszt szerepét játsszák; ami a szocializmust és szabadkőművességet igazsággal s csaknem egyedül érdekli, az a kereszténységnek, mégpedig kifejezetten a katolikus vallás befolyá-

sának letörése. A többi nem számít. A többi, úgy hiszik, magától fog jönni.

E megállapítás mellett mellékes, vagy legalább is másodrangú kérdés, mi az antikatólikus munkában a végső és mi a közvetlen cél; más szóval, hogy a katolicizmus elleni gyűlölet és ellenszenv-e a voltaképpeni vezérlő motívum, vagy pedig ez is csak eszköze és lényeges feltétele az anyagi érdekek, faji és osztály érdekeltségek előbbrevitelének. Más szóval, hogy elsősorban *antikeresztény* mozgalom-e úgy a szabadkőművesség, mint a szociáldemokrácia, avagy merőben *utilitarisztikus* célzatú-e, amelynél a katolicizmus elleni agitáció csak eszköz a célhoz.

Minden esetben meglepő azonban ez a mélyen gyökerező ellenségeskedés a katolicizmussal szemben. Nem mintha érthetetlen volna, hanem mert csodálatos elfajulása kell hozzá az emberi gondolkozásnak, hogy bármi lélektani okból is, be ne lássa, mennyire esztelen és méltánytalan dolog, ha valaki, nem mondom, a szenvedély felvillanásainak örületében egy-egy percig, de állandóan és egész életével ellenségévé lesz a vallásnak és éppen a kereszténységnek és névleg a katolicizmusnak. A kereszténység története a civilizáció, a népjólét, a lelki nemesbülés és művelődés története. A katolicizmus építette mindazt, ami a mai kultúra épületében igazán magasztos, igazán égbetörő s lelket gazdagító. A katolicizmus nélkül Tibet és Korea volnánk ma is. Az ókor kultúrája magában hordta a bomlás csiráit éppen azért, mert nem volt teljes, nem volt lelki és erkölcsi, nem volt keresztény kultúra. Tudomány, művészetek, polgárosult élet, népjogok és személyi szabadság, a nő és a gyermek emberi méltóságának visszaszerzése, a családi élet tisztasága, karitás és szociális érzék, közoktatás és közművelődés, szegény- és beteggondozás, a modern jogállam kialakulása, az ipari és kereskedelmi tisztesség megteremtése s amennyire lehetett, megőrzése, közlelkiismeret, közbecsületérvzés, általános kötelesség-

érzet és közerkölcsiség, melyet semmiféle új erkölccsel és üzleti morállal mindeddig nem lehetett sem pótolni, sem a tömegekből teljesen kiirtani s amit még a katolicizmus ellenségei is kénytelenek, akarva-nem-akarva, zsinórmértékül elismerni: mindez a katolicizmus létesítménye. Hogy lehet mindemellett a katolicizmusra haragudni? Hogy lehet legfőbb és egyetlen kultúrtényezőnek el nem ismerni, hogy lehet a történelmi és társadalomtudományéltatás legszebb díszjelzőivel el nem halmozni, legyen bár a katolikus vallás valakinek gondolkörétől, neveltetésétől, kényelmi szempontjaitól még oly távoleső életirány?

Annál meglepőbb ez a tény, a modernségbe belezsugárzott emberek, agitátorok és félrevezetettek ez elfogultsága a katolicizmussal szemben, mert sohase hiányzottak a kereszténységtől életirányukban legmesszebbállók közt is olyanok, akik akár valami ellenállhatatlan vágytól ösztönözötten, hogy egyszer igazán és őszintén felfedjék legmélyebb gondolataikat a katolicizmus felől, akár mert nem tudták a tettetést a határtalanságig vinni, a legékesebbszóló szavakkal megvallották bámulatukat a katolicizmussal szemben, melyet a gyakorlati életben se nem követtek, se nem védelmeztek. Ismeretesek e tekintetben *Goethe*, *Heine*, *Montesquieu*, *Voltaire*, *Rousseau*, *Renan*, *Ranke*, *Harnack*, *Macaulay* és más számosak nyilatkozatai. Az igazság mindenható ereje csikart ki ajkukról oly szavakat, melyekkel voltaképp egész irányuk szembe helyezkedett. S a megtérők, a *Coppée*-k, *Bourget*-k, *Lavedan*-ok sohase tagadták, hogy amikor még a katolicizmusnak ellenségei voltak is, akkor sem érezték magukat úgy, mint akikben álláspontjuk helyességének hite észokokra támaszkodott volna.

Egy *Jhering* felfedezi a thomisztikus jogbölcseletben azt, amit a jogtudomány legmodernebb vívmányainak hitt; egy *Kohler* hasonlóképpen; egy *Werner Sombart* a középkor nemzetgazdasági elméleteiben találja fel a nemzetgazdaságtannak örök időkre irányt-

adó elveit; egy *Schiele* (Evangelische Freiheit 1908, 491) bámulattal emlegeti a katolicizmus belső életében rejlő vallásos erőket; egy *Breysig*-et (Berlin) „mélyen nyugtalanít” a látvány, hogy a művelt protestáns világ annyira nem ismeri s nem értékeli a katolicizmust; egy *Schäfer* Dietrich (Deutsche Geschichte, Jena, 1910. I. 417) a horáciusi „nil admirari” szellemének legfelső fokát látja abban, aki nem telik el bámulattal a katolicizmus történeti nagysága, gondolatainak mérész fensége és ereje előtt. Protestáns és szabadgondolkozó statisztikusok a modern népmozgalmi és bűnügyi statisztikák láttára meghúzzák a vészharangot s a katolicizmust sírják vissza a gyónással és a bűnt türelmetlenül üldöző moráljával együtt. Egy a katolikus élettől távol álló modern költő, Hermann *Bahr*, csak legújabbban is így nyilatkozott: „Ha meg akarok maradni azokon a benső magaslatozon, melyeket csak magasztos pillanatokban ér el az ember, akkor rá vagyok utalva azokra a segédeszközökre, amelyek felett, bármennyire keresgélek is utánuk másutt, mégis csak a katolikus Egyház egyedül rendelkezik. Úgy látom, az összes vallások közül, melyeket bármiképp meg tudtam közelíteni, mégis csak ez ismeri legjobban az egész embert az ő nyomorúságaival egyetemben. S azért ismeri az embert oly jól, mert nem azt tartja szemé előtt, ami az egyes embert elkülöníti, hanem ami az egész emberiséget összeköti s amit legkifejezöbben ezzel a szóval jelölhetnék meg: a „*nép* az emberben”. Csak a katolikus Egyház istentiszteletében, még pedig legszebben a kicsiny falusi templomok vasárnapi nagymiséjében élem át azt a legnagyobb titkot, amikor a jelenlevők arcán hirtelen eltűnik az egyéni létezés s helyette felcsillan a ragyogó szemekben a — *nép*”.

Mindez hiába! A Pilátusok változatos hangnemekben ismételik, hogy „nem találok okot őbenne”, — a nagy tömeg a farizeusoké és akiket ők vezetnek, továbbra is csak a „feszítsd meg”-gel felel.

II.

Mi lehet az oka ennek a fontoskodó, soha ki nem engesztelődő, a katolicizmuson csak rosszat, csak emberit, csak hiányt észretevő s kétségtelenül előnyös oldalait is bizonyos sátáni rosszakarattal rosszramagyarázó ellenszenvnek?

Kétségtelen, hogy a legáltalánosabb ok itt csak az erkölcsi rövidlátás lehet, mely a katolicizmusban talán már neveltetésénél fogva látatlanul meggyűlött ellenséget, a kényelmi és élvezeti szempontok ellenzőjét, az érdek és birvágy kellemetlen fékezőjét látja.

Csak nemrég közölte egy szabadkőműves napilapunk „Új éneket” címen ennek az iránynak elméleti, hogy úgy mondjam, világnézeti krédóját. Heine versével kezdte, aki szerint az a legszebb cél, hogy:

Wir wollen hier auf Erden schon
Das Himmelreich errichten.

Nagyon odatapint ez a hitvallás, ahol a bibe van. Élnivágyó fiatalemberek és fiatalosan élnivágyó nemfiatalok krédója ez, mely a ma élvezetért szívesen feláldoz mindent, még a holnapot is. Nem tanul és nem okul. Csak enni kér és mulatni vágyik. A boldogság eldorádóját látja abban, ha pillanatilag háborítatlanul a test igényeinek élhet. Nem tudja és nem akarja megtudni, hogy a boldogsághoz több kell, mint Bacchus, Venus és Ceres; hogy boldog az ember csak akkor lehet, ha *bölcs* is és *jó*: két feltétel, melyhez a Heine receptje még csak utat se mutat s amelynek teljesítésében viszont a katolicizmus közel két évezrede végez emberfölötti munkát. Még a világháború égzengése sem ébreszti fel az Epikur kéjágán elbódultat. Nem látja, hogy ezt a világegést pontosan a Heine-recept szerint kialakított önző és anyagelvi világnézet gyújtotta fel. Nem akarja észrevenni, hogy önfegyelmzés nélkül, érzéki igények fékezése nélkül csak marakodás és világháború lehet az emberiség sorsa s akinek más Istene nincs, mint a fenti háromság, annak kétségbe kell esni a lét legmélyebb kérdésein s előbb-

utóbb kétségbeesve kell meghalnia. Amint Heine maga is kétségbeesve halt meg a „Matrazengruft“-ban és „Gott, mein Gott“-ot nyögött, amikor „Himmelreich“-je fölött végleg beborult az ég.

De azért ez a krédó mindig követőkre fog találni. A számos keresztényellenes világmagyarázat közül bizonyos épp azért nyúl a fiatal nemzedék éppen a legtarthatatlanabbhoz, a darwinizmushoz, mert ez pontoszza ki legélesebben az „állatot az emberben“. A Jardin de Paris-k és Téli kert-ek közönségének nem kell a távol, eszményi mezőkből intő paradicsom. Ime, a katolicizmus iránti ellenszenv legnépszerűbb és legáltalánosabb oka.

Ha a katolicizmus nem volna az elvek és erkölcsök következetes vallásának vallása, ha békésen kiegyezne híveivel ötven percentre, vagy ha legalább hallgatag belenyugodnék, mint a legtöbb más felekezet abba, hogy mindenki éljen teljesen a saját kedve és úri passziói szerint s legföllebb a hitközségi adót fizesse meg; ha nem volna olyan eleven hordozója a 10 parancsolatos két kőtáblának és nem sürgetné folyton papjainak, templomainak, hitéletének és szervezeteinek egész élő apparátusával az evangéliumi ideál eleven megvalósítását, bizonyos épp oly békét hagynának neki, mint annak a német eredetű nagy felekezetnek, amelyről Nietzsche mondja, hogy egészen a nyujtózkodó, sörivő emberek kedvére van szabva: a protestantizmusnak.

E lélektani ok mellett a történeti, külső okok egész sorozatát lehetne itt még felvonultatni. Csak egyre utalunk itt: a modern tömegmozgalmak irányítóinak faji és történeti sajátosságaira.

Sajtó és szociális szervezkedés: ezek irányítják ma a milliók gondolkozását. A katolicizmus elleni lármás és csendes küzdelmet is ezek indították meg s ezek tartják üzemben. Mind a kettőnek azonban valami sajátos alakulás és fejlődés folytán történetesen zsidók kerültek az élére. Névtelen zsidók, akikről a közönség nem is tudta, hogy azok. S

ezek megadták a modern tömegmozgalmaknak s a modern közvéleménygyártás eszközeinek a kimondottan antikatólikus jelleget.

A kereszténység állt útjukban s azért álláspontjuk szerint nagyon helyesen és bölcsen, csak a katolicizmust támadták.

A modern *szociáldemokrácia* elméleti feltalálója s összes nevesebb terjesztői Marxtól és Lassalletól le Karpelesig és Adlerig Bécsben, Garami Ernőig és Kunfi Zsigmondig Budapesten, zsidók. „Más politikai programmal nem is érvényesülhetünk mi zsidók”, mondta egy bécsi vezér a szocializmusból kiábrándult *dr. Schilling* volt salzburgi vezérnek. A szociáldemokrácia színleg a munkásnép anyagi felsegélyezését írta zászlajára, tényleg azonban nem a túlnyomó részben zsidó kapitalizmus, hanem a katolicizmus és a katolikus erkölcsi életrend ellen fejt ki úgyszólván minden erejét. A bankok üzelvei vagy a dolgozó nép nagyipari és kereskedői kiszípolyozói ellen csak kevés szava van; a háborús árdrágítás ellen minden polgári lap jobban dörgött, mint a fajtestvéreket a nép haragjától féltő elvtársi lap. Ellenben a Popokatepetl mögötti katolikus káplán botrányaival vagy a Hudson-öböl melletti apácázárda rejtelseivel úgy foglalkozott, mintha apácák és káplánok csinálták volna a háborút, drágították volna az árakat, csalták volna a hadsereget és tekintették volna konjunktúrának a világegést. Amikor a nagyipar a tőkével együtt úgyszólván kizárólag zsidó kézben van, az „antikapitalista” *Népszava* megtette azt a bravúrt, hogy az ipari munkásságot sohase a zsidó nagytőke, hanem mindig a katolikus Egyháznak hol dogmái, hol szertartásai, hol papjai ellen tudta tűzbe vezényelni. S a reáhallgatók száma elég nagy. Mert a szocialista mozgalom vezetői minden eszközzel gondoskodtak arról is, hogy lapjuk, akár kell a népnek, akár nem, eljusson a kezébe s kifejlett kémrendszerük segítségével a legutóbbi hetekben valóságos feketelistát készítettek azokról a munkásokról, akik „nem előfizetői a Népszavának”. Lesz ezeknek hadd-

el-hadd, üldözés, csipkedés, kizárás, míg elő nem fizetnek. Így terjed az „elv” és az eszme.

Itt tehát nyilvánvalóan nem gondolatok és felfogások spontán, természetes fejlődéséről, kialakulásáról, terjedéséről van szó, hanem a legkimondottabban katolikus-ellenes irányok örült agitációjáról, melynek bár be nem vallott, de következetesen szemmel tartott célja nem ám a munkások védelme (ezt a szociáldemokrata kongresszusok mint antiszociális, az általános társadalmi forradalom kitörését késleltető káros mozzanatot kárhoztatják), hanem a kereszténység elleni harc, a vallásgyűlölet, vallás alatt mindig katolikus vallást értvén.

Hogy egészen analóg az intelligensebb zsidóság szervezkedése (kereskedősegédektől felfelé) a szabadkőművesség terén és által, hogy itt se „a mindenki boldogulása”, a jogok kiterjesztése és a „milliók java” az igazi cél (inkább a milliók megszerzése), valóban nem szorul bizonyításra. A páholytestvérek bizonyval kedélyesen mosolyognak magukban, amikor mi ezt egymásnak zabheggyező tudományossággal bizonyítgatjuk s bizonyval azt kérdezik egymástól: olyan ostobák a keresztények, hogy ezt nekik még bizonyítaniok kell?

Mélyebb probléma inkább az, hogy miután a zsidók között is vannak értékes, világosan gondolkodó, erkölcsi érzékek híjával nem levő egyének, miként lehetséges ez a fanatikus kitartás a rossznak ismert cél, a tudatosan erkölcstelen és hazug irány mellett? Nincs a lelkiismeretnek hatalma felettük? Egy *Jászi*, egy *Ignotus* ne érezné némely komolyabb pillanatában, hogy amit ír, azt maga sem hiheti el? Vagy ha maga jóhiszeműleg írna is, írásait nem volna szabad egy nyilván rosszhiszemű, vásári trükkökkel dolgozó, az utca sarát s a rágalmat soha meg nem vető irány erősítésére odaadnia? Vagy csak remélheti is vajjon, hogy legalább a maga fajtájabeli előtt tiszteletet s nem benső megvetést fog aratni azzal a kétségkívül ügyes lejtéssel a tojások között s azzal a zsonglőrszerű vir-

tuózkodással a hamis kártyavetésben? Kükemezei Lipót és Kanalduft Izsó nem fogják-e azt mondani magukban a szellemeskedő tartalmatlanságaik olvastára: *Ein geistreicher Gaukler?*

Nekünk csak egy magyarázat látszik valószínűnek. Az, hogy a velünk született, belénknevelt s a korán kezdett elkülönözés, majd a harc heve által a mérhetetlenségig felfokozódott faji elkeseredés és katolikusellenes ellenszenv oly gyűlöletté tud fejlődni egyes emberekben, hogy az ilyen ember nemcsak a valóságok tárgyilagos értékelésére és igazságos mérlegelésére nem képes többé, de aziránt is elveszti érzékét, mi válnék önmagának igazán javára és becsületére.

Ezeket a problémákat, a keresztényellenes gyűlölség okait, harcmodorát, céljait, méreteit szemmel tartani, bármilyen kevéssé izletes foglalkozás, még a háború nyomában várható nagy itthoni mérkőzések előtt, elengedhetetlen feladat. S egyben a legjobb ösztöke is arra, hogy a katolicizmus belső erősödését most fokozottabban, mint valaha, szorgalmazzuk. Ennek a szorgalmazásnak főeszköze mindenesetre a katolikus sajtó olvasottatátele, terjesztése, jelentőségének felismerése, másrészt pedig — főleg a fővárosban — a hitélet eszközeinek és intézményeinek céltudatos kiépítése.

Készüljünk, építsük fel bástyáinkat, nehogy, ha a kétségtelenül készülődő ellenfél román-módra hirtelen rajtunküt, a „katonaságnak csak egy része legyen helyén!”

Az Egyház a világnézetek harcában.

Emberileg szólva: az Egyház helyzetét az úgynevezett tudományos támadásokkal szemben lényegesen megkönnyítené, ha az Egyház az Occam-féle kettős igazság talapzatára helyezkednék. Ha azt, amit hittanilag igaznak tartok, bölcseleti alapon tagadhatnám; ha a „gyakorlati ész” követelményeket támaszthatna, ame-

lyeket a „tisza ész” el nem ismer; ha elegendő volna az a dogmanélküli kereszténység, amelyet Schleiermacher hirdetett: minden tudományos támadás a vallás ellen eleve elvesztené az életét. Aki nem állít, annak nem kell félnie a megcáfoltatástól. Könnyű a helyzete az olyan vallásnak, amelynek ugyan van „hitvallása” és van szentírása, de ezeket teljesen átengedi a szabad magyarázatnak. Aki a teremtő Istent alkalomadtán pantheisztikusan magyarázza, az evangéliumot csak szimbolumnak tekinti, az Egyházat láthatatlannak mondja, annak minden tudományos vizsgálattal szemben megvan az a kényelme, hogy bármikor visszavonulhat a vallási tételeknek merőben szimbolikus vagy éppen mitológikus magyarázatára.

Ezzel szemben a katolikus Egyház helyzete egészen más. A katolikus Egyház egyértelmű, határozott, minden szubjektív kimagyarázkodást kizáró igazságokkal lép a tudomány elé. Nincsenek ezoterikus, titkos tanításai. Nem vonja ki igazságait a tudományos vizsgálódás elől a „titokra” való kényelmes hivatkozással. Ahogy Krisztusban maga az Isten száll le a világba, ugyanúgy nyúlnak le az Egyház tanai részben egyenesen, részben következményeikben a látható dolgok tömegébe. Az Egyház egy határozott emberről, aki bizonyos meghatározott időben élt, kijelenti: ez az ember Isten, ez az ember a halála után feltámadott. Az Egyház a történelemnek egyik pontosan megjelölt korszakáról kijelenti: ebből a korból való az Egyház, a szentségek, a hierarchia, a pápaság. A személyes Istenről szóló tannal az Egyház messze belenyúl a filozófia birodalmába; teremtéstanával a természettudományok végső magyarázatába; az ószövetségről s az Egyházzal vallott tanaival a történelemkutatásba. Ezzel az Egyház tudatosan is a legszélesebb támadási felületet nyújtja oda a tudományos vizsgálódás elé.

S úgylátszik, ezért a merészségért bűnhődnie is kell. A tudományoknak látszólag egész sorával kerül egyszerre ellenmondásba. Amikor az Isten természetes megismerésének lehetőségét hangoztatja, szembekerül

a modern ismeretelmélet minden szubjektivista és idealisztikus irányával, amely kereken tagadja a metafizika lehetőségét. A személyes Isten tana ellene mond mindazoknak a nézeteknek, amelyek a metafizika teisztikus alapját tagadják, tehát az ateizmussal, a panteizmussal, materializmussal és monizmussal. A világ teremtésének tana ellentétben áll a merőben szubjektivista bölcselettel, akár szolipszizmusnak nevezik, akár akozmikus idealizmusnak, akár szkepticismusnak. A világ időbeli kezdetének tana szembenáll az anyag örökkévalóságának elvével. A Teremtőről szóló tan szembenáll mindazokkal az elméletekkel, amelyek a semmiből való teremtést lehetetlennek tartják.

A csoda lehetőségének hite révén az Egyház szembekerül a zárt természetszerűség elvével. Az emberi lélekről szóló tan nem fér össze azzal a lélektanral, amely, mint Locke és Hume empirizmusa, a lelket csak a pszichológiai tények, az asszociatív összefüggési állapotok és érzetek összességének tekintik. Az Egyház tana az akarat szabadságáról nem egyeztethető össze az abszolút determinizmussal. Az Egyház erkölcs-tana kizárja az értékrelativizmust. Az ószövetségről, az Egyház keletkezéséről, a hét szentség, a hierarchia s a pápai jogfennhatóság eredetéről vallott tannal szembenáll a liberális s részben a protestáns történeti szemlélet. Az Egyház pedig ennyi ellenmondás és ellenkezés között is fenntartja álláspontját s inkább még élesebben kidomborítja ezt az ellentétet, mintsem hogy engedjen a tanaiból.

Mi több: ha a tudomány egyszer téved s a tények ezt a tévedését rábizonyítják, ha pl. nagy tudósok a vasutat, a gőzhajót, a léghajót, a fonográfot s a hulló csillagokat, részben a párizsi tudományos akadémia által megkoszorúzott munkákban is, lehetetlennek jelentették ki, ha Hegel egy meghatározott bolygót lehetetlennek mondott, amelyet aztán még ugyanabban az évben felfedeztek: akkor az emberek erről csak mint a tudomány történetének egyik kuriózumáról beszél-

nek. A tudomány maga azért még nem veszi el a hitelét. Egyszerűen revideálja eddigi nézeteit s nyugodtan halad tovább. Nem ugyanilyen az Egyház helyzete. Az Egyháznak egyszer sem szabad tévednie. Az ő csalhatatlan hittételeinek épületében minden kő úgy illesztődik egymásba, hogyha egyetlen egy is meginogna, azonnal összedőlne az egész építmény. Ha egyetlen egy szentséget vagy egyetlen egy ex cathedra-kijelentést meg lehetne dönteni, vége lenne az egész kinyilatkoztatástannak, a kereszténységnek, az istenhitnek, mindennek. Az Egyház ilyenképpen tudatosan elvágja maga mögött az utat az esetleges későbbi visszavonulásokra.

S az Egyház a maga tanításával viszont *messze megelőzte a tudomány munkáját*. Már akkor tanított, amikor a mai tudományos rendszerek közül még egy sem volt meg, sőt amikor pl. az ismeretelméletnek vagy a szentíráskritikának legtöbb problémáját nem is ismerték. Az Egyház csakugyan nem kutathatta végig tudományosan az egész történelmét az emberiség legelső kezdetétől fogva. Nem tudhatta, milyen — akkor még elképzelhetetlen — vívmányai lesznek a világon a tudománynak. Ma sem tudja, milyen tanubizonyosságok rejlenek még Palesztina, Babilon és Egyiptom földjének mélyében. Elsüllyedt városokat ásnak ki folytonosan, több ezer éves királysírokat fednek fel; a multak ködéből egész kultúrvilágok kerülnek napvilágra. A hieroglifek és ékírások felfedik titkaikat. A geológia új leleteket tár fel, amelyek a jégkorszakig nyúlnak vissza. Sokan egyenesen azért ásnak s kutatnak, hogy az Egyház tanítása ellen bizonyítékokat találjanak. Az Egyház mosolyog hozzá, maga is alapít kutatóintézeteket, munkásait lankadatlan munkára serkenti s tökéletes biztosságérzettel mondja:

Bármily leleteket tár fel a geológia, sohasem fog olyasmit találni, ami az emberiségnek egy emberpártól való leszármazását megcáfolná. Az emberi gondolkodás felszállhat a legmagasabb filozófiai régiókba, sohasem fogja tudni bizonyítani, hogy a semmiből való teremtés tanában, a Szentháromságban vagy a Krisztus

kettős természetében fogalmi ellenmondás volna. A kísérleti lélektan sohasem fogja a laboratóriumaiban az emberi lélek létezését megcáfolni. A kritika s a történelmi kutatás, az etnológia és az összehasonlító vallástörténelem valóságos fényszórókkal világíthatja be az egész ókort s őskort, az ásatások a legcsodálatosabb leleteket mutathatják fel, soha a világ végéig nem fog a tudomány egyetlen olyan tényt találni, ami megdöntené ezeket a tanokat: személyes Isten, Szentháromság, a teremtés szabad elhatározáson alapuló volta, a semmiből való teremtés, az anyag időszerűsége, a világ rendeltetése, a lélek szellemi volta, a kinyilatkoztatás és a csoda lehetősége s valósága, az ózsidó vallásnak és a kereszténységnek természetfeletti eredete, az evangéliumok s a többi szent iratok valódisága, az Egyház isteni alapítása, Krisztus feltámadása, a ma fennálló római katolikus Egyháznak, a hét szentségnek, a hierarchiának, a pápai primátusnak felfelé menő folytonossága. A Liberius- és Honorius-„kérdés” sem akadályozza az Egyházat, hogy ki ne jelentse: soha egyetlen pápa ex cathedra hamisat nem tanított.

*

Az Egyház jól tudja, hogy a jövőben olyan forradalmi rázkódtatások is lehetségesek, amelyek minden tekintélyt el fognak söpörni. S ő mégis nyugodtan állítja: a pápaság tekintélye fennmarad, amíg a földön emberek lesznek. Érdekes, az Egyház dolgokat mond előre, amelyek látszólag teljesen az egyes emberek szabad elhatározásától függnének. Nincs kizárva, hogy valamelyik következő században kivételesen ismét valamely méltatlan ember ragadja magához a tiarát. S az Egyház mégis előre kijelenti: minthogy ő Krisztus Egyháza, tehát sohasem lesz olyan pápa, aki hamis katedrál-kijelentést tenne. A támadási pontok tehát, amelyeket az Egyház önmaga ellen ad a tudománynak, valósággal az első embertől az utolsó napig terjednek ki.

S ezeket a minden alkudozást kizáró tételeket az

Egyház nemcsak akkor állította fel, amikor tudósai már évszázados szellemi munka révén hatalmas tudományos tanrendszert dolgoztak ki a hit védelmére. Ugyanazzal az energiával, amely mindjárt kezdetben alája rendelte az első lelkesedést s a charizmatikus adományokat az Egyház tanító tekintélyének s „rationabile obsequium”-ot (ésszerű istenimádatot) sürgetett, ugyanazzal az energiával állította fel tantételeit olyan időben, amikor még csak úgy kellett megalkotnia a kinyilatkoztatott igazságok hatalmas tömegére az első szakkifejezéseket, amikor a vallási igazságokat még bölcseletileg fel sem dolgozták s összefüggéseiket, következtetéseiket, a természetes bölcselethez való viszonyukat még fel sem derítették. A legnagyobb lángelmék alkotásai sincsenek ellenmondás nélkül. Olyan lángelme is, mint Ágoston, kénytelen volt élete végén *Retractationes* című könyvét megírni. Ellenben az Egyház tanításában sehol sincsenek retraktációk, helyreigazítások. Ha a tudomány évszázadok folyamán csak egyetlenegy ellenmondást tudna felmutatni két egyházi tantétel között, az Egyháznak vége lenne.

Elég lett volna tehát, ha — per absurdum — a palesztinai ásatások során néhány oly leletet találunk, amely egyetlen egy hittételt megdöntene; elég volna, ha a geológia vagy az etnológia bebizonyítaná, hogy az emberiség nem egy emberpártól származik; elég volna, ha az összehasonlító vallástudomány kimutatná, hogy az ószövetségi vallás lényegében az asszír-babiloni vagy egyiptomi pogányságnak merőben természetes folyománya; a tudománynak csak annyit kellene beigazolnia, hogy a 262 pápa közül egyetlenegy is, egyetlenegy esetben hamis *ex cathedra*-tételt hirdetett, vagy hogy a pápaság vagy a hét szentség közül valamelyik későbbi eredetű, vagy hogy egyetlenegy hittétel valamikor lényeges változáson ment keresztül. Nem volna szükséges, hogy a tudomány mindezt együttesen kimutassa; elég volna, ha az Egyháznak egyetlenegy tanítása a múltban vagy a jövőben hamisnak bizonyulna. Az Egyház végleg le volna verve. De ép-

pen ebben mutatkozik meg az Egyház hallatlan, emberfeletti bátorsága a szellemek csatájában; merészsége, vagy inkább biztossága, amelyhez hasonló egyetlen vallás sem tanusít.

A tiszta tudomány maga természetesen nem irányzatos s nem akar harcolni; az igazság felsőbbrendősége vezeti kutatásait. A tudomány képviselői azonban esendő emberek. Az elfogulatlan tudomány mellett épp ezért kezdettől fogva ott volt s ma is ott van a vallásellenes tudományosság, amely minden természetfelettit eleve tudományellenesnek jelenti ki, mintha bizony a tudomány szükségkép csak profán lehetne

Ez a kinyilatkoztatás-ellenes tudományosság csak úgy lesi az alkalmat, hogy az Egyházra halálos csapást mérjen. Ezmékkal küzd s az eszmék mindig hatalmasabbak voltak a föld minden erőszakánál. Minden hamis eszme arra törekszik, hogy az igazság köpenyegében jelenjen meg. Éppen ebben rejlik a varázsa. Ehhez járul, hogy az Egyház lehető legkönnyebbé tette ellenségei számára a harcot. Mily könnyű feladat: nem szükséges minden tanomat megcáfolni, minden bástyámat ledönteni, elég ha valamennyi tudomány: filozófia, természetkutatás, történelem s ezeknek számtalan segédtudománya, valamennyi tudományos módszer segítségével s az összes évszázadok átböngészésével csak egyetlenegy követ meg tud mozgatni az Egyház épületében, egyetlen egyet!

A hitellenes tudomány csakugyan meg is kísérelte ezt a harcot. Az Egyház ellenségei közt tudósok vannak a hellén és a keleti filozófia csillogó vértetéiben; ott vannak azok a gondolatirányok, amelyek széles vonalon uralomra jutottak, mint a pogány szinkretizmus vagy a humanisztikus szubjektívizmus, a felvilágosodás és liberálizmus; ott vannak azok a varázsigék, amelyek mint a fejlődési elmélet s az autonómia mindekit lázba ejtenek. *Julianus* elkeseredése, *Celsus* és *Voltaire* gúnyja harcolt ezekben a küzdelmekben az

Egyház ellen. A nép széles rétegeit rántották magukkal *Bardesanes* himnuszai, *Arius* mozgalmi, *Haeckel* „Világtalányai”. Már a gnosztikusok rendkívül kiterjedt propaganda-irodalommal, *Marcion* és *Mani* egész szervezetekkel s ellen-hierarkiákkal dolgoztak az Egyház ellen. A hitetlen világ harcai attól kezdve, hogy a régi pogány bölcsélet a későbbi neoplatonizmus utolsó bajvívására indult ki az Egyház ellen, nem szüntek meg egészen addig, amíg a mindent elárasztó Kant-féle bölcselkedés kezdte meg százados küzdelmét a keresztény bölcsélet ellen. Jött a teológiai harc, amely már az apostolok korában megindult az első eretnek-ségek részéről. A plátói, pithagoraszi és stoikus bölcsélet a gnózisban a keleti vallásokkal szövetkezett az Egyház ellen. Harca Szíriából s Egyiptomból indult ki s egészen Rómáig vitte előre lobogóit. Az Egyház útja rengeteg szentháromságtani, krisztológiai s antropológiai támadáson keresztül jutott el egészen azokig a rohamokig, amelyeket a modern racionalizmus és modernizmus intéz ellene. Ez már történelmi harc volt: az apostoli utódlás kérdései körül dült a II. századtól egészen a nagy egyházszakadásig, majd a magdeburgi történelemhamisításokon át a pápai csalhatatlanság körül 1870-ben kitört irodalmi viharig.

A főtámadást azonban, úgy látszik, a XIX. század, a „tudomány százada” intézte. A reneszansz és a humanizmus által teremtett szabadságláz, a tekintélyek megdöntése s a hagyománytisztelettel való elszakadás mindinkább megteremtette egyházellenes gyümölcseit. *Tylor* „bebizonyítja”, hogy az istenhit csak hosszú, természetes fejlődés eredménye. A materiálizmus és monizmus detronizálják az Istent és a lelket. *Haeckel* monérjeit sokáig többre tartották, mint az Egyház valamennyi hittételét. Az ősnemzés, úgy hitték, feleslegessé tette a teremtő Istent. A *Kant*-féle bölcsélet kopernikuszi ugrása felborította a régi nagy igazságok tudományos megismerhetőségét s bebizonyíthatóságát. Isten, lélek csak nyomorult, erőtlen posztulátumok alakjában maradtak meg nála.

„Az Isten meghalt, kiáltja *Nietzsche*, éljen az *Übermensch!*“ *Wellhausen* a szentírás-kritikusok örömujjongása közben darabokra tépi az Egyház tanát az ószövetségről. *Strauss* és *Renan* a világ tapsai közt tépik szét az evangéliumok természetfeletti jellegét. Az apostoli idők s a katolikus Egyház kezdete, valamint a pápaság között hosszú szakadék tátong. A reneszansz, a radikális humanizmus és a felvilágosodás vetése szárba szökött. Talán sohasem volt a támadás az Egyház ellen oly mindenre kiterjedő és sokoldalú, akkora tudományossággal s annyi győzelmi öntudattal induló, amint ekkor. Valamennyien csak azt az egy követ keresték az Egyház épületében, amelyet megingathatnának. Vajjon megtalálták-e?

Tylor elméletét előbb a sokáig agyonhallgatott *Lang*, majd újabban *P. Schmidt S. V. D.* tekintélye törte össze. A monotheizmus régebbisége ma bebizonyosodott tény. Az ősnemzés görcsösen védett almát *Pasteur* végleg elintézte. A szellemtelen materializmus divatját multa. A leszármazástan képzelgéseit a tények megcáfolták.

Ki beszél ma még *Fechner* óriás-organizmusáról, *Helmholtz* örök csiráiról. *Haeckel* bathybiusáról? Már a königsbergi bölcselőn is túl vagyunk. A fenomenológia helyébe ismét a tárgyi realizmus lép. Hogyan dörogtek még nemrég a jogbölcseletben a természetjog ellen, s ma már a természetjog újrafeltámadásáról beszélhetünk. A liberális szentíráskritika terén *Windischmann* szava szerint valósággal egyik elmélet a másikat falta fel. Elsietett elméletek még harsogtatták az egyházellenes győzelmi kiáltásokat, amikor már haldokoltak s új rendszereknek adták át helyüket. Egy új *Hermias* igazán könnyen írhatna új „*Irrisio criticorum*“-ot. Palesztinában, Babilonban s Egyiptomban az utóbbi 30 év folyamán ezer meg ezer okiratot ástak ki s bár sokan azt remélték, hogy ezek a leletek meg fogják dönteni az Egyház tanait, éppen ellenkezőleg történt: hatalmas megerősítést hozták az egyházi hagyományoknak. Az ellenséges kritika egyik hadállását a má-

sik után kénytelen elhagyni. A katolikus hagyomány falai és bástyái ebben a viharban is ingathatatlanoknak bizonyultak. Strauss Dávid még azt merte mondani: „Ha egyetlenegy evangélium az első századból ered, az én elméletem megdőlt.” Ma pedig még Harnack is mint biztos eredményt hirdeti, hogy az evangéliumok csakugyan az első századból származnak!

Mennyire szerette volna a tudomány a katolikus Egyház eredetét mint a gnoszticizmus elleni reakciót tüntetni fel s a II-ik század végére helyezni ki, hogy így az apostolok korától minél távolabbra tölja! Micsoda elméleteket épített ezekre az ingatag feltevésekre! S íme, néhány véletlenül talált új lelet, mint a Didaché, az Ignác-féle levelek, s az elméletek rombadőltek. A kutatás világossága mellett az öskereszténység állítólagos elfajulásának időpontját mindig hátrább kellett visszatolni a multba: először a középkor elejére, aztán Nagy Gergely korára, innen a IV-ik századba, innen a II-ikba, míg végre be kellett látni, hogy a katolicizmus „csirái” már Antiochiai Ignácnál, sőt már az apostolok leveleiben is megvannak. *Harnack* maga kénytelen bevallani: „Komoly protestáns egyháztörténészek ma már nem rettennek vissza attól a belátástól sem, hogy a katolicizmus fő alkatrészei az apostoli korszakba nyúlnak vissza, még pedig nemcsak a perifériákon. Már úgy látszik, a gyűrű teljes, s a győzelem a katolikus történelem-szemléleté”. A minden oldalon elismert keresztény őstörténész, *Batiffol*, az „Ösegyház és a katolicizmus” című könyvében bebizonyította a tételt: „az Egyház oly régi, mint a keresztény vallás, a katolicizmus oly régi, mint az Egyház, s a római primátus oly régi, mint a katolicizmus.” Ezen a tételen még néhány évtized előtt sokan mosolyogtak volna. Harnack pedig ma magasztalja *Batiffol* könyvének közismert alaposságát s nyugodt, tudományos hangját; azt mondja róla, hogy nagyobb szaktudással nem is lehetne a kereszténység katolicizmus és római primátus gyökeres egységét bebizonyítani. Pedig hát azelőtt éppen ezt hangoztatták az egy-

ház ellenségei: Bizonyítsátok be, hogy a katolikus Egyház az apostoloktól származik s hinni fogunk. Most pedig? Ha Harnack védekezésül a „hangsúlyok változásáról” beszél, minimális törésekről a fejlődési vonalban, nüanszokról és differenciákról, „imponderabiliákról”, amelyeket egyetlen egy forrásból sem lehet bebizonyítani, a „pneuma megszűnéséről”; ha végső ellenérvül csak annyit hoz fel, hogy még mindig „áthidalhatatlan ür” van Jézus és az apostolok közt, valamint az apostolok és a között, ami az apostolok szeme előtt lepergett, hát ezek olyan burkolt bevallások, amelyeknél jobbakat az Egyház sohasem remélhetett volna. Ezúttal is beigazolódott tehát a nagy Görres szava: „Ássatok csak mélyebben s mindenütt katolikus talajra fogtok bukkanni.”

*

A tudomány lengő zászlókkal szállt hadba az Egyház ellen. Fáradhatatlanul hangoztatta az Egyház közeledő végenyészetét. Megtámadta minden alapkövét. Minden egyes téglát külön igyekezett kitörni az épületéből. Más hitvallások építményei darabokra hullottak minden egyes támadásra. Ellenben a katolikus tanépitmény szilárdabbul áll, mint valaha. A hitetlen tudománynak minden oldalon takarodót kellett fújnia. Sőt kutatásaival kénytelen volt végeredményben ugyanazt az Egyházat szolgálni, amelyet támadni akart. Az ókor tanulmányozása oly szellemet vezetett vissza az Egyházba, mint Newman, a középkoré Sigríd Undset-et, a reformáció előtti teológiáé Lämmer Hugót. A féltudomány valóban elvon az Egyháztól, az egész tudomány ellenben visszavezet hozzá.

Az Egyház tudta, hogy ennek így is kell lennie. De hogy ezek a bevallások éppen a legszilajabb támadóik szájából fognak jönni, meglepetésszerűen, a leghevesebb támadások után, ezt 30 év előtt senkisémm várta volna. Az Egyház ebben is annak az elvének beigazolódását látja, hogy ugyanaz az Isten adta az embernek a hitigazságokat, aki a természetes ész világosságát öntötte az emberi elmébe s hogy Isten

nem tagadhatja meg a saját kinyilatkoztatásait s nem engedheti, hogy egyik igazság a másikat megdöntse. Hogy tehát az Egyház tana s a komoly tudomány biztos megállapításai közt sohasem lehet ellentét. Amikor ünnepeelt tudósok elhagyták a saját szakterületüket s vallásellenes kijelentéseket tettek, ezzel oly talajra léptek, amelyen épp oly járatlanok voltak, mint bárki más. Ha például Strauss azt mondja, hogy a Szentháromságtan arra kényszerít, hogy a hármat egynek nézzük s az egyet háromnak, ebben nem a dogma ellen hadakozik, hanem a dogma eltorzítása ellen.

A tudományok annyira specializálódtak, hogy a kutató a szomszéd területen már nem szakember. Így azután megeshetett, hogy az olyan elmélet, amely különböző területekről szedte érveit, ideig-óráig látszólagos ellentétet támasztott az Egyház és a kutatás között. Példa reá *Delitzsch* panbabylonizmusa. Itt a tudomány hamar megkorrigálta magát. Látszólagos ellentétek keletkeztek, ha valaki a fizika és technika fellendüléséből azt a hamis következtetést vonta le, hogy az a tudomány, amely ennyire uralkodik a világon és levegőn, még hitellenes állításaiban is éppen olyan bizalmat érdemel. Nem vették észre, hogy itt egészen különböző szakokról van szó. Babilon csodálatosan magas fokon állhatott a kultúrában, tudományban, gazdagságban, a négyzetgyökök és mértani haladványok ismeretében és Izrael kisdud népe mégis magasan fölötte állhatott valláserkölcsei téren. Mégis csak lényeges különbség, vajjon a tudomány a legfinomabb gépeket találja-e föl, vagy pedig a hit ellen emel teológiai és történelmi kifogásokat, amelyeket semmiféle kísérlettel és semmiféle bizonyítékkal sem igazol. Gyakran óriásivá fújták föl az ellentéteket, de a kutatás sugarai alatt ezek az ellenérvek mindig maguktól enyésztek el. Az ellenfelek vagy a tudomány biztos vívmányának keresztelték azt, ami nem volt valóban biztos vívmány, vagy pedig egyházi tanításnak mondták azt, ami nem volt az Egyház tana. Összetévesztették a kombinációkat a tényekkel, a

hipotéziseket az eredményekkel, az Egyházban szabadon hirdethető tanokat csalhatatlan hit-tanításokkal, vagyis olyanokkal, amelyeket az egész Egyház, mint Istentől kijelentett, csalhatatlan igazságokat hirdet, akár a rendes és általános tanítói hivatal által, akár törvényes zsinaton, akár feje által, midőn az utóbbi ünnepélyesen és hivatalosan „ex cathedra” tanít.

Az Egyház megadta a feleletet az emberiség legnagyobb kérdéseire. A hitellenes tudomány megrohmozta ezeket a feleleteket, de eddig egyetlen egyet sem tudott megingatni. Cseréljük most föl a szerepeket! A tudomány adja meg maga a választ az emberiség főbenjáró kérdéseire! Mivel magyarázza a világtörténet legnagyobb csodáját, a kereszténység létezését? Hogyan magyarázza az egész világtörténet kezdetét, célját, értelmét? A tudomány megkövetelte az Egyháztól, hogy minden állítását, le egészen az utolsó betűig, próbára tésse a kritika tüzeiben; az Egyház megállta a tűzpróbát. *Vajjon a tudomány is megállja-e a tűzpróbát, amikor ő próbál feleletet adni az emberi élet nagy kérdéseire?*

A tudomány tanácstalanul áll a kereszténység látható megtestesülése: az Egyház előtt, amelyet mindig temettek és mindig él, mindig üldöztek és mindig győz. Amelynek duzzadó életereje éppen akkor hódítja meg a legnagyobb szellemeket, amikor elvénhednek korholják, amely benne van a kor eszméinek leggyorsabb forgatagában és soha semmiféle téves tant nem hirdetett. Csak ha a tévtanok és nagy szellemi mozgalmak történetét tanulmányozzuk, csak akkor becsülhetjük föl az óriási erőt, amely az Egyház tanításában megnyilvánul. Hát hogyan lehet megmagyarázni, hogy az összes tudományok együttvéve sem tudtak egyetlen tényt sem fölmutatni az Egyház tana ellen? Hogyan magyarázható az Egyház keletkezése? Előkeresik a legvakmerőbb feltevéseket: beszélnek a zsidóság fejlettebb alakjáról, a szinkretizmus vagy hellenizmus sarjadékáról, a dekadens kor utolsó vergődéséről, reakcióról a Marcion tana vagy a gnoszti-

kusok ellen. Mindenféle hasonlósággal próbálnak érvelni: buddhizmus, lamaizmus, hellenizmus. Ám itt a tudomány úgy jár, mint a kémikus, akinek elemzése talál ugyan egész sor szervetlen anyagot a növényben, csakhogy mindezzel még nem magyarázza meg, honnan kerül a szervezetbe az abszolút új dolog, amit életnek nevezünk. A tudomány ismeri a régebbi és újabb vallások eredetét, alapítóját. Az Egyház itt áll a keresztény korszak teljes fényében. Hogy van az, hogy az ő kezdetét és alapítását a tudomány nem akarja megnevezni, hogy az első pápa után kutatva, mindig mélyebbre néz vissza a multba és még most sem nevez senkit? Csodálkozva nézi a tudomány a kereszténység legnagyobb okmányait, a szent evangéliumokat.

Egyrészt még a kinyilatkoztatást gyűlölő tudománynak is Goethével kell tartania, aki az evangéliumokat az emberi szellem meg nem haladható tetőpontjának mondja. Másrészt nem tudja, mit csináljon az olyan könyvvel, amelyet elejétől végig csodás történetek szönek át. Hogyan magyarázza a csodát tagadó tudomány ezeket a távolból való gyógyításokat? Jézusnak és Péternek vizenjárását, a szélvész lecsillapítását, a kenyérszaporítást, az adópénzt a hal szájában, az elátkozott fügefa kiaszását, a poroszlók arcraesését a kertben, Malkus meggyógyítását és különösen: hogyan magyarázza a halottak föltámasztását, a föltámadást és a mennybemenetelt, az apostoloknak adott megbízást: támasszatok halottakat? Ezek a csodák úgy összefonódnak és összekapcsolódnak Jézus öntudatával, az Úr megfelelő tanításaival és a farizeusoknak beléjük kapcsolódó gáncsoskodásával, hogy aki ezeket tagadja, alapjában szétrombolja az evangéliumokat és mesekönyvvé teszi a Szentírást. Strauss itt helyesen következtetett, midőn azt mondta, hogy itt semmiféle ügyeskedéssel nem lehet alkudni: vagy hitelesek ezek a csodák, vagy vége az evangéliumok szavahihetőségének; harmadik eset nincs. Feleljen hát a csodákat tagadó tudomány: hogyan

egyezetteti ezt össze, hogyan lehet az evangéliumokat becsülni s ugyanakkor regék halmazává fokozni le? Megfejtethetlen talány, amint megfejtethetlen talány ez is: hogy az ilyen regékből hogyan sarjadhatott ki a világtörténelem legmagasztosabb vallása?

Ugyanilyen homályba burkolja a kinyilatkoztatással szembehelyezkedő tudomány a kereszténység királyának, a világtörténet legnagyobb alakjának, *a názáreti Jézusnak személyét*. Ideális embernek mondja, a legeszményibbnek, aki valaha a földön járt. „Lehetetlen, mondja Harnack, hogy aki csak egyszer is magába fogadta az Ő világosságának egyetlen sugarát, valaha ismét olyan lehessen, mintha semmit sem hallott volna róla.” De az Ő fénye máris sötét ellentmondásokba burkolja a tudományt. Ha Krisztus nem Isten, akkor örület és istenkáromlás minden isteni és törvényhozói igénye. Ha meg örült igényeket támaszt, hogyan mondhatják eszményi embernek? Ezt a következtetést nem lehet elkerülni. Ha pedig ennek a dilemmának nyomása alatt csalóvá vagy rajongóvá akarók lefokozni az Úr Jézust, előttünk áll a történeti és pszichológiai lehetetlenség, hogy csaló vagy rajongó újította volna meg ennyire a világot; hogy az emberiség legmagasztosabb vallásának története a megcsaltak vagy eszelősök története volna! Ez megint halmozott csoda volna!

Tanáctalanul nézi a tudomány már a keresztény vallás természetfölötti bevezetését, Izrael vallását is. Itt sem hivatkozhatik arra, hogy ez a vallás egyszerűen más vallásokból eredt. Nem tudja megmagyarázni azt a monotheizmust, amely a pogány sokistenimádás ezerféle befolyása között mindig azonos maradt, „az egész ókori Kelet egyéb országaiban nyoma sincs” (Jirku), a Messiás-várást, amely „őszizraelita vonás és nincs semmiféle ó-keleti hasonmása” (Dürr). Nem tudja megmagyarázni az ószövet-ségi könyveknek azt a szellemét, amilyent a többi

keleti irodalmakban hiába keresünk, azt a magas vallási és erkölcsi színvonalat, „amelynek a többi kultúrákkal és vallásokkal való összehasonlítása csak mértéke lehet, de nem magyarázata”. Hivatkoznak a folklorisztikára, összehasonlító vallástudományra és etnológiára, új rendszereket építenek az újabb ásatások által megcáfolt elméletek romjaira, felkutatják a keleti és izraelita archeológia vallás- és művelődéstörténet minden zugát s mégsem tudnak e kérdésre világosságot deríteni. Ha a tudomány elfogadná az Egyház magyarázatát, kezében volna a megoldás kulcsa. De ha elveti a természetfölöttit, minden homályban marad: a választott nép története, az Egyház, az evangéliumok, Jézus Krisztus személye.

A tudomány nem teljesíti egész feladatát, bármennyire tökéletesíti a részletkutatásait. A paleográfia és epigrafika megfejtheti a régi forrásokat és feliratokat; a diplomatika, a szfragisztika és numizmatika önálló tudományokként derítheti fel az okmányok, pecsétek és érmek titkait, a kronológia, az archeológia és a művészettörténet felderítheti a rég letűnt kultúrkorszakok időrendjét és alkotásait; a fizika, a kémia és a technika meghódíthatja a földet, a tengert és világgürt: mindez nem elég a nagy kérdések megoldására, amelyek elénk tárulnak. Mindezzel az eredménnyel a tudománynak még csak darabok vannak a kezében, amelyeket azonban nem tud szellemi egységbe fűzni. Próbáljon csak meg a tudomány a végső okokig eljutni! Mondja meg a természettudomány, honnan van az anyag s az ő törvényei, honnan a villamosság és a rádió hullámai, az égitestek miriádjai, a napok és égitestek zúgó patakja? A biológia mondjon nekünk valamit az élet és a protoplazma eredetéről. Az etika tárja föl az erkölcsi rend eredetét és mutassa meg nekünk, honnan van, hogy általánosan elismerik a különbséget jó és rossz között. A vallástudomány feleljen arra a kérdésre, honnan ered hát a vallás maga és a monoteizmus. A pszichológia magyarázza meg, hogyan vannak az emberben szellemi

hatások, amelyek lényegesen túlhaladják a pusztá anyag képességeit és amennyiben anyagfölötti forrásból erednek, ez a forrás viszont honnan ered. És ha az összes tudományok a filozófiához fordulnak tanácsért, a filozófiának ezenfelül világos és biztos feleletet kell adnia arra a kérdésre, amely minden ember és minden kultúra számára a legsúlyosabb: mi az élet és a világ értelme? Ekként minden tudomány, amely nem tér ki az utolsó és legmélyebb kérdések elől, legvégül belebotlik a metafizikába. Napjainkban a tudományok a végtelenségig szerteágaznak és részleteződnek, azonban csak itt, a metafizikában érik el teljes értelmüket és tökéletességüket.

Mihelyt a tudomány elveti s tudománytalannak tekinti a kinyilatkoztatást, legott az ellentmondások egész labirintusába kerül. Ha el akarja kerülni a teremtő Istent, belegabalyodik vagy az ösnemzés (helyesebben: önemzés) abszurdumába, amely nagyobb csoda volna minden csodánál és mégsem tenné feleslegessé a Teremtőt, vagy pedig ki kell mondania az „Ignoramus“-t, be kell vallania, hogy a világot megmagyarázni nem tudja, pedig éppen ez volna a tudomány feladata. Így a tudomány tisztán tudományos alapon is kénytelen belátni, hogy ha nem akar képtelen helyzetbe kerülni, el kell fogadnia a teremtő Istent. Azonban ha a személyes Istent elfogadjuk, de nem ismerjük el, hogy belenyúlhat saját természeti törvényeibe és személyesen taníthatja teremtményeit, akkor — ó ellentmondás! — olyan Istent hirdetnénk, aki mégsem Isten, hanem bálvány, mert van szeme és nem lát, füle és nem hall, nyelve és nem szól. Mintha bizony a kinyilatkoztatás tényét nem lehetne történetileg igazolni! Mintha bizony ez a kinyilatkoztató Isten nem tudna velem épp olyan biztos igazságokat közölni, mint a feltaláló vegyi kísérletei, vagy az ókor történeti könyvei! Mintha bizony gúzsba kötném gondolatszabadságomat, ha elfogadom az ő biztosan kinyilatkoztatott szavát, miután megbizonyosodtam róla, hogy Isten csakugyan szólt! Mintha bizony az igazság

nem kötné a tudományt is! Tegyük föl, hogy Napoleon sohasem élt: akkor kigondolhatok szellemes elméleteket a „napoleoni éráról”, de sohasem fogom érteni ezt a kort, amíg gondolatszabadságom bele nem törődik s meg nem kötteti magát azzal a ténnyel, hogy Napoleon élt. Ágoston, Leibniz, Newton, Cartesius, Newman meghódoltak a kinyilatkoztatás előtt. Ezek és annyi más talán nem voltak tudományos elmék?

Tény, hogy a teremtés tele van kifürkészhetetlen titkokkal. Az emberi gondolkodás homályok szakadécai között tapogatózik. De a kereszténység fényt szórt legalább azokra a rejtélyekre, amelyeknek megoldása minden embernek szükséges az emberséges, erkölcsös és vallásos élethez, akárcsak a levegő a lélegzéshez. A kereszténység rámutatott az élet eredetére és elénk állította hatalmas megvilágításban a célt; a hittől eltávolodott bölcelet viszont még ezeket a legszükségesebb, legvilágosabb ismereteket is csapkodó zűrzavarrá alakította át. Vajjon milyen megbízható választ adott eddig az egész tudomány ezekre a nagy emberi kérdésekre: hogy honnan ered és hova megy az ember, min alapszik a lelkünkben élő erkölcsi törvény, miért élnek és miért szenvednek a teremtmények? Vajjon kigondolt-e a filozófia egyetlen egy vizsgáló eszmét azok számára, akiket a sors lesújt, akiket üldöznek és rágalmaznak? Adott-e egyetlen viharálló indítékot az erkölcsi rend megóvására? Szolgáltattott-e csak egyetlen gondolatot, amely szeretett rokonaink sírján vagy a nagy lángelmék mauzoleumánál szikrányi reményt is ébresztene bennünk? Szólt-e csak egyetlen szót, amely értelmét tudná találni a világháború katasztrófájának és a végén ráncszakadt szörnyű legázoltatásnak? Vajjon a „posztulátumok” lecsillapíthatják-e az emberi szív lebírhataltan sóvárgását Isten után, ha ugyanakkor az elméleti ész kijelenti, hogy ezekről a posztulátumokról nem tud semmit? Schelling híveit a halálos ágyon megvigasztalhatják-e a „belső kvalitások”, amelyek most készül-

nek visszatérni a természet nagy ölébe, míg ő maga, az ő személyes élete, lénye megsemmisül?

Mihelyt a hitellenes tudomány „kioltotta” a csillagokat és félelmes homályba taszította az emberi gondolkodást, ezzel az ember önmaga előtt is a legkínzóbb problémává lett. Az emberi észet előbb édig emelték, majd Kant úgy lealázta, hogy a legfőbb eszmék körül vakmódjára sötétben tapogatódzik. A valóságot akarták felderíteni s Fichte végül tagad minden valóságot, amely nem azonos a gondolkodó énnel. Világosságot kerestek és Hegel bevallja, hogy „csak egy ember értette meg s az is félreértette”. A jelenségek összességét akarták megmagyarázni és csupa korlátozásra jutottak el: a hisztorizmus csak történetet ismer el, a fideizmus csak érzelmet, a pozitivizmus csak érzéki tapasztalatot, az evolucionizmus csak mechanikát, a materializmus csak anyagot, a panteizmus csak istenvilágot, az idealizmus csak eszmét. Elindultak az igazság megkeresésére és most kijelentik, hogy objektív igazság nincs, legalább nem lelhető fel. Relativizmust hirdetnek és minden egyes gondolkodási rendszer azt követeli, hogy egyedül és feltétlenül őt kövessük. Hegel kigúnyolja a nagy Newtont. Schopenhauer az egyetemi filozófiát pusztán szélmalomharcnak nevezi, amelynél csak a tanári állásokat betöltő minisztérium akarata mértékadó. Végtelenségig értékelik az emberi személyiséget, de ugyanakkor merő agyrémme süllyeszti az embert. Mert ha az ember lelke olthatatlanul szomjúhozza az igazságot és mégsem juthat el soha hozzá, ha egész lénye Isten után és személyes halhatatlanság után kiált, s mégsem remélhet soha biztos kielégülést, akkor az ember lelke csupa diszharmonia, amelyben szükségkép elvérzik. Ilyképpen szfinksszé válik maga a tudomány is. Mert az volna a feladata, hogy a jelenségek sokaságát magasabb egységbe emelje; azonban ugyanekkor mint tudományellenest visszautasítják azt az egységes okot, amely egyedül magyarázná meg a mikrokozmosz és makrokozmosz összes jelenségeit: nem fogadják el a

személyes Istent. Mit használ, ha a tudomány a részletek ismeretében fölhatol a csillagokig, de az alapvető, életbevágó kérdésekkel szemben csak dadogni tud mint a gyermek? Minden fönséges részletvívmánya így merő csonk; nem tud megfelelni legfőbb tisztének, hogy harmonikus magyarázatát adja a világnak. A hitellenes tudomány századokig tartó érvelése egyetlen óriási „deductio ad absurdum”. Csak így érthető, hogy az emberek végül a babonához menekülnek: spiritizmushoz, teozófiához. S ezért volt oly erős visszhangja Spengler kasszandrai szózatának a „Nyugat pusztulásáról”.

*

Ha meggondoljuk, hogy volt idő, amikor Locke szenzualizmusa épűgy uralkodott a tudományos világban, mint Kant, Fichte, Schelling és Hegel spiritualizmusa; hogy a monisztikus világmagyarázat Haeckel révén egyidőben époly divatos volt, mint az evangéliumnak Renan-féle (ma már rég elavult) félremagyarázása, vagy a Reimarus-féle „Betrugshypothese”, ezzel szemben tudnunk kell, hogy ma a tudomány Reinével csak mosolyogni tud a Haeckel önnemzestánán, ezen a „tudományos humbugon”, s Harnackkal azt mondhatja, hogy a tudományba néha hihetetlen félszedségek lopódnak be, „amelyek ott gyökeret vernek, úgy hogy egész tudós nemzedékeket megtévesztenek, akik aztán még gyengébb utódokat nevelnek”. Míg azonban a tudomány egy-egy tévedéséből kijózanodik, hány millió lélek veszt el a hitét! Tekintélyeket állítottak az igazi tekintély helyébe: az örök Isten tekintélyével felületes hipotézisek tekintélyét szegezték szembe. A Moszkvában működő „ateizmus-terjesztő szervezet” legalább őszinte és következetes. Egy berlini gimnáziumi igazgató, dr. Schönebeck Erik („Berliner Tageblatt” 1928 május 25) így jellemzi a felsőosztályos fiúk világnézetét: „A tanulók többnyire merőben evilági gondolkozásúak, tevékenyek és törekvők s ezért bizonyos fokig az akaratszabadságot is elfogadják. Azonban Istent, mint a világ önkényes

teremtőjét és abszolút urát nem ismerik el; az Egyház iránt hidegek és elutasítók." Ha ilyen a virág, milyen lesz a fa és milyenek a gyümölcsök?

Ez elé a tapogatózó, szkepszisben és relativizmusban vergődő, Istent, világot s önmagát meg nem értő tudomány elé az Egyház ismét odaállítja a kinyilatkoztatás fénylő igazságait. Amint egykor Philo logoszával az igazi Logoszt állította szembe, a pogány bölcsélettel az igazi bölcséletet, a szellemes, de fantasztikus gnózzissal az igazi gnózzist; amint a középkorban nagyszerű egyetemeket teremtett s ezeken keresztül áthatotta világosságával az egész tudományt, az állami és gazdasági, irodalmi és művészi életet, amint a bölcsélet s a teológia terén oly remek műveket alkotott, amelyek monumentális erőben és egységben máig egyedülállók: úgy ma is világitótorony módjára áll az Egyház és fényzóráival bevilágít a kor tévedéseinek örvényébe. Hegel világszellemével szemben hirdeti a Szentlelket, aki maga az örök szeretet. A panteisztikus istenbeolvadás helyett hirdeti a Szentháromság boldogító lelkünkben-trónolását a megszentelő kegyelem által s előkészít bennünket az Istennel való örök egyesülésre, a visio beatificára. A katolikus gondolkozással oly harmonikus világ-szemléletet állít szembe, amilyent semmiféle tudomány nem tud szerkeszteni. Tanítása az igazság élő felragyogása Jézus arcán. A tudós nyugodtan meghajthatja a fejét ez előtt az igazság előtt, mert ez sohasem kerül szembe semmiféle biztos tudományos eredménnyel.

Azonban éppen ez a kinyilatkoztatást tagadó tudománynak tragikuma: hogy gögösen felfuvalkodik az Egyház ellen, ahogyan már az új-platonikusok barbárságnak mondták a kereszténységet, vagy ahogy a gnosztikusok és manicheusok többre becsülték kizásiai és görög spekulációikat Krisztus bölcseségénél. Amily mértékben a tudomány elzárkózik az Egyház igazságkincse elől, megfejthetetlen ellentmondásokba keveredik.

Ez tehát az utóbbi, közel kétezeréves történelem végső eredménye: A tudománynak egyetlen biztos megállapítása sem szól az Egyház ellen. Viszont az emberiség alapvető kérdéseiben a tudomány nem tud biztos eredményt elérni az Egyház segítségével. Azért imádkozik az Egyház, hogy a vallástalan tudomány térjen vissza Istenhez, minden tudás urához. Csak így állna helyre a legszebb összhang, amelyet a Teremtő akar; a vallás és tudomány testvéri frigye, az égből eredt világosság két ikergyermekének, ennek a két királyi testvérnek egyesülése annak dicsőítésében, aki maga az Igazság.

Ha szeretnénk Téged, Uram...

Úgy szeretjük-e mi csakugyan Krisztust és az ő örökségét, hogy ebből a szeretetből az apostoli tettek csodálatos fellángolása lobbanna ki? Úgy szeretjük-e, hogy nem tudunk belenyugodni a tétlenségbe s tehetlenségbe, hogy belebetegednénk s belehalnánk, ha Krisztus ügye miattunk hátramaradna? Úgy szeretjük-e, hogy minden igyekezetünk, vágyunk, fejtörésünk és szenvedélyünk ennek a Krisztus-országnak szóljon: a kérdésnek, hogyan vihetjük előbbre még jobban, még egyetemesebben, még diadalmasabban? Úgy szeretjük-e Jézust és az ő ügyét, hogy ha arról volna szó, mosolyogva hajtanók fejünket bármikor a bárd alá érte, vagy ha ezt ő tőlünk nem kívánja, époly mosolyogva hoznánk meg érte minden egyéb áldozatot: a lemondást minden hiúságról, kényelemről, vagyonról, emberi tekintetekről, rokoni kapcsolatokról, egyéni hajlandóságokról, mindenről, ami múlandó s esendő, ami csak itt a földön jelent értéket, aminek az ő országával nincs eleven kapcsolata?

Így szeretjük-e Jézust a századokon át, mi, az ő választottjai s megbizottjai? Így szeretjük-e azokban a viharos századokban, amikor Jézus nyáját a farkasok falkahada tépte s a pásztorok feléje sem néztek igazában az Úr örökségének? Amikor Krisztus felkentjei

világi élvezetek, politikai mesterkedések, anyagi vágyak s vad szenvedélyek forgatagába sodródtak s engedték szétszóródni a nyáját? Amikor évszázadokon át széles területeken alig volt tisztaéletű s apostoli lelkű papság, amikor a püspökök egész országokban már csak világi földesurak s hadvezérek voltak? Vagy amikor rendezettebb idők jöttek ugyan, de az idők változatai új meg új problémák elé állították Krisztus népét s akik e problémák megoldására voltak volna hivatva, ezeket a problémákat szinte észre sem vették, nem is figyelték, talán meg sem értették? Szerettük-e Jézus ügyét eléggé akkor, amikor Európaszerte a nyakunkra nőtt a marxizmus s mi egyre jobban halogattuk a munkások ügyének komoly kézbevételeit? Amikor megszületett s kiterébélyesedett a modern liberális állam, amely az Egyháznak úgyszólván minden jogát magához ragadta, a modern, krisztustalan kultúra, az ellaicizált új társadalmi rend — s mi nem azon tanakodtunk, mikép mentjük meg Krisztus országát az újpogányság felburjánzásától, hanem jövedelmekért és javadalmakért versengtünk, vagy legjobb esetben beleágyasztuk magunkat a meglehetősen kényelmes, mindennapi munkák sodrába s hagyunk végzetes folyamatokat rohanni a maguk útján? Szerettük-e Jézust, amikor innen is, onnan is felhangzottak a veszkiáltások s mi semmiből sem tanultunk és a közelgő, végső megpróbáltatásokra semmikép fel nem készültünk? Amikor jött egyik országban a szabadkőműves egyházüldözés és egyházellenyomás, másokban a kommunizmus, harmadikban az újpogányság s a mi népünket felvilágosítatlanul, felkészületlenül találta, mert arra akadt emberünk elég, aki a díszes helyeket szívesen elfoglalta, olyan is, aki sablónosan misézett s keresztelt, de olyan már nemigen mutatkozott, aki a népet ezekre a közeledő veszélyekre belsőleg felkészítette, velük szemben kellőképp felvértezte volna. Templomhiány, diaspora, sajtó, apologetikus népnevelés, munkásmozgalmak terén mutatkozhattak a legkiáltóbb bajok és mulasztások, a különféle méltóság-

gokban pávázó, különféle díszjelvényekkel ékesített, földi javadalmakkal bőségesen ellátott krisztusi tisztikarban alig akadt, aki ezeket a sürgető, égető, fojtogató feladatokat kellőképpen csak észre is vette, azok megoldására elhatározó jellegű kezdeményezésekkel szolgált volna.

Nem, Uram, bizony a mi Jézus-szeretetünk idáig nem terjedt ki! Miközben a házunk, a te házad égett, Uram, minket csak az a gond foglalkoztatott, hogy mikor kapunk megint újabb kitüntetést, mikor emelnek még magasabb székbe, mikor s kivel szemben érhetünk el újabb földi előnyt és hasznot s hogyan költsünk el olyan pénzt, amely nem a miénk volt, hanem a tied, rokonokra, önös célokra, abszurd kedvtelésekre s jámbor semmiségekre! Mindegyikünknek megvolt a maga vesszőparipája, a maga egyéni gyengéje s passziója: ennek állított bálványt a szívében a te oltárképed helyett s előtte égetett tömjént, a saját szeretete, szíve, gondoskodása, pénze, tehetsége tömjénét, ahelyett, hogy neked szolgált volna, Uram, s lázas odaadással kereste, túrta, hajszolta volna a te országod előbbrevitelének titkait!

Ha úgy szeretnénk Téged, Uram, ahogy megérdemled s ahogy kellene, nem ülne annyi poshadt álmodás sokfelé a te seregeden, nem odáznók el hétről-hétre s évtizedről-évtizedre a legsürgősebb teendőket; nem helyeznők a saját vélt érdekeinket oly könnyen és szemrebbenés nélkül a te országod követelményeinek elébe! Akkor nem vállalkoznánk oly hallatlan könnyedséggel feladatokra, amelyeket nem-hogy megoldani nem tudunk, de amelyeknek igazi belső nehézségeit s nagyságát mégcsak megsejteni sincs elég tehetségünk! S viszont nem kötözködnénk oly ékesszóló mentegetőzésekkel minden komoly erőfeszítéstől, egyszerre nem érezvén magunkban azt az alkalmasságot, amelyet egy díszhivatal átvételekor oly nagyon hánytorgattunk. Nem bujdatnók a restségünket s evilági érzelmeinket százféle szép magyarázkodás és álokoskodás mögé: hogy nem lehet, vesze-

delmes, eddig is hiába próbáltuk, jobb várni, nem a mi feladatunk, lássák a felsőbb hatóságok, mi már úgysem győzzük a munkát... Nem azt keresnők, hogyan menekülhetünk egy-egy újabb munka elől, hanem hogy hogyan vállalhatnók még ezt is, még azt is. Nem azt tanulmányoznók örökké, milyen okok alapján menthetjük fel magunkat még ez alól és az alól a kötelesség alól, hanem: milyen oldalról fenyeget minket az önámítás veszedelme s miképpen kell azzal nagylelkűen szembeszállnunk? A szeretet nem lefelé alkuszik, hanem inkább fölfelé; a mi viselkedésünk pedig, még a lelki életünk is, sokszor nem egyéb, mint örökös lefelé-alkuvás: mit vehetnénk el még az Úrtól s az Egyháztól, nem pedig: mit adhatnánk neki még?

Megjegyzés.

Az Igazság Lelke.

Jézus a mi Istenünk, megjelent az Egyházi Lapok c. egyházpolitikai, hittudományi és lelkipásztori havi folyóirat 1929 július—augusztusi számában.

Egy Isten és Szentháromság, kéziratból először közölve.

Micsoda a templom? elhangzott mint ünnepi beszéd a budapesti Béke-téri új plébániatemplom alapkövetételekor 1928 december 2-án délután Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás, Orsenigo Cesare pápai nuncius, a székesfőváros hatóságai és több ezer főnyi hívő sereg jelenlétében a szabadban felállított szószéken megafonok közvetítésével. Megjelent Az angyalföldi Szent László-egyházközség Tudósítójának 1929. (III.) évf. 6—8. lapjain.

A telekezeti béke jelszava, kéziratból először közölve.

Mi az Egyház? az 1913 decemberében készült kéziratból először közölve.

Helyes és helytelen vallásosság, elhangzott mint szentbeszéd a budapesti Jézus Szíve-templomban 1932 június 19-én a budapesti rádió közvetítésével. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 29—41. lapjain.

Az élet értelme, mint szentbeszéd elhangzott a budapesti Szent István-Bazilikában 1929 február 25-én a rádió közvetítésével. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 19—28. lapjain.

Vallási türelem és elvhűség, elhangzott szentbeszédként a budapesti Jézus Szíve-templomban 1933 július 23-án a magyar rádió közvetítésével. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 106—120. lapjain.

Testünk a Szentlélek temploma, szentbeszédként elhangzott a budapesti Jézus Szíve-templom 1928 május 23-án a rádió közvetítésével. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 95—105. lapjain.

Az irgalmasszívú Jézus, rádió közvetítette szenbeszédként hangzott el a budapesti Jézus Szíve-templomban 1932 július 17-én. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 87—94. lapjain.

Miért gyűlölik oly sokan az Egyházat? kéziratból először közölve.

A szeretetről, kéziratból először közölve.

Onátlátás vagy törvénytisztelet, elhangzott mint szentbeszéd 1936 július 19-én a budapesti Belvárosi-főtemplomban a rádió közvetítésével. Kéziratból először közölve.

Akik két úrnak akarnak szolgálni, elhangzott szentbeszédként a budapesti Jézus Szíve-templomban 1932 augusztus 21-én a budapesti rádió közvetítésével. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 134—144. lapjain.

Az istengyűlölés halottai, rádió közvetített szentbeszéd volt ez, melyet P. Bangha a budapesti Jézus Szíve-templomban mondott el 1936 szeptember 13-án. Kéziratból először közölve.

Jézus a mi Urunk, megjelent az Egyházi Lapok 1929 szeptemberi számában.

A szeretet gátlásai, rádió közvetített szentbeszéd a budapesti Jézus Szíve-templomból 1931 szeptember 20-án. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 77—86. lapjain.

Jézus és az inaszakadt, mint szentbeszéd elhangzott a budapesti Jézus Szíve-templomban 1932 szeptember 18-án a rádió közvetítésével. Megjelent az Örök élet igéi II. kötetének 55—63. lapjain.

A nagy ítélet, rádió közvetített szentbeszéd a budapesti Jézus Szíve-templomból 1938 november 20-án. Kéziratból először közölve.

„Klált az én Szívem!”

Miért Jézus „Szíve”? megjelent a Magyar Kultúra 1927. (XIV.) évf. II. kötetének 755—758. lapjain B. B. jelzéssel.

A Jézus Szíve-Itánia, megjelent a Mária-kongregáció c. hitbuzgalmi havi folyóirat 1918. (XI.) évf. 177—180., 205—208., 224—226. és 1919. (XII.) évf. 6—7., 13—14., 28—29., 54—58. lapjain, azonkívül kéziratból először közölt részekkel.

Jézus Szívének tisztelete az emberiség üdvözlésének isteni tervében, megjelent a Jézus Szentséges Szívének Hirmőke c. kalocsai hitbuzgalmi havi folyóirat 1904. (XXXVIII.) évf. 154—156. 173—175., 193—198., 225—228., 249—252., 273—275.

lapjain. E mélyenszántó tanulmánya írásakor P. Bangha alig volt 24 éves, az itt következő tanulmánya írásakor is mindössze 23 éves volt.

A nagy ígélet, megjelent a Jézus Szentséges Szívének Hírnöke 1903. (XXXVII.) évf. 193—199., 225—228., 249—252. lapjain. E vaskos tanulmánya megírásában P. Bangha szem előtt tartotta A. Guillaume S. J.: Les Promesses du S. Coeur de Jesus (Leipzig, 1899) c. munkáját, amelyet alaposan kiaknázott. Ez a tanulmánya különnyomatban is megjelent.

Rejtett kincsébánya, megjelent először S. J. jelzéssel a Jézus Szíve Naptárban (Szombathely, 1903). Később „Jézus Szívének nagy ígérete (rejtett kincsébánya)” címen több kiadást ért el külön füzetalakú formában 31 oldalon, melyet Budapesten adtak ki (Mária-kongregáció kiadásában, 10. kiadás 1926-ban). Ugyanez ruthén nyelven is megjelent „Velika obitnica sv. Szerdcja Iszusza (Szhována konálnja szkárbov)” címmel Jankovics Sándor kanonok fordításában az ungvári Központi Hitvédő Iroda kiadásában (Ungvár, 1936) kislakban 23 oldalon.

Memento mori.

Emlékezzél a halálra, megjelent az Örök élet igéi IV. kötetének 193—196. lapjain.

Halottak napján, mint rádióelőadás elhangzott a budapesti rádió stúdiójában 1936 november 1-én. Megjelent „Elmélkedés a halottak napján” címmel az Örök élet igéi III. kötetének 183—188. lapjain.

Élet a sírok közt, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. II. kötetének 380—382. lapjain. Az itt említett postumiai élményét részletesen leírta „A postumiai cseppkőbarlang” c. útleírásában (Összegyűjtött munkái XIV. köt. 182—189. lapjain).

A legnagyobb tolvaj, megjelent a Mária-kongregáció 1922. (XVI.) évf. novemberi számában.

Isten szántóföldjén, megjelent a Magyar Kultúra 1937. (XXIV.) évf. II. kötetének november 5-i lapjain. Azonkívül az Örök élet igéi IV. kötetének 223—229. lapjain. Ezidőtájt már igen sokat foglalkozott az elmúlás gondolatával P. Bangha, átesvén halálos betegségének, a fehérvérűségnek első és csaknem válságosra fordult szakaszán.

Ezekben az időkben írta Naplójába 1936 szeptember 12-én: „Óriási gondolat s vigasztaló: tíz év mulva ilyenkor, lehet, hogy én már látom a jó Istent!... Nagy betegségen

mentem keresztül december 10. óta (11-én *noche triste*), herpesz, az ideggyökök elgyöngülése révén. Az októberi röntgeneket kipótoltattuk most december elején, le is ment a fehérvérsejtek száma 3500-ra. Ősz óta roppant munkabírás. Most aztán túlmentünk megint a határon — és izgalmak, fáradtság, végre kidülés. A klinikáról hazatérvén itthon is továbbkezelés, még torokgyulladás is gyötör s rossz alvás" — írja karácsonykor. Egy hónap múlva így ír: „A herpesz után furunkulus is kínoz már több mint két hete. Keserves éjszakák, a jó Isten bevezet a szenvedés iskolájába is kissé”.

1937 március 30-án így ír: „Azóta átestem a nagy betegségen. Csak tegnap este jöttem haza végleg az újpesti Károlyi-kórházból. Úgy volt, hogy a Pajor-szanatórium után, ahol egy kicsit vagdaltak is, vagy két hétig itthon dülöngtem, de naponta bejárva a Pajorba, ahol kezeltek. Már azt hittem, lassan rendbe jövök, amikor március 9-én délben lappangó lázat érezve rájöttem, hogy 39 fokos lázam van vagy száraz influenza vagy leukémia folytán. A láz másnap 40-en felülre ment és bevittek a Herzog-klinikára, egyelőre közös terembe, ami a nagy lázban s nyöggető szenvedésben igen kínos volt (második *noche triste*). Utóbb hallottam, hogy az orvosok kételkedtek megmaradásomban. Március 15-én délelőtt felvettem a szentkenetet s erre estére hetedik nap után lement a láz. Akkor kezdődött a kínosan lassú és hosszú gyógyulás. Fel is kelegettem nemsokára, de sem ülni, sem járni, sem állni nem tudtam, szinte még a széken térdelés volt a legkönnyebb. Látogatókat távol tartottunk, nagyon fárasztott minden. Sebek, főleg a fejsebek kezelése igen fájdalmas volt. Még hetek múltán is izzadtam és hőemelkedést kaptam, ha csak egy pár levelet is elolvastam vagy a passziánsz-kártyákat kiraktam. Először áldozni sem tudtam. Aztán áldozgattam, fehérvasárnap voltam először a misén, nagy megindultsággal adva hálát Istennek, hogy életemet meghagyta”. (Ezt írta meg „Utazás a part szélén” c. fejezetben alább.)

Igy felgyógyulva indult élete nagy munkájának, a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus megrendezésének. És a halál kapujából visszatérve írta az itt tovább következő fejezeteket.

A nagy csend, megjelent az Örök élet igéi IV. kötetének 215—222. lapjain. Ebben a megrendítő elmélkedésében írja le halálos betegségének érzéseit és gondolatait csodás ábrázolóművészettel.

Rémek és remények, még 1937 koratavaszán írta, alig hogy felgyógyult halálosra fordulható betegségéből a Páter. A halálba

indulók csodaszép megnyugtatóására írta a csak megrendült lélekkel lehet végigolvasni. Megjelent az Örök élet ígé IV. kötetének 208—214. lapjain.

A *Fehér Rém*, akkor írta P. Bangha ezt a szívbemarkoló elmélkedését, amikor délamerikai útvjáról hazatérve először vizsgálta meg magát a kórházban s megállapították, hogy fehérvérűsége van, orvosi műnyelven: leukaemia. P. Bangha utánakutatott orvosi szakkönyvekben s megtudta, hogy betegsége halálos, bár a lassú elsorvadás 10—12 évig is eltarthat. Eleinte kifelé tréfálkozott betegsége fölött, hogy neki nem holmi közönséges betegsége van, belül azonban megrendült a halál közeli tudatán. Megírta ezt a szívbemarkoló szépségű levélszerű elmélkedését az általa megszemélyesített halálos betegségéhez, a fehérvérűséghez, költőileg: Leukemia asszonyhoz. Ezt a költői levelet sohasem közölte, halála után találtuk meg írásai közt s közöljük kéziratból először.

Utazás a part szélén, nagyrészen (354—357. lapok kivételével) megjelent a Magyar Kultúra 1937. (XXIV.) évf. II. kötetének 25—27. lapjain. Azután kibővítve megjelent még az Örök élet ígéi IV. kötetének 197—207. lapjain.

A *Nagy Kapu előtt*, megjelent a Magyar Kultúra 1940. (XXVII.) évf. I. kötetének 167—169. lapjain már a Páter halála után. Lélekzetállító sorai és gondolatfüzései élenként mutatják P. Banghának élete utolsó napjaiban is töretlenül szárnyaló szellemi erejét.

Célnál..., kéziratföredék, melynek első három lapja hiányzik a kéziratból. „Egy pillanat a halál után” van hevenyészett gyorsírással ceruzával írva a 4. lap szélén. Hogy mikor írta P. Bangha e csodás szépségű költői vízióját, nem tudjuk. Hihetőleg élete utolsó három évében keletkezett, amikor a Páter feltűnően sokat foglalkozott a meghalással és a más-világ dimenzióival. Ez az elképzelése rendkívül hasonlít — részleteiben sokhelyt egyezik — a „Megemlékezéssel róla...” c. elbeszéléseivel, amely azonban túlszigorú állásfoglalása miatt sok aggályos lélekben nyugtalanságot és osztatlanul nagy feltűnést keltett (megjelent a „Lola Naplója” c. elbeszéléskötet 110—117. lapjain. Budapest, 1920).

A kereszténység jövője.

A *kereszténység jövője*, a címnélküli kéziratból először közölve. Egyes adatait a „Világhódító kereszténység” című művében dolgozta fel P. Bangha.

Mik teszik tönkre az apostolkodást? címnélküli kéziratból először

közölve. Ez a cikk P. Banghának egyik legutolsó tanulmánya, amelyben kíméletlen őszinteséggel rántja le a leplet a katolikusság karámain belül fertőző és gátló módszerekről és tennivalókról. A halál küszöbén állva az örökkévalóság és nem az evilágiság fényénél vizsgálta meg azokat, ahonnan nézve minden földiesség hitvány pakfong. E tanulmányát egy örökkévalóságba távozó ember komoly figyelemzetetésének szánta a mindenkori ittmaradottak számára és olybá tűnik, mint egy grandiózus kontempláció Szent Pál amaz elvéről: „mindent szemétnek tekintek, csakhogy Krisztus legyen a nyereségem és én őbenne legyek” (Fil. 3, 8—9).

A *protestantizmus a kereszténység jövőjében*, címnélküli kéziratból először közölve. E tanulmánya egyes adatait felhasználta a „Keresztény únió” című hatalmas munkájában is. Lásd: *Osszegyűjtött Munkái XXIX. kötetét.*

A *katolicizmus jövője*, a címnélküli kéziratból először közölve. Egyes megállapításait leközölte „A magyar katolicizmus jövője” címen a Magyar Kultúra 1926. (XIII.) évf. 337—345 és 425—434. lapjain.

A *katolicizmus ellenségei*, megjelent az Alkotmány című budapesti keresztény politikai napilap 1916 szeptember 10-iki (XXI. évf. 252.) és szeptember 12-iki (254.) számában.

Az *Egyház a világnézetek harcában*, megjelent a Magyar Kultúra 1929. (XVI.) évf. II. kötetének 109—118. számában név nélkül. Különlenyomatban is megjelent a „Hit és Világnézet” című ismeretterjesztő füzetek 15—16. számaként „Incze István” álnéven 31. oldalon kis alakban (Budapest, 1929).

Ha szeretnénk Téged, Uram... Ez a megrendítő elmélkedés P. Banghának befejezetlen lelkiismeretvizsgáló elmélkedése, melyet már a szanatórium halálos ágyán készített és javított át nyomdakészre. A címnélküli kéziratból először közöljük. Lelki szárnyalása és csodás íróművészete e tanulmányában ragyogott fel utoljára s nem is lehet könnyek nélkül végigolvasni.

Dr. Biró Bertalan.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Az Igazság Lelke. (A pünkösdi ünnepcsoport evangéliumai.)

Jézus a mi Istenünk. — Egy-Isten és Szentháromság. — Micsoda a templom? — A felekezeti béke jelszava. — Mi az Egyház? — Helyes és helytelen vallásosság. — Az élet értelme. — Vallási türelem és elvhűség. — Testünk a Szentlélek temploma. — Az irgalmasszívú Jézus. — Miért gyűlölik sokan az Egyházat? — A szeretetről. — Unámitás vagy törvénytisztelet. — Akik két úrnak akarnak szolgálni. — Az istengyűlölés halottai. — Jézus a mi Urunk. — A szeretet gátlásai. — Jézus és az inaszakadt. — A nagy ítélet.....

1—201

„Kíált az én Szívem!”

Miért Jézus „Szíve”? — A Jézus Szíve litánia. — Jézus Szívének tisztelete az emberiség stb. — A nagy ígélet. — Rejtett kincsbánya

202—298

Memento mori.

Emlékezzél a halálra. — Halottak napján. — Életek a sírok közt. — A legnagyobb tolvaj. — Isten szántófeldje. — A nagy csend. — Rémek és remények. — A Fehér Rém. — Utazás a part szélén. — A Nagy Kapu előtt. — Célnál

299—373

A kereszténység jövője.

A kereszténység jövője. — Mik teszik tönkre az apostolkodást? — A protestantizmus a kereszténység jövőjében. — A katolicizmus jövője. — Az Egyház a világnézetek harcában. — Ha szeretnénk Téged, Uram	374—448
Megjegyzés	449—454
Tartalomjegyzék	455—456

Az összes köteteket összefoglaló tárgymutató a legutolsó kötet végén található.

